# JONAS BALYS

# RAŠTAI

# IV



JONAS BALYS

# RAŠTAI

# IV

JONAS BALYS

# RAŠTAI

# IV

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS
VILNIUS
2003

*Redakcinė komisija*
Vacys Milius, Leonardas Sauka ir †Kazys Grigas

*Parengė*
Rita Repšienė

*Apipavidalino*
Petras Repšys

*Knygos leidimą parėmė*
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija
Lietuvos Respublikos švietimo ministerija





ISBN 9986-513-33-2 (4 tomai)
ISBN 9955-475-42-0 (4 tomas)

# TURINYS

# TĘSIANT JONO BALIO PUBLIKACIJAS

Žymiausio XX amžiaus lietuvių pasakų tyrinėtojo Jono Balio palikimas išties didelis. Tai vertingumo neprarandantis *Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas*, išsamus ir skrupulingai parengtas *Lietuvių liaudies sakmių* I tomas, studijos ir straipsniai, publikacijos ir recenzijos. Šiame tome toliau skelbiame mūsuose sunkiai randamą ir todėl primirštą Balio kultūrinį paveldą. Pirmiausia pateikiamas bibliografine retenybe tapęs *Lietuvių liaudies sakmių* I tomo priedas, pavadintas *Fabula obscena.* Tai nešvankieji arba nepadorieji siužetai, pasak paties Balio, ypatingas skyrius; mums liudijantis savitą nacionalinę raišką - lyties, tautybių, socialiniais klausimais. Įdomi pati to meto riba, parodanti etines nuostatas tarp padorumo ir vulgarybės, normos ir marginalijos; tiems laikams būdingas nešvankumo supratimas dabar atrodo gana kviestionuotinas.

Parengęs ir kitus du *Lietuvių liaudies sakmių* tomus, karo metu jis negalėjęs jų paskelbti dėl vokiečių okupacinės valdžios cenzūros, nors tuo metu ir buvo pakankamai lėšų. Mat, pasak J. Balio, cenzoriams nepatiko sakmės apie piliakalniuose miegančią lietuvių kariuomenę, galinčią sunkiausią valandą pabusti ir išvaduoti kraštą ir pan. Pasitraukiant iš Lietuvos, visos sukauptos medžiagos išsivežti tiesiog fiziškai buvo neįmanoma. Buvo atrinkti tik patys įdomiausi tekstai, paties ranka nusikopijuoti[1].

Tik ketvirtadalis atrinktos medžiagos buvo paskelbta: dalis Amerikoje - *Istoriniai padavimai* (Chicago, 1949, deja, knyga išlikusi tik anapus Atlanto), *Dvasios ir žmonės* (Bloomington, Ind., 1951), *Liaudies magija ir medicina* (Bloomington, Ind., 1951), kita dalis Anglijoje - *Lietuvių mitologiškos sakmės* (London, 1956), *Užburti lobiai* (London, 1958). Lietuviška medžiaga buvo papildyta naujais 1949-1950 metų užrašymais iš Amerikoje gyvenančių lietuvių. Dirbdamas Indianos universitete garsaus amerikiečių folkloristo St. Thompsono asistentu, jis buvo paakintas elgtis taip, *kaip Amerikos pionieriai elgiasi po miško gaisro ar viesulo*[2], t.y. pradėti viską iš pradžių. Pasiėmęs po pažastimi milžinišką rekorderį, jis dvi vasaras keliavo po Amerikos lietuvių kolonijas ir užrašinėjo tautosaką. Trumpas kelionių dienoraštis spausdinamas paties parengtame *Lietuvių dainų Amerikoje* antrajame rinkinyje, išleistame Silver Springe, Md., 1977, p. XVI-XXVI.

Žmonės, pas kuriuos apsilankydavo, dažnai jo klausdavo, matyt, iš papratimo: „Ką jūs čia parduodate?" Jis atsakydavęs: „Nieko neparduodu, bet perku liaudies

[1] J. Gliauda. Pasikalbėjimas su dr. Jonu Baliu: Iš lietuvių tautosakos lobyno. - *Dirva*, 1977, Nr. 46, p. 6.
[2] Ibid., p. 6.

dainas ir pasakas, bet už tai nieko nemoku".[3] Taip atsirado naujasis Jono Balio tautosakos archyvas, kuris saugomas Amerikos lietuvių kultūros archyvo muziejuje Putname, JAV. Magnetinių įrašų kopijos saugomos ir Washingtone, Kongreso bibliotekoje, Folk Song archyve. Iš savo rinkinių jis paruošė plokštelę „Lithuanian Folk Songs in the United States" (1955), kurioje skambėjo dvidešimt originalių lietuviškų įrašų. Ją išleido plokštelių studija Folkways Records, propoguojanti liaudiškąją muziką Amerikoje.

Skelbdamas Amerikoje lietuviškąją tautosaką, rengiamai serijai jis pasirinko Lietuvių tautosakos lobyno antraštę. Apie tai žinomas Amerikos lietuvių tautotyrininkas Antanas Mažiulis rašė: „J. Balio pradėtasis leisti Lietuvių tautosakos lobynas yra didelė asmeninės aukos išdava ir liudijimas, kad lietuviškasis darbas dirbamas ne tuščiai ginčijantis dėl kokio nors susėdimo bei Jurgio kepurės, bet ir išsaugant visiems laikams savo tautos kūrybinį palikimą"[4]. Pasirodė net vienuolika Lobyno tomų, du iš jų – *Dvasios ir žmonės, Liaudies magija ir medicina* – patys pirmieji skelbiami ir šiame Raštų tome.

Įdėmiai stebėdamas pasakų ir sakmių išmintį, jis sugestiuonuoja tuos amžinus ir žmogaus prigimčiai artimus ir reikšmingus dalykus – bendravimą su anapusiniu pasauliu, šio pasaulio supratimą ir jo galių pažinimą bei valdymą, senolių patirties puoselėjimą. Akivaizdu, kad lietuvių mitologinėse sakmėse išsaugota daugybė pagoniškus laikus siekiančių tikėjimų. Kaip ir tikėjimas, kad *miręs žmogus gyvena panašų gyvenimą ir toliau šioje žemėje, tik dabar jis ne visados ir visur pasirodo. Jis turi tą patį medžiagišką kūną, galima jį pažinti, jis gali kalbėti, jaučia šaltį ir karštį, nori valgyti ir gerti* <...> *Jei gyvas žmogus pasimaišo ant jų kelio ir jiems trukdo, perspėja jį ir pavaro šalin, bet nieko blogo nedaro* <...>. *Tai vis labai senų laikų pažiūros.*[5] Daug Jono Balio pastabų yra itin vertingos ir tartum reikalauja platesnių tyrinėjimų, siūlydamos savitą ir netikėtą požiūrio tašką.

Netikrumo jausmas dėl būsimo pomirtinio gyvenimo, aiškumo siekimas, meilė ir gailestis, kartu ir baimingos nuostatos dėl mirusiųjų, pasak Jono Balio, *sukūrė visas tas sakmes arba legendas,* įdomius mūsų tautos kūrinius, akivaizdžiai parodančius josios dvasingumą[6].

Net ir pasakojimai arba sakmės apie *Užburtus lobius,* didelius turtus, paslėptus piliakalniuose, pilnas aukso skrynias, kurias saugo karalaitės, mirusieji ar velniai, *turi ilgą ir gana įdomią istoriją, siekiančią apie porą tūkstantmečių metų atgal*[7]. Kaip ir senesnis pastebėjimas, kad ir *žymi užkalbėjimų dalis yra keliaująs lobis*[8], ieškant tarptautinių užkalbėjimų paralelių.

Puikiai išmanydamas publikuojamą lietuviškąjį paveldą, jam įvertinti panaudojo įvairią kontekstualią terpę: baltišką, slavišką ir germanišką medžiagą bei tyrinėjimus. Tai praplėtė nacionalinių siužetų supratimą ir įgalino teigti, kad *seniausios ir originaliausios mūsų sakmės yra apie Perkūną ir ypač apie deives arba laumes, nors ir ten pasitaiko tarptautinių motyvų* [9]. Žinodamas kitų tautų paveldą, jis lengvai iden-

[3] Ibid, p. 6.
[4] Ant. Mažiulis. Lietuvių tautosakos lobynas. - *Aidai,* 1954, Nr. 1, p. 39.
[5] J. Balys. *Raštai.* T. IV. Vilnius, 2003, p. 18.
[6] Ibid., p. 20.
[7] Ibid., p. 95.
[8] Ibid., p. 227.
[9] Ibid., p. 131.

tifikuoja skelbiamą medžiagą ir brėžia įvairias aktualias paraleles. Kai tikima, *kad numirėlis yra pavojingas, jis nori kuo greičiau gyvąjį į aną pasaulį nusivilioti. Reikia jo saugotis. Tai germaniškos kilmės pažiūra.*[10] Jei vaiduoklis yra neramus, reikia nukirsti besivaidenančio lavono galvą ir padėti ją kojų gale. *Tai nėra lietuvių išradimas, tačiau atrodo, kad šitokia žiauri priemonė dar ne taip seniai iš tikrųjų pasitaikydavo ir mūsų krašte.*[11] Arba kad istorijos apie kraujasiurbius arba vampyrus atkeliavusios iš slavų[12]. Kilmės paieškos skatina platesnį lietuviškos medžiagos supratimą ir vertinimą, paliekant daugelio klausimų nagrinėjimą ateičiai[13].

Prieš dvidešimt ketverius metus Jonas Balys kalbėjo, kad svarbiausias jo užsibrėžtas tikslas *buvo surinkti ir paskelbti „tautosakinę žaliavą", be to, pasistengti, kad tie leidiniai pakliūtų į kuo didesnį bibliotekų ir tyrimo įstaigų skaičių* (ypač užjūryje) *ir ten išliktų ilgam laikui* [14], ir tai, tiesą pasakius, jam pavyko, toliau skatinant ir plėtojant lietuviškojo paveldo tyrinėjimus.

*Rita Repšienė*

10 Ibid., p. 18.
11 Ibid., p. 18–19.
12 Ibid., p. 18.
13 Ibid., p. 227.
14 E. Bradūnaitė. Visas gyvenimas pašvęstas tautosakai. - *Draugas*, 1979, d. 2, Nr. 261 (49), p. 1.

# FABULA OBSCENA

50-57. LYČIŲ KILMĖ (MT. 3040)

**50.** Kada Dievas tvėrė Adomą su Ieva, tai žinoma, pirmiau apdirbo iš lauko, apdailino kaip inmanydamas, paskui sudarė viską vidury pas žmogų (Adomą) ir ant galo prisiėjo, žinoma, vidurius (pilvą) užsiūt. Insivėrė Ponas Dievas in adatą ilgą, storą siūlą: tokį, kokio jis numanė užteksiant ant užsiuvimo abiejų. Pradėjo pirma Adomą užsiūdinėt, žemyn nuo krūtinės. Dasiuvęs iki galui, matydamas dar rankoj ilgoką galą siūlo, mislinęs, kad jo užteks ir dėl Ievos – ėmęs ir užmezgė ant galo mazgą, neva panašų in kilpą, ir dar besiskubydamas, – ba mat jau temt pradėjo, – peiliuką išsiėmęs šnikšt ir nupjovė kelis colius nuo mazgo. Iš greitumo nei neužtėmijo, tai taip tie mazgai ir pasiliko besikaderiuojant. Adomą padėjęs in šalį, paėmęs Ievą vėl taip užsiuvinėjo, kaip ir Adomą. Bet dasiuvęs netoli galo tik žiūri, kad jau Ievai neužtenka siūlo. Tada pamatė savo didelę apmilką [= klaidą], kad Adomui per ilgus galus paliko. Ką daryti? Pasikasė Ponas Dievas pakaušį, pasikasė, nėrė dar porą sykių su adata ir paliko taip Ievą, neužsiūtą iki galui, mislydamas ant rytojaus užbaigt. Bet antryt nei kam ko: atėjęs ir užmiršo, kad Ieva liko vakar nepabaigta. Tai tik priėjęs pūsterėjo kvapu, ir anie stojo gyvais, ir pasiliko tokiais, t.y. Adomas su kaderiuojančiais galais siūlų, o Ieva su nedabaigtais užsiūti viduriais. Tas perėjo ant jų vaikų ir ant visos pakaleinios taip, kad dar ir šiandien visus žmones tokiais matome. (Mag. L., Kampinių k., Kalvarijos v., Mr. Užr. J. Viskožka. LMD I 312/1.)

**51.** Dievas, kai jau sutvėrė moteriškę, liepė vienam aniuoliukui parnešti siūlų, dar kur ne kur reikėjo apsiūti. Aniuoliukas parnešė iškirst. Ale buvo psiakrevas mažutis ir nepasiekė per galvas kirsti, tik į pilvo galą visiems teįkirto. Dievas pareina namo ir randa visus savo nesparnuotus žmones su prakirstais pilvais. Dievas mislija, ką čia padaryti, kad visi vienodi pasidarė. „Imk, – sako Dievas savo durnam aniolui, – ir pritašyk kuolų, ir sukalk kai katriems į pilvus, kur prakirsta, tuos kuolus". Aniolas taip padarė. Taip atsirado moterys ir vyrai, kuriuos Dievas paleido po žemę. (J. Petronis, 50 m.a., Užkalnių k., Ramygalos v., Pn. Užr. J. Petronis (sūnus) 1936.III.11. LTA 785/482.)

**57.** Senais dar čėsais, kai Dievas sutvėrė žmones, tai jie dauginosi ir dauginosi, ale vis vyrai. Tada pamatė, kad bus blogai, pasišaukė vieną velnią (tada dar zgadoj visi gyveno), strielčių, ir sako jam: „Nueik ant žemės ir surink visus dviejų metų zekiukus (berniukus), susistatyk ir kas antrą nušauk, nes jų mat jau labai daug". Velnias ir paklausė. Nulėkė žemėn, surinko visus zekiukus ir sustatė po du, ale

vieną priešais kitą, ir dabar mislija sau: „Šaudysiu!" Seniau strielbų nebuvo, šaudydavo arba iš lanko, arba vilyčia. Tai velnias šaudė lanku: jis prisidirbo terbą šakalių ir pradėjo šaudyti - užeis iš užpakalio ir kad duos vis vienam, taip ir iššaudė visus. Ateina Dievas pažiūrėti, ar gerai padirbo. Nagi žiūri - visi stovi vienas prieš kitą ir daugiau nieko. Jam parūpo, kas čia yra, ko jie taip stovi. Nagi pažiūri, kad kai velnias juos šaudė, tai šakalys per vieną kiaurai perlindęs ir net daugiau kaip per pusę kitan įlindęs. Dievas papyko ant velnio ir dui rėkt! Sako: „Na, ką dabar padirbai? Aš tau sakiau: kas antrą nušauk, o tu visus iššaudei ir dar surakinai kaip videlčiu. Greičiau perskirk!" Velnias pradėjo juos skirti, ale kai skyrė, tai katras buvo kiaurai peršautas, tai tas nusimovė nuo šakalio, o katram įlindęs - tai atliko. Taip jis juos ir perskyrė visus. O dabar tai nuo čėso taip ir tebėra: katros nutrauktos, tai tos kiauros ir tebevaikščioja, o katriem atliko šakaliai, tai dar ir tebenešioja. (Br. Kriauza, 60 m.a., Paketurių k., Kupiškio v., Pn. Užr. Alb. Kriauza 1936.III.5. LTA 782/96.)

58-62. BARZDOS IR ŪSŲ KILMĖ (MT. 3040A)

**58.** Rojaus kampe buvo toks šaltinėlis. Adomas pasivilgę ten pirštą. Tuom tarpu ėmė ir užtūpė jam musė ant nosies. Jis ėmė ją baidyti ir patraukė pirštu per panosę, ir užtat išdygo jam ūsai. Ieva taipgi pasivilgė pirštą. Jai užtūpė musė ant galo pilvo, ji norėjo ją nubaidyti ir pabraukė su pirštu, užtat jai čion užaugo plaukai. (Naumiestis. Užr. Vl. Gnižinskas 1911. LMD I 998/8.)

**59.** Kad kitą kartą Ponas Dievas sutvėręs Adomą ir Ievą rojuj, tai jie buvę čystai pliki, niekur jiems nė vieno plaukelio nebuvę. Tai tada ir Ieva Adomo nemylėjus, jau mat jis jai nepatikęs. Daugiau tas Adoms kur dėsis, vaikščiojęs po rojų, kaip vištų nukapotas, nėr jam kur globotis. Vieną rytą atsikėlęs einąs per rojų ir radęs šaltinėlį, o jau taip saulaitė ką tik buvus į pusrytėlius bepakylanti. Jis ėmęs prie to šaltinėlio mazgotis galvą, smakrą, apie lūpas, būtų visą burną prausęs, bet užpuolusios jį musės. Jis ėmęs tas muses gintis, šen ten apie save graibytis: po tarpkojį su šlapiom rankom, po pažastų. Daugiau jis ir pareinąs pas Ievą. Ieva jį pamačius sakanti: „Mano Adomėli! Iš kur tu gavai tokius gražius parėdnius?" Džiaugiantis, apie jį kabinėjantis. Adoms jai pasisakęs, kad taip ir taip, jis radęs tokį šaltinėlį. Na, tai Ieva prašanti, kad ir jai parodytų. Adoms, kol ją ten nuvedęs, jau saulaitė buvus pakilus į gerus priešpiečius. Ieva tuoj ėmus galvą mazgotis. Ir apnikusios tuoj ją musės. Ji ėmus su šlapiom rankom gintis, graibytis po tarpkojį, po pažastis, ir besigindami subėgę į kūlynus. Tai nuo to žmogui plaukai atsiradę ir nuo to Ieva ėmus Adomą mylėti. (St. Steponaitis, Račių. k., Gruzdžių v., Šl. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208A/32.)

**60.** Senovėje, kada dar gyveno rojuje pirmieji žmonės, Adomas ir Ieva, prasidėjo tarpe jų nesutikimai. Adomas nuėjęs pasiskundė Dievui, kad Ieva jo, kaip vyresnio, neklauso. Tada Dievas jam sako: „Eik į vieną šaltinį ir to šaltinio vandeniu pasišmaruok smakrą, tai užaugs plaukai ir vadinsis barzda. Paskiau pasišmaruok viršutinę lūpą, tai užaugs irgi plaukai ir vadinsis ūsai. Tai tu dabar nuo Ievos skirsies ir būsi vyresnis, ir ji turės tavęs klausyti". Tuo laiku, kada Dievas su Adomu kalbėjosi, Ieva buvo pasislėpusi ir viską girdėjo. Adomas nudžiugęs nuėjo į nurodytą šaltinį ir visa tą darė, ką Dievas buvo jam sakęs: pavilgė šaltinio vandeniu smakrą - užaugo barzda", pašmaravo viršutinę lūpą - užaugo ūsai. Dabar Ieva turėjo klausyti Adomo. Bet kur tau! Ieva, nenorėdama klausyti Adomo, norėjo pasidaryti lygi su Adomu ir nuėjo ji į tą patį šaltinį, ir tuo vandeniu pasišmaruoti

sau smakrą ir viršutinę lūpą. Ji, nuėjusi pas šaltinį, pasivilgę į vandenį pirštus ir jau norėjo šmaruoti sau lūpą ir smakrą, bet tuo tarpu jai ant [pilvo] užtūpė musė. Ji, vydama musę, su šlapia ranka rėžė per [pilvo galą], todėl [toj] vietoj, kur sudavė, užaugo plaukai. Dėlto dabar visų moterų apžėlus [papilvė].* (D. Pečiulis, Vidugirių k., Lazdijų v., Sn. Užr. A. Pupka 1933.III.15. LTA 445/36.)

**61.** Adomas turėjo barzdą. Ieva vis žiūrėdavo į Adomo barzdą ir jam pavydėjo. Sykį prašo Adomo: „Pasakyk, kaip reikia man užsiauginti barzdą?" Adomas sako: „Tau barzda nereikalinga, o man Dievas liepė nueiti į aną šaltiniuką ir pasiplauti barzdą". Ieva, kai Adomo nebuvo namie, nulėkė prie šaltinio ir taikėsi sau pasiplauti barzdą. Tik staiga parėjo Adomas ir, pamatęs Ievą prie uždrausto šaltiniuko, puolė ir griebė per patį vidurį. Toj vietoj išdygo Ievai barzda. Dabar visoms boboms ta barzda toje vietoje yra. (Girkalnio v., Rs. Užr. J. Prakapas 1938. LTA 1552/251.)

**62.** Kitą kartą Dievas sutvėrė Adomą ir Ievą. Adomas baidęs Ievą: pasiėmęs ožio barzdą, prisitaisęs sau (barzdą), užlindęs už lapų ir pradėjęs narnėti. Ta didžiai persigandus, o Dievas baręs Adomą tokiu žodžiu: „Ak tu, velnias, ak tu moterį baidysi! Tu ir tavo vaikai nešiosit barzdą ir ūsus visam amžiui!" Ir pasiliko vyrams ūsai ir barzda. (A. Metrikis, 51 m.a., Šiemulių k., Kulių v., Tl. Užr. A. Valiuškis 1931.VII.5. LTA 322/179.)

### 63–69. LYTINIŲ SANTYKIŲ PRADŽIA (MT. 3040B)

**63.** Kai Dievas Adomą su Ieva iš rojaus išvarė, reikėjo jiem ir badą, ir šaltį, ir kitus vargus kęsti. Kad Ievai buvo labai šalta, tai Adomas ir ji sugulė vienas ant kito ir taip šildėsi. Ale mūsų pirmieji tėvai buvo drūti, tai nuslysta ir nuslysta vienas nuo kito. „Žinai ką, – sumanė Ieva, – mano yra skylė, o tavo kuolas: tu įbesk tą kuolą į skylę ir nebenuslysim". Taip jie ir sugulė po ąžuolu. O tam ąžuole kaip tik buvo įlipęs Dievas ir viską matė. Dievas rūkė pypkę, tai tada ėmė kratyti ją ant Adomo nugaros, Adomas jaučia, kad ant nugaros kas užkrito, kaitina, tai jis pasipurto, pasijudina. Tada jam pasidarė jau labai gera. Kol Dievas visą pypkę iškratė, Adomas jau buvo „po baliuku". Taip ir išmoko žmonės to amato. (Al. Samsonas, 21 m.a., Metitinių vk., Ramygalos v., Pn. Užr. K. Janionis 1937.II.24. LTA 1729/52.)

**64.** Adomas ir Ieva rojuje labai gražiai gyveno. Adomas labai mylėjo Ievą. Vieną kartą užėjo labai didelis lietus. Adomas, labai gailėdamasis Ievos, kad nesulytų, liepė Ievai gulti ant žemės. O Adomas, kad lietus nesulytų Ievos, atsigulė ant jos. Kadangi šlapias kūnas yra slidus, tai kai Adomas ant Ievos atsigulė, tai pradėjo slidinėtis. Taip beslidinėdamas Adomas ėmė ir instrigo už Ievos plyšio. Dievas pamatęs, kad Adomas ir Ieva nusidėjo, tada ėmė ir išvarė iš rojaus. (Kupčinskas, Vidugirių k., Lazdijų v., Sn. Užr. A. Pupka 1933.III.15. LTA 445/35.)

**65.** Iš pradžių Dievas sutvėrė vyrą Adomą, šunį ir katę. Paskui pamatė, kad vienam žmogui nuobodu. Užmigdė, išėmė šonkaulį ir, pasidėjęs ant kėdutės, nuėjo ko atsinešti. Šuo čiupt tą kaulą ir suėdė. Dievas kai grėbė šunį už uodegos – ir nutrūko uodega. Iš jos sutvėrė moterį. Juodu vaikščiojo nuogi. Apsižiūri, kad vyro

* Užrašytojas vartoja terminą „lyties organai", tačiau liaudis tokio išsireiškimo nežino ir šiuo atsitikimu paprastai sako: „Pilvo galas", „Papilvė", „Tarpkojis" (plg. kitus šio motyvo variantus).

kabo, o moters yra skylė. Norėtų įkišti, ale bijo, kad nenukąstų. Tai prikišęs ir laiko. Tuo tarpu bitė tik bic – ir įgėlė vyrui į užpakalį. Šis iš to skausmo kai stums ir įstūmė visą. Paskui jau ir be įgėlimo taip darė. Taip atsirado svietas. (Šunskai, Mr. Užr. V. Kulbokas 1933.II.13. LTA 420/113.)

**66.** Sako, kad Adomas buvo didelis milžinas, ilgais drabužiais nešiojo ir be kelnių vaikščiojo. Ir dėl to barzdą ilgą nešiojo, kad Ieva, ano pati, bijotų ir daugiau neapgaudinėtų. O kada Dievas užznočijo, – davė dėl žvėrelių, gyvulėlių, paukštelių, kirminėlių ir vabalėlių, – kaip reik su savo pora gyventi ir kad ant metų vieną sykį tai ir tur būti gana. Ale kad Adomui dar pirmą sykį reikėjo, ale kad nežinojo ir neišmanė. Ale kad taip ėmė iš netyčiumo, kur buvus kur nebuvus bitė, o tiktai ing rūrą sakt ir įgiliavo. Taip tas iš skaudėjimo nepajuto, kaip Ievai įspyrė pirmą kartą. Taip tada nuo tos dienos ėjo vis pas Dievą tankiai prašyti, kad jam daleistų tą darbą. Ale Dievas norėjo aną sulaikyti, kad dabotų laiką savo, kaip kiti sutvėrimai, gyvuliai ir paukščiai. Ale kad Adomas vis ėjo ir ėjo prašyti Dievo daleidimo, maž kas dieną. Taip tada Dievas mato, kad su žmogum jau nėra galo. Taip tada atidavė tą darbą jam ant valios. O kada Ieva augino vaikus, tai tada aniolas mokino, kaip reik žindyti, kaip reik aną vystyti, penėti ir nešioti. Ir dėl to tai daugel sūnų ir daugel dukterų užaugino. – O patsai Adomas, kai daėjo metų arti 1000, kaip sako senieji, tai tada ir apsirgo. Ir liepė eiti savo pačiai Ievai ing daržą, ir parnešti iš to medžio užgintą šakelę, sakydamas: kad tą šakelę parneši, tai išgis, o kad neparneši, mirs. Ale ta ėjo ir nešės palaužusi, ale per vandenius eidama iš netyčių iš rankų iškrito ir paskandino. O kada parėjo namo, rado jau mirusį Adomą, vyrą savo. Taip paskum siuntė Ieva sūnų, vardu Lemiką, parnešti šakelę figos medžio. Ir kada pakavojo į žemę kūną, taip šakelę Lemikas parnešęs pasodino ing galvų galą, į žemę. Ir taip tada labai dabojo ir žiūrėjo, ar ana padžius, ar prigis augti. Ir taip buvo sakyta: jei padžius, tai ano Adomo dūšia yra pragare, o jei žaliuos, tai nėra pragare. Ale (bet) tas medis prigijęs ir buiniai užaugęs ant Adomo kapo, dėl ano paminklo, aukštas ir be šakų, dailus. Ansai užaugęs stovėjo pakalenių pakalenes, lig paskandos svieto, o po to per kiek dar metų, ligi kolei viešpatavo karalius Salamonas. Nors pakirto į budinkus subudavoti, bet netiko – tai buvo per ilgs, tai pasidarė per trumps, o ant galo pavirto jau į kreivą. O taip paskui subudavojo ant tilto barjeros. Ir taip buvo daug metų, ligi kolei atsitiko, kad ant to nukryžiavojo Dievą ir kryžių pastatė į tą vietą, kur Adomo kapas buvo. – Tai toki tošelė ir grikų košelė, aš tą košelę lyžt, o man per nosį pykšt. Aš bėgti, o ans vyti. Aš klupt, o man už uodegos lupt. Ir taip ašen dabar yra visos žinios mūsų Žemaičių krašto. Kurie ir geriau žinojo, tai vis čia pridūrė ir sutalpino, kaip yra sakoma ant galo senųjų: kaip aš moku, taip ir šoku. (Dominykas Jonila, Kasperaičių k., Girkalnio v., Rs. Užr. M. Davainis-Silvestraitis 1887.III.10. LMD I 1000/163k.)

**67.** Dievas sutvėrė žmogų, davė jam porą ir davė valios dagyvent ne daugiau, kaip du vaikus. Viena pora dagyveno du vaiku. Gražūs vaikai, meilūs, tik nedaug jų, o du. Boba nori, kad [būtų] daugiau, kad nors trečias – ir siunčia savo diedą pas Dievą prašyt, kad pazvalytų pasidirbti trečią vaiką. Dievas pazvalija. Sulaukia trečio vaiko. Meilūs ir gražūs vaikai, bet jų tik trys. Tai boba siunčia diedą pas Dievą, kad paprašytų leisti pasidirbti ketvirtą vaiką. Kai nuėjo prašyti pas Dievą ketvirto vaiko, tai Dievas ranka numojo ir sako: „Dirbkit, kiek tik norit!" Nuo to čėso žmonės vaikų prisidirba net perdaug. (M. Rūkštelienė, 78 m.a., Jakiškių k., Salako v., Zr. Užr. Elž. Rūkštelytė 1938.VIII.4. LTA 1713/18.)

**68.** Adomas turėjęs dvylika vaikų ir vieną dukterį. Jie užsimislijo ženytis. Bet buvo viena mergina ir ta pati sesuo. Dievas sužinojo, kad jie taip nori, ir sako: „Vyresnysis ženysis jauniausią – ir bus negiminė". Ir nuo to laiko atsirado giminė. (J. Tverkus, 80 m.a., Plingių k., Girkalnio v., Rs. Užr. St. Džiugas 1938.III.7. LTA 1542/379.)

**69.** Kai Dievas sutvėrė pasaulį, tai pirmiausia sutvėrė septynias seseris. Šešios seserys ištekėjo, o septinta liko netekėjus. Po kiek čėso ta septintoji sesuo pradėjo slapstytis ir gyventi su vyresniosios sesers vyru. Ilgai niekas nesuprato, bet kai suprato, tai nuėjo Dievui skųstis ant sesers. Tai Dievas sako: „Imk ją ir užmušk, tai daugiau pasauly nebus svetimoterių". Bet sesuo paškadijo ir jos neužmušė. Nuo to ir lig šiai dienai svetimoterių yra ir yra. (A. Aidukienė, Laučiuniškių k., Salako v., Zr. Užr. Elž. Rūkštelytė 1938.XII.14. LTA 1947/37.)

### 106. PONŲ (BAJORŲ) SUTVĖRIMAS (MT. 3050)

Kai Dievas sutvėrė visus žmones, atsiminė, kad dar nesutvertas šlekta. Tuo laiku Dievas ar pailsęs [buvo], ar gal čėso neturėjo, tai liepė šventam Petrui sutverti šlektą. Iš ko gi tvers šlektą? Šv. Petras paėmė pitliavotų miltų, sumaišė buizą, iš jų ir būtų jau lipdęs šlektą.

Bet tuo metu Dievas pasišaukė šv. Petrą pas save. Šv. Petras paliko tą buizą, o pats nuėjo. Sugrįžęs šv. Petras žiūri, kad šuva suėdęs buizą, jau tik laižosi. Užpykęs šv. Petras stvėrė šunį už uodegos – ir jo rankose liko tik šuns uodega. O šuva iš strioko kad pradėjo lėkti ir triesti. Šv. Petras paskui (su šunies uodega) vytis. Ir kur tik šunies šūdas užkrito, iš jo šv. Petras vis sutvėrė šlektą. Ir todėl šiandien jų tiek daug privisę. Kai bėgo šuva ir ant kokio daikto užkrito jo šūdas, tokiu vardu [pavarde] buvo pavadintas tas šlekta. Pvz., užkrito ant akmens, išdygo Kaminskas, ant grovio – Ravinskas, ant ąžuolo – Denbinskas, ant pušies – Sasnauskas, ant beržo – Bžozinskas ir t.t. (A. Gudukas, 31 m.a., Raitininkų k., Merkinės v., Al. Užr. V. Ulčinskas 1937.III.23. LTA 1074/116.)

### 196. VELNIAS NOJAUS LAIVE (MT. 3100)

Kai Dievas pasaulį nubaudė tvanu, tik vienas Nojus su savo šeimyna laive išliko gyvi. Dievas jam liepė į laivą prisileisti po porą visokių žvėrių ir paukščių. Nojus taip ir padarė. Ir kada vanduo apliejo visą žemę, ir Nojaus laivas plaukė ant vandens, žvėrys ir paukščiai, neturėdami ką veikti ir būdami visi drauge, pradėjo svetimoteriauti. Nojus tai pamatęs nusigando, nes bijojo, kad už tai jo Dievas nenubaustų. Ir sugalvojo, kad patinus reikia nuo patelių atskirti. Taip Nojus ir padarė. Atskirtos patelkos tarp savęs šnekasi, pletkavoja, o patinai neturi ką veikti. Sumislijo lošti kortomis. Dykai lošti nenori, o pinigų nė vienas neturi, todėl nutarė, kaip jiems dabar nereikalingus, statyti į lošimą savo „nočynas". Taip jie susitarė ir lošia. O bezdžionė tai matydama (būdama medyje) kad juokiasi, kad juokiasi. Tai matydama katė jos klausia: „Iš ko tu taip juokies, kas tau per juokai?" – „Ką čia nesijuoksi, – sako jai bezdžionė, – kad katinas jau visai baigia dramblį nulošti." (A. Murauskienė, 80 m.a., Paserbenčio k., Raseinių v., Rs. Užr. Dz. Pozingis 1938.XI.13. LTA 1808/30.)

### 277-281. VĖŽIO YPATUMŲ KILMĖ (MT. 3178)

**277.** Tas pats Perkūnas*, sutvėręs paukščius ir žuvis, dėstęs akis, bet vėžys norėjo, kad jam pirmiau įdėtų, o Perkūnas varė darbą paeilium. O kad priėjo eilė

* Greičiausiai pats užrašytojas Dievo vietoj įdėjo Perkūną.

dėti akis vėžiui, vėžys perpykęs tarė: „Kiškis savo akis į subinę!" Perkūnas taip ir padarė: įdėjo vėžiui akis į pasturgalį ir paleido vėžį upėn. Bet šis yrėsi atbulas. Užtai dar nenorėjo pasiduoti: paėmęs akmenį ir žirkles, mislija keltis prieš Perkūną. O kada šis susijudino ir sugrumėjo, iškrito vėžiui iš žirklių akmenėlis (?). Dėl to ir dabar dar po šiai dienai vėžiai, išgirdę Perkūną grumiant, pasiima nors po žvirždelį, dėl atsispyrimo per [prieš?] galiūną. (Trumpaičių k., Gruzdžių v., Šl. Užr. M. Slančiauskas 1903.II.8. LMD I 327/3.)

**278.** Vieną kartą Dievas dėjo akis. Tada visi buvo akli, be akių. Dievas sukvietė visus paukščius ir gyvulius. Visi suėjo, o vėžys pavėlavo. „Tau visų prasčiausios akys teks". Vėžys sako: „Sukišk į subinę!" Dievas supyko ant vėžio ir sukišo į subinę akis. Ir šiandien vėžio akys subinėj tebėr. (Repšienė, Tučių I k., Viekšnių v., Mž. Užr. T. Repšas 1930.IV.13. LTA 65/31.)

**279.** Kai Dievas gyvulius ir paukščius tvėrė, tada jų atskirai pasiklausdavo, kur dėti akis ar ausis. Vėžys gi supykęs atkirto: „Kišk sau šikinėn savo dovanas!" Dievas papyko ir dovanojo vėžiui akis pasturgalin. Ir šiandien matome vėžį atžagariom vaikščiojant, su akimis šikinėje. (K. Paškevičienė, 53 m.a., Biržai. Užr. V. Paškevičius 1926. LTA 265/239.)

**280.** Dievas, sutverdamas vėžį, labai skubotai dirbo ir užmiršo jam padirbti akis. Vėžys, nieko nematydamas, pradėjo atžagariai vaikščioti ir kaip kožnas nesveikas, taip ir anas labai piktas ir priešingas buvo. Paskui pasakė kažkas Dievui, kad vėžys neturi akių. Dievas padirbo akis, pasišaukė vėžį ir tarė: „Te, įsidėk akis!" Vėžys, kaip ir visada priešingas, taip ir dabar sako: „Jei pirma nedavei, tai dabar kišk į šikną!" (K. Ožieliauskas, 64 m.a., Antadvario k., Mr. Užr. V. Stankevičius 1935. LTA 732/273.)

**281.** Dievas, tverdamas svietą, iš paskubos užmiršo kai katriems [įdėti] po akis. Paskui pamatė, kad katrie jų žabali ir susišaukė visus žabalius. Klausiąs kurmį: „Ar tau reikia akių?" – „Man žemėse ir be jų gerai! Gali turėt, kad pirma nedavei", – atrėžęs kurmis. Bet Ponas Dievas rado, kad kurmiui akių reikia ir davė, tik ne taip šviesias. Pasišaukė žuvį ir klausia: „Ar tau reikia akių, aš iš skubumo užmiršau tau pridėti?" – „Ai, Dieve, kaip bloga be akių", – dejavus žuvis. Dievas davė jai akis. Šaukia tada Dievas varlę. „Ar tau reikia akių?" – „Baigiu jau badu nunokti, pasigailėk manęs, Dievuli, ir duok man pačias gerąsias", – prašos varlė. Dievas davė jai labai šviesias. Ant galo pasišaukė vėžį ir klausia: „Kaip tau, ar reikia akių?" – „Kišk šikinėn, kad pirma nedavei", – rūsčiai atsakęs vėžys. Ir Dievas jam akis įkišo kur prašė, kaip nepadarė nė vienam [kitam] gyvuliui. (A. Mažiulis, 53 m.a., Žukliškių k., Dusetos v., Zr. Užr. A. Mažiulis 1930.X.17. LTA 720/58.)

318–322. GRŪDŲ PAVIDALO KILMĖ (MT. 3221)

**318.** Vieną kartą susiginčijo rugys su miežiu ir kvietys su aviža. Rugys ir kvietys sakė, kad miežis su aviža neatlaikys žiemos šalčių. Miežis su aviža sakė, kad atlaikys. Rudenį visus keturis javus pasėjo į lauką. Vos tik pasirodė pirmoji stipresnė šalna, miežis pasileido bėgti į aruodą. Rugys pasileido vyt ir pasivijęs įsmeigė į subinę akuotą. Panašiai atsitiko ir su aviža: pasirodžius pirmai šalnai, ir ji pasileido bėgti nuo lauko į aruodą. Kvietys pradėjo taip smarkiai juoktis, kad net pusiau ko tik nepertrūko. Pasijuokęs prisivijo bėgančią avižą ir padarė jai vaiką. Nuo to laiko

avižos vis būna po du grūdu. (I. Senuta, 82 m.a., Kaltinių k., Alytaus v. Užr. V. Bardzilauskas 1936.IV LTA 865/105.)

**319.** Kitą sykį susiginčijo rugys, kvietys ir aviža su miežiu, katras ištrivos žiemavoti. Kvietys išžiemavojo, ale persprogo; aviža, kaip šaltis įveikė, netrivojo – ėmė bėgti, o rugys, ją pasivijęs, įspraudė avižai vaiką, – dėlto yra avižos po dvi sukibusios. Miežis [irgi] bėgo neištrivojęs, rugys jį vijos, nepavijo, tai metė kuolą ir pataikė į subinę, – jis įsmigo ir šiandien miežis taip turi sau kuolą subinėj. (J. Jukna, Kuisių k. Tauragės v., Tg. Užr. V. Augaitis-Butkus 1937.II.28. LTA 1158/201.)

**320.** Rugys su aviža susiginčijo. Aviža sako: „Aš irgi su lukštu, ir aš dalaikysiu žiemą, galiu žiemavot, kaip ir tu". Rugys sako: „Einam". Išėjo. Atėjo ruduo, pradėjo šalt. Avižai pasidarė šalta ir ėmė bėgti iš lauko. Rugys dasivijo avižą ir jai vaiką padarė. Todėl nuo to laiko dabar aviža turi prie šono mažą grūduką. (R. Zenkevičienė, Liškiavos v., Al. Užr. E. Šneideris 1931. LTA 374e/3258.)

**321.** Rozą susiderėjo miežis su rugiu, kad ir jis per žiemą išgulės po sniegu ir nesušals. Kad nebūtų vienam taip šalta ir nuobodu, jis paprašė sau pagalbon avižą. Atsigulė abudu po grumstu, užsiklojo lapu ir guli. Gulėjo gulėjo, ir atsirado avižai bastrukas. Tas pradėjo rėkti, aviža ėmė supti ir negali miežis miegot. O kaip nemiega, tai paskėlęs davai bėgt namo, ba negali iš šalčio daturėt. Rugys davai vyt. Mato, kad nedavys, tai ėmė ir paleido su lazda. Lazda kai dalėkė ir įstrigo miežio grūdan, už tai dabar jis nešiojasi tokį ilgą akuotą. O kvietys pamatęs, kaip miežis bėdos prasimanė, ėmė juoktis ir jam besijuokiant pilvas trūko pusiau. (T. Andrulionis, Demeniškių k., Seirijų v., Al. Užr. A. Andrulionis. LTA 481/39.)

**322.** Kartą vienas gaspadorius iš rudenio pasėjo rugį, miežį ir avižą, – mat tada dar visi taip sėjo. Miežis ir aviža labai greit augo ir drūtai praaugo rugį. Už tai rugys ant jų baisiai pyko, koliojo juos ir vis žadėjo atkeršyti. Taip kartą miežis su aviža abu pamato, kad užeina didelis debesys su ledais, – ir pradėjo bėgti. Gi rugys nepastebėjo nei debesio, nei kad jie nubėgo. Ir kai jau debesys, gerokai apdaužęs rugį, praūžė, jis pamatė, kad nebėra miežio ir avižos, ir pradėjo juos vytis, nes būtinai norėjo jiems atkeršyti. Pavijęs miežį, įvarė jam šikinėn kuolelį, – ką gi, matai, vyrui daugiau darys? Dėl to dabar miežis su tuo kuoleliu-akuotu esti. O avižą pavijęs prigavo. Todėl ir dabar avižų grūdai [yra] po du kartu: motina su vaiku. Nuo to laiko – kadangi jie tarp savęs nesuteikė – rugius sėja rudenį, o avižas ir miežius – pavasarį. (K. Linka, 70 m.a., Bajorų k., Tauragnų v., Ut. Užr. A. Linka 1935. LTA 545/102.)

334–337. TABOKOS KILMĖ (MT. 3240)

**334.** Staravierius įsimylėjo panelę. Ji mirė. Tada jis eidavo ant jos kapo ir verkdavo. Jam beverkiant, išdygo iš jos kapo žolė. Kai ji sudžiūvo, tai jam ta žolė patiko ir jis ėmė šniaukšti. Žmonės, pamatę nematytą žolę, kasa jos kapą ir randa, kad žolė iš jos tarpkojo išaugus. Dėlto vyrai mėgsta tą žolę čiulpti. Dėlto vyrai ir sako: „Duok tabokos", – o duonos neprašo. (Žemaitija. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/465.)

**335.** Buvo viena panelė, kurią visi labai mylėjo. Ji su tais paleistuvavo. Kai ji susirgo, prašė parvežti kunigą. Kunigas pasakė: „Kai ji numirs, tai ją nuneškit į pelkę". Bet žmonės padarė prastą grabą, nunešė į kiaulių knisyklas ir ten užkasė.

Po kurio laiko ant jos kapo išaugo plačiais lapais ir geltonais žiedais gėlė. Žmonėms buvo įdomu, iš kur ta gėlė išaugo. Jie atkasė kapą ir pamatė, kad ta gėlė išaugo iš tos mergaitės tarpkojo, kur ją mylėjo. Tai vyrai tą panelę dabar apspjaudė. Taigi, kol ta panelė buvo gyva, tai ją visi labai mylėjo, bučiavo, o [ir] dabar bučiuoja, čiulpia tą gėlę-taboką. (Žemaitija. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/27.)

**336.** Kitą kartą, kai Ponas Dievas ir Petras vaikščioję po svietą ir atradę vieną bobą pasigėrusią, pliku pasturgaliu begulint. Ponas Dievas sakąs Petrui: „Spjauk tu tai bobai į subinę". Petras kai spjovęs, tai ten ir išdygus žolė taboka. Ponas Dievas pasakęs: „Kas tą žolę užživos, tas jos niekada nebeatstos!" Taip ir nuėję toliau. Taip teisingai ir įvyko: kas iš mūsų dabar pradeda taboką kūryt, šniaukšti, už lūpų laikyti, tas niekada nebegali atstoti nuo jos. (Sargūnų k., Joniškio v., Šl. Užr. J. Trumpulis 1887. LTA 1208B/1278.)

**337.** Kitą kartą viena boba nunešus tris svarus vilnų į miestą ir pardavus, o už tuos pinigėlius prisigėrus labai arielkos. Po tam išėjus ant rinkos, atsistojus, primyžus ir šokinėjanti, kojom trypdama ant vietos, vis sakydama: „Čia paliko mano trys svareliai vilnos! Čia paliko mano trys svareliai vilnos!" Taip bemyniojant ir pajutus, kad iš tos vietos pradėjus augti ir išaugus didelė žolė, taboka, ligi galvos. Vyrai, eidami pro šalį, pradėjo uostyti tą žolę. Taip ji jiems labai patikus, kad jie ją susmulkinę sukišo į pypkes ir pradėjo kūryti, kad net ir dabar dar kūrija. (Sargūnų k., Joniškio v., Šl. Užr. J. Trumpulis 1887. LTA 1208B/1280.)

### 388-390. MOTERIS NAKVOJA SU VELNIU (MT. 3257A)

**388.** Užvažiavo nakvynėn pas vieną ūkininką kažin koks ponaitis ir atsivežė dvi bačkeles aukso. Prietėmy jis prašo šeimininko, kad jam duotų kokią moteriškę per naktį pagulėti, tai jis atiduosiąs visą auksą. Ūkininkas nuleido savo pačią. Netrukus ji pradėjo labai rėkti. Mat tas ponaitis buvo velnias ir jis pradėjo gyvai skūrą lupti. Tarnaitė pradėjo bartis. Šeimininkas jai sako: „Kad tu gaili, tai eik ir pakišk savo subinę". Galop boba pradėjo baisiai rėkti ir tarnaitė neiškentusi nuėjo pasižiūrėtų. Kai atidarė duris, velnias metė skūrą ir išbėgo. Nieko neliko: nei pinigų, nei pačios. (Dlugabarskas, Andrioniškio m., Pn. Užr. V. Karvelis. LTA 42/21.)

**389.** Gyveno dar neseniai vyras ir žmona. Kartą atėjo pas juos jaunas kavalierius, prašo valgyti. Jie davė jam valgyti. Pavalgė, paskui išėmė tris šimtus litų ir sako: „Tekit jums už pietus". Ir išėjo. Paskui vėl ateina ant vakarienės. Pavalgė, vėl užmokėjo taip pat. Paskiau sako: „Aš jum duosiu tūkstantį litų, man atveskit gražią mergaitę". O jie sako: „Mes turim pasamdę mergaitę, prašom pažiūrėti, ar tiks, ar ne". Tas sako: „Gerai, kaip man". Užmokėjo tūkstantį litų ir nuėjo į svirną gulti. Šeimininkas užrakino. Nakčia išėjo šeimininkas, girdi - dejuoja. Nueina, žiūri - mergaitei skūra nulupta, o to kavalieriaus nėra. (Užr. B. Urbonas. LTA 612/27.)

**390.** Prijunko velnias į bobą, eina da eina. Boba ir klausia: „Kodėl tu tokis šaltas?" O velnias buvo šaltas. Na, velnias ir sako: „Nigdi namie nebūvu". - „Kai tu eini per svietą, maž tu žinai rodą: mūs karvę veršiai laužo ir nepasieina". Ir velnias davė rodą, sako: „Nueik laukan, rasi dagilį viena šaka". Tada boba nuėjo laukan, rado dagilį, atsinešė: tai vienąroz karvei, o duroz veršiui. Kai atėjo vakare velnias, tai ana pati sau kartą, o velniui du, pati sau kartą, o velniui du. Tada velnias ir sako: „Tavo ščėstis, kad mane prigavai". (Ieva Kaukėnienė, 45 m.a., Pečiurkos k., Tverečiaus v., Šv. Užr. A. Klonys 1935. LTA 1824/439.)

### 399. VELNIAMS REIKIA MERGŲ (MT. 3265)

Senų senovėje buvo tokie laikai, kada velniai vaikščiodavo po žemę, gąsdindavo žmones, ypač jaunas mergas ir pjaudavo aveles. Tie velniai dažnai apsilankydavo pirtyse ir nuogoms boboms visokių štukų pridarydavo. Taip vieną kartą prausėsi pirtyje bobos. Jos nusiprausiusios skubinosi namo, kad galėtų pažindyti savo vaikus, apsiruošti, išvirti valgyti ir saldžiai pamiegoti. Toje pirtyje pasiliko tik trys mergos. Jos norėjo prieš kermošių švariai nusiprausti, pasikalbėti apie meilę ir savo mylimuosius. Jos kalbėjosi patykiai, kad koks nors bernas negalėtų išgirsti jų kalbų ir kitiems pranešti. Prausėsi labai ilgai. Kai jau buvo išsiprausiusios, išrokavusios visus meilės dalykus, išsiskirsčiusios sau mylimuosius ir rengėsi namo, besiprausiant šaltu vandeniu, pradėjo baisiai smirdėti. Taip labai smirdėjo, kad mergos turėjo net nosis užsiimti. Jos pradėjo vieną kitą barti už nesilaikymą tvarkos. Viena merga ėmė teisintis, kad ji neužleidusi dujų. Kita merga sakė, kad ji prieš eisiant į pirtį visai nevalgiusi, todėl ir užleisti negalėjusi. Trečia sakė, kad ir ji nebezdėjusi. Visą tą smarvę pakėlė ten sėdėjęs velnias. Jis, sėdėdamas užkrosnyje, pamatė, kad kaltas lieka jis vienas, todėl pradėjo teisintis: „Ir aš nebezdėjau!" Tai išgirdusios mergos manė, kad tai esąs koks nors pasislėpęs bernas ir ėmė dar smarkiau juoktis. Tada velnias ėmė ir iškišę vieną savo ragą. Mergos taip juokėsi, jog rago visai nepastebėjo. Tada velnias iškišo abu ragu. Mergos dėl to juoko ir vėl nepastebėjo. Tada velnias, ne juokais užpykęs, taip pasipurtė, jog krosnis į visas puses išlakstė. Mergos baisiai išsigandusios puolė į duris. Duryse taip susikimšo, jog nei viena negalėjo išlįsti. Tada velnias nučiupo vieną mergą ir, nusitęsęs į užkrosnį, ėmė bučiuoti. Nubučiavęs nuo galvos iki kojų, paliko mergą ir ėmė vytis kitą. Tai mergai velnias nieko bloga nepadarė, tik labai ją išgąsdino ir priepuolį įvarė. Kitas mergas jis vijosi taip greit, jog už penkių minučių pasivijo. Nusitvėręs vieną mergą, ėmė bučiuoti. Ją irgi išbučiavęs nuo galvos iki kojų norėjo paleisti, bet paskui atsiminė, kad ji norėjo pabėgti, todėl ėmė ir nupjovė abudu papu. Merga liko vietoje gulėti ir mirė, nes labai nutekėjo kraujas. Pasivijęs kitą mergą, irgi išbučiavo nuo galvos iki kojų ir, nupjovęs papus, paleido. Ta merga buvo truputį už aną stipresnė ir ji nemirė, bet atsikėlusi parbėgo namo ir pasakiusi, kas atsitiko, krito lovon ir pradėjo sirgti. Negyvosios mergos tėvai nuėjo į tą vietą, kur buvo negyva merga, paplūdusi kraujuose ir be papų. Tėvai apgailėjo, apverkė ir palaidojo. Kita merga, nors ir be papų, išgijo ir niekuomet viena nelikdavo pirtyje. Velnias, gavęs papus, juos išdžiovino ir, padaręs tabakierkas, pardavė žmonėms. Nuo to laiko ir atsirado tabakierkos. (O. Krasuckienė, 73 m.a., Katlėrių k., Utenos v. Užr. P. Tarulis 1933. LTA 421/149.)

### 788-789. VELNIO UŽLEISTAS SAPNAS (MT. 3417)

**788.** Vienas žmogus baisiai tankiai minėdavo velnio vardą. Jam per dienų dienas vis tas vardas iš lūpų neiškrisdavo. Sykį pasitaikė būti jam didelėje kelionėje. Bekeliaujant užėjo naktis ir turėjo pas vieną žmogų apsinakvoti. Jį paguldė puikiuose pūkų pernatuose ir užklojo šilkinėm kaldrom. Nuvargęs tuoj ir užmigo. Užmigęs susapnavo, kad pas jį atėjo velnias ir sako: „Kad tu mane tankiai minavoji, tai aš tau atsidėkodamas duodu sode gardžiausią grūšią". Velnias nuvedė žmogų į puikų sodą ir parodė tą puikią grūšią. Žmogus tuoj įsilipo ir purto grūšias, bet kad prilėkė vaikų, - ir tie vaikai, kiek grūšių nupurto, tiek surenka. Velnias sako žmogui: „Nuleisk kelnes ir triesk ant jų, pamatysi, kai nulakstys". Žmogus tuoj nusileido kelnes ir triedė. Betriesdamas pabudo ir pajuto, kad pilną lovą prišikęs. Rytą atsikėlė ir, nė sudiev nepasakęs, išnešė savo kudašių. (A. Prakapienė, Skapiškių k., Girkalnio v., Rs. Užr. J. Prakapas 1938. LTA 1596/196.)

**789** (plg. Mt. 3326). Netoli nuo Ukmergės buvo sena bažnytėlė. Jos šventorius apmūrytas mūru, o to šventoriaus pramūgose buvo stacijos. Vienoj pramūgoj buvo velnias. Vienas šposininkas, ant šventoriaus būdamas, išsiėmė taboką ir geria. Paėmė dviem pirštais žiupsnelį tos tabokos ir pakišė velniui panosėn sakydamas: „Prašom!" Visi žmonės nusijuokė. Parėjęs namo vakare atgulė su savo jauna pačia, nes tik ką buvo antrą kartą vedęs, ir labai meiliai užmigo. Užmigo, sapnuoja, kad ateina pas jį tas pats velnias, kuriam jis dieną buvo davęs tabokos, ir sako: „Iš manęs visi tik juokias, o tu tik vienas buvai toks geras, pasiūlei tabokos, už tai aš tau parodysiu pinigus". Ir nusivedė jį velnias į lygias pievas ir parodė, kuriose vietose pinigai. Jis, žmogus, neturi kuo pažymėti tų vietų: nėra nei žabų, nei akmenų, kas jam daryt? Atsiminė, kad nori šikti. Nusimovė kelnes ir šika – pažymi vietas, kur yra pinigai. Pasirodo, tik pur pur! – jo šikama į lovą. Pati nubudus jam sako: „Ką gi tu čia darai?" Jis jau nubudęs atsakė: „Pinigus znočiju". (V. Svilas, 80 m.a., Drageliškių k., Dusetų v., Zr. Užr. B. Zaleskis 1927.XII.15. LTA 10b/253.)

825. BEDIEVIO PIETŪS (MT. 3423, PLG. 3361)

Vienas pustelninkas matąs, kad kas rytą ir vakarą velnių būriai pro jo šalį nueina ir pareina. Vieną kartą, paskui kitą velkąsis toks šlubis velnias. Tas pustelninkas jo ir klausias: „Kur gi jūs taip kas rytą ir vakarą vis einate?" Tas jam pasakęs: „Matai, to dvaro ponas niekada prieš valgymą ir po valgymo nežegnojas, tai mes nueinam, jo tuos valgymus suėdam, o į jo bliūdus, torielkas prišikam, tai jis tik mūsų šūdais gyvas, – už tai jis, kad ir drūtas, į pilvą nupoškęs, o vis serga ir serga. Ale tik tu jam nepasakyk, tai mat būtų blogai". Kada matei, kad tas pustelninkas iškęstų, nieko nesakęs. Nuėjęs į tą dvarą pas poną, radęs begulintį, išsipūtusį, sergantį. Sakąs: „Jei tamsta, pone, prisiimsi, aš tamstą išgydysiu". Tas ponas su laba roda – tiktai gydyk. Tas pustelninkas pasakęs: „Tamstai nieko kito nereikia, tiktai prieš valgymą ir po valgymo katrą kartą persižegnoti". Tas ponas paklausęs, ėmęs žegnotis. Palikęs jam valgymas gardus, prie širdies pritinkamas, ėmęs drūtumas slūgti ir čyst sugijęs. Daugiau tas velnias atėjęs, ėmęs ant to pustelninko bartis: „Tu liežuvninke, ir palojai tam ponui: kada tik nueinam, vis jis prieš ir po valgymo žegnojas, mums kelintą kartą be reikalo kelionė". Daugiau tie kiti velniai, pagriebę šlubį velnią, pagavę daužyt, visaip mučyt, saką: „Tai tavo liežuvis tą padirbo, tu tam pustelninkui palojai". Pagriebę ir nusitempė sau. (Trumpaičių k., Gruzdžių v., Šl. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1522.)

890. IŠAIŠKINTAS VAIDUOKLIS

Senas žmogus ir jau seniai man sakė savo jaunystės atsitikimus senos gadynės lažų metuose. Dabar aš pasakysiu to senuko kalbą. Katrie paukvatijat – prašau, pasiklausykit, ale nejuokitės ir nelasavokit: tylėkit dantis sukandę, kojas sukėtę klausykitės. Tai katras minkštos širdies esate, verksite atsitūpę, išgirdę jo visas nelaimes.

Anas man sakė, kaip buvęs pasiųstas su gromata iš Šakynos nuo kunigo Varanavičės pas poną Karpį į Joniškėlį ir nešęs pėsčias. Nueidamas ėjęs per Joniškį, per Kriukus ir daėjęs lig vietos. Atidavęs ponams gromatą. Ponas pasakęs palaukt – gausi atrašą. Šis įėjęs į kuknią, atsisėdęs, išsiėmęs miežinės duonos iš tarbelės ir valgąs. Ponia pasisukus į kuknią, liepus kukarkai duot valgyt. Kol ana prisiruošė paduot, maž poris adynų praėjo. Kada ne kada tepasimislijus, įpylus buljono purpurinę torielką. Ir taip įpylus, tuoj liokajus įbėgęs saką: „Eik, ant gonkų ponas laukia!" Ką daryt – juk nepasisakysi, kad aš valgyt noriu, su tokiais, žinoma, bėk

kaip ant ugnies - nepaklausęs rykščių gausi ir tiek, o dar jaunas tebebuvau, tiktum tuoj į maskolius pasiūlyt. Taigi pagriebiau torielką, gertinai išgėriau, pametęs ant stalo, išbėgau prie pono. Išeinu ant gonkų - pons bestovįs, padavė dvi gromatas ir pasakė: „Tą gromata, kur su plunksna, pareidamas užnešk į Rudiškius pas kunigą, o kur be plunksnos, tai savo ponui parnešk". Padavęs gromatas, ponas į stanciją, o aš ir einu sau. Alkanas, man iš namų miežių sausa duona terboj sudžiūvo, susitrynė ir tiek. O gardumas buljono, tai nors ausis nusidraskyk. Kad ji būtų tuojau davus, kai ponia liepė, tai aš būčiau su sausa duona pasimirkydams pilnai privalgęs. Už tai išeidams per padveriją, ko tik neverkiu. Ale ir tą kukarką pabagaslovijau, kad ją Dievas gyvais daiktais apdovanotų, o prie dvaro tas greitai. - Po to sekės taip. Ant Rudiškių liepė eit, ogi nieko kelio nežinau. Ėjau į Pašvitinį, per Pašvitinį, pasidavęs, kaip galva neš, pasiklausdams, ką sutinkąs, ant Rudiškių.

Dar anapus šašiejaus tebebuvus, priėjęs vakars. Prieinąs sodžių, mislijęs - reik nakvynės kur nors prašytis. Sodžius nežinomas, nei žmonės nepažįstami. Einąs per sodžių, o nedrįstąs eit į kiemą. O ką tik priebrėškos laikas buvęs. Pro kokius keturis kiemus praėjęs. Pamatęs: kieme pas šulnį merga sem vandenį. Einąs į kiemą prašytis nakvynės. Dar šis neprakalbęs, tuoj ana mergiška pamačiusi sakanti: „O, Juozaps beateinąs! Juzut, įnešk tą viedrą vandens į priesienį ir pastovėk, aš zaras atbėgsiu". O ji pati bėgus ir nubėgus į kluoną tekina. Taip šis misliją: o tai tropijau, kad radau, kas mane pažįsta, tai peunai gausiu nakvynę. O jis tos mergos nepažinęs, bet kad ana taip sakė, žadėjo tuoj atbėgt, tai paėmęs viedrą su vandeniu nuo šulinio ir įėjęs į priesienį. Pasidėjęs viedrą ir stovįs, laukiąs tos mergės. Už mažos valandėlės užgirdęs, kad atbėg. Įbėgus į priesienį klausianti: „Juozap, ar esi?" Šis atsakęs: „Esu". Ir ne prie jo einanti, ale įėjus į kamarą. Taip šis misliją: „Kas gal būti, kad aš jos nepažįstu ir iš kalbos nesuprantu, o ji mane vardu vadin".

Toj išėjus iš kamaros, sakanti: „Eik čia!" Kai tik priėjęs prie jos, sakanti: „Še, Juzut, tą bliūdelį ir eik per sodnuką į daržo galą pas pirtį, ir valgyk, aš zaras atbėgsiu". Siunčiams einu ir kaip davė nešuos, o tos mergičkos niekaip nepažįstu. Na, misliju, kad jau pas pirtį atbėgs, tai ten mudu pasišnekėsime. Nuėjau takeliu pas pirtį, žiūriu į tą bliūdelį - du kleckai lašiniočiai, mėsos raumenų du šmočiukai ir kilbasos sprindžio ilgumo šmočiuks, ir duonos abrakėlis. Jau čia man geri daiktai. Pasižiūriu - atein skersai daržą vyriškis, tiesiai ant pirties. Įsitraukęs į priepirtį, į patamsį, kol tas praeis. Gi prieina prie pirties ir žiūr ant trobų. Pasidairęs, pasidairęs sėst ant slenksčio ir atsisėdęs. O šis priepirty per kokį sieksnį stovįs - pilna burna, bijąs bekramtyt, kad nepajustų. Šit tuoj išgirdęs: plakš plakš plakš - atbėga nuo trobų. Bet pribėgus ta mergiška, tuoj stojosi ir tas vyriškis, nutvėręs ją į glėbį, susikabinę, pasibučiavę. Ir klausianti ta mergiška: „Juzut, ar jau suvalgei, kur aš padaviau?" Tas vyriškis sakąs: „Ką?" Ši vėl sakanti: „Ar jau suvalgei, kur aš padaviau su bliūdeliu?" Vyriškis sakąs: „Ką tu šneki, jug tu man nieko šįvakar nedavei? Aš ką tik dabar atėjau, tiesiai per daržus". Mergiška sakanti: „Kaip gi? Jug tu per kiemą atėjai, dar viedrą vandenio man įnešei į priesienį". Tas vyriškis sakąs: „Ar tu blūdiji, kad taip sakai? Aš čėso neturėjau anksčiau ateit, už tai dabar vėlai eidams ir nebeėjau į vidų, ale čion, kaip buvom susitarę, čion suseiti". Mergina, vėl pabučiavus, sakanti: „Neštukavok, Juzut! Atiduok bliūdelį, bo motušė pasiges". O tas bliūdelį turįs ir priepirty stovįs, iš patamsio juos matąs ir jų kalbą girdįs: tai aiškiai supratęs, kad ta mergiška jį netyčiom apsisavino. O bijosi subrazdėt, kad jie nepajustų. Ta mergiška sakanti: „Eikim į pirtį, musiet, bliūdelį padėjai pirty". Taip kalbėdami suėję abudu į pirtį, ale durų nepritraukę. Praviros pirties durys, negalįs šis laukan eiti, bijąs, kad nepajustų. [Sako:] pasitraukiau į galą priepirčio ir tyliu. Tik išgirdau, kad ta mergiška sako: „Įbrauk šviesą", - ir pradėjo braukt

cerciką. Misliju: „Gi kad neras ana to bliūdžiuko pirty, eis į priepirtį žiūrėt ir ras mane". [Sako:] Pasisiekiau į aukštą, pats, palengvučio pasispirdamas, užlipau ant pirties. O jie, girdėt, vis šneka, kaip padirbę šviesą ir duris pirties užvėrę, bet atsimušus šviesa į stogą ties viduriu lubų ir, kaip girdis, anudu pirty drunant*. Rodąsis, kad pažįstama kalba tos mergišės. Pelengva ropom keliais einąs nuo krašto, paėjęs biškį, atsikorus galva į rentinį: supratęs, kad tai ažnice** salyklą džiovinama, tai ir langelis buvęs, pro tą šviesa į stogą atsimušus. [Sako:] Aš norėjau pamatyti tą mergišką, kad jau anie šviesą turi, pro tą langiuką. Pasisvėriau per ažnicos rentinį, užsikišau ties langiuku, žiūriu ir matyt negaliu, kad anie ties durim. Tik girdis abiejų kalba. Vyriškis sakąs: „Nebijok, nebijok!" O mergiška sakanti: „Jeigu grieks?" Taip, sako, aš tik norėjau pasilenkęs ant durų pažvelgti, - mat labai pasikreipiau, tik kepurė papt pro langiuką į vidurį pirties. Tik aniedu dzinkt duris atmušo, nevet siena sudrebėjo: tu tu tu tais laukan, bru bru bru suvirto ant priepirčio slenksčio. Dar ta mergiška didžiu balsu suriko: „Šv. aniole, ratavok, velnias užpuolė!" Sako, tuom strioku ir aš pabūgau, tai iš to bliūdžiuko susikišęs į kišenes mėsos kleckus ir šmočiukais tą duoną, nušokęs nuo pirties ir aš išpuolau. Tuo strioku lauke klausaus, tik girdėt: tra tra tra - tvoros trata, mat anų kraštų, joniškiečių, žabinės tvoros.

Jau buvo tamsu. Misliju: „Kur aš dabar eisiu?" Įėjau į ulyčią, paėjau lig trečio kiemo, nuo to matyt šviesa troboj. Einąs į kiemą, priėjęs prie durų, pabeldęs, išėjus mergiška, įleidus į vidų. Prašąsis nakvynės. Sakančios: „Galėsi čion pas duris toj lovelėj pernakvot". Pasakęs „Dėkui" ir tuoj atsisėdęs ant parodytos lovelės. Pavargęs nuo tolimos kelionės, tai klaupęsis, pakalbėjęs poterius ir taisęsis gulti. [Sakęs toliau senukas:] Gulausi į lovą, prisiklojau su savo sermėga ir žiūriu. Tuodvi mergiškos vaikščioja viena valia: per duris ir į gryčią, ir į priesienį. Benoriu užmigt, priėjus viena mergiška pradėjo manęs prašyt, kad eičia vandenio įnešti. Sakanti: „Tamsu labai, mes bijom, o večerę verdam, ir tamstai duosime, padaryk loską, brolait! Šit viedras, aš pažibysiu priesieny būdama". Ant tokio prašymo kaip gi neisi. Atsikėlęs, kepurę užsidėjęs, viedrą paėmęs, ėjęs pro duris. O ta mergiška žibinanti, kad jis matyt šulnį. O antroji tuom tarpu pagriebus šio sermėgą, čebatus, brast pro duris ant kiemo išmetusios, duris uždariusios, su skląsčiais tvaks tvaks užsklendusios ir sakančios: „Eik tu sau, gal tu koks vagis esi, mes vienos mergės tesam, bijom tave nakvyt". Gi ką daryt: apsimovęs čebatus, apsivilkęs. Mislijąs: „Na, kur dabar eisiu?" Tamsu buvus, nors į akį durk.

Apsičiupinėdamas į tvorgalius, nuėjęs į kluoną. Radęs šiaudų kaugę. Apsičiupinėjęs, radęs kopėčiukes pas kaugę pastatytas. O ta kaugė aukšta buvus. Taip tom kopėčiom lipęs į aukštą. Ant kaugės užlipęs, radęs gulamą patalą ir padušką. [Sakęs:] Mislijau gultis tam patale ant tos paduškos, vėl pabūgau - jeigu kieno gulima, ateis, ras mane svetimą, tai bus striokai jam. [Sakęs:] Užlipęs į pat viršų tos kaugės, pas skliautus įsispaudęs į šiaudus. Praėjus kokia adyna ir išgirdęs, kad atein šnekėdami. Pro druną priėję prie kaugės. Sakanti mergiška: „Jurgi, šit kopėčios, lipkim ant kaugės, ten mano patals yra". Jurgis, graibydams kopėčių, vis už tos mergiškos nutveriąs, kad ta sakanti: „Kad vis ne už kopėčių nutveri, ale už manęs". Jurgis atsakęs: „Už tai, kad aš tave geriau myliu, ne kaip kopėčias". Mergiška sakanti: „Jurgut, kai užlipsi ant šiaudų, tada galėsi mylėt, ne dabar". Ir abudu pagal kits kitą užlipę ant kaugės. Ta mergiška sakanti: „Jurgut, šitai paduška,

* Drunėti - miegoti, gulėti, kalbėti.

** Ažnyčia - slavų kilmės žodis, liet. kurtinys.

čion mano patalas, aš tankiai čion ateinu gulti. Ale, Jurgut, gulk nuo krašto, aš bijau nukristi žemėn, - iš krašto būdams, kad bijosi nukristi, tai geriau prie manęs glausies", - juokdamos sakant mergiška. Tokiu šnekalu pasitaisę apsičiupinėdami ir sugulę. Ale kad ta mergiška gulusis, tai kaugė sudrebėjus, - turbūt dikta buvo. O pakeleivis aukščiau prie skliautų gulįs susirietęs, tylįs, kad jie nepajustų. [Sakęs:] Ko jis ten neprisiklausęs, tai nieks negalėt apsakyt, - jis tylįs, kenčiąs, o aniedu be jokio spakainumo kniurvinasis ir kniurvinasis. O šis kaip atsigulęs, susirietęs, nepakuštėjęs ilgiau tvert nebegalįs. Atsispyręs gerai su alkūnėmis į skliautus, jutęs, kad tos mergiškos nugara jo kojų gale, ūmai paspyręs, kiek spėkdams, tuoj abudu džiupt džiupt ir nukritę ant žemės. Ta mergiška sakanti: „Jurgut, tai yra velnias - mum numetė, bo dabar pats vidurnaktis". Jurgis sakąs: „Cit, tu nenusigąsk: aš velnio nebijau, kad tik nebūtų koks pakaruoklis atėjęs. Ieškokim kopėčių, aš lipsiu apžiūrėt: nutversiu, kad ir velnias būtų". Aš girdėdams drąsų Jurgį, kur aš betversiu, pakilau ir pagal stogą nuo kaugės nušliaužiau ant žemės. Jie manęs nematė per didelį tamsumą, abudu sakė, kad nelaba dvasia. Jurgis dar pridūrė: „Jutau per šiaudus šnabždant, žinok, durne, kad dvasia nešnabždės". - „Tai gal pakaruoklis?" - atsiliepė ta mergė, ant žemės būdama, o Jurgis kopėčiom palipęs klausės. „Jurgut, apsižegnokim į visas puses ir eikim iš čia". Jurgis sakąs: „Kaip gi, dabar bemačys žegnojus, kai jau apstojo - reikė atėjus žegnotis. Mūsų darbai ir nelabuosius sujudina". Mergiška sakanti: „Dėl to blogai nereikia daryt". - „Už tai kam tu užsiprašei mane, - be baimės būč begulįs namie, dabar rankos drebėt pradėjo, o kepurės nerandu". Anudviem bešnekant ir jis ten pat netoli ant kluono stovėjęs. [Sakęs taip:] Man netikėtai ir užpuolė čiaudulys. Kad ir norėjau užsiturėt, kad metės su šturmu - suprunkščiau. Tai, neduok Dieve, kad jiedu šoko bėgt, tai žemė trinku trinkais. Per tą strioką nebetropijo tuo taku, kur atėjo, tik išgirdau, kad lu lu lu po vandenį pradėjo plumpsėt. Ta mergiška, šaukianti dvasią, gaudydama: „Ratavok, prigersiu!" Kai jau išlipę abudu ant krašto, Jurgis sakąs: „Ot, jebyvašumat, ant ko tu mane užprašei! Kur aš dabar eisiu visas šlapias ir purvinas? Aš ties pat gelme įpuoliau, ko tik smerčio negavau". Mergiška sakanti: „Jurgut, eikim į kamarą, aš duosiu kitus drabužius, persivilksi". - „Preisi prie kamaros - šuva pajus, o toks piktas, gali blauzdą perplėšt patamsy". - „Šuva kūtėj uždarytas, aš iš vakaro uždariau". Ir nuėję abudu žlugini.

Taip aš pasilikęs misliju: „Kur dabar reik eiti?" Galbūt pats vidurnaktis, o tamsumas toks, kad jau nebereik tamsiau. Po kluonus, po daržus vaikščiojęs, užėjęs pastovą, žiūrįs, kas čion būtų. Radęs duris, nučiupinėjęs supratęs, kad klojimo. Pastūmęs ir atsidariusios, įėjęs į jaują pasišildyt. Mažai šilta, smirdžiant maliava ir gana. Apie pečių pačiupinėjęs, radęs cercikų. Įsibraukęs, apsišvietęs, žiūrįs, kad ardai sustumti į krūvą ties viduriu jaujos, brikelė numaliavota užkelta, džiovinama. Mislijęs: „Čion būt gerai pergulėt". Įlipęs į tą brikelę. Ką tik jau buvo užmiegtąs, tiktai girkš duris klojimo sugirgždino, - šiam miegai ir nudulkėję. Klausąsis, kas čia bus. Išgirdęs: įein per klojimą lasavodami. Tuoj bematant suėję į jaują dviese ir šneka: vyriškas ir mergiška. Tas vyriškis sakąs: „Palauk, aš įbrauksiu šviesą, argi čia mudu patamsy būsime?" Tuoj įbraukęs cerciką, sakąs: „Morta, duok lempelę su alyva, uždegsiu, reik apsižiūrėti, kad ko nebūtų: aš jau nesu durnas, manęs visos vištos neapšiks, aš atstražnas, - kad dviejuos šneku, tai trečias negirdės". Paėmęs lempelę, apsižvalgęs po jaują - tuščia, niekur nieko nėr. Vėl prinešęs, pastatęs lempelę ant pečiaus, o Morta, paprašius peilio, sakanti: „Marciuk, duok peilį pyragui suraikyt". Vyriškis sakąs: „Dabar mudu tai ką norim, galim šnekėt ir daryt, nieks šiam laike negirdės, nematys". O šis viską girdįs, būdamas brikelėj ant ardų. Mergiška sakanti: „Na, prašau, užkąsk, Marciuk, pyrago, kilbasų su česnaku, kad strainesnis būtum". -

„Man nereikia nei česnako, aš atbuls ant mergės užšoku. Palauk, Morta, pabučiuok, tai valgysiu". Toji takš ir pabučiavus. „Palauk, Morta, ar tu misliji, kad aš tuščias taip, kaip tu, kad kaip ankštis plona - gi žiūrėk, kas čia!" Ištraukęs kijavskos nalivkos butelką. „Tai ta dėl tavęs, Mortut!" Taip sakydamas, cakt pabučiavęs. Vėl sakąs: „Mano ir antras kišenis netuščias, šit nolio pusbuteliuks - galim mudu pasimylėt ir pagulėt". Sakęs senukas, taip tada buvę: anie šneka pas duris, o šiam rodąsis, kad pažįstama kalba to Marciuko. Taip šis pakėlęs galvą per brikelės galą, pasižiūrėsiąs, gi nelaimė: mat, nuspaudęs brikelės tą galą, buldu buldais nuo ardų su visa brikele ir jis pats ant žemės į priedurį. Tai šiuodu kad surikę gvoltas, Morta su Marciuku virstinai išvirtę per slenksnį iš jaujos į klojimą. Matyt, persigandę didžiausiai, tai ta tu ta tais išbėgę laukan. O šis nukrisdamas užsigavęs kairiąją šlaunį, valandėlę parymojęs, perėjęs didysis skausmas, pradėjęs vaikščiot. Paėmęs tą kilbasą, susirinkęs šmočiukus, susikišęs i kišenius, tą pyrago bulką įsidėjęs į savo terbiukę. Pažvelgęs pečiurke - geltonuoj buteliuks, prikišęs šviesą arti - gi nolis palikęs. Paėmęs ir tą. Užpūtęs lempiukę ir išėjęs iš tos jaujos.

Išeinąs ant kluono, oras nusigiedrijęs, žvaigždėta, matos Sietynas, numanąs, kad jau pusgaidystė. Išgirdęs, kad kulia po sodžių. Per sodžių baigęs eiti, ant galo pas namuką matąs - šviesa žėri pro langus. Kad jau sukilę, įėjęs, vardą Dievo pagarbinęs, prašąsis: „Pazvalykit pasilikti, - anksti pakilau, o dar diena nebus tuoj". Moteriškė klausianti: „O kur tamsta eini?" - „Į Rudiškius". Moteriškė pradėjo dejuot, sakanti: „Dieve, ratavok, ir nakties ilgumas, čiels mėnuo. Kai per naktį šviesos negesinau, taip atsibodo čia be miego, tai galva kaip pasvaigus". - „Dėlko nemiegojai?" Moteriškė sakanti: „Gi šit sūnus mano Juozaps vakar vakare ėjęs pro pirtį anam gale sodžiaus, pasirodžius baidyklė tokia, kad strošna. Parbėgo persigandęs ir per naktį neužmiega: akis sudės ir šoka iš patalo. Tai nubėgau pas gaspadinę, gavau švento Ignacijūšo vandenio, to užudaviau parnešus. Dar susmilkiau su Devintinio žolelėm, tai dabar primigo biškį". Man bešnekant, pradėjo aušt. Ką tik jau noriu išeit, šit pribėgus prie lango sušneko: „Prašom prie kunigo ateiti!" Moteriškė sušuko: „Eik šen į vidų, pasakysi, kam veš kunigą, kas susirgo - ar senutė nublogo?" Įėjo pusmergė į trobelę ir sako: „Mūsų Marijoną šiąnakt pakaruoklis išgandino: viena gulėjo ant kaugės šiauduos, atėjęs, numetęs nuo kaugės ir dar nuvilkęs į linmarką, maudęs maudęs, ko tik čystai neprigirdęs. Gyva dar atlikus, ale dabar dreb, mėlyna visa, keliskart nutampė, tai ir susistrošijo kunigo važiuot". Moteriškė, rankas laužydama, bėdavojanti ir sakanti: „Tai tas pats ir mano sūnų išgandino". Ans, pasiklausęs jų šnekalų ir bėdų, ėjęs sau, pasiklausdams kelio. Prieš saulės laidą ir Šakynoj, atidavęs atrašą. Ant rytojaus, kitiem klausinėjant, kas tikos kelionėj, viską apsakęs ir likusį pyragą, ir kelis kilbasos šmočiukus, ir buteliuką nolio aprodęs. Kurie girdėję jo apsakymą, tai klausydamies dyvijosi ir juokėsi, kojas paraitydami. [Žymiai sutrumpinta.] (Bučiūnų k., Gruzdžių v., Šl. Užr. J. Stanevičius 1895. LTA 2189/14.)

Pastaba. Šis taip tiksliai ir smulkmeniškai, tokiu gyvu liaudies stiliumi ir jau senokai užrašytas pasakojimas daro įspūdžio, tarsi tai būtų tikrų įvykių užfiksavimas. Iš tikrųjų čia turime reikalą tik su labai geru, gyvos vaizduotės ir lakaus žodžio pasakotoju ar užrašytoju. Panašus epizodas, kaip besislepiąs asmuo nori pamatyti obscenišką vaizdą ir per neatsargumą nukrenta, išbaidydamas porelę, ir dažniau randamas būdingose mūsų melų pasakose, tik šiuo atsitikimu jis yra net sutrigubintas. Taigi šis motyvas greičiausiai nėra šakyniškio išgalvotas, tiktai jo prisitaikytas savo reikalui. Tuo būdu čia turime ryškų pavyzdį, kaip įgauna vietinio pobūdžio plačiai žinomi motyvai, kaip elgiasi geras pasakotojas ir pagaliau čia pati liaudis vaizdžiai parodo, kaip atsiranda daugelis sakmių apie vaiduoklius.

# DVASIOS IR ŽMONĖS
LIAUDIES SAKMĖS

# PRATARTIS

Gali kai kam atrodyti, kad šiais laikais, kai žmogus toks jau gudrus pasidarė, jog ir atomus išmoko suskaldyti, nebepritinka kalbėti apie kokias nors dvasias, tuo labiau į jas tikėti. Netikime mes ir į tai, kas aprašoma gerame literatūros veikale, romane ar novelėje, tačiau su malonumu skaitome, jei tik ten gražiai ir įdomiai supinami visokie išgalvoti nuotykiai.

Šioje knygoje rasite per pusantro šimto trumpų pasakojimų arba sakmių, kurias mūsų žmonės, daugiausia kaimiečiai, dar visai neseniai vieni tikėdami pasakodavo, o kiti, jei ir netikėdavo, tai su įdomumu klausydavosi. Pasakoja jos apie visokius atsitikimus su numirėliais ir dvasiomis.

Tikėjimas, kad, žmogui mirus, dar viskas su juo nepasibaigia, yra labai senas ir bendras visai žmonijai. Juo remiasi beveik visos religijos. Jis sukūrė daug literatūros veikalų. Jo dėka buvo pastatytos milžiniškos piramidės ir kiti pastatai Senajame ir Naujajame pasaulyje, kuriais ir šiandie stebimės ir gerimės. Daugybė papročių ir kasdienio gyvenimo reiškinių kilo iš to jausmo ar tikėjimo.

Ir šiandie visos kultūringos tautos gerbia savo mirusius artimuosius, stato jiems paminklus, turi tam tikras šventes, kada juos prisimena ir pagerbia. Beveik kiekviename miestelyje rasime paminklą žuvusiems kariams. Jų kūnus parveža net iš tolimų užjūrių palaidoti savame krašte. Gal kas ir nustebs girdėdamas aiškinant, kad šitas paprotys yra kilęs iš senų laikų tikėjimo, jog tinkamai nepalaidotas žmogus neturi kape ramybės, jis vaidenasi ir keršija savo artimiesiems dėl jų neatliktos pareigos. Žinoma, dabar šita prasmė jau pamiršta, gyvieji tai daro dėl savęs, norėdami prisiminti brangų jiems mirusį asmenį. Aš mačiau Vokietijoje, viename Alpių kaimelyje prie Fischeno, daug kapų paskutinio karo aukoms. Savotiški tai kapai - tušti, be lavonų, tik kapas ir kryžius. Jie žuvo ir yra palaidoti Kryme ar Suomijos šiaurėje, tačiau savo kaimo kapinėse jiems supylė nors tuščią kapą ir pastatė paminklą su atitinkamu užrašu. Sunku mirusiam svetimoj žemėj gulėti, tad nors simboliškai perkėlė jį į savo tėviškę. Arba kitas paprotys: gedulo nešiojimas. Dabar tuo norima parodyti liūdesį dėl mirusio brangaus asmens. O seniau gyvi mirusiojo artimieji, pakeisdami savo našystą, norėjo pasidaryti kitokios išvaizdos, kad mirusis jų nepažintų ir greit į aną pasaulį nenusiviliotų arba kad būtų palankiai nusiteikęs, matydamas, jog giminės jo gailisi.

Apie lietuvių pažiūras į mirusius, gyvųjų ir mirusiųjų santykius, laidotuvių papročius ir kitką yra nemaža knygų parašyta. Jau 1903 metais dr. Jonas Basanavičius išleido Chicagoje storą knygą, pavadintą *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių*. Tenai yra panašių sakmių, kaip ir šioje knygoje, bet čia yra daug ir naujų. Toliau jos visos neseniai ir dažnai geriau užrašytos bei sutvarkytos, be to, apima visą

Lietuvą, tuo tarpu Basanavičiaus knygoje jos visos buvo tik iš vakarinės krašto dalies. Visos šios knygos sakmės dar niekur nebuvo spausdintos, išskyrus tik tris Amerikoje užrašytas, kurias jau spausdino *Dirva* ir *Nemunas*. Knygos pradžioje įdėta keleta sakmių, užrašytų dr. Basanavičiaus brolio Vinco, yra ir dar keletas pasakojimų, užrašytų senesnių rinkėjų, bet visi tie dalykai dar nebuvo spausdinti ir gulėjo Lietuvių mokslo draugijos (LMD) archyve Vilniuje. Be šių kelių išimčių, visos kitos sakmės buvo surinktos mūsų mokslo įstaigų Nepriklausomo gyvenimo metu, daugiausia Lietuvių tautosakos archyvo (LTA) ir Lietuvos žemės vardyno (LŽV). Yra keletas sakmių, mano užrašytų iš lietuvių, gyvenančių JAV. Tai labai vertinga medžiaga, įdomi ne tik pasiskaityti, kaip kokia trumpa novelė, bet ir pirmos rūšies medžiaga tyrinėjimams apie mūsų mitologiją ir tautosaką. Savo knygoje *Lietuvių tautosakos skaitymai* (išleistoje Vokietijoje, Tübingene, 1948 metais) esu išsamiai aprašęs mūsų papročius ir tikėjimus apie mirtį ir laidotuves (II dalis, 170-200 psl.). Šitos sakmės dar labiau paryškina tuos papročius ir patvirtina, kaip gyvi pavyzdžiai, ten padarytus samprotavimus bei išvadas.

Didžioji šitų tikėjimų dalis yra labai seni ir siekia dar ikikrikščioniškus laikus. Kai kurie motyvai yra žinomi ne tik lietuviams, bet ir kitoms tautoms. Kokie jie yra seni, parodys toks pavyzdys. Sakmės Nr. 17–18 pasakoja, kad iš miegančio žmogaus burnos išlekia bitelė ar pelytė, o pabudęs žmogus paskum pasakoja kaip sapną apie lygiai tokius pat nuotykius, kaip tas gyvulėlis (jo siela) pergyveno. Lygiai toks pat pasakojimas, kaip tikras atsitikimas, pirmąkart buvo aprašytas VIII amžiuje Vakarų Europoje. Taigi šita sakmė yra jau daugiau kaip tūkstantis metų senumo. Tokių senų sakmių čia yra ne viena. Apie „Numirėlių mišias" (Nr. 130–136) turime žinių jau iš VI amžiaus. Mėnesienoj blizgą bažnyčios langai sudaro įspūdį, kad viduj dega šviesos, vadinas, meldžias numirėliai. Pasakojimas apie gyvo žmogaus paaukojimą prie statybos (Nr. 151) irgi labai senas ir plačiai žinomas motyvas. Jo įtakoje buvo sukurta legenda apie Vilniaus pilies įkūrimą.

Stabmeldiškos gadynės yra tikėjimas, kad miręs žmogus gyvena panašų gyvenimą ir toliau šioje žemėje, tik dabar jis ne visados ir ne visiems pasirodo. Jis turi tą patį medžiagišką kūną, galima jį pažinti, jis gali kalbėti, jaučia šaltį ir karštį, nori valgyti ir gerti, rūko pypkę ir degtinės išgeria. Jėgos jis teturi tiek, kiek turėjo žmogus, gyvas būdamas. Gyvena jis ten, kur buvo palaidotas, taigi savo kape. Tai vadinamas gyvas numirėlis. Paprastai jis nėra piktas gyvųjų atžvilgiu ir jiems nieko blogo nedaro (Nr. 23–31). Tačiau jei jis esti įžeidžiamas, negražiai pasielgiama su jo kūnu arba nuosavybe, tada jis esti kerštingas (Nr. 44–53). Gyvieji neturi rodyti per didelės drąsos, nes susiderėję nebijoti numirėlio, jį paniekinti, visados skaudžiai nukenčia (Nr. 54–61). Numirėlis keršija už jo paskutinės valios neišpildymą (Nr. 40–43). Negerai yra perdaug numirėlių raudoti, nes tai neduoda jiems ramybės, jie nuo to kenčia, skundžiasi ir keršija (Nr. 32–37). Mėgsta numirėlis pakankinti gyvąjį, jį susitikęs naktį vieną bekeliaujantį, vadina imtynių (Nr. 62–68). Jei gyvas žmogus pasimaišo ant jų kelio ir jiems trukdo, perspėja jį ir pavaro šalin, bet nieko blogo nedaro (Nr. 71-84). Tai vis labai senų laikų pažiūros. Dabar dažnai tikima, kad numirėlis yra pavojingas, jis nori gyvąjį kuo greičiau į aną pasaulį nusivilioti. Reikia jo saugotis. Tai germaniškos kilmės pažiūra (plg. Nr. 34, 38–39, 99). Yra ir labai žiaurių numirėlių, kurie išsiurbia naktį miegantiems žmonėms kraują (Nr. 69-70). Tikėjimas į tokius kraujasiurbius arba vampyrus pas mus atėjo iš slavų.

Aišku, nuo šitokių numirėlių reikia gyviesiems gintis ir dargi labai aštriomis priemonėmis: persmeigia lavoną šermukšniniu mietu, suriša kojas, kad nevaikščiotų (Nr. 92–93), tačiau dažniausiai nukerta besivaidenančio lavono galvą ir

padeda ją kojų gale (Nr. 85–103) arba kaip nors kitaip savo sumanumu atsigina (Nr. 104–108). Galvos nukirtimas neramiam vaiduokliui yra plačiai žinomas reiškinys. Tai nėra lietuvių išradimas, tačiau atrodo, kad šitokia žiauri priemonė dar ne taip seniai iš tikrųjų pasitaikydavo mūsų krašte.

Apskritai, vaidenasi kiekvienas nenatūralia mirtimi miręs žmogus: nusižudėlis, ypač pakaruoklis, paskenduolis ar nužudytas, miręs dėl nelaimingo atsitikimo, visi dideli prasikaltėliai ir nusidėjėliai (Nr. 147–163). Vadinami jie yra taip: vaidulis, vaidilas, vaiduoklis, vaidinuoklis, velionis, nelaikis, prisdavėjas. Vadinamas nelaikis vaidenasi tol, kol jam būtų buvę lemta gyventi žemėje iki savo natūralios mirties. Yra ir dėkingų numirėlių, kurie pagelbsti gyviesiems už kokį nors patarnavimą (Nr. 109–111).

Visų iki šiol paminėtų sakmių pradai siekia stabmeldiškus laikus. Numirėlis arba velionis čia yra labai kūniškas ir žemiškas, tik su tam tikrais demoniškumo požymiais. Germaniškos pasaulėžiūros įtakoje pradėta tikėti, kad numirėlis yra pavojingas: jis klajoja dėl savo piktos valios, jam malonu kankinti gyvuosius. Tad ir gyvieji stengiasi apsiginti, padaryti juos nepavojingus: suriša kojas, nukerta galvą ir pan. Mat toks numirėlis nori kuo greičiau gyvuosius į aną pasaulį nusivilioti, o kas gyvųjų šito nori? Todėl ir prasideda nuolatinė kova tarp gyvų ir mirusių. Atrodo, kad šita priešingybė atsirado vėlesniais laikais, veikiant vokiečių įtakai. Gilioje senovėje lietuviai su savo mirusiais nebuvo priešininkai, kaip dar ir dabar kai kurios sakmės rodo (pvz., Nr. 23–31).

Krikščionybės įtakoje pažiūros į mirusius visiškai pasikeitė ir atsirado „vargšės atgailaujančios dūšios" sąvoka. Numirėliai neranda kape ramybės, klajoja ir kenčia dėl prasikaltimų, padarytų tebegyvenant, arba dėl neatliktų pareigų. Reikia padėti jiems: klausti, ko pageidauja, melstis už juos, užpirkti mišias ir pan. Kartais užtenka menko patarnavimo, kuriam tik šiek tiek drąsos reikia, pvz., truputį panešėti (Nr. 115–118). Kitąkart gana ir mokėjimo tinkamais žodžiais prakalbinti (Nr. 112–113). Išvaduota dūšia padėkoja ir daugiau nebesivaidena. Kartais, jei nemokėsi tinkamai elgtis, gali būti prastai – tai liekana pažiūrų apie piktą „gyvą numirėlį" (Nr. 121, 138–139). Klajoja nekrikštytų vaikų dūšios ir prašo krikšto (Nr. 137–142). Kartą metuose, Vėlinių naktį, numirėliai renkasi į bažnyčią pasimelsti; tada jie turi tą patį žemišką kūną, bet nemėgsta, jei gyvasis įsimaišo smalsumo dėlei jų tarpan (Nr. 130–136). Apskritai šios rūšies sakmėse, sukurtose krikščioniškoje gadynėje, pagrindinė mintis yra surišta su nusikaltimo ir bausmės sąvokomis (Nr. 112–129).

Tačiau ir krikščioniška ideologija persunktose sakmėse dar yra senoviškų pažiūrų. Net ir „čysčius" yra šioje žemėje: dūšios atgailauja medžiuose, vandenyje arba pagaliau savo namų krosnyje (Nr. 128–129). Dūšias gali matyti vadinami dvasiaregiai, o juo norint galima pasidaryti, tik nepatartina, nes dūšios jiems keršija (Nr. 16, 164).

Įsivyravus tikėjimui į pomirtinį dūšios gyvenimą skyrium nuo kūno kažkur aukštai arba dausose, imta stengtis palengvinti tos dūšios atsiskyrimą nuo kūno žmogui bemirštant. Todėl atidaro duris ir langus, išima lentą lubose, paguldo ligonį ant žemės ir pan. Kai kas mano, kad dėl to ir numirėlius pradėjo deginti, juos laidodami: tegul tik greičiau ta dūšia išsivaduoja nuo kūno ir eina savo keliais. Yra pakankamai davinių manyti, kad neregimos dūšios sąvoka buvo žinoma jau ikikrikščioniškais laikais, kartu su „gyvu numirėliu".

Tarp „gyvo numirėlio" ir „dūšios" sąvokų yra dar tam tikras neva tarpinis laipsnis, tai daugiau ar mažiau sudvasinta „vėlė". Sakoma, kad ta vėlė yra mirusio žmogaus dūšia. Ji yra atsiskyrusi nuo medžiaginio kūno, tačiau nėra visai

nutraukusi su juo ryšių. Galima ją būtų pavadinti praskiestu arba sudvasintu kūnu. Vėlės slankioją kaip šešėliai, jos esą permatomos kaip koks rūkas ir minkštos kaip vilna. Tačiau jos turi mirusio žmogaus pavidalą ir galima atpažinti iš veido ar drabužių. Jei žmogus, pavyzdžiui, buvo raišas, tai ir jo vėlė šlubuoja.

Krikščionybės įtakoje pagaliau besivaidenąs numirėlis liko sutapdintas su velniu (Nr. 35-37, 68, 155-156). Dažnai sakoma, kad velnias įlendąs į mirusio nusidėjėlio skūrą ir vaikščiojąs to žmogaus pavidale. Tai viena iš gausingų velnio apgaulių ir tiek.

Įsivaizdavimas, kad pati mirtis yra tam tikra asmeniška būtybė, moteriškės pavidalo, vadinama deivė arba giltinė (nuo žodžio „gilti" - skaudinti, durti), yra senas ir stabmeldiškos kilmės (Nr. 1-11). Tą giltinę kartais galima ir apgauti, kaip ne vienoje mūsų pasakoje pasakojama, tačiau vis tiek žmogus pagaliau esti jos auka. Kai mirtis užsimano aukos, sunku žmogui atsilaikyti. Pavyzdžiui, balsas iš upės šaukia: „Laikas yra - žmogaus nėra..." Atbėga žmogus, būtinai nori maudytis ir tuojau prigeria visai negilioje vietoje (Nr. 12-14). Tiesa, tai tarptautinis motyvas, bet ir mūsų krašte mėgstamas.

Dūšia labai nenori skirtis nuo kūno (Nr. 15). Jeigu mirusiam žmogui pasiseka vėl atgyti, jis džiaugiasi grįžęs į šį gyvenimą (Nr. 19-22). Visos žinios iš ano pasaulio paprastai yra liūdnos (Nr. 21, 144-146), tad žmogus bevelija, kiek galėdamas ilgiau pasilikti šioje ašarų pakalnėje. Mat nei nuopelnai neduoda perdaug tvirto tikėjimo, kad ten anapus geriau. Ir tikintis jaučiasi esąs nuodėmingas. Pagaliau ten nuvykti visados suspėsim, tad „geriau žvirblis rankoj, negu briedis miške", kaip patarlė sako.

Tas būsimasis gyvenimas po mirties tiek daug rūpesčių sukelia žmogui, kad jis pastato puikiausias maldyklas ir daug ko atsižada šiame gyvenime. Kiti, į jį netikėdami, nori juoktis ir tyčiotis, o vis dėlto, užėjus epidemijoms ar bomboms krintant, jaučiasi nekaip. Net ir graborių vengia susitikti. Šitas netikrumo jausmas ir noras viską išaiškinti, toliau numirėlių baimė ir kartu meilė bei gailestis dėl atsiskyrusių brangių artimųjų ir sukūrė visas tas sakmes arba legendas. Tai įdomus mūsų tautos kūrinys, rodąs jos dvasingumą.

# I. MIRTIS VAIKŠČIOJA

## 1. ŠUNES LOJA PAMATĘ GILTINĘ

Pasakojo senas bernas, senovės baudžiauninkas, Domininkas Kušlys. Sako: „Kaip aš, jaunas būdamas, tarnavau pas ūkininką, o tas ūkininkas sunkiai sirgo, vakare ėmė šunes loti. Aš išėjau ant kiemo pažiūrėti, mažu kas ateina ligonį aplankyti. Išėjęs matau: ateina per vartus moteriška, baltai apsirėdžiusi, nuėjo tiesiog į stubą. Po valandos aš atėjau į stubą pažiūrėti, kas atėjo, o stuboj nieko atėjusio nematydamas, klausiu: „Kur ta moteriškė, kuri dabar tik ką pirma manęs į stubą įėjo? Ji man tamsoj išrodė taip baltai apsirėdžius". Žmonės, kurie buvo stuboj, akis pastatę man sako, kad čia niekas nebuvo. O tas ligonis tuoj pradėjo merdėti ir apleido šį pasaulį. (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1904. LMD I 133/66.)

## 2. TRYS BALTOS MERGOS

Pasakojo tas pats Kušlys. - Kaip aš buvau kokios 14 metų, jojau į naktigonę. Atjoju ties vienu gaspadorium, - o jo duktė sirgo, - susyk pamačiau šalia manęs greitai einančias tris baltas mergas. Mane paėmė baimė, arkliai pradėjo prunkšti, o tos mergos pasuko ant tų namų, kur buvo tas ligonis. Ir tuoj pradėjo tų namų šunes loti. Antryt parjojęs namo dagirdau, kad jau toji mergina pereitą naktį mirus. Aš paklausiau jų: „Kas per viešnios vakar vakare pas jus atėjo?" Sako: „Pas mus niekas iš moteriškų nebuvo". - „O aš kaip jojau su arkliais, tai įėjo į jūs namus trys baltos mergos, ir šunes tuomsyk ėmė loti ir staugti". - „Šunes staugė, ale nieko nematėm, ale po tam lojimui mergaitė tuoj mirė". (Ten pat, 67.)

## 3. SMERTIS UŽ DURŲ

Pasakojo Mačius, senas Bartininkų kurpius. Sako: „Kaip aš buvau pas savo meisterį gizeliu, sykį pasiuvom akamonui čebatus. Siuntė mane meisteris, kad aš jam nuneščiau. Aš, paėmęs čebatus, nunešiau ir atidaviau akamonui. Dar jis man davė porą šnapsų, aš išgėręs jau eisiu. Kaip tik pravėriau duris, pamačiau priemenėj baltą stovint. Aš persigandęs virtau aukštininkas atgal į stubą. Klausė manęs toliau: „Kas tau pasidarė?" Sakau: „Kaip tik aš pravėriau duris, pamačiau baltą stovint čia už durų". Akamonas tuoj su žiburiu į priemenę, nieko nematė. Čia dar mums bešnekant, ateina žmogus iš kito galo stubos, sako: „Ponai, prašau į šermenis, pati mirė". Ir kai tik mirė, taip man pasirodė". (Mačius, Bartininkai. Užr. V. Basanavičius 1904. LMD I 133/70.)

### 4. VAIKO SMERTIS

Anksti rytą, dar protamsiais, senis Jurgauskis ėjo arklių žiūrėti. Pro tarpvartį eidamas pamatė, jog šunes kad varo, tai varo kažin ką. Kaip priėjo arčiau, pamatė mažą vaiką, besimaišantį tarpe šunų ir besiginantį nuo jų su rankikėmis. Jam priėjus arčiau, vaikas ištrūko iš šunų ir bėgo tiesiai ant senio. Senis neturi ką daryti, sudavė su apynasriais per nugarą, jis ir nubėgo ant kaimo. Jurgauskis nuėjo į ganyklą, sužiūrėjo arklius ir, parėjęs namo, rado susiedo vaikiuką mirusį. Mat jis susitiko ne vaiką, ale to vaiko smertį. (U. Levonienė, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/72.)

### 5. SMERTIS EINA PAS LIGONĮ

Mums gyvenant Pakražantėj, dar prieš vainą, ėjom sykį marinti tokios Ledeikikės, dar mažos mergaitės. O buvo naktis, taip apie pirmą valandą. Tai mums einant netoli anų trobos, žiūrim, kad greta mūsų eina toks kažin kas baltas, kai kokių dvylikos metų vaikas. Eina ir eina. Mūsų būrys buvo ar penkios moteriškos, ale visos kad persigandom, kad mes ėjom tekinos į trobą. O tas baltas tik priėjo prie trobos ir prapuolė. Kai mes sulėkėm į trobą, tai ta Ledeikikė jau bemirštanti. (Vincė Rubikienė, 67 m.a., Viduklė. Užr. Ant. Rubikas-Jurgūnas 1938. LTA 1505/5.)

### 6. SMERTIS KLAUSIASI KELIO

Sirgo žmogelis trobikėje prie sodžiaus galo. Sodžiaus dvi mergikės, truputį suvėlavusios bažnyčioje, brėkštant skubinai bėgo namo. Greta su jomis atsirado einąs žmogus. Jos pamislijo: „Kaži koks pakeleivis, nes tenai ėjo vieškeliu". Kaip jau priėjo prie sodžiaus, žmogus paklausė: „Kurioje troboje gyvena NN?" (pasakė to ligonio vardą ir pavardę). Mergaitės su noru parodė jam trobikę, mislydamos, jog koks giminaitis eina jį lankyti. Mergaitės nespėjo parėjusios nusirėdyti, kaip pradėjo šaukti, jog ligonis miršta. Žinoma, bėgo visi marinti. Numarinus mergaitės atsiminė klausti, kas tai per svetys prie jų atėjęs. Pati ir vaikai, niekas nematęs kokio svetimo žmogaus nei per kiemą einant. Išrokavo laiką nuo parodymo ligonio trobos, – išėjo koki valandikė, kol svetys galėjo įeiti į vidų, ir pradėjo ligonis mirti, nes tai tikrai smertis klausėsi jo trobos. (Julija Žymantienė, Smilgių par. Užr. G. Petkevičaitė 1904. LMD I 330/2.)

### 7. PAVIETRĖ VAŽINĖJA KARIETOJ

Pavietrės metuose viename kaime pasiliko gyvi tik du žmonės: senis Grybauskis su savo broliene. Tas seniukas pasakodavo, kad pavietrė važinėdavusi karietoj su šešiais arkliais po kaimus, miestus, laukus, po miškus ir visur, kur tik galėdavo išvažiuoti. Visus žmonės, girdi, išžudė, pasilikome mudu vienudu. Nubėgom į jaują, sutūpėmė į kertelę. Kenčiam sutūpę ir išgirdom, kad atpaušk atpliaušk pavietrė su savo karieta. Mes supratom, kas čia atvažiuoja. Privažiavo prie jaujos durų ir sustojo. Pradarė duris, pažiūrėjo. „Čia būta vieta, – sako, – ale dabar jau nėra". Mat ji mudviejų nepamatė. O mes tylim, bijom. – Toj jaujoj gyvenom ilgą laiką. Begyvenant susirgo brolienė ant palago, aš mislijau, kad ji susirgo pavietrės liga ir norėjau bėgti, ale jinai nutvėrė už skverno, prašo, kad nebėgčiau, nes jai esanti kita liga. Aš ir nebėgau. Gimė dvyniai. Vienas pasiėmėm vieną kūdikį ant rankų, kitas antrą, ir nešiojom taip per visą laiką. – Neduok, Dieve, matyti tą, ką mudu matėm, – verčiau mirti, negu vaikščioti tarp negyvų žmonių. Kur tik eini – visur pilna nabašninkų. Gyvuliai vaikščioja baubdami, karvės pertvinkusios, kiaulės žviegia neėdusios. Baisu. Kai jau pavietrė praėjo, tai iš kitų kaimų ėjo tie patys

žmonės, kurie dar liko gyvi, ir nabašninkus kavojo. Neduok, Dieve, sulaukti tokių laikų. (U. Levonienė, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/33.)

### 8. PAVIETRĖS PANOS

Per pavietrę, sako, važinėdavę gražiose kalamaškuose, ketvertu arklių prategiuj, panos su furmonu. Kur jos atvažiuodavusios, ten žmonės ir mirdavę. Atvažiavusios klausdavusios palangėj: „Ar miegat?" Tai, kur atsiliepdavęs kas, jog miega, atsakydavusios: „Miegokit!" Ir tuose namuose visi išmirdavę. Jeigu gi atsakydavo: „Nemiegam, dirbam, Dievą garbinam", tai atsakydavę: „Garbinkit, dirbkit ir būkit sveiki!" Stolaukio kaime beveik jau visi buvo išmirę, tik likęs Stepas Glaveckas, kuris taipgi sirgęs. Atvažiavę pas jį, panos liepė jam kavoti kūnus ir jis pasveikęs. Tos panos buvusios pas jį du kartus. Antrąsyk klaususios kelio į Karalkrėslį, kur niekas nebuvęs dar miręs. Dar buvęs ir ponas to dvaro. Liepęs apie dvarą kurti ugnies laužus, kad atsigintų nuo pavietrės. Tai, kai atvažiavo tos panos, neliko ne vieno žmogaus. (Vilkaviškio aps. LTA 198/346.)

### 9. LAIMOS PO LANGU: „AR NEMIEGTAT?"

Šitaip Laimos darydavo: jos naktį ateidavo po langu ir klausia: „Ar nemiegtat?" Iš trijų sykių klausia. Katrie guli viduj, kad ant to žodžio atsiliepia: „Nemiegtam!" - tai Laima atsako: „Nemiegokit!" Ir parašo baltas literas ant langų, ale perskaityti jas niekas negalėjo. O kada kas atsakė, kad miegtam, tai Laima atsako: „Tai ir miegokit amžinu miegu!" Ir užrašo juodas literas ant langų, ir tas nieks perskaityt negalėjo. - Ir dabar dar pas mus tas tikėjimas yra užsilikęs: jeigu miegtant kas šauk vardu, tai nelaimė atsitinka, jeigu kas atsilieps; o jeigu neatsiliepsi, tai nieko blogo nebus. (Paliesių dv. Užr. St. Paškevičienė. LMD I 554/2.)

### 10. MIRTIS ARBA NELAIMĖ ŠAUKIA

Jei kas per sapną, prisnūdus jau, kelia - neatsiliepk: jei sveikas - apsirgsi, jei sergi - numirsi ar šiaip kokia nelaimė atsitiks. Tai plačiai žinomas prietaras. Kuodienė Juzė pasakoja, kad jai jau Dubaruose gyvenant ir dukterei Palmei jau ištekėjus, vieną naktį ji išgirdo kaip tik Palmės balsą. Ji su kažkuo kalbėjo. „Aš siunčiau kelis laiškus, o man ne vieno neatsiunčia", - sako Palmė. Taip Kuodienei tylint, tris kartus duktė pakartojo. Jokios dukters ten nebuvo, ji jokio laiško nesiuntė ir nieko ypatingo neatsitiko, nes Kuodienė tylėjo. Motina (Janionienė Marė) pasakoja, Kuodienė Katrė iš Užkalnių kaimo buvo pas dukterį Masiokuose ir pasakoja, kad ją naktį kartą kėlė: „Katre, kelkis!" - „Ką?" - ji iš miegų paklausė. „Te duonos su sviestu". - „Įsikišk uodegon tą duoną", - atsikvošėjo ji. Kuodienė sakydavo, kad naktį, balsui keliant, reikia atsakyti piktuoju, tai nieko neatsitiks. (Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.4. LTA 1729/102.)

### 11. CHOLERA PRAŠO PAVĖŽĖTI

Kai buvo užėję bado metai, žmonės pradėjo sirgti cholera. Bet Žemaičiuose, apie Kuršėnus, dar niekas nesirgo. Vieną vakarą dvaro vaikėzas (samdytas bernas) važiavo iš malūno namo. Temstant pasirodė ant kelio moteriškė ir prašė pavežti. Tas sustojęs ir moteriškė įlipusi į ratus. Kiek pavažiavęs vaikėzas pažvelgė į moterį ir nusigando: ji buvo baisiai bjauri, nuplyšusi, sustyrusi ir labai smirdėjo. Prie dvaro kiemo vartų moteriškė iššoko iš ratų ir pasakė: „Gerai, kad mane čia atvežei. Dabar iš čia greitai neišeisiu". Po tų žodžių ji dingo. Kitą dieną dvaro gyventojai ėmė sirgti cholera. (O. Rimkienė, 74 m.a., Dubikių k., Kuršėnų v. Užr. M. Stonys 1936. LTA 990/5.)

## II. MIRTIS VILIOJA ŽMOGŲ

### 12. ŠAUKSMAS IŠ UPĖS: „JONAI, GREIČIAU!"

Kartais upės reikalauja aukų. Vienas kunigas išgirdęs šauksmą: „Jonai, Jonai!" Tas šauksmas kilęs iš upės. Po kiek laiko vėl pasigirdo šauksmas: „Jonai, Jonai, greičiau!" Kunigas laukė, kas bus. Dabar iš upės pasigirdo stiprus šauksmas: „Jonai, Jonai, jau atėjo paskutinė minutė!" Ogi žiūri kunigas, kad atlekia bernas su arkliais ir jau norėjo joti į upę. To berno vardas buvo Jonas. Kunigas sustabdė jį ir liepė nulipti nuo arklio. Jonas nulipo nuo arklio ir paklausė, ko reikia. Kunigas liepė jam grįžti namo, bet bernas nenusileido ir būtinai norėjo arklius išmaudyti. Kunigas jo neleido. Tai jis šoko muštis. Bet kunigas buvo stipresnis ir berną nugalėjo. Tuomet bernas prašė nors atsigerti. Atsigerti kunigas leido. Bet vos tik Jonas palietė lūpomis vandenį, tuojau krito negyvas. (Ieva Šukvietienė, 68 m.a., Žvyniškių k., Liudvinavo v. Užr. A. Pečionaitis 1938. LTA 1658/88.)

### 13. „LAIKAS YRA - ŽMOGAUS NĖRA"

Vieną sykį, per pačius pietus, vienas ūkininkas su savo sūnum nuėjo žuvų gaudyti. Ir po kiek laiko išgirdo iš vandens balsą: „Laikas yra - žmogaus nėra". Ir vėl tyku. Po valandžiukės vėl tas pats. Tie išsigando ir eina namo. Beeidami susitinka savo berną ir klausia jo: „Kur tu eini?" - „Einu maudytis", - atsakė bernas. „Neik, nes ten kažkas yra". Pasiginčijo bernas ir grįžo namo. Bet po valandžiukės išbėgo ir nubėgo maudytis. Kai įlipo į vandenį, tuojau ir paskendo. Tai tie paskum suprato to balso reikšmę. Kiekvienam žmogui yra skirta mirimo vieta ir valanda. (P. Mikalčius, Šiaulėnų m. Užr. V. Mikalčius 1936.X.22. LTA 989/56.)

### 14. „ATĖJO TA ADYNA, O ŽMOGAUS NĖR"

Vienas ponas turėjo berniuką. Tas berniukas buvo labai geras. Vieną kartą jis užsimanė eiti į upelį maudytis. Taip prašė, taip prašė, o ponas jį trukdo, jam sako: „Eik žagrę sutaisyk". Berniukas greit sutaisė ir prašo išleisti. Ponas sako: „Dar eik arklius išvesk į dobilus". Berniukas išvedė ir vėl prašo. Ponas sako: „Neik dabar, aš eisiu pasižiūrėti, kas ten yra prie upelio". Ponas išėjo. Nuėjęs klausosi, iš vandens sako balsas: „Atėjo ta diena ir adyna, o žmogaus nėr". Taip rėkė penkis sykius. Ponas parėjęs sako: „Eik!" Vaikinas atsakė: „Nenoriu dabar, mano noras perėjo". (Panevėžio aps. Užr. S. Unikas 1927. LTA 578/21.)

## III. KOKIA YRA DŪŠIA

### 15. KAIP ŽMOGUS MIRŠTA

Seniau, kai žmogus mirdavo, tai pastatydavo ant stalo švęsto vandens puodelį, kad dūšia, kai išeina iš kūno, išsimaudytų ir eitų čysta dangun. Dar neseniai žmonės vartojo šitą paprotį. Buvo seniai vienas saldotas. Anas turėjo tokią nuo Dievo malonę, kad galėjo matyti viską, ką žmogus negali matyti. Užėjo vieną kartą anas vienuosna namuosna, ten miršta žmogus: tampos, nuslobsta ir vėl atgyja - mūčijas. Bobos, sustoję aplink mirštantį, ir šnabžda: „Koks gyvenimas, toks ir mirimas". Suprask, kad buvo blogas žmogus, tai jo ir smertis nesčeslyva - velniai dūšios nepasidalina. A saldotas stovi duryse ir mato, kad dūšia atsiskiria nuo kūno, pasimaudo puodely ir priėjus bučiuoja jam lūpas, ir dėkavoja: „Tu buvai geras, nieko blogo nesakei niekam; tavo rankos nieko blogo niekam per gyvenimą nepadarė - iškada

man su tavim skirtis". Žmogus ir vėl atsigodėja. Tada vėl ana, jį palikus, pasimaudo ir žmogus apslobsta; priėjus vėl bučiuoja jam kojas: „Tavo kojos uliojo gerais keliais" ir t.t. Neiškentęs saldotas palingavo galvą ir sako: „A jūs, bobos, bobos! Jūs nesuprantant, kad anas negreit miršta dėlto, kad anas geras buvo ir dūšia nenori jį apleisti. Tik blogas žmogus tai greit miršta: dūšia džiaugias jį palikus, velniai nusineša ir baigta". Bobos šoko ir išvijo saldotą: „Ką anas durnius žino?" (J. Bikulčius, 63 m.a., Aukštikalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.IX. 2. LTA 987/258.)

### 16. KAIP PAMATYTI ŽMOGAUS DŪŠIĄ

Duobkasiai, kasdami duobes, kalbėjosi. Vienas iš jų tarė: „Kaip čia pamačius žmogaus dūšią?" Kitas, truputį pagalvojęs, atsakė: „Štai atlydi nabašninką su grabu, kuriame yra skylelė, vietoje iškritusios šakos lentoje. Tu pro tą skylelę pažiūrėk ir pamatysi". Tas žmogus taip ir padarė. Vos tik atlydėjo, jis tuoj prie grabo ir pro skylelę pažiūrėjo. Žiūri, ogi virš grabo sėdi dūšia, lyg trijų metų kūdikėlis. Po to žmogus labai nusigando. Kai nunešė į bažnyčią grabą, klebonas laikė mišias, o dūšia aplink grabą vaikščiojo. Paskui nešė grabą į duobę, o dūšia ėjo šalia duobės ir sustojo. Buvo duobė iškasta, grabą įleidė į ją, o dūšia stovi ant kranto. Dūšios judesius ir ją pačią matė tik vienas tas žmogus, kuris pažiūrėjo pro grabo skylutę. Parvažiavo namo, o dūšia ėjo paskui. Jie visi, giminaičiai draug su duobkasiais, susėdo pietauti, ir dūšia greta atsisėdo prie mūkos. Atnešė velionies žmona visiems po lėkštelę lokšinių, o dūšia į visų bliūdelius įkaišiojo savo smailižį pirštą ir vėl atsisėdo prie mūkos. Dūšia sekdavo kiekvieną žingsnį to žmogaus, o jis iš baimės mirė. (I. Banaitienė, Devinduonių k., Gudžiūnų v. Užr. Br. Banaitis 1930. LTA 36/33.)

### 17. DŪŠIA BITELĖS PAVIDALE

Vieną rozą išėjo pavaikščioti dvi mergos. Ir buvo vasaros diena, tai viena labai panorėjo miego. Ir sako ji savo draugei: „Aš atsigulsiu, o tu pasėdėk šalia manęs". Ji atsigulė šalia krūmų, o draugė atsisėdo šalia jos, ir ta užmigo. Paskum ta, kuri sėdėjo, ir pamatė, kad iš miegančios lūpų išlėkė bitelė, nulėkė toliau, kur buvo šalia kelio išpurtęs gluosnis. Ta bitelė įlindo į tą gluosnį ir pabuvus vėl išlėkė. O ta budinti ir sekė vis tą bitelę, ir matė, kaip ta bitelė sugrįžo atgal į miegančios burną. Ta tuojau pabudo ir pasakoja savo draugei: „Ar žinai, ką aš sapnavau ? Aš buvau nuėjusi į šitą išpuvusį medį, tenai pamačiau skūrinę terbą su pinigais. Tai eiva pasižiūrėti". O ta sako: „Nei tu tikėk į burtus, nei nieko". Ir nuramino ją. „Tai eikiva namo". Paskui ta, kuri sėdėjo prie miegančios, nuėjo viena ir rado terbą pinigų Tai tikra prauda, tai taip ir buvo tokie dalykai. (Alytaus aps. LTA 260/412.)

### 18. DŪŠIA PELĖS PAVIDALE

Sykį ėjo du kareiviai. Sustojo pasilsėti: vienas atsigulė ir užmigo, o kitas rūkė sėdėdamas. Ale jis žiūri, kad iš ano burnos išbėgo pelė ir laksto visur. Pribėgo pilną vandens grabę ir neperbėga. Taip šitas pertiesė šautuvą skersai grabės. Ta pelė perbėgo, per šautuvą [perėjo grabę] ir į to kareivio burną įlindo. Po valandos pabunda tas kareivis ir sako: „Ot tai sapną sapnavau... Rodos, aš vaikščiojau, vaikščiojau, priėjau tokią upę, radau geležinį tiltą, perėjau. Kitoj pusėj tokie rūmai. Įėjau, vaikščiojau, o pinigų ten - baisybės! Paskum vėl per tą patį tiltą atgal sugrįžau". Tada šis papasakojo, kaip jis matė tą pelę iš jo burnos išbėgant. Sutaria juodu pažiūrėti, kas už grabės po tais akmenimis yra. Nagi išvarto juos ir užtinka katilaitį pinigų. (J. Papartis, 34 m.a., Čiuodiškio k., Marijampolės v. Užr. V. Kulbokas 1933. LTA 420/111.)

## IV. ATGIJĘS ŽMOGUS PASAKOJA

### 19. SAPNAS PRIE ŠALTINIO

Kitą girdėjau pasakojant, kad kas ten atsigulęs prie Čysto šaltinio atsigerti vandenio. Atsigėręs atsikeliąs, žiūrįs, kad po juo toki baisi bjaurybė bedrybsanti. Šis nusipurtęs ir einąs tolyn. Beeidamas pasitikęs labai gražų vaikiuką, tam ėmęs apsakyti savo priepuolį - apie matytą baisybę. Tas jam sakąs: „Tai tas ten buvo tavo kūnas, o tu esi jo dūšia". Šis netikįs. Na, tas vaikutis sakąs: „Eime žiūrėti, aš tau parodysiu". Nueiną - yra. Daugiau sakąs jam tas vaikiukas: „Lįsk tu į tą [baisybę] ir pamatysi, kad tai tavo kūnas". Šis nenorįs. Bet tas vaikas jį prilenkiąs, įmurkdęs. Tas atsikėlęs - nebėra tos bjaurybės, nei to vaikiuko, ir parėjęs namo. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas 1893.I.25. LMD I 561/244.)

### 20. KRIAUČIUS SU ŽIRKLĖM GRABE

Buvo kriaučius ir jis kiton šalin siūti nuėjo. Ir tokia buvo šalis, kad kai ženijas, tai reikia jam ir jai pripilti burločiai [=pusbačiai] smėlio ir pakabinti. Dabar jau jį padabojo, tą kriaučių, ir užkūriom ima. Ir pils jau tą smėlį burločiuos, - pakabino ir susiženijo. Nuėjo jau jis, ar ten artų, ar šieno pjautų, atranda pati, kad teka smėlis iš čebato. Jis mat palaikį pakabino, nemislijo, kad bus jam blogai. Kaip atrado, kad smėlis teka, jau turės mirti. Jis ateina iš lauko, jau jį mazgoja, taiso, liepia gulti ant lentos. Jis prašo: „Duokit man valgyti, aš noriu, aš dirbęs esu..." - „Valgyk, ko nori". Jis pavalgė, atsigulė ant lentos ir sako: „Kai dėsite mane graban, tai dėkit visa: kai aš kriaučius buvau, tai ir žirkles. Tik visa sudėkit!" Taip jam ir sudėjo visa. Nugiedojo ir išvežė. Ir veža jį ant kalno. Užuvežė, - ir urvas toks tame kalne buvo, - ir įleido jį tan urvan. Taip jis mislija sau: „Aš gyvas esu ir aš būsiu urve!" Paėmė jis grabą pradarė ir pradėjo žiūrėti. Visi grabai praliežti, kiek tik prikavota. Naktis atėjo, kur jis dėsis - vėl atsigulė graban, žirkles turi rankoj. Tuo laiku, kai jis saugojo su tom žirklėm, ateina žvėris ir liežia tą jo grabą: kartą, kitą... Kai suliežė, tai ir jo drapanas dasiekė. O kriaučius kaip kirpo ir nukirpo pusę liežuvio. O tas liežuvis kaip karštuvai. Žvėris suniurnėjo ir nulėkė. Tai dabar kriaučius atsikėlė iš grabo, davai statyt tuos grabus: grabas ant grabo, ir išlipė tais grabais iš urvo. Parėjo namo - pati, vaikai persigando, rėkia. Nei vienas neatėjo iš numirėlių, o jis atėjo. Tai jis visko prisiėmė: ir pinigų, ir grūdų, - kaip visi jo bijojo, - ir parėjo savo tėvynėn. (Matkevičienė, Palėvenės bk., Kupiškio v. Užr. J. Elisonas 1910. LMD I 661/60.)

### 21. „MOKO PEKLOJE GAILĖTIS, BET NEBĖRA LAIKO"

Iš Plungės į Kulius ėjo dievobaimingos moteriškės į atlaidus. Kiek išėjusios iš miestelio, pavargo ir atsisėdo ant griovio kranto pailsėti. Tuo pačiu laiku pro šalį važiavo iš Plungės į Gargždus žmogus ir jis paprašė moteriškių sėsti: sakė, galįs jas pavežėti. Jiems bekalbant, jis vis dažnai kalboje vartojo kaip priežodį: „Moko pekloje gailėtis, bet nebėra laiko". Jis vis pavartodavo šį posakį, - keletą žodžio pasakydavo ir vėl atkartodavo tą priežodį. Tos moteriškės nebeiškęsdamos ir paklausė, ką reiškia tie žodžiai. Jis papasakojo, kaip jam buvo atsitikę važiuojant per tą trumpą laiką kelyje. Jis bevažiuodamas užmigęs ir užmigęs jautėsi visai miręs ir pakliuvęs į peklą. Ir pekloje matęs savo kaimyną, su kuriuo jis gerdavo ir gerai sudraugaudavo, o dabar jis mato savo kaimyną į katilą su verdančia smala dedant. Ir, jam bežiūrint, velniai išnešė didžiausią jaučio odą, prirašytą nuodėmių, kurias jis, per savo ištvirkusį gyvenimą girtuokliaudamas, buvo padaręs. Kai pradėjo dideliai jo

kaimyną kankinti, jam taip pasirodė baisu, kad jis pamanė tuos žodžius: moko pekloje gailėtis, bet nebėr laiko. Jis atsiminė kaimyną sveiką, čia jis mato jį kankinamą. Iš didelio išgąsčio jis atsibudęs - vežime besėdįs. Jam rodėsi, kad jis antrą kartą ant svieto užgimęs: taip jam viskas rodės keista, net iš išgąsčio nebežinojo, kas su juo yra. Jis prižadėjęs ne jokių špitoklių nebedaryti per visą savo gyvenimą, kad nepatektų į peklą. Kai tik jis parvažiavo namo, jis tuoj nuėjo pažiūrėti savo kaimyno: ar tiesa, kaip jis matė jį pekloje kankinant. Žiūri, kad iš tikrųjų jo kaimynas begulįs ant lentos. Ir nuo to laiko jis jau liovėsi girtuokliavęs visą savo amžių. Kuris pasakojo šį sapną, sako, kad tikrai taip ir buvę atsitikę. Bet žiūrint rimtai, tiktai sapnas ir tiek. (Kaušėnų k., Plungės v. Užr. J. Ivinskis 1929.X.6. LTA 284/437.)

### 22. SU SMERČIA NEGALIMA ŠTUKAVOTI

Viename kaime labai gražiai gyveno vyras su pačia. Kartą gaspadoriui užėjo tokia mislis: „Reikia išmėginti, ar iš tikro boba myli, ar tik nuduoda, - kad aš numirčiau, tai kažin ar ji manęs raudotų, ar ne". Taip jis apsimetė, kad serga ir atsigulė į lovą. Guli ir vaitoja: kuo tolyn, tuo labyn. Pati su vaikais puldinėja šen, puldinėja ten, rauda, rėkia, ale nieko nepadaro - vyras serga, slamba ir gana. Gaspadorius stena: „Aš mirsiu, mirsiu, nebepagysiu... Dekit žvakę..." Pati raudodama uždegė žvakę, o vyras tuoj numirė. O jis tik nuduoda negyvą ir mislija: „Pagulėsiu, o paskum, kai viską pamatysiu, vėl atsikelsiu". Numirė, žinoma, su juo apsieina kaip su nabašninku: nuprausė, aprėdė ir paguldė ant lentos. Pati ir vaikai rauda, kiek gali. Suėjo žmonės pagraban ir pradėjo giedoti. Jis gulėdamas viską mato ir viską girdi. Jis pamatė, kad pati baisiai rauda ir jo gaili, ir jam jos pagailėjo. Jis sako sau: „Reikia atsikelti ir nuraminti pačią, gana jau štukavoti". Jis nulipo nuo lentos, ale labai pasidyvijo, kad niekas nieko nesako. Jis prieina prie savo pačios ir ramina ją: „Cit, neverk, aš va sveikas ir gyvas, aš tyčia numiriau - norėjau tave pagąsdint. Cit, ko tu verki, ar manęs nebepažįsti?" Žmona visai jo neklauso, dar daugiau rauda, o valkai net slamba. Paskum jis pamatė kažkokį lavoną, ant lentos paguldytą. Mato, kad pati vis puola prie jo ir vis rauda. Jis ir mislija: „Kas čia per netvarka mano namuose pasidarė? Koks tai lavonas paguldytas, pati rauda prie jo, o manęs visai nebežiūri, - niekam nei ne galvoj, kad aš sveikas ir gyvas". Jis pamatė dyką vietą ant suolo ir atsisėdo prie susiedo: „Žiūrėk, susiedėl, - sako jis jam, - pasakyk man, kas čia mano namuose pasidarė? Kas čia guli ir kodėl manęs niekas nežiūri?" Susiedas nei nepasižiūrėjo į jį - gieda sau į knygą žiūrėdamas ir gana. Pajudino už alkūnes - nei nejaučia. Jis nieko nebesupranta; žino, kad buvo tyčia numiręs ir vėl atsikėlė, ale iš kur atsirado tas lavonas ir kodėl jo niekas nenori pažinti. Dalija jo žmona po gryčią pagrabaujantiems alų. Visiem davė po puodelį alaus, ale jam nedavė - jį aplenkė. Jis priėjęs prie pačios prašo: „Duok, žmonelyt, man alaus, aš taip gert noriu". Ale pati nei žiūri, nei klauso jo - ėjo ir nuėjo su uzbonu, visus iš kaleinos pagirdydama. Jis kelis kartus užėjo pačiai už akių, ale kožną kartą pati jį aplenkė. Jis susiėmė už galvos ir rauda: „Ok, Dieve, kokia nelaimė mano namuose nutiko: nebenori manęs nei pati, nei susiedai pažinti, nebeduoda man alkanam nei gerti, nei valgyti, niekas su manim nešneka, - turi kažką pasiguldę ir rauda, visa gryčia gieda. Eisiu pas tą susiedą, kur man buvo geriausiu prieteliu". Susiėmęs galvą, raudodamas ir eina pas susiedą. Randa susiedą klojime be kepurės, sušilusį kūlius dirbant. „Padėk, Dieve!" - sako. Susiedas nei galvos nepakėlė - dirba sau ir gana. Jis mislijo, kad susiedas nenugirdo ir dar labiau sušuko: „Padėk, Dieve, ką dirbi, susiedėl?" Ale susiedas vėl nieko jam neatsakė, nei nepažiūrėjo į jį. Jis patraukė susiedą už rankovės ir sako: „Eik, susiede, į mano namus ir pažiūrėk, kas da netvarka mano namuose pasidarė".

Ale tas susiedas nei nežiūri į jį. Jis baisiai nusiminęs vėl parėjo namo: vaikščioja po gryčią, kalba, gieda - niekas nieko nesako. Po kiek laiko atnešė grabą, įdėjo lavoną ir veža į bažnyčią. Jis visur kartu laksto ir žiūri, kas bus. O pati net slamba iš raudojimo ir gailesčio. Bažnyčioj kunigas atlaikė mišias, pagiedojo, kas reikia, ir lydi į kapus. Jis vis sekioja. Pastatė grabą prie duobės ir dar kartą jį atidarė, kad pati su vaikais paskutinį kartą pasakytų nabašninkui sudiev. Tuo laiku jis ūmai pamatė save grabe, prie duobės gulint, o pačią su vaikais raudant. Jis nusigandęs išlipo iš grabo. Visi baisiai persigando, kai pamatė, kad nabašninkas atgijo. Ale jis visus nuramino ir papasakojo, kaip tyčia buvo numiręs. Dievas, matyt, norėjo jį pamokyt ir pašaukė dūšią iš kūno. Kai jo dūšia vaikščiojo tarp žmonių, jam rodėsi, kad jis gyvas tebėra - užtat jo niekas nematė ir niekas su juo nešnekėjo. Kai jau ruošėsi lavoną užkasti, Dievas vėl grąžino jo dūšią į kūną. Po to atsitikimo tas ūkininkas dar ilgai su savo žmona gyveno. [Sutrumpinta]. (K. Petronienė-Adomaitytė, 50 m.a., kilusi iš Dudonių k., Panevėžio v., dabar gyv. Užkalnių k., Ramygalos v. Užr. J. Petronis 1936.III.10. LTA 785/417.)

## V. MIRUSIEJI APLANKO ARTIMUOSIUS

### 23. MIRUSIS ATEINA ATSISVEIKINTI

Pasakojo mūsų kaimo kalvis. Sako, kaip aš dar buvau pas kalvį Prūsuose, vieną dieną bevalgant pietus, į duris trissyk sudundino. Aš laukan - priemenioj nieko nėra, aš laukan, mislijau, lauke kas nubėgo - ir ten nieko nėra. Aš atėjau į stubą baigt pietų valgyt. Kaip tik atsisėdau prie stalo, ir vėl sumušė trissyk į duris. Mudu abu su kalviu laukan, bet ir tuomsyk nieko nematėm. O kalvis pratarė: „Taip yra: ar tavo, ar mano koks giminė mirė". Už poros dienų gavau laišką, kad mano brolis tą dieną ir tą valandą mirė, kada buvo tas durų barškinimas. (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1904. LMD I 133/71.)

### 24. MIRĘS VYRAS LANKO ŽMONĄ

Prieš saulės sėdimą susitiko vieną žmogų, jau numirusį gal kokias tris dienas, ir klausia: „Dėde, kur eini?" Tas atsakė: „Einu pačiai padėti apsiruošti". Jo pati gulėdavusi ant pečiaus, o merga ant pamynos. Tas negalėdavęs nueiti ant pečiaus ir vieną naktį sako mergai: „Leisk, kam užėmei visą pamyną?" Merga ir leido. Anas nuėjo, pasišnekėjo su pačia ir vėl prieš saulės tekėjimą išėjo. Boba kitą naktį jį ir klausia: „Ko tu čia ateini?" Anas atsakęs, kad jį be kepurės pakavoję. Tai tada nunešę ant kapų kepurę, jam uždėję ant galvos ir tada nebeateidavęs daugiau. (J. Sodarskis, Bilaišių k., Dusetų v. Užr. J. Būga 1937. LTA 1418/839.) Plg. Nr. 38.

### 25. MIRĘS BERNAS IR JO MYLIMOJI

Viena merga buvo labai įsimylėjusi berną. Ale tas bernas apsirgo ir numirė. Buvo pagrabas, naktį visi išvaikščiojo namo, bet mergai gaila palikti savo mylimąjį: tai ji niekur ir neina, būva viena prie nabašninko. Buvo jau kokia dvylikta, merga žiūri, kad nabašninkas juda. Kas čia bus? Galvą kelia, pamažiuku keliasi, keliasi... Tos mergos vardas buvo Darata. Tas bernas ir klausia: „Darata, Darata, ar tau žadėjo margą karvę?" - „Žadėjo", - atsako merga. Kai tik ji taip pasako, tai nabašninkas plumpt ir negyvas. Bet po kiek laiko ir vėl keliasi, keliasi... Darata taip kamavosi ligi pirmos valandos. Kai tik stojo pirma - nabašninkas vėl buvo kaip nabašninkas ir daugiau nebesikilojo. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.5. LTA 859/23.) Plg. Nr. 34.

### 26. VISŲ ŠVENTŲ NAKTIES SVEČIAI

Mirę vaikai ateina savo tėvų aplankyti Visų Šventų naktį. Vieną kartą gaspadinė liepė prieš šventes čystai iššluoti trobą ir išbarstyti smiltimis. Ryto metą žiūri, kad pilna troba mažų pėdelių išpėdžiota. Iš kur dabar tos pėdelės? Namuose nė vieno mažo vaiko nėra. Tik atsiminusi, kad Visi Šventi, suprato, kad tai buvo atėję jos maži mirę vaikai. (M. Grikšienė, 89 m.a., Rūtelių k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.V.20. LTA 1167/655.)

### 27. „MAŽELĖLĖS JŪS MANO..."

Vieną sykį sirgo sena bobelė, bet dar niekas netikėjo, kad ji mirtų. Piemenys pastaldėje kapojo virbus, mergikė išėjo įsinešti. Jiems ten bestovint, šuniukas ėmė lodamas, pakaukdamas kabinėtis ant staldų sienos. Vaikai nusigandę subėgo į vidų, šuniukas paskui lodamas, kaip žmogų lydėdamas, prilojo prie pat lango. Žiūri – troboje ligonė bemirštanti. Bobos girdėjo, kaip ji mirdama šnibždėjo: „Mažėlėlės jūs mano..." O būk turėjusi daug išmirusių vaikų, tai anų dūšeles šuniukas atlojo prie mirštančios motinos. (Julija Žymantienė, Ušnėnų k., Užvenčio par. Užr. G. Petkevičaitė 1904. LMD I 330/10.)

### 28. „MAMA, AR TU ČIA?"

Masiokuose dar tebegyvena Masiokas Petras. Jo motina mirė Pelenų dieną. Po kokių dvejų metų mirus motinai, taip pat Pelenų dieną, ėjo jis iš Ramygalos namo. Buvo kiek įgėręs, bet protą turėjo dar visą. Eidamas pro Ramygalos kapus, jis dažnai pagalvodavo apie mirusius, apie motiną, sukalbėdavo „Viešpaties Angelas". Bet tą kartą dar nebuvo priėjęs prie kapų. Kur dabar Karmazino melnyčia, čia buvo aukštas upės kriaušis. Saulė tik tik leidosi, kai jis ėjo pro tą kriaušį. Išlipa į antrą upės krantą – priešais jo laukia motina. Apsigaubusi skara, ne ta, kuria palaidota, bet ta, kurią gyvendama nešiojo. „Mama, ar tu čia?" – paklausė kažkaip savaime Petras. „Taigi aš", – sako motina. Jis paėmė jos ranką ir pabučiavo. Ranka šalta kaip ledas. Jis eina namo, kartu eina ir motina. Eidama ji vis įkalbinėja nebegerti: „Petrai, nebegerk, nebegerk..." Taip jie kalbėdamiesi atėjo ligi savo daržo. Taigi praėjo kartu Ramygalos lauką, Lingerio dvaro lauką ir Masiokų lauką. Prie spragos daržo tvoroj motina sustojo. „Dabar skirsiuosi", – sako ji. Petras įkalbinėja: „Mama, atėjai ligi čia, tai eik ir toliau..." Bet ji atsisveikino. Jis matė, kai motina tolinosi. Buvo vakaras, kai Petras parėjo namo. Parėjęs puolė prie lango ir žiūri. Nieko nesako, tik žiūri pro langą ir šniurkši, rauda. Pati ir sesuo klausia: „Ko tu raudi?" – „Atėjau su mama lig daržo, o toliau mama nebeėjo... Kaip man neverkti?" Paskui jis pradėjo išvis nebešnekėti, nebevalgyti, ėmė lyg ir iš proto kraustytis. Tik kai nuvežė į Šėtą pas čerauninką, sugijo. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.5. LTA 909/4.)

### 29. MIRUSI MOTINA ATNEŠA PUSRYTĮ

Seniau Pailiuos (Kruopių valsčius) gyveno Juozapavičius nabašninkas. Ans jau buvo tada ženotas ir anam mirė motina. Ale ans baisiai motinos gailėjos: kur tik eidamas, ans vis aną minavojo ir verkdavo, vis ir verkdavo. Šventom dienom ans nueidavo ant kapų, atsiklaupdavo ir prasimelsdavo per visą bažnyčios laiką. Ans pats tą sakė, į krūtinę mušdamasis. Vieną kartą išėjau pjauti šieno. Pjoviau pjoviau, jau priešpiečiai, o man pusryčių niekas neatneša. Taip aš pjaunu ir verkiu: „Mamait, kad tu gyva būtum, jau seniai būtum man atnešusi pusrytį". Daugiau

pakeliu galvą pustyti dalgę, žiūriu - ir ateina [mano mamaitė] per atvašius [=krūmų atžalas], su tais pačiais drabužiais, kur pakavota, tik už kelių žingsnių nuo manęs. Numetęs dalgį į krūmus, kad leidžiausi namo. Pavalgęs pusrytį, einu palengva žiūrinėdamas: nieko nematyti, dalgis įmestas į kūlyną tebestovi. Nuo to laiko daugiau nebeverkęs vyras. (O. Marcinkienė, 70 m.a., Martyniškių k., Žagarės v. Užr. J. Marcinkus 1941.II.17. LTA 2415/20.)

## VI. MIRUSI MOTINA RŪPINASI KŪDIKIU

### 30. DVI MARČIOS

Gyveno dvi marčios. Iš jų viena turėjo vaiką. Vaikas buvo mažas, tai ir neramus būdavo. Po kiek laiko mirė marti ir paliko vaiką. Kita marti vaiko neprižiūrėdavo gerai ir naktim niekuomet jo nesupdavo, bet ji naktimis vis girdėdavo, kad kažkas vaiką supa, kai jis verkia. Marti įsinorėjo viską ištirti. Kartą sušaukė daug žmonių ir viską papasakojo. Tada iš būrio vienas žmogus taip pasakė: „Reikia uždegti žvakę, apvožti puodu ir palikti nakčiai. Kai tik išgirsi supant, tai atvožk puodą ir pamatysi tą, kurį norėjai pamatyti". Tada ji taip ir padarė: paėmė žvakę, uždegė, apvožė puodu ir palikusi nuėjo gulti. Naktį išgirsta vaiką supant. Greit ji atsikėlė, atvožė puodą ir pamatė vėlę marčios, kuri savo vaiką supė. Marčios vėlė sako: „Gaila, kad mane pamatei, aš daugiau nieko nebegalėsiu padėti". Bet ji toliau sako: „Po keturių savaičių bus už mus pamaldos ir vakare rožančius. Tai kai ateis vakaras, kai kalbės rožančių, tai praverk duris ir pamatysi daug daug vėlių". Sulig tais žodžiais ir pranyko. Marti laukė tos dienos ir sulaukė. Atėjo vakaras ir prasidėjo rožančius. Ji pravėrė duris ir pamatė labai daug vėlių, kurios visaip meldėsi ir giedojo. Palaukus pro duris vėlės pradėjo eiti į vidų. Pirmutinė įėjo mirusios marčios vėlė, kuri rankoje nešėsi siūlų kamuoliuką. Paskui įėjo kita, trečia ir daug kitų, kurios rankose kai ką turėjo, ir visos susėdo už stalo. Paskui eina viena vėlė su žagre rankoje ir niekaip negali pro duris įlįsti: ir šiaip kreipia, ir taip kreipia, bet vis veltui, niekaip neįlenda. Viską atidžiai žiūrėdama, marti, kuri stovėjo netoli durų, pradėjo juoktis, nes jai labai juokingas atrodė tas žmogus su žagre. Kai tik susijuokė, tai viskas pranyko ir nieko troboje nebeliko. Po kelių metų sapnuoja marti, kad pas ją ateina mirusios marčios vėlė ir sako: „Kodėl tu tokia buvai, kad susijuokei? Jei būtum nesusijuokus, tai būtum pamačiusi gana gražių dalykų, o dabar nieko nematei". Ir nuo to laiko [apie mirusią] nieko nebegirdėjo, nebesapnavo ir neberegėjo, ir laimingai gyveno. (J. Gudanavičius, 45 m.a., Paežerių k., Skiemonių v. Užr. A. Gudanavičiūtė 1931.XI.9. LTA 294/18.)

### 31. ONELĖ IR PONAS

Gyveno ponas ir Onelė. Ponui nepatiko Onelė. Kartą, norėdamas jos atsikratyti, nusivedė į Aluoną (upę), uždėjo sunkų akmenį ant galvos, žalią varlę ant krūtinės ir prigirdė. Jis apsivedė žynę. Ta žynė guli ištisas dienas: ji niekur neina, nieko nedirba. Kartą jos brolis atėjo pas ją ir sako: „Anele, seserėle, eiki namo: verkia vaikas nežindytas, žvengia žirgai neėdinti, rėkia kurtai nelakyti, kvarkia antys nelesytos. O žynė ragana guli ir guli". - „Joneli, broleli, eiki namo pasakyti ponui: tegul duoda vaikui saldaus pieno, o žirgeliams abrakėlių, o kurteliams jovalėlio, o antelėms avižėlių. Aš negaliu pareit namo: man sunkus akmuo galvą spaudžia, žalia varlė krūtinę graužia". (Vaicekauskienė, Skaisgirio par. Užr. V. Šleivytė 1930.IV. LTA 19/12.)

## VII. NEREIKIA MIRUSIŲ PERDAUG VERKTI

### 32. TĖVŲ AŠAROS SUNKINA VAIKUS

Vienoj šeimynoj numirė viena duktė, tai mama tiek jos raudojo, tiek raudojo, kad čielus metus jos veidas nuo ašarų nedžiūvo. Kartą ana sapnuoja savo dukterį, ir ana jai sako: „Jei nori mane pamatyt, tai Didžiąją Pėtnyčią vakare ateik naktį bažnyčion. Atsinešk balanų, kurių tik vieni galai nudeginti, grabnyčios žvakę ir ant vargonų būk, tai mane galėsi pamatyti". Mama labai norėjo dukterį pamatyti, tai visa, ką ana liepė, išpildė. Nuėjo naktį bažnyčion, užlipo ant vargonų, apsidėjo aplink save ratu visus balanų galus, uždegė grabnyčios žvakę ir meldžiasi. Apie dvyliktą nakties pradėjo eiti bažnyčion numirėliai. Pirma ėjo seni, tada vidutiniai, paskui jauni ir ant galo maži vaikai. Mato, – atėjo pro zakristiją ir jos duktė. Kai tik įėjo, tai tuoj uodžia, tik uodžia ir sako: „Kas čia šitaip smirda?" Tik paskui, padabojus į vargonus, sako: „A, nagi mano mama yra". Ir pribėgus į vargonus, pradėjo aukštyn šokinėti. Šoko kelis kartus, ant galo taip pašoko, kad tik per vieną balaną prie mamos neprišoko. Tuoj ir gaidys užgiedojo, ir pradėjo visi numirėliai eiti iš bažnyčios. Išėjo ir ana. Išeidama sako: „Tavo sčestis, kad neprišokau: jei būčiau prišokusi, tai būčiau tave sudraskiusi. O tu pati žinok ir kitiems pasakyk, kad tėvai mirusiųjų vaikų neraudotų, nes tėvų ašaros sunkina vaikus". (Sofija Juodkienė, 39 m.a., Biriškių k., Salako v. Užr. Elž. Rūkštelytė 1938.XII.15. LTA 1947/44.)

### 33. MOLINIS MOTIEJUKAS

Kartą gyveno našlė. Ji turėjo vienatūrį sūnų, vardu Motiejus. Ji tą Motiejų labai mylėjo. Buvo už ką ir mylėti, nes jis jos labai klausė. Būdavo, pasakys motina: „Motiejuk, bėk ten ir ten". Motiejukas, nieko nesakydamas, šauna kaip iš strielbos. Kartą Motiejus sunkiai apsirgo. Motina visaip gydė, kaip įmanydama. Matyt, labai norėjo, kad jos sūnus pasveiktų. Gal taip jau ir Dievo buvo duoda, kad Motiejus nėjo geryn, o vis blogyn ir blogyn, ir pagaliau numirė. Numirus Motiejui, jo motutė niekaip negalėjo užmiršti savo sūnelio. Vienai jai darėsi labai ilgu ir nuobodu. Vieną kartą ji sumislijo pasidirbti sau tokį pat, kaip buvo Motiejus ir, atsinešusi nemaža molio, ėmė lipdyti. Nulipdžiusi nemažą vaiką, įdėjo anglies akis ir pastatė prie lovos. Praminė jį Motiejumi. Kai jai reikia vandenio, ji liepia tam Motiejui atnešti: „Bėk, Motiejuk, atnešk vandenio viedrelį. Ale aš pati už tave nueisiu". Ir bėga pati. Paskui jai reikia malkų, vėl ji sako: „Bėk, Motiejuk, atnešk malkų glėbelį. Ale aš pati geriau už tave nueisiu", – ir bėga pati. Ir taip ji gyveno su tuo molio Motiejum, visur kur už jį eidama. Išgyveno kokius dvejis metus. Kartą Motiejus naktį paliko gyvas ir nusmaugė našlę. Ant rytojaus žmonės, atradę negyvą našlę, nusprendė, kad iš tikro ją nusmaugė tas Motiejus. Matai, kaip išeina su molio Motiejais. (Krinčino v. Užr. L. Mačiukas. LTA 499/2.)

### 34. KERŠTINGAS MIRĘS MYLIMASIS

Buvo susimylėję vienas vaikinas su panelė. Ir vaikinas numirė, o panelė liko. Labai jo gailėjo: verkė ir verkė daug laiko, daugiausia vakarais. Visa šeimyna eina gulti, o panelė lieka verpdama siūlus. O seniau ratelių nebuvo, tik tokios verptuvės, kaip lopeta: pakulos prie šono ant tos lentos pririštos ir pirštais suka. Taip ji visuomet iš vakaro ilgai dirbdavo. Vieną vakarą verpė verkdama, jau vėlus laikas, stuksena į duris – kas toks vėlam laike? Priėjo panelė į duris: „Kas čia?" Atsiliepė tas mylimas už durų. Panelė išsigando ir nežino, kas daryti. Čia blogas dalykas. O jis už durų prašos: „Leisk mane, nepažįsti manęs, panele!" Atidarė duris ir

įleido savo mylimą. Įėjo jis ir sako: „Kodėl man ramybės neduodi? Aš nerandu sau vietos. Ar myli mane, mylimoji?" Panelė atsakė: „Myliu tave". – „Tai gerai. Aš ryt tokiam laike ateisiu pas tave ir kad būtų iki to laiko dvylika varpsčių priverptų". Ir pats vėl išėjo, o panelė liko verpdama. O tie varpsčiai buvo tokie pagaliukai, ant jų siūlą vyniojo ir pirštais sukdavo. Tai dvylika tokių šeivų priverpti uždavė savo panelei. [Panelė tiek daug priverpti negalėjo.] Ant rytojaus tokiam laike atėjo mylimasis ir jai visus šonus subadė su dvylika šeivų. Ant rytojaus pasikėlė šeimyna ir rado panelę negyvą – subadytą. (Zarasai. Užr. V. Čyplys 1933. LTA 539/8.) Plg. Nr. 25.

### 35A. ŽMONOS PRISIŠAUKIA MIRUSIUS VYRUS

Senų senovėje buvo toks atsitikimas Gudžiūnų kaime. Gyveno du kaimynai draugai, jie abu vedė žmonas ir jų žmonos buvo tikros seserys. Abiejų vyrai mirė, jos paliko našlės. Kai buvo seserys, tai jos susieidavo ir gailėdavo savo vyrų. Jos [dūsaudavo], kai eidavo į darbą ar iš darbo: „Ak, Dieve mano, kaip jie ten ilsisi, kad pasirodytų jie mums nors kartą". Joms vieną kartą einant pro kapus, pasigirdo iš kapų jų vyrų balsai. Sako: „Šį vakarą ateisim pas jus". Tai jos nusidžiaugė, kad jų vyrai ateis jų atlankyti. Parėjo namo, pasigatavojo svečiams valgyti ir laukia. Kai tik sutemo, tuojau atžvangėjo, atitarškėjo, net visa jų gryčia drebėjo. Įėjo į vidų, jos žiūri, kad jų vyrai. Tuojau vyresnė sesuo atsisėdo prie savo vyro ir kalba, klausia, kaip sekasi jiems tenai. Jie apsisako. O jaunesnė sesuo sėdėjo prie savo vyro ir pamatė, kad iš veido būtų jos vyras, tik žiūri, kad kojos ne žmogaus, bet arklio kanopos. Ji labai nusigando, pasikėlė nuo jo ir sako: „Reikia eiti į prieangį atnešti žarijų". Jos vakarienę virė prieangy. Kai ji išėjo žarijų atnešti, tai ir išsprūko į kaimą. Nubėgo pas kaimynus, pradėjo pasakoti apie savo atsitikimus. Bet kai pirmiau žmonės tikėdavo į visokius burtus, tai bijojo eiti žiūrėti. Tai ta žmona pernakvojo pas vieną kaimyną. Ant rytojaus kai žmonės atėjo žiūrėti, tai rado tos moters vien tik kaulus. (P. Blandys, Kėdainiai. Užr. A. Blandytė 1933.I.20. LTA 422/166.)

### 35B. VELNIAI SKŪRĄ NULUPO

Buvo trys seserys ir apsiženijo su trimis tikrais broliais. Ir jie sau gyvena, ale jauni numirė visi. Jos verkė, labai gailėjosi. Atėjo ubagas, sukalbėjo poterius. Duoda jam almužną ir sako: „Dieduli, Dievas negeras, mus paliko našlaitėm, mūsų vyrus paėmė, mes labai apsičirpinom (verkėm)". – „Ar jūs, – sako, – juos labai mylėjot?" – „Taip, mes juos mylėjom". – „Ar jūs norit, kad juos pamatytumėt?" – „Mes labai norim, kad pamatytumėm". Sako ubagas: „Laukit, ateis šiandien vakare".

Jos labai laukia. Pagamino viską, pagamino ir laukia. Žiūri jos, vienuoliktą adyną ateina: šineliais apsimetę kaip žalnieriai, burnos [veidai] vyrų. Ale kaip su šineliais, nesimato, kas jų kojos. Susodino už stalo, davė valgyti, juos priima, džiaugiasi. Kad ir nešneka, ale džiaugiasi, kad jų vyrai. Vienos nupuolė mėsos šmočiukas, ji negali rasti. Ji tuoj žiburuką užsidegė, pažiūro – kad su uodega. O jau ji nespėjo anom pasakyti, pabėgo. Kita sako: „Kas tai yra, taip mylėjo, kas jai atsitiko? Kam ji pabėgo?" Kita numetė duonos šmočiuką. Užsidegė žiburuką, – trys uodegos, nieko nėra. Dabar ir toji pabėgo. O ta vyriausia kaip tik bėgs, jau vėlu, jie kelias, dvylikta adyna. Tai tuoj kojas ant viršaus, pasirėmė, gyvai skūrą nulupo, ant balkio ištempė. Atėjo tos abidvi seserys, tos seseries tik skūra. Piktos dvasios [buvo]. Pasakyta, kad nekeik. (Juzė Kisielienė, 77 m.a. Gimt.: Gudonių k., Seirijų par. Atv.: 1912. Gyv.: 168 Main Str. Gillberton, Pa. Užr.: J. Balys 1949.VIII.23. Arch.: R 32/54.)

### 36. MIRĘ VYRAI PADEDA RUGIUS PJAUTI

Gyveno du vedę broliai. Po kiek metų mirė, paliko jų žmonos su vaikais. Vieną kartą rugius pjaudamos taip kalbėjosi: „Jeigu būtų mūsų vyrai, tai padėtų mums rugius pjauti ir visus rūpesnius aprūpintų". Staiga pamatė prisiartinančiu prie jų du vyru. Jie ir pasveikino savo žmonas. Nors buvo ir išsiilgusios, bet pamačiusios [mirusius vyrus] norėjo bėgti. Jie pradėjo kalbinti žmonas, pagaliau net padėjo joms rugius pjauti - jų norą išpildė. Apsipratusios visą dieną linksmai pjovė rugius, bet vyresnioji besikalbėdama pastebėjo, kad jų nosyse nėra skylučių. Vyresnioji pati labai išsigando, bet jaunesniajai nesakė. Ji buvo girdėjusi, kad jei nosyse nėra skylučių, tai esančios piktos dvasios. Vyresnioji pastebėjusi, kad čia esančios piktos dvasios, pasisiūlė eiti vakarienės virtų. Jaunesnioji pasiliko su vyrais pjauti rugius. Vyresnioji, priruošusi vakarienę, laukė jų pareinant. Nesulaukusi pasiprašė keletą kaimynų ir išėjo pjovėjų ieškoti. Nuėję ton vieton, rado pamėlynavusį marčios lavoną. Žmonės pasakoja, kad, saulei nusileidus, ją pasmaugė numirėliai. (Bajorų k., Švenčionių par. LMD I 627/64.)

### 37. „JONAI, KELKIS IR EINAM KALĖDUŠKON!"

Ėjo mergos su bernais į kalėduškas ir ėjo pro kapus, kur neseniai buvo palaidotas mergų mėgiamas bernas, Jonas vardu. Viena ir sako: „Jonai, ką tu ten nugulėsi, kelkis ir einam kalėduškon!" Tik strikt nuo kapų bernas, lygiai toks, kaip tas Jonas, ir eina kartu. Vis kalbina ir kabinėja pažįstamas mergas, su kuriom gyvas būdamas kabinėjosi. Bet žiūri, kad jis su viena šnirpšle. Vienas bernas buvo drąsus, jis priėjo ir kad drožė tam Jonui atagalia ranka, ogi Jono vietoj parvirto ant kiemo nuodėgulis, didelis kaip stuobrys, toks, kokio jis (bernas) dydžio buvo. (M. Jievaišienė, 65 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.24. LTA 879/24.)

## VIII. TIKRAS IR APSIMETĘS NUMIRĖLIS

### 38. MIRĘS PONAS IR JO VEŽĖJAS

Gyveno ponas su ponia ir jie turėjo vežėją, kuris kiekvieną kartą juos pavėžydavo. Kartą susirgo ponas ir rytojaus dieną mirė. Kai jį palaidojo, tai kiekvieną naktį jis sugrįždavo per užrakintas duris ir, prisiartinęs prie ponios, pradėdavo ją gnaibyti. Ponia viską matydavo ir kentėdavo. Nebežinodama ką daryti, nuėjo ir pasiskundė savo vežėjui, kuris būdavo ir gulėdavo arklidėje. Vežėjas tuoj nuskubėjo pas kunigą ir jam viską išpasakojo. Kunigas išklausęs sako: „Te stulą, nes ji bus tau reikalinga, tu pasidaryk karstą ir jį pasistatyk šalia pono karsto. Paskui pasisiūdink iš blekos drabužius, nueik ir atsigulk į karstą. Kai kelsis numirėlis - ir tu kelkis, kur jis eis - ir tu eik. Klaus, ar esi miręs, atsakyk, kad miręs, ir jam pasakyk, kad jis gali tave paliesti, kad šaltas esi". Vežėjas viską išklausė, padėkavojo ir parėjo namo. Viską taip pasiruošęs nuėjo ir atsigulė į karstą. Atėjus nakčiai, ponas atsikėlė iš karsto. Bernas irgi. Ponas pamatęs paklausė: „Kas čia?" - „Tavo miręs vežėjas", - atsakė jis. „Meluoji!" - sako ponas. „Paliesk, jei netiki", - sako vežėjas. Ponas palietė šaltą bleką ir sako: „Matyt, kad tikrai miręs". Ponas tuoj ir eina. Vežėjas irgi nepasilieka. Ponas sako: „Tu neik!" - „Ne, aš eisiu ir nepasiliksiu, nes poną aš visą laiką vėžinau", - sako vežėjas. Ponas sutiko ir abu nuskubėjo pas ponią. Ponas tuoj pradėjo gnaibyti ponią. Vežėjas irgi. Pusę dvylikos ponas grįžta atgal. Vežėjas paskui. Kai ponas atsigulė ir užsivožė karstą, vežėjas tuoj ėmė ir uždėjo stulą ant karsto. Tada iš karsto pasigirdo balsas: „Tavo laimė, kad aš

nežinojau, kad tu nemiręs, o kitaip būtum žuvęs ir abu būtume kentėję". Nuo to laiko numirėlis nebeparėjo. (Juzė Žemaitienė, 50 m.a., Raseiniai. Užr. St. Džiugas 1938. LTA 1796/56.) Plg. Nr. 24.

### 39A. „PETRAI, AR TU MIRĘS?"

Gyveno rozą sau bagotas ponas. Jisai turėjo ištikimą liokajų, vardu Petras. Kur ponas eidavo, ten ir Petras paskui jį. Vieną rozą ponas sako: „Petrai, ar mirsi rozu su manim?" - „Taip, ponas, mirsiu kartu", - atsakė Petras. Ponas nupirko porą grabų, na, ir vieną dieną sako: „Petrai, šiandien aš mirsiu. O tu kaip?" - „Taip, ponas, ir aš rozu". Ponas mirė, Petras irgi pasivertė, jog miręs. Įdėjo abu graban, nuvežė bažnyčion. Naktį ponas atsikėlė ir krato Petrą už rankos: „Petrai, ar tu miręs ?" - „Miręs", - atsako Petras. Tada ponas sako: „Petrai, eime dvaran, dar tau daug ko neparodžiau". Nuėjo jie dvaran. Ponas nuvedė sodan, pavertė lazdyną ir liepė žiūrėti. Ten buvo aukso torielkos, šaukštai ir daugelis, ko negalima apiporyt. Tada vėl grįžo bažnyčion. Po tam juos palaidojo bažnyčios sklepe. Naktį vėl tas pats: ponas prisikėlė Petrą ir abu eina dvaran. Čia parodė daug daug pinigų, katrie gulėjo po slenksčiu. Na, paskui vėl grįžo savo vieton. Vos tik išaušo, Petras daugiau negulėjo grabe, bet iššoko ir parbėgo pas savo tėvus. Naktį ponas atsikelia, ieško Petro - nėra. Atlėkė dvaran, kur Petras miegojo. Po Petro „smerties" ten kitas miegojo. Jisai kad ims laužyt tam kaulus sakydamas: „Aha, razumnas! Pasakiau, kur viskas guli, tai jis jau atsikėlė. Daugiau nereiks tau taip daryt". Sulaužė, supjaustė tą į šmotelius ir pats trankydamasis išbėgo pro duris. Petras, būdamas pas tėvus gyvas, naktį atvažiavo ir visą bagostvą nusivežė. Po tam sčėslyvai gyveno. (J. Stelmokas, 29 m.a., Jundeliškės vk., Jiezno v. Užr. S. Biziulevičius 1936.VIII.18. LTA 959/33.)

### 39B. „AŠ TIK ŠIANDIE NUMIRIAU"

Kitąsyk gyveno kaime gaspadorius, labai geras žmogelis, sutiko su savo žmona ir su šeimyna. Bet jis labai mylėjo pinigus ir niekam nieko nesakė apie tuos pinigus. Kada jis numirė, kaip tik jį pakavojo, pradėjo namuose špukuot [=vaidentis]. Pradėjo baladotis, visokių girdėt balsų. Taip visiem jau jis įkyrėjo su tais balsais. Viens su kitu šneka: „Kas čia reikia daryti?" Pašaukė vieną kunigą, pašaukė kitą kunigą, vis tiek negelbsti nieko, vis baladojasi ir baladojasi.

Taip vieną sykį tas jų bernas (o bernas tai buvo su šeima, turėjo tris vaikus), jisai jau tai gaspadinei sako: „Žinot ką, dėdiene, aš pasiduosiu taip, kaip miręs - aš numirsiu. Ir aš noriu sužinot, kas čia yra, kas čia baladojasi. Duosiu grabą padaryt, ir jūs mane nuvešite, ir padėsit šalia gaspadoriaus. Ir aš pažiūrėsiu, kas čia dėsis". Dabar jie taip ir padarė, - kaip sumanė, taip ir padarė. Tada jį pakavojo, nuvežė. O kitąsyk kavodavo po bažnyčia į sklepus. Tai buvo labai lengva įeiti, - tik trepais nulipai ir jau sklepe. Dabar kada jau jį paliko, apie kokią pusę po vienuolikai, klauso bernas, kad jau gaspadoriaus grabas atsidarė ir kelias. Kaip tik gaspadoriaus grabas atsidarė, kelia, tai bernas tuoj savo antvožą numetė ir jis paskui tuoj atsistojęs. „Berne, - sako, - ar ir tu čia?" Jis sako: „Taip, gaspador, aš tik šiandie numiriau". - „Ir taip greit tave pakavojo?" - „A, - sako, - tokia ūmia smerčia numiriau, tai užtat taip greit ir pakavojo". - „Na, dabar eisim abudu". Eina, užlipo trepais, eina ties bažnyčios durim. Kada priėjo prie durų, gaspadorius išeina, o tas liko bažnyčioj. „Berne, tu nemiręs, kad tu negali eit taip, kai aš". Sako: „Gaspador, tu seniai numirei, tai tu sudžiūvęs, o aš da tik dabar numiriau, tai negaliu taip greit. Palauk, ir aš būsiu taip, kaip tu". Tada išėjo, jis jam duris atidarė.

„Dabar kaip eisim, berne, ar žeme, ar padange?" Bernas sako: „Aš per sunkus, aš negaliu dar eiti padange, eisim žeme". Paklausė jis jo ir eina. „Na, dabar kur eisim, berne?" Bernas sakė: „Aš eisiu namo". Gaspadorius sako: „Berne, ką tu palikai namie ?" Jis sako: „Hm, aš palikau, gaspador, svarą tabako ir tas tabakas dabar man neduoda ramybės, kelia mane. O ką tu, gaspador, palikai namie?" Ogi sako: „Berne, aš palikau pinigus, peludėje užkastus, ir niekam nepasakiau, nieks nežino. Kad kas žinotų, tuos pinigus išimtų, tai aš daugiau nepareičiau, nesibaladočiau. O dabar aš eisiu tolek, kolek kas sužinos". Gerai, dabar eina, parėjo jiedu. „Kur eisim, berne?" - „Eisim, - sako, - į klėtį pirmiausia". Įėjo į klėtį, jis tuoj pasigriebė duonos šmotą, smetonos puodynę, įsikišo tą duoną į smetoną, valgo, skubina. O gaspadorius pakelia duonos, deda į smetoną, jam nelimpa. „Berne, - sako, - tu nemiręs, kad tu taip valgai, o aš negaliu valgyt". O jis sako: „Gaspador, kaip tu sirgai, prieš tavo mirtį, tu turėjai tiek daug gydytojų, ir visokių daiktų tau prinešė, valgių kuo geriausių, kad tik tu būtum pavalgęs. O aš vargšas, lapienės išvirė, pavalgiau ir numiriau. Dabar noriu valgyt, tai aš ir valgau". Tas nusijuokė ir eina. „Einam dabar į stubą pašpukuot". Nuvėjo į stubą, Gaspadorius kai ima ką, deda, jis špukuoja, daro didelę nois [=triukšmą], baladojasi. Bet iškados jis nepadaro, jam nieks nekenkia. O bernas ką paima, torielką ar bliūdą, meta į žemę, sumuša, sutrūksta. Jis daro nois, kad tik visi pabustų, ba jau jis bijo. Gaspadorius sako: „Berne, tu nemiręs". - „Gaspador, aš miręs, tik špukuokim da ilgiau". Kad tik jį užtrukdytų. Taip bešpukuojant gaidys ir užgiedojo. „Dabar, berne, tavo ščėstis, kad aš tave ant pirmo sykio nepasmaugiau, ba aš žinojau iššyk, kad tu buvai nemiręs. Dabar tu žinai, kur yra mano pinigai. Tai tu, - sako, - tuos pinigus pasidalyk su mano žmona ir gyvenkit sau laimingai".

Ir ant rytojaus, kaip visi atsikėlė, tas bernas pasišaukė savo gaspadinę, atkasė - puodas pinigų. Gaspadinė pasiliko sau tris dalis, vieną dalį davė bernui. Ir bernas laimingai gyveno su savo vaikučiais. (Magdalena Takažauskienė, 72 m.a. Gimt.: Versnupių k., Alvito par. Atv.: 1904. Gyv.: 105 So. 22 Str. Pittsburgh, Pa. Užr.: J. Balys 1949.VIII.18. Arch.: R 23/36. Žr. *Nemunas*, 1950, Nr. 2.)

## IX. NUMIRĖLIS KERŠIJA UŽ JO VALIOS NEIŠPILDYMĄ

### 40. „ATIDUOK MAN DEŠIMT RUBLIŲ"

Seniau Durpiuose (Kupiškio valsčius) buvo toks Clivinskas ir gyveno vienas ant kampo pas tokį Alekną. Apsirgo, pasišaukė kunigą ir paskiau prieš smertį padavė Aleknai 10 rublių, kad jam numirus duotų pinigus pazvanams. Alekna gi buvo labai pijokas, - pinigus pragėrė tuoj ir gatava. Kaip tik tas Clivinskas numirė, tai jį nulydėjo ant kapų, pakavojo ir gatava - nei pazvanų, nei nieko. Mislijo sau: „Dar čia duok pazvanus, dar ką, o čia pinigų taip nėra, - niekas negi žinos, ar paliko pinigų, ar ne". Taip ir praėjo. Niekas nieko, visur tyku, nei lapė nelojo. Gal už kokio mėnesio ar kiek pradėjo gryčioj naktimis vaikščioti ir dūsauti. Kaip tik suguls visi, žiburį užpūs, taip ir vaikščioja po gryčią. Pradėjo vis ieškoti to Aleknos, kur guli. Prieina prie lovos, trūkt - ar kaldrą, ar kailinius nutrauks. Apsikloja, ir vėl nutraukia. Iš karto mislijo, kad gal kokie štukoriai. - „Nedūkit, ko zbitkuojat, eikit gulti!" - pasibara Alekna ir vėl gula. Tik sumerks blakstienas, pradės snausti ir vėl trūkt kaldrą žemėn. Ir taip kasnakt neduoda miego, ir tiek. Ir ko jis nedirbo, - ir su žiburiu ieškojo, ir patamsy tykojo, - o kaip nieko nėra, taip nieko nėra. Kupišky buvo toks kanauninkas, tai jis ir pasisakęs jam, kad čia taip ir taip darosi. Tuoj kanauninkas bažnyčion, paėmė žvakę nuo altoriaus ir padavė: „Te,

vakare guldamas pasistatyk gale kojų, uždek ir apvožk puodu, o kai tik nutrauks kaldrą, tuoj atidaryk puodą ir klausk: „Kas tu esi, ko nori?" Tai kad ir nieko nematysi, vis tiek atsilieps ir pasakys, ko nuo tavęs nori". Taip jis ir padarė. Guldamas žvakę uždegė ir apvožė, kad nesimatytų. Kaip tik baigia migti, trūkt vėl jam kaldrą. Jis tuoj atidengė ir žiūrės, kas čia bus. Žiūri – sėdi prie lovos kojos juodas katinas ir žiūri, akis išvertęs. „Ei, kas tu toks esi ir ko nuo manęs nori?" – klausia Alekna. Ogi, bra, katinas ir prakalbo: „Aš esu Cvilinskas. Atiduok man 10 rublių. Tol tavęs nepaleisiu, kol neatiduosi 10 rublių". Pasakė, tik šmukšt ir prapuolė. Dar iš karto nei šiaip, nei taip – dešimtrublę išmesti nesinori, ale neduoda miegoti ir tiek. Gal po kokių 2–3 dienų nuėjo jis vėl pas kanauninką, pasisakė, kas buvo ir ko prašo, ir prisipažino, kad jis 10 rublių nuo pazvanų pasiliko. Tai kanauninkas vėl sako: „Negerai padirbai, kad palikai, reikia atiduoti dabar: ir sau ramybę ardai, ir numirėliams. Džiaukis, kad tave visiškai nenusmaugė. Atiduok 10 rublių zvanininkams, pasakyk, kad paskambintų už tokią ir tokią dūšią, ir visa bus gerai". Taip ir padarė. Kaip tik varpais paskambino, tai nuo to karto niekas nei kaldros nebetraukė, nei bevaikščiojo – šventa ramybė. Šitą nuotykį sakydavęsis pats Alekna ir tvirtinęs tikrai taip buvus. (Morta Madeikienė, 70 m.a., Karklynės k., Kupiškio v. Užr. Alb. Kriauza 1938. LTA 1667/89.)

### 41A. „KO, MAMUT, GEIDAUJI?"

Nevarėnuose (Vidžių parapijoje) buvo prieš kokius 30 metų toks atsitikimas. Viena mama mirdama paskyrė dukterei, katra buvo nutekėjusi Jankauciškėn (rodos, Dūkšto parapija), vardu Daračiūtė, padušką. Kai mama numirė, tai vyresnis sūnus tą padušką ir norėjo atiduoti esančiai pakravuose dukterei, savo seserei, ale Aksavieras, jauniausias sūnus, nesutiko. Nenorėdamas, kad brolis atiduotų, paėmė po trūšom tvarte ir pakavojo. Numirus mamai ir ją pakavojus, vieną vakarą daboja vaikai, kad mama pirkion įėjo nei ūturodama, nei darydama ir atsisėdo ant suolelio ties stalu. Ir taip atsitiko kas vakaras. Vaikai, tai matydami, davė žinią savo seserei Daračiūtei. Šita nuėjo pas savo brolius ir laukia vakaro, norėdama įsivieryt, ar tai yra ščyra prauda, ką ūturoja broliai. Pradėjo temti. Daboja – kas ateina. Prieina prie stalo ir atsisėda. Daračiūtė ir pažino savo mamą. Tada ir pati Daračiūtė įsitikinus patarė broliams, kad šie kuo greičiausiai eitų ir klaustų rodos kunigą. Kunigas jiems patarė, kad jie klaustų, ko geidauja. O paskui, kai pasakys, ko geidauja, pasakykite: „Rozas gimt, rozas mirt ir ant amžių. Amen". Atėjo vakaras. Visa šeimyna laukia, kada ateis nabašninkė. Neilgai teko jiems laukti: daboja, atėjo nabašninkė mama ir atsisėdo ant zaslano ties stalu. Tada duktė atsivožijus ir klausia: „Ko, mamut, geidauji?" Mama jai ir atsakė: „Aš prieš smertį paskyriau tau padušką, o jos tau dar iki šiol neatidavė ir neatiduoti mislija, – ją jaunesnis mano sūnus, Aksavieras, po trūšom tvarte pakasė. Taigi tas sielvartas, kad neišpildė paskutinės mano valios, dabar mane ir vedžioja". – „Rozas gimt, rozas mirt ir ant amžių. Amen", – atsakė duktė. Sulig tais žodžiais mama švyst ir prapuolė. Aksavieras prisipažino taip padaręs, kaip nabašninkė sakė. Paskui nuėjęs atnešė padušką ir liepė seserei imti, ale ši atsisakė, tarydama: „Šitą padušką parduokit, o už tuos pinigus užsakykit mišias su ekzekvijom už mamos dūšią, tai bus vožniau". Taip broliai ir padarė. (O. Mardosienė, 85 m.a., Paluodės k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1936.II.6. LTA 753/121.)

### 41B. VAIDENASI, KAM PAGLEMŽĖ TURTĄ

Nastė Simaškaitė, gyvenusi Ramygaloj, mirė prieš kokius 15 metų. Turėjo apie 60 metų. Uliesė Kraujalytė (gyv. Dubaruose) suėmė jos turtus kaip sesers duktė.

Viskas buvo gerai, ale vienam bliūde gremžia kas. Lyg žiurkė kokia ar kas, griaužia, brazda ir brazda. Apžiūri - nieko nėra: nei katės, nei kito ko, o atsigulk, užsimerk - vėl tame puode brazda, net baisu. Kai Uliesė davė biedniem, davė ant mišių, tai nustojo tame bliūde vaidintis. Ir dabar ji tą bliūdą (ar puodą) tebeturi. (Marė Janionienė, 50 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.III.12. LTA 1729/10.)

### 42. KAPINIŲ VYNAS

Pasakysiu pasaką, kurią girdėjau nuo savo tėvuko. Buvo vyras Pilypas, o moteris Stasė. Kai jo moteris susirgo, tai jis prisiegavojo, sakė: „Stasele, kai numirsi, aš niekados nesiženysiu kitos moteries". Nespėjo Staselę palaidoti ir pradėjo apie merginas jau mislyti. Ir sutarė, jau ir vestuves. Važiavo į šliūbą. Važiavo pro kapines ir pamatė - toks paukštis skraido. Paukštis sakė: „Pilypai, eik čia! Pilypai, į kapines!" Tas Pilypas, išlipęs iš vežimo, ir nuėjo į kapines, prie to savo moteries kapo. Tai paskui pradėjo žemė judėti ir moteris, jam ranką iškėlus, iš žemės sakė: „Dabar aš tau vyno duosiu. Labai skanus kapinių vynas. Gerk, gerk, Pilypai! Aš dabar tave pamylėsiu su kapinių vynu, labai skanus". Taip tą vyną Pilypui ten begeriant, truko daugel metų. Kada jisai paskui paliko kapines ir bėgo tų savo veselninkų ieškoti, tai praslinko daugybė metų. Veselninkų nesutiko, sutiko seną žmogelį, mažu apie šimtą metų, ir klausia: „Senel, ar tu nematei, kur veselninkai nuvažiavo?" Tas senelis atsakė: „Aš tokių pravardžių visai nežinau. [Girdėjau mažas būdamas pasakojant, kad jaunikis ant kapų prapuolė, bet dabar] visai neatsimenu, kur dingo tie veselninkai". (Magdalena Sibitienė, 66 m.a., iš Kalnėnų k., Jurbarko par., atvažiavo į JAV 1907 m. ir dabar gyvena Bostone, Mass. Užr. J. Balys 1950.VII.5. R59/68.) Plg. Nr. 90, 101.

### 43. „KODĖL NEUŽDĖJOT MAN BATŲ?"

Vieną rozą kaime gyveno šeimyna. Kai ji miegojo, tada pasibeldė kas į duris. Jie atsikėlė ir klausia: „Kas?" Tada už durų atsakė balsas: „Aš esu pranašas žmonių, leiskit mane". Tada jie neleisti, jis belsti ir jie neleido. Tik rytą atsikėlę pamatė, kad kambary ištrankyta, išmėtyta. Jie ėmė pas visus kaimynus klaustis: „Ar nežinot, kas buvo?" Kaimynai, tik akis atstatę, klausės. Antrą naktį vėl taip pat pasikartojo. Antrą kartą kai paklausė kas, tada jis kitaip atsakė: „Leiskit, jei neleisit, tai per kaminą įsilipsiu". Jie vėl neįsileido. Po kiek laiko tas už durų sako: „Kodėl kai aš numiriau, neuždėjot man batų? Tai duokit dabar dvi poras". Tos šeimynos buvo numiręs sūnus, jie tikrai nebuvo uždėję batų. Tada jie davė ant mišių, pasimeldę parėjo namo. Nuo to laiko jau nieks nesibelsdavo į duris. (Alytus. Užr. J. Bunevičaitė 1936.I.17. LTA 260/394.)

## X. NUMIRĖLIS KERŠIJA UŽ LAVONO IŠNIEKINIMĄ

### 44. NULUPA DRĄSUOLIUI SKŪRĄ

Viename kaime vakaravę. Netoli daržinėj gulėjęs kažin kokio ubago lavonas: anas valkiojos, valkiojos po svietą ir čia numirė. „Einam, išgąsdinsime visą vakarušką, atnešime tą numirėlį", - sako vienas drąsuolis kitam. Kaip tarė, taip padarė. Abudu nuėjo. „Tu pabūk už durų, o aš tau išnešiu", - tarė vienas drąsuolis. Antras laukia laukia, vis neišeina. Po valandėlės išneša numirėlis jo draugo skūrą ir [meta] jam į akis: „Še, nešk ir gąsdink dabar vakarušninkus". (A. Pročkienė, 94 m.a., Mickūnų k., Kamajų v. Užr. P. Vilutis 1935. LTA 670/11.)

### 45. „TĖVE, MAINYKIM BATAIS!"

Vieną kartą duobkasiai kasė nabašninkui duobę ir rado karste batus. Jie, eidami namo, ką tik sutinka pakelėj, tai vis juokiasi; „Ei, tėvai, mainykim batais!" Parėjo namo ir visą laiką neramiai jautėsi, vakare atsigulę negalėjo nė akių sudėti. Kaip tik užsimerkia, tuojau akyse [pasirodo] pamėlynavęs lavonas, [kuris] atsikišęs apipuvusius batus šaukia: „Ei, tėve, mainykim batais!" Negalėdami šmėklų iš akių išvyti, turėjo nueiti pas kunigą ir prašyti pagalbos. Kunigas liepė duoti ant mišių, ant bažnyčios ir atšaukti, kad tie batai buvo ne jų. Tie gavo pamoką, kad iš nabašninko nesijuoktų. (Antanas Stoškus, 82 m.a., Žostautų k., Pernaravos v. Užr. Vikt. Vitkauskis 1938.XI.4. LTA 1772/8.)

### 46. „RŪKYK, RAPUK!"

Kasė sykį du girti vyrai kapuose duobę. Jie atkasė grabą ir prasiskverbė antvožą. Ten rado pajuodusį, apmusijusį numirėlį. Vienas duobkasys įspraudė numirėliui į dantis papirosą ir sako: „Rūkyk, rūkyk, rapuk!" Naktį duobkasys pajuto kažin ką į šoną baksnojant. Pabudęs pamatė apmusijusį numirėlį, prašant papiroso. Taip numirėlis ateidavo kas naktį ir vis neduodavo užmigti. Duobkasys, pasikankinęs metus, numirė. (Antanina Prakapienė, Skapiškių k., Girkalnio v. Užr. J. Prakapas 1938. LTA 1596/151.)

### 47. „DABAR DUOK TABOKOS"

Vienas žmogus Plungės kapuose kasė nabašninkui duobę. Atkasė kaukuolę. O tas žmogus buvo taboką uostąs. Davęs tai kaukuolei tabokos ir sakąs: „Jei esi tabokininkas, trauk ir tu taboką". Kai pargrįžo namo, ledva minga, prisistato prašyti tabokos ir sako: „Dabar duok tabokos". Vieną naktį ir antrą naktį neduoda pakajaus. Žmogus nebeįmano ką bedaryti. Eina klausti kleboną, ką bedarys. Klebonas liepė nupirkti pakelį tabokos ir nešti nakties dvyliktą ant kapų, apsisiautus burnosu. Taip žmogus ir padarė. Kaip nuėjo ans su taboka – ir randa bestovint dvasią, ir padavęs taboką bėgt. Kai [mato, kad] nebeišbėgs, metė burnosą, o kai nuėjo dieną, rado burnosą po vieną siūlelį ant kapų ištąsytą. Kad būtų neišbėgęs, taip aną patį būtų ištąsę. (Bružienė, Kartenos v. Užr. J. Mickevičius 1929.II.LTA 552/810.)

### 48. „KAS MANE IŠĖMĖ, TAS IR ĮDĖS"

Kartą pamirė vienas žmogus ir jo tada nekavojo, atidėjo kitai dienai, tada žmonės nabašninką su grabu įdėjo koplyčion. Tą vakarą trys bernai susiūturojo išgąsdinti vakaruotojas. Anys nuėjo į koplyčią, vienas jų drąsesnis įėjo koplyčion ir, paėmęs numirėlį, ištraukė per koplyčios langelį. Pastatė nabašninką, vienas jų mindžiojo kojas [vertė eiti], o tie abu vedė jį už pažasčių. Kai anys privedė prie pirkios, kur vakaravo vakaruotojos, tada anys užkabino nabašninko rankas už lango kraštų ir jis karo. Kaip užvys vakaruotojos nabašninką, tai išsigandę visos išlakiojo: visos sulėkė ant pečiaus ir tik žegnojas, poterius kalba. O nabašninkas karojo karojo, tik traikšt ir nugriuvo žemėn. Na, kas daryti tiem bernam – reikia vėl nešti padėti, kur pirma buvo, ton koplyčėlėn. Na, tada vėl šitie trys numirėlį veda. Veda veda, tada tas, katras mindžiojo, tai ir sako: „O tai, broliai, kas dedas – man jau nereikia mindžioti, pats nabašninkas eina". O tie abu, katrie vedė numirėlį už pažasčių, tai sako: „O mums jau nereikia turėti, pats numirėlis eina". Kai privedė prie koplyčios, numirėlis ir praūturo, sako: „Kas mane išėmė, tas ir įdės, kur aš buvau". O tie bernai čiut nenugriuvo iš išgąsčio. Na, kas daryt – reikia tam, katras išėmė, vėl įeiti koplyčion, tie abu nenori. Anas įlipė koplyčion ir šitie abu jį įdėjo

per koplyčios langelį. Kai tik numirėlį įdėjo koplyčion, tai numirėlis stvėrė tą berną ir užsmaugė, ir abu [numirėlis ir bernas] nuvirto negyvi, o tie bernai išsigandę nulėkė namo. Rytą žmonės atėjo kavoti numirėlio, katrą buvo palikę. Daboja – šitas šone grabo guli, ir kitas negyvas guli. Anys paėmė, sudėjo abu vienam graban ir pakavojo. O tie abu bernai nuo to čėso jau niekur vieni nėjo, bijojo numirėlio ir daugiau [kitų] negąsdino. (G. Čaglienė, 34 m.a., Čepeliškės k., Tverečiaus v. Užr. J. Čaglys 1935.XII.11. LTA 790/8.)

### 49. DAILI BAIKA

Kaip kitąsyk vis būdavo mada eiti vakaruoti, tai mergos eidavo su vindėliais verpti. O vyrai taipgi ateidavo su visokiais darbais ir visokias baikas darydavo: vienas kokią baiką papasakoja, kitas padaro. Žinoma, iš daugumo. Ale vienas toks drąsus bernas sako: „Ką jūs baikas dirbat, tai vis tik nieks, ale kad aš padarysiu, tai bus daili baika". O kiti sako: „Na, tai eik, padaryk tą dailiąją baiką". Tas bernas tuoj iš stubos ir ant kapinių (o kapinės netoli buvo), išsikasė neseniai pakavotą negyvėlį, užsidėjo ant pečių ir atnešė į stubą. Pamatę tokią baiką, kiti vyrai persigandę pabėgo, o jį paliko su negyvėliu. Jis tą negyvėlį užsimetė ant pečių ir nešė atgal į kapus. Nunešęs įdėjo į grabą, o kada norėjo užvožti, tas negyvėlis capt jam už rankos. Tas vyras gana suko ranką, bet nieko negalėjo padaryti. Sako negyvėlis: „Jei nori gyvas likti, tai nešk tu mane pas mano kaimyną, aš jį nuskriaudžiau, – jei jis man dovanos, tai ir aš tau dovanosiu". Nunešė tą negyvėlį pas tą žmogų, anas nedovanoja. Mato bernas, kad jam blogai eina, o numirėlis pradėjo jam labyn ranką spausti. Sako tas bernas: „Aš tau tą krividą atlyginsiu, tik dovanok tu jam". Tada anas numirusiam dovanojo, o numirėlis sako: „Dabar, kada man dovanojo, tai aš ir tau dovanoju: nunešk mane į mano amžiną gyvenimą, tai tave paleisiu. Ale daugiau taip nedaryk". Nunešė numirėlį, užkasė, bet tas bernas parėjo su mėlyna ranka, persigandęs, už trijų dienų mirė. (M. Jušk., Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/89.)

### 50. IŠPIRŠK MERGINĄ UŽ SAVO DRAUGO

Turtingas vaikinas žadėjo vesti vieną panelę. Jis ją nuvedė nuo kitų, prigavo ir neveda. Ji laukia prie čėso, jai sarmata nuo kaimynų. Tai ji išėjo į kitą parakviją ir ten uždarbiauja. Prie jos auga ir sūnelis. Praeina apie 20 metų, vaikinas miršta. Netoli bažnyčios buvo karčema. Tą mirusį vaikiną padėjo varpinyčioj. Karčemoje gėrė du latrai. Sudeda lažybas su karčemos žydu: „Duok butelį, o aš tau atnešiu tą nabašninką iš varpinės į karčemą". Žydas ir duoda. Tai jie nueina ir atneša iš varpinyčios tą numirėlį. Žydas pamatęs, kad jie atnešė, duoda jiems ir antrą butelį, kad tik neštų atgal. Jie nuneša atgal, bet dedant jį atgal į grabą, tas numirėlis sugriebė jam už skverno ir laiko. Tas iš baimės susmuko. Antrasis jį palydėjęs latras, pamatęs, kas atsitiko, klausia: „Ko nori, ko reikalauji?" Tas iš grabo atsakė: „Kad neduodi ramybės, tai duok butelį šnapso". Išgėręs butelį šnapso, sako: „Dabar išpiršk tokią ir tokią merginą (pasakė pavardę), tik nesakyk, kad aš miręs, už draugo". Taip pasakęs numirėlis atsigulė į karstą. Tas latras eina paklausti patarimo pas kleboną. Klebonas pasakė, kad darytų taip, kaip numirėlis sakė. Tas latras, nuėjęs pas merginą, perša jai tą vaikiną. Ji ilgai nesutiko. Pagaliau sutiko. Klebonas išklausė poterių. Antrasis buvo savo draugui svotu ir savo brolius paėmė. Taip eina bažnyčion prie altoriaus priimti šliūbą. Kai jiedu stovėjo prie altoriaus, tai džingt atsidarė bažnyčios durys ir įėjo tas numirėlis iš varpinyčios, tais pačiais rūbais, kaip ir buvo palaidotas. Jaunajai žiedelis iš baimės iškrito. Mirusis

priėjęs sumainė jai žiedus su tuo jaunikaičiu ir sako: „Tai dabar tu laiminga ir aš. Eik į mano gyvenimą ir gyvenk". (Bendžius, Viduklės m. Užr. J. Dovydaitis 1932.VII. LTA 462/263.)

### 51. NEREIKIA MIRUSIŲJŲ TEISTI

Vienas mužikas įėjęs sklepan, kur buvo pakavoti ponai, tie ponai, katrie jo tėvus užmušė. Jis paėmė, botagaičiu per dantis pabarbeno ir sako; „Koks tu buvai galingas - visus mušei, nieko nebijojai, tai še tau už mano tėvus!" Ir juos apdaužė. Parvažiavęs namo, naktį girdi to pono kalbą: „Šiąnakt ateik pas mane, neatėjus bus blogai". - „Tai kur gi aš tau rasiu?" - apsigandęs jis klausia. „Sklepe, ten kur šiandien buvai". Mužikas nusigando, per dieną vaikščiojo, kaip žemę pardavęs. Vakare atsigulęs vėl girdi barškinant. Ponas pabarškinęs sako: „Šiąnakt ateik pas mane svečiuos, neatėjus bus labai blogai". Tada jis nuėjo pas kunigą. Kunigas jam sako: „Jei pasikartos, tai ateik, abu nueisim". Ir labai apibarė, kam jis mirusiam nedavė ramybės. Naktį vėl jis girdi barškinant į duris ir klausia: „Kas čia miegot neduoda?" - „Tai ko neatėjai aną naktį? - pasigirdo balsas, - šiąnakt būtinai ateik, kitaip gyvas neišliksi". Anas atsikėlė ir nuėjo pas kunigą. Kunigas atsikėlė ir nuėjo bažnyčion. Tada pasiėmęs Švenčiausią nuėjo sklepan. Sklepe pamatė, kad visi ponai ant grabų susėdę ir iš jų burnų eina ugnis. Visos dūšios suklaupė ir tik negreit teatėjo ponas, kurį jis primušė. Atėjęs jam sako: „Gerai, kad susipratai taip padaryti, o tai nelabai gyvas būtum likęs. Štai šitie irgi buvo prisirengę atkeršyti. Dabar eik namo". Ir visa pranyko, o anas namo parėjo. Nereikia mirusiųjų teisti, ba juos jau Dievas nuteisė, ir jiem keršyti ar juoktis iš jų nereikia. (Mažiulienė, 85 m.a., Žukliškių k., Dusetų v. Užr. A. Mažiulis 1931. LTA 70a/1120.)

## XI. NUMIRĖLIS PERSEKIOJO VAGIS

### 52. „ATIDUOK BATUS IR ŠINELĮ"

Žalakiškių kalnuose, Kantrimo pusėj, per sumišimą (taip vadina 1863 metų sukilimą) pasikorė maskolius. Norkus iš Žalakiškių, užėjęs jį bekabant, numovė jo batus, nuvilko šinelį ir parsinešė namo. Mat jis mislijo, kad tai nė kas. Bet vos tik sutemo ir atsistojo tas maskolius prie durų. „Atiduok, - sako, - batus ir šinelį, bo man šalta gulėti". Norkus norėtų išbėgti iš trobon laukan, bet jis neleidžia. Kiti jo nemato, tik jis vienas. Mato, kad nebus gero, pasiprašė daugiau žmonių, kad padėtų jam tuos daiktus nunešti, nes vienas bijojo. Ir nunešė. Sumetus tuos daiktus į duobę, kad pakilo viesulas, net baisu buvo klausyti. Bet daugiau tas maskolius Norkui nesirodė. (S. Bunius, Šiluva. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/74.)

### 53. „GELBĖKIT, ŠTAI JAU PIRŠTUS KRAMTO!"

Vienas vaikas eidavo vakarais pas kunigą mokytis tarnauti prie mišių. Kartą grįžtant namo, pagauna jį vagys, kurie patyrė, kad neperseniai bažnyčios sklepuose palaidota turtinga ponia su brangiausiais žiedais, padarytais iš perlo akmenėlių. Vaikas persigandęs pradėjo verkti ir prašytis, kad paleistų. Bet vagių įbaugintas turėjo pildyti, ką jie įsakė. „Mes tave pakylėsim per langą į bažnyčią, - sako vienas vagis, - paduosim tau virvę, su kuria nusileisi į bažnyčią, nueisi į sklepą, sklepe rasi vieną ponią, neseniai palaidotą, su brangiais žiedais. Atsivožęs grabą, tuos žiedus numausi ir išneši mums". „Kaip aš įlipsiu? - drebėdamas klausia vaikas, - toks aukštas mūras". - „Mes paduosim virvę, - sako kitas, - o kada būsi numovęs, truktelk virvę, tai mes ištrauksim". Paduoda vaikui virvę, įkelia

per langą į bažnyčią ir iš lėto nuleidžia ant grindų. Pajutęs kojomis grindis, vaikas paleidžia virvę ir nubėga skadais į sklepą atnešti žiedų. Susiieškojęs ponios grabą, atsivožia jį ir pradeda maustyti žiedus. Tačiau negalėdamas numauti, trukteli virvę, kad iškeltų. Vagys ištraukę klausia: „Ar atnešei žiedus?" - „Ne, - atsakė vaikas, - taip išbrinkę, taip išbrinkę, kad jokiu būdu negalėjau numauti". - „Lipk atgal, turi mums atnešti, - jei nenumausi, nukrimsk dantimis", - įsakė vagys. Vaikas taip ir padarė. Kada pradėjo krimsti pirštus, kad galėtų numauti žiedus, pasigirdo balsas: „Gelbėkit, gelbėkit! Štai jau pirštus kramto!" Vaikas išsigandęs išbėgo iš sklepo ir truktelėjo virvę. Galop ir visą virvę įsitraukė į vidų, o jo niekas netraukia. Vagys, išgirdę sklepuose kalbant, bijodami, kad kas nepagautų, pabėgo. Staiga vaikas pamatė belipančius iš sklepo ir einančius į bažnyčią grabus. Vaikas be galo persigando, o neturėdamas kur pasislėpti, užbėgo ant vargonų. Grabai, išėję iš sklepo, pradėjo ieškoti kaltininko. Išvaikščiojo visą bažnyčią, visur išieškojo, bet niekur nerado. Pradėjo lipti ant vargonų. Vaikas, apimtas baimės, užšovė vargonų dureles. Grabai, matydami, kad laiptais neužlips, pradėjo lipti viens ant kito, kad paskutinis galėtų užlipti ant vargonų. Kada jau buvo sulipę taip, kad pradėjo siekti vargonus, vaikas, perimtas baimės, ištarė tris žodžius, kuriuos buvo išmokęs iš kunigo. Vos tik tuos žodžius ištarė, visų grabų rietuvė dar-dar-dar ir sugriuvo. Sugriuvę vėl imdavo lipti, bet vaikas, žinodamas tuos tris stebuklingus žodžius, nuo jų išsigelbėdavo. Taip buvo per visą naktį. Tiktai ėmus švisti, tie grabai suėjo į sklepus ir sugulė į savo vietas. Ant rytojaus atėjęs zakrastijonas į bažnyčią rado vaiką, pusgyvį besėdintį ant vargonų. (Plynių k., Lukšių v. Užr. A. Kirtiklis. LTA 260/106.)

## XII. NELAIMINGOS DRĄSUOLIO DERYBOS

### 54. KAS NUVILKS NEGYVĖLIUI MARŠKINIUS

Gyveno vienas ūkininkas arti kapinių. Būdavo, kas vakaras vis stovi ir stovi ant kapinių vienas baltuos marškiniuos. Sueina, būdavo, vakarais vyrai, mergos žiūrėti. Dabar jie baikauja, šnekasi: „Kas galėtų eiti tam negyvėliui tuos marškinius nuvilkti?" Atsirado viena drąsi merga, sako: „Aš jam nutrauksiu tuos marškinius". - „Na, ar nutrauksi?" - „Nutrauksiu!" Susikirto lažybų iš kiek ten pinigų. Toji merga nubėgo ant kapinių, nutraukė jam tuos marškinius ir atnešė juos į stubą. Marškiniai kaip marškiniai - balti, ilgi ligi žemei, gražiai pasiūti. Kaip tik parnešė, taip jau ir ateina tas negyvėlis nuogas, sako tai mergai: „Apvilk mane marškiniais!" Jau tai mergai nėra kur pasidėti. Pasisakė kunigui, kad taip stojosi, ką daryti? Kunigas sako: „Išsispaviedok, apsirenk taip, kaip ant smerties". Išsispaviedojo, apsirengė taip, kaip ant smerties, žmonės giedodami ją palydi taip, kaip negyvą. Nulydėjo ant kapinių, toji merga tuos marškinius ant jo apvilko, o tas negyvėlis ją paėmė už rankos, apsikabino, žemė tuomsyk persiskyrė ir nuėjo abu į žemę. (O. P., Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius. LMD I 133/290.)

### 55. NUMIRĖLIO KAPA

Buvo vakaruškos ir buvo susirinkę jaunimo. Ir tarp savęs bernaičiai susitarė, kad kas jiems atneštų degtinės iš miestelio už 2 kilometrų. Ir reikėjo eiti pro kapus, bet daugelis bijojo dėl to, kad einant vis daugeliui prisduodavo. Atsirado viena drąsi mergaitė, sutiko atnešti degtinės, o bernaičiai netikėjo, kad eis šioji mergaitė. Net suėjo lažybų su mergaite: kad eis, tai ne viena, manė, kad su savo motina. Bet mergaitė išdrįso eiti viena. Kaip netoli ir išėjo viena. O jau buvo 12 valandą nakties. Ir eidama pro kapines viena žiūri, kad ant kelio stovi žmogus, užstoja kelią. Bet

mergaitė buvo labai drąsi, rokavo, kad tyčiom atėjo bernaičiai gąsdinti. Tai ir sako mergaitė šiam žmogui: „Ko čia stovi, aš tavęs nebijau?!" Ir stvėrė nuo jo paklodę, ką buvo ant pečių užsimetęs, ir nuėjo miestelin. Nupirko [degtinės] ir turėjo šią paklodę su savim, kad parodyt visiem, ką atsinešė su savim. Grįžo laimingai namo ir paliko namie paklodę, o bernaičiams nunešė degtinę ir padavė. Tai ją ir klausia, tarytum žinodami: „Ar niekas tavęs nebaidė, ar neprisidavė ?" O mergaitė atsakė: „Ar aš nesuprantu, kad jūs mane gąsdinot? Dar aš ir paklodę nutvėriau". O bernaičiai ir sako: „Na, atnešk tą paklodę ir parodyk mums". Tada mergaitė nuėjo namo ir atnešė paklodę parodyti visiems. Visi nustebo ir žiūri, kad yra ne paklodė, o kapa, ką kunigas mišparan eina. Tada ir mergaitė nusigando, ir nuėjo namo gulti. Bet jau užmigti negalėjo: niekaip neėmė miegas, jai visaip vaidinosi ir reikalavo, kad atiduotų šitą kapą. Tada šioji mergaitė ėjo ant rodos pas savo kleboną. Klebonas viską išklausė, tada ir sako šiai mergaitei: „Suprašyk trijų sodžių žmonės, kad sueit bažnyčion 12 valandą. Paimsime bažnytinę brostvą ir eisime ant tos vietos, prie kapų. Ir tu eisi pirma manęs su šia kapa". Taip ir padarė: išėjo visi žmonės taipogi su klebonu, 12 valandą nakties, tuo pačiu laiku, kaip mergaitė ėjo degtinės, giedodami „Linksma diena mum prašvito". Kai atėjo ant kapų ir šiai mergaitei, einančiai pirma klebono, vėl pasirodė tas pat žmogus, mergaitė taip ir padarė, kaip klebono buvo įsakyta: metė ant jo kapą, o jis stvėrė ją ir akies mirksnyje pražuvo abudu. Žmonės su savo klebonu laimingai grįžo. (Oškinių k., Kaltinėnų v. Užr. K. Baranauskas 1933.IV.18. LMD III 114/23.)

### 56. NUMIRĖLIO BALTINIAI

Ėjo derybų panelė su vaikinu. Vaikinas sako: „Neapeisi aplink bažnyčią naktį dvyliktą valandą triskart". O panelė sako: „Apeisiu!" Ir buvo derybos iš pinigų. Ir nuėjo panelė aplink bažnyčią apeiti tris kartus. Vieną kartą apėjo – nieko, antrą kartą – nieko, eina trečią kartą – išeina iš bažnyčios baltais rūbais žmogus ir paduoda lėkštę su baltiniais. „Išmazgok ir atnešk man ryt tam pačiam laike". Panelė išsigando, paėmė ir atnešė namo, ir sako: taip ir taip man buvo. Ant rytojaus viena ji bijojo nešti atgal. Sušaukė daugiau žmonių ir nuėjo bažnyčion, nunešė tuos baltinius. Taip pat apėjo dukart apie bažnyčią, nieko neatsitiko; eina trečią kartą aplink bažnyčią – išeina žmogus baltais rūbais ir sako: „Kodėl tu šiandien taip bijai? Kodėl vakar nieko nebijojai, kas tau? Ir kodėl tuos žmonės turi už dyką?" Ir dar sako: „Išmazgojai mano baltinius?" – „Išmazgojau". „Duok!" Šita duoda baltinius, o jis kaip stvėrė panelei už galvos, tai tas žmogus ir nurovė panelei galvą. Žmonės tik žiūri, kad jau panelė stovi be galvos ir jo nėr. Pasibaigė viskas ir panelė liko be galvos, atimtas gyvenimas. (Zarasai. Užr. V. Čyplys 1933. LTA 539/7.)

### 57. JUNGTUVĖS SU NUMIRĖLIU

Kaime buvo jaunimo vakarėlis. Netoli kaimo buvo kapai. Višta dėjo kapuose kiaušinius. Vaikinai susiginčijo apie savo drąsumą: kuris nueis ir atneš tuos kiaušinius, tai išloš. Viena mergina sutiko atnešti. Taip ji nuėjus susidėjo tuos kiaušinius. Jai susidėjus tuos kiaušimus, pasigirdo koks tai balsas: „Atimk ir lizdą!" Paskui vėl kitas balsas: „Kabinkis!" Ir užsikabino jai ant sprando koks tai maišas. Taip ji parnešė ir pastatė prie durų. Jaunimas, pamatęs ją parnešus tuos kiaušinius ir dar kokį tai maišą, išsigandęs iššoko pro langą laukan. Tas maišas pradėjo krutėti. Žmonės pašaukė kunigą. Kunigas atėjęs klausia jo, ko jis nori. Tas maišas sako: „Susišliūbavot su ta mergaite". Kada kunigas juodu sušliūbavojo, tai jis sako: „Ačiū, aš laimingas ir ji". Tuoj jo ir dulkės išnyko. Ta mergaitė, kiek pasirgus, mirė. (A. Abromaitis, Lyduvėnų par. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/239.)

### 58. DERYBOS: ATNEŠTI NUMIRĖLIO GALVĄ

Vardziakiemy (Dūkšto valsčius) ant kapų buvo didelė koplyčia: kunigai mišias laikydavo, pamaldas, jos sklepe kavodavo numirusius ponus. Dar dabar tos koplyčios stovi sugriuvę mūrai. Tik neseniai buvo pakavotas ponas Aleksandravičius. Ponai, grodami kortomis Ligūnų dvare, netoli nuo Vardziakiemio, susisporijo apie drąsumą - katras drąsesnis. Vienas jaunas ponaitis (senelė sakydavo jo ir pavardę) susiderėjo, suėjo lažybų iš majantko [dvaro]: anas nueis naktį ir atneš nukirtęs iš sklepo Aleksandravičiaus galvą. Nuėjo koplyčion, įlipęs sklepan ištraukė grabą, nukirto galvą, vėl grabą padėjo, kur buvo, - buvo labai anas drąsus, - užvėrė ant šoblės ir neša dvaran. O dviejuos kiti buvo atsekę paskui jį pagąsdinti. Eina anas nuo kapų, paskui per pievą, atsigręžė atgal - nuo kapų vejas du žmonės. Anas išsigandęs bėgt bėgt ir nedabėgęs dvaro mirė iš išgąsčio. Matai, nigdi nereikia eiti lažybų, kad tą ir tą padarysi. (J. Bikulčius, 63 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.IX.3. LTA 978/267.)

## XIII. VAIKŠČIOJANČIOS ŽVAKELĖS

### 59. ŽVAKELĖS KERŠTAS

Vieną kartą buvo kažin kokia veselė. Tos veselės žmonės, būdami girti, įsikalbėjo apie žvakeles. Piršlys buvo dideliai girtas, todėl pamatęs pro langą einančią žvakelę sušuko: „Veizėkit, antai eina žvakelė, aš nueisiu ir peršausiu". Pasiėmęs strielbą išėjo pro duris, pacieliavojo ir iššovė. Žvakelės nebeliko - apsivertė ir užgeso. Paskui jis visą vakarą juokėsi iš baidyklių ir žvakelių. Kada vestuvininkai taisėsi eiti gulti, tai gulė, kur pakliuvo. Piršlys turėjo atsigulti ant grindų, nes nebuvo kur. Tuose namuose buvo serganti moteriškė, kuri visą naktį negalėjo užmigti ir veizėjo. Apie dvyliktą valandą nakties ta moteriškė pamatė, kad pro langą įlindo juodas katinas. [Visus apuostė.] Paskiausia priėjo prie piršlio, jį taip pat apuostė, pašnabždėjo ir išėjo. Ta serganti moteriškė viską matė. Ryto metą visi sukilo, o tas piršlys vis tebeguli ir tebeguli. Kiti priėję pradėjo sodinti ir žadinti. Kai tik pajudino, tai pamatė, kad jis yra nebegyvas: visi kaulai į odą, kaip į maišelį, buvo supilti, liežuvis buvo per kokį mastą ištrauktas. Žmonės labai išsigando ir nuo to laiko daugiau žvakelių nebeužkabino, nes bijojo, kad nebūtų taip, kaip tam piršliui. (Kalvarija, Telšių aps. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/398.)

### 60. ŽVAKELĖ KRIAUKLUOSE

Vieną kartą Kepurėnų kaime prie gaspadoriaus mynė linus. Pavalgius vakarienę, mažai beliko pusnakčiai šnapšės. Šeimininkas, išėmęs pinigus, galvojo, ką pasiųsti į Plungę prie Maušo porą literių nupirkti ir parnešti. Liepė [bernui Jonui] pasikinkyti arba pasibalnoti širmį, kad greičiau sugrįžtų ir vėl eitų rišti į stukus linus. Išjojus jo vietą užėmė šeimininkas, tikėdamas, kad Jonas greit sugrįš. Jonas užsėdo ant arklio ir linksmas, truputį įkaušęs, joja prie Mauškės. Jonas galvojo, kad Mauškė įpils į tuos pačius butelius, kuriuos papusvalandžiui priešais pamatė jau bažnyčios bokštą, o neužilgo atsirado ir prie Maušuko. Maušukas greit išpildė uždavinį, pripildamas pilnus butelius, žinoma, su magaryčiomis. Užsėdęs joja atgal dar linksmesnis. Išjojęs už miestelio, truputėlį pakaštavojo ir [paliko] nebeaiškus protas. Prieš pasisuksiant iš vieškelio yra kryžius ir šalia jo palaidotas kažin koks žmogus. Bejojant pro tą kryžkelę, atsirado šalia jo žvakelė kriaukluose. Būdamas girtas supyko, kad ji šalia jo eina. Supykęs paėmė bizūną, sukirto keletą kartų tai žvakelei ir joja toliau džiaugdamasis, kad nebėra prie jo tos piktos dvasios.

Parjojo linksmas, kad pasisekė visur. Šeimininkas, paėmęs šnapšę, pagyrė Joną, kad greit sugrįžo, davė porą burnelių ir paliepė eiti prie savo darbo. Beregint atėjo ir pusnaktis. Šeimininkė pakvietė prie pusnaktinės užkandos. Suėjus visiems į trobą, šeimininkas visus pamylėjo burnelėmis. Jonas buvo rūkšnas, nelinksmas, tartum nujausdamas ką nors, bet išgėręs keletą burnelių vėl pasidarė linksmas. Linksmas būdamas, papasakojo savo nuotykį su žvakele, liepdamas visada einant pasiimti lazdą arba baslį tokioms klaidžiojančioms dvasioms. Susėdo už stalų, valgė, juokavo ir daug kalbėjo. Pavalgius sugulė troboje ant grindų, pasitiesę tai švarkus, tai šiaudų pasiskleidę. Sugulė visa šeimyna ir samdyti darbininkai. Atsigulė ir Jonas. Tik viena šeimininkė sėdi prie krosnies ir budi, kad kas kokių šposų neiškrėstų, kokių pasitaiko kaime. Pačiame įmygyje suvirpėjo, pamačiusi pro petį užpakalyje pro pečiaus kertę einant žvakelę žmogaus kriaukluose. Išsigando, bet susivaldžiusi žiūri, ką ji darys. Vyrai, sugulę troboje šalia viens kito, sudarė gyvą tiltą per visą trobą. Toji žvakelė eina kinkt kinkt kinkt, peršokdama per gulinčius. Tik viduryje sustojo, užšoko ant viršaus, sujudėjo ir vėl grįžo atgal tuo pačiu keliu. Jau gaidžiai sugiedojo ir laikas eiti tęsti darbą toliau - minti linus. Visi sukilo. Šeimininkė sėdi prie krosnies, galvą pasirėmusi, ir murma. Šeimininkas subarė ir liepė eiti padėti Jonui. Bet kas yra - Jonas nesikelia. Visi sukilo. Jauni bernai sako: „Iškirsim jam štuką, apipildami vandeniu". Šeimininkas, nenorėdamas padėti Joną juokui, priėjo pažadinti: „Jonai, Jonai, kelk! Laikas eiti į darbą". Bet kaip nustebo, kad Jonas nieko nesako ir nebealsuoja. Šoko visi pakelti, į lovą paguldyti ir žiūrėti, kas jam yra - susirgo ar ką. Kai reikėjo paimti už kojų ir pažastų, nusigando visi. Kas su juo atsitiko? Kodėl visi jo kaulai buvo išnarstyti iš savo vietų, jis dabar buvo gležnas, kaip mažas vaikas. Ir nebuvo atsakymo. Įėjo šeimininkė. Pamačiusi Jono kūną išsigando, [atsiminusi,] kad prie jo buvo priėjusi žvakelė ir kaulus išnarino. Ir papasakojo ji apie tos žvakelės kriaukluose kerštą. Jonas buvo papasakojęs visiems, kaip jis ją su bizūnu raižė, parjodamas iš miestelio. Linų nebemynė, važiavo klebono į Plungę parvežti. Klebonas apkrapijo, skaitė įvairias maldas už jo dūšią. Kitą dieną Joną palaidojo. Todėl ir dabar žmonės bijo žvakelę sutikti. Jono visi gailėjos, nes buvo linksmas ir juokdarys vaikinas, todėl per savo kvailumą ne laiku nuėjo į kapus. (Babrungo k., Plungės v. Užr. I. Butkevičiūtė 1930. LTA 284/588.)

### 61. ŠVIESIKĖ VEJASI VAŽIUOTUS

Vieną kartą važiavo ponai iš Raseinių miesto. Tuomet buvo žiema. Jie bevažiuodami kelyje pamatė, kad iš po medžio apačios išlindo tokia šviesikė. Tie ponai pradėjo labai smarkiai važiuoti ir ta šviesikė pradėjo labai smarkiai juos vytis. Šviesikė bėgo bėgo ir užbėgo jiems už akių. Netoli namų šviesikė jiems atsistojo ant kelio. Ponai važiavo dar labiau, nes norėjo suvažinėti šviesikę. Kai jie smarkiai važiavo, tuoj iš tos šviesikės pasidarė mergaitė ir berniukas. Davę tiems ponams kelią, vėl pranyko. (Girkalnio v. Užr. G. Dambrauskaitė 1931.XII. LTA 370/75.)

## XIV. IMTYNĖS SU VAIDULIU

### 62. „EIKIM MUDU KANDŽIŲ, RISČIŲ, ŽNYBČIŲ"

Karo metu Degimuose pas Bielskį pasikorė trys maskoliai po gluosniais. Tuo metu ėjo pakeleivis pro tuos pasikorėlius. Kai jis ėjo, buvo saulė nusileidus. Einant jam pro tuos medžius, drebt ir išdribo vienas maišas. Tuojau žmogus norėjo bėgti, bet maišas jį sulaikė, sakydamas: „Stok, žmogau!" Žmogus sustojo. Maišas

pasivijęs sako: „Sėskim pailsėti". Žmogus atsisėdo. Maišas pasėdėjęs ir sako: „Eikim mudu kandžių". Žmogus eina. Žmogus kai kando tam maišui, dantys negali įkasti, o kai maišas jam kanda, tuoj pajunta. Žmogus rodo jam rožančių. Maišas atsiliepė: „Ir aš tokį turėjau, tik dabar neturiu". Maišas vėl kalbina žmogų, kad eitų risčių. Maišas kai verčia žmogų, net kaulai sutreška, o žmogus jį lyg šiaudų kūlį paverčia. Žmogus rodo škaplierius, maišas atsiliepė: „Ir aš tokius turėjau, tik dabar neturiu". Maišas vėl kalbina, kad eitų žnybčių. Žmogus eina. Maišas žnybia, kraujas pasirodo, o jis jam - kaip į kokią skūrą. Žmogus kalbina, kad sėstų pasiilsėti. Žmogus jau buvo nuvargęs, sukandžiotas, sumuštas. Žmogus nežino nei ką kalbėti, nei ką sakyti. Žmogus rodo plieno peilį. Tuoj maišas atsiliepė: „Tokio neturėjau ir neturėsiu". [Piktos dvasios bijo geležies.] (Pelutovos k., Pernaravos v. Užr. S. Arštikytė 1930. LTA 77/9.) Plg. *Tauta ir žodis*, I, 1923, p. 343, Nr. 207.

Nuo pakaruoklio yra tokia maldelė: „Ko tu vaikščioji, prakeiktas šėtone, tave tėvas iškeikė, saulė ir mėnuo ir visi šventieji [iškeikė], eik sau nuo manęs" (arba „Stovėk čia vietoje" ar kaip nori kitaip) - ir jis padarys, kaip pasakysi: ar stovės, ar nueis sau. Ten pat, I, p. 344, Nr. 208.

### 63. IMTYNĖS SU MAIŠU

Bradauskas Bronius (dabar Brazilijoj) prieš aštuonis metus, turėdamas 23 metų amžiaus, vaikščiojo iš Mitkiškių kaimo į Kalnių vienkiemį pas paneles. Vieną naktį išėjęs per Praustuvę [aukšti, statūs skardžiai, kur dažnai vaidenasi] mato: guli ant kelio maišas. Spyrė - minkštas, kaip priegalvė. Tada maišas atsistojo. Bradauskas jį pavertė, suniurkė, suniurkė ir eina tolyn. Maišas apibėgo aplink ir vėl priešais kelio atsistojo. Ir vėl jį suniurkė. Maišas ir vėl išbėgo. Taip ėjo imčių septynis kartus. Paskui Bradauskas metėsi šonan ir pabėgo be kvapo į Kalnius. Nuo to karto per Praustuvę niekad neidavo. (Ramoniškių I k., Musninkų v. Užr. J. Šiaučiūnas 1935. LŽV 828.)

### 64. UPARAS NELEIDŽIA NORAGUS NEŠTI

Mano tėvas pasakojo, kad kartą kaimas pasamdė žmogų, sudėję pinigus ant arielkos, kad jis nuneštų į trečią kaimą pas kalvį septynias poras noragų - iš Dziemėniškių į Bobrus. Žmogus, drūtas vyras, kad nešė tiek noragų. Kai kalvis padarė darbą, jį sutėmė. Jis kaimo karčemoje išgėrė ir ėjo namo į Avižienių kreisą. Susitiko uparą*, kuris jį perėmė, ir vis jam maišą su noragais nuo pečių nutraukia. Žmogus uparą sugrūdo, sugurino. Tik kai jis užsideda noragus, tai uparas ir vėl jam noragus nuo pečių traukia. Žmogus vėl uparą apgalėjo: sumušo, sugrūdo, akmenais sumušė galvą, bet uparas jam vis vien neleido noragų nešti. Tai jis spjovė, paliko noragus, nuėjo į Avižienių kaimą, pernakvojo ir antryt parsinešė noragus. Kur uparą mušė, tai vis guolis. Taip buvo Seirijų ir Veisėjų par. kaimuose. (R. Zenkiavičienė, 80 m.a., Ricielių k., Liškiavos v. Užr. E. Šneideris 1931. LTA 374d/2032.)

### 65. „VIENAS SYKIS!"

Man bebūnant krūvoj su tokiu vienu vyru ant stancijos, būdavo, pasitaikius kai kada šnektom apie visokius ten atsitikimus - vaidinimus, jis, kaipo teisingas žmogus, už tikrą teisybę tvirtindamas, kaipo ir pats tam drūčiai tikėdamas, tokį atsitikimą papasakojo.

* Uparas arba uparis yra besivaidenančio numirėlio pavadinimas, padarytas iš slaviško *upior*. Plg. Nr. 67.

Vienas žmogus, kurs gyvenęs vienam kaime*, sykį nešė in kuznią (kalvę), nuo kurios toli gyvenęs, noragus užsmailyti. Na, ir iš kuznios jau apytamsa namo grįždamas, dar gerą galą nuo kaimo laukuose būdamas, pamatė šalia kelio už grabės bestypsant kokį tai juodą daiktą, taip lyg kaip ir kokią žmogystą, kuri, jam prie jos prisiartinus, užstojusi kelią ir vadinus imtis. Žmogelis, neturėdamas kitokios rodos ir podraug pasitikėdamas savo sylai, ant žūtbūt, pasidėjęs noragus ant žemės ir su visu smarkumu griebęs tą stvareinę. Taip tiesė į žemę, jog tikrai mislinęs, kad jos ten ir kaulai pabyrėsią, ne tik kas. Ir sakęs: „Vienas sykis!" Bet baidyklė su tuo žodžiu akies mirksnyje vėl stovėjo prieš jį ir kabinosi už jo, norėdama kišti jam į burną savo šaltą, kaip ir kokį ledo šmotą, liežuvį. Visa baidyklė taip buvus slidi, jog griebiant ją mesti slysdavo jam, kaip ir varlė kokia, iš rankų. Jis pagriebęs ją vėl, antrąsyk pakratęs, trenkęs į žemę ir vėl sakęs: „Vienas sykis!" Taip jis tą baidyklę gal apie kokią dešimts sykių vis metęs į žemę ir vis taip sakęs, t.y. „vienas sykis". Tai ana kožnu sykiu jau vis sunkiau ir sunkiau atsikeldavus, ba kad būtų pasakęs „du", tai būtų tik jis ilsęs, o baidyklė ne. Žmogelis, kad ir drūtas, ale jau irgi su visai besigrumdamas nuilsęs; visas pajėgas surinkęs, nutvėręs paskutinį sykį tą baidyklę, smogė į žemę ir viską palikęs pasileido, kiek gali bėgt ant namų. Kada, sako, pas arčiausį gaspadorių į stubą įbėgo, tai jau atrodė beveik nepanašus į žmogų - taip baisiai buvo persigandęs ir nusikankinęs. Ir jau nei nuo to gaspadoriaus negalėjo namo pareiti, turėjo atvažiuoti parsivežti. Tai kaip gulė į lovą, tai net kelis mėnesius taip išgulėjo. (JAV. Užr. J. Viskoška 1913. LMD I 312/30.)

### 66A. „TU SU TIEK DAUG, O AŠ VIENAS"

Mano motinos tėvas Kazys Sukelis ėjo su velniu imtynių. Ėmėsi nuo sutemos lig nakties dvyliktos. Važiavo jis iš Panevėžio. Buvo negėręs, ale ten, kur dabar Akočiūnas gyvena (Gruzdiškėj), pasitiko velniukas ir: „Eikš imčių!" - sako. Motinos tėvas ėmė žegnotis, prašyti, kad Dievas padėtų, Motina Švenčiausia, šventieji. „O, - sako velnias, - tu su tiek daug, o aš vienas". Na, ir pradėjo imtis. „Aš jaučiu, - pasakodavo dėdelis, - kad apkabinu kaip pelų maišą, ale jis ir vėl išlenda, ir ritasi man ant kupros". O jie susitarę, kad katras katrą užguls, tas tą ir prisilups. Taigi dėdelis šoka sušilęs ir vėl paverčia velnią. Velnias vėl ant kupros ir spaudžia žemyn. Besiimdamas dėdelis paliko diržą. Nuėjo ant rytojaus diržo - gi pusnis išdraskyta, net dirvonas išmuštas. (Juozas Ilekys, 45 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.I.23. LTA 1729/82.)

### 66B. „KAM TU SU TAIP DAUG..."

„Vieną kartą, - sakė mano tėvas, - Pakuršėj, Užjonišky buvęs diktas vyras, pavarde Gerbenis. Tas kruoge atsigėręs, pavalgęs, eidamas namo sakąs: „Dabar esu taip tvirtas, kad ir su pačiu velniu galėčiau ristis". Einąs laukogalėm namo. Šit ir patikęs tokį aukštą, ir sakąs Gerbeniui: „Eikše pasiristi!" Šis ir einąs. Susiėmę, ritęsi ritęsi, ritęsi ilgai. Nelaikis** ėmęs prašytis „Gana, leisk!" Paleidęs. Pabuvęs nelaikis ir vėl ristis. Šis ir vėl ritasis. Gerbenis sakęs: „Būtų laibas, bet tiek stamantrus, kaip vinis". Ir vėl nelaikis ėmęs prašytis leisti pasiilsėti. Pasileidę. Gerbeniui jau ir pagirios išdulkėję, mislijąs: „Kas čia tik bus?" Pabuvęs ir vėl trečią kartą vadinąs: „Eime ristis!" Gerbenis sakąs: „Ponediev, padėk, Motina Švenčiausia ir

* Norint jis sakė to kaimo ir žmogaus pravardę, vienok aš, tą pasaką užrašydamas, jų neatmenu.

** Nelaikis - ne laiku (nenatūralia mirtimi) miręs žmogus, todėl turi vaidentis.

visi šventieji! Eikš gi tu, šėtono macia!" Nelaikis sakąs: „Kam gi tu su taip daug: eikš, kaip pirma, viens ant vieno". Ir nebėjęs". (Slančiauskas, Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1547.)

67. UPJORIS

Kad kas nusižudo dėl svieto niekniekių, tai tokia dvasia tur valią valkiotis ne kuriomis kryžkelėmis arba ant kokių nešventinų kapų. Ji turi valią nuo Dievo ne kuriuos nedorus žmonės baidyti, kokį girtuoklį gali ir nužudyti.

Vieną kartą Žemaičių krašte, Kalvarijos parakvijoj, kokioj sodoj gyveno vienas bajorėlis, ale buvo didis girtuoklis. Vieną dieną jis išvažiavo į turgų, į Plungės miestelį. Viską pardavęs, pinigus varinius ir popierinius susikišęs į savo kulytę [=piniginę], džiaugėsi gerą prekę gavęs. Įėjo į vieną karčemą, užsisėdo už žydo stalo ir gėrė arielką, ir arbatą su rumu arba araku. Tokius macnus gėrimus begerdamas, ant vakaro labai vargšas privargo. Jau sutemus įsirito kaip paršas į vežimą ir važiavo namo. Kirto savo gyvuliams su botagu ir lėkė, kaip galvą trūkdamas. Kaip jau buvo į pusę kelio parlėkęs, čia buvo didelė kryžkelė. Prieš tą kryžkelę brūkšt arkliai ir apsistojo. Šis kirto savo botagų, ale arkliai nei iš vietos nėjo, tiktai šoko piestu aukštyn. Bajorėlis išlipo iš vežimo ir ėjo tiesiai prie arklių galvų veizėti, kas čia yra nusidavęs. Kaip ans atėjo prie dišliaus galo, taip anam čiupt ir nutvėrė didelis vyras, ir laužia ano visus kaulus. Ale lab Dieve, nebetoli buvo dvylikta valanda, tai neprietelius tuojau ir paleido, nedaug tepažudęs [=pakankinęs].

Bajorėlis visą girtybę išmiegojo, ne pats nebžinojo, ar buvo gėręs, ar negėręs, šoko į vežimėlį ir važiavo padoriai namo. Kai įėjo į savo namelius, moteriškė uždegė žvakę ir sakė:

- Tėveli, dėlko tu esi šį vakarą toks lengvas [blaivus]? Ir arielkėlės, kaip man veizis, nė burnoj šiandie neturėjęs.

- Eik, mamele, nesakyk bent nieko. Gana jau buvau arielkėlės gėręs, ale šiandie apturėjau didelę nelaimę: būk mane neprietelius [velnias] šią naktį yra sudraskęs arba kaulus sulaužęs.

- Matai, tėveli, tu kožną turgaus vakarėlį mėgsti mane už plaukų iš lovelės išvilkti ir mano kaulus labai padaužyti. Tau Pons Dievas ir vieną kartą suteikė tą patį zaplotą [užmokesnį].

Bajorėlis atsisėdęs pradėjo bliauti [verkti] ir sako:

- Motynėle, nesakyk nieko daugiau ir dovanok man mano nedorybes. Aš kol gyvas būsiu, to daugiau nebedarysiu.

Ryto metą bajorėlis iš lovos nebekėlė ir sirgo labai sunkiai, jau ketino mirti. Suvadino visus savo prietelius ir artimuosius susiedus. Kaip visi jau buvo susiėję, bajoras pradėjo verkdamas, ant smertelno patalo gulėdamas, pasakoti savo susiedams, kokia liga ans ant smerties atėjo, ir papasakojo, kaip anam iš turgaus parvažiuojant nusidavė.

Bepasakojant išgirdo vienas senelis, kuris jau turėjo šimtą ir penkiolika metų amžiaus. Tas po visam, arti prie ligonio priėjęs, sakė:

- Vaikeli, ar tu nesupratai, koks tas nedorybė buvo, kurs tavo kaulus taip galėjo sutriuškinti?

- Tėveli, prasti mažumą supratau, kad žmogaus stovyla buvo, ale aš negalėjau į tą vyrą niekur įsitverti, buvo tas vyras minkštas, kaip kelmas aptręšęs.

- Vaikeli, kad tu tą būtum žinojęs, kaip man mislijas. Kaip senovės gadynės žmonės kad pasako, tas neprietelius buvo upjoris, kurs iš nedorų žmonių kaulų susibudavodavo čielą žmogaus kūną. Įsilenda kokia nors karonies [pakaruoklio]

dvasia ir žudo tokius pat pasileidusius žmones, koks pats ant svieto yra buvęs. Ale kad tu tikrai būtum žinojęs, kad ta šmėkla yra sutręšusiais žmonių kaulais apsidengusi, būtumei kibęs anam už vienos rankos, būtumei sukęs ir tuojau pukš! būtumei ir išlaužęs. Būtumei pametęs į šalį. Taip antrą ranką ir visus supuvusius sąnarius būtumei veikiai kaip grybus į šalis išdrabstęs. Labiausiai kad būtumei tropijęs, ant kryžkelės tą darbą padirbti, tada tie kaulai, kuriuos saulė būt apšvietusi, daugiau į krūvą būt nebsuėję.

- Gerai, tėveli, tu tiek metų turėdamas daugiau esi matęs ir girdėjęs, ale aš pirma apie tokius daiktus nieko nebuvau girdėjęs. Labiausiai toj nelaimės adynoj nieko negalėjau pamislyti: buvau persigandęs ir kaip į ugnį įkritęs.

Po kelių dienų bajorėlis pradėjo geryn eiti. Ilgainiui išgijo ir daugiau gyveno dailiai ir bagotai. Jis vis prisiminė, ką buvo pasižadėjęs (savo prisiegą nebegerti).

Vienas vaikis girdėjo visą senelio su ligoniu kalbą. Jig taipgi arielkelę mylėjo ir vakarais su mergelėmis po karklynus kekšautis. Tas vaikis vieną kartą vakare pasigėręs eina tuo pačiu vieškeliu. Ir dūmoja eidamas: „Kad tik aš tą šmėklą nesusitikčiau". Netrukus netoli kryžkelės pamatė didelį vyrą. Tas vyras ėjo drąsiai prieš tą berną ir kibo į krūtinę. Ale tas vaikis, atsiminęs senelio kalbą, kibo tam vyrui už vienos rankos, sukė į rinkį, pukš ir išplėšė upjorio ranką. Atsivilko tą vyrą ant vidurio kryžkelės ir išsukinėjo upjorio visus šlankus, ir išlaidė kojas ir rankas į visas keturias kryžkelės šalis. O galvą padėjo į vidurį kryžkelės ir smiltimis užrausė. Vaikis iš tos baimės visas drebėjo ir keliavo tiesiai prie savo gaspadoriaus. Buvo tas bernelis visas baltas, kaip popierius iš to didelio persigandimo. Gaspadinė pamačius sako:

- Praneli, dėlko tu toks lengvas ir išbalęs, kaip popierius? Turbūt šiandie nebturėjai pinigėlių arielkėlei pirkti?

Ir pradėjo visiems namiškiams pasakoti savo išgąstingą adyną, kaip upjorį suplėšęs ir galvą kryžkelėj palaidojęs. (Iš Hugo Scheu rankraščio „Kan žemaitai mon passakoje", p. 341-345. Sutrumpinta ir rašyba pakeista.)

## 68. DRAUGAS GABRIELIUS

Seniau dvarystėj buvo kluonius, kuris visuomet kurdavo jaują. Jis, eidamas namo, ant tilto susitikdavo vaiduoklį ir vadindavo, kai gerai išsipažino, draugu. Ir suėję eidavo veltynių (imčių), ir imdavosi ligi kokiai pirmai adynai. Kai iš pradžios, tai parversdavo jis vaiduoklį, ir kai jau ant ryto, tai jau vaiduoklio nebeparverčia. Kai kluonius paverčia, tai tuojau paleidžia, tas sako: „Broliuk, paleisk!" ir pasisako vardą, kad jis - Gabrielius. O kai vaiduoklis paverčia kluonių, tai ilgai kamuoja. Ėmės jie iki kokių trijų dienų. Gabrielius labai prikamavo šitą senioką. Nuėjo į kunigą ir pasisakė. Tai jam kunigas [liepė] paimti ražančių ir pataikinti užmesti ant kaklo. Kai jis užmetė jam ant kaklo, tai jis suriko: „Ką dirbi, drauge!" Ir paėmė jį trumpai kluonius ražančium, kad Gabrys gvolto rėkia ir prašo: „Drauge, paleisk!" O draugas nebepaleidžia, nuvedė pas kunigą. Tada kunigas klausia jo: „Kas esi ?" O jis atsakė: „Gabrys esu - velnias". Klausia: „Ar buvai aniuolu?" - „Buvau". - „Ar moki giedoti, kaip danguj gieda?" - „Moku giedoti, ale aš negiedosiu". Prispyrė jį giedoti. Ir turėjo giedoti. Kaip kartą sugiedojo, parėjo [baltas] ligi kelių, antrą kartą - parėjo ligi juostos, trečiąkart visas ir tada paliko laimingas. (Jakštonis, Palėvenės bk., Kupiškio v. Užr. J. Elisonas 1910. LMD 661/11.)

# XV. KRAUJASIURBIAI ARBA VAMPYRAI

## 69. JAUNAVEDŽIAM IŠSIURBIA KRAUJĄ

Prie rusų žmonėms tarnauti kariuomenėj reikėjo po penkiolika, dvidešimt metų. Vienas kareivis, atitarnavęs kariuomenėj, ėjo namo. Jam reikėjo eiti pro didelius kapus. Jam beeinant sutemo ir jis atsigulė ant kapų pamiegoti. Jis nespėjo užmigti, žiūri - vienoj vietoj prasiskleidė žemė, iš ten pakilo dvasia ir nulėkė. Tada tas kareivis, nieko nelaukęs, atsigulė graban. Po poros valandų atbėgo ta pati dvasia ir klausia: „Kas čia?" O tas atsakė, kad gyvas žmogus. Ta dvasia sako: „Išeik greičiau, nes man reikia mirti". Tas atsakė: „Kur buvai?" O ta sako: „Vestuvėse". - „Ką ten veikei?" O dvasia atsakė: „Neklausk, ką veikiau, bet tuojau leisk!" Tas sako: „Neleisiu, kol nepasakysi". Dvasia ir sako: „Buvau vestuvėse, tenai numarinau jaunikius. Tik leisk!'" O tas atsakė: „Kaip numarinai?" Ji sako: „Kai jie nuėjo miegoti, aš paėmiau šiaudelį ir iščiulpiau kraują, supyliau į puodukus ir pastačiau po pečka: kairėj jaunosios, o dešinėj jaunojo". - „O dabar nešk [mane] pas vestuvininkus", - sako kareivis. O ta, nieko negalvojusi, čiupt už grabo ir nunešė. Tas vėl paėmė, suleido kraują, ir tie atgijo. (O. Žukauskienė, 93 m.a., Kėdainiai. Užr. J. Zalanavičius 1930. LTA 426/74.)

## 70. STROKAS LIEPIA GERTI KRAUJĄ

Viename sodžiuje gyveno vienas stiprus bernas. Jis labai mėgdavo vaikščioti vėlai vakarais pas mergas. Sodžius buvo panašus į pasagą, o vidury - kapinės. Vieną kartą jis labai ilgai sėdėjo ir namo grįžo apie dvyliktą valandą. Beeinant jam namo, pasirodė didelis vyras, per kapines einąs į jį. Bernas, pamatęs tą šmėklą, taip nusigando, kad negalėjo nei užrėkti. O žmonės visi jau miegojo. Priejus prie berno, šmėkla tarė: „Vesk mane pas savo kaimyną, kuris neseniai apsivedė". Bernas jį nuvedė. Šmėkla išsitraukė iš kišenes peilį, priėjo prie lovos, kur gulėjo jaunavedžiai, ir patraukė peiliu per kaklus vyrui ir jo žmonai. Jie tik sugurguliavo. Strokas paėmė dvi stiklines, prileido abi pilnas kraujo ir liepė bernui išgerti. Jis, paėmęs stiklines su krauju, nusigręžė nuo šmėklos, pridėjo stiklines prie burnos, - vietoj išgerti jis išliejo ant grindų. Atsigręžė tuomet šmėkla, sako: „Išgėrei?" - „Taip", - atsakė bernas. „Na, - sako šmėkla, - einam dabar ant kapų". Bernas, drebėdamas iš baimės, nuslinko paskum ją. Prie kapo augo klevas. Nuėjo abudu, stojosi prie kapo ir sako [šmėkla]: „Laukim, kolei ateis ta valanda". Bernas dar labiau nusigando. Tik gaidys užgiedojo, kapas persiskyrė pusiau, ir griuvo ta šmėkla į duobę, griebdama bernui už kailinių palos. Bet bernas buvo stiprus ir pasigavo už klevo liemens, - tuomet šmėkla nutraukė bernui tik kailinių palą. Bernas be žado parbėgo namo. Atsigulė lovoj ir užmigo. Ant rytojau pasikėlęs, atsiminė visa tai, kad jam net šiurpuliai perėjo per kūną, - ir pats sau netiki, ar taip tikrai buvo, ar jis tik sapnavo. Atėjo pas jį jo draugas, jis ėmė pasakoti savo atsitikimą. Draugas juo taip pat netikėjo. Paskum nuėjo abudu tan naman, kur buvo jis su šmėkla. Įėję žiūri - guli ant lovos kraujais apsipylę jų kaimynai. Persigando taip, kad net surikę iš baimės išbėgo iš pirkios. Žmonės, išgirdę šitą riksmą, išsigando, manė, kad gaisras. Priėję prie jų ėmė klausinėti, jie papasakojo, kas atsitiko. Žmonės nuėjo policijos. Nuėjo į tą kapą, žiūri - kapas persiskyręs pusiau. Paskum atkasė ir pamatė, kad ta šmėkla guli kniūbščia ir turi rankoje kailinių palą. Tuomet visi įtikėjo bernui, kad tai yra tiesa, ką jis pasakojo, ir policija paleido berną. (Dubyčių par. Užr. J. Kažys 1926.XII.16. LMD I 547/1.)

## XVI. VAIDUOKLIS NUTRAUKIA APKLOTĄ

### 71. PLONA PLAUKUOTA RANKA

Tūlas žmogus mėgdavęs gulėti ant tvarto, bet jam kažkas dažnai nutraukdavęs nuo pečių antklodę, kartais tempdavęs už kojų arba stumdavęs iš lovos. Kartą tas žmogus buvo gerokai išgėręs. Jis užlipo ant tvarto ir atsigulė. Kada jis ėmė snausti, pajuto, kad kažkas jį norįs išstumti iš lovos ir kaskart vis labiau stūmė. Žmogus bardamasis laikėsi, atsirėmęs lovos krašto. Pagaliau kažkas jį taip stipriai ėmė tampyti už kojų, jog jis vos galėjo atsilaikyti. Tada jis labai perpykęs atbula ranka užčiupo kažkieno plonutę, plaukais apžėlusią ranką. Nutvėręs už jos kad tempteléjo ir paskum smarkiai nuo savęs atmetė, kad net siena subraškėjo. Nuo to laiko jam niekas nekliudęs ilsėtis. (M. Sapožnikovas, 26 m.a., Klimantiškių vk., Smalvų v. Užr. A. Urbonas. LTA 898/146.)

### 72. VAIDINUOKLIS KAMAROJ

Mano vyro Jurgio Vadeišos yra giminių, Korlai jų pavardė, gyvenančių prie pat Dūkšto ežero. Tik niekaip neatsimenu jų vienkiemio pavadinimo. - Maždaug prieš 35 metus, mano vyras nakvojo pas juos. Vakare klojo jam gulti pirkioj, o kiti vyrai tai eis į arklius gulti, tai vėl kur kitur. „Tai kodėl jūs neinant gulti kamaron?" - klausia svečias jų. „O kad ten niekas negali gulėti, ten vaidenas".- „Tai aš nebijau vaidinuoklių, - atsakė Vadeiša, - klokit man ten patalą". Paklojo, atsigulė. Tik kai užmiega, tai kažin kas nuo jo rūbus nutraukia. Ir taip daug kartų. Kai taip guli, tai nieko, kaip tik užmiega, tai tuoj rūbus nutraukia. Ant galo jau jam pabaiso ir įėjo pirkion. „Tai taip pas mus visada, negali ten niekas gulėti", - pasakė Korlai. (Uršulė Vadeišienė, 62 m.a., Drobiškių k., Salako v. Užr. Elž. Rūkštelytė 1938.XII.16. LTA 1947/62.)

### 73. KAŽKAS NUTRAUKIA KALDRĄ

Prieš kokius 13 metų mirė Garuckuose Kraujalytė Bronė. Kraujalis Kazys, brolis Adomo, kuris Dubaruose gyveno, taigi Kazys atvažiavo ant pagrabo net iš Pasvalio (ten tada gyveno). Jis buvo jau senyvas žmogus ir dusulingas. Kai nusibodo budėti prie numirėlės, senis Kazys Kraujalis su jaunu, gal 18 metų, mirusios broliu Stasiu nuėjo gulti ant šieno. Jie guli ir jau baigia užmigti, kaip jiems kažkas nutraukia kaldrą lig kojų, sakydamas: „Kelkis!" Jie pasitaisė ir vėl išbudino taip pat, vos spėjo primigti. Stasys išgirdo, kad jau senis kalba poterius. Ale išvargęs vėl prisnūdo ir vėl: „Kelkis!" - prikėlė, nutraukė kaldrą. Taip tris kartus pakėlė ir daugiau nebekėlė. Iš gryčios jų niekas nekėlė. Kazys Kraujalis tą pačią savaitę mirė. (Stasys Kraujalis, 30 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.2. 1729/64.)

## XVII. NUMIRĖLIŲ KELIAI IR TAKAI

### 74. DŪŠIOS TURI SAVO KELIUS

Barzda nujojęs arklius pakapėn ganyti ir ganąs. Atsigulė ir jau užmigs. Kad pradės šaukti: „Ko atėjai, ko reikia?" Anas toliau pasitraukęs ir vėl užmigs. Ir vėl kad surėks: „Pasitrauk, pasitrauk!" Pakelia galvą - nieko nesimato. Anas nuėjo toliau. Žiūri - šita vieta einąs koks rūkas. Sako, kad dūšios turi kelius ir jais vaikšto. (J. Sodarskis, Bilaišių k., Dusetų v. Užr. J. Būga 1937. LTA 1418/848.)

### 75. NEGULĖK ANT KELIŲ IR EŽIŲ

Kitą kartą Jautmalkių kaime (Kruopių valsčius) Siurvilas vakare išsivedė į ganyklą arklius. Dar kiti neatsivedė savo arklių. Ans ėmė ir atsigulė ant žiemkelio. Guli ir girdi, kad dunda žemė. Ans mislija, kad atjoja kiti arkliganiai arklius ir guli toliau. Ale dunda vis arčiau ir arčiau. Po tam kad pradėjo švilpti: švilpt švilpt! Ans pakelia galvą, žiūri - kad žiemkeliu atsivelia juodas, kaip maišas, tiesiai anam viršuj. Tas nespėjo nei pasitraukti: kad ėjo per kojas toks sunkus ir sulaužė abidvi blauzdas. Ir nušvilpė sau. Kiti naktigoniai atėję žiūri, kad tas be kojų. „Tą aš ir kitam pasakysiu, - sako ans, - kad ant kelių ir ežių nevalna gulėti, bo lietuvenam* ten yra paznočyta eiti". (O. Marcinkienė, 70 m.a., Martyniškių k., Žagarės v. Užr J. Marcinkus 1941.II.9. LTA 2414/32.)

### 76. „PASITRAUK NUO TAKO!"

Vieną kartą išjojom bent keli nakties. Lankon paleidom arklius ir pasitaisėm, kaip dabar žvirduobės, patalus. Tik sugulėm, jau užmigom, - trukt kažin kas už kojų ir sako: „Ei, kelkis!" Atsikeliu, apsidairau - visi miega, niekas nei krust ir vėl atsiguliu. Tik vėl tyst, tyst, net patąsė ir sako: „Kelkis, kad sakau!" Vėl dairaus, - niekur nieko, visi miega kaip išromyti. Tik baigiu užmigti ir vėl: „Pasitrauk nuo tako!" Ir niekur nei yra [kas], nei girdis niekur, visi drybso. Tik kai perėjau kiton vieton, truputį toliau, jau niekas nebekėlė. Mat yra tokie numirėlių takai, kuriais jie vaikšto, tai kai atsitinka ant tokio tako ar atsigulti, ar trobą pasistatysi, nevaldysi: atsigulsi, vis kels, o jeigu neklausysi, tai net pasmaugs ir nustums, o bus troba, tai nepaspėsi pastatyti ir sudegs. Tokiais „numirėlių takais" iš senesniųjų Kupiškio apylinkėse tiki ir dabar. (A. Tubelis, 68 m.a., Gaudžių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1940. LTA 2277/70.)

### 77. „MUMS ČIA REIKIA VAIKŠČIOTI..."

Pasakojo Jakutis Tadas, 90 m.a., iš Dervynės kaimo, Antazavės valsčiaus, kad jis, grįžęs iš kariuomenės, kartą išjojęs naktigonėn į savo lauką. Pirmiau buvo sukūręs ant kalniuko viršūnės laužą ir kepė bulves, o paskui įsitaisė miegoti. Jam snaudžiant, kažkas jį nutempė už kojų pakalnėn. Girdėjęs ir žodžius: „Atsitrauk nuo kalno!" Jakutis buvo drąsus ir atkaklus vyras, jis vėl užėjo ir atsigulė ant kalniuko. Antrą kartą jį vėl kažkas nutraukęs pakalnėn. „Sakau tau, atsitrauk nuo kalnelio, jei nori likti gyvas: mums čia reikia vaikščioti!" - vėl išgirdo žodžius. Jakutis pabūgo ir palikęs arklius grįžo namo. Nuo to laiko jis ėmė bijoti tos vietos ir ją aplenkdavo. Jakutis pasakojęs, kad prie to kalniuko jokio žmogaus nematęs. (J. Cibulskis, 28 m.a., Balčiūniškių k., Imbrado v. Užr. A. Urbonas. LTA 898/147.)

### 78. UŽ KOJŲ NUVELKA NUO KELIO

Kitą kartą arklius pasileidžiau beržynely ir pats ten pat ant keliuko atsiguliau. Guliu užsiklojęs galvą, šit ir ėmė ten kažikas trinkt trinkt apie mano arklius vaikščioti. Aš vieną kartą galvą pakėlęs pasižiūrėjau, nieko nematyti, ir vėl užsiklojęs galvą guliu. Šit ir vėl ėmė trinksėti. Aš dar pasižiūrėjau, gi mano arkliai matyti, niekas kitas nesimato. Aš užsiklojau galvą ir vėl guliu. Tiktai man kapt už kojų dži-dži-dži nuo kelio ir pavilko į pašalį. Aš tuoj atsistojęs žvalgaus, žvalgaus, gi nieko nematyti ir gana. Tai mat, kad ant kelio tai niekada nereikia gulėti, bo šiokie

* Lietuvens - latviškas pavadinimas besivaidenančiam numirėliui, kuris slogina miegančius žmones.

tokie pakeleiviai valkiojas. Visi taip sako. (Jurgis Čerkauskas, Jauneikių k., Joniškio v. Užr. M. Slančiauskas 1901. LTA 1208B/747.)

### 79. „ATSITRAUK NUO ŠIOS VIETOS!"

Mano senelė K. Garčiūnienė, 90 m.a., papasakojo man vaiku esant, kad kartą ji ėjo svečiuosna pas gimines. Kelias buvo tolimas ir ji pavargo. Atsisėdo pasėdėti ant gražios kalvelės. Sėsdama užsnūdo. Per miegą ji girdi, kad čia pat prie jos kažkas žlegina grandines ir sako: „Atsitrauk nuo šios vietos - man ir taip sunku!" Senelė pabudo, apsidairė - nieko nematyti. Manė, kad taip sapnavo. Vėl ėmė snausti. Tas pats pasikartojo ir antrą kartą. Dabar senelei ir miegas praėjo. Ji atsikėlė ir kalbėdama poterius vėl ėmė toliau eiti. Senelė niekad nemelavo. (Suvieko k., Imbrado v. Užr. A. Urbonas 1936. LTA 898/144.)

## XVIII. NEGALIMA MIEGOTI ANT KAPŲ

### 80. „EIK GREIČIAU IŠ ČIA, BUS BLOGAI!"

Vienąkart susitarėm su Kairio Pranu joti nakties pavikėn. Aš nujojau pirmiau ir, paleidęs arklį, atsiguliau ant tokio kalnelio, kur dar seni žmonės pasakoja, kad ten vis iškasdavę žmonių kaulų. Nespėjau dar užmigti, tik ėmė kas ir nutraukė kailinius. Aš pamaniau, kad Pranys bus atjojęs. Aš vėl apsiklojau - ir vėl nutraukė. „Na, kokio čia bieso tu dūksti? Kad atjojai, tai ir drybsok!" - sukeikiau aš Pranį. Tik ir vėl šūst, ir nutraukė kailinius. Aš atsisėdau ir, sakau, duosiu jam ausinėn. Bet niekur nieko nėra. Aš ir vėl atsiguliau, apsiklojau ir guliu. Tik ėmė, nutraukė kailinius ir sako kas: „Ko tu čia miegi ant savo tėvelių kaulų ? Eik greičiau iš čia, bus blogai!" Aš atsikėliau, apsidairiau, pašaukiau Praną, bet jo nebuvo. Tik ir vėl išgirdau: 'Tu greičiau eik nuo savo tėvų tėvelių kaulų!" Aš apsigandau, parjojau daržan arklius ir darže atsiguliau. Rytą klausiu Pranį: „Ar tu buvai vakar nakties išjojęs?" Jis man pasakė: „Būt buvau. Tik joju pas tave, matau stovint vienmarškinį žmogų prie tavęs, o tu guli. Mislijau, kad vagis. Tave pašaukiau, o tu tik suskeikei, kad kailinius nutraukia. Tas žmogus ir prapuolė. Tik tu atsigulei ir jis vėl atsirado. Aš nusigandau ir parjojau namo". Iš tikrųjų visi seni žmonės sako, kad jeigu tik kas ten atsiguls, tuoj nuvaro. Kai aš buvau atsigulęs, tai nieko apie tai nežinojau. (I. Kairys, 50 m.a., Vainiūnų k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.X.30. LTA 11/29.)

### 81. „AR VERTA NIEKINTI SAVO TĖVŲ TĖVŲ KAULAI?"

Žmonės kalba, kad Padustėly, Dusetų parapijoj, buvo prie kelio daržinė. Vasarą, jei tik kas atsiguldavo ant šieno dieną ar naktį, vis girdėdavo tokį balsą: „Ar verta yra niekinti savo tėvų tėvų kaulai?" Jeigu dar kas to balso nepaklausydavo, neišeidavo iš daržinės, tai trečią kartą sakydavo: „Išeik, kad čia tavęs nebūtų, bus blogai!" Ir jeigu dar kas neklausydavo, eidavo iš daržinės, tai tuoj tą išmesdavo iš daržinės. Paskui tą daržinę išardė. Bet ir dabar toj vietoj dažnai girdis tas pats balsas, kurį girdėdavo daržinėj miegodami. (J. Bukauskas, 64 m.a., Liepasalos k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1928.I.3. LTA 11/41.)

### 82. „TAU ČIA NE VIETA GULĖTI"

Kitą kartą Pleikių (Kruopių valsčius) desintininkų Krasickis išvedė ganyti arklius. Ans, arklius supančiojęs, paleido į pievą, o pats nuėjo ir atsigulė ant senkapių.

Drąsus vyras buvo, ant labo vakaro paminavojant. Ans leidos į miegą. Tik kažin kas capt anam už kalnieriaus ir numetė toliau. Tas atsikėlęs nuėjo ir vėl atsigulė į senąją vietą, ir vėl ans leidos į miegą. Tik capt už kalnieriaus, žvinkš ir numetė šalin. Ans nusispjovęs ir vėl atsigulė į senąją vietą. Tretį kartą nutvėrė už kalnieriaus ir pasakė: „Aš sakau, kad tau čia ne vieta gulėti, - dar tavo akys nevartytos, dar tavo gyslos netąsytos". Kad metė šalin, kad tam visi kaulai nubraškėjo. Tas atsikėlęs, kad užėjo, kad nei atgalio neatsižiūrėjo. „Tai daugiau, - sako, - pasakysiu ir savo vaikams, kad nereikia ant kapų gulėti". (O. Marcinkienė, 70 m.a., girdėjusi Kruopių v. Užr. J. Marcinkus 1941.II.9. LTA 2414/38.)

### 83. „NE VIETA TAU ČIA MIEGOTI"

Jonas Kecorius, Marciūniškių kaimo, išjojo ganyti arklių ant nakties. Atsigulė visai prie Marciūniškių kapų. Begulėdamas išgirdo, kad kas eina. Atsikėlęs žiūri - nieko nesimato. O eiti kas, girdis, eina. Tik pamatęs prie savęs mažutę mergytę. Ji sako: „Ne vieta čia tau miegoti". Jis apsimetė negirdįs. Ji ir vėl sako: „Ne vieta čia tau miegoti". Jis taip pat paklausė: „O kas tu esi?" - „Kas esu, tas esu, bet čia neturi miegoti", - atsakė jam. „Nieko tu man nepadarysi, - kaip gulėjau, taip ir gulėsiu", - pasakė Kecorius ir jis apsiklojo. Tik ta mergaitė ėmė ir nutraukė nuo jo kailinius ir vėl sako: „Paskutinį kartą sakau: ne vieta čia tau miegoti". Kecorius nepaklausė, tada jį kad metė su visais rūbais, kad jis net prie arklių atsidūrė. Tuomet jis, paėmęs arklius, parsivedė namo ir susirgo. Sirgo net pusę metų. (A. Mažiulis, 50 m.a., Žukliškės k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.X.30. LTA 11/24.)

### 84. „PASITRAUKITE IŠ ČIA!"

Vieną kartą Gylys su savo draugais išjojo naktigonėn. Paleidę arklius, patys atsigulė po medžiu. Netoli tos vietos, kur jie gulėjo, buvo kapinynas. Tame kapinyne vaidenosi. Atsigulę jie išgirdo balsą: „Pasitraukit iš čia!" Jie nepaklausė. Bet tas balsas vėl pasikartojo: „Pasitraukite iš čia!" Bet jie vėl nepaklausė. Išgirdo vėl balsą: „Pasitraukite iš čia! Sakau jums paskutinį kartą". Du pasitraukė, o vienas pasiliko tyčia, Bet staiga pakilo didelis vėjas, nutvėrė tą žmogų, kuris buvo nepasitraukęs, ir nunešė jį ant kapinyno. Nunešė ir numetė jį ant kapinyno. Po to jis grįžo ir pasakojo, kas jam atsitiko. Sako, kad nebūtų medžių, tai jį gal būt nunešę dar toliau, bet už medžių negalėjo jo nešti, todėl ir paliko. Grįžęs buvo labai išsigandęs ir pabalęs. Tuojau, nieko nelaukęs, pabalnojo savo žirgą ir grįžo atgal namo. Ir nuo tos nakties pradėjo sirgti, sirgo sirgo ir mirė. (Macevičius, 30 m.a., Lazdijų m. Užr. M. Gabrys 1932. LTA 447/100-10.)

## XIX. VAIDULIUI NUKERTA GALVĄ

### 85. NABAŠNYKAS ULIOJA

Pažemiškėj, Dūkšto parapijoj, buvo šitoks atsitikimas, katras daug ką pamokins. - Vienas žmogus susilažijo, kad anas išgers tuziną alaus. Gėrė gėrė ir kas ten buvo - susivėmė ir negalėjo pabaigti gerti. Ir nėra žinios, ar sielvartas, kad pragrojo lažybas, ar persigėrimas paguldė jį patalan. Kiek dienų pasirgęs ir numirė. Liko jo dar jauna boba. Vieną naktį jo boba išgirdo, kad kas į langą barabanija, - mislijo, kad ledais pradėjo lyti. Priėjo padaboti ir nežinia, ar akys monija, ar ščyra prauda - ulioja po darželį jos vyras nabašnykas. Nors boba labai išsigando, ale nabašnykas nieko nedarė. Taip būdavo kožną naktį - į langą barabanija ir ulioja po darželį dairydamasis. Ką darys, apsiprato boba ir gyvena. Bet nenorėdama, kad

kiti žinotų, niekam nieko apie tai nepasakojo. Vieną rozą vakare užeina prašyti naktuiti ubagė. Ką darysi – prašosi, reikia leisti. Ir įleido, nors ir nenorėdama, tą ubagę. Pavečiariojo ir jau ruošiasi gulti eiti, tik srazu: bar bar bar langan, kaip ledais. Ubagė ir sako: „Dabok, gaspadinyte, dar pradės ledais lyti", – ir priėjus padabos pro langą. Ir ko tik nesuriko: ulioja tų namų gaspadorius nabašnykas. Matydama gaspadinė, kad jos vyro nabašnyko uliojimas gali pasklisti po svietą, pradėjo prašyti, kad toji ubagė niekam nesakytų. Ale iškęs tau ubagės lazda. Tuoj visa ką svietas žinojo ir pradėjo kaip būgnu barabanyti: tas, katras alum apsigėręs mirė, ulioja. Vienas žmogus, vardu Škvarčius, katras nabašnykams kasdavo duobes, paiškadijo moteriškės ir nuėjęs pasakė, kaip možna nuo nabašnyko atsikurašyti. Žmonelė ir sutiko. Vieną dieną Škvarčius nuėjęs atkasė duobę ir radęs kaip tik ne taip gulintį, kaip turėtų gulėti, mislydamas, nereiks tau daugiau ulioti, paėmęs lidzium nulidziujo galvą. Nulidziujęs galvą, padėjo tarp kojų, kad nepasiektų rankom ir neužsidėtų vėl galvos, ir uždaręs grabą užkasė. Nuo to čėso niekas daugiau nebarabanija į langą, nei ulioja. Žmonių paklaustas, kaip jis tai padarė, atsakė: „Kam aš turiu lidzių? Lidzium atatupstu nulidziujau ir pabaigta. Daugiau neulios..." (O. Mardosienė, 85 m.a., Paluodės k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1936.II.6. LTA 753/119.)

### 86. „EIKIT DIRBTI!"

Beržienų dvare buvo labai piktas ponas. Neleisdavo šeimynai nė biškį pasilsėti, šaukdavo: „Eikit dirbti! Eikit dirbti!" Kai anas numirė, jau kai pakavojo, vieną kartą valgo šeimyna pietus ir išgirdo šaukiant: „Eikit dirbti!" Šeimyna nusigando. Tuojau pasakė poniai. Ponia mislijo, kad meluoja anie. Kitą dieną vėl ana nuėjo į šeimyninį ir išgirdo šaukiant. Pasakė klebonui. Na, tada leido atkasti. Atkasė, nukirto galvą, įdėjo į tarpkojį ir daugiau niekuomet nebebaidė. (E. Dainienė, 65 m.a., Bausko k., Papildės v. Užr. S. Majauskas 1936.IX.9. LTA 987/12.)

### 87. PONAS GVAZDIKAS

Gyveno Jovaravo dvare ponas, vardu Gvazdikas. Jis buvo labai nedoras žmogus, todėl numiręs dažnai pasirodydavo dvariškiams. To visi labai bijojo. Kunigas patarė iškasus nukirsti jam galvą ir padėti palei kojas. Kada tas buvo padaryta, jis daugiau nesirodydavo. (V. Kaminskienė, 78 m.a., Igliškėlių v. Užr. D. Ambraziejūtė 1933. LTA 452/71.)

### 88. PONAS KAREIVA

Mano mama pasakojo, kad kai dar buvo baudžiava, tai dvarininkas ponas Kareiva sunkiai laikė po savim žmones. Kai ėjo metežas, tai atėjo į jo dvarą kazokai. Jie išvarė iš jo lauko žmones, o jį patį išsivežė į Raseinius. Iš ten jį parvežė mirusį. Mano brolis nuėjo saugoti į sandėlį javų. Ten būdamas, pamatė Kareivą ateinant. Jis buvo palaidotas savo koplyčioj. Naktimis matydavo, kaip iš jo kapo per stogą išeina baltas žirgas. Žmonės klausia kunigo, ką reikia daryti. Liepė jį iškasti, nukirsti galvą ir padėti tarp kojų. Kada taip padarė, tai daugiau nebesivaidino. (V. Šaulienė, 32 m.a., Lydavėnų par. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/229.)

### 89. PONAS GARLIAUSKAS

Lenkmečio laikais Garliauskas išmušė, išplakė iš namų žmones ir sau susikūrė virš dvidešimt dvarų. O jis pats apsigyveno, kur jam geriausiai patiko, kur dabar yra Garliava. Ilgainiui jis manė: vis vien reiks kartą mirti. Ir jis pastatė bažnyčią,

ne taip toli nuo savo pakajų, ir įsitaisė sau sklepą, į kurį jį turėjo palaidoti. Mirus Garliauskui, jo laidotuvės buvo gana iškilmingos: nuo jo pakajų iki bažnyčios buvo išpuoštas kelias eglaitėmis ir audeklais, ir net buvo sustatyta šonais kelio spirito viedrai, kurie buvo uždegti, kai jį lydėjo, - lydint jį į bažnyčią, net žmonėms buvo [nuo degančio spirito] gana karšta. Palaidojus Garliauską, visi išsiskirstė. Vakaro sulaukus, parjojo jis ant ožio į savo pakajus ir trankėsi iki dvyliktos valandos nakties. Paskiau žmonės ir kunigai nutarė nukirsti jam galvą ir padėti žemiau kelių, kad nepasiektų jos užsidėti, ir paskiau lavonas nesitrankė. Nuo to laiko jo vardu liko Garliava. (M. Simonaitytė, 35 m.a., Paežerių v. Užr. V. Šačkus 1931. LTA 318/20.)

### 90. PONAS GURSKIS

Prieš keletą metų, netoli nuo Medingėnų, gyveno dvarponiai Gurskiai. Jie turėjo kamisorių. Ponui mirus, ponia įsimylėjo į tą kamisorių. Sako, būk naktimis Gurskis pareidavo į savo rūmus ar raitas parjodavo ant balto arklio. Kamisorius labai nusigando, kad ponas, kuris buvo miręs, pradėjo dažnai lankytis į namus. Kitą rytą nusiuntė kamisorius darbininkus, kad pažiūrėtų, ar tebėra Gurskis palaidotas. Sako: „Jei yra, apdėkite akmenimis ir apkaskite žemėmis". Sutemus, apie 12 valandą, vėl parėjo Gurskis į savo rūmus. Tada kamisorius liepė tarnams nueiti, nukirsti jam galvą ir įrišti į šakumą. Taip tarnai ir padarė. Nuo to laiko daugiau ponas nebeparėjo į namus. Tada ponia vėl galėjo su kamisorium meilikautis. (P. Kryžius, 22 m.a., Medingėnų k., Žarėnų v. Užr. C. Narvilas 1930.IV.28. LTA 284/600.)

### 91. PONAS BAGANSKAS

Baganskas, Dūkšto ponas, po savo smerčiai uliojo. Svietas tuo čėsu utarojo šitokių navatnybių. Jo įpėdiniai statė melnyčią. Tik pradėjo kažkas naktimis vaidintis - jų melnyčią išverčia ir išverčia. Dabok, kiek perdien pastato, tiek pernakt išverčia. Na, mislija, kas gi čia tą negražų darbą dirba? Davai pilniut. Pilniuja pilniuja, agi daboja, atėjo nabašnykas ponas Baganskas ir nustvėręs išardė dienos darbą. Taip darydavo kas naktį. Neturėdami rodos, melnyčios statytojai nuėjo pasiklausti rodos į svietą. Jiem kiti parodijo, kad anas neuliotų, ir be šito, dar upotką nedarytų - nukirsti atatupstu lidzium jam galvą, tik atatupstu, nes kitaip vis tiek jis galvą užsidės ir ulios. Taigi anie, neturėdami kitos rodos, nuėjo pas nusimanantį tą darbą dirbti žmogų ir tas sutiko. Nueina tenai, kur anas pakavotas, atidaro grabą ir daboja - ščyrai jo uliojama: gulėjo jau ne taip, kaip buvo pakavotas - znokas kad ulioja. Tas žmogus, nieko nelaukdamas, atatupstu lidzium ir nulidziujo jam galvą, ir padėjo tarp kojų taip, kad anas nepasiektų jos rankomis - tada vis tiek užsideda galvą. Po to nereikėjo jam daugiau ulioti, spakainas buvo svietas ir melnyčia. (O. Mardosienė, 85 m.a., Paluodės k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1936.II.6. LTA 753/118.)

### 92. PONAS NAVAICKAS

Vainoj mirė didelis ponas Navaickas. Numiręs anas, būdavo, kas vakaras ateina savo kambarin: nusiprausia, susišukuoja, užsideda ploščių ir atsisėda rašyti. Ka, anas rašė - vienas Dievas žino, tik rašydavo ir tiek. Po nekurio čėso, tai pastebėjus, ponia didžiai nusigando. Bet ponas jai nieko blogo nedarė. Jis iki savo parai [laikui] rašydavo be perstojos, o parai atėjus, jis išeidavo. Vis tik ji bijojo. Taigi nusprendė eiti klausti rodos pas savo parapijos kunigą, Dūkšto kleboną. Nuėjus ana išdėstė, kas daros jos namuose kunigui ir klausia rodos. Kunigas ir sako: „Aš

vienas, jei tai yra prauda, ką uturoji, bijau. Taigi reikia pakviesti ir daugiau kunigų". Ir pakvietė kaimyninių parapijų kunigus, rodos, Kazitiškio ir kt. Atėjus sutartam čėsui, visi kunigai susirinko ir nuėjo dvaran. Sutemo. Laukia kunigai ir ponia Navaickienė, kas bus. Kunigai liepė poniai, kad kai ateis nabašnykas, kad klaustų, ko geidauja. Taigi jie visi suėjo pono kambarin. Laukia. Neilgai teko laukti, įeina kas. Visi tuoj sužiuro ton pusėn - ir įeina, akurat gi, ponas Navaickas nabašnykas. Šitie nieko nesako, nesako ir ponas. Ponas susišukavo nusiprausęs, apsidėjo ploščium ir atsisėdo rašyti. Rašo, tik rašo. Ponia ir klausia jį: „Ko, ponas, geidauji?" Ponas vieton to, kad būtų ką nors sakęs, tik pagrasė poniai pirštu, biškį šypterėjęs, ir vėl kaip rašė, taip ir rašo. Atėjus čėsui išeiti, pasikėlė, nusiėmė ploščių ir išėjo. Kunigai nežinojo nei kas daryti. Bet paskui vis tik nutarė, kad reikia jam galvą nukirsti ir tiek, kitaip jis vis tiek ulios ir tiek. Taip ir buvo padaryta. Pasamdė žmogų, katras šitam dalykui nebuvo trusus ir nusimanė, tas nuėjo ten, kur buvo pakavotas ponas, atatupstu lidzium nukirto galvą, padėjo ją tarp kojų žemiau kelių (kad nepasiektų su rankom - kitaip anas ir vėl užsidėtų galvą), prikalė su šermukšnine lazda ir daugiau buvo spakaina, neatėjo nė vieną rozą. (P. Mardosienė, 55 m.a., Paluodės k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1936.II.6. LTA 753/128.)

93. PONAS FRICAS

Paširvinčio dvaro (Vištyčio valsčius) savininkas buvo Fricas. Jam mirus, jis palaidotas tose kapinaitėse (Stimiškių kaimo laukuose). Pasakojama, kad, jam mirus, jis vaikščiodavęs ir bauginęs žmones. Žmonių prašymu buvo atsiųsti iš Varšuvos budeliai, apsivilkę raudonais rūbais. Atkastas Fricas buvęs visai sveikas [t.y. nesupuvęs]. Budeliai, nukirtę galvą, vėl sudėjo, o šalia grabo įkalė šermukšnio kuolą. Nuo to laiko Fricas nesivaidendavo. (Vištyčio v. Užr. J. Zaliauskas 1936. LŽV 1450.)

94. PONAS MASALSKIS

Masalskis turėjo falvarką. Jį rado įkritusį į degtinę ir nebegyvą. Jį palaidojo, bet naktimis jis ateidavo ligi pačios klebonijos. Tai kartą klebonas ir sako savo kamendoriui: „Kai tik jis ateis į mano kambarį, tai tu, nubėgęs ant kapų, uždėk stulą kryžiumi ant tos skylės, pro kur jis išlindo". Tą naktį jis taip pat atėjo į kleboniją. Jaunasis kunigas tuoj nubėgo į mišką ir uždėjo tą skylę. Kiti kunigai pradeda ruoštis tą Masalskį laidoti. Jis, tai pamatęs, grįžta prie savo grabo, bet ten jau uždėtas kryžius ir jis negali įlįsti. Klebonas atėjęs sako: „Eik į duobę!" Atėmus stulos kryžių, jis įlindo. Žmonės atkasė tą duobę, ir vienas ubagas nukirto jam galvą ir padėjo tarp kojų. Bet ir tas nemačijo, jis ir toliau vaikščiojo naktimis. (A. Abromaitis, Palupių k., Lydavėnų p. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/238.)

95. PONAS MASALSKIS IR KLEBONAS TARVYDAS

Pirmasis Kubilių dvaro (Tytuvėnų valsčius) nuomininkas buvo Masalskis. Šiaip žmogelis buvo labai geras, bet mėgdavo išsigerti ir kortomis lošti. Dažniausiai kortomis lošdavo su Tytuvėnų klebonu Tarvydu. Kartą karčemoje rado Masalskį negyvą. Jis buvo pasiturįs žmogus, be to, dar gyvas būdamas, gerai pasižinojo su klebonu Tarvydu, užtat Masalskis buvo su visomis bažnytinėmis apeigomis palaidotas Tytuvėnų kapinėse. Kurį laiką Kubilių dvare niekas negyveno, tada žmonės dažnai Masalskį matydavę į dvarą ateinant. Paskum dažnai Masalskis apsilankydavęs pas kleboną Tarvydą ir reikalaudavęs kleboną su juo kortomis lošti.

Kartą klebonas Tarvydas sumanęs Masalskiu atsikratyti. Kada Masalskis nakčia atėjęs į klebono Tarvydo kambarį, klebonas norėjęs išeiti, bet Masalskis jo neleidęs. Pavykę klebonui Masalskį trumpam laikui atsiprašyti. Klebonas Tarvydas išeidamas užrišęs duris šv. Pranciškaus juostele (Tarvydas buvo pranciškonas), kad Masalskis neišeitų. Tada Tarvydas nuėjęs pasikviesti pagalbon zakristijoną ir špitolėj gyvenantį aklį Petrelį. Petreliui klebonas liepęs paimti kirvį ir kastuvą, o zakristijonui krapylą, smilkintuvą, caluną, švęsto vandens ir žvakę. Pirmiausia visi trys nuėję į kapines ir ant Masalskio kapo uždėję caluną, o tik tada grįžę pas Masalskį. Masalskis jau buvo klebono belaukiąs ir vėl vadinęs jį kortomis lošti. Tarvydas tarėsi esąs pavargęs ir negalįs kortomis lošti, mielai jis sutiktų šį kartą eiti su Masalskiu pasivaikščioti. Iš karto Masalskis nenorėjęs, bet vėliau sutikęs. Kai tik klebonas Masalskį iš kambario išsivadinęs, tuoj ėmęs jį šventinti ir smilkyti. Tuo būdu pamažu Masalskį nusivarę į kapus. Prisiartinę prie Masalskio kapo. Klebonas ėmęs Masalskį varyti į jo nuolatinę buveinę. Masalskis buvęs priverstas klausyti klebono įsakymo. Masalskis jau žengė ant caluno ir taisėsi į savo vietą įlįsti, bet negalėjo, nes jo kapas buvęs calunu uždengtas. Atėjusi dvylikta valanda, gaidys sugiedojęs ir Masalskis kritęs ant caluno. Tada klebonas liepęs Petreliui kirviu nukirsti Masalskiui galvą, atimti caluną, atkasti jo kapą, išimti grabą, kuriame Masalskis buvo palaidotas, atidaryti jį ir ten paguldyti Masalskį, o nukirstą galvą padėti gale jo kojų. Po to uždarę grabą, įleidę jį į duobę ir užkasę. Nuo to laiko jau daugiau Masalskis nebevaikščiojęs. (Kubilių k., Tytuvėnų v. Užr. M. Balilionytė 1935. LŽV 1164.)

## 96. PONAS VAIDENASI BAŽNYČIOJ

Mirė vienas ponas*. Nuo to laiko visi mato, kad naktį bažnyčioj šviesu. Zakristijonas apie tai pranešė klebonui. Klebonas sako: „Kai ateis vakaras, pasistatyk kopėčias ir žiūrėk pro langą, kas toj bažnyčioj darosi". Zakristijonas taip ir padarė. Pasiėmė kopėčias ir žiūri: tas ponas, kurs neseniai mirė, užsidegęs visas žvakes ant altorių ir laksto, šokinėja po bažnyčią. Apie tai pranešė zakristijonas kunigui. Kunigas liepė paimti bažnyčios raktus, pats pasiėmė kamžą, stulą, krapylą su švęstu vandeniu ir nuėjo į bažnyčią. Vos zakristijonas atidarė duris, gi kad atlekia nuo altoriaus ponas, kad atlekia – tiesiai į zakristijoną. Bet kunigas iš užpakalio pakrapino švęstu vandeniu – ponas trinkt ir negyvas. Kad nebesivaidintų, kunigas liepė nukirsti ponui galvą. Žmonės taip padarė, ale vaidinosi ir gana. Tada galvą padėjo tarp kojų, kad vaiduoklis rankomis jos nepasiektų. Ir nuo to laiko nebesivaidino. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užrašė K. Janionis 1936.IV.5. LTA 859/21.)

## 97. PARAŽNIŲ PONAS

Paražnių dvare gyveno to dvaro ponas, vardu L. Kai jis numirė, dvare pradėjo vaidintis: žmonės sakė, matę jį miške naktį vaikščiojant. Tada vienas žmogus nukirtęs jam galvą. Bet dvare vis dar nepaliovė vaidintis: jis vaikščiojo galvą po pažasčia nešiodamas. Vietiniai gyventojai jo lavoną sukapojo į smulkiausias daleles. Tada viskas nurimo, dvare nesivaidino, tik vis dar žmonės nepamiršo tos pasakos apie Paražnių dvarą. (Paražnių dv., Kybartų v. 1927. LTA 28/333.)

* M. Janionienė tikrai neatsimena, ale sako, kad gal to pono pavardė buvo Aidrigas, o vaidinosi Vadaktelių bažnyčioje.

98A. BITININKAS KURAUSKAS

Pasakysiu dabar vieną tikrą atsitikimą. Tas atsitiko Giedrynės dvare. Tame dvare buvo vienas žmogus. Jis turėjo darbą į sodą, prižiūrėjo visą sodą ir bites. Ir taip tie ponai jį mylėjo, kad jis toks geras buvo žmogus. Turėjo sau žmoną ir šeimą, trejetą ar ketvirtą vaikelių, tikrai nepasakysiu. Ir jis taip gražiai gyveno tam dvare. Ir vieną kartą jis nuėjo į bažnyčią ir priėjęs išpažintį, kada priėmė šventą komuniją, pasilenkęs sau iš burnos išėmė ir ją namo parsinešė. Parsinešęs, kur jis ją padės. Nuneša į vieną bičių avilį ir įdeda. Ir nieks apie tai nežinojo. Ir nė savo žmonai sakė, nei niekam. Bet labai bites pas jį iš visų kraštų lėkė. Taip jis to pono buvo mylimas, kad jau niekur geriau būti negalėjo, kaip jis te gerai buvo. – Ir vieną kartą želajaus [=liepos] mėnesį suserga jis. Menkai suserga. Jo žmona išeina vakare karvių pamilžti. Kada ji išėjo karvių pamilžt, jis atsikelia ir išeis laukan ant dvaro. Išėjo ant dvaro ir palei pačią stubą buvo maža balutė prilyta, gal koks buvo mažum viedras ar du vandens. Ir jis ten paslysta prie tos balutės ir prigeria. Kiek ten to vandens buvo, bet jis prigėrė. Pareina žmona nuo karvių ir randa jį jau mirusį. Ką reiks daryt? Ką su nabašnyku visi daro. Tuojaus paprašė žmonių, žmonės padeda. Padaro grabą, padaro šermenis, palaidoja jį į trečią dieną.

Ir dabar tą pačią dieną, kai tik jį palaidojo, sugrįžta namo iš pagrabo. (Lietuvoj yra toks papratimas, kad visada po pagrabo rožančių gieda namie.) Susirinko žmonės, pradėjo rožančių giedot. O ta jo moteriškė gamina jau valgių: kaip pagiedos rožančių, duos žmonėm užsikąstie. Dabar jai pritrūko ugnies [malkų]. Ji nueina skersai [kiemą] į pašiūrę atsinešti skiedrų, ten, kur buvo tas grabas darytas. Ir ji pamatė stovintį savo vyrą prie tų skiedrų. Nusigando baisiai, nebežinojo ką daryti: ar imti tų skiedrų, ar ne. Ir vis tiek ji pasiėmė skiedrų, ir atėjo taip, kaip negyva, į stubą. Ir nieko niekam nesakė. Visa drebėdama trusiasi kuknioj. Žiūri, kad jis jau prie namų stovi. Jau ji netrivoja baime, nežino ką daryti: nežino, ar tiem žmonėm pasakyti, ar ji tik viena mato. Ir viens po kitam tie giedodami pamatė ir jie, kad jisai stukso, bute stovi. Visi nusigando, nesmagumas toks pasidarė. Kada jau visi pabaigė tas pamaldas, rožančių, kiek jau jie ten pasivalgė, o jau niekam nebuvo negardu valgyt užtai, kad tokis baisus atsitikimas. O jisai sau kaip stovi, taip stovi bute, niekur neišeina. Dabar ta žmona baime netrivoja. Visi išsiskirsto. Kad visi išeina iš namo, ji pasilieka su vaikučiais. Jis po stubą vaikštinėja, bet jis jiem nieko nedaro, žiūrinėja į visus kampus. Dabar ji sau mislija: „Nu, kas čia atsitiko su tuo mano žmogum? Toks geras buvo, mes jį taip gražiai palaidojom, ir ko jis dabar čia taip akyse rodosi?"

Bet pradėjo visiem žmonėm rodytis, visus užkabinėt. Dvare jau beveik nebuvo to žmogaus, katras jį nematė. Bet daugiausia jis turėjo bendro su tais, su katrais jis kaip gyvas buvo imdavosi. O katrą jis nugalėjo, tai vieną kurmoną ar panaktinį (tikrai nepamenu dabar) iš svieto išvarė. Imdavosi, imdavosi per naktį. Ans parmeta jį, bet jis vis tiek ant viršaus, kaip vėjas: jis užsirita ir vėl ant viršaus. Ir tas žmogus taip nusikankino, kad jis už kelių mėnesių ir pasimirė, ba jau negalėjo dalaikyt ilgiau.

Ir potam pradėjo tam ponui sakyti apie jį žmonės. Skandalas nuėjo, bet tas ponas niekad nevierijo. Pamislijo: „Kaip gali tie žmonės išsimislyti ant tokio gero žmogaus?" Ir jis visada pareidavo ne su tom drapanom, su kuriom jį palaidojo, bet kur jis nešiodavo kasdie, o labiausia, kur sode dirbo, su tom. Tai ką jo žmona sumanė? Ji pamislijo: „Palauk, kai atvažiuos žydas su silkėm ir su muilu, tai aš visas tas drapanas parduosiu tam žydui, tai jau jis jų neras, tai gal jau jis ir nepareis daugiau. Kas tau davė". Ji žydui pardavė, nusipirko silkių ir muilo. Vienok jis tą žydą surado ir nuo žydo pasiėmė, ir vis tiek su tom pačiom drapanom pareina.

Ir dabar jau kai (kalbos) iki tam ponui nuėjo, tas ponas pradėjo žmones drausti ir sakyti: „Jeigu jūs imsit ant jo taip šnekėt, to gero žmogaus, aš jus išvarysiu iš dvaro, iš slūžbos". Bet žmonės turėjo tiesą, ba jie visi teisybę kalbėjo.

Ir dabar vieną kartą tas ponaitis turėjo Virbalio mieste sau merginą apsirinkęs. Ir jis nujodavo jos aplankyti. Vieną kartą jis sugrįžo gana vėlai. Gal buvo pusė po vienuolikai, o gal biskį ir vėliau. Bet anyhow [amerikonizmas] jau piktos dvasios po dvylikai nevaikščioja, tai jau buvo prieš dvyliką. Ir dabar kaip jis parjojo, tai jis šaukia parjojęs prie gonkų panaktinį, kad paimtų arklį nuo jojo. O panaktinio būta kitam krašte dvaro. Jis balsą ponaičio girdėjo, bet iki jis atėjo, tai Kurauskas, tas numirėlis, ateina ir iš jo paima arklį. Kaip tas ponaitis pamatė, kad jis iš jo arklį ima, sucipo nesavo balsu, krito ant grindų ir be žado. Subėgo tarnai, tėvai atbėgo, įnešė į kambarį - nekalba. Pašaukė daktarą, vieną ir kitą, ir nevat žinau to daktaro pavardę, Snaiberis iš Kybartų buvo. Ir tada jie suėjo visi, nieko negali įkalbyt, nieko nežino, kas su juo atsitiko. O panaktinis, tada jau ant to balso išgirdęs, ateina per dvarą prie gonkų. Žiūri, kad nėr nei arklio, nei ponaičio, nieko nėr. Jis pamislijo: „Tai jau ponaitis nesulaukė manęs, paleido arklį su balnu ir kamanom, tai eisiu į stonią ir nurengsiu". Ir jis dabar eina į stonią nurengt arklį. Nugi žiūri, kad tas Kurauskas jau arklį pasikabinęs už kamanų prie balkio ir eina aplink tą arklį. Bet jis su tuo panaktiniu nesiimdavo, jis jo bijojo, nes jis jį apgalėdavo. Tai tas panaktinis greit prišoko prie kamanų, su peiliu nupjovė kamanas ir arklį paleido. Jau taip žviegė tas arklys, kad biskį būt pakoręs. Ir dabar tas panaktinis, sugrįžęs atgal prie gonkų, pradeda jis tarnam sakyti, kaip atsitiko: „Kurauskas ponaičio arklį buvo pasikoręs į stonią, aš nupjoviau kamanas ir paleidau, o jis nusijuokė, nusižvengė ir išėjo sau". Sulaukus rytojaus, tas ponaitis prakalbėjo apie kokius pietus. Jis pasakė, kas su juo atsitiko: „Tėvai, ne veltui žmonės šnekėjo. Tikra teisybė, Kurauskas iš manęs arklį paėmė. Dabar ir aš tikiu, kad jis visus žmonės užkabinėjo ir kas nors su juo yra".

Ką reikia daryti? Tuojau važiuoja į Virbalį pas kleboną (dabar nepamenu jo pavardę). Nu, ir paprašė jis to klebono, kad klebonas atvažiuotų ir apžiūrėtų, kas galėtų būtie. Atvažiavo klebonas ir sako: „Prie kokio darbo tas žmogus dirbo?" Ponas sako: „Jis buvo agrodnykas, sode dirbo, labiausia jis turėjo užsiėmimą su bitėmis. Bites iš visų pusių [lėkė]: tik žiūrėk - tai jau naujas spiečius. Tų avilių pilnas sodas, jau nėra vietos kur dėt". Kunigas pamislijo: tai jau čia something [amer.], jau jis ką nors padarė. Čia kas nors yra. Liepė tam ponui paprašyti tikrą bitinyką ir kad tas bandytų tirtie, ar jis ką nesužinos. Paprašė tą bitinyką, jau suprantantį, katras gerai viską žino. Tas bitinykas pavaikščiojo po tuos avilius ir pačiam vidury sodo, gražiausiam avily, jis girdi tokį balsą, kad rodos „Šventas Dieve" gieda. Kitur eina - niekas, tik ties tuo vienu aviliu. Ateina pas poną ir pasakoja. Pats ponas greit nuvažiuoja vėl pas kleboną ir papasakoja. Klebonas atvažiuoja ir liepia, kad tas bitinykas pažiūrėtų, ar kas ten yra. Bitinykas atidaro tą avilį - nugi iš vaško taip gražaus padarytas kielikas ir šv. komunija įdėta, rodos, kaip dabar iškepta: balta, graži, kaip sniegas. Tada kunigas sako: „Reikia ją išimti". Kunigas su procesija parsivežė namo, įdėjo į bažnyčią. Ir dabar jis į tą poną sako: „Kitos išeities nėra, kaip mes turime jį atkastie ir pažiūrėt, kas ten su juo yra".

Dabar jie nuveina į kapines, atkasa ir atidaro grabą. Žiūri, kad grabe jis apsivertęs kniūbsčias, - reikia gulėt kai aukštielnykas, jis ant burnos apsivertęs. Tada kunigas sako: „Dabar matom, koks yra dalykas - jis yra patempionas. Velnias į jo skūrą įsilenda naktį, kaulus palieka grabe, ir jis eina, ir žmones gąsdina. Kitaip nėra išeities, kaip mes turim jam duoti galvą nukirstie, ba taip tai jis visada žmones

baderiuos [amer.], ateis ir kur kitur da". Nu ir tada buvo mieste žmogus, kuris arklius pjauna (jau yra tam tikras žmogus). Tai jie tą žmogų pašaukė ant kapinių, išėmė jį, ir tas žmogus atsinešė bylę ar kirvį (nepamenu tikrai, kaip mano tėvelis pasakodavo). Ir kirs jis galvą. Ir kaip jau jis kirto galvą, vienąsyk kirto - išsišiepė, antrąsyk kirto - da nenukirto, iš trečio sykio, kaip jau gerai užsimojo, nukirto. Ir ta galva kai lėkė, tai į skverną įsikabino tam žmogui. Bet jis tuoj tą kampą savo skverno nupjovė ir įmetė į duobę atgai [galvą] su skernu. - Ir vis tiek jis pareina, užsideda savo galvą ir pareina. Nu, negerai. Dabar vėl tas ponas tariasi su kunigu, ką reik daryt, kad dabar jis pareina vėl. Kunigas pataria, sako: „Nuvažiuokit į Vilkaviškį ir tenai yra tam tikri budeliai, kur galvas kerta, tai jiem duokim nukirst". Tada parvežė tą tikrąjį budelį. Tas budelis nukirto jam galvą, padėjo pas galą kojų, pripylė pilną gerklę aguonų, perkalė su šermukšniniu kuolu per gerklę ir sakė: „Būkit dabar ramybėj, jau jis daugiau nepareis". Ir iš tikrųjų, nuo tos dienos jis daugiau neparėjo. Ir buvo ramybė.

Tai čia vierykit, čia nėra pasaka, čia yra tikras atsitikimas. Pats mano tėvelis žinojo ir matė, tai jis man išpasakojo. (Magdalena Takažauskienė, 72 m.a. Gimt.: Versnupių k., Alvito p. Atv.: 1904. Gyv.: 105 So. 22 Str. Pittsburgh, Pa. Užr. J. Balys 1949.VIII.19. Arch.: R 28/68. Žr. *Dirva*, 1950, Nr. 15.)

### 98B. VAIDUOKLIS SU GALVA PO PAŽASTIM

Pasakoja, kad vienas ūkininkas miręs be kunigo ir buvęs palaidotas kaimo kapinyne irgi be jokių šventų ceremonijų. Rytojaus naktį ūkininkas ir parėjo iš kapinių namo, bet jokių zlasčių nedarydavo, tik užsikabindavo ant durų ir supdavos. Ko nedirbo, kad tik jis nepareitų, bet niekas negelbėjo ir gana. Kai jį pradėdavo žegnoti, tai jis sakydavęs: „Aš irgi žegnodavau, kai tokius pamatydavau". Vienas drąsus vyras sumanė atkasti jo karstą ir nukirsti lavonui galvą, tai, sako, daugiau nepareisiąs. Už tą jo darbą namiškiai jam prižadėjo sumokėti didelius pinigus, kad tik nebepareitų. Drąsuolis nuėjo dieną į kapus, atkasė jo karstą ir pamatė: numirėlis žiūri ir juokiasi iš jo. Galvą nukirto, bet kai ją nukirto, tai ji kad šoko, apkando jo trinyčių skverną ir laiko. Jis persigando, tuoj savo skverną nukirto ir įmetė galvą prie kūno, pakišdamas po pažastimi. Kitą naktį vėl parėjo, tą galvą pasikišęs ir laikąs po pažastim. Namiškai dar labiau persigando ir pasišaukė drąsuolį. Drąsuolis išaušus nuėjo į kapines, vėl atkasė karstą ir galvą iš po pažasties padėjo prie kojų. Po to daugiau numirėlis nepareidavo namo, bet ir drąsuolis, kai tą galvą kirto, tai iš sykio pražilo kaip sniegas. Ir neilgokai pagyvenęs mirė. (Juzė Žemaitienė, 50 m.a., Raseiniai. Užr. St. Džiugas 1938.X. LTA 1796/27.)

### 99. GIRININKAS SMAUGIA ŽMONĄ

Vienas girininkas gyveno girioje. Jis buvo geras žmogus, bet nėjo išpažintin. Vieną naktį jis susirgo labai sunkiai ir žmona paprašė kunigą, kad išklausytų išpažintį. Kunigas atėjo, išklausė išpažintį ir sako žmonai: „Tu jam duok, ką tik jis norės. Norės duonos - padėk duoną ant stalo, norės degtinės - padėk degtinę, vienu žodžiu, ko tik jis norės. Pati išeik su vaiku". Ji taip ir padarė. Pastatė prie jo lovos didelį stalą, užtiesė ir klausia: „Ko tu nori?" Jis sako: „Noriu pyrago". Jinai padavė jam pyrago. Ji antrą kartą klausia, ko jis nori. Jisai atsakė, kad nori degtinės. Ir taip sakė, ir sakė, ko jis nori, ir prikrovė pilną stalą. Ji klausia: „Ko dar nori?" Jisai sako: „Jau nieko nenoriu". Tada ji paėmė vaiką iš lopšio ir eina pro duris, bet vyras prašo, kad ji neitų. Jinai paklausė jo ir nėjo. Jis buvo labai silpnas, todėl greitai mirė. Jinai paėmė, jo kūną išprausė, aprengė, paguldė ant zaslano,

žiūri į savo vyrą ir verkia. Jisai tik vieną ranką numetė nuo krūtinės, bet ji visai domės neatkreipė, – padėjo ranką ant krūtinės ir vėl meldžiasi. Ir vėl antra ranka nukrito nuo krūtinės, jinai vėl sudėjo jam rankas ir meldžiasi. Jinai ilgai verkė, verkė ir meldėsi, staiga šoko jisai nuo zaslano ir ėmė ją vytis. Ji labai nusigando, užbėgo ant aukšto ir sėdi. O jisai negalėjo užlipti, todėl nežinojo, kas daryti iš piktumo. Jis ėmė malkas nešioti į krūvą; kaip tik jis nueina atsinešti, jinai numeta tą visą krūvą; jisai vėl sudeda, prideda daugiau, bet jam vis nesisekė. Nubėgo greitai į kambarį, vaiką pradėjo smaugti. Vaikas rėkia, o motina, sėdėdama ant aukšto, negali net nusėdėti. Jisai vaiką pasmaugė. Ir kaip tik tuo metu gaidys užgiedojo. Jis vėl atsigulė į grabą, kaip ir nieko nebuvus. Dienai atėjus, motina nulipo nuo aukšto, pasakė žmonėms. Žmonės jį palaidojo, o jisai kas naktį išlipdavo ir norėdavo savo žmoną pasmaugti, bet žmonės ją budėjo. Vieną kartą žmonės paklausė, ką daryti tam girininkui, kad jis vis kas naktį išlenda ir nori pasmaugti savo žmoną. Kunigas jiems pasakė, kad jie nukirstų jam galvą ir padėtų užpakaly jo. Žmonės taip ir padarė, bet jis galvą pasiekė, prisilipdė ir vėl nuėjo pas žmoną. Dvylikta valanda išmušė ir jis pranyko. Tada žmonės paėmė galvą ir padėjo tarp kojų. Tuomet tai jis negalėjo pasiekti gulėdamas ir daugiau nebesivaideno. (Giedraičiai. Užr. Br. Dabužinskaitė. LMD I 271/2.)

### 100. VELNIO PANA

Kadaise Parėčėnuose (Metelių valsčius) gyveno viena merga, su velniu susidėjus. Kai ji numirė ir ją pakavojo, tai kai tik kada Mėnulio pilnatis, tai ji pareina namo ir baladojasi po trobas: ant aukšto lipa, visur landžioja ir su nieku nešneka. Žmonės patarė ją atkasti, galvą nukirsti ir padėti pas kojas. Ale vis tiek ir tada pareina, ir galvą rankoj už plaukų paėmus parsineša. Tai kai atkasė dar rozą ir, galvą paėmę, įdėjo kiton duobėn, tada jau daugiau nebeparėjo. (Rauličkienė, 58 m.a., Cigoniškio k., Miroslavo v. Užr. A. Andrulionis 1934. LTA 481/44.)

### 101. PAKARUOKLIS REMEIKIS

Krosnos valsčiuj, Simno parapijoj, kelios dešimtys metų atgal, Bambininkų kaime buvo toks atsitikimas. Buvo ženotas Remeikis, jo pati buvo netikus. Tai jis ėmė ir pasikorė kluone. Kai pasikorė, tai jis ėmė naktimis rodytis, nedavė spakainybės. Tuoj jo pati apsiženijo su Daugirdu. Naktį atėjo ir klausia: „Ar gerai gulėti su mano pačia?" Tai paskui jį atkasė, nukirto galvą ir padėjo prie šono. Tai žmonės matė naktį, kaip jis ta galva mėtė šunis. Ir daugeliui žmonių jis pasirodydavo. Kai vieną rozą važiavo Simno kunigas, tai apie bričką lakstė kiaulė ir norėjo įšokti į bričką. Tai tada vėl atkasė ir padėjo galvą gale kojų, tai paskui jau nevaikščiojo. (P. Mažeika, Krikščėnų k., Krokialaukio v. Užr. I. Mažeikaitė 1928. LTA 552/607.)

### 102. PAKARUOKLIS KARKLINIS

Ir man nesinori tikėti, kad pasikorę žmonės paskui namus lanko. Bet visi žino, kad Karklinis tai ateidavo. Jį, matai, pakavojo ties Mikulėnu, krūmuose. Taigi šit jis po kiek laiko po pakavojimo pradėjo ateiti vidunaktį. Sako, atėjęs apžiūri arklius, visus gyvulius, paskui įeina kamaron, ten viską apžiūri ir, užvedęs laikrodį, prieš gaidžiagystę išnyksta. Ir taip kiekvieną naktį. Sūnus, nebeturėdamas kas daryti, paprašė Čėčiuką, kad atkasęs nukirstų galvą. Taigi davė Čėčiukui išgerti, ir jis jam kastuvu numėžė galvą, ir padėjo prie kojų, kad nepasiektų vėl užsidėti. Kai jis kirto, mes ten toliau keliese stovėjome. Atsimenu, dar ir sakė Čėčiukas: „Vyrai, jūs nenubėkit, nes ir aš vienas bijosiu". Mus, nors ir toliau stovėjom,

šiurpas kratė. O Čėčiukas, sako, išrišimo net pas vyskupą važiavo. Karklinis po to, sako, vis tik jau nebeateidavo. (V. Griaučienė, 74 m.a., Pikčiūnų k., Tauragnų v. Užr. A. Linka 1934. LTA 545/88.)

### 103. „MAMA, TĖVELIS PRIEANGY STOVI"

Vieną sykį joju aš pro kapus. Buvo vakaras. Na, sakau, reikia nueiti biškį pasimelsti į tą koplyčiukę. Prisirišau arklį prie medžio ir einu į bažnyčią, o mano šuniukas seka paskui. Įėjau, žiūriu - padėtas grabas, žvakikė uždegta, o daugiau jokio žmogaus nematyti. Man besimeldžiant įbėgo į bažnyčią šuniukas. Tas šuniukas pribėgo prie grabo, ugi - brrr, brrr, brrr... „Na, ką tu čia urzgi?" - misliju sau. Tik žiūriu, kad nabašninkas iškišęs pro antvožą pirštą ir krutina. Šūst tik man ant galvos plaukai. Aš iš tos bažnyčios bėgti, nabašninkas tik džinkt džinkt, kad davė antvožą į žemę, mane vytis pradėjo. Aš ant arklio drykt ir lekiu. Nulėkęs gerą galą pasižiūriu, kad jau jo užpakaly nėra. Mane sutėmė ir aš užsukau į tokią mažą trobikę. Žiūriu - viena žmona su vaikais rėkia suklaupę. Ji man paaiškino, kad šiandien nuvežus savo patį į koplyčią, o rytoj jau kavos. Ugi atlek vienas vaikas iš prieangio šaukdamas: „Mama, tėvelis prieangy stovi!" Visi baisiausiai persigando. Aš susiradau kirvį, išėjau, činktelėjau tam nabašninkui per galvą ir parvirto jis. „Užkaskit jį grabe, padėję tą galvą į tarpkojį, - sakau jiems, - tai niekada nesivaidins". Taip jie ir padarė. Jie sakė, kad daugiau niekad nesivaidino. (P. Stulgaitienė, 40 m.a., Mankūnų k., Girkalnio v. Užr. V. Stulgaitis 1933.III.27. LTA 410/82.)

## XX. VAIDULĮ NUGALI DRĄSA AR SUMANUMU

### 104. PAKARUOKLĘ SURIŠA ŠERMUKŠNIU

Jau seniai seniai, netoli Titonių kaimo, Linkuvos parapijoj, gyveno labai pikta moteriškė. Ji su namiškiais visuomet bardavosi. Kartą jai kažkas užėjo ir ji pasikorė. Seniau buvo paprotys laidoti pakaruoklius ten, kur rubežiuojasi ūkininkų laukai. Taip ir ji buvo palaidota ant rubežiaus. Nuo to laiko, kai ji pasikorė, namiškiai niekuomet nebeturėjo ramybės. Kiekvieną vakarą prieš saulėleidį visi ją matydavo pareinančią namo. Parėjusi ji nueidavo ton kamaron ir viską dėliodavo, versdavo, iki gaidžiai tris kartus sugiedodavo. Tada ji vėl išeidavo. Namiškiai nežinojo ką daryti. Jie nuėjo pas kunigą ir prašė, kad pašventintų kamarą. Kunigas pašventino ir sakė: „Jei ji vėl vaikščiotų, tai nueikit, atkaskit duobę ir suriškit jai kojas su šermukšnio klingelėm". Pakaruoklė nežiūrėjo nieko ir ėjo kaip paprastai. Kartą namiškiai pasikvietė keletą vyrų, kurie atsinešė šermukšnines lazdas ir laukė pakaruoklės. Saulė jau ėmė slėptis už miško ir jie pamatė ateinančią pakaruoklę. Ji ramiai ėjo pro vyrus ir jiems užklausus, kur einanti, tylėjo. Ir tylėdama nuėjo į kamarą. Ir taip, kaip kitus kartus, pradėjo viską dėstyti ir vartyti. Vyrai įpuolė į kamarą ir ėmė ją mušti. Jiems buvo labai nuostabu, kad mušant lazdomis pakaruoklę gaudavos skambėsys, panašus į oro mušimą. Tad namiškiai, atsiminę kunigo patarimą, nuėjo atkasti pakaruoklės. Kai atkasė ją, rado gulinčią kniūbsčiomis. Surišo jai kojas šermukšnio augliais ir užkasė. Nuo to laiko pakaruoklė niekuomet nebepareidavo namo. (T. Zemeliauskienė, 45 m.a., Linkuvos m. Užr. E. Zemeliauskaitė 1932.IV. LTA 358/596.) Plg. Nr. 92–93.

### 105. MEDUOGALIU PER GALVĄ

Viens žmogus Šimkūnų Viganėse susikūręs ugnelę pas arklius ir gulėjęs. Ir išgirdęs naktį atšūkaujant: „Atked, atked, atked!" Klausęsis ir mislijąs: „Kas gi tu

čia toks biesas atkedini?" Jam besiklausant ir atbėgus viena galva. Pribėgus prie ugnies, išsiviepus ir žiūrinti. Tas žmogus tiktai pokš su meduogaliu tai galvai. Ta galva bėgt į šalį rėkdama: „Nuked, nuked!" Ir vėl nurėkavus per mišką kažin kur. (Nastazija Slančiauskienė, Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1323.)

### 106. SIDABRINĖ KULIPKA

Strielčikas miške, ant kokios ten medžioklės būdamas, susikūręs ugnį ir sėdįs. Išgirdęs rėkiant: „Žinau, žinau, žinau!" Tas strielčius turėjęs sidabrinę kulipką. Tuoj užsiprovijęs savo muškietą su tąja. Kai tiktai atlėkęs ties juo viršum medžių, surikęs: „Žinau", tai šis į tą balsą tiesiai pokš, šovęs ir nukritus žmogaus kinka pas tą strielčių. Ir pasakęs nulėkdamas: „Tavo ščėstis, mano neščėstis". (Jurgis Anča, Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1324.)

### 107. NEPAPRASTOS VESTUVĖS

Motinai mirė duktė. Motina labai verkė. Po kiek laiko parėjo duktė ir atsisėdo už stalo. Motina jos negalėjo prakalbinti. Motina nuėjo pas kunigą ir papasakojo savo bėdą. Kunigas sako: „Dabar bus sunku ją išvaryti, bet jūs renkitės ir puoškitės, o ji jūsų paklaus: 'Kur eisite, kas bus?'" Motina taip ir padarė. Parėjusi rengėsi, o duktė atsikėlusi sako: „Kas bus?" Motina atsakė: „Bus vestuvės tėvo su dukterimi". Duktė vėl atsisėdo. Paskui motina vėl rengiasi, o duktė klausia: „Kas bus?" Motina sako: „Bus vestuvės brolio ir sesers". Motina vėl rengiasi, o duktė vėl klausia: „Kas bus?" Motina atsakė: „Bus vestuvės kūmo su dukterimi". Tada duktė sako: „Tada man jau reikia išeiti, kad bus tokios vestuvės". Ir išėjo. (S. Kumpliauskienė, Mažeikiai. Užr. O. Mikniūtė 1932.VII.12. LTA 438/110.)

### 108. MAGIŠKA FORMULĖ

Kai, būdavo, ūtaroja, kad nabašnykai prisikelia, tai vieną kartą Ratinskas iš Ligūnų sako: „Ir aš žinau vieną atsitikimą. Buvo žmogus labai dievobaimingas. Anas jojo per mišką, rado pirkelę ir užėjo. Įėjęs rado nabašnyką. Anas buvo drąsus ir kaip dievobaimingas pasiėmė knygą, ir meldžiasi. Pirkelė buvo dyka. Prie savęs anas turėjo šuniuką. Tada anas girdi, kad šuniokas vis birbia ir birbia. Paskui pradėjo loti. Tada anas padabojo, kad iš grabo iškišti pirštai ir krutina. Matai, gal buvo atgijęs. Tada šitas kai eis pro duris, tik nabašnykas jį lupt už krūtinės. O žmogus nė kiek nenusigandęs sako: „Kaip buvo iš pradžios, taip bus ir visados". Nabašnykas ir nugriuvo negyvas. (J. Bikulčytė, 65 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.VII.18. LTA 977/164.)

## XXI. DVIEJŲ NUMIRĖLIŲ IMTYNĖS

### 109. DĖKINGAS IR KERŠTINGAS NUMIRĖLIS

Kartą vienas žmogus, eidamas namo, išgirdo skambinant varpus. Jam atėjo į galvą mintis, kad jau vienas kas nors išsiskyrė iš šio pasaulio. „Bet juk žmonių yra daug ir jie kiekvienoj sekundėj po vieną miršta", – mąstė žmogus. „Na, gerai, – sušuko jis, – jei kas dabar tą minutę mirė savo smerčiu, tam amžiną atilsį, o kas ne savo, tegul pats sau žinosi". Jam bekeliaujant ėmė temti. Netoli kelio jis pamatė krūmus ir iš jų atlinguojantį žmogų – baidyklę, kuri ėmė jį vytis. Mat ten buvo pakaruoklis, pasikoręs tą pačią minutę, kada jis sakė: „Kas ne savo mirtimi mirė,

tegu pats sau žinos". Pakaruoklis pateko į pragarą ir už tai supyko. Taip pat tą pačią valandėlę mirė vienas žmogus, kuris pateko į dangų. Kai baidyklė ėmė vytis, jis ėmė taip smarkiai bėgti ir nepamatė, kai pribėgo trobelę, kurioje girdėjosi giedant ir žibėjo žvakė. Uždusęs įbėgo į vidų ir atsisėdo. Žmonės nutilo ir užmigo, ir jis liko vienas gyvasis tarp mirusiųjų. Staiga numirėlis sujudėjo, atsisėdo ir tarė: „Nuauk man batus!" Žmogus paklusniai atliko užduotą darbą. Numirėlis atsistojo ir išėjo. Kai išėjo, pasigirdo didelis triukšmas, lyg kas eitų ristynių. Pagaliau numirėlis įėjo visas sudraskytas, purvinas ir tarė: „Apauk man batus, - aš tave išgelbėjau už tai, kad tu pasakei tą valandą už mane amžiną atilsį, ir aš patekau į dangų". Žmogelis drebėdamas užmovė numirėliui batus ir jis vėl atsigulė, kaip gulėjęs. Žmonės atbudo ir ėmė vėl giedoti. Tada žmogus ir klausia: „Kodėl jūs miegojot? Jūs nežinot, kad yra kitas numirėlis už durų ir šis numirėlis išgelbėjo man gyvybę". Žmonės nusijuokė ir tarė: „Ką, ar tu girtas, kad sakai, jog mes miegojome? Argi tu nematai, jog mes giedame?" Pagaliau pamatė, kad numirėlio rūbai sudraskyti ir tik tada patikėjo. Išaušus rytui rado kieme sudraskytą kažin kieno lavoną. Taigi žmogus visada turi skaitytis su piktu žodžiu, nes kartais gali jam blogai atsiliepti. (T. Zemeliauskienė, 45 m.a., Linkuvos m. Užr. E. Zemeliauskaitė 1932.IV. LTA 358/599.)

### 110. „NE TU MANE PAKOREI, NE TU MANE NULEISK"

Senų senovėje vieną kartą mišku jojo kareivis. Anas bejodamas pamatė pakartą žmogų. Kareivis prijojęs nuleido tą pakartą žmogų nuo virvės, bet tas pakaruoklis pradėjo gintis ir šaukti: „Ne tu mane pakorei, ne tu mane nuleisk!" Kareivis baisiai išsigando pakaruoklio ir nuo jo atstojo truputį. Tas kareivis dar turėjo su savim ir šunį. Tas pakaruoklis puolė ant jo šuns, jį sudraskė ir vijosi paskui kareivį. Kareivis kiek galėdamas varė arklį. Prijojęs kalnelį pamatė trobelę ir ten rado kitą numirėlį, gulintį ant lentos. Kareivis, parpuolęs ant kelių, pradėjo melstis. Pakaruoklis, įpuolęs į trobelę, puolė ant kareivio, bet tas gulintis ant lentos numirėlis nušoko nuo lentos ir pradėjo mušti pakaruoklį, ir užmušė. Guldamas į savo vietą, tas numirėlis sako: „Jei nebūtum meldęsis, ans būtų tave sudraskęs, kaip sudraskė tavo arklį ir balną". Tada tas kareivis dar visą naktį meldėsi už tą numirėlį. Ant rytojaus išėjęs laukan pamatė, kad jo arklys ir balnas sudraskyti į mažiausius gabalėlius. Paskui kareivis laimingai pargrįžo namo ir niekuomet vienas daugiau nebėjo į mišką. (Sedos v. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/392.) Plg. Nr. 161.

### 111. NUMIRĖLIAMS PASIŪLO TABOKOS

Vienas žmogus ėjo iš miestelio jau gerai sutemus. Tas žmogus buvo labai drąsus. Eidamas namo, jis turėjo eiti pro koplyčią. Jis įėjo į koplyčios vidų ir pamatė labai daug grabų. Žmogus išsiėmė iš kišenės tabokinę su taboka ir tarė: „Niekas man nepadeda pašniaukšti tabokos, nors jūs, numirėliai, padėkit!" Vienas numirėlis iš užpakalio ėmė siekti ranka prie tabokinės. Žmogus išsigando, užvožė tabokinę ir ėmė bėgti, kiek tik galėdamas: per miškus, per laukus. Atsigrįžta užpakalin, ogi numirėlis atsivejąs. Bebėgdamas pamatė netoli spingsint žiburėlį ir nubėgo į tą kraštą. Pribėgęs prie trobelės vos įsibeldė. Įėjęs į vidų, rado numirėlį prie stalo ant lentos. Jis atsiklaupė ir sukalbėjo „Sveiką Mariją". Lig žmogus sukalbėjo, tuoj ant pečiaus susirangė ir laukia, kas bus toliau. Numirėlio pati buvo išėjusi šaukti žmonių giedoti. Numirėlis atsikėlė ir ėmė mintis. Mynės mynės, ir tos gryčios numirėlis nusuko antram numirėliui galvą. Nusukta galva numirėlis

nugriuvo, o antras man tarė: „Tave išgelbėjo Marija, o kad tu nedavei tabokos, būtų tas numirėlis nusukęs [tau] galvą". Tai pasakęs atsigulė ant lentos. O tas žmogus rytą parėjo namo ir tik tris dienas begyveno, mirė iš išgąsčio. (Janonis, Maškėnų k., Panemunėlio v. Užr. V. Janonis. LTA 619/153.)

## XXII. KAIP MIRUSIEJI ATGAILAUJA

### 112. GIRTUOKLIS DOMAS

Seniau žmonės atgailaudavo žemėje, atgailaudavo iki to laiko, kol atspėdavo jų vardus. Vienas girtuoklis numirė. Dievas jam paskyrė atgailauti: maustyti girtiems žmonėms ratus, blogą kelią rodyti, iš ratų girtuokliui ką nors ištraukti. Šis atgailautojas girtuoklis vadinosi Domas. Važiuoja koks nors girtas žmogus iš miestelio kaiman, Domas numauna jam ratus, iškinko arklį arba išverčia ratus ir arklį kur į griovį, ar kitokią šunybę padaro. Keikia jį – Domą girtuoklį, kad jis žmonėms daug blogo daro, o vardo niekas nei nemano atspėti. Keikia girtieji, užmaudami ir traukdami iš griovio ratus, tikru vardu niekas nepamini savo draugo, mirusio girtuoklio Domo. Vienam girtuokliui, važiuojančiam naktį, Domas numovė ratus. Šis girtuoklis nekeikė, bet kalbėjo: „Vargšai, mes vargšai, Domai! Tu kentėjai gyvendamas, kaip ir dabar. Ir dar vis tebekenti, ir pats kentėdamas mus kankini". Nuo to laiko niekas ratų girtuokliams nebemaustė. Domas nuėjo į dangų, nes jo vardą atspėjo. (S. Šeibakas, 35 m.a., Ukmergė. Užr. P. Valeika 1932.VIII. LTA 397/44.)

### 113. „KUR PADĖSIU?"

Už Laukuvos 2 km, važiuojant Tverų vieškeliu, yra dykumos, kurias senovėj valdę parėžiui. Jos buvusios labai klampios, klaidžios: jeigu žmogus per jas eidavo dieną, jis nepaklysdavo, bet jeigu jis eidavo naktį, tuoj būdavo kažkieno nuvedamas į pelkes ir taip jis turėdavo klajoti, kol išaušdavo. Vieną kartą ėjęs žmogus ir taip pat paklydęs. Nuvargęs atsisėdo ant kupsto ir išgirdo šaukiant: „Kur padėsiu?" Šaukimas kartojosi tris kartus. Žmogus neiškentęs sušuko: „Iš kur paėmei, ten ir padėk!" Tada vaiduoklis sako: „Jau 30 metų, kaip turiu klajoti už tai, kad gyvendamas žemėj vis keldavau savo rėžio kapčių ir mažindavau kitų rėžius, ir kai miriau, buvau nuteistas pats klaidžioti ir kitus klaidinti iki to laiko, kol mano balsą išgirs žmogus". Nuo to laiko niekas daugiau ten nebeklaidindavo ir vaiduoklis dingo. (M. Rupšys, 50 m.a., Bučių k., Laukuvos v. Užr. A. Rupšys. LTA 2273/6.)

### 114. VELNIAI PLUKDO PONUS

Vieną sykį gyveno ponas ir buvo labai piktas. Jis labai mušdavo žmonės. Kiek pagyvenęs tas ponas ir pasimirė. Pakavojo jį su didele iškilme ir labai puikiai. Kai jis mirė, gaspadorauti pasiliko sūnus. Jis irgi buvo toks piktas, kaip ir tėvas. Vieną sykį jaunasis ponas važiavo į Šiluvą, – ar tai į svečius prie kitų ponų, ar kur kitur. O jo liokajus tai buvo tas pats, kurs ir prie tėvo buvo. Parvažiuodami atgal važiuoja per Šiluvos pušyną. Liokajus sustabdė arklius, išlipo iš vežimo, paprašė ponaičio, kad jo palauktų, ir nuėjo į pušyną. Ponas, sėdėdamas vežime, ir laukia savo liokajaus. Nuėjęs į pušyną, liokajus pamatė tokį didelį ežerą, o apie tą ežerą vaikščioja vokietukai, su botagiukais pliauškindami į vandenį. Jis priėjo artyn ir pamatė, kad vandeny plauko žmonės, [kurie] vis poniškai apsirėdę. Kaip tik jie priplaukia prie krašto, tie vokietukai vis kerta jiems su botagiukais, o jie cypdami plaukia atgal į vidurį [ežero]. Ten tų ponų tarpe liokajus pamatė ir savo senąjį

poną beplaukiojant. Pamatęs liokajų, ponas paprašė tų vokietukų, kad leistų jam su liokajum pakalbėti. Na, jie ir leido. Ponas, pasišaukęs liokajų, paklausė jo: „Ar tu pažįsti mane?" Liokajus atsakė: „Pažįstu". Tai paskui jam ponas sako: „Pasakyk mano pačiai ir sūnui, kad jie išdalintų visą turtą tiems žmonems, kuriuos aš gyvendamas mušdavau, - o dabar aš neturiu ramybės, kenčiu didžiausias mūkas. Ir dar pasakyk, kad jie taip negyventų, kaip aš, - o ir jie taip kentės. Te tau mano žiedas ir parodyk jiems, kad geriau tikėtų tavimi". Liokajus atėjo prie vežimo ir papasakojo [ponaičiui] viską, ką [buvo] matęs ir ką girdėjęs. Parodė ir tą žiedą, kurį jam ponas davė. Parvažiavo namo, papasakojo poniai. Na, paskui jie iškėlė didelį balių, užpirko mišias, dalijo visiems turtą. O [paskui] jie gyveno laimingai. (V. Latožienė, Šilų vk., Betygalos v. Užr. R. Juknytė 1924. LTA 783/154.)

115. JUODA KATĖ

Velykų rytą retai kas neina aplink bažnyčią. O jei atsitinka, kad koks žmogus numiršta, ne karto neapėjęs Velykų rytą aplink bažnyčią, tai sielai labai sunku. - Kartą vienas žmogus ėjo anksti Velykų rytą į bažnyčią. Jam beeinant, kapt - ant pečių užsikabino juoda katė. Žmogus nori ją nusikratyti, bet katė stipriai įsikabino į nugarą ir nebesiduoda numesti. Taip ta katė ir prakalbėjo žmogaus balsu: „Susimildamas, kaip nors apnešk mane triskart aplink bažnyčią - būsiu aš laiminga ir tau dėkinga. Aš esu žmogaus siela, - kai aš gyvenau, tai ne karto neapėjau apie bažnyčią per Velykas". Ką žmogus [darys], tekinas apnešė katę aplink bažnyčią ir ji prapuolė. Žmogus taip nusigando, kad tuoj mirė. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.5. LTA 859/22.)

116. TRYS BALTOS DŪŠIOS

Starkų kaime, Vilkaviškio valsčiuje, Šnipauckas labai seniai važiavo pro kapines. Pamatė tris baltas dūšias. Tai jos sako: „Tu mus apnešk apie kapines tris eiles". Vieną eilę - nieko, kitą - sunku, trečią - vos vos apnešė. Kai apnešė, padėkavojo: „Tai, - sako, - tu mus iš čysčiaus išvalnijai, ba mes nėjom, kol gyvos, apie bažnyčią. Ale niekam nepasakok". Tas kentė metus, bet jam noris papasakoti, papasakojo. Kitąsyk kai važiavo, tai kaip davė per žandą, net rogės apvirto. Parvažiavo persigandęs, ilgai sirgo. Visi penki pirštai buvo žymu ant veido. (Šuiskienė, 65 m.a., Alksnėnų k., Vilkaviškio v. Užr. V. Kulbokas 1931.XI.26. LTA 325/67.)

117. BALTAS VYRAS ANT KAPINIŲ

Kitąsyk vienas stiprus vyras ėjo iš karčemos gerai įsigėręs. Atėjo pas kapines, žiūri - stovi baltas vyras ant kapinių. Jam pro tas kapines reikia eiti. Atėjo ties kapinių vartais. Išėjo tas baltasis, priėjo, o žinoma, kaip pusgirtis, tai vis drąsesnis. Sako: „Tegul bus pagarbintas!" O ans sako: „Ant amžių!" Dabar ans mislija: „Velnias nesakys 'Ant amžių'". Sako tas žmogus: „Ko tu nori nuo manęs?" Sako: „Aš čia pakutavoju penkiasdešimt metų, o kad aš, būdavo, rodausi kam nors, tai žmonės manęs bijo, - jie bėga nuo manęs ir aš negaliu su jais pakalbėti. Ar tu manęs negalėtum apnešti tris kartus aplink kapines?" Žmogus sutiko ir, apnešęs tris sykius, paleido, o tas nabašninkas jam padėkavojo ir sako: „Aš kaip gyvas buvau, tai, būdavo, niekad aš neinu apie bažnyčią. Tai už tai turėjau taip ilgai pakūtavot. O kad tu nebūtum mane apnešęs, tai dar būčiau turėjęs kažin kiek čia vargti. O dabar dar sykį tau dėku ir aš dabar eisiu dangun". Ir prapuolė jam iš akių. (A. Kalinauskienė, 70 m.a., Kutelių k., Biržų v. Užr. H. Macevičius 1925. LTA 68/331.)

## 118. „PERNEŠK MANE PER ŠITĄ UPELIUKĄ"

Kai buvo senybėj baudžiava, ėjo mano senelis bažnyčion. Ir anas bažnyčion skubėjo – pradėjo zvanyti. Anas poteriaudamas eina. Užėjo ant tokio mažo tilteliuko. Paskui jam pasirodė panytė, labai graži, jauna, ir jį prašo: „Seneliuk, pernešk [mane] per šitą upeliuką: pakaks manęs tau ir tavo vaikams". Anas sako: „Neturiu laiko, skubinuos bažnyčion". Panytė suraudojo: „Ai ai ai, – du amžiu gyvenau, du amžiu gyvensiu". Ir prapuolė. (Leonora Bagdonienė, 63 m.a., Tytelių k., Duokiškio p. Užr. J. Bagdonas 1937.I.31. LTA 1665/21.)

## 119. SKŪPAUS KUNIGO ATGAILA

Vieną kartą apsinakvojo keleivis karčemoj. Atsigulė į lovą ir mato, kad kunigas vis mišias laiko, ale niekados nebepabaigia: pradeda ir vėl grįžta, pradeda ir vėl grįžta. Tam žmogui nusibodo žiūrėt į tą kunigą ir labai jam pagailo. Jis mokėjo slūžyt prie mišių. Iššoko greitai iš lovos, pradėjo atkalbėt minstrantūrą. Kai reikėjo atzvanyt, pagriebęs liktorių barškina ir tas kunigas atlaikė mišias ligi galo. Paskum jam padėkavojo sakydamas: „Tu mane išgelbėjai, ba aš čia pakūtavoju jau penki šimtai metų. Ant tos vietos buvo bažnyčia ir aš čia buvau klebonu, ale per šykštumą klapčiuką nusiunčiau prie darbo, o mišias atlaikiau vienas. Už tatai per tuos penkis šimtus metų aš čia pakūtavoju. O dabar, dėku tau, esu laimingas". (J. Zauka, Šventežerio v. Užr. E. Volteris 1902. LTA 298/643.) Plg. Nr. 136.

## 120. KLEBONO PINIGAI

Vienoje parapijoje numirė gobšus klebonas. Po jo mirties naktimis pradėjo vaidentis: vis grojo vargonais ir niekas negalėjo žinoti, kaip bažnyčią paliuosuoti nuo vaidenimosi. Žmonės visi bijojo eiti į bažnyčią. Ateina vandrauninkėlis, žmonės jo prašo, ar jis nesutiktų pernakvoti bažnyčioje, tai jie jam gerai užmokėsią. Vandrauninkas sutinka. Nusiperka tris krėslus, staliuką ir kortas. Visa tai nusinešęs į bažnyčią, pradeda grajyti. Begrajyjant išeina iš zakrastijos vienas klapčiukas, kitas, trečias. Nulipa nuo vargonų klebonas ir sako: „Mudu grajysim". Vandrauninkas sutinka. Bet klebonas vis pragrajina ir vis didelius pinigus. Tai klapčiukai iš po grindų atneša jam pinigus ir jis sumoka juos vandrauninkui. Po kiek laiko begrajydamas vandrauninkas susiginčijo su klebonu ir trenkė jam per sprandą. Iš klebono gerklės iškrito daug bumaškų pinigų. Dabar klebonas ima tuos pinigus vėl ryti, bet sugiedojo gaidys ir klebonas sušuko: „Laimingas esu, kad mane išvadavai". Nuo to laiko bažnyčioje daugiau nebesivaideno. (Steponavičius, Seredžiaus m. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/37.)

## 121. PINIGAI NEDUODA RAMYBĖS

Kitą kartą gyveno senas, labai skūpus žmogus. Prieš mirdamas prašė sūnaus, kad jam į grabą įdėtų visus jo pinigus ir palaidotų bažnyčioje už altoriaus. Taip ir buvo padaryta. Nuo tos nakties visada būdavo iš ryto visos žvakės ant altoriaus išvartytos. Kartą keli klierikai susitarę ėjo saugoti, kas ten varto žvakes. Susėdo aplink stalą ir lošė kortomis. Netoli dvyliktos valandos vienas klierikas išėjo iš bažnyčios, būk lauk norįs, ale jis pabūgo vaiduoklio ir nubėgo į kleboniją. Po to išėjo kitas to ieškoti ir nebegrįžo. Po šių dviejų išėjo trečias, ir tas negrįžo, liko tik vienas. Tuo čėsu išmušė dvylika ir nuo kuorų (vargonų) nusileido barškėdami žmogaus kaulai, ir ėmė gaudyti klieriką, norėdami nutverti jam už rankos, bet tas nepasidavė. Tada sako kaulai: „Eik už altoriaus". Klierikas atsakė: „Tu žinai, tu ir

eik". Kaulai pirma ėjo, o klierikas, drebėdamas iš baimės, paskui. „Atidaryk sklepą", - liepė kaulai. „Tu žinai, tu daryk", - sakė klierikas. Kaulai atidarė duris ir įėjo į sklepą. „Atidaryk grabą", - sako. „Tu žinai, tu atidaryk", - sako klierikas. Kaulai atidarė grabą ir sako: „Imk pinigus". - „Tau reik, tu ir imk", - atsakė klierikas. Kaulai paėmė pinigus ir paskyrė: ubagams, mišioms, bažnyčiai ir jam, klierikui, ir liepė eiti į kleboniją. Pareina į kleboniją, žiūri - visi išsigandę, mislija, kad jis jau nebegyvas. Parodė pinigus ir pasakė: „Kad jis grabe neturėjo vietos, nes buvo užimtas pinigais, todėl ir naktį vaikščiojo po bažnyčią, ir vartė žvakes, ir laukė, kol kas užratavos, paims iš grabo pinigus. Kai aš pinigus paėmiau, jis atsigulė ir užsidarė grabas". (Bracienė, Kubiliškių dv., Kelmės v. Užr. P. Pluščauskas 1938.I.10. LTA 1782/18.)

### 122. PRAŠO UŽPIRKTI MIŠIAS

Daunorų kaime pas ūkininką St. Gasparą gyveno įnamė Skečiūno Barbora. Kada ji mirė, tai jos turtą išgraibstė ir paskiau nebuvo, kas perka karstą. Karstą šiaip taip nupirko ir palaidojo be mišių. Kiek laiko praslinkus, nuo kaimo galo šunes atlodavo nematomą daiktą, kuris eidavo gatve ir šaukdavo: „Tio-vio, pio-vio!" Ir taip šunes nulydėdavo iki kaimo kapinių, ir viskas nutildavo. Ir taip buvo kožną vakarą. Žmonės stovėdavo prie vartų, kieme šunes lodavo, bet nieko nebūdavo matyti. Tik kartą, mūsų jau buvo sugulę, - pasakoja M. Matukienė, - šunes atlojo balsą: „Pio-vio" ir sustojo prie mūsų vartų. Priėjo prie lango ir pabarškino sakydama, kad rytoj nueitų pas St. Gasparą ir pasakytų, kad už Barboros vėlę užpirktų 9 mišias (mišios tada buvo po 1 rub.) ir ubagams iškeltų želaunus [pietus]. Mano žmogus tą dieną nenuėjo, o vakare prie lango priėjo Barbora ir sako: „Ar miegi ?" - „Ne, nemiegu". - „Tai ko nenuėjai, kad prašiau ? Žiūrėk, kad rytoj nueitum, o jei ateisiu dar trečią kartą, tai bus bloga". Kada St. Gasparas užpirko mišias ir iškėlė ubagams pietus, tai niekas per kaimą neidavo, šaukdamas: „Pio-vio". (Morta Matukienė, Domantų k., Šiaulių v. Užr. T. Lukošaitis 1938.VIII.22. LTA 1792/56.)

### 123. MIŠIOS UŽ AUKSINIUS DANTIS

Kartą ėjau aš per kapus. Tik štai baltas žmogus lenda iš kapo. Pradėjau aš jį žegnoti, bet jis sako: „Žmogau, aš seniai peržegnotas, kam tu mane žegnoji?" Aš jo paklausiau: „Ko tu reikalauji, jei vaikštai po šventą žemę?" Nieko nepasakęs pradingo. Einu aš dar toliau - stovi juoda būtybė. Man net plaukai pasišiaušė. Pradėjo jis eiti atpakaliai. Norėjau bėgti, bet aš negalėjau - sustojau ir lyg stabo ištiktas stoviu. Priėjo jis prie vieno kapo, sustojo ir sako: „Paimk mano [auksinius] dantis ir nunešk į miestą, parduok žydui ir užpirk man mišias". Taip pasakęs prapuolė. Tai įvyko 1901 metų rugsėjo mėnesio 18 dienos vakare. (J. Daugelis, 83 m.a., Kurklių k., Šeduvos v. LTA 768/636.)

### 124. MIŠIOS UŽ MARIJOS DŪŠIĄ

Buvo Vėlinių rytas. Keliu ėjo viena moteris. Jai reikėjo eiti pro sodžiaus kapines. Apie tas kapines žmonės pasakojo įvairių padavimų. Bijodama, kad kas nepasivaidentų, ji pradėjo kalbėti rožančių. Ir taip jai einant pro kapus nuo kapų nulipo kita moteris ir pagarbinusi ėjo kartu. Abi eidamos šnekučiavosi, kol priėjo miestą. Priėjus pirmą namą, reikėjo užsukti. Tada moteris pamatė, kad jos bendrakeleivė neturi kojų, o vietoj kojų rūkas. Moteris nusigandusi pradėjo ją žegnoti, bet ji sustojusi tarė: „Eik greitai pas kleboną ir pasakyk, kad jis atlaikytų mi-

šias už Marijos dūšią". Taip pasakiusi išnyko. Moteris, nuėjusi pas kleboną, visa papasakojo, kas jai buvo atsitikę. Klebonas paėmė parapijos knygą ir ėmė ieškoti. Ir surado, kad kadaise buvęs vienuolynas ir tame vienuolyne buvus vienuolė, vardu Marija. Greitai nuėjo į bažnyčią, atlaikė mišias už jos vėlę ir nuo to laiko niekas nebematė vaidenantis. (E. Čiukšytė, 47 m.a., Maželių k., Kovarskio v. Užr. V. Tarolytė 1931.XI.9. LTA 294/20.)

### 125. VILTIS PADEDA KENTĖTI

Čysčiuj buvo dvi bobos: viena visa liepsnoj, o kita ligi pusiaujo. Toji, kur iki pusiaujo, labai rėkusi ir skundusis, o pirmoji tylinti. Šitosios rėksnė klausianti: „Kaip tu iškenti nerėkdama?" – „Matai, ištekės jauna duktė, jai bus sūnus, sūnus bus kunigas. Ir kai pirmas mišias laikys, mane iš čia ištrauks". Matai, su kantrybe visada gera. (Ona Mažiulienė, Duokiškis, Kamajų v. Užr. A. Mažiulis 1937.III.28. LTA 1184/80.)

### 126. PAVYDI GASPADINĖ – JUODA KALĖ

Buvo kartą dideliai pavydi gaspadinė, anei vienam ubagui nieko nenorėdavo duoti. Kai ji numirė, tai į virtuvę atėjo juoda kalė ir pradėjo lakti paplavas. Lakė lakė, kol išlakė visas. Išlakus išėjo laukan. Antrą naktį taip pat atėjo, trečią naktį taip pat atėjus lakė. Ketvirtą naktį mirusios pačios vyras pradėjo laukti, ateinant tos juodos kalės, ir norėjo jos paklausti, kas ji tokia. Kai ji atėjo, paklausta vyro taip atsakė: „Aš esu tavo pati ir kad aš, gyva būdama, buvau dideliai skūpi, nieko nedaviau biedniems žmonėms ir ubagams, tai dabar turiu lakti paplavas". Vyras paklausė, ar negali kaip išsivaduoti iš tos nelaimės. Pati sakė: „Galbūt. Bet tu turėsi užpirkti kelias mišias ir duoti ubagams išmaldos". Vyras pasižadėjo taip padaryti ir ana tuoj išėjo. Ryto metą ūkininkas užpirko dvejas mišias ir dalino ubagams išmaldos. Nuo to laiko juodoji kalė lakti pamazgų daugiau nebeatėjo. (Žemaitija. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/413.)

### 127. LAKAMNI PONIA

Kartą gyveno lakamni ant pinigų ponia. Ji buvo labai bagota, bet jai vis buvo maža ir maža turtų. Ji verpdavo kitiems linus ir vilnas. Kai ji suverpdavo, tai vis vieną tolką padėdavo į kuparą. Ji jau turėjo prisidėjusi pilną tą kuparą tolkų ir pinigų turėjo gana daug. Už metų ta ponia mirė ir tame name pradėjo vaidintis. Vieną kartą tos ponios sūnus atsiuntė gromatą, kad išvalytų namus ir kad būtų čysta, kai jis parvažiuosiąs. Nei vienas nenorėjo eiti valyti namų, tik viena nedidelė mergaitė nuėjo. Vos ji pradėjo valyti, kaip išgirdo – kitame kambary kažin kas verpia. Ji buvo nebaugi, todėl nuėjo pažiūrėti, kas ten verpia. Atidarė duris ir pamatė seną žilą senelę taip greitai verpiant, kad net ugnis aplink ją dega, ir didelis šmotas [grindų] jau išdegęs aplink ratelį. Ta mergaitė paklausė: „Senele, duok man – aš už tave paverpsiu". – „Dukrele, neiškentėsi". Mergaitė nuėjo valytis. Kai tik suskambino poteriams, tai nustojo verpti, o paskui vėl verpia. Ta mergaitė, kasdien valydama kambarius, ėmė kalbėti poterius už tą senelę. Vieną kartą ji [senelė] prisisapnavo savo sūnui ir sako: „Sūneli, tu neieškok sau kitos mergaitės, tik paimk tą, kuri kambarius valė, nes ji yra mano išgelbėtoja. Mano kambary tu rasi kuparą linų ir vilnų, tai išdalyk visom žmonom, kuriom tik verpiau, po vieną [tolką], o pinigus išdalyk ubagams". Parvažiavęs sūnus viską taip padarė, kaip motina liepė. Ir daugiau ji neverpė tame kambary. (Raseiniai. Užr. O. Narbutaitė. LTA 783/352.)

### 128. ČYSČIŲ KENČIA PEČIUJ

Repšienės seseriai (Antadavainės kaime, Užpalių parapijoj) mirė sesuo. Tik po kelių dienų namiškiai išgirdo ją pečiuj verkiant. Visi labai nusigando. Pažiūrėjo pečiun ir pamatė - sėdi ji pečiuj ir verkia. Pranešė kunigui. Kunigas liepė jos neliesti, nes ji ten čysčių kenčianti. Niekas jos ir nelietė, pečiaus nekūreno. Taip ji, išbuvus pečiuj trejis metus, išnyko. (M. Repšienė, 40 m.a., Antadavainės k., Užpalių v. Užr. B. Zaleskis 1928.II.7. LTA 11/102.)

### 129. NEKŪRENK PEČIAUS

Vėlinių naktį visi numirusieji keliasi ir eina į bažnyčią pasimelsti. Pasimeldę jie eina į namus pažiūrėti. Taip vieną kartą gyveno dvi seserys, o jos labai sutikdavo. Neužilgo viena jų mirė, antroji labai gailėjosi. Ir taip Vėlinių naktį atėjo iš bažnyčios sesuo ir, pasirodžiusi šitai seseriai, sako: „Ko gi tu taip verki? Mano kančios nėra labai didelės, bet jos yra jūsų pečiuje. Jeigu nekūrensite pečiaus, tai mano kančios bus mažesnės ir, sako, jos pasibaigs po metų". Sesuo paklausė. Nors ją vyras ir bardavo, bet ji kad ir kūrendavo, tai visai mažai. Ir kai kūrendavo, tai vis girdėdavo - pečiuje kas dejuoja. Taip kitais metais Vėlinių naktį vėl pasirodė sesuo ir labai dėkojo, kad mažai kūrendavo pečių, nes jos kančios buvo mažesnės. (O. Šaučiulytė, 40 m.a., Anykščių m. Užr. S. Pekarskaitė 1931.XI.9. LTA 294/2.)

## XXIII. VĖLĖS MELDŽIASI BAŽNYČIOJE

### 130. VARPININKAS JUOZAPĖLIS PASAKOJO

Vėlės arba dūšios per Vėlines renkasi naktį bažnyčioje. Buvo Kaltinėnų miestelyje toks tikras atsitikimas. Varpininkas Čeponas Juozapėlis visuomet gulėjęs naktį bažnyčioje. Vėlinių naktį dūšios pažadinusios tą Juozapėlį ir sakančios: „Greitai eik laukan, nes tu čia dideliai smirdi: mes negalime dėl tavo smarvės čia būti". Juozapėlis išėjęs ir daugiau Vėlinių naktį nenakvojęs bažnyčioje. (M. Grikšienė, 39 m.a., Rūtelių k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.V.20. LTA 1167/654.)

### 131. „AR TU ČIA, EMILIJA?"

Visų Šventųjų naktį, bažnyčią uždarius, ji pasislėpė spaviednyčioj, norėdama sužinoti, ar tikrai Visų Šventųjų naktį dūšios susirenka į bažnyčią melstis. Gyva nieko nematė, bet kai užmigo, pamatė, kad atsidarė bažnyčios durys, priėjo žmonių ir kunigų ir ėmė melstis. Vienas senas kunigas laikė mišias. Per mišias niekas į ją nežiūrėjo, tik paskui du maži vaikai priėję sako: „Ar tu čia, Emilija?" Ji klausianti: „Bet kas jūs esate?" Tie atsakė: „Mes esam tavo broliukai". Jos broliukai tikrai maži buvo mirę. (P. Lengvinas, 30 m.a., Pagerdaujo k., Gargždų v. Užr. F. Vargonas 1931.XI.10. LTA 322/176.)

### 132. „MOTIN, GREIT NEŠINKIS IŠ BAŽNYČIOS!"

Vienos moteriškės numirusios visos keturios dukterys. Motina be galo jų gailėjo ir, kur tik eidama, vis jų verkė. Visų Šventųjų ar Vėlinių vakarą, nuėjus naktį į bažnyčią, užsilindus už lomkų ir laukianti, ar nepamatys savo dukterų per dvyliktą naktį. Mat sakoma, kad Vėlinių nakties dvyliktą į bažnyčią susieina sielos melstis. Motinai bebūnant, priėjo pilna bažnyčia nekaltų sielų ir tarp kitų pamačiusi savo dukteris. Motina pradžiugus, išlindus ir pribėgus prie savo dukterų. Ją pamačiusios, dukros jai sakančios: „Motin, greit nešinkis iš bažnyčios, nes šiąnakt

tau joje negalima būti! Be to, kai išeisi laukan, tai savo skarą nuo galvos numesk žemėn". Motina persigandus rytą anksti atėjo prie bažnyčios žiūrėti, gal kas pavirto iš jos skaros, bet nustebo, nes skarą rado taip smulkiai sugnaibytą, kad žmogaus ranka niekaip taip smulkiai negalėjo sugnaibyti. (Juzė Žemaitienė, 50 m.a., Raseiniai. Užr. St. Džiugas 1938.X. LTA 1796/33.)

### 133. DUKTERS PRIEKAIŠTAI MOTINAI

Viena motina turėjo vienturtę dukterį. Buvo labai turtinga. Ale toji duktė ėmė ir numirė. Motina labai jos gailėjo ir kai ją dėjo į grabą, kartu pridėjo visokių audeklų, aukso ir kitoniško turto, - padarė mat didelį grabą. Na, išlydėjo į kapus ir pakavojo. Motina labai dažnai verkdavo. Pirmesniuose amžiuose Visų Šventų vakarą dūšios eidavo į bažnyčią. Ir kol jos eidavo per šventorių, paprasti žmonės galėdavo jas matyti, tik bažnyčioje tapdavo nebematomos. Ta motina ir eina Visų Šventų vakarą pažiūrėti savo dukrelės. Nuėjo ant šventoriaus ir atsistojo netoli bažnyčios durų. Ir pradėjo eiti daugybė tos parapijos kapuose pakavotų žmonių dūšių. Eina pažįstami ir nepažįstami, o savo dukrelės vis nesulaukia. Praėjo daugybė, jau kada ne kada dar po vieną praeina. Žiūri, žiūri - kad ateina jos duktė pati paskutinė. Žiūri dar, kad ji neša viską, ką motina į grabą sudėjo, neša visą turtą. Duktė priėjo prie motinos. Motina klausia: „Dukrel, kodėl tu taip atlikus, paskutinė eini?" - „Mama, - sako ji, - labai mane apsunkinai: pridėjai man į grabą visokio turto, kad aš led galiu panešti - kur aš einu, vis atlieku paskutinė". Ir nuėjo dukters dūšia į bažnyčią, motina daugiau jos nebematė. Motina apsimislijo, atkasė dukters duobę, išėmė visą tą turtą iš grabo ir išdalino ubagams. Daugiau kožną Visų Šventų vakarą duktė ėjo kartu su visom dūšiom bažnyčion ir dėkavojo motinai. (K. Petronienė, 50 m.a., Dudonių k., Panevėžio v. Užr. J. Petronis 1936.II.4. LTA 741/5.)

### 134. DUKTĖ NEŠIOJASI MOTINOS AŠARAS

Vieną sykį mirė vienos motinos duktė. Motina dukters labai gailėjosi ir verkė dieną naktį. Vieną dieną pas ją atėjo jos kaimynas ir jai sako: „Jei tu nori savo dukterį pamatyti, tai nueik Vėlinių naktį į bažnyčią ir ten pasislėpus laukė, kol visos dūšios susieis į bažnyčią - ten ateis ir tavo duktė". Motina paklausė kaimyno ir nuėjo dvyliktoj valandoj į bažnyčią. Ten ji pasislėpusi laukė dūšių. Po kiek laiko pradėjo eiti dūšios, bet tos dukters dūšios nebuvo matyti. Kai jau visos suėjo, motina pamatė, kad jos dukters dūšikė įėjo pati paskutinė. Ji buvo visa šlapia ir dar puode nešės vandens. Įėjus ji pradėjo sakyti: „Kas čia smirdi?" Besidairydama ji pamatė kampe savo motiną. Pamačiusi sako: „Ko tu čia, mano neprietelka? Sušlapinai mane visą ir dar į ranką vandens puodą padavei". Tai pasakius puolė prie motinos, paskui ją puolė ant motinos ir kitos dūšios. Boba vos ištrūko gyva. Nuo to karto daugiau ji neverkdavo dukters. (Ignas Čepliauskas, 49 m.a., Raseiniai. Užr. Br. Globys 1938.XI.5. LTA 1770/23.)

### 135. „PO TRIJŲ DIENŲ IR TU ČIA BŪSI"

Kitąsyk vienam dideliam mieste buvo tokia sena boba, turėjo jau daugiau kaip šimtą metų. Sykį, sėdėdama vakare, viena savo stuboj, pradėjo taip mislyti, kad jau jos vyras numirė, sūnūs ir dukters numirė, visi draugai ir pažįstami numirė, sako: „Tik aš viena, nuo visų apleista, čia vargstu". Ale ji išgirdo, kad skambina bažnyčioj, sako: „Kas tai yra, kad šitokiam laike šaukia bažnyčion?" Ji tuoj pasiėmė sau šviesą ir nuėjo į bažnyčią. Pamatė: kaip kitąsyk žibėdavo žvakės, o tada

apšviesta bažnyčia taip kokia nepaprasta šviesa. O žmonių prisėdus pilna bažnyčia, viskas tyku - negieda, nepoteriauja. Pamatė ji ten sėdint mirusį savo vyrą, savo sūnus ir dukteris, pamatė ir savo tėvus, visus gimines ir pažįstamus. Priėjo viena dvasia prie jos, sako jai: „Tai matai, tu vis sakai, kad jau tu tik viena apleista, o dabar visus čia gali matyti, o po trijų dienų ir tu čia būsi su mumis". Kaip jai pasakė, taip ir išsipildė: po trijų dienų toji senukė numirė. (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/208.)

### 136. NUMIRĖLIŲ MIŠIOS

Vėlinių naktį žmonės gieda rožančių už dūšias, o kaimo merginos liko ant rytojaus nakvot miestely ir kalba su zakristijonu: „Juozuk, ar tu nežinai, kur pasikavot? Seniai gieda, o mes pasilinksminsim". - „Žinau". - „O ar nežinai, kur mes gausim kiaušinių? Turim mėsos, galėtumėm balių padaryti". - „Nugi žinau, po bažnyčia sklepe". - „Tai atnešk, o mes čia palauksim". Zakristijonas nueina atnešti ir jau ima. Staiga kažin kas nutveria jam už rankos, kažkoks šaltas, ir girdėti kaulų treškėjimas. „O ko tu čia nori?" Bet jis labai nusigando, nei žodžio neištaria. „Aš noriu kiaušinių", - sako jis. Numirėlis sako: „Ar valia vogti? Ar tu apsiimi tą padaryti, ko aš prašysiu, tai aš paleisiu?" - „Apsiimu". - „Ašiai kunigas ir noriu mišias laikyti, ar tu man patarnausi? Aš trisdešimt metų čia tavęs laukiu. Dūšių prieis pilna bažnyčia klausyti. Aš kai buvau kunigu, [tai] mane įšventė ne dėl Dievo, bet dėl žmonių, todėl dabar čia turiu pakūtavot. O tos dūšios negerai klausė [mišių], tai dabar turi klausyti. Tu irgi būsi palaimintas už tai, kad man patarnausi". Tuojau kunigas ėmė rengtis mišioms, o žvakės pačios užsidegė, nereikėjo jų net liesti zakrastijonui. Laiko tas kunigas mišias, o klausytojų - dūšių pilna bažnyčia. Vargonai gaudžia. Pasibaigė mišios. Zakrastijonas žiūri, kur tos dūšios dings. Paskui tarė kunigas eidamas: „Palaimintas tas, kuris mus išgelbėjo". Eina jis pirma, o dūšios paskui. Vargonai nutilo, o žvakės užgęso. Išėjo iš bažnyčios ir nuėjo ant kapinių. Paskui jiems išėjus durys užsidarė. Pareina jis, o mergos klausia: „Kur tu taip ilgai buvai?" Juozukas papasakojo. Mergos išsigando. „Ar atnešei kiaušinių?" Jis atsakė: „Kur aš nešiu juos, aš vos gyvas išlikau". - „Juozuk, kol gyvi būsim, neisim Vėlinių dieną šokti, o visą mėsą išdalysim ubagams". (Šakiai. Užr. V. Žemaitis 1927.IV. LTA 28/337.) Plg. Nr. 119.

## XXIV. VAIKAI VAIDENASI - PRAŠO PAKRIKŠTYTI

### 137. PASIMOKYK KRIKŠTYTI

Vieną kartą vienas sodietis ėjo iš Salantų į Kulsodą. Buvo jau vėloka. Jam einant, iš perkaso iššoko mažas vaikas, apsivilkęs baltais marškinėliais. Jis užėjo tam žmogui už akių ir prašo krikšto. Žmogus labai nusigando ir jam sako, kad jis nemokąs krikštyti. Vaikas prašė jį eiti pasimokyti krikštyti, o jis čia palauksiąs. Žmogus greitai sugrįžo į miestą, nuėjo pas kanauninką ir pasakė kame dalykas. Kanauninkas, žinoma, jį pamokė. Kada išmoko, kanauninkas ir jis nuėjo į tą vietą, kur matė vaikelį. Iš perkaso iššoko tas pats vaikelis ir klausia: „Na, ar išmokai krikštyti?" Žmogus su baime atsakė: „Iš..." Kada pakrikštijo tą vaikelį, jo vietoj stovėjo didelis vyras. Jis pasakė: „Septinti metai ieškojau žmogaus, kuris galėtų mane apkrikštyti, bet vis negalėjau sutikti". Dar jis pasisakė turįs dvidešimt keturis metus. Padėkojęs už krikštą, pranyko. To žmogaus, kuris krikštijo vaiką, pavardė Martinkus. (A. Drakšaitė, Plungės v. 1930.IV.12. LTA 284/613.)

### 138. „PAKRIKŠTYK TU MANE"

Vieną kartą dvylikos metų mergaitė ir trylikos metų berniukas vežė vaiką krikštyti. Važiuojant pradėjo labai pustyti, mat tada buvo šalta žiema. Tai jie atsuko arklį atgal ir sugrįžo. Parvažiavę pasakė vaiko vardą, bet jie nesisakė, kad nebuvo pas kunigą. Daugiau po trijų nedėlių tas vaikas numirė. Ta mergička užaugo, dar po dvylikos metų jau ta merga buvo gaspadinė. Tai vieną kartą labai pradėjo lyti ir trenkė griaustinis. Tada ji smarkiai ėjo iš lauko žąsiukus parsivaryti. Tas laukas buvo netoli. Beeidama keliu žiūri - mažas vaikiukas atlekia tiesiog ant jos. Tada jis jai ir sako: „Pakrikštyk tu mane!" - „O kaip tave pakrikštyti?" - „O taip: su burna prisigerk vandens ir krikštyk". Moteriškė tuojau atsigulė ant kelio ir vandenį, o tas vaikas tuojau užgulė jai ant galvos ir prigirdė. (E. Vaitkienė, Jakūbaičių k., Gudžiūnų v. Užr. A. Vaitkus 1933. LTA 422/43.)

### 139. „AR NEGALĖTUMEI MANE PAKRIKŠTYTI?"

Vieną kartą ėjo moteriška paupiu. Ir iššoko mažas vaikelis, ir anas prašė: „Ar negalėtumei mane pakrikštyti ?" Ana atsakė: „Galėčiau". Beeinant anuodviem vaikelis paaugo sulig medžių viršūnėmis. Na, paskui anuodu prie vandens ginčijasi. Vienas sakąs: „Tu lenkis". Antra sakanti: „Tu lenkis prie vandens". Toliau sakanti: „Jei neprisilenksi prie vandens, aš nekrikštysiu". Paskiau dūšia lenkėsi, pridavė vandens ir moteriška krikštijo. Kai pakrikštijo, dūšia pasakė: „Čia devynis krikštytojus nuskandinau: aš vis liepiau lenktis ir murkt - mėgdavau įstumti į vandenį. Dabar, - sako, - čia nieks nebebaidys". Padėkavojęs ir nuėjęs sau. (Bružienė, Kartenos v. Užr. J. Mickevičius 1929.II.8. LTA 552/812.)

### 140. „ESU BE KRIKŠTO MERGOS VAIKAS..."

Vienas žmogus ramiai gyveno per daug metų. Susyk pradėjo naktį klėty baladotis, ir jau į tą klėtį bijo naktį ir įeit. Tas žmogus ir šventino, ir ką tik darė, bet nieks nemačijo. Ale tas žmogus gavo kitą berną. Ano klausia tas ūkininkas, sako: „Ar tu kitąsyk nežinai, ką reikia daryt, kad mano klėty vaidinasi?" - „O ką aš galiu žinot, - reiks pažiūrėt, kas ten baladojasi". Vakaro sulaukęs sako: „Aš eisiu į klėtį gult". Sako ūkininkas: „Ale tave gali nusmaugti". - „Aš nebijau". Ir nuėjęs atsigulė. Nieko negirdėt jam, užmigo. Pabudo naktį - jau jis guli ant žemės. Na, ale kitą vakarą sako: „Palauk, aš pasaugosiu, kas čia darosi". Atsigulęs glūdo, laukia, kas čia bus. Klauso - ateina iš kampo pas jį ta baidyklė. Sugriebė už rankos, jį laiko, o jis nori bėgti. Toliau klausia: „Kas tu per vienas ir ko tu čia nori?" Sako: „Aš esu be krikšto, mergos vaikas, mane mažą pasmaugė ir pakasė čia klėties kampe; mane pakrikštyk, aš vietos neturiu". Sako tas bernas paleidęs: „Pakrikštiju tave, būk mano vardu". Toji baidyklė jam paskui sako: „Dėkui tau, brolau, jau aš dabar būsiu laimingas, jau gausiu vietą". Ir nuo to sykio daugiau nieks toj klėty nesivaidijo. (Buršveigeris, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/122.)

### 141. „MUDU ESAM VIENOS MERGOS DVYNIAI..."

Vėlai vakare puodžius Rumša važiavo iš Raseinių, pardavęs puodus. Atvažiavus prie žaiginių sodno kertės, jo kumelaitė pradėjo sunkiai traukti vežimą, taip sunkiai, kad vos tik paeina. Kas čia pasidarė? Atsisuka, žiūri - gale brikelio sėdi du mažučiai vaikiukai. „Kas judu tokie esate?" - jis klausia. „Mudu esam vienos mergos dvyniai, čia sodne pakavoti". - „Tai ko judu norit?" - „Krikšto". - „Na tai, - mislija sau, - davažiuosiu lig klebonijai, tai nuvesiu pas kunigą, jis ir pakrikštys". Atvažiavęs prie melnyčios, žiūri - jau jų vežime nėra. Kad jis būtų susipratęs

peržegnoti, tai būtų išliuosavęs juos nuo kipšo. (U. Levonienė, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/64.)

### 142. „KO TU NORI?" - „KRIKŠTO"

Vienuose namuose kunigas prašėsi ant nakvynės. „Mes priimtumėm nakvoti, - sako tų namų gaspadorius, - ale kad juose vaidinas". - 'Tai niekai, pernakvosiu", - sako kunigas. Ir apsinakvojo. Iš vakaro kunigas užsidegė žvakę ir meldžiasi. Tik pradėjo kažin kas ant lubų baldytis ir sakyt: „Mesiu, mesiu..." Kunigas sako: „Mesk, kad taip nori". Ir įkrito pro aukštinį žmogaus čvertis [ketvirtis]. Po valandžiukei ir vėl šneka: „Mesiu, mesiu..." - „Mesk", - kunigas atsakė. Dribt ir įkrito žmogaus antra čvertis. Taip bešnekant sukrito visos keturios žmogaus dalys. Po tam tos dalys susiėjo į krūvą ir pasidarė didelis žmogus. Mat vis mislijo, kad kunigas bijos, bet kunigas nebijo. Tas žmogus atsistojo ir eina prie stalo gesinti žvakes. Kaip tik priėjo artyn prie stalo, kunigas šmakšt ir užmetė ant jo pečių stulą. Iš tokio didelio žmogaus pasidarė mažas vaikiukas, ką tik gimęs. Kunigas paklausė: „Ko tu nori?" - „Krikšto", - tas atsakė. Kunigas tą vaiką pakrikštijo. Po tam jis padėkavojo kunigui ir išnyko. Nuo to sykio niekas tuose namuose nesivaidino. Mat kipšas įlįsdavo į jo kūnelį ir eidavo žmonių gąsdinti. (U. Levonienė, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/57.)

### 143. „AŠ ESU TIKRAS TAVO BROLIS"

Vienas jaunikaitis medžiojo miške ir paklydo. Atėjo naktis. Tada jis susikūrė laužą ir apsistojo prie kelio. Jam būnant prie ugnies, atėjo daug jaunesnis vaikinas ir jam tarė: „Sveikas, broleli, ar leisi man prie ugnies pasišildyti?" Tasai jam leido šildytis, - vis dviem linksmiau miške, negu vienam. Tada ateivis jam ėmė pasakoti, kad jis esąs jo tikras brolis. Tas nenorėjo tikėti ir jam atsakė, kad jis esąs vienintelis sūnus pas tėvus ir kad daugiau jokių broliukų neturėjo. Bet ateivis vis tvirtino, kad jis - tikras jo brolis. Tada jaunikaitis ateivio prašė įrodyti jam, kad esąs tikras jo brolis. Ateivis jam ėmė aiškinti: „Mane mama visai mažą pasmaugė, nes nenorėjo turėti benkartą. Ji pakorė su prijuostes šniūreliu ir po tiltu kūnelį paslėpė. Aš nuo to laiko neturiu ramybės ir saugau pinigus". Tais žodžiais ateivis įteikė medžiotojui minėtą šniūrelį, kurį išėmė iš savo kišenės. Paduodamas šniūrelį, pridūrė: „Tu mamai paduok šį šniūrelį ir prašyk, kad ji prisipažintų tau, mane nužudžius. Tada aš būsiu laisvas, o pinigus, kuriuos aš saugau, tu galėsi sau pasiimti". Sulig tais žodžiais ateivis pranyko iš medžiotojo akių, tik šniūrelis liko jo rankose. Kitą dieną medžiotojas rado kelią ir nuvyko namo. Papasakojo motinai, kad buvo su broliuku susitikęs. Bet motina jam nieko nepasakė. Tada jis išėmė iš kišenės šniūrelį ir parodė motinai. Motina labai nusigando ir jam išpažino savo nuodėmę. Po to ji išėjo iš proto ir netrukus pasimirė. Sūnus kitais metais miške rado puodą su pinigais ir pralobo. Nužudytas pavainikis buvo išvaduotas. (Antanas Dūdėnas, 77 m.a., Pajavinių k., Dusetų v. Užr. A. Urbonas 1938.VIII. LTA 1693/557.)

## XXV. PRANEŠIMAS IŠ ANAPUS

### 144. KATRA PIRMA NUMIRS, TA KITAI PASIRODYS

Dvi draugės susitarė: katra pirma numirs, ta kitai pasirodys ir apsakys viską, kaip ten yra numirus. Abidvi buvo jau nebe jaunos, ištekėjusios abidvi. Dabar ėmė viena ir numirė pirma. Akurat - ji prisisapnuoja tai, kur gyva jos draugė: „Kaip sutarėm, taip ir atėjau aš pas tave. Ale, - sako, - kad tu liežuvį turėsi

užspaudus, aš tau viską pasakysiu, kaip ten yra". Ta: „Nesakysiu niekam, nesakysiu", - prižadėjo ji niekam nesakyt, kad matė tą savo draugę, ką juodvi šnekėjo. „Nedėlios rytą prigers šuliny susiedkos duktė (viena tik ta dukrelė ir buvo, labai mylima). Kai atlydės ją ant kapų, ateik ir tu sykiu ant kapų su žmonėm, ir tada mane pamatysi. Tik niekam nesakyk, kai mane pamatysi". - „Gerai, gerai, nesakysiu". Akurat - nedėlios rytą atlekia susiedka raudodama, kad įkrito duktė į šulinį ir prigėrė. Dabar jau lydi tą mergaitę į kapus. Eina ir ta moteris palydėti. Žiūri ji - ir ta, jau kur numirus, eina sykiu, lydi. Eina sykiu su visais. Priėjo ji prie tos savo draugės. „Tik tu niekam nesakyk, kad tu mane matai". - „Nesakysiu, ne!" Dabar nueina ant kapų, nulydi tą mergaitę. Duobė iškasta. Jau gieda „Aniuolas Dievo apreiškė". Žiūri ta moteris - pilna žmonių: ir pažįstamų, ir nepažįstamų, ir giminės visi, kur seniau išmirę, - visi ant kapų. Dabar jau „Aniuolas pasveikina" gieda. Čia žmonių daugybė: ir mažų, ir didelių. Jai rūpi pasakyt savo vyrui, kad čia tiek daug žmonių pristoję. Priėjo ji prie savo vyro: „A tu matai ką?" - „Nieko aš nematau, tik tuos žmones, kurie atlydėjo". - „Eik tu! Žiūrėk: ir tas, ir tas, ir tas čia stovi", - rodo ji su pirštu. „Eik tu, durne! Čia nieko nėra: tik tie, kurie atėjo ant kapų, kurie atlydėjo". - „Ale žiūrėk: ir tas, ir tas, ir tas", - rodo ji su pirštu. O tas jos vyras nieko nemato. Kai tik duobę užkasė, nieko nebėr, pražuvo viskas, - nebematė nė tos savo draugės, ir ji jau pražuvo. Dabar jai naktį vėl prisisapnuoja ta jos draugė. „Mat aš tave kaip prašiau, kad tu niekam nesakyk, o tu išplepėjai. Dabar aš tau nebepasirodysiu. Tai būčiau aš tau viską pasakius, kaip ten yra numirus". (U. Petraitienė, 76 m.a., Valatkonių k., Baisogalos v. Užr. V. Žaromskis 1936.I.22. LTA 787/13.)

### 145. „AŠ KENČIU ČYSČIUJE"

Katinų kaime (Uliūnų parapija) gyveno viena, o gretimam kaime, Midžiūnuose, kita merga - geros draugės. Tai buvo Galiauskaitė Uršulė (pasakotojos motina) ir Račiūnaitė Gertrūda. Jos nebuvo giminės, ale ir vaikystėje visur abi susieidavo, ir jaunystėje viena kitai visus vargus ir džiaugsmus išsipasakodavo, ir ištekėję negalėjo viena kitos užmiršti. Kartą jos susitarė: ta, kuri pirma mirs, ateis kitai apsakyti, kaip ji gyvena aname pasauly. Netrukus mirė Račiūnaitė. Po kiek laiko per sapną atėjo Račiūnaitė ir sako: „Aš kenčiu čysčiuje. Ale, drauge, - sakė ji, - niekam, niekam neprižadėk numirusi apsakyt, kaip ten yra, - labai tai yra sunku. Ale kad pažadėsi, ištesėti reik". Tai buvo dar rusų laikais. (Juzė Kuodienė, 60 m.a., Uliūnų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.2. LTA 1729/22.)

### 146. „AŠ DIKTAI VARGSTU"

Vieną naktį mano tėvas Aleksas Lengvinas sapnavo, kad atėjo jo miręs brolis ir sako: „Tamsta čia esi, o aš diktai vargstu". Tai pasakęs, su dviem pirštais suėmė už rankos. Rytą papasakojo sapną ir sako, kad taip buvo nutvėręs už rankos, jog net dabar skauda. Atsismaukė marškinių rankovę ir pamatė, kad ant rankos yra dvi mėlynos piršto dėmės. (P. Lengvinas, 30 m.a., Pagerdaujo k., Gargždų v. Užr. F. Vargonas 1931.XII.10. LTA 322/169.)

## XXVI. RAMYBĖS NETURĮ NUMIRĖLIAI VAIDENASI

### 147. BARZDOTA UŽKEIKTA PANA

Seni žmonės taip apsakinėja. Buvo viena pana ir turėjo didelį dvarą. Ta pana negalėjo išsirinkti sau kavalieriaus. Užtat kad kas pas ją ateidavo, tai ji liepdavo

tam nusiskust barzdą. Nors tas kavalierius ir nuskusdavo barzdą, tai ji vis tiek už jo neidavo. Kunigas, apie tai dasižinojęs, pradėjo pykt. Ji tada liepė pašaukt kunigą ir liepė jam nuskust barzdą (pagonijos laikuose kunigai nešiodavo su barzdom). Kunigas užpykęs prakeikė ją ir jai išdygo barzda. Tam dvare niekas gyvent negalėjo. Reikėdavo naktim duoti valgyti dešimčiai asabų. Sykį taip atsitiko, kad užėjo į tą dvarą ant nakvynės cirulninkas. Jam pasakė, kad čia nėra kur, eik į palocių nakvot. O kas ten įeidavo, tai tą smaugdavo. Cirulninkas nuėjo, apsižiūrėjo, pasikūrė sau pečių, sušilo ir atsigulė. Tuo tarpu atsidarė visos durys, priėjo prie jo pana ir prašo ant večerijos. Jis buvo atvožnas, nieko nebijojo ir nuėjo valgyti. Ta pana buvo apsidengus, bo gėdijos, kad su barzda. Jis pasižiūrėjo į jos barzdą ir prašė, kad pazvalytų nuskust. Kai nuskuto, tai ji jam padėkavojo. Daugiau nuėjo į šėpą, išėmė auksinius ir deimantinius lenciūgus, žiedus ir dovanojo jam. Paskui liepė jam pirkti tą dvarą, sakydama, kad tiems, katrie čia gyvena, nusibodo gyvent. „Tu pirksi pigiai tą dvarą, bo jie nenori penėt tiek žmonių kasdien ir bijo gyvent tam dvare, bo jie visi prakeikti. Nuo to karto aš nebepasirodysiu, bo pasilikau sčėslyva, - laukiau du šimtu metų, kol man kas barzdą nuskus". (J. Zauka, Panevėžio aps. Užr. K. Būga. LMD I 139/6.)

### 148. KAPUOSE MERGA ŠUKUOJASI KASAS

Nuo Tauragnų už šešiasdešimt varstų yra Stučių kapai. Tenai kas vakarą merga šukuodavo gražias savo kasas, katros buvo tokios ilgos, kad net kelius siekė. Ale tos mergos niekas negalėjo nei paimti, nei prieiti. Tą mergą žmonės net krikštyti sprabujo, sakydami: „Jei tu esi merga - būk Ona, o jeigu tu esi vyras - būk Jonas". Ale ir šitas spasabas nieko nemačijo, kol galų gale pati išsikasujo. (A. Dičiūnienė, 70 m.a., Paluodės k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1936.I.29. LTA 753/51.)

### 149. ŽIBANTI PONIA

Narbutiškių dvare (Salako valsčius) dirbo ant pusės zapašninkas Adomas Valskys iš Liudvinavos vienkiemio. 1921 metais, rudens čėse, jis po večerės ėjo arklių perkelti. O arkliai buvo pririšti gale sodo, prie beržų. Jis, eidamas į arklius, turėjo praeiti pro daržinę ir kluoną, o pro tas minėtas trobas viduriu ėjo takelis. Valskys ėjo į arklius su šunim Biznium (jis buvo be uodegos). Eidamas pro daržinę pamatė, kad iš daržinės išėjo ponia, jau nejauna, bet gražiai apsirėdžiusi, kad net jos rūbai nuo mėnesienos žibėjo, vienplaukė, basa ir kojų nagos blizgėjo nuo mėnesio šviesos. Ir ta ponia ėjo jam skersai kelio, iš daržinės kluonan. Jis nusigando, bet vis dėlto pakusino ją šunim: „Kusy, Bizniau!" Šuo kai vijo tą ponią, o ta ponia kai lėkė - tiesiai ant kluono sąsparų ir, pribėgusi prie sąsparos, tik padriksėjo kaip katė nagom ir prapuolė. O šuo sugrįžo su dideliu kaulu dantyse. (Elena Dičiūnienė, 58 m.a., Sabalunkų k., Salako v. Užr. St. Dičiūnas 1938.II.13. LTA 1541/77.)

### 150. BALTA ŽMOGYSTA ŠALIA MANO LOVOS

Pasakojo senas mudrius. Sako: „Kaip aš buvau jaunas. o mano tėvas buvo zakristijonu Bartininkuos, aš turėjau gulėti varpinyčioje. Vieną naktį, kaip tik pradėjau migdytis, pajutau, kad stovi šalia mano lovos balta žmogysta. Atėjus pagraibė su savo šalta ranka man už burnos, atsiduso ir kaip išėjo, taip išėjo iš varpinyčios. Aš jau gulėjau taip, kaip negyvas, o kad toji dvasia prasitraukė, tai, sako, vienuos marškiniuos nubėgau į špitolę. Ir daugiau jau ten nėjau gult". (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/69.)

### 151. KODĖL VAIDENASI PRIE JUODO TILTO

Ant antro versto vieškeliu nuo Pagelažių sodžiaus (Ukmergės apskritis) yra didelis raistas, vadinamas Prūdbalis, ir tiltas ant vieškelio, vadinamas Juodas (vanduo iš abiejų pusių to tilto labai juodas). Per šitą raistą prisiėjo, daug metų tam atgal, vesti vieškelį. Toj vietoj, kur dabar Juodas tiltas, niekaip negalėjo užpilti raisto ant kelio: ką per dieną pripils akmenų, žvyro, tai per naktį išnyksta. Taip kamavosi žmonės apie nedėlią ir niekaip negalėjo užpilti. Ant galo vienam ten dirbančiam žmogui prisisapnavo, kad reikia ton vieton įmesti tris dūšias: žmogaus, šunies ir gaidžio. Tuo laiku Pagelažiuose ganė galvijus senutis kerdžius. Vieną nedėlią, kada tas kerdžius valgė pas ūkininką Šakelę, pas Šakelę susirinko daug žmonių ir maskolių, dirbančių ant vieškelio, ir sutaisė vakaruškas. Atsinešė arielkos ir daug visi gėrė, o daugiausiai girdė kerdžių. Po nakties skerdžius prapuolė kaip į vandenį: visur išieškojo, bet niekur nerado. Su juo prapuolė ir jo šuva, o pas vieną ūkininką gaidys. Paskum tik pagelažiečiai dasižinojo, jog girtą skerdžių, šunį ir gaidį įmetė į raisto balą, kurios negalėjo niekaip užpilti. Paskum, įmetę tas tris aukas, tai užpylė ir nuvedė vieškelį toliau. Užtat dabar nakčia prie Juodo tilto žmonės tankiai mato vaidenantis. (Pagelažių k., Veprių v. Užr. P. Galaunė. LTA 600/15.)

### 152. MALŪNAS MALA NAKTIMIS

Ulmerio dvare (Kaltinėnų valsčius) senovėje buvęs malūnas, kuriame malė jaučiais. Jaučiai buvę sumalę vieną baudžiauninką. Tas baudžiauninkas naktimis grįždavęs iš kapų ir maldavęs. Vienas baudžiauninkas, anksti pakilęs, nuėjo į dvaro baudžiavą. Jau iš tolo išgirdęs malūną ūžiant, manė jau pavėlavęs ir gausiąs plakti. Pribėgęs prie malūno žiūri, kad duryse dar tebesanti ir spyna įkabinta, ir prievaizdas tebegulįs ant pečiaus. (M. Grikšienė, 89 m.a., Rūtelių k., Kaltinėnų v., Tauragės aps. Užr. A. Brazdeikis 1937.V.20. LTA 1167/656.)

### 153. „PARVEŽK MAN MARŠKINIUS"

Vienas žmogus važiavo į turgų. Jam reikėjo važiuoti per mišką. Ir jis pamatė pliką žmogų. Tas žmogus ir sako: „Parvežk man marškinius - tada tau viskas seksis parduoti". Tas žmogus ir nuvažiavo. Turguje jam viskas sekės parduoti, kaip tas žmogus sakė. Ir nupirko jam marškinius. Važiuoja namo. Ir kai atvažiavo į tą vietą, kur buvo matęs tą žmogų, ir išsikinkė arklys. Kai arklys išsikinkė, ir pamatė vėl tą patį žmogų. Tas žmogus ir klausia: „Ar parvežei man marškinius?" - „Taip, parvežiau", - ir padavė jam marškinius. „Tai eikim toliau", - ir nusivedė į mišką, ir parodė tris bačkas. Ir klausia: „Kas čia yra?" - „Ką aš galiu žinoti, kas čia yra?" Tada tas žmogus atidarė - pamatė pilną bačką vandens. Ir klausia: „Ką tai reiškia?" - „Tai reiškia, kad bus vieni metai lytoti". Priėjo prie antros bačkos ir klausia: „Kas čia yra?" - „Ką aš galiu žinoti", - atsakė žmogus. Atidarė, žiūri - pilna kraujų. „Ką tai reiškia?" - „Tai reiškia, kad bus karo metai". Priėjo prie trečios statinės. Ta buvo pilna rugių. „Ką tai reiškia?" - „Tai reiškia, kad bus vieni metai labai derlingi". Tuo žodžius pasakęs, žmogus pranyko. O žmogus parvažiavo namo. Ir įvyko taip, kaip buvo sakyta. (Dautartų k., Židikų v. Užr. L. Žuta 1933.IX.23. LTA 788/51.)

### 154. „MATAUŠAI, DUOK DUONOS!"

Bartaška Mataušas pasakoja tokį atsitikimą. Važiavęs naktį iš melnyčios, iš Tiltiškių (Salako valsčius). Pilekalniuos, Luodkų lauke, prie Paluodės lauko kampo

(Salako valsčius), išgirdo šaukiant: „Mataušai, Mataušai, duok duonos!" Kai pašaukė jį vardu, anas nenusigando ir sako: 'Turiu, te!" Ir priėjęs, duodamas duoną rankon, sučiupo, kad to žmogaus ranka šalta kaip ledas ir žmogus nepažįstamas ir baisus. Tas žmogus duoną priėmė ir nieko nesako. Tada anas labai nusigando, suprato, kad prisidavė. Anas arklin ir dui greit lėkt namo. Arklys pradėjo prunkšti ir tuoj prieš kalnelį išsikinkė. Persigandęs atvažiavo namo ir pasakė šeimynai, ir daug kam sakydavo. (J. Bikulčytė, 65 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.VII.7. LTA 977/141.)

155. KAIP VATIENĖ VAIDENOSI

Prieš kokį 70 metų Jotainelių dvare ėmė vaidentis Vatienė. Vaikščiodavo ji visame dvare, gal ir pas ponus nueidavo. Krėsdavo visokias štukas. Labai ji nekentė savo marčios. Būdavo, ji su pačiu guli, o Vatienė braukš, braukš per visas andanarčikų duris, įeina į jų gryčią. - „Kiaulė mat atėjo ant mano gaspadorystės! Nemoka duonos užminkyti. Vis tiek aš tave pasmaugsiu..." Tada Vatienė, būdavo, pradeda minkyti tešlą, ruošiasi, pyška. O rytą atsikelk - kaip buvo iš vakaro, taip viskas ir tebėr. Andanarčikai, būdavo, vėlokai pareidavo iš laukų, tai tada ir vakarienę virdavo. Kūrenasi kuknioj ugnis, o nuo aukšto dzi-z-z-z - kad paleis degantį nuodėgulį. Tai žinok, Vatienė, nors jos ir nematyti. Pilnas priesienis pasidaro ugnies, nuodėgulis zirzdamas lekia, bet niekas nenukrenta. Ne visiems buvo ji galima pamatyti. Prisikabino ji prie 14 metų mergaitės Diržanauskaitės. Ji mat iki šiol dar buvo be spaviednės, tai ir prisikabino. Būdavo, jai pasirodo Vatienė ir tampo už kojų. Mergaitė vakare, būdavo, jau ir ima verkt: „Žiūrėkit, ateina Vatienė..."

Būdavo tokių, kurie netikėdavo, kad Vatienė vaidenasi. Netikėjo ir Vatienės marčios tėvas. Jis kartą atvažiavo ir atsigulė ant pečiaus. Girdi: trinkt, trinkt, trinkt visas duris. Trept, trept - įeina Vatienė, nors ir nesimato. Seniui numirė blusos. Ale jis guli. Vatienė eina užpečkin. Jis girdi, kai lipa jau pas jį. Tada kaip didžiausias akmuo užsirito jam Vatienė ant krūtinės. Senis nebegali nei rėkt, nei lėkt. Jis tik mintim kalba ir kalba poterius, kol Vatienė nusirito. Bernai dažnai juokdavosi iš Vatienės, netikėdami, kad ji vaidenasi. Tai Vatienė kartą pasakė Diržėnauskaitei. „Aš jiem gerkles primyšiu ir pelenų pripilsiu". Dirbo dvare toks Konstantas iš Viplių kaimo, chabrus buvo senis. Valgė jis toj gryčioj, kur Vatienė gyveno, pietus. Nugraužė jis kaulą, na, ir blinkt ant pečiaus: „Tai Vatienei!" - juokiasi jis. Tuo laiku tik z-z-z-z tas pats kaulas atgal nuo pečiaus, pataikė tiesiai seniui į kojos kelį. Tas kelias dienas vaitojo.

Kviesdavo kunigus. Kunigai skaitė egzortus, viską darė, bet nieko nepadėjo - Vatienė vaidenosi ir viskas. Kartą atvažiavo du kunigai ir dar kažkoks ponas. „Ką jūs, - jie sako, - prasimanot ir tiek. Kas čia vaidensis?" Tuo tarpu susuktas maišas nuo pečiaus tik strykt ir atsirado už stalo, tarp kunigų. Ir sėdi. „Mat ar nesivaidina?" - sako žmonės. „Tai, - sako kunigai, - kaip maišas atlėkė, taip ir nulėks". Mat jiem nei šiaip, nei taip sakyt, kad vaidenasi. Kartą pro dvarą važiavo kunigas Nargelė (ne tas, kuris yra palaidotas Ramygalos kapuose - senesnis). Vienu kartu ėmė ir nusimovė visi ratai. „Kas dabar daryt?" - klausia kurmonas. „Važiuok ir be ratų", - sako kunigas. Užragino arklius ir važiavo. Ratai patys užsimovė.

Nuo andanarčikų gryčių koks vienas kilometras buvo ant lauko pirtelė. Vakare prieš Žolinę mano tėvas parvažiavo iš melnyčios ir žiūri, kad toj pirtelėj šviesu. Jis nuėjo pažiūrėti, kas ten yra, žiūri - ant patalų guli aukštielninka nuoga boba (Vatienė). Gale galvų dega žvakė. Tėvas taip nusigando, kad pagreibė jį šiltinės, 19 savaičių sirgo.

Dar daug štukų Vatienė pridarydavo, bet kur jas visas atminsi. Kartą ji prisisapnavo Dirženauskaitei ir pasakė, kad ji vaidenasi todėl, kad nenešiojo brostvų (škaplierių, medalikėlių). Jos brostvos būdavo vis ant sienos pakabintos. Už kiek laiko po to Dirženauskaitės sapno vaidentis nustojo. Ar ten Vatienė, ar ten velnias buvo, šunes žinos, bet vaidentis tai tikrai vaidenosi. (A. Zaveckas, 75 m.a., Kunigiškių k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.VI.28. LTA 909/18.)

156. VAIDUOKLIS JEŠIUS

Prieš 80 metų kartą ūkininkas Višinskis važiavo į malūną. Naktį grįždamas išgirdo kažką sušalusį krūmely dejuojant. Višinskis, sukirtęs botagu per krūmelį, sako: „Kad tau šalta, lipk ant pečiaus!" Parvažiavęs namo rado namiškius, išgąsdintus netikėtai ant krosnies atsiradusio vaiduoklio. Višinskis turėjęs dukterį Elzelę. Vaiduoklis Ješius dažnai užkabindavęs šitą Elzelę, net ir naktį ją traukdavęs iš lovos už kojos. Kartą Višinskiai vaiduoklį paklausė: „Kas esi, ko tu nori, iš kur atėjai?" Ješius pasisakė, kad esąs kilęs iš anos pusės Plinkšių ežero, Grajausko gyvenimo, kuris randasi Paplinkšėj. Jo tėvai buvę garsūs galvažudžiai, turėję savo bravarus degtinei virti, dvarą ir didelį katilą pinigų, kuriuos įmetę į Plinkšių ežerą. Galvažudžio sūnus Biliūnis Ješius taip liko pražuvęs. Kitą kartą Višinskiai vėl klausė: „Ješiau, pasirodyk, kaip atrodai!" Ješius atsakė: „Jūs visi išmirtumėt is baimės, kad pasirodyčiau. Aš jus visus matau ir galiu suskaityti". Višinskienė prašo: „Suskaityk!" Ješius išbrėžia sienoj tiek bryžių, kiek troboj yra žmonių. Kartą Ješius dejuodamas sako: „Ai, ai, visas ožkas nukirpau, o niekame Elzelės neradau". Kitą kartą vėl Ješius sako: „Elzele, Elzele, aš tau parnešiau pyragą, kuris yra ant kampo padėtas". Elzelė nuėjusi pažiūrėti ir pamačiusi vietoj pyrago didelį maitkaulį.

Buvo baudžiavos laikai. Višinskis ir visi kiti Pamarkijos gyventojai priklausė Sarakų dvaro ponui Jonkauskui, kuris turėjęs urėdą Kontrimą. Kartą Višinskis papasakojo urėdui Kontrimui apie vaiduoklio padarytus neramumus, – jis naktimis vis dejuodavo ant krosnies arba traukdavo už kojos iš lovos Elzelę, gulinčią šalia motinos. Prieš vakarą urėdas Kontrimas, atjojęs ir uždaręs tvartan arklį, įėjo į trobą, pasidėjo ant stalo knygas, užsidegė dvi grabnyčios žvakes, skaito ir laukia, ką Ješius jam sakys. Sutemus Ješius, sugrįžęs ant krosnies, sako: „Aš tą Kontrimą šiąnakt smaugsiu". Kontrimas išsigando ir greit liepė išvesti iš tvarto arklį. Pasiėmęs knygas ir žvakes, išdūmė į dvarą. Kontrimui išjojus, Ješius nusijuokęs sako: „Jis man nieko nepadarys ir aš jo nebijau".

Višinskiai, norėdami jį išvyti iš savo namų, parveždavo daug kunigų, bet Ješius jų neklausydavo ir neidavo. Paskui į Gadūnavą parėjęs gyventi kunigas Dygavičius. Jie tuo tikslu kreipėsi į naująjį kunigą. Dygavičius prižadėjęs atvažiuoti. Ješius ant krosnies vėl dejuoja: „Aai-ai, aš to kalipkalio bijau ir kada jis gimė, aš juo nesidžiaugiau". Namiškiai klausė: „Kur tu buvai, kada jis gimė?" Ješius atsakė: „Katinu pasivertęs gulėjau ant duonos įmaišalo". Vieną dieną šeimininkas parvežė kunigą Dygavičių. Ješius jam sako: „Aš tavęs nebijočiau, nes tu, būdamas studentėliu ir bėgdamas pro davatkos daržą, išrovei ropę, bet dabar bijau, nes ją vėl atidiegei ir ji prigijo". Kunigas liepia jam išeiti iš tų namų. Ješius skundžiasi: nežinąs kur eiti, prašosi kunigo, kad pavėlytų įlįsti į tą padlą, esančią už upės pas Smalduobę. Šeimininkė nusiuntė piemenį pažiūrėti tos padlos. Jis pamatė pas Smalduobę gulintį girtą žmogų ir sugrįžęs pasakė šeimininkei. Žmogus buvo pažadintas ir parvestas pas kunigą. Kunigas Dygavičius liepė Ješiui tada lįsti į tą Smalduobę. Ješius Biliūnis, išeidamas iš tų namų, pasakė, kad iš tos Smalduobės jis dar sugrįšiąs po trečios ar ketvirtos kartos. Žmonės seniau toj Smalduobėj dažnai matydavę juodą šunį gulint. (Pamarkijos k., Nevarėnų v. Užr. E. Mačernytė 1935. LŽV 181.)

157. ZMYTRA

Matuizų kaime pas vieną gaspadorių dažnai taip vaidenosi: kas vieną naktį iš jo kluono ateidavo kokis žmogus, tai ką randa, visa išima, - randa duoną užmaišytą - užklotą atkloja, iš pečiaus malkas išima, - ką tik randa, visa priešingai daro. Paskui pavirsta katinu ir atsisėda kur ant kartelės. Pasikelia gaspadorius, randa jį ir visada taip sako: „Ak, kad tu skrad' žemėn nuveitai, tu ir vėl čionai!" Tas vėl pavirsta žmogumi ir sako: „Eikši, diedai, parūkysim!" Visi miega, o jie rūko. Paskui, kai gaidys užgieda, tai nei neregi, kaip išeina, pranyksta. Ir taip jis priprato, kad visada ateidavo, ir jau niekas jo nebijojo. O jį pavadino Zmytra. Šeria gyvulius, jis ateina ir sako: „Padėsiu". Arklį kinko - ir jis ateina. Per ilgus laikus taip buvo. Tam daikte buvo pakavotas kokis žmogus ir ant to daikto pastatė kluoną, o ant jo kapo pastatė pėdžią, na, užtai ir nedavė nigdi pakajaus. Paskui ėmė duoti diedam - ubagam ir primindinėt už Zmytrą, tai pamažu ir nesirodė daugiau tas Zmytra. (O. Lūžienė, Valkininko v. Užr. A. Lūžytė 1928. LMD I 622/14.)

158. PAKARUOKLIS BIELSKIS

Kartą sutemus ėjo iš miestelio namo tokia merga. Reikėjo jai eiti pro namus žmogaus, kurs buvo netoli beržynuky pasikoręs. Ta merga buvo pasiutus, mislija: „Niekas nemato, įeisiu aš į kiemą, pasiimsiu šiaudų kūlį, bus šienikui prisikimšti". Priėjo prie tvorikės, žiūri - buvęs tų namų šeimininkas sėdi ir pypkę kūrija. Ta merga buvo drąsi, - kad ir biškį nusigando, ale nieko, - priėjus pasiėmė kūlį ir jau lips per tvorą. Tik pakaruoklis greit atsikėlė, kad trauks iš jos kūlį - paėmė ir nunešęs vėl padėjo į vietą. Ta merga dar kartą pasiėmė kūlį, norėjo nusinešti, bet ir vėl tas pats. Tada kad spjovus, kad rūkus per tą tvorą - nė neatmena, kaip namo parėjo. Vėl kitą kartą mūsų tėvas turėjo, saulei nusileidus, eiti akurat pro tą tvorikę. Priėjęs žiūri - tas pakaruoklis sėdi sau gražiausiai ant lipynukės ir pypkę kūrija. Tėvas priėjo artyn ir sako: „Gerą vakarą". Šis atsakė: „Dėkui!" - ir vėl sau rūko. Nors drebėdamas tėvas betgi turėjo perlipti per tą lipynukę, prie pat to pakaruoklio. Pasižiūrėjo į veidą - tikrai tas pats, kur pernai pasikorė. Mūsų tėvas klausia: „Samoška, kaip tu čia dabar atsiradai?" Tai tas nieko neatsakė, tik nusisuko nuo jo ir vėl traukia savo pypkę. Tai tėvas tada kad šovė, tai šovė namo - nei nežino, kaip parėjo. Ir daug kas jį matė taip sėdint prie savo namų lipynukės ir dabojant savo gera nuo vagių.

Netoli Ariogalos yra didelis kalnas, vadinas jis Bielskio kalnu. Tai vėl žmonės daug visko matė prie jo. Taip vieną kartą senis Stripeika, kurs tiek daug pasakų mokėjo, ėjo jau visai sutemus pro tą kalną. Gi žiūri - pats senis Bielskis, apsitaisęs kaip vienuolis, su „pranciškum" susijuosęs, pro šalį kartu su vėju lekia. Visur aplinkui tyku, tik čia prie jo vėjas švilpia. Stripeika buvo slabnų akių, tai prisitaikė, prisimerkė, įsižiūrėjo gerai - tas pats. Tuomet šiurpuliai jį nukratė. Pasiėmęs iš kišenės degtukus, kad brauks visa sauja, žiūri - nieko nematyti, tik vėjas švilpia. Užgesus degtukams ir vėl mato tą Bielskį. Pasižiūrėjęs jis į Stripeiką taip rūsčiai, nusisukęs ir pranykęs ore. Tai vėl kitą kartą arkliganiai suleis arklius prie to kalno, tai žiūri - ateina Bielskis, su pranciškum susijuosęs, pasiėmęs didelį pagalį. Išvaro tuos arklius per kelią iš savo pusės ir pats pranyksta. Kiek kartų, būdavo, jie suvaro tuos arklius į jo pusę ir sustoję visi į krūvą, kai dar šviesu, žiūri - ir visados tas pats pasikartoja. (J. Kauneckienė, Ariogalos m. Užr. V. Kauneckas. LTA 783/592.)

159. PONAS KUKARCKĖJ PASIKORĖ

Viename dvare buvo labai bjaurus ponas: jis jau toks buvo kaip pusė šėtono. Prie baudžiavų ir visus negalima girti, visi buvo kraugeriai, o tas už visus baisesnis.

Sykį tas ponas išvažiavo į Kukarckę javus parduot, o užveizdui liepė javus išmaišyt ir vežt. Vieną dieną tas ponas išvažiavo, o kitą dieną nusiuntė mergas į klėtį maišyt javų. Tos kaip tik užlipo ant klėties, pamatė poną jau maišant grūdus. Tos rėkdamos žemyn. Užlipo užveizda ir tas nusigando, nežino, kas tai pasidarė, - kad ponas ant kelių dienų išvažiavo, o jau jį mato ant klėties. Vakare išgirdo - parvažiuoja, partrinksi karieta. Tarnas išbėgo iš pakajų patikti. Rodės, atvažiavo iki pakajų, kaip išėjo - nieko nėr. Nuo to parvažiavimo taip ir pradėjo ponas po pakajus trankytis, ir visame dvare vietos nebuvo žmonėms. Kitą dieną parvažiavo jo vežėjas, pasakoja, kad sako, ponas Kukarckėj pasikorė. (Šikarckiūtė, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/124.)

160. PUŠIS, KUR BAUDŽIAUNINKAS PASIKORĖ

Buvo tai baudžiavos metu, kada prastiems žmonėms reikėjo eiti baudžiava. Buvo tai netoli Kamorūnų sodžiaus (Kalesninkų parapija). Stovi tenai prie kelio labai sena pušis, apipuvusi, sutrūnijusi. Tuo keliu eidavo baudžiauninkai pas dvarininkus dirbti. Vieną kartą vienas baudžiauninkas pasivėlino, tai dvarininkas liepė jį primušti. Primušė tą baudžiauninką, sukapojo net visą kūlį rykščių. Kitą dieną eina tas baudžiauninkas, beeidamas pamatė, kad saulė jau aukštai, sako: „Vis tiek vėl mane muš, verčiau čia sau galą pasidarysiu". Ėmė ir pasikorė ant tos pušies. Žmonės, ant rytojaus atradę jį pasikorusį, pakasė po ta pušele, nes negalima į kapus laidoti, kurs pasikaria. Po kiek laiko ėmė vaidentis: kai tik saulė nusileidžia, girdėti tenai kažin kas vaitoja tokiu liūdnu balsu, - verkdavo, vaitodavo, šaukdavo visokiais balsais, tai gyvuliais, tai žmonėmis pasivertęs.

Vieną vakarą, jau saulei nusileidus, važiavo žmogus namo. Kai tik privažiavo tą pušį, iššoko iš po tos pušies labai baisus šuo ir pribėgęs padėjo galvą ant ašies. Arklys tik strikt ir sustojo. Žmogus kirto tą šunį botagu, šuo pranyko. Arklys ir vėl eina, bet šuo ir vėl padėjo galvą ant ašies. Žmogus nežinojo kas bedaryti - sėdėjo vežime ir gynė ašį, bet paskum pamatė, kad tas šuo jau nebijo botago. Ėmė giedoti giesmę prie Panelės Švenčiausios. Tas šuo atsiliko kelis žingsnius ir pranyko.

Vieną kartą ėjo mūsų sodžiaus žmogus, vardu Motiejus, vėlai iš bažnyčios [pro tą pušį]. Žiūri - išėjo dvi merginos, ilgais baltais rūbais apsirengusios. Jis nusigando ir ėmė bėgti, bet viena mergina jį sulaikė, o kita kirto per dešinį žandą. Motiejus iš karto krito žemėn. Pasijuto, kad dešiniąja akimi nieko nemato, o dešinioji ranka ir koja tapo kaip suakmenėjusios. Ant rytojaus žmonės jį rado gulintį netoli tos pušies. Parnešė namo ir Motiejus papasakojo, kas jam buvo atsitikę. Pagyvenęs dar kokią savaitę, mirė. Pasakoja, kad kažin kokios laumės su skrybėlėmis šokdavo daržely aplink tą pušį. (Kamorūnų k., Kalesninkų par. Užr. Ant. Šimukonis. LMD I 635/1.)

161. PAKARUOKLIS GELBSTI KAREIVĮ

Vieną kartą gyveno kareivis, kuris mylėjo vieno pono dukterį. Jis visada, jodamas į pono dukterį, būdavo, sukalba poterius prie Panelės Švenčiausios. Bet vieną kartą jis užmiršo sukalbėti poterius, o jam reikėjo joti per mišką. Bejodamas žiūri - ant kiekvieno medžio kabo pakaruokliai, kurie labai smarkiai maskatavo. Jis, būdamas labai drąsus kareivis, ėmė joti toliau, bet prijojo maršką, kuri jam kelią užstojo. Jis atsiminė, kad išjodamas užmiršo poterius. Tada jis nulipo nuo arklio, sukalbėjo poterius. Vienas pakaruoklis* jam sako: „Nejok tu vienas, bet užlipk ir

* Originale kartais rašoma ir „pakaruonis".

nukirsk kardu mano virvę, tai aš tau pasakysiu ką daryti". Kareivis nulipo nuo arklio, užlipo ant medžio, kur kabojo pakaruoklis, nukirto kardu virvę. Tada pakaruoklis jam sako: „Tu negali vienas joti, nes tave nušaus ponas, kuris tykos tave šią naktį dukters kambary: kai tik tu eisi į paną, tuojau jis paleis šūvį ir tu virsi negyvas". Tada jie sutarė joti abudu. Susėdo abudu ant vieno arklio ir nujojo. Bejodami prijojo dvarą, kurio pono jis mylėjo dukterį. Tada pakaruoklis liepė jam palaukti sode ir žiūrėti, kaip pakaruoklį šaus ponas. Pakaruoklis pasivertė panašiu į kareivį žmogumi. Nuėjo prie miegamojo kambario, kuriame miegojo pono duktė, ir pradėjo lįsti pro langą. Tada betupįs už lovos pasislėpęs ponas paleido į jį šūvį ir pakaruoklis krito žemėn negyvas. Bet kadangi jis buvo dvasia, tai jo neužmušė ir nesužeidė. Tada pakaruoklis nuėjo prie kareivio ir paklausė, ką jis matęs. Tada pakaruoklis pasivertė Švenčiausia Panele ir nuskrido į dangaus karalystę. Kareivis parjojo namo labai nusiminęs, kodėl jis poterių nesukalbėjo. (E. Mitalienė, 36 m.a., Utena. Užr. J. Mitalas 1933. LTA 421/110.) Plg. Nr. 110.

### 162. DU OŽIUKAI GRYČIOJ ŠOKINĖJA

Kada aš dar buvau jauna, kokių 17 metų, aš tarnavau Smaltiškių kaime pas Jokūbą K. Pas jį dar tarnavo pusbernis (kuo vardu - nebeprimenu). Vasarą, kada dar šilta būdavo, aš naktimis gulėt eidavau ant suolo gaspadinės kambary, bet žiemą, kada šalta paliko, taisiausi aš patalą ant pečiaus, prišakiniame kambaryje. Apie tai sužinojusi, gaspadinė tarė: „Myliuk (taip ji mane vadino), ar tu nebijai viena gulėti?" - „Kodėl man bijoti?" - atsakiau. „Ką, dar tu nežinai, kad pas mus gryčioje vaidinasi? Kada mėnesienos naktis, tada ant grindų šokinėja du ožiukai. Jie nieko nedaro, pašokinėja kiek ir vėl išeina pro duris". - „Kad jie nieko nedaro, tai ko aš bijosiu?" - atsakiau ramiai ir, nieko negalvodama, atsiguliau ant pečiaus. Ilgą laiką ten gulėdavau, bet nematydavau nei ožiukų, nei ožkyčių. Nebuvo kada ir matyti: per visą dieną prisidirbusi, kada vakarą atsiguldavau, tai ir išmiegodavau visą naktį.

Vieną nedėlios vakarą ilgai vakaravau, kada jau parėjau namo, buvo kokia dvylikta valanda. Ką tik spėjau ant pečiaus atsigulti, kai išgirdau priemenės durų darymą. Maniau sau, kad tai ateina koks „brugans", ir suglaudusi ausis klausiausi. Atsidarė ir gryčios durys, bet nieko dar nemačiau. Tik, tarytum verčiama, pasižiūrėjau į grindis - ir pamačiau du ožiukus. Taip jie ten gražiai šokinėjo, bet nieko nedarė. „Gaspadoriau, ar nematai, kas čia gryčioj šokinėja?" - klausiu persigandusi. „Aš kožną naktį juos matau, kaip jie ateina, bet kas iš to, juk jie nieko nedaro, - pašokinės ir vėl išeis". Jau aš buvau pasiėmusi ir pagalį, maniau, kad tik liptų ožiukai ant pečiaus, tuoj duočiau su pagaliu. Jie pašoko kokį pusvalandį ir išbėgo pro duris, palikdami jas valioj. Tą pat padarė ir su priemenės durimis. „Gaspadoriau, ar jau miegi?" - klausiau. „Dar ne", - atsakė jis. „Atsikėlęs uždaryk duris, nes ožiukai jas paliko atdaras". - „Tau tik taip atrodė - jos kaip buvo, taip ir stovi uždarytos", - atsakė jis juokdamasis. Nuo to laiko jau daugiau niekuomet nebegulėdavau ant pečiaus, bet pas gaspadinę.

Rudenį bernas kasė duobę darže, dėl bulvių pakavojimo žiemai, ir iškasė dvejis žmonių kaulus. Vieno iš jų dar vestė nebuvo supuvusi. Gaspadorius juos nunešė į kapus ir pakasė. Nuo to laiko niekuomet naktį nebesivaidino gryčioj ir iki šių dienų. Gal tie žmonės buvo papjauti ir jų dūšios ligi tol klajojo, kol kūnų nepakavojo kapuose. Ir kai tik pakasė, daugiau nebesivaidino. (G. Šernienė, 57 m.a., Gailių vk., Biržų v. Užr. S. Šernas 1928. LTA 265/210.)

### 163. MOTERIŠKĖ SU VAIKU

Degučių valsčiuje, Blekiškių lauke yra didelė ir klampi pieva. Per vidurį pievos teka neplatus upelis, bet gilus ir klampus. Ten viena moteriškė tapo nužudyta ir į tą upelį įmesta. Tuomet Blekiškių gyventojai pjovė šieną ir rado tą moteriškę su vaiku. Ją apšutusią ištraukė, greit atvežė iš Salako policiją, apžiūrėjo, bet nerado nė jokios nužudymo žymės. Būk, sako, pati nusiskandinusi. Dabar klausimas, kur ją laidoti: nežinia, ar ji katalikė, ar rusė, jokio tikybos ženklo prie savęs neturėjo. Visi nutarė, kad palaidoti ten pat, pamiškėj. Taip ir padarė. Tai dabar, kada tik eisi saulei nusileidus, vis pamatysi einant moteriškę su vaiku ir vandenį benešant. Bet jokio piktumo nedaro. Mano dėdienė mėgino eiti paskui ją, bet kai ėjo, ta moteriškė ir pražuvo ten, kur palaidota buvo. Būk, sako, ir dabar vaidenas tame pakely. Jeigu nujoja nakčia ganyti arklius, tai ten negali išbūti - arklius kas tai vejoja ir neduoda jiems ėsti. (Degučių v. Užr. M. Šimkūnaitė. LTA 619/83.)

### 164. PER IŠVERSTĄ RANKOVĘ PAŽIŪRĖJUS

Pasakojo vienas kareivis. Sako: „Kaip aš, dar namie būdamas, sykį pakinkiau arklius į vežimą, važiuot į girią malkų. Nuvažiavom į girią, prikrovėm vežimą malkų, o kad pradėjom važiuot, aš sakau bernui: 'Lengvai arkliai veža, dar būtume daugiau galėję krauti'. Privažiavom netoli kapinių, susyk arkliai stojo ir nė iš daikto nepaveža. Mūsų šaly tokia mada, kad tik kas pasimėčija, tuoj reikia kailinių rankovę išverst ir pažiūrėt per rankovę, tai tankiai pamatai, kas ten yra. Aš tuoj išsivertęs pažiūrėjau per rankovę, pamačiau: didelė daugybė mirusių dvasių ant vežimo prisikabinę, slegia ir nepaveža arkliai. Po valandai visi prasitraukė. Kaip tik prasitraukė, taip arkliai kaip iš muškietos ėjo. Atvažiavom jau netoli namų, ant upės prieš tiltą, arkliai ėmė naravuoti, vis sukti atgal. Na, misliu, kad čia daros šiandie? (Ant to tilto bet kas matydavo ką pasimėčijant). Aš vėl per rankovę pažiūrėjau, pamačiau tris juodus vyrus, ant tilto stovinčius, ir iš gerklių liepsną einančią. Aš, kelissyk persižegnojęs, stovėjau visas persigandęs, mislydamas, kas čia toliau bus. Bet nepoilgam prapuolė tie vyrai. Mes gerai pervažiavę nuvažiavom namo". (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/81.)

### 165. KAPUOSE MINIOS ŽMONIŲ

Buvo Ramygaloj zakristijonas Mikuckis. Jis dažnai pasiginčydavo su kunigu Nargele dėl dvasių. Kartą jis su Nargele nuėjo į kapus. Buvo toks tylus prievakaris, toks tylus. Saulė jau leidosi. Suėjo jie į kapus ir meldžiasi. Prasidėjo temti. Zakristijonas ėmė bijoti. - „Na, tai eikim, - sako kunigas, - tik neatsigrįžk, neatsigrįžk atgal". Kai išėjo iš kapų, zakristijonas ir klausia: „O kodėl negalima buvo atsigrįžt?" - „Būtum miręs, - sako kunigas. - Būtum pamatęs minias žmonių". Mikuckis toliau nebepasakodavo, nes kunigas uždraudė sakyt. Zakristijonas jautė, kad jiem einant iš kapų kad veržėsi, kad veržėsi žmonės (dvasios). Daug dar ką jis matė, matė ir pažįstamų, bet negalima apie tai kalbėti. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.5. LTA 859/27.)

### 166. KAIP BERNAS GASPADORIŲ PAKAVOJO

Kitąsyk buvo toks ūkininkas. Ir dabar jis sako į savo berną: „Kas mane pakavos, tai aš duosiu tam šešis šimtus". Ba jis numanė, kad jį nieks nekavos už tai, kad jis gyvenimą vedė nekokį. Tas bernas sau pamislijo: „Šeši šimtai, labai gerai, aš pakavosiu". Ir taip jis į jį sakė: „Gerai, gaspador, aš pakavosiu, kad man paliksi šešis šimtus". Tas sako: „Gerai, berne, še tau šeši šimtai ir tu mane pakavosi". Ir

dabar, kaip jis tik numiršta, nieks jo nežiūri, jau tik tas bernas turi žiūrėt. Jis duoda grabą padaryt ir sau pamislijo: „Jau tas gaspadorius buvo nekoks, čia reik su juo gražiai apseit". Nusiveža pas kalvį ir ant to grabo duoda užtrauktie tris reifus [lankus]. Ir jis dabar įsideda į vežimą ir veža. Važiuoja per girią. Kaip tik pradėjo temtie, biskutį pavažiavo, nutrūko vienas lankas nuo kojų. Jis sau pasižiūri, pamislijo: „Kas čia dabar, kad jau vienas lankas trūko?" Važiuoja tolyn. Pavažiavo tolyn, nutrūko kitas [lankas]. O-o-o, jis jau biskį pabijojo, iššoko iš vežimo, nusiavė čeverykus, atbulas apėjo apie vežimą ir priėjo prie plono klevelio. Įsliuogė į tą klevelį. Ir tas klevelis, kai jaunas, palinko prie kito medžio, ir jis į tą medį įsilipo. Kaip tik įlipo, trūko nuo vidurio tas lankas. Paskui iš grabo išėjo: atsidarė grabas, išėjo. Ir dabar jau jis laksto apie jį, bėgioja apie vežimą. Parbėga namo, visur to savo berno ieško. Niekur neranda. Atbėgo prie to klevelio, žiūri - nėra. Mislija sau: „Nu, jau tai dabar, kur tas mano bernas?" Ir jam belakstant, beieškojant gaidys užgiedojo ir susmuko po arklių snukiais. Kada jis susmuko, bernas palaukė, kol prašvito. Jau netoli kapinės buvo. Jis paėmė tuojaus vieną virvę nuo arklio, už kojų pririšo jį ir nuvilko į kapines, pakasė. Ir važiuoja sau namo. Parvažiavo pas gaspadinę. Gaspadinė padavė šešis šimtus. „Tai dabar, - sako, - sau ir gyvenk gražiai". (Magdalena Takažauskienė, 72 m.a. Gimt.: Versnupių k., Alvito par. Atv.: 1904. Gyv.: 105 So. 22 Str., Pittsburgh, Pa. Užr. J. Balys 1949.VIII.18. Arch.: R 23/68. Žr. *Nemunas*, 1950, Nr. 2.)

# MOTIF-INDEX

The Index is made according to the *Motif-Index of Folk-Literature* by Stith Thompson. The references are given by numbers of the legends. The newly introduced motifs are marked with an asterisk and have been approved by the author of the Motif-Index. I am grateful to professor Stith Thompson for the valuable assistance he has given to this work.

## A. MYTHOLOGICAL MOTIFS

A478. 1. Fairies of pestilence ride in a carriage drawn by a team of horses; enquire the people at the windows: „Are you asleep?": 7–9 (Cf. F362: Fairies cause disease.)

## B. ANIMALS

B259. 4. Bees made a chalice of wax to contain consecrated host put into beehive: 98A.

B421. Dog recognizes that the corpse is still living: the corpse sticks a finger out from the coffin and angers the dog: 103, 108.

## C. TABU

C55.3.* The bee-master puts the consecrated host into beehive. Has success with his bees. (Cf. B259.4) Whet he dies he haunts the place: 98A.

C311.1.1. See C331.

C311.1.1.1.* One looks through the overturned sleeve of the furcoat and sees ghosts: 164. (Cf. D1825.3: Magic power to see invisible creatures.)

C331. Not to look behind you at cemetery – there are ghosts: 165. (Cf. C311.1.1.: Tabu: looking at ghosts.)

C462.* Not to laugh seeing the ghosts: 30.

C735.2.5.* The man sleeping in the cemetery was warned: „How dare you lie on the bones of your fathers...: 80–84

C735.2.6.* The warning voice: „Begone from here!" The man was asleep on the path of the ghosts: 74–79. (Cf. E545: The dead speak.)

C742. On striking a ghost it must be said ahvays, „one time": 65.

C762.2. Tabu: too much weeping for the dead: 33, 35f.

C811.3.* Answering for a call when asleep: it is your death or misfortune: 10. (Cf. F1068: Realistic dream.)

D. MAGIC

D435.1.1. The boy made from clay as a substitute for the dead son, becomes living and strangles the wife to death: 33. (Cf. C762.2.)

D789.6.1. Ghost redeemed by calling him by name and showing pity for him: 112.

D791.1.3. The hope for salvation helps one to endure the pains of purgatory: „My daughter will be married, her son becomes priest, at his first mass I will be released": 125. (Cf. E755.3.)

D1273. Magic (sacred) formula forces the revenant to disappear forever: 40, 109.

D1821.3.5.1.* One becomes ghost-seer after looking through a hole in coffin: 16. (Cf. D1825.3: Magic power to see invisible creatures; E421.1.1: Ghost visible to one person alone.)

D1311.11.1. Death seeking a victim: „It is time, but the man is not there": 12–14.

D1825.3. See C311.1.L; D1821.3.5.1.*

D2192. Dead squire prevents the building of a mill: what was made by day, destroyed by night: 91.

E. THE DEAD

El. Temporary dead man comes to life again: 19–22.

E212. Dead lover sets tasks: to spin an impossible quantity of flax; next night stabs the girl to death: 34.

E221. The dead man attacks his wife and child, and wants to strangle them: 99. - Dead husband's malevolent return. Called back by intensive weeping, the husband strangles the wife: 35f. (Cf. C762.2.)

E221.3.* Dead man disturbs his wife's relations with another man, e. g. he asks: „Is it good to lay with my wife?": 90, 101.

E221.4.* Dead wife hinders her husband to remarry: she invites her husband who is about to break his promise and marry again to drink a cup of wine; the man spends several years at her grave and thus the wedding is spoiled: 42. (Cf. F377: Supematural lapse of time in fairyland.)

E228.* The dead daughter makes reproaches to her mother because she put her dowry into the coffin, and the daughter must carry all these things around with her: 133.

E234.* Return from the dead because his last will was not fulfilled: 40ff.

E235.5. Punishment for beating the skull of the dead, cruel lord; God judged over him: 51.

E235.6. Return from dead to punish disturber of grave: 44–51, 56f. - The dead man skins the living one who came to carry away the corpse to frighten people: 44. (Cf. K2321.)

E235.8.* The dead man at the dancing party. A bold girl, going to the dancing party and passing the cemetery, invites: „John, come dance with us!" He really comes: 37.

E236.1. Return from dead to demand clothing stolen from grave: 45, 52, 54f.

E236.2.2.* Robbing the dead woman of her jewelry: to get the rings, the thief mutilates her fingers; the dead woman cries; the thief takes refuge in the gallery; the coffins climb up, one on top of the other, to the gallery; cock-crow saves the thief: 53. (Cf. K426: Apparently dead woman revives when thief tries to steal from her grave.)

E242. Ghosts punish intruders into mass of ghosts: 32, 130, 132, 134.

E251. Vampire: suckles at night the blood of a newly married couple: 69f.

E261. The wrestling with a dead man: 62–68, 98A. (Cf. E462: Revenant overawed by living person.)

E261.1. The speaking skull haunts: 105.

E261.2.1.* Coffin bursts; dead arises and pursues attendant (Cf. E411.9.): 166.

E265.1.* The blow received from a spirit at night: the right side paralized: 160.

E272. Road-ghosts: ghosts which haunt roads: 67.

E279.* The ghost haunts outside at night in human shape; 148f., 158, 160, 163.

E281. Ghost haunts a house: 39B, 92, 102, 152, 155-157, 159.

E281.1. See E541.

E310. Dead lover's friendly return: 25.

E321. Dead husband's friendly return: 24, 85, 92.

E323. Dead mother's friendly return: 28f.

E323.1. Dead mother returns to care for her neglected baby: 30.

E324. Dead child's friendly return to parents. 26f.

E326. The ghost to the living: „I am your real brother".: 131, 143.

E331.* The dead man's farewell. A man just dead appears to the far away living relative as if wishmg to bid his farewell: 23.

E341.4.* Dead grateful for clothes (shirt): 153.

E345.1. „Where must I lay it?" – „There from which place it was taken". This answer redeems the haunting man: 113. (Cf. E416: Man who removes landmarks cannot rest in grave.)

E353.* Dead man asks that a certain girl must be married to him, because in life he seduced her: 50, 57. (Cf. E495: Wedding of the dead.)

E361. Return from the dead to stop weeping: 32, 134. (Cf. E324.)

E365. Return from dead to ask forgiveness: 49.

E366.2.* A hanged man helps the youth. Warns him against riding to his girl because her father will shoot him there. The hanged man takes the youth's place and receives the shot: 161.

E374. Return from the dead to keep promise. Two friends promise each other that the first to die will return the a description of the other world: 144f.

E411. The bad squire haunts after his death because of his sins and cruelty: 86–89: (Cf. Q503: Wandering after death as punishment.)

E411.0.2.1. Souls doing penance on the earth. Living one can help them: 112–129. (Cf. E451.2: Ghost laid when penance is done.)

E411.0.2.1.1.* Penance: the dead priest holds midnight mass until someone will make responses; the stingy priest once held a mass without a minstrel: 119, 136. (Cf. Q521.6: Penance: holding midnight mass until someone will make responses.)

E411.0.2.1.2.* The bad squires after their death must do penance in a lake; the devils guard them with the whips in their hands: 114. (Cf. Q541.1: Penance: sitting in water.)

E411.0.2.1.3.* The dead woman did penance in the oven: 128f. (Cf. E754.1.3: Condemned soul saved by penance.)

E411.0.2.1.4.* The soul asks the living man to carry her a certain distance (three times around the church) then she will be redeemed: 115–117.

E411.1.1.1.* The man who had hanged himself haunts: 62, 158–161.

E411.2.2.* The devil's concubine haunts after her death: 100.

E411.9.* Magician who has sold his soul to the devil hires his servant to bury him properly (Cf. E261.2.1.): 166.

E412.2. Unbaptized children cannot rest in grave and ask for baptism: 137–142.

E412.3. Dead without proper funeral rites cannot rest: 162.

E412.3.1.* Dead man comes back because he was buried without a cap: 24.
E412.3.2.* The naked ghost asks for a shirt and promises luck on the market for the man: 153. (Cf. E341.4.*)
E412.3.2.1.* Ghost asks to wash his shirt: 56.
E412.3.3.* Dead man asks for shoes (was buried without them): 43.
E416. SeeE345.1.
E421.1.1. Ghosts visible to one person only: 144.
E421.1.2. Horses can see ghosts: 164.
E421.1.3. Dogs can see ghosts or death, and bark at them: If., 4.
E421.3.6. Ghost as a dog: 160. (Cf. E423.1.1.)
E422. The living corpse: 24, 28f., 34–39, 41, 48ff., 54–57, 62–67, 69f., 85–104, 107–111, 119–121, 153f., 157ff., 161.
E422.1.1. The revenant haunts holding his head under the arm: 97–99.
E422.1.3. The hand of a dead man is ice cold: 28, 150, 154.
E423.1.1. The stingy mistress transformed to a bitch after death: 126.
E423.1.2. Revenant in shape of a cat: 115, 157.
E423.1.3. Dead person in shape of a white horse: 88.
E425.1.1. Revenant as a woman (man) in white: 116f., 149f.
E425.1.4. Revenant as woman carrying baby: 163.
E426.1* Ghost in shape of a bag: 62f., 67, 155.
E431.7. See E446.3.
E432.2.* The haunting dead man was scared by supposed unusual wedding: a godfather is marrying his god-daughter: 107.
E432.3.* The sham and the really dead man. The servant, by playing dead, learns where his master had concealed his money or prevents his master's haunting: 38, 39A–B.
E434.7. Revenant does not fear for rosary or scapular but is frightened by a knife of steel: 62.
E439.1. A haunting corpse shot with a silver bullet: 106.
E439.4.* Seeds of poppy were poured into mouth of revenant's body: 98A.
E442. A rod of the rowan-tree was nailed across the coffin (chest) of a haunting dead man: 92f., 98A.
E442.1.* The haunting woman was beaten with sticks of the rowan-tree and the ankles of her corpse were tied with branches of the same tree: 104.
E443. Ghost exorcised from the house by priest: 156.
E443.2.1. SeeV42.
E443.2.1.1.* The dead man asks: „Sell my golden teeth and pay for a mass for my soul": 123.
E446.3. Revenant laid by decapitating body, the head is laid at his feet to prevent his haunting: 86–103. (Cf. E431.7: Beheaded man's head laid at his feet to prevent return.)
E451.2. See E411.0.2.1.
E451.5. Ghost laid when money is taken away from him: 39A–B, 120f.
E451.5.1.* Money must be distributed to beggers them the ghost will be laid: 121, 127.
E451.7.* Disenchantment of a bearded lady by shaving her: 147.
E462. See E261.
E463. Living man in dead man's coffin. Refuses to let corpse return to the coffin before he tells how to resuscitate the just married couple who was killed by him: 69.

E467.1.* Two dead men struggle over a living man. One dead man wants to strangle a living one; another grateful dead man comes to the rescue. Both the dead men engage in a grim struggle: 109–111.

E474. Dead husband pays visits to his living wife: 24, 38, 85, 90, 99.

E492. Mass (church service) of the dead: 130–136.

E495. See E353.*

E541. Dead man asks for bread: 154. (Cf. E281.1.: Hungry ghosts haunt house seeking food.)

E542.1. The wound received in dream from brother in purgatary: 146. (Cf. E755.3.)

E554.* The ghost disturbing the sleeper; pulls off blanket from sleeper: 71–73.

E545.2. The dead relatives say: „After three days you will come to us": 135.

E555. Dead man smokes pipe: 157f.

E556.* The dead man asks for whisky: 50.

E557. Dead man writes: 92.

E577.2.1.* Playing cards with a dead man ((ghost): 95, 120.

E581. Dead person rides a white horse: 90.

E596. Living person serves a dead man: 115–119, 127, 136, 143, 153.

E721.1. Soul leaves the body of a sleeping man in the shape of a bee or mouse, and discovers a hidden treasure: 17f.

E722.2.8.* The soul lingers in body at death: 15.

E722.2.9.* The guests of the dying woman: sees her small dead children come to visit her (or take her away): 27.

E722.3.7.* Dead man's soul is reluctant to depart from usual surroundings: 16.

E742.2. A will-o'-the-Wisp follows the traveler at night; later it transforms to a girl and a boy: 61.

E742.2.L* Revenge of a will-o'-the-Wisp who was destroyed by a miscreant: his bones were broken to pieces at night: 59f. (Cf. F491: Will-o'-the-Wisp.)

E754.1.1. The dead mother to her son in dream: „You must marry our servant girl, her prayers resolved me": 127.

E754.1.3. See E411.0.2.1.3.*

E755.2. Soul in hell and their punishment: thrown in a cauldron with boiling tar: 21. (Cf. Q560: Punishment in hell.)

E755.3. Dead man in dream: „I am doing penance in purgatory": 145f.

F. MARVELS

F362. See A478.1.

F491. See E742.2.1.*

F493. Cholera in shape of a hideous woman in rags who smells bad: 11. (Cf. Z111.)

F511.0.4. Ghost carries his head under his arm: 98.

F1068. See C811.3.*

G. OGRES

G303.3.1.0.1.* Devil appears in shape of a dead man while hidden in his corpse or skin: 35B, 67, 98A.

G303.8.1.2.1.* Devil caught and forced to sing like he sang when he was an angel in heaven; became white and was redeemed: 68.

G303.18.3. Devil skins woman: 35B.

K. DECEPTIONS

K426. See E236.2.2.*
K2321. Corpse set up to frighten people: 44, 48–50.

N. CHANGE OF FATE

N74.* Wages about boldness: to bring some thing from cemetery; fatal to wager: 54–58. (Cf. E236.1.)

Q. REWARDS AND PUNISHMENTS

Q503. See E411.
Q521.6. See E411.0.2.1.L*
Q541.1. See E411.0.2.1.2.*
Q560. See E755.2.

S. UNNATURAL CRUELTY

S62.3.* Man drowns his wife: a heavy stone was put on her head and a green frog on her heart: 31.

S261. A man, his dog and rooster sacrificed at making a road through a groundless marsh; the man haunts: 157.

V. RELIGION

V42. Condemned soul saved by saying masses: 122–126. (Cf. E443.2.1.: Ghost laid by saying masses.)

Z. MISCELLANEOUS GROUPS OF MOTIFS

Z111. Death personified, usually as a woman dressed in white: 1–6.
Z111.2.4.* The scissors in the coffin. A dying tailor requests that a pair of scissors be put in his coffin: he wishes to cut off death's tongue: 20.

**NOTE.** For other references to the legends printed in this book see author's „Motif-Index of Lithuanian Narrative Folk-Lore", *Tautosakos darbai* (*Folklore Studies*, Publication of Lithuanian Folklore Archives), Vol. II, Kaunas, 1936, p. 220–230, Nos. 3491–3590.

# UŽBURTI LOBIAI

*Šią kuklią knygelę, kurioje sukauptos lietuvių tautos pažiūros į turtą ir pinigus, skiriu išeiviams tautiečiams, tikėdamasis, kad pinigo meilė nenustelbs artimo ir lietuvio meilės.*

Pasiskaitęs šitą rinkinėlį, mūsų žmonių pasakojimų apie užburtus lobius, užkastus ir užkeiktus pinigus, ne vienas gal pagalvos: pašėlęs to žmogaus prisirišimas prie turto ir pinigo! Kai pasensta, suserga ir nujaučia, kad netrukus jį Giltinė griebs, vadinasi, nebegalės daugiau savo pinigėliais džiaugtis (šykštuoliai pinigais tik džiaugiasi, verčiau skursta ir badauja, bet jų nenaudoja), tai stengiasi juos paslėpti ir užkeikti, kad kitiems, nors ir jo artimiesiems, nieko netektų. O kas turto neturi, tai visaip stengiasi veikiai praturtėti: ne uždirbdamas ar taupydamas, bet surasdamas ir pasisavindamas „užburtą lobį". Žodžiu, tos sakmės rodo tik šykštuolio ir gobšuolio psichologiją, nieko daugiau.

Tačiau visiškai taip tai jau nėra. Šitos sakmės, kurių žymi dalis siekia tolimus laikus ir yra paplitusios daugelyje tautų, susidarė amžiams bėgant ir veikiant visai eilei veiksnių, apie kuriuos čia teks trumpai pakalbėti. Tiesa, tie pasakojimai, kad įdomiau juos būtų skaityti, duodami atvirkščia chronologine tvarka: naujausią pasaulėžiūrą atvaizduoją sudėti pradžioje, o senesni nukelti į galą. Dabar panagrinėkime juos istoriškai: pradėkime seniausiais ir baikime naujesniais.

Šitos liaudies tradicijos apie turtų slėpimą turi ryšio su tikėjimais į pomirtinį gyvenimą. Jas atsidėjęs nagrinėjo Stanislaus Hirschbergas savo studijoje *Schatzglaube und Totenglaube* (Breslau, 1934). Šiuo ir kitų autorių darbais (kito vokiečio Leo Winterso ir švedo Tobiaso Norlindo) čia ir teks pasinaudoti, kiek jų prieitos išvados atrodys priimtinos ir tinkančios lietuviškai medžiagai aiškinti.

Padavimai ir archeologija rodo, kad senovėje buvo tikima, jog miręs žmogus ir toliau gyvena savo kape kaip „gyvas numirėlis", todėl jam reikia visko, kuo jis naudojosi gyvas būdamas: maisto, ginklų, įrankių, papuošalų ir kitų gėrybių. Tad visa tai jam ir būdavo sudedama į pilkapį, kur būdavo jam įrengiama nauja gyvenvietė. Numirėlis ten „gyvendavo", saugodavo savo turtus ir narsiai kaudavosi su įsibrovėliais, drąsiais plėšikais, kurie norėdavo pagrobti jo turtus. Apie tai vaizdžiai pasakoja skandinavų sagos, o ir archeologai neretai randa pilkapiuose apsčiai turto prikrauta. Kai numirėliai buvo pradėti deginti, tada visas mirusio turtas būdavo kraunamas ant laužo. Mat buvo tikima, kad asmeniško kieno nors turto niekas negali paveldėti, jis kitiems nei naudos, nei laimės neatneš, priešingai, tik užtrauks numirėlio kerštą.

Šitai seniausiai gadynei pridera pasakojimai apie didelius turtus, paslėptus mūsų piliakalniuose, pilnas aukso skrynias, kurias saugo užburtos karalaitės, o jei kartais leidžiama kuriam laimingam mirtingajam kiek pasisemti, tai „tik dukart", pilną kepurę ar kišenes, o per daug godus ir neatsargus paprastai nukenčia (Nr. 55–60; plg. dar *Istoriniai padavimai*, Nr. 50–78). Mirusieji gyvena kalnuose, ta „užburtoji

karalaitė" yra besivaidenąs numirėlis, valdąs savo turtus, o „išvadavimo" troškimas savo pirmykšte prasme reiškia, kad mirusysis vėl norėtų grįžti į šį pasaulį. Gilioje senovėje žmogus tikėjo, kad ši „ašarų pakalnė" vis dėlto yra geriausia vieta žmogui gyventi.

Labai įdomios yra mūsų sakmės apie laivelį pilną aukso, kuris plauko ežere, ten sėdi panelė ar ponaitis (numirėlis) ir leidžia tam tikru laimingu laiku pasipainiojusiam gyvajam to turto kiek pasisemti, ir tai ne visados, o viso lobio tai niekas negauna, matyt, jo savininkui lobis irgi reikalingas (Nr. 61–65). Tas laivelis su lobiu galbūt turi ryšio su labai senu papročiu laidoti numirėlius laivuose. Toks paprotys buvo randamas ikiistoriniais laikais Skandinavijoje ir ne taip jau seniai kai kurių pirmykščių tautų tarpe.

Vėlyvesniojo geležies amžiaus gadynėje kažkodėl turtai nebebuvo užkasami kartu su numirėliu, bet žmogus, dar gyvas būdamas, savo „mirusio dalį" užkasdavo į žemę, kad vėliau galėtų tuo pasinaudoti. Galbūt nebepasitikėjo artimaisiais, kad jo valią išpildys. Užtat tos gadynės kapai gana neturtingi, bet dažnai pasitaiko rasti lobius, užkastus skyrium nuo laidojimo vietos. Aišku, jų savininkas buvo susirūpinęs, kad jo turto kas kitas atradęs nepasisavintų, kad jam pačiam pasiliktų, tad gal jau tada naudojo užbūrimus, panašius į tuos, kuriuos šykštuoliai darė dar ne taip senais laikais (Nr. 1–14).

Įsigalėjus krikščionybei, dvasininkai ėmė barti dėl tokio turto naikinimo ir skelbė, kad tai yra stabmeldiškas paprotys ir nuodėmė. Kas taip elgsis, bus nubaustas šiame gyvenime gana skaudžia bausme, o po mirties turės vaidentis. Šitų graudenimų ir bausmių įtakoje atsirado tikėjimas, kad savo turtus paslėpęs žmogus ir miręs neturi ramybės, jis turi vaidentis ir nori, kad kas gyvųjų tą jo lobį surastų ir paimtų, per sapnus nurodo gyviesiems, kaip tatai galima padaryti, o tada jis būsiąs „išvaduotas", nebereikės to turto saugoti (Nr. 26–27, 52–54, 68). Beje, ir indai tiki, kad paslėptus turtus po mirties reikės saugoti. Tokiu būdu matome, kad seniausias paslėpto lobio saugotojas buvo pats numirėlis, jis labai stropiai savo turtus gynė nuo gyvųjų, o vėliau krikščionybės įtakoje susidarė kitokios pažiūros, būtent, paslėptas turtas neduoda mirusiajam ramybės, verčia jį vaidentis ir laukti išvadavimo.

Jau gana senais laikais atsirado pažiūra, kad lobius saugo koks nors gyvulys, kuris iš esmės yra ne kas kita, kaip tas pats numirėlis. Juk besivaidenąį numirėliai dažnai pasirodo šuns ar arklio pavidalu, tai gyvuliai, kurių pavidalu dažnai pasirodo paslaptingas lobių saugotojas. Lietuviuose labai dažnai minimas lobių sargas yra juodas šuo (Nr. 45–49, 55, 58A, 67, 70, 76, 80). Tai labai senas ir plačiai žinomas tikėjimas (Adomas Bremenietis apie tai mini jau XI a.), kad šuo yra mirusių pasaulio sargas, „cerberis": taip tikėjo ar tiki senovės graikai ir romėnai, indai, vokiečiai, skandinavai, airiai. Ir šiandien Šiaurinės Europos tautose šuo kaip lobių sargas dažnai minimas, tuo tarpu pietuose tokio tikėjimo nėra, ten lobius dažniausiai saugo gyvatė ar slibinas. Būdinga, kad lietuviuose užburti pinigai dažnai pasirodo ir karvės ar veršio pavidalu (Nr. 42, 44, 50, 51, 77), ko neteko kitose tautose pastebėti, tuo tarpu pinigai arklio pavidalu mūsuose retas dalykas (Nr. 43), bet dažnas kitose tautose. Labai plačiai randamas tikėjimas, kad lobį saugo gyvatė (indai, graikai, germanai), lietuviuose irgi gana retas (Nr. 58, 65).

Pagaliau pats jauniausias užkeiktų pinigų ir lobių sergėtojas ar valdytojas yra velnias, kuriam pats savininkas neretai paskiria savo turtą saugoti arba dovanoja (Nr. 15–17). Tačiau velnias jam už tai ne tik jokio dėkingumo neparodo, bet elgiasi kaip ir su kiekvienu kitu nusidėjėliu (Nr. 18–21). Kartais velnias taip padaro, kad nedoras ir vargšus skriaudžiąs šykštuolis dėl pinigų pasikaria; velnias tada pasiima

jo sielą, o neturtingam žmogui, kuris parūpino virvę, atiduoda šykštuolio pinigus (Nr. 23–25). Žinoma, tai jau visiškai naujas motyvas, vėlyvos kilmės, atsiradęs krikščionybės įtakoje. Bent kartą ir velnias, palyginti, padoriai pasielgė, skriaudžiamam pagelbėjo.

Tikėjimas, kad užkasti lobiai „dega" arba „vėdinasi", „šveičiasi" (Nr. 69, 75–78), yra labai plačiai žinomas: taip tiki vokiečiai, anglai, danai, islandiečiai, estai, vengrai ir kt. Tokie „degą pinigai" dažniausiai esti fosforinės ugnelės, atsiranda nuo puvimo, ypač drėgnose vietose. Pamatę taip „besivalančius" pinigus, daug kas susigundo pabandyti laimę ir juos išsikasti. Apie tokius pinigų kasėjus yra daug pasakojimų (Nr. 67, 69–83). Paprastai jiems nepasiseka: kad ir atranda lobį, bet negali jo paimti - kas nors sukliudo (juodas šuo, Nr. 67, 76), išgąsdina (žada kurį griebti arba pakarti, Nr. 79–81), apgauna (naktis neva virsta diena, Nr. 70, 71), nukreipia dėmesį kitur ir pan. Labai įdomus yra motyvas, kaip kasėjai mato nuostabius važiuotojus: pravažiuoja vienas vežimas gražiu arkliu pakinkytas, kitas vėliau atvažiuoja ožiu ir pagaliau trečias žąsinu, ir paskutinysis klausia, ar jis anuos dar pavysiąs (Nr. 83–84). Kai kasėjas nustoja kantrybės ir prakalba (nusikeikia), tada jau iškastas pinigų katilas nudunda žemyn (Nr. 67A). Šitokie pasakojimai yra seni: tikrasis lobio savininkas ar saugotojas (juodas šuo!) gina savo turtą, jis kasėjus išgąsdina ar apgauna, privesdamas prie to, kad tie sulaužo kokį draudimą (nekalbėti, nesijuokti, neišsigąsti, neatsigręžti ir pan.), ir visos kasėjų pastangos niekais nueina, kai jau jie buvo visai arti tikslo. Tas gudruolis, sutrukdęs lobio iškėlimą, yra jo savininkas, numirėlis, besirodąs įvairiais pavidalais, tik vėliau kai kur jį pakeitė velnias. Apie nepaprastus važiuotojus ir grasinimą pakarti, lygiai taip pat kaip lietuviai, pasakoja dar šiaurės vokiečiai ir švedai.

Pagaliau jei kam ir pasiseka iškelti tokį lobį prieš savininko valią, tai retai kas tuo tepasidžiaugia, dažnai tik nelaimių susilaukia (Nr. 72, 76). Kas kita, jei savininkas, t.y. besivaidenąs numirėlis, pats nori tuo turtu atsikratyti (per sapnus apreiškia, kaip pinigus iškasti, prašo sušerti ar paliesti ir pan.), tada juos galima drąsiai naudoti. Senas yra tikėjimas, kad, norint iškasti lobį, reikia jo savininkui atlyginti, duoti auką, užtat kasėjai, prieš pradėdami darbą, nužudo toj vietoj vaiką arba gyvį, dažniausiai gaidį. Toks aukojimas žinomas Indijoje, Arabų kraštuose, Viduržemio pajūryje, Vokietijoje. Ir lietuviškos sakmės „Be dvylikos galvų neišims" (Nr. 3–4) aiškiai tą patį rodo: reikalauja žmonių galvų, o gudruolis padeda gaidžių galvas ir pasiima užkerėtą lobį. Naujoviškas pakaitalas yra kasėjo pažadas užpirkti mišias už numirėlio vėlę, kurio turtą jis paėmė (Nr. 77).

Paparčio žiedo ieškojimas (Nr. 84–87) yra labai panašus į užburtų lobių paėmimą. Šitoks tikėjimas plačiai yra randamas ir slaviškuose kraštuose, tik lietuviuose jis yra ryškesnis. Vokiečiai ieško ne paparčio „žiedo", bet jo „grūdo". Pagaliau tikėjimas į sugrįžtantį pinigą (Nr. 88–89) yra jau visai kitos rūšies dalykas, tai magiškas daiktas ir tiek, nieko neturįs bendro su numirėliais (plg. vok. *Heckpfennig*).

Tad ir šitokie trumpi pasakojimai arba sakmės turi ilgą ir gana įdomią istoriją, siekančią apie porą tūkstančių metų atgal. Žinoma, ne visi jie toki seni, be to, senos yra pačios idėjos arba tikėjimai, o jų įtakoje susidarę pasakojimai gali būti ne tokie seni. Tokiu būdu tose sakmėse tolima praeitis ir dabartis yra surizgusi į savotišką pynę.

Kai kurios šio rinkinio sakmės jau buvo spausdintos Čikagos dienraščio *Naujienos* priede „Literatūra", 1953 metų vasarą.

## 1-2. UŽBŪRIMAS: TA PATI RANKA TEPAIMS

**1.** Kitą kartą gyveno bagotas ūkininkas. Ans turėjo didelę šeimyną. Tas ūkininkas buvo jau senas ir jau nusimanė, kad greitai mirs. Susirgęs vieną šventą dieną ans išvarė visą šeimyną į bažnyčią. Ano paklausė ir visi namiškiai išėjo, bet vienas gudrus sūnus pasikavojo ir nėjo į bažnyčią. Tas sūnus ir mato: tėvas išėjo iš trobos ir išsinešė didžiausią skrynią pinigų - led led paneša tą skrynią. Tam sūnui keista išrodo - kur ans gali tuos pinigus nešti? Veizi, kad neša į antrą sodo galą, iškasa didžiausią gilią duobę ir deda ten tuos pinigus. Ir uždėjo tokį apžadą: „Tas tuos pinigus iškas, kas su mano ranka kas". Užkasęs tuos pinigus ir vėl eina į trobą. Sūnus jau žino tų pinigų apžadą. Paskui veizi - išsineša antrą skrynią, dar didesnę už tą pirmąją. Nusineša į dirvą, iškasa duobę, dėdamas tuos pinigus uždeda tokį apžadą: „Kas su savo pačia ars, tas tuos pinigus išars". Sūnus girdėdamas jau nebetveria, nes buvo girdėjęs, kad apžadus žinodamas visuomet pinigus iškasi. Paskui tas tėvas išsineša trečią skrynią, dar didesnę už šitas. Nusinešė pas vieną beržą, kurs buvo be lapų, be šaknų, visai plikas. Po tuo beržu iškasa duobę ir uždeda tokį apžadą: „Kas tuos pinigus iškas - paliks plikas, dar plikesnis už tą beržą". Sūnus girdėjo visus apžadus ir gerai įsidėmėjo. Tuomet jau tėvas grįžta atgal į savo namus, atsigula į lovą ir vėl serga. Jau po visam, pareina visi namiškiai iš bažnyčios, pareina taip pat ir tas sūnus, kaip nieko nežinodamas. Jau ūkininkas su visu pablogėjo ir jau taisosi prie mirties, ir numirė. Nei vieno cento ūkininkas nepaliko namiškiams, nei laidotuvėms. Visi rėkia, gailis pono. Sūnus tuojau užlipo ant tėvo, vilkinas nubėgo į sodo galą ir pradėjo su tėvo ranka kasti tuos pinigus. Iškasęs parsinešė pinigus namo, visi apsidžiaugė pamatę, kad sūnus toks laimingas. Tų pinigų užteko visam kam ir dar liko. Apie tuos (kitus) pinigus sūnus nesakė nei vienam. Praėjus daug metų tas sūnus apsiženijo bagotą pačią. Atsiminęs apie pinigus su antru apžadu, pasikinkė savo pačią į plūgą ir ėmė arti. Ir išarė tuos pinigus, paliko dar bagotesnis. Paskui, pagyvenus daugelį metų, tas sūnus susipažino su tokiu vaikinu. Tas vaikinas dar buvo bagotesnis, ne kaip jis pats, ir taip dideliai buvo skūpus, kad nei vieno centelio nepraleido be reikalo. Tuomet tas sūnus ir sako tam vaikinui: „Ar tu žinai ką, - aš žinau vienoje vietoje daugybę pinigų, kuriuos tu gali iškasti". Parodė jam tą vietą, kur buvo tie pinigai, ir vėl sako: „Tu man už gerą parodymą duosi keletą tūkstantėlių, o tu ten rasi daug daugiau". Vaikinas apsimislijęs, kad tas jam į gerą išeina, taip ir padarė - išsikasė tuos pinigus. Tikrai, ten tų pinigų ir buvo daug, bet neilgai jis tais pinigais džiaugės: pragėrė visus tuos pinigus, gyvenimą prabaliavojo ir paliko plikas kaip tilvikas. (Seda. Užr. B. Žiemelytė. LTA 768/476.)

**2.** Skarbą kad turėdavo, jie kasdavo į žemes, kavodavo. Tai vienas, žinai, turėjo daug pinigų, jis labai nefylino [blogai jautėsi]. Jisai ir sirgdavo. Vieną nedėlios dieną jis fylina, kad jam labai negerai. Tai jisai varo kitus į bažnyčią, sako: „Kodėl jūs neinat visi į bažnyčią, aš pabūsiu namie šiandie?" Well, vaikai, sūnus ir marti, išėjo. O bernas ne, žinai, jau turbūt velnias jam į galvą pašnabždėjo, kad pavačyk [pasaugok]. Tas nuėjo į klojimą. Nuėjo, užsilipo ant šiaudų ir dabar žiūrės. Kai tik mišios pradeda būt, žiūri, tas senis ateina su maišu pinigų, atvertė konerį [kampą] tų šiaudų, su rankom išdigino [iškasė] duobę, vieną maišą atnešė, supylė ir kitą. Jis juos uždigino gražiai, kaip buvo, ir sako: „Nieks nepaims tų pinigų! Kokios rankos juos užkasė, tom turi atkast". Bernas žiūri, mato, ką tas senis daro. Ogi jis parėjęs atsigulė, jam bloga buvo ir numirė. Dabar tas bernas laukia, kad neateina daugiau, apsidairė - nevaikščioja. Ateina į stubą, jis numiręs. Ogi tėvą ant pečių, atnešė į klojimą, sako: „Su nagais atkask tuos pinigus, atiduok man!" Tai jis prisipylė maišą, pakavojo, nubėgo į bažnyčią, patiko tuos žmones, parėjo sykiu, rado numirusį. Na, tas bernas pagyvenęs už pora mėnesių išėjo (gal jau Kalėdos buvo). Tie vaikai ir čia pinigų ieško, ir ten - nėra. Ogi žiūri, kad tas bernas nusipirko gyvenimą dar gražesnį, kokį jie turi. Tai jie paskui suprato, kad te kas buvo, bet negali pagauti, nežino nieko. (Ana Kamzurienė, 59 m.a. Gimt.: Žąsinų k., Ariogalos par. Atv.: 1908. Gyv.: 1156 Michigan Ave., Columbus, Ohio. Užr. 1950.XI.24. Arch.: 67/42.)

## 3-4. UŽBŪRIMAS: BE DVYLIKOS GALVŲ NEIŠIMS

**3.** Vienas gaspadorius turėjęs daug pinigų. Matąs bernas, kad jo gaspadorius pinigus pradėjo kur nešti. Anas jį ir pasekė. Nunešė pinigus gaspadorius klojiman, supylė šalinėn duobelėn, apklojo šiaudais ir nuėjo. Bernas pabuvo, iki senis vėl atėjo. Dar kelis kartus gaspadorius atnešė pinigų, ir bernas vis laukia. Atsinešė ir paskutinį maišelį, bet tas buvo jau nė nepilnas. Sulygino su žemėm ir sako: „Kas juos norės pasiimti, tai tegul dvylika galvų padės. O tau, velne, už saugojimą katilą atiduodu, katrą gausi savo dukters veselei". - „O kieno galvų?" - paklausė tas iš šalinės. „Žmonių - dvylika tegu miršta ne savo smerčiu", - sakąs gaspadorius. „Tegu bus dvylika gaidžių galvų", - sakąs iš šalinės bernas. „Ne gaidžių, žmonių!" - „Turi būti gaidžių, ba kitaip aš jų nesaugosiu". - „Tegul bus jau ir gaidžių", - sakąs gaspadorius, pamislijęs, kad ten velniukas jau kalba. Po kelių dienų gaspadorius numirė. Visi pradėjo ieškoti jo pinigų, bet nerado. Po pakasynų bernas pradėjo pirštis jo dukteriai. Pirma nenorėjo, bet kai sužinojo, kad jis žino, kur tėvo pinigai, užsiėmė jį užkuriom. Tada anas nukapojo dvylikai gaidžių galvas ir padėjo ant žemių, paskui tas nukasė ir užbrukė ant pinigų, po to pinigus paėmė su visu katilu ir gerai gyveno. Po kelių metų per sapnus užpuolęs velnias, reikalavęs katilo, kur pinigai buvo. Anas atsiminė užkeikimą, nubrukė ton vieton katilą ir velnias pasiėmė savo dukters veselėn, o anys jau laimingai gyveno. (A. Mažiulis, 58 m.a., Žukliškių k., Dusetų v. Užr. A. Mažiulis 1935.XII.6. LTA 720/44.)

**4.** Na, tai nuo ryto visi jau taisosi eiti į bažnyčią. Na, jau vienas (iš šeimynos) pasiliko, įėjo į reją. Rokuoj, sako, tai ką čia darys dabar (tas senis), kad čia taip jau varo į bažnyčią visus? Ir palipo ant rejos pečiaus. Na, tai rokuoj, atsinešė puodą, kasa duobę ir iškasęs jau deda į tą duobę, rokuoj, sako: „Be dvylikos galvų tai čia neišims". O tas ant tos rejos pečiaus sako: „Ar gaidžio?" - „Ne, nieko negausi". Vėlek: „Be dvylikos galvų neišims". - „Ar gaidžio?" - „Ne". Ir vėlek (taip pat). Jau paskum veiz sako: „Ar gaidžio?" - „O ką, lai būna ir gaidžio". (Pranas Beržinis,

68 m.a. Gimt.: Akmenės par. Atv.: 1909. Gyv.: 5018 North Cat, E. Chicago, Ill. Užr. 1949.VIII.6. Arch.: R 11/60.)

## 5-6. UŽBŪRIMAS: TEGUL JIE NUGRIMSTA ŽEMĖJ

**5.** Vienas žmogus senovėj surinko daug pinigų, o kada jau jis paseno, sumislijo tuos pinigus kur žemėj užkasti. Jis sykį, paėmęs spatą, nuėjo į giria, iškasė duobę, atnešė kiek pakėlė pinigų, o, supylęs į duobę, nuėjo atgal daugiau atnešti. Girioj vaikščiojo malkaudamas biednas žmogus. Jis užtiko tą pinigų pripiltą duobę. Tas žmogus tuoj nusismaukė kelnes, galus užrišo, prisėmė, kiek lindo pinigų, ale pajutęs, kad jau ateina kas per girią, jis pasislėpė toliau už krūmų. Atnešė tas žmogus, kiek tik turėjo pinigų, visus supylė, užkasė žemėmis ir užkeikė, taip sakydamas: „Kaip (toli) aš nuo namų atnešiau tuos pinigus, taip toli tegu jie nugrimzta žemėj". Taip tuoj tie pinigai nugrimzdo, o ir tie su kelnėm nuskambėjo, ir liko tas žmogus be kelnių, - taip biednas buvo ir dar liko be kelnių. Jis dar bandė kasti, ieškoti, kad nors kelnes atsiimti, ale rado tik skylę žemėj, kur nugrimzdo pinigai. (Žiugžda, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/107.)

**6.** Vienas ubagas ėjo kartą per girią ir čia iš netyčių pamatė, kaip nekursai ūkininkas savo pinigus po vienu medžiu pakasė. Duobę iškasęs, ūkininkas įbėrė į ją pinigus iš sietuvės, tada duobę tik lengvai su šakomis ir lapais pridengė ir parėjo namo kitus pinigus atsinešti. Ubagas tuo tarpu išlindo iš savo uždangsnio, nuėjo prie duobės, kokią mecę pinigų nusėmė ir į savo terbą įsipylė, duobę taip pat, kaip buvo radęs, uždengė ir vėl į savo landynę nuėjo. Ūkininkas grįžo pinigais nešinas, nieko nepatėmijęs vėl į duobę išpylė ir taip pat pridengęs parėjo namo paskutiniuosius pinigus atnešti. Tuo tarpu ubagas, vislab nudabojęs, vėl atėjo, atidengė duobę, didesnį pinigų šmotą į terbą įsipylė, duobę vėl, kaip buvus, užklojo ir atpenč į savo užkampį nuėjo. Trečią kartą atėjęs ūkininkas tik pusę sietuvės pinigų beatsinešė, ale vėl nieko nepatėmijęs tuos pinigus prie kitų pripylęs duobę užvertė. Dabar ubagas, ausis ištempęs, klausėsi to užkerėjimo, kurį ūkininkas ištars. Ūkininkas šitaip užkerėjo: „Jūs, pinigai, taip toli turit į žemę nugrimzti, kaip toli mano balsas į girią nuskambės, tol neturi jus nei vienas gauti, kol vėl taip toli į girią nušauks, kaip aš kad šaukiau". Dabar ūkininkas, taip aiškiai atsipūtęs, kaip perkūno griovimo balsą į girią paleido, kad baugu buvo ir girdėti, ir aidas toli toli atsiliepė. Kaip tik balsas nuskambėjo, tuojau pradėjo tie pinigai (grimzti į žemę). Ir tie, kurie buvo ubago terboje, su visa terba (pradėjo) į žemę trauktis, - nors ubagas kiek galėdamas stengėsi (sulaikyti), tik bepaspėjo terbas nuo kaklo numauti, kaip visi pinigai su ubago terbomis į žemę pargrimzdo. Dabar ubagas iš nuogąsčio vos kvėpuoti beįstengė. Po to atsigavęs, kai ūkininkas buvo parėjęs namo, bandė irgi nuo tos pačios vietos į girią šaukti, bet bėda - balsas tiek toli neskambėjo kaip ūkininko. Dabar jis turėjo be terbų tolyn keliauti. Kadangi pinigus tik tais metais tegali atkerėti, kuriais [kurių gale] 7 rašo, taigi 7, 17, 27, 37 ir t.t., o kadangi ubagas iki to laiko miręs buvo, tai tie pinigai dar ir šiandien tebelaukia, kad juos (kas) atkerėtų. (Klaipėdos apyl. Užr. A. Bruožis. LMD I 525/5.)

**7.** Seniau, nors ir mažiau būdavo pinigų, nors viskas ir labai pigu buvo, bet žmonės daugiau pinigų susidėdavo, negu dabar. Bet mirdami retai kurie tėvai atiduodavo vaikams, daugiausia žemėn užkasdavo. Mat ir patys pinigai būdavo auksiniai, sidabriniai arba variniai. Bet kavodavo ne bet kaip: užkeikdavo taip, kad tu nors ir žinosi, kad toje vietoje yra užkasti pinigai, vis tiek jų neišimsi, kol

neatspėsi, kuo jie užkeikti. – Mato vienas sūnus, kad tėvas visai slabnas, o pinigų nei atiduoda, nei pasako, kur jie yra. Kad kartais nepaliktų kam svetimam ar žemėn neįkastų, priėjęs ir klausia, kur padėti pinigai, kad paskui nereikėtų be reikalo ieškoti. Senis sako: „Kiek turėjau, tai jau ir atidaviau, daugiau nebeturėsiu". Bet sūnus žinojo, kad daugiau turi, mato, kad geruoju neišgaus, tai nutarė sekti, kurgi juos dės. Vieną dieną visi susitarę išėjo į lauką. Bet sūnus pasiliko namuose ir seks tėvą, ką jis darys. Senukas, vienas gryčioj pasilikęs, apsidairė, apsidairė – mato, kad nieko nėra. Tada tik strykt iš lovos, ant pečių užsimetė kailinukus, nagais atidraskė palovy žemę, ištraukė katiliuką ir aizet pro duris. Sūnus tylomis iš paskos. Nuskurnėjo senelis už kūtės, iškasė duobelę, įdėjo į ją katiliuką, užkasė jį, kad tik nesimatytų, užlipo ant tvoros ir šaukia: „Kas tą mano balsą kiek tolumo girdės, kad tie pinigai tiek gilumo nulįstų". Vieną kartą taip suriko, sūnus dar nieko nedarė. Antrą kartą – vėl nieko. Tretį kartą tėvas, rankomis per skvernus paplastojęs, suriks ir bus baigta. Sūnus kad gi duos pagaikščiu per šoną, senis žnekt žemėn ir sugniužo. Sūnus, greit atkrapštęs, katiliuką pasiėmė sau: mat, jei senis būtų tretį kartą surikęs, pinigai būtų nusmegę. (A. Gudjurgis, 63 m a., Laborų k., Linkuvos v. Užr. P. Gudjurgis 1931.XII.28. LTA 337/43.)

## 8-9. UŽBŪRIMAS: KAS NUOGAS PAŠOKS (PABĖGIOS)

**8.** Vienas senis buvo bagotas, turėjo daug pinigų. Nemėgo jis marčios, o marti saugojo tą senį, nes žinojo, kad jis turi maišą pinigų po paduška. Senis silpnas, bet siunčia marčią pas kaimynus. Marti pasikavojo. Senis nuėjo į kaminyčią, iškasė duobę, sudėjo maišą su pinigais ir sako: „Kas nuogas per mano pagrabą pašoks, tas gaus pinigus". Ir senis numirė. Padarė pagrabą. Marti kai pradėjo verkti, ėmė savo drapanas draskyti: „Oi, tėveli, koks tu buvai geras..." Nusidraskė nuoga ir šokinėja. Vyras sugriebė ją ir išnešė, manė, kad pablūdo. O ji paskui nuėjo į kuknią ir išsikasė pinigus. (Zuzana Rupšlauskienė, apie 70 m.a. Gimt.: Papilės par. Gyv.: Nebraska. Užr. J. Balys 1949.VII.27. Arch.: D I/58.)

**9.** Gyveno seniau toks kytras diedukas, jis turėjo daug pinigų užsikrutėjęs ir nenorėjo, kad jo tie pinigai po jo smerties kam lengvai pakliūtų. Jis tuos savo pinigus nunešė kluonan, užkasė šalinėj ir užkeikė: „Kas norės šitų mano pinigų paimti, turės, kai aš numirsiu, apie mane apibėgti tris kartus nuogas ir tik tada galės paimti, išsikasti šituos pinigus". O jo marti žinojo, kad jis turi daug pinigų ir kad ruošiasi tuos pinigus užkasti, tai ji papilniojo, kai diedukas kasė pinigus, ir matė, kaip užkeikė. Jau tas diedukas prikrypo ir numirė. Čia prisirinko daug žmonių jo pakravuosna, giesmininkų giedoti: kas gieda, kas taip poterius kalba. O marti vis daugiau rauda. Tik raudojus, raudojus – nusivilko visus rūbus, visai nuoga duj bėgioti apie tą numirusį dieduką. Visi giesmininkai ir kiti, kurie matė, nusigando, – mislijo, kad marti išsiuto ar išdurniavo. O paskui, kai šitas diedukas jau buvo pakavotas, šita marti kad prabagotėjo, tai visi kaimynai suprato, kad to mirusio diedo pinigai jai pakliuvo ir užtat ana tada bėgiojo nuoga apie nabašnyką. (L. Dičiūnienė, 57 m.a., Sabalunkų k., Salako v. Užr. St. Dičiūnas 1938.I.24. LTA 1484/13.)

## 10-11. UŽBŪRIMAS: KAS MANIM (ZUIKIAIS) ARS, TAS IŠARS

**10.** Buvo bagotas diedas ir turėjo sūnų. Sūnus apsiženijo, ir diedas marčios neapkentė. Sūnus su pačia žinojo, kad diedas pinigingas, jiems rūpėjo, kaip pinigai

iškrapštyti iš diedo. Diedas mygnus buvo ir lockos neturėjo ant marčios. Diedą primygo kvaraba ir senystė, ir anys pilniuja, kur pinigus padės. Sūnus išėjo apsėjinėti, pati išėjo priemenėn linų braukti ir daboja pro pirkios durų plyšį, ką diedas darys. Egi daboja - diedas išsirito iš lažios, užpečkin nuėjo, pinigus atsinešė, katilėlin supylė, vidupirkėj duobelę prakapojo, katiliuką su pinigais įstatė duobelėn, apdrabstė ir užkeikė: „Kas manim ars, tas šituos pinigus gaus". Marti jau nudžiugo, kad regėjo, kur padėjo pinigus. Diedas gulė lažion ir mirė. Pati įbėgus pradėjo ieškot (pinigų katilėlio) ir nerado. Įeina sūnus, klausia: „Ko ieškai?" - „Čia (diedas) pinigus pakasė, ale nerandu". Sūnus klausia: „Ar regėjai?" Sako: „Regėjau ir girdėjau, kaip sakė užkeikdamas: kas manimi ars, tas pinigus gaus". Sūnus atsinešė žagrę ir pavalkus, tėvą iš lažios, pavalkus ant galvos, bobai liepė turėt žagrę, o sūnus traukia tėvą - kai truktelėjo, išvertė katilėlį su pinigais. (G. Luneckienė, Rizgūnų k., Paringio par. Užr. K. Trapikas 1936. LTA 789/40.)

**11.** Senovėj buvo vienas turtingas žmogus. Jis turėjo daug pinigų, o kada jautėsi arti mirties, vieną šventą dieną jis visus ponevaliai siunčia į bažnyčią. O sūnus mislija: „Dėlko jis šiandien visus siunčia iš namų?" Jis neva apsirengė irgi eiti, ale nuėjo jis į kluoną, pasislėpė - žiūrės, kas čia nusiduos. Kaip tik visi išėjo, tas tėvas paėmė spatą, nuėjo į sodą, iškasė duobę, atnešė katilą, įstatė, o paskui, pripildęs tą katilą pinigais, taip užkeikė, sako: „Tų pinigų niekas iš čia negalės išimti, tiktai kad ateis čia arti su dviem zuikiais, tai išars". Tas sūnus viską girdėjo. O kai tas tėvas jau senas buvo, tuoj ir numirė. Tas sūnus padarė tokią žagraitę, pagavo du zuikiu, atėjo ant to daikto arti. Jis ten kiek pakrapštė žemę, tuoj ir išsivertė katilas su pinigais. Tada tas sūnus, paėmęs tuos pinigus, pastojo dideliai turtingu ūkininku. (Žiugžda, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LDM I 133/99.)

## 12. UŽBŪRIMAS: KAS MANO SMARADĄ SUVALGYS

Diedas buvo senas ir bagotas, turėjo skrynią pinigų. Pas jį slūžijo čeliednykas ir vis jam rūpėjo: „Kur diedas mirdamas pinigus dės?" Diedas čeliednyką nuvengė, pasiėmė skrynią su pinigais papečėn, iškasė duobę, pinigus su skrynia padėjo ir užukasė, apsmaradijo ir užkeikė: „Kas mano smaradą suvalgys, tas pinigais pasinaudos". Čeliednykas saugojo ir klausė. Nuleidus kiek čėso, diedas mirė. Čeliednykas papečėn inlindo, smaradą paėmė, išdžiovino, sutrynė, su miltaberaliais sumaišė, duoną iškepė ir visi suvalgė, pinigus išsiėmė ir visi pasidalijo. (P. Blaževičius, 35 m.a., Rizgūnų k., Paringio par. Užr. K. Trapikas 1935.XII.6. LTA 795/13.)

## 13-14. UŽBŪRIMAS: KAD VELNIAI TAM GALVĄ NUSUKTŲ

**13.** Slūžijęs pas gaspadorių bernas. Tas gaspadorius buvęs baisiai didelis čerauninkas. Kartą anas buvęs klojime ir užgirdęs ką tai ateinant. Anas greit užlindęs šiauduos ir atsigulęs. Atėjęs gaspadorius, įlipęs peludnikan, pakėlęs lentą, supylęs daug aukso. Supylęs ir užkeikęs: „Kas pirma be manęs juos ims, kad velniai tam galvą nusuktų". Bernas nusiklausęs klausia: „Čia pirmam. O antram?" Gaspadorius pamislijo, kad velnias klausia, ir sako: „Pinigai". Paskui apsisukęs ir išėjęs. Bernas greit pasigavęs katę ir kišęs po lenta. Beregint nusukė jai

galvą. Dabar greit pinigus išsiėmęs ir gerai gyvenęs. Užkeiktų pinigų be kraujo nepaimsi. (Em. Indriūnaitė, 70 m.a., Duokiškis, Kamajų v. Užr. A. Mažiulis 1935.X.1. LTA 1184/22.)

**14.** Gyveno bagotas žmogus, kuris labai spausdavęs šeimyną į darbą. Kartą netikėtai bernas pamatė, kad atėjęs gaspadorius į klojimą iškasė duobę ir, supylęs vieną maišą pinigų, nuėjo atsinešti kito. Tuo metu ir bernas pasisėmė aukso. Atnešęs gaspadorius ir kitą maišą pinigų supylė, užkasė ir pasakė: „Kas pirma be manęs šiuos pinigus atkas, tegul tam gyvam velnias skūrą nulupa". Rytą numirė tas ponas. Ponia neturi pinigų. Ji nuėjusi pas kitą poną pasiskolino ir žadėjo po pakasynų dvigubai atiduoti. Po pakasynų atėjo ponas skolos atsiimti. Bernas jį nuvedė ir parodė, kur yra užkasti pinigai. Ponas tuoj juos atsikasė, bet vietoj ir mirė. Bernas dabar drąsiai pasiėmė tuos pinigus, parėjo namo ir gerai gyveno. (A. Jameikis, 58 m.a., Dusetų m. Užr. B. Zaleskis 1929.III.4. LTA 10b/188.)

## 15-17. UŽBŪRIMAS: SENAM VELNIUI KATILAS

**15.** Vienas gaspadorius nuėjo į jaują pinigų kavoti, o bernas, užsilipęs ant jaujos, daboja. Atsinešė varinį katilą, supylė į jį pinigus, prakasė duobę, įdėjo į ją pinigus su katilu ir sako: „Senam velniui katilas". - „O man pinigai", - bernas atsiliepė. Antrą sykį ir trečią taip sako, o bernas vis atsiliepia. Po to užkasė duobę. Numirė gaspadorius, velnias ir ateina naktį pas berną, ir sako atėjęs: „Atsiimk pinigus, man katilo reikia". Bernas neklauso, neina. Velnias ateina antrą ir trečią naktį ir vis liepia atsiimti pinigus, o bernas kaip neina, taip neina. Atnešė su katilu, džirrr papylė velnias po lova pinigus, o su katilu nuėjo sau. (U. Levonienė, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1902. LMD I 315/10.)

**16.** Gyveno kartą senas turtingas ūkininkas. Jis turėjo kelis sūnus, vieną dukterį ir samdytą berną. Senis buvo visiškai silpnas ir prie jo vis likdavo kuris sūnus. Vieną dieną senis buvo daug stipresnis ir liepė visiems eiti į lauką rugių pjauti. Sūnūs nenorėjo jo vieno palikti, bet galop sutiko. Duktė maž teturėjo apie namus darbo, tai ir ji išėjo į lauką. Bet lauke pasigedo dalgės. Niekas nenorėjo eiti namo. Sūnus paliepė bernui, ir tas parėjo. Atėjęs žiūri - klėties durys atidarytos. Senis, atsidaręs grindyse dureles, ima iš katilo pinigus ir neša į krūmus, kur buvo iškasta duobė. Bernas greit pasislėpė krūmuose ir laukia. Per kelis kartus sunešė visus pinigus ir pripylė pilną katilą. Tada sako: „Martinuk, te tau katilas!" O bernas iš krūmų atsiliepia: „Man pinigai, tau katilas". Abu ilgai ginčijosi, bet velnias galop nusileido. Bernas parbėgo namo, susiieškojo dalgelę ir nuėjo į laukus. Kiti pradėjo bartis, kam jis taip ilgai užtruko, bet jis teisinosi, kad dalgelės neradęs. Vakare visi parėjo namo ir rado senį jau negyvą. Sūnūs manė, kad visus pinigus suėmė sesuo ir pradėjo ją mušti. Bet toji visiškai nieko nežinojo ir labai verkė. Vakare liovėsi mušę. Bernas pasigailėjo jos ir sako: „Jei tu eisi už manęs, tai aš tave išgelbėsiu: aš žinau, kur yra pinigai". Toji sutiko ir tuoj abu nuėjo į klojimą gulti. Naktį pasikėlė didelis viesulas, net klojimas braškėjo. Jie pradėjo labai drebėti ir išgirdo balsą: „Pasiimk greičiau pinigus, nes man reikia katilo seniui spirginti". Taip šaukė tris kartus. Tada pasipylė klojiman pinigai, ir audra nutilo. Jie greit atsikėlė, surinko į maišą pinigus ir naktį pabėgo nuo brolių. (Dlugabarskas, Anykščių m. Užr. V. Karvelis 1926. LTA 42/46.)

**17.** Gyveno tėvas, turėjo sūnų. Sūnus apsiženijo, tėvas jį išvarė iš namų, anas gyveno susiedo pirty. Naktim eidavo tėvo klaiman vogti pašaro. Vieną rozą įeina klaiman, užlipa ant jaujos - štai įeina tėvas. Įėjo šalinėn, iškasė duobę ir parėjo namo. Sūnus tebesėdi ant jaujos. Štai vėl ateina tėvas, ataneša katilą. Įdėjo duobėn ir vėl parėjo namo. Sūnus tebesėdi ant jaujos, žiūri, kas čia bus. Atanešė sterblėj pinigus ir supylė. Pripylė pilną katilą ir sako: „Tėvui katilas, o vaikam pinigai". O sūnus ant jaujos sėdėdamas ir sako: „E man, tėveli, kas gi?" Tėvas atsakė: „Tau visi". Sūnus neėmė pinigų, pasiėmęs šiaudų parėjo namo. Štai ateina pas jį gryčelėn ir duoda žinią, kad jo tėvas numiręs. Nuėjo anas pakasynos, išlydėjo tėvą. Parėjo namo ir naktį atsigulė. Tik akis sumerkė, štai velniai atėjo pas jį. „Pasiimk pinigus, mums reikia katilo tavo tėvo pakasynom alus daryti". Anas neėmė. Nuėjo į kunigą, paklausė kunigo: „Kas man daryti: velniai liepia pasiimti pinigus, jiem reikią katilo alus daryti mano tėvo velionies pakasynom". Kunigas jam pasakė: „Kolei pakavosime - neimk". Anas ir neima. Kaip tik naktis, taip į jį ateina velniai ir liepia: „Pasiimk greičiau pinigus, mums reikia katilo". Pakavojo tėvą, nueina anas su maišu pinigų pasiimti. Pripylė maišą ir nepareina. Taip sūnus mislija: „Kas čia daryti, dar lieka pinigų?" Anas mislija šitą maišą parnešti ir vėl ateiti. Taip velnias pribėgęs: „Dar tu čia ilgai gaišinsi, - imkis greičiau, ba reikia tavo tėvo alus daryt pakasynom". Kaip traukė katilą iš duobės, pinigus išpylė ir nusinešė peklon. (Jonas Lingė, Pažiegės k., Dusetų v. Užr. K. Būga 1901.X.18. LMD I 139/5.)

## 18. VELNIAS GOBŠUOLIO ODOJ

Gyveno kartą gobšus žmogus. Jam velniai nešiojo pinigus už tai, kad jiems jis buvo pažadėjęs savo dūšią. Matydamas gobšuolis, kad mirtis netoli, pasiėmęs jis savo pinigus nešė pakasti. Nunešė juos į linų pirtį ir pakasė vienoje kertėje. Toje pirtyje buvo apsinakvojęs žaunierius. Matydamas jis nieko nesakė gobšuoliui, tik laukė, kas toliau bus. Užkasęs pinigus jis ten ir pasimirė. Tada atlėkė velnias, paėmė lavoną už kojų, iškratė jo kaulus ir mėsą, liko tik oda. Tada velnias įlindo į jo odą ir atsigulė toje pat vietoje. Kitą rytą, radę gobšuolį pirtyje negyvą, atnešė į jo namus ir pašarvojo. Į jo šermenis atėjo tas žaunierius, kuris pirtyje nakvojo, su kepure ir pypkę rūkydams. Pamatę žmonės liepė nusiimti kepurę ir nerūkyti, bet jis atsakė: „Kam aš imsiuosi kepurę prieš gulintį velnią". Išgirdę žmonės tokią jo kalbą, išvijo iš kambario. Tada jis nuėjo pas kaimyną prašyti arklių. Kaimynui davus arklius, žaunierius nuvažiavo kunigo parvežti. Parvežęs kunigą, liepė žaunierius pašventinti lavoną. Kunigas, įėjęs į kambarį, pradėjo šventinti numirėlį. Kai tik užkrito vienas lašas švento vandens ant numirėlio kaktos, jis kaip šoko ir pradėjo bėgioti po stubą. Žmonės išsigandę visi išbėgiojo. Tada žmonės suprato, kad ten gulėjo ne žmogus, bet velnias. Žaunierius, išsikasęs gobšuolio pinigus, tapo turtingu žmogumi. (V. Kevežiūtė, 60 m.a., Marijampolė. Užr. Juozas Ropė 1938. LTA 1658/1.)

## 19. GOBŠUOLIS SUVALGO PINIGUS

Buvo toks labai turtingas žmogus, jis turėjo daug pinigų. Kada jau jis paseno, prašė sirgdams savo sūnaus, kad jam atneštų varinį uzboną su auksu pasidžiaugti dar prieš smertį. Sūnus, nieko nemislydamas, atnešė jam tuos pinigus. Tas senis besidžiaugdamas pradėjo po vieną ryti ir surijo visus, o surijęs ir akis užmerkė. Sūnus rado tik tuščią uzboną, o pinigėlių jau nėra. Tą tėvą nulydėjo į bažnyčią, o kada atėjo vakaras, nuėjo tas sūnus į bažnyčią - nori tėvui pilvą rėžti ir išsiimti

pinigus. Pamatė, kad gale grabo stovi kitas žmogus. Anas klausia: „Ko tu atėjai?" Sako (sūnus): „Rėšiu pilvą, išimsiu pinigus". – „Taip tai negerai, tu man skūrą sudarkysi. Eik šen, nuimk antvožą, aš tau pinigus iškrėsiu". Tas tuoj nuėmė antvožą, velnias paėmęs už kojų pakratė, išbiro per gerklę pinigai, o dar toliau krestelėjo – ir kaulus iškrėtė. Dabar sako velnias: „Pinigai ir mėsa su kaulais tau, o skūra man". Užsidėjo ant rankos (skūrą) ir išėjo žmonelių baidyti. O tas sūnus tuos pinigus parsigabeno namo. (J. Pautienė, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/134.)

## 20–22. PINIGUS SUSIDEDA Į GRABĄ

**20.** Na, tai buvo senas žmogus. Ir buvo pasidirbęs grabą. Na, ir tas ėmė, ir numirė. Ir aną jau palaidojo. Ir vaikai mislija, sako: „Kur gali būt tie pinigai, palikę ano?" Na, veizi, pakavojo aną. O mažas vaikas ans matė, rokuoj, sako: „Senolis klostė savo grabą abrozdėliais". Paskui jau didieji rokuoja, sako, reik veizėti, kasti valioj duobę ir veizėti, ar tie pinigai yr. Na, ir atkasė duobę, tai atidaro grabą, tai, sako, pinigai yr sukišti į nosį. (Pranas Beržinis, 68 m.a. Gimt.: Akmenės par. Atv.: 1909. Gyv.: 5018 North Cat, Chicago, Ill. Užr.: 1949.VIII.6. Arch.: R11/56.)

**21.** Prie vaiko ir marčios buvo senas tėvas. Jis nieko neveikdavo, vis gulėdavo lovoje, karšinėdavosi. Kai jis mirė, vaikas neturėjo nei už pakavonę pinigų apsimokėti. Nulydėjus kunigas jam sako: „Buvo girdėti, kad tavo tėvas turėjo daug pinigų. Jūs gerai ieškokite, panašu, kad jis galėjo turėti". Parėjęs sūnus namo visur apieškojo, bet pinigų nerado. O to sūnaus (jau buvo ženotas) buvo mažas vaikas. Jis jo ir paklausė: „Ar tu nematei, ar strujukas neturėjo gražių popieriukų?" – „Turėjo, – sako vaikas, – daug, daug gražių popieriukų. Aš juos norėjau pačiupti, tai jis man sudavė per nagus: 'Neruš, – sako, – kam tau jų reik!' Paskui jis juos sukimšo į tokį maišiuką ir užsiuvo". Tada sūnus atsiminė, kad jo tėvas prašė, kad kai jis numirs, jam į grabą po galva padėti jo paties pasiūtą paduškėlę, ką jie ir padarė. Suprato, kad toj paduškėlėj ir galėjo būti tėvo pinigai. Pasakė apie tai kunigui. Kunigas liepė atkasti kapą. Kai atvožė grabą, tai numirėlio ir burna, ir ausys, ir nosis, ir akys buvo prikamšyta pinigų, popierinių bumaškų. „Tai kaip, vaike, ar tu juos imsi, aš tai jų jau neimsiu nė už pakavonę, kad taip atsitiko". Ir jie tų pinigų paskui neėmė, ir vėl atgal užkasė kapą. (Antanas Osteika, Juodkėnų k., Girkalnio v. Užr. Jurgis Kasparaitis 1937.XII.6. LTA 1439/71.)

**22.** Tai jis (senis) turėdavo vis pinigų, ale bumaškomis kypydavo [laikydavo]. Tai jis turėjo tokią lazdą, ir ta lazda buvo šriubuojama. Tai jis toj lazdoj tuos pinigus turėdavo. Kur tik jis eidavo, žinai, senas žmogus, vis taip ir pasiremdavo. Tai jis sako: „Kai aš, vaikai, numirsiu, tai man įdėkite į grabą tą mano lazdelę; visą amžių man tarnavo, tegul su manim guli". Well, vaikai tą padarė, įdėjo į grabą ir pakavojo. Kada atidraskė tėvo bakselius ir visa, neranda nei peno. Tas vaikas sako: „Kaip galėtų būti, kad tėvas turėjo daug pinigų?" Kaip reikia, jam sako: „Gal nori atkast duobę?" Reikia imt promišeną [leidimą]. Žinai, krajuj neimam mes nuo ko kito, bet nuo bažnyčios imam. Sako, kad turėjo tėvas tiek pinigų, niekur negalim rasti. Nenori duoti [leidimo]. Vėl jam te kas patarė, kad per policiją klaustų. Jie gavo tą. Kai atkasė, tai pilna ta lazdelė buvo pinigų prikimšta, ten rado 800 rublių, tai juk žinote gerą pinigą rado. (Ana Kamzurienė, 59 m.a. Gimt.: Žąsinų k., Ariogalos par. Atv.: 1908. Gyv. 1156 Michigan Ave., Columbus, Ohio. Užr. 1950.XI.24. Arch.: 67/46.)

## 23–25. ŠYKŠTUOLIS PASIKARIA

**23.** Kad kitąsyk buvo ponas. Ir pas tą poną tarnavo viens vaikinas, vardu Jokūbas, dvidešimt metų. Dabar jis, ištarnavęs 20 metų, pamąstė: „Reiktų apsivesti". Ir apsivedė biedną mergaitę. Ir jis sau mislija: „Na dabar, biedni abudu, pradėt sunku, reikia pas poną paprašyt algos". Kada jis paprašė pas poną, ponas sakė: „Aš tau nieko neduosiu, Jokūbai, kaip tik pastatysu ant mano lauko palei girią stubelę". Ir jis taip padarė, jis jam pastatė.

Ir dabar po metų laiko susilaukė jiedu dvynukus. Kada susilaukė, jis mislija sau: „Kaip čia reiks dabar išgyventie, kad aš nieko neturu, nė karvės, nė ožkos, jokio pieno. Kaip tuos kūdikius išaugyt?" Pamislijo sau: „Eisu pas savo poną ir paprašysiu pinigų, mažu jis man paskolys ar padovanos, kad aš tiek laiko tarnavau, ir nupirksu kokią karvutę. Utarnyke jomarkas, nuėjęs į jomarką nupirksu". Dabar kaip jis pamislijo, taip ir padarė: nuėjo pas tą poną ir jis pasiskundė jam, paprašė. Kur tas ponas nenori nei girdėti, ba jis labai buvo į turtą įsimylėjęs. Bet ponia girdėjo, jai pagailo to vaikino ir ji davė jam kelis rublius. Dabar jis eina sau ir mislija: „Mažu kur nors gausu nuo ko pasiskolyt daugiau".

Sustojo ant kelio girio(j), pasiėmė pypkį, pasėmė klevo lapų, įsidėjo į pypkį ir jau pradės rūkyt. Ir štai ateina kokis ponas, ir sako: „Ką tu čia dabar mąstai?" O jisai pradeda jam sakyt savo istoriją: kaip jis tarnavo pas tą poną, kiek jam davė ir dabar kiek jis gavo, – viską pasakė, ką jis tik apie save žinojo. Tas sako: „Tu žinai ką, aš tau duosu pinigų, kiek tu tik nori, bet tu man padarysi vieną daiktą?" – Ogi sakė: „Jei galėsu – padarysu". O jis sako: „Kiek tu nori pinigų? Aš tau duosu 30 rublių, tu, nuvėjęs į jomarką, nusipirksi sau karvę ir kaip nupirksi karvę, ar padarysi man tą vieną daiktą?" Jis sakė: „Jei galima – padarysu". Sakė: „Nupirk man kokius du mastu virvės ir parnešk, ir šičia ant šito daikto, ant šito medžio šakos pakabyk". Jis pamislijo: „Tai labai lengvas daiktas – kas čia ta virvė, tas galas tos virvės".

Taip dabar jis nuvėjo į jomarką, nusipirko sau karvę ir tą virvę, porą mastų. Ir eina namo. Parėjo namo, pasisakė savo žmonai. Ta žmona mislija: „Kas čia, tai jau keista, koks čia atsitikimas?" Ir jis, tas ponas, jam dar įsakė: „Tu, Jokūbai, rytoj ateik ir šičia šitame krūme patupėk biskį, pabūk į tą ir tą laiką". Taip jis dabar ir padarė: atėjo jis, atsitūpė į tą krūmą ir tupi. O tas ponas, kad jis to turto turėjo begalybę, tai jis į bankus nevierino, jis laikėsi namuose pinigus. Susikrovė į krepšius, įsidėjo į vežimą ir veža. Atvežė į girią ir ties tuo daiktu, ten, kur ta virvė buvo. Ir dabar jis paėmė vieną maišą tų pinigų, nunešė prie medžio gana storo, atkasė žemę, įdėjo tą maišą, nubėgo pas vežimą, kitą pasiėmė. Atnešė kitą maišą ir nuėjo trečio. Kaip tik jis nuėjo trečio, tai tas ponas, kur tam pažyčino pinigų, sako: „Eik greit, Jokūbai, iš to krūmo, paimk tuos du maišu pinigų, vilk tuoj kuo greičiausia šalin". Ir tas greit pagriebė tuos du maišu, pavilko į šalį. O ponas ateina su trečiu maišu, žiūri – dviejų nėr. Ką jis darys: bėgioja, laksto še, žiūri te, niekur pinigų nėr. Kaip nėr pinigų, tai jis pažiūri, kad čia virvė kabo ant medžio. Jis paima tuo(j) virvę, ima ir pasikaria. Kada jau buvo dam pasikoręs, tada tas velnias sako: „Te tau šitą trečią maišą pinigų, tu imk pinigus, – tau pinigai, o man ponas". (Magdalena Takažauskienė, 72 m.a. Gimt: Versnupių k., Alvito par. Atv.: 1904. Gyv.: 105 So. 22 St. Pittsburgh, Pa. Užr.: 1949.VIII.18. Arch.: R23/50.)

**24.** Senų senovėje gyveno vienas žmogus, vardu Jonas. Jo namai buvo netoli nuo Buržansko dvaro. To dvaro rugiams pasibaigus, susikrapštė jis tris rublius ir

eis pas poną pirkti pūrą rugių. Iš tolo padarė pratimą: nusiėmė kepurę, pakštelėjo ponui į ranką. Nuėjęs ir sako: „Atėjau, ponuli, pirkti rugių". Ponas atsakė: „O ar turi pinigų?" Jonas, išsikrapštęs iš anties tuos tris rublius, rodo ponui, bet ponas sako: „Žinai, vyreli, jog už tris rublius aš rugių neduodu". Tada Jonas liūdnas nuėjo namo, paėmė paduškėlę ir neš į miestą parduoti. Jis gavo už tą gražią paduškėlę tik vieną rublį. Dabar Jonas su keturiais rubliais eina pirkti rugių pūrą. Jį pamatė ponas ir paklausė, ko jis norįs. Jis atsakė: „Aš noriu nusipirkti už keturis rublius rugių pūrą". Jam atsakė, kaip pirmiau buvo sakęs. Tai išgirdęs Jonas nebežinojo, kas daryti. Nuėjo namo, surado virvę, atsibučiavo su žmona ir vaikais ir nuėjo į pono sodą pasikarti. Nuėjęs rado kreivašakį sausą medį ir užmovė ant jo savo virvę. Užmovęs norėjo įkišti ir savo galvą į kilpą, bet jo laimei negalėjo dasiekti. Tam laike jis pamatė patvory gulint didelį gražų akmenį. Jis tą akmenį norėjo pakelti, bet kas tai po juo suskambėjo. Ogi žiūri, jog didelis puodas arti pusės raudonųjų prikrautas. Sako: „Visvien dabar imsiu: ar Dievas duoda, ar velnias". Išsipylė pinigus, paslėpė puodą po akmeniu, o apie virvę visai nė negalvojo. Nuėjo į miestą, nusipirko duonos, dešros, pyrago ir gražų vežimuką su arkliu, apsivilko gražiais rūbais, kad ponas nepažintų, ir nuvažiavo pirkti rugių. Ponas davė jam pūrą rugių po du rubliu ir dar pasamdė vežikus, kad nuvežtų. Atėjo vakaras, neš ponas po akmeniu pakavoti tuos pinigus. Atverčia, žiūri, jog puodas tuščias. Sukliko ne žmogaus balsu. Žiūri, kad netoli kabo virvė. Įkišo galvą ir pasikorė. Eina garsas į visas svieto šalis, kad ponas kabo kaip skilandis, su terba pinigų. (S. Mikalauskaitė, 14 m.a. Neveronių k., Lazdijų v. Užr. K. Jankauskas 1933. LTA 449a/131d.)

**25.** Buvo diedas ir boba, jiedu turėjo viso turto vištaitę, o daugiau nieko neturėjo. Taip jie biedni buvo, kad jie nei druskos neturėjo tam sykiui į puodą įsidėti. Ale toji boba siunčia tą savo dieduką, kad eitų į miestą, neštų tą vištaitę parduoti, o nupirktų druskos. Na, jau neša tą vištaitę. Atėjo pas miestą, rado ant tilto stovint tokį ponaitį. Sako: „Kur tu neši tą vištą?" – „Ketinu nešti parduoti, o pirksiu druskos". Sako tas ponaitis: „Pardavęs nepirk druskos, ale už tuos pinigus nupirk virvę, atsinešk tą virvę čia pas mane ant tilto, tai mudu eisim". Tas diedas paklausęs pardavė tą vištą, nupirko virvę ir atėjo pas tą ponaitį. „Dabar, – sako, – eime mudu į girią". Atėjo į girią, sako tas ponaitis: „Rišk tą virvę po medžiu, o aš bandysiu pasikarti, o tu eik ir atsistok kur į tankumyną". Tas ponaitis pasikorė ir kabo, o jis stovi tankumyne. Ale jau tas ponaitis prapuolė nuo tos virvės. Nepoilgo atnešė žmogus katilą po ta virve, iškasė duobę ir įdėjo tą katilą į tą duobę. Po tam nuėjo tas žmogus ir vėl atnešė skverną pinigų. Tuos pinigus įpylė į katilą ir nuėjo daugiau atnešti. O tas ponaitis atėjo pas tą žmogų, sako: „Eik dabar ir pasisemk". Jis nuėjęs pasisėmė rieškučias. Atnešė tas gaspadorius antrąsyk. Tas diedas vėl pasisėmė rieškučias. Atnešė trečiąsyk, tas diedas sėmė jau kaip porą gorčių. Atnešė jau paskutinius, supylė, o tas ponaitis sako: „Kodėl nepilnas katilas?" Tas žmogus iš pilno katilo nešė, o jau čia tiek daug nepilnas. Tas gaspadorius iš gailesčio pakėlė akis aukštyn, pamatė, kad kabo virvė. Tuoj tą virvę užsinėrė ant kaklo ir pasikorė. Tas ponaitis tai buvo velnias. Kai tik tas pasikorė, jau tas ponaitis šaukia tą žmogų, sako: „Eik šen tu, žmogau, te tau visą katilą pinigų. Dėkui, kad tu man padėjai jį pakarti, jau man jo dūšia teko". O tas senis pasigabeno tuos pinigus ir poniškai galėjo gyventi. (Ona Paliulutė, Bartninkų v. Užr. V. Basanavičius 1901. LMD I 133/258.)

## 26. PINIGŲ PAKAVOTOJAS VAIDENASI

Kitąsyk, dar prie baudžiavų, stovėjus pakelėj tuščia karčema. Joj niekas negalėjo būti, būdavo, žmones smaugė. O toj karčemoj buvo pakavoti pinigai. Tų pinigų pakavotojas, niekur vietos ir atilsio nerasdamas, smaugė žmones: būdavo, kai keliauja koks (žmogus) keliu, tai jis iššoks iš karčemos, siūlo pinigus, ir kai žmogus iš baimės neima, tai galvą į kitą pusę užsuka. Ale sykį ėjo namo senas atitarnavęs matrosu 30 metų kareivis. Beeidamas atėjo pas tą karčemą, žiūri – tuščia, o naktis tamsi. Sako: „Čia reiks nakvoti". Kai tik įėjo į karčemą, tuojau atnešė jam tas patempionas katilaitį pinigų, sako: „Te tau tuos pinigus". O kareiviui bile pinigų, sako: „Še, man bus dabar labai reikalingi". Kai tas kareivis priėmė tuos pinigus, anas jam sako: „Tai dėkui, brolau, kad tu nuo manęs priėmei tuos pingus, aš dabar nors vietą gausiu, – kiek aš žmonėm siūliau, vis neėmė, aš iš piktumo, kad pinigų neima, būdavo, smaugiu žmones". Tas kareivis tuoj pasamdė vežimą ir nuvažiavo su pinigais namo. (Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/130.)

## 27–29. PASLAPTINGAS BALSAS: „PUOLU, PUOLU... LĮSIU, LĮSIU..."

**27.** Viename tokiame dvare, pono palociuose, taip vaidydavos, kad niekas negalėjo jame nakvoti. Kas tik ateidavo į tą dvarą ir pasilikdavo ant nakties, tai ant rytojaus nerasdavo: taip prapuldavo, kaip pirdis vandeny. Atėjo rozą į tą dvarą tokis žmogus: nors jam ir pasakojo, kad tame dvare kas tik nakvoja, žednas prapuolė, ale jis neklausė ir tyčiom ten pasiliko nakvoti. Įėjo į pono, katras buvo neseniai numiręs, stanciją, aprėžė aplink save didelį ratą ir užsidegęs grabnyčią sėdėjo. Nakčia, apie kokią gal vienuoliktą dvyliktą adyną, išgirdo ant to palociaus riksmą: „Puolu, puolu!" Tai tas žmogus atsakė: „Kad puoli, tai pulk". Tai tik lept ir nupuolė palei jį nebaščiko ranka. Vėl šaukia: „Puolu!" Tas žmogus vėl sako: „Kad puoli, tai pulk". Lept kita nebaščiko ranka. Paskui vėl šaukė, o tas žmogus vis liepė pulti. Tai taip vis puolė ir puolė, paki po vieną šlunką nesupuolė visas nebaščikas. Tada šaukė: „Keliu!" Tas žmogus sakė: „Kad jau keli, tai kelkis". Tas nebaščikas atsikėlė ir sako: „Eime į sklepą, tenai tau aš ką parodysiu". Žmogus sako: „Kad jau tau taip reikia, tai eik – aš paskui tave eisiu, ba aš čia nieko nežinau". Vėl nebaščikas sako: „Atidaryk stancijos duris". Žmogus sako: „Ką gi, kad tau reikia, tai pats atsidaryk". Nebaščikas atsidarė duris ir jis pirma, o tas žmogus su žvake paskui išėjo. Atėjo į sklepo liesas, nebaščikas vėl liepęs žmogui pirma lipt liesom žemyn į sklepą, ale gavo atsakymą: „Kad tau reikia, tai tu pats ir lipk pirma". Ir negyvėlis pirma, o žmogus paskui įlipę į sklepą. Sklepe privedęs tą žmogų prie tokios sienos ir parodęs tokią skylutę, davęs raktą ir liepęs atidaryti. Žmogus sakęs: „Kad tau reikia, tai atsidaryk". Tai negyvėlis atidarė ir sako: „Išimk tą maišą pinigų". Žmogus sako: „Kam man reikia – tavo pinigai, tu ir išsiimk". Nebaščikas, išėmęs pinigus, padėjo pas žmogų ir, padėkavojęs už išgelbėjimą, pragaišo. Mat tie pinigai tą poną sloginę ir nedavę jam spakainasties, per tai jis naktimis po palocius trankydavęsis. Tasai žmogus buvęs kytras: ir pinigus įgijęs, ir poną išgelbėjęs, ba kad jis būt buvęs durnas ir būtų nors biskį užleidęs tą nebaščiką į užpakalį savęs, t.y. būtų užsigręžęs nuog jo, tai jį būtų tas nebaščikas užsmaugęs. (Leipūnų par., Seinų aps. Užr. Jonas Viskožka. LMD I 312/24.)

**28.** Pasistatė diedukas namus ir negali juose gyventi – vis prisdavinėja. Ir patys šventė, ir kunigas šventė, ir čerauninkus šaukė – vis nieko nemačija, prisduoda iš papečės. Eina saldokas, užvydo naują namelį: užeisiu, pernaktuisiu. Užėjo, pra-

šosi gaspadorių naktigultan, tas sako: „Aš pats čia nenaktuju, einu kiton pirkion, - kad nebijai, tai naktuik". Saldokas nebijo - naktuis. Vakare užsidegė liuiką, jau sublindo [sutemo], girdi iš papečės: „Ot išlįsiu, ot išlįsiu..." Saldokas klauso: „Na, lįsk!" Išlindo grabas. Saldokas kūrija liuiką ir nebijo. „Na, ot ir atsistosiu..." - „Na, ir atsistok!" Atsistojo grabas. „Ot ir atsidarysiu..." - „Na, ir atsidarai!" Atsidarė grabas. „Na, ir pasipilsiu..." - „Na, pasipili!" Ir pasipylė pilna pirkia pinigų. Saldokas semia pinigus ir gaspadorių atsišaukė, ir tas semias. Prisisėmė abu pinigų, jau eis. Kur eina, ten pekla: smala dega duobėj, velniai šoka. Gaspadorius papylė pinigus ir nubėgo. Ir išgaišo pekla. O saldokas nepilia pinigų, sako: „Su pinigais ir pekloj bus gerai". Ir nulėkė - nei tos peklos, nei nieko. Saldokas grįžo su pinigais namo, o toj pirkelėj daugiau neprisidavė. (Ad. Rabiza, 58 m.a., Maldanėnų k., Melagėnų par. Užr. K. Maldžiūnas 1935. LTA 797/33.)

**29.** Kitą sykį kokiuose tai namuose, vienoje namų kertelėje, kas vakaras būdavo girdėti balsas: „Lįsiu, lįsiu!" Vieną kartą buvo daug žmonių troboje. Susėdus vakarienę valgyti, ir pradėjo paprastas balsas kertėje šnekėti: „Lįsiu, lįsiu..." - „Lįsk, lįsk!" - atsiliepė vienas iš namiškių juokdamasis. Išlindo iš kertės žalas veršis ir eina tiesiai prie tų namų gaspadoriaus dukters. Duktė buvo dar suvis jauna mergaitė. Jam prisiartinus artyn, ji labai persigando ir nežinodama, ką jam daryti, šaukštą rankose kaip turėjo, tai su šaukštu ir drožė jam į kaktą. Vos tik sudavė, to veršio skūra pasileido ir pabiro pinigai. Mat tai buvo pinigai, veršio skūroje pakavoti, nes pinigai rodosi tokiu gyvuliu, kokiame kailyje jie pakavoti: jei šunies kailyje - tai rodosi šuniu, jei veršio - tai veršiu. (Šivickis, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. Pr. Šivickis 1905. LMD I 144/1.)

## 30-35. PINIGAI VAIDENASI ŽMOGAUS PAVIDALU: „PALIESK MANE!"

**30.** Linkuvos valsčiuje yra Murdvario kaimas. Pagal to kaimo miškelį viena mergaitė grėbė šieną. Ta mergaitė buvo našlaitė. Jos pamotė turėjo ir tikrą savo dukterį. Jai begrėbiant šieną, atėjo kažin kokia boba. Toji boba eina artyn ir kalba: „Piršli, piršla..." Paskui, priėjusi prie tos mergaitės, sako: „Paliesk tu mane nors truputį". Toji mergaitė bijo ir jos neliečia. Ji traukiasi tolyn, o toji boba vis lenda artyn, kalbėdama: „Piršli, piršla..." Tik netikėtai ta mergaitė pastūmė tą bobą grėbliakočiu ir iš tos bobos pabiro krūva pinigų. Toji mergaitė parėjo namo ir pasisakė viską savo pamotei. Pamotė atėjo su savo dukterimi ir susirinko tuos pinigus. Paskui apipuošė gražiai savo dukterį ir išleido į pamiškę grėbti. Ji irgi pamatė ateinančią bobą, kuri irgi kalbėjo: „Piršli, piršla..." Atėjusi ta boba sako: „Ką tu čia dirbi?" - „Šieną grėbiu", - atsakė toji pamotės duktė. Toji boba klausia: „Kur jūs padėjote našlaitę?" Paskui nusivedė į mišką tą pamotės dukterį ir atidavė sugnaibyti laumėms. Tas miškelis dar ir dabar yra, tik jau labai mažas, palyginus su anuo, prie kurio toji mergaitė grėbė šieną. (A. Čelkauskaitė, 47 m.a., Linkuvos m. Užr. E. Navarauskaitė 1931. LTA 338/665.)

**31.** Jei pinigai yra užkasti žemėje ir per šimtą metų jų niekas neiškas, tai suėjus šimtui metų, jie išeina prasivėdinti.

Jau nuo rugiapjūtės niekas nebejojo nakties. Vieną vakarą gaspadorius paliepė pusberniui išjoti arklius, pririšti ir ramiai gulti. „Gal dar kitas kuris atjos, tai bus smagiau". Pusbernis išjojo, susirišo arklius ir, kiek palaukęs, susisuko ploščiu galvą, ir užmigo. Per miegus girdi, kad kažkas jį balsu [žadina]: „Kelkis, kelkis,

nusuk man galvą!" Pusbernis kaip gulėjo, taip ir sustingo iš baimės. „Kelkis, paliesk mane ranka!" - vėl šaukia. Tas nė krust. „Kelkis, paspirk mane koja!" Tas jau ir kvėpuot nustojęs glūdi, kad tik jo nepradėtų judinti. Tik ant karto - džirr, pasigirdo balsas daugelio pinigų ir žmogaus kalba: „Šimtą metų jau gulėjau žemėj ir kad dabar niekas mūsų nepalietė, vėl šimtą metų gulėsim". (E. Gudjurgienė, 63 m.a., Laborų k., Linkuvos v. Užr. P. Gudjurgis 1932.I.7. LTA 337/42.)

**32.** Vieno ūkininko šeimyna anksti rytą nuėjo į klojimą kulti. Pritiesė klojimą vasarojaus, pradėjo jau kulti. Vienas tik dvilkt į šalį - iš strėkio išlindusi baisiausia senio galva. Visa galva barzdota, nosis apsisnarglėjusi ir dar katiliukas kabo. Kad sušuko tas nesavo balsu. Visi sužiūro, kas tam pasidarė. O senis prašo jam nušluostyti nosį. Visi bijosi ir artyn prieiti. Buvo drąsi mergaitė, kuri net nakties viduryje viena nueidavo jaujon. Ta pasiėmė maišą, užsimetė ant rankos, priėjusi jau ims už nosies. Tik palietė, gi džiupt katilas žemėn, pinigai džr džr ir išbyrėjo. Mergaitė susirinko pinigus ir paliko susyk turtinga. (J. Gudjurgis, 79 m.a., Laborų k., Linkuvos vls. Užr. P. Gudjurgis 1932.I.6. LTA 337/59.)

**33.** Pasakojama, kad vieną naktį Klovainių dvaro panaktinis, vaikščiodamas apie dvaro rūmus, pamatęs ateinančią ponią. Jis iš karto pamanęs, kad ponai grįžę, nes buvę kažin kur išvažiavę, bet prisiartinus pažinęs, kad tai ne jų ponia. Nepažįstamoji paprašiusi, kad jis ją pastūmėtų. Bet panaktinis taip išsigandęs, kad nė iš vietos nepajudėjęs. Tada ponia apsisukusi ir nueidama pasakiusi, kad šimtą metų gulėjusi ir vėl šimtą metų gulėsianti. Paskui tik žmonės supratę, kad tai pinigų būta. Ir jei tas panaktinis būtų pastūmėjęs tą ponią, pinigai jam būtų atitekę, o dabar jie vėl pasislėpė. (Klovainių dv., Pakruojo v. Užr. J. Grikėnaitė 1935. LŽV 625.)

**34.** Bus jau 100 metų atgal, kai Bražytė-Lingienė, Gipėnų k., Dusetų v., vieną šventadienį prie Sidabrinės ganė gyvulius. Buvo pačios mišios. Ji pamatė senį, kniūbsčią gulintį. Tarp jo kojų buvo lenciūgas, bent dviejų metrų ilgio. Lingienė atsargiai tą lenciūgą ištraukė ir parnešė namo, parodė savo dėdei Vienažindžiui. Vienažindys, supratęs dalyką, nubėgo į tą vietą, kur gulėjo tasai senis, bet jo jau nerado. Kad kas būtų tą senį sušėręs, jis būtų pinigais virtęs. (J. Svilas, Drageliškių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.X.7. LTA 11/94.)

**35.** Mano mama sakydavo, kaip jai prisidavė Petrinių dieną, pačiose mišiose, einant žąsų daboti. Skardžiuj, sakydavo žmonės, kad yra pinigų užkasta. Eina ana ražančių kalbėdama, tik daboja - priešais ateina žmogus su ilga sermėga, auksine kepure, su knatinėm vyžom. Ana mislijo, kad Barono Juzutis (toks buvo senas bernas mūsų ulyčioj). Ana praūturojo, o anas nieko neatsakė. Tada jai pasidarė baisu, suprato, kad prisidavė. Tada anas ir nuėjo tolyn. Ale kai eina, tai kojų nekelia, ale tęsia. Ana graudindavos: „Kodėl aš nesugodojau suduoti jam lazda, būtų ir pasipylę pinigai". (M. Šlepetienė, 75 m. a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.VII.23. LTA 977/338.)

## 36-44. PINIGAI VAIDENASI GYVULIO PAVIDALU: „MUŠK, BUS PINIGŲ!"

**36.** Kai buvau maža, tai mūsų namuose buvo kaminėlis. Ant to kaminėlio virdavo valgyti, iš po kaminėlio eidavo skylė. Iš tos skylės išbėgo zuikelis, tas zuikelis

mums į nugaras barabanina. Paskui tą zuikelį išlįsdavo baltas vaikelis. Tas vaikelis sako: „Mušk, bus pinigų!" Mes nemušame, bet pasakome papuniui, kad iš po kaminėlio ateina baltumai. Tėvas liepdavo mums mušti su ražančiumi, mes nemušdavom. Ten buvo užkasti pinigai. Mūsų namuose taip buvo. (M. Molienė, 50 m.a., Nevarėnų m. Užr. J. Dovydaitis 1932.VIII. LTA 462/428.)

**37.** Turėjusi viena močia kelis vaikus ir, išeidama darban, palikdavus gryčioj. Kai pareidavusi namo, vaikai skundžiasi: „Mama, nepalik mūsų vienų: išlenda iš papečės ožiukas ir mus bado". Močia vis juos palieka, o vaikus tas ožiukas kamuoja. Anie jau verkia ir verkia, ir prašo nepalikti vienų, bet kurgi močia dės - palieka. Kartą juos ir aplupė, bet tas ožiukas taip įveikė, kad kartą ir sako anie: „Ką nori daryk, mamut, mes nebegalim būti". Močia juos klausia: „Ar didelis tas ožiukas?" - „Nedidelis, tik mus bado", - skundžiasi vaikai. „Tai paimkit ir pririškit į pastalakojį, gal priveiksit". - „Kodėl mes nepriveiksim?" - sako vaikai. Močia išėjo darban. Išlindo ožiukas iš papečės ir pradėjo badytis. Anie jįjį ir pririšė, ir tada nubėgo pas močią pasigirti. Ateinanti močia ir žiūri, kad katiliukas pinigų pririštas. (Kazė Pankevičiūtė, 22 m.a., Pargundos-Redžionių k., Kamajų v. Užr. A. Mažiulis 1935.XII.17. LTA 1184/10.)

**38.** Einąs kartą Puponių Jankauskis, dabar miręs, povėlinčiai iš Kupiškio per Smilgių ganyklas. Gi žiūrįs - ant kelmelio gulįs katinas, toks raudonas. Jis priėjęs artyn ir supratęs, kad pinigai. Greit nieko nesakęs, (pagriebęs) katiną kaire ranka už uodegos, apsukęs apie galvą, kad duosiąs kelman, sakydamas: „Še tau, šėtone, duok man, Dieve!" Tik cin cin ir pasipylė variniai, netoli trijų rublių susirinkęs. (K. Zavadžius, 80 m.a., kilęs iš Puponių k., dabar gyv. Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.2. LTA 782/7.)

**39.** Seniau dar žmonės sakydavo, kad Paketurių kaimo Jono Dauderio šniūre, Karoso paežy, esą užkastų pinigų, ale niekas nežinojo kur. Vienais (metais) tarnavus pas Dauderį Palionytė, rodos, nuo Antašavos ir vienąkart išėjus laukan miežių grėbti. Grėbus ir atsisėdus paežy pasilsėti. Tik, sako, net nusigandus: šmukšt iš ežios šuniukas ir kad gražus, kad gerinas. Ji ir glostanti, ir rankomis imanti: vis tiek, kad lendąs, kad gerinąs, baisiai. Jai tas šuniukas jau įsipykęs ir niekaip nebegalinti atsikratyti. Visiškai papykus, nusilaužus kietį ir kad šveisianti tam šuniukui - ogi, esą, tik cinkt ir pasipylė varinių krūviotė, ir dar nemaža. Tai ji tuoj pametus grėbti, susipylus tuos pinigus skarelėn ir namo. Tai iš tos dienos atsitraukus ir iš Dauderio. Sako, kad buvę kuo ne 8 svarai variokų. (B. Sapiegienė, 50 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.14. LTA 782/166.)

**40.** Kartą viena mergina ėjo linų rauti. Eina ji, niekur nieko nebuvo, tik žiūri - didelis žąsinas, ilgu kaklu ir eina panarinęs galvą. Kitą dieną ji pasakė (apie tai) savo seneliui. Senelis ir sako: „Nebūk kvaila, čia yra pinigai, - jeigu nori, tai turėsi. Jeigu rytoj pamatysi (tą žąsiną), stverk jį už kaklo". Ant rytojaus vėl pamatė ji tą patį žąsiną. Nors ir labai ji bijojo, bet visvien paėmė už kaklo. Tik žiūri: vietoj kaklo - rankena, o vietoj žąsino - katiliukas pinigų. (U. Rudokienė, 89 m.a., Niūronių k., Anykščių v. Užr. B. Markūnaitė. LTA 768/388.)

**41.** Seniau pas vieną žmogų iki dvyliktos valandos negalima buvo būti namuose: kai tik kas nors būdavo, tuoj išlįsdavo iš papečkės juodas kamuolys ir dejuodavo, ritinėdamasis po aslą. Atėjo kartą pas tą žmogų ubagas ir prašėsi, kad priimtų jį į nakvynę, nes jau buvo vėlus vakaras. Tas žmogus ir sako: „Kur aš tave

priimsiu, nes ir patsai neturiu kur miegoti, o einu į daržinę ant šieno". Bet ubagas jam atsakė: „Aš nebijau". Tai ūkininkas jį ir priėmė. Davė jam vakarienės ir patys išėjo. Tas žmogelis valgydamas girdi, kad kažin kas papečkėj pradeda dejuoti. Jis pasiėmė į rankas gerą šermukšninę lazdą ir laukia, kas čia bus. Jis stovi kvapą užėmęs, tik mato, kad lenda kažkas iš papečkės. Jis užšoko ant stalo, kamuolys pradėjo ridentis į jo pusę, o kur tik tas kamuolys ridenosi, tai vis palikdavo užpakaly savęs tokią tamsią juostą. Kai tik tas kamuolys prisiartino prie ubago, jis kad rėžė jam su ta lazda skersai išilgai, - tik suskambėjo, suvaitojo ir pabiro po jo kojų auksiniai ir sidabriniai pinigai. Rytą atėjęs ūkininkas labai nustebo, radęs jį gyvą ir tiek daug pinigų. Pasidalijo tuos pinigus abu per pusę ir buvo abu laimingi, o toj troboj daugiau nebesivaidendavo, - mat ten buvo užkeikti pinigai. (V. Sakalauskienė, 63 m.a., Plūkių k., Panevėžio v. Užr. A. Beinaravičiūtė. LTA 768/391.)

**42.** Vienas žmogus ėjo naktį namo ir pamatė savo kaimyno karvę bestovinčią. Pamanė sau, kad piemuo negerai gano. Norėjo parvyti karvę namo, atsigręžė, bet jos jau nebebuvo. Žmonės sako, kad jei prisiduoda balta karvė, tai reiškia sidabrą, žala - auksą, o marga - maišytus pinigus. Mano diedo tėvas, dar prancūzų ir rusų karo metu, tarnavo Šriubose (Melagėnų v.), ten, kur gyvulius pjaudavo. Tai jam vienas prancūzas pasakojo, kad netoli Melagėnų pievoje prancūzai, atgal bėgdami ir neturėdami kur padėti, užkasė pinigus. (Melagėnų v. Užr. J. Subačius 1926.XI.23. LMD I 600/24.)

**43.** Vieną kartą ėjo senukas pas savo brolį už 7 mylių skolintis pinigų. Nepriėjęs sodžiaus, jis pamatė iš tolo labai gražų baltą arklį; arčiau priėjęs jis pamatė, kad šitas arklys blizgėjo kaip sidabras. Tas senelis buvo Nikodemas vardu. Paėjęs toliau, išgirdo balsą: „Nikodemai, mušk!" Bet Nikodemas nedasiprotėjo, ką čia reikia mušti. Paėjęs toliau, vėl girdi tą patį balsą: „Nikodemai, mušk!" Pagaliau priėjus tiltą, tas balsas suriko dar smarkiau: „Mušk, Nikodemai, išloši!" Atėjęs pas brolį, papasakojo tą savo atsitikimą. Brolis gerai išklausinėjo ir sako savo žmonai: „Žinai ką, Teresiut, čia yra kur nors pinigai, nes jau čia nuo kiek metų vaidenasi tai arklys, tai šuo, tai avis, vis nepaprasti gyvuliai. Tik nesakykim Nikodemui, eisim ir iškasim šituos pinigus". Atėjo naktis, tuojau jie ėmėsi darbo. Taip bekasant susidavė, subraškėjo į kažkokį geležinį daiktą. Tik staiga išgirdo balsą: „Ne tau, bet Nikodemui". Jie nusigando, bet vėl ėmėsi kasti. Prikasė jau arti, bet skrynia suskambėjo ir gilyn prasmego. Ir vėl balsas pasigirdo: „Ne tau, bet Nikodemui". Jie gana ilgai kasė, pakol vėl pasigirdo balsas: „Jeigu tik tu paimsi tuos pinigus, tai būsi prakeiktas, nes šie pinigai ne tau kasti". Turėjo grįžti namo ir prisipažinti savo broliui. Nikodemas nuėjo naktį, ėmė kasti. Kai jau buvo arti tos skrynios, išgirdo balsą: „Tau vienam, be dalių". Pagaliau iškasė čielą skrynią pinigų. Labai apsidžiaugęs nusinešė namo pas savo brolį. Brolis, būdamas labai gobšus, norėjo griebti visus pinigus, bet štai jam pasidarė kažkoks nepaprastas šiurpulys ir nepajėgė paimti. Kai atsipeikėjo, paklausė: „Nikodemai, ar nieko negirdėjai, prieš iškasant savo pinigus?" Tas atsakė: „Sakė, kad tau vienam, be dalių". Tas nuleido rankas ir pasakė: „Ne man skirti šie pinigai". (Sutrumpinta, nes sakmė užrašytojos labai stilizuota.) (Švenčionėlių apyl. Užr. Aldona Jurkevičiūtė. LMD 1656/5.)

**44.** Seniau, kai eidavo žmonės darbuosna Mažeikiškio dvaran, eidavo ir viena iš Paunksnių kaimo mergina. Jai reikdavo pereiti per tokį beržynėlį. Išeidavo iš namų labai anksti, tik ką gaidžiams nugiedojus, į dvarą kulti ir savo kultuvą nešdavosi. Vieną kartą, jai per beržynėlį beeinant, pasigirdo, kad užpakalyje jos

sumykė teliukas. Atsigrįžta, žiūri - seka paskui ją teliukas: visas purvinas, apsimurgliavęs, kad net koktu žiūrėti. Ana pradėjo greičiau bėgti, bet ir teliukas neatsilieka. Kai jau netoli nuo dvaro buvo, tai ir prapuolė anas. Antrą naktį taip pat sekė teliukas, bliaudamas ir kalbėdamas žmogišku balsu: „Nušluostyk man snarglį!" Supykus mergina kaip šėrė teliukui kultuvu - ir subyrėjo tas piniguose. Bet ana, nors buvo varguolė, ale pinigų neėmė, tik nuėjusi dvaran pasakė urėdui. Urėdas greitai nusiskubino į tą vietą ir nieko nerado. Pargrįžęs uždavė merginai kelis kartus per kuprą už apgavimą. Trečią naktį ir vėl teliukas seka paskui merginą bliaudamas ir prašydamas, kad nušluostytų snarglį. Mergina vėl kaip šėrė su kultuvu - ir vėl subyrėjo piniguose. Dabar jau mergina prisisėmė pinigų kvartukan, kišenėsna ir parsinešė namo. (J. Šerkšnas, 70 m.a., Lazdijų v. Užr. Č. Sinkevičius 1934. LTA 692/47.)

## 45-46. ŠUO - LOBIO SARGAS

**45.** Pavargėlis žmogelis, eidamas ant Šilinių (atlaidų) į Šiluvą, nešė su savim visus savo pinigus - devynis apalius (apalis buvęs lygus 9 auksinams). Eidamas vieškeliu pro Žalakiškių beržyną, mislija sau: „Kam aš tiek daug pinigų į Šiluvą nešiuos, - gali dar juos kas nors nuo manęs atimti arba galiu pamesti, - verčiau pakišiu po tuo kadugiu, o grįždamas namo pasiimsiu". Kaip mislijo, taip ir padarė: prakrapštė iš po kadugio samanas ir pakišo po jomis savo pinigus, samanas vėl gražiai užtaisė ir nuėjo į Šiluvą. Nežinau, ar ilgai jis ten buvo, tik grįždamas namo, atėjęs į tą pačią vietą, kur buvo jo pinigai pakavoti, ėjo jis jų pasiimti. Priėjo artyn prie kadugiuko, gi žiūri, kad ant jo pinigų begulįs šuo: akys jo raudonos, liežuvį iškišęs, juodas kaip sabalas, o didumo - kaip veršis. Kai tik žmogus eina prie jo artyn, tai jis burčija į jį žiūrėdamas, anaiptol neleidžia. Paėmęs pagalį norėjo jį nuvyti, bet jis nebėgo. Po to pabūgęs, kad kas blogo su juo neatsitiktų, palikęs pinigus nuėjo namo. Parėjęs pradėjo visiems pasakoti apie tokį savo atsitikimą ir kožno klausinėti, ką reikia daryti, kaip atimti nuo šuns pinigus. Kažin kas jį pamokė, kad jis nueitų pas kunigą pasiklausyti rodos. Jis ir nuėjo: apsakė visus savo vargus ir prašė, kad jam duotų rodą. Kunigas pamislijęs atsakė: „Dabar eik namo, aš pažiūrėsiu knygose ir jeigu ką dasižinosiu, tai tave pašauksiu". Žmogus parėjo namo ir laukia, kol kunigas pašauks. Po kiek laiko kunigas pasišaukė pas save ir sako: „Tu dažinok, kada tuo keliu važiuos veselia, nueik pirma jų atvažiavimo ir dabok, įlindęs kur į krūmą, netoli nuo pinigų. Pamatęs, ką išlėkus iš po kadugio, eik ir atsiimk savo pinigus. Ale, kai savo atsiimsi, tai pakrapštyk giliau - gal kartais ir daugiau ką rasi". Po tokios rodos žmogus padėkavojęs išėjo. Parėjęs klausinėja apie veselias. Išgirdęs apie vieną veselią, kuri važiuos pro jo pinigus, jis išėjo pirma jų ir pasikavojo už medžių. Kai tik privažiavo veselia, iš po kadugio išlindo žmogus, pasipurtė ir kadgi subrus vytis veselninkus - nusivijo, nusivijo... Žmogus išlindo iš už medžo, pribėgo prie kadugio, pradėjo krapštyti samanas, žiūri - tebesą, kaip padėjo, visi devyni jo apalai. Jis juos pasiėmė. Pažiūrės giliau, ar neras daugiau ko. Prakrapštė žemes, žiūri - pilnas pinigų puodas. Jis pasiėmė tą puodą ir nuėjo pas kunigą. Kiek ten jis davė kunigui, o kitus sau pasiliko. Iš tų pinigų žmogus prabagotėjo. Nuo tos dienos Žalakiškių ganyklose atsirado nepažįstamas žmogus. Jis vaikščiojo, visur klausinėdamas, ar nematė kas kokio žmogaus, kasinėjant po beržytę. Visi sakėsi, kad nematė. Tada jis sako: „Devyniasdešimt metų dabojau savo turtą, vienu sykiu ir prigavo". Paskui jis kažin kur pranyko. Buvo tai velnias, kuris dabojo užkeiktus pinigus. (P. Levonas, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1904. LMD I 144/48.)

**46.** Vieną kartą ėjo elgeta ir pamatė Žeimery (baloj) ugnį kūrenantis. Priėjo artyn ir mato, kad britvonai (šunys) žarijas žarsto. Nusigandęs jis norėjo bėgti, bet britvonai paėmė jo skverną ir pradėjo pilti žarijas. Tada jis pradėjo bėgti. Pasižiūri paskui, kad vietoj žarijų atsirado raudonieji. Rytą grįžo atgal tomis pačiomis vietoms ir susirinko išbarstytus pinigus. Nuo to laiko jis daugiau nebeelgetavo. (Padauguvos k., Vilkijos v. Užr. M. Bulgarauskaitė 1935. LŽV 505.)

## 47-49. PINIGAI ŠUNS KAILY

**47.** Kitą kartą turėjusi moteriškė dideliai slinkų vyrą. Valkiojęsis anas kažkame po laukus, po krūmelius ir užėjęs čielą šunį, pripiltą pinigų. Parėjęs namo, atgulęs į lovą, paspyręs koją ant lovos galo ir papasakojęs pačiai: „Ar žinai, motinėle, užėjau čielą šunį pinigų ten ir ten (nurodęs vietą), ale nepaslinkau nešti". Pati užnikusi vaksyti. Anas atsakęs: „Eik, motinėle, jei man bus žadėti ir į trobą pareis". O vagis klausėsi už lango. Anas išgirdęs, kad ten ir ten yra pinigų, tan trūkin nubėgęs į tą vietą, kur buvo pinigai. Kai nuėjęs, veizįs - yra šuo padvėsęs ir pasmirdęs. Mislijąs: „Palauk tu, padlėca, kad tu mane taip apgavai, aš tau parvilksiu namo tą striktieną, padvasą, įmesiu pro langą, - kas tau beišneš, kad tu esi toks slinkis". Na, taip anas ir padirbęs: šunį parvilkęs atsiviepęs, zūbus sukreipęs, drožęs į trobą. Piningai žvožvonkt pradėję bertis iš to šunies, o šis lovoj gulėdamas pradėjęs sakyti: „Ar aš nesakiau, motinėle, - jei man bus žadėti, tai ir į trobą pinigai pareis". Paskui vagis sakąs: „Bene žinojau, kad šuny yra pinigai, būčiau po šmotelį išdraskęs". (Bružienė, Kartenos v. 1929.II.8. LTA 552/802.)

**48.** Seniau Radžiūnų kaime toks Valma ir kitas kas tai ėjo vakare namo, nuvedę arklius nakties. Tik pakluonėj prie tokios sodželkos pliu pliu, pliu pliu - mėlyna liepsna pasikėlė, bent sulig žmogum; nutrūksta ir vėl tas pats. Taip jie tą vietą pasižymėjo, parėjo namo, pasiėmė krapylą, švęsto Velykų vandens, lopetas ir nuėjo kasti. Kasa kasa - nei nieko iškasa, nei ko. Nueina jau tas kitas ir kasa vienas. Kasa kasa, kasa kasa - nieko. Žemė tartum kasiota, palaida tokia. Na, mat mislija, argi ne paskustva tas Valma, tai išsikasė vienas ir nieko nesako. Na, nieko, reikia pasižiūrėti, koks dugnas, ko būta: ar katiliuko, ar taip ko. Padėjo juostą ir kasa toliau. Prikasa - ogi supuvęs šuva. „Na, vat, - mislija, - argi ne svolačius - pinigus pasiėmė, o šunį įmetė ir užkasė. Reikia gi atkeršyti tokiam". Pasiėmė jis tą šunį maišan ir nešasi. Parsineša kaiman, nueina pas Valmą, atsistoja po langu ir mislija: „Kad duos tą šunį už uodegos per langą gryčion, net su visais stiklais". „Kad surijai pinigus, suryk ir šunį!" Ir nuėjo. Valma gi, kaip šlioptelėjo per langą, išsigando. Kad šoks iš lovos: „Ogi čia kas dabar?" Užsidega žiburį, žiūri - pilna gryčia prisėta pinigų: ir auksinių, ir sidabrinių. Taip jis susirinko tuos pinigus, įsidėjo naują langą, ant galo ir naują rūmą pasistatė, ir gyvena. (Morta Madeikienė, 70 m.a., Karklynės k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1938. LTA 1667/104.)

**49.** Prisisapaliojo, kad Sakutiškės lauke yra pakasti pinigai, toje vietoje, kur vidury vienas akmuo yra baltas, o šalyse du juodu. Tie pinigai buvo po tuo baltu akmeniu. Tada mano senukas nuėjo su broliu kasti. Jiems bekasant, atbėgo šuniukas. Mano senelis sukeikė: „Bene velnias aną čia atnešė?" Senelis pamatė, kad arkliaganis čia gano arklius. Tai jis tąnakt daugiau ir neieškojo, paliko neliesta. Trečią naktį ateina sapne žmogus, parodė šunies kailyje pinigus ir sako: „Tinginy, jau pinigai iškasti!" Ir pradaręs duris, džir papylė pinigus į aslą. Senelis šoko iš lovos ir pamatė, kad asla buvo tuščia. Ryte senelis vėl eina į tą pat vietą. Mato, kad

toje vietoje šunies gulėta. Senelis suprato, kad šunies kaily buvo pinigai. (Stupuras, Valakų-Švendrų k., Raudėnų v. Užr. J. Dovydaitis 1932.VIII. LTA 462/520.)

## 50-54. UŽBURTI PINIGAI KELIAUJA

**50.** Rozą trumpakojis išmetė iš peklos du velniuku. Trankėsi, trankėsi po pasaulį, niekur sau vietos nerasdami, bet ant galo vienas apsigyveno prausiamoje pirtyje, o antras prie ežero po pakirniu. Ir abudu labai laimingai gyveno. Vieną kartą pakirninis aplankė savo draugą. Šis labai gražiai pavaišino svečią. Taip praėjo visa naktis. Prieš dieną eidamas namo, kviečia pirtinį pas save atvykti svečiuosna, sako: „Pas mane labai gerai, galėsim pasimaudyti". Tuočės pirtinis sako: „Aš ateiti ateičiau, bet žinai - turiu daug pinigų ir neturiu kur jų palikti". - „Aš tau duosiu rodą: paimk savo visus pinigus ir paversk į karvę, o pats (pasiversk) į žydą ir taip ją pasiėmęs atsivesi pas mane". Pirtinis paklausė ir taip padarė. Kai jis taip kalbėjo, žmogus eidamas keliu išgirdo. „Kas gi čia taip šneka?" Prieina, žiūri - du velniai. Ir jiems taip bešnekant, tas žmogus viską girdėjo. Velniai susitarė katrą dieną ir katruo keliu eiti. Kada atėjo toji diena, žmogus pasiėmė rožančių, nuėjo prie to kelio, atsisėdo ir pilniavoja. Taip jis besėdėdamas žiūri, kad žydas atsiveda karvę. Kai tik prie jo priėjo, klausia: „Kur tu vedies šitą karvę?" Ir kirto rožančiumi tai karvei ir žydui. Kai tik tas žmogus taip padarė, velnias paliko karvę, bėgti, o karvė pavirto į pinigus. Žmogus, pasiėmęs tuos pinigus, praturtėjo ir laimingai su šeimyna gyveno. (J. Jančius, Babrų k., Veisėjų v. Užr. J. Jančius 1925.XII.13. LTA 208/116.)

**51.** Seniai, dar prieš sukilimą, prie vieno dvaro gyveno lesnykas. Jis gyveno pamiškėje, mažoj lūšnelėj. Jo pati eidavo pas poną uždarbiauti. Taip jie ir vertėsi. Tuo metu prasidėjo paliokų sukilimas, bet rusai numalšino. To dvaro savininką, pas kurį jie buvo, išvarė į Sibirą už tai, kad jis slėpė sukilėlius. Kartą, seniokui miegant, jis sapnuoja: regis jį kas budina ir sako, kad eitų už jaujos ir išsikastų pinigus. Diedukas, rytą pabudęs, pasakė savo pačiai. Ji pradėjo jį barti, kodėl nėjo. Kitą naktį irgi tas pats. Budina jį ir liepia eiti išsikasti pinigus. Diedukas atsikėlė, pasiėmė geležinę lazdelę ir išėjo, kur jis sapnavo. Nuėjęs prie jaujos, jis pradėjo badyti. Ir lazdelė vis kai kur užkliuvo. Seniokas privargo bebadydamas, atsisėdo prie jaujos pasilsėti. Iš jaujos jis išgirdo, ką kalbant. Vienas sako: „Aš nebeišturėsiu, man visą sprandą subadė". - „Tai kas daryti?" - klausė kitas. „Štai ką darykime: mes pasiverskime žydais, o pinigus karve ir veskimės. Jis nieko nesupras". Taip ir buvo: seniokas pamatė, kad ateina du žydai ir vedasi žalmargę karvę. Seniokas pradėjo juos barti, kodėl taip vėlai vedasi. Žydai išsisukinėjo, nes, sako, vėlai pirkome ten ir ten, reikia greitai pristatyti. Seniokas, paėmęs lazdelę, kad drožė karvei į tarpuragį, tai tuoj tik sučerškėjo ir vietoj karvės liko auksinių ir sidabrinių pinigų krūva. Seniokas nebežinojo, kas daryti, bet greitai susigriebė: nusimovė kelnes ir, užrišęs blauzdas, supylė pinigus į kelnes. Bet senis negalėjo panešti, nes pinigų buvo daug ir sunkūs, o jis jau nebestiprus, užtai nežinojo kas ir bedaryti. Jis norėjo užsidėti ant nugaros, bet negalėjo tada pasikelti. Tada jis pradėjo ridenti per žemę. Pati pabudusi neberado savo senio. Ji manė, kad gal jis išėjo pinigų kasti. Laukė jo, bet pamačiusi atrėpliojant kokį padarą, nei į velnią, nei į gyvulį nepanašų, ji labai nusigando ir rėkdama pasileido bėgti. Tais laikais išvarytų lenkų dvarus užgyvendino rusai, taip pat ir šitame dvare gyveno rusų generolas Martinovas. Išgirdę riksmą, visi žmonės subėgo. Atbėgęs Martinovas atėmė pinigus iš to senio. (P. Gerdvilis, 52 m.a., Marcelinos k., Aluntos v. Užr. P. Gerdvilis 1933. LTA 421/99.)

**52.** Juozas Braukėla buvo davatka. Jis gyveno Vešeikių kaime, Užpalių parapijoje. Jam kartą prisisapnavo, kad priėjęs prie jo senis ir tarė: „Kelkis ir eik rarotų, rasi pinigų - aš tau parodysiu". Buvo adventai, jis atsikėlęs išėjo į Užpalius rarotų. Priėjęs didįjį skardžių, Šeiminiškių kaimo lauke pamatė: iš kalno atvažiuoja du ponai pora arklių ir su kurmanu. Jie kad pasileido nuo kalno taip smarkiai ir skersai vieškelį nužlegsėjo į Alaušo ežerą. Braukėla nors ir pamanė, kad čia važiuoja pinigai, bet tokių ponų bijojo paliesti. Kitą naktį Braukėlai vėl prisisapnavo: „Kad tu mus nors kiek lazda (būtum) palietęs, mes būtume pinigais virtę". (J. Svilas, 45 m.a., Drageliškių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.X.7. LTA 11/96.)

**53.** Narvydžių kaime, Daugailių parapijoje, buvo vyras, vardu Alijošius. Jis miegodavo kamaroj. Vieną kartą tam Alijošiui bemiegant, atėjęs senelis ir kelia jį. Alijošius atsikėlė, apsirengė ir su seneliu išėjo. Senelis jį nuvedė prie ąžuolo, o čia buvo pinigai. Kad Alijošius būtų pačiupinėjęs šitą ąžuolą - (tas būtų) pinigais virtęs. Senelis pranyko, o Alijošius parėjo namo. Kitą naktį vėl atėjo tas senelis ir vėl kelia: „Alijošiau, Alijošiau, einam! Ponia automobiliu važiuos". Alijošius su seneliu nuėjo prie vieškelio ir stovi. Štai ir ponia automobily važiuoja. Ir čia buvo pinigai, jie jau antrą kartą jam pasirodė, tik Alijošius jų nemokėjo pasiimti. (V. Nemajūnienė, 45 m.a., Avižių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1928.II.17. LTA 11/110.)

**54.** Avinuostos miške (už Salako 6 kilometrai) yra kaimas, ten gyvena maskoliai. Seniau ten gyveno mano uošvio tėvas Dūdėnas iš Pakerniškių (Salako valsčius). Jam prisisapnavo, sako: „Nueiki su draugu miškan Velykų Subatos naktį ir kai pamatysit važiuojant poną ant šešeto arklių, stverkit ir suturėkit, tai ten pasipils pinigai. Dėl ženklo, tai bėgs prieky arklių šuniukas". Pasiėmė anas draugus ir nuėjo ton vieton, kur sapne buvo nurodyta. Tik pamatė - bėga šuniukas ir paskui važiuoja karieta su šešeta arklių, o paskui juos rieda bačka. Anie neatsivožijo stverti arklių - pabijojo. Vienas kai stvėrė už bačkos, tai rankoj liko tik masandrinė ąsa - nutraukė ją nuo bačkos. (Jonas Bikulčius, 65 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. Petras Jarackas 1936.IX.29. LTA 1488/85.)

## 55-58.A. PILNA SKRYNIA AUKSO

**55.** Seniau čia gyveno toks žmogelis - Kaziukonis. Na, jis nuėjo arti į piliakalnį (Krūminių kaimo lauke). Buvo sau šilta, ir vaikinas nubėgo su juo, gal šeštų metų, jis dar nepažino pinigo. Na, tai tėvas aria, o jis bėginėja sau, kur toliau nueidamas. Na, ir užėjo skrynią pinigų - aukso. Vaikinas mislina: „Vot čėčių [žaislų] daug radau". Pasiėmė parodyt tėtei. Nuėjo jis į tėvą ir sako: „Tėte, radau daug čėčių - ana kur yra daug". Tėtė sako: „Kur, vaikeli?" Vaikinas bėga pirma, o tėtė paskui. Nueina - skrynia vėdinas prieš saulę atsidengus, pilna aukso, ant atadengto uždangčio tupi šunaitis. Tėvas pamislijo paimt, bet jis bijo rankos kišt - kirvį išsitraukė iš pajuostės ir kirvakočiu norėjo išsižiert ar pamaišyt. Tai kad davė antvožas, tai jo ir kirvakotis nulūžo, ar ten atkrito, ir nuburzgė (skrynia) žemėn. (J. Židelis, 72 m.a., Šlaito k., Valkininkų par. Užr. J. Židelis 1935.XI.4. LTA 791/5.)

**56.** Seniau Vilniuje, ant Gedimino kalno, turgaus dienoje išeidavo karalaitė su skrynute aukso. Ji prašė žmones, kurie važiuodavo į turgų, kad paimtų pinigų ir paaukotų Švč. Panelei Marijai. Visi nenorėjo imti ir bijojo, bet atsirado vienas žmogus, kuris paėmė gerą saują pinigų. Nuvažiavęs į turgų, pinigus ir pragėrė. Kitą

turgaus dieną vėl išėjo ta karalaitė. Važiuodamas pro šalį, tas žmogus vėl pastebėjo tą pačią karalaitę ir vėl jis prašė, kad duotų pinigų paaukoti Marijai. Bet karalaitė pasakė: „Eik, pats pasiimk!" Nieko blogo nemanydamas, žmogus nuėjo pasiimti. Kai tik karalaitė atvožė (skrynią), tas kai tik griebė, karalaitė paleido skrynios viršų ir nukirto jam galvą. Ir daugiau nebesirodė ant kalno nei jokia karalaitė. (A. Stalinkevičius, 40 m.a., girdėjęs iš savo 80 m.a. tėvelio Panevėžy. Užr. J. Stalinkevičiūtė. LTA 768/186.)

**57.** Baltadvario lauke prie miško yra ežerėlis Lintokis. Sekmadienį ėjo pavėlavusi į pamaldas moteriškė Konstancija Stasiūnienė. Ji ėjo paskutinė bažnyčion ir dar miške būdama išgirdo, kad Videniškių bažnyčioje jau varpai skambina. Ji skubino eiti. Išėjus iš miško, prie ežerėlio ji pamatė, kad iš vandens keliasi pušis. Išsikėlė viena, kita (pušis) ir tarp jų gulėjo lenciūgais pririšta skrynia, o ant jos sėdėjo panelė. Ji šaukia: „Steponienie, Steponiene, eikš į mane!" Moteriškė išsigando, ji niekada nebuvo taip mačius ir grįžo namo. Ta panelė, pamačius ją einant šalin, sako: Tu mane vėl prakeikei ant šimto metų, – jei būtum atėjus, tai turėtum didelį turtą". Čia tikra tiesa: kai man sakė, tai tada aš turėjau 50 m., o ta moteriškė turėjo jau 80 m.; ji matė tą atsitikimą, dar jauna būdama, po Prancūzmečio. Ta moteriškė buvo ne melagė, teisinga. Tas ežerėlis yra be dugno: leido svorį ant virvių, bet nerado jo galo. (Molėtų apyl. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 776/296.)

**58.** Seneliui Šileikiui prisisapnavo skrynia pinigų, kur dabar Liminas (ežeras). Ir sako balsas: „Įkišk pirštą spynon, ir skrynia atsidarys". Nueina – skrynia yra Limino krašte, bet spynos vietoje persivėrus gyvatė. Piršto kišti pabijojo. Lazda kai dūrė, tai skrynia ir vėl nuėjo ežero gylėn. Gailėjosi, bet daugiau neberado. (Galminių k., Degučių v. Užr. Elzė Delertienė 1939. LŽV 1716.)

**58A.** Vienam žmogui visuomet sapnavosi ir sapnavosi, kad pinigai yra ant ažero, didelis skarbas ant ažero plaukia. Dabar tas žmogus neišgalvoja, kokiu būdu tie pinigai plaukia ant ažero: jeigu būtų medinė dėžė, tai būtų seniai supuvusi, bet geležinė būtų nuskendusi. Bet čia aiškiai sako, kad ant ažero. Tas žmogus, negaudamas per sapnus ramybės, jisai pradėjo vaikščioti apie tą ažerą. Bet vieną kartą žiūri, kad ten plaukia, prie tokių žolių, prie tų nendrių, prinešta plaukia. Jis vargais negalais prisiyrė prie tų nendrių, žiūri, kad didžiausia dėžė pinigų. Tai jis norėjo prieiti, bet ant tos dėžės tupėjo didelis juodas šuo, su raudonais nasrais, ir maišė su kokia tai mente tuos pinigus. Jį neprileido paimti tuos pinigus, sako: „Tie pinigai ne tavo, tu jų negausi". (U. Žemaitienė, g. 1890, Šukių k., Lankeliškių par. Atv.: 1914. Gyv.: Chicago, Ill. Girdėjo iš Marijonos Šicienės, vokietės, dar Lietuvoje. Užr.: 1950.VI.13. Arch.: R 70/10.)

## 59–60. SKRYNIA SU PINIGAIS: „SEMK, BET TIK DUKART!"

**59.** Kartą ėjo kokia merga ir pamatė atplaukiant didelę žibančią skrynią su pinigais. Toji merga labai išsigando. Atsiliepė balsas: „Nenusigąsk: kai išplauks, tai dusyk semk, kiek gali, trečią kartą nejudink". Toji merga sėmė kartą, sėmė antrą ir ji pamatė, kad dar jai mažai, tai ji sėmė ir trečiąkart. Ėmė jai ir nukirto abi rankas, ir pasakė: „Dabar tu prapuolusi ir mane prapuldei ant amžių". Tas atsitikimas buvo Gilučio ežere, Simno valsčiuje (V. Packevičaitė, Alytus. 1925. LTA 619/70.)

**60.** Aukštupėnuos (Kupiškio valsčius) visi (vieno kiemo) žmonės išvažiavę bažnyčion, o merginė paliko liuobtis. Jau (buvus) žiema, po Kalėdų. Taip ji ir nueina su rezginėm (klojiman) šiaudų. Kasa iš užugardės šiaudus, ogi žiūri - skrynelę stukterėjo koja, atsidarė ir pilna pinigų. Ji dar žiūri, kas čia yra, tik girdi žmogaus balsą: „Semk, semk, ale tik dukart!" Apsidairius - nėr nei žmogaus, nei niekur nieko. Nebeiškentus - paėmus du pinigėliu, nieko. Kitąkart saują kišenėn ir dar parūpę kitą saują (pasisemti). Kaip tik kyšt (ranką) skrynelėn, tuoj ta pliaukšt užsidarė ir prispaudė jai pirštus. Ji net apalpo. Atvažiuoja gaspadorius, žiūri - karvės neliuobtos, priemenė atvira, o merginės niekur nėra. Nueina klojiman, žiūri - guli užugardėj, kaip numirus. Ogi ją kelia, pamatė, kad ranka pakišta po zavolo sienojais ant akmens, kad net pirštai ištryškę. Led led ten ją išėmė, tuoj Kupiškin ant daktarą. Sugijus, ale kaip ir nebe visa namie, mat labai persigando. Kai paskui pasakė, kas buvo ir rado pas ją pinigų, tai gaspadorius bent kelis kartus perkasęs tą padamintą ir nieko neradęs - nei pinigų, nei skrynelės. (Sakydavusi pasakotojo motina, ji pažinusi ir tą mergaitę, ir ji pati kalbėjosi su ja. Pov. Sapiega, 94 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1940.II.10. LTA 2413/119.)

## 61-65. PILNAS LAIVELIS AUKSO

**61.** Malatinis - ežeras Dusetų parapijoje. Pasakoja, kad čia seniau, nakties dvyliktą, lyg girnomis kas maldavę - vaidindavęsi. Kartą važiavęs žmogus paežere ir pamatęs atsiiriant mažam laively mergaitę. Ji, prisiyrusi į krantą, ėmė tą žmogų prašyti, kad jis arčiau prieitų. Žmogus, priėjęs arčiau, pamatė - pilnas laivelis aukso. Jis ją paklausė: „Iš kur čia auksas?" Tuo metu mergaitė, nieko neatsakius, pranyko su visu auksu. Žmogus labai persigandęs parvažiavo namo ir ilgai sirgo. Kiti pasakoja, kad vietoj šio ežero buvęs Suntežerio dvaras. To dvaro ponas buvęs labai piktas, už tai kažin kas jį pakoręs ir jo dvarą prakeikęs. Dvaras nugrimzdęs, jo vietoj likęs ežeras. Tame dvare ir dabar dar esą kabąs pakartas ponas, o jo duktė kai kada važinėjanti po tą ežerą aukso laiveliu. (Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.VIII.7. LTA 11/105.)

**62.** Netoli Stoniūnų sodžiaus yra Merkmenų ežeras. Prie jo gyveno neturtingas žmogus. Jis turėjo pirkią ir daržą. Vieną kartą nuėjo į paežerę pasivaikščioti. Pamatė - ežere kas blizga. Pabuvus kiek laiko, išplaukė laivelis su auksu į kraštą. Tas žmogus pradėjo semti auksą, vežti į kraštą ir pilti. Pasiėmė vėl skrybėlę ir nešė. Pakilo vėjas, ir tas laivelis nuplaukė vėl į ežerą. Katrie pinigai buvo ant krašto, nuriedėjo į ežerą, o kurie buvo skrybėlėj, neišlėkė žemėn. To žmogaus tas kapeliušas buvo pašvęstas, tai ir pinigai neišbėgo. Tas žmogus, nuėjęs namo, nusipirko didelį dvarą ir turtingai gyveno. (Gudelaitis, Staniūnų k., Ceikūnų v. Užr. A. Gudelaitis. LTA 339/21.)

**63.** Senelis Vaškas vieną sekmadienį per pačias mišias ėjęs Indrailio krantu ir pamatęs atsiiriantį juodai apsirengusį ponaitį. Laivelis buvęs pilnas aukso. Vaškas nutvėręs ir norėjęs jį pririšti prie kranto virvagaliu, bet (ponaitis) nutraukęs ir nusijuokęs pasakęs: „Kad tu būtum norėjęs pririšti su smilga, tai būtum išturtėjęs, o kai pančiu, tai ir nieko nepadarei". (Paindrės k., Dusetų v. Užr. B. Urbonas 1935. LŽV 1706.)

**64.** Senelis Ulijūšas Urbanas šventės dienoje apie 12 valandą vaikščiojo prie Indrailio. Žiūri - išsiiria iš ežero ponaitis ir sako jam: „Eikš, aš tau duosiu pinigų -

pasisemk, kiek tik nori". O pinigų pilnas laivelis. Senelis prisisėmė pilnus kišenius, pilną kepurę, pripylė užantį. Ponaitis žiūri ir šaipos. Senelis nusimovė kelnes, užrišė, pripylė aukso, bet velnias nusikvatojo ir nuvažiavo, o paskui jį nuplaukė kelnės ir visas auksas. Senelis Urbanas parbėgo namo ir be aukso, ir be kelnių. (Juozas Namajuška, 50 m.a., Paindrės k., Dusetų v. Užr. B. Urbonas 1937. LTA 1420/167.)

**65.** Seniau Daumiškis (ežeras) buvo daug didesnis kaip dabar, jis siekė net plentą. Kartą viena vargšė moteriškė nuėjo prie Daumiškio baltinių skalbti. Jai skalbiant baltinius, išsinėrė iš vandens su pilnu aukso laiveliu panelė ir sako tai moteriai: „Semk iš laivo auksą". Moteris aukso nesisėmusi, bet pririšusi laivelį su palmiečiu (nuometu) prie medžio ir parbėgusi namo pasakyti vyrui, kad abu galėtų daugiau aukso pasisemti. Bet kuomet ji grįžo su vyru aukso pasiimti, neberado nei aukso, nei palmiečio. Tuomet jie pasakė kitiems ir taip pradėjo kalbėti, kad ten yra labai daug aukso. Garsas apie tai pasiekė ir Utenos dvaro poną, kuriam Daumiškis priklausė. Jis pasišaukė tą moteriškę ir liepė jai viską išpasakoti. Sužinojęs visa tai, ponas norėjo turtus sau pasiimti. Ir liepė jis Daumiškį nuleisti. Kada jau daug vandens nuleista buvo, pamatė žmonės, kad panelė su laivu šoko iš vandens upeliu ir net atsidūrusi upeliais Verbūnų balose. Po kelių metų Verbūnų kaimo gyventojui Krisiui Bernotui prisisapnavo toks sapnas. Kaip ir kas jam sakė: „Krisiau, kelkis ir eik prie pelkės, ir pasiimk turtus!" Taip jam prisisapnavo tris kartus. Kuomet trečią kartą prisisapnavo, jis atsikėlė ir nuėjo į tą vietą. Nuėjęs ten, jis pamatė didelę gyvatę. Jis persigando ir pradėjo eiti atgal. Kuomet jis truputį atsitolino, išgirdo, kad kas tai sužvangėjo ir pranyko raiste. Paskiau jis išpasakojo žmonėms. Tai žmonės sakė, kad ten buvę pinigai ir tik jam reikėję su rykšte sušerti, ir gyvatė būtų pasipylusi į auksą. Nuo to laiko daugiau niekam tas auksas nepasirodęs. (Utena. Užr. V. Aleksandravičius 1932. LTA 430/251.)

## 66–68. PINIGAI PRISISAPNUOJA: „EIK IR KASK JUOS"

**66.** Vienam neturtingam žmogeliui per tris naktis prisisapnavo: „Eik į Vilnių, ten ant tilto atrasi pinigų". Jis nuėjo ir vaikščioja po tą tiltą. Ant tilto sėdėjo kažkoks senukas. Tas jo klausia: „Ko tu čia ieškai? Ar nepametei ko nors?" – „Ne, nieko nepamečiau, bet man prisisapnavo, kad aš čia pinigų rasiu". – „Nėra ko sapno žiūrėti, – sako senelis, – ir man kartą prisisapnavo, kad toj ir toj vietoj, po tokiu ir tokiu akmeniu, yra pakasti pinigai. Nei aš žinau tos vietos, nei aš einu tų pinigų ieškoti". Žmogelis nusidžiaugė – toji vieta kaip tik buvo ant jo paties lauko. Parėjęs namo, nuėjo pas tą akmenį ir ten atrado užkastus pinigus. (Panevėžys. Užr. A. Brazdžionytė. LTA 260/96.)

**66A.** Vienam žmogui vis sapnavosi ir sapnavosi, esą daug pinigų Paryžiuje pas Žaliąjį tiltą. Jis buvo biednas, gyveno Lietuvoje, turėjo mažą gyvenimą. Ir jam nesisekė: tai jam gyvulys padvėsė, tai namas užsidegė, tai kas, jis taip vargo, taip vargo. Ir vis jam nedavė ramybės per miegą, ir vis sapnavosi, kad tu eik į Paryžių ar važiuok, ir pas Žaliąjį tiltą rasi tris dėžutes pinigų, tris škatulkas vadinasi, ne dėžutes. Ir jisai dabar negali ramybės gauti. Pradėjo tas žmogus dar daugiau nykt, rūpytis. Žmona pastebėjo, sako: „Kas tau yra, kad tu toks atrodai lyg liguistas". Jis nenorėjo, bet vis tiek pasakė: „Tu žinai, moter, man sapnuojasi kožną naktį, kad yra Paryžiuje pas Žaliąjį tiltą trys škatulkos pinigų pakastos. Eik tu ir pasiimk jas, tai tu turėsi savo amžiui ir vaikų vaikams da liks". Ta žmona jį durniu išvadino,

kvailiu, visokiu. „Na, - jis sako, - iš tikrųjų aš taip sapnuoju". Ir da neatleido jį tie sapnai. Bet jis, surinkęs visus savo pinigus, kokį te kaštą pasidarė, ir jis nuvažiavo į Paryžių. Surado tą Žaliąjį tiltą. Ir jis vaikštinėjo apie tris dienas apie tą tiltą, per tiltą, ir še, ir atgal, ir jis nieko nerado. Jokiu būdu čia nėra teisybė, tik sapnas. Geležis, plienas visur, cimantas, akmenys, kas galėj pakast tuos pinigus ir kaip aš juos iškasčia, kad jie ir būtų pakasti. Bet dabarties daugybė žmonių praėjo, bet vienas patėmijo, kad čia koks suvargęs svetimšalis ant to tilto stovinėja, tai še, tai te prisiglaudęs, tai še, tai te. Vienas senelis, labai puikus ponas atrodo, bet labai senas, ima jį ir užšnekina. Gal lenkiškai, nežinau. Paklausė: „Ko tu čia ieškai? Aš tave matau, kad tu čia apie tris dienas jau vargsti, vaikštinėji apie tą tiltą še ir te. Ar tu, - sako, - kokį reikalą čia turi?" Tas žmogus iš nekantrybės, iš nuovargio, ima pasako visą teisybę. Tas ponas ir išsižiojo, sako: „Aa, teisybė, ką sakai. Tai tie pinigai ne čia pakasti, - sako, - tiktai gale tavo lauko, yra po tokiu senu aržuolu, ar dar yra tas aržuolas? Aš te gyvenau, tai kai man prisėjo bėgti iš Lietuvos, tai aš juos palikau, tuos pinigus. Jau jie man dabar nei nereikalingi. Tu važiuok namo ir išsikask tuos pinigus, tai tau užteks tavo amžiui ir vaikų vaikams". Tas žmogus parvažiavo, išsikasė, teisybė - rado tris dėžutes paslėptas, pinigų daugybė, didelis skarbas. (U. Žemaitienė, g. 1890. Jai pasakojo Juozas Adomaitis Čikagoje, jis kilęs nuo Kražių. Užr.: 1950.VI.13. Arch.: R 70/14.)

**67.** Vieną naktį mano dėdei prisisapnavo, kad prie vieškelio, prie kryžiaus yra pakasti pinigai. Ir jam nežinomas balsas vis sakė: „Eik, atkask pinigus - būsi laimingas, tik eik vienas". Jis atsikėlęs nuėjo pas savo draugus ir prašė, kad eitų jie kartu su juo pinigų kasti. Jie pagaliau sutiko ir visi, pasiėmę lopetas, išėjo. Nuėję į tą vietą, visi pasimeldė ir pradėjo kasti. Jiems bekasant, tiktai lapt lapt juodas šuo pro šalį. Visi persigando, jau norėjo ir darbą mesti, tik dėdė juos ragino ir drąsino: „Gal čia urėdo šuo - aš žinau, kad jo (šuo) juodas". Bet ir pats dėdė labai bijojo. Jie vėl kasė, tik tuo laiku kažkas dunks susidavė į jų lopetas. Visi nudžiugo - manė, kad jau pinigai, bet pradėję kasti pamatė, kad čia buvo akmuo. Tuo laiku jie apsidairė ar kas nemato, bet nieko aplinkui nebebuvo. Tada buvo tik penkios valandos (ryto), bet štai pro juos pravažiavo pašto vežimas: be žmogaus ir arklys buvo tik iš vienų kaulų, be mėsos, ir visas labai žvangėjo. Tuomet jie visi išsigando ir pradėjo bėgti, bet truputį pabėgę jie vėl sugrįžo ir vėl kasė. Jiems bekasant ir vėl grįžo atgal juodas šuo, bet jie tuomet neišsigando, nes jau žinojo, kad tas šuo yra urėdo. Šalia kelio nebuvo jokių medžių, bet štai atsigręžęs dėdė pamatė aukštą žydinčią obelį, kuri vis po truputį kilo į viršų. Jis parodė tai savo draugams, jie irgi matė tą medį: medis vis kilo aukštyn ir artėjo į juos. Jie labai persigando, metė kur kas lopetą ir visi be kvapo parbėgo į miestelį. Parbėgęs namo, dėdė dar du mėnesiu sirgo ir daugiau eiti kasti pinigų atsižadėjo. Gal todėl pinigų neiškasė, kad dėdė ėjo su draugais. (M. Matusevičienė, 72 m.a., Panevėžio (?) aps. Užr. A. Daunytė. LTA 768/165.)

**67A.** Pasakojo vienas vyras, kad jo teta tokia buvo sena davatkėlė, da jis mažas buvo, - tai jai visuomet sapnavosi ir sapnavosi, kad po jos lova, jos kambaryje, labai daug yra skarbo pakasta. Ji buvo labai biedna ir varginga. Tai jai nedavė ramybės per miegą niekad, kožną naktį sako: „Kask ir kask, ir turėk kantrybės, iškasi tą skarbą, ir tu labai gerai gyvęsi". Bet ji tokia silpna, sena, o ta stuba ir buvo labai sena, žemė kieta baisiai, tai ji kasė kasė te kokiu pikiu, tokiu girnakaliu ar kuo ji tenais nebūt, neiškasė, neturėjo jėgų. Pastebėjo jos brolis. Irgi buvo suaugęs vyras, su šeimyna. Jis buvo labai girtuoklis. Tai jisai sako: „Na, kokį gi tu čia biesą

dabar darai, ką tu čia kapstai tą žemę?" Ji tuo kartu nenorėjo jam sakyt, bijojosi. Kitu sykiu vė' jis pastebėjo, kad ji te kasa. Ji labai buvo susirūpinus. Tai jis neatleidė jai ir sako: „Na, pasakyk, ką tu čia dabar darai? Jei ne, tai aš tave išmesiu iš stubos" (nes ji prie jo gyveno ir labai turėjo taikytis su juo). Tai ji bijodama, kad neišmestų ją į gatvę iš stubos, tai ji sako: „Nesupyk, broleli, - sako, - sapnuoju ir sapnuoju visada, kad yra po mano lova pakastas baisus skarbas. Kad mes jį iškastume, tai būt ir tau gerai, ir tavo vaikam da bus gerai, ir man". Jis buvo girtuoklis geras. Tai jis dabar sako: „Na, ar iš tikrųjų tu taip sapnuoji?" - „Iš tikrųjų, broleli, iš tikrųjų sapnuoju". Tai jis dabar paėmė tą spatą ar kirvį, ar ką jie te, žemė kiečiausia, pakapstė, pakapstė ir sako: „Aik po velnių, ką tu čia, - sako, - sapnuosis tenai davatkai kokis biesas, da būk pinigai... Kas juos čia kasė, tuos pinigus..." Tik su sykiu gar gar gar gar tie pinigai ir nuskambėjo. Ateinančią naktį sako: „Nugi matai, aš tau sakiau, kad tu kask ir turėk kantrybės. Visam tavo amžiui (užteks) ir nežinia, kiek tų pinigų dar liks..." Tai per tą girtuoklį patrotijo visą gerą gyvenimą ir tas skarbas jai neteko. (U. Žemaitienė, g. 1890 m. Šukių k., Lankeliškių par. Atv.: 1914. Gyv.: Chicago, Ill. Pasakojo jai Rugienius iš Lankeliškių par. Užr.: 1950.VI.13. Arch.: R 70/20.)

**68.** Tais laikais, kai kėlėsi vaina su turkais, mano senelis buvo pinigingas. Nuo vainos anas pakavojo, užkasė 400 sidabro rublių ir niekas nežinojo kur, tik mano tėvas, su kuriuo užkasė. Prisisapnavo man (tada turėjau 16 metų) vieną naktį: atėjo koks nepažįstamas senelis ir sako: „Eik, išsikask pinigus: kluone po šulu užkasta, supilti drobinėj rankovėj, ta vieta užkalta mediniu kuoleliu, dėl ženklo". Nubudus pasakiau tėvui. Anas klausia: „Kaip tau prisisapnavo?" Aš jam pasakiau, kaip man tas senelis sapne sakė. Tėvas sako: „Šitaip ir buvo. Ale, - sako, - mes su tėvu abu užkasėm ir tai neradom. Mūsų, - sako, - ieškota ir išieškota visas kluonas". Antrą naktį man vėl pasirodė tas senelis ir sako: „Ko nėjai paimti? Ten užkasta 400 rublių". Aš tada nubudus vėl sakau tėvui, kad šitas senelis lenda ir lenda man akysna. Reikia ieškoti, mažˇ rasim". - „Tai, - sako tėvas, - neužsistok: jau mūsų ieškota, vis tiek nerasi". Taip ir liko, niekas nėjo ieškoti. Sako žmonės, kad jei užkasdamas pinigus nori, kad niekas nerastų ir pasako šituos žodžius: „Kad niekas nerastų", - tada ir pats negali atrasti. Tuoj po to prisisapnavo mano seseriai Teresei (ana dar ir dabar netekėjus, gyvena Nečeskuose, metų turi apie 63). Atėjo ir pas ją senelis sapne ir varė paimti pinigus. Ana su juo susiprečijo, sako: „Kokie ten tavo pinigai, gal 4 skatikai?" - „Keturi šimtai sidabro rublių", - sako senelis. Nei ėjom ieškoti, taip ir liko - tėvas nepristojo. (B. Bikulčienė, 55 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.VIII.15. LTA 978/156.)

## 69-83. PINIGŲ KASĖJŲ NUOTYKIAI

**69.** Netoli Jukainių gojaus, prie Tarvainių kapinių, pamatęs pinigus degant. Jis nuėjęs užsižymėjo tą vietą, kad galėtų atrasti. Tuomet buvo Velykų Subata, jis mano: „Jei ilgiau lauksiu nėjęs pinigų kasti, gali kitas išimti, - gal ir kitas taip matė, kaip ir aš". Tą patį vakarą, niekam nieko nesakydamas, apsitaisė, pasiėmė štempelį, lopetą - ir eina pinigų kasti. Priėjęs prie tos vietos, ir teberado taip pat, kaip buvo užsižymėjęs. Priėjęs pradėjo smaigstyti su štempeliu - ėmė ir uždūrė pinigus. Žmogus dideliai pradžiugo ir tikrai manė išsiimti pinigus. Pradėjo kasti, kasė kasė ir iškasė didelį puodą, dviejų gorčių didumo. Atidengė tą puodą ir rado pilną auksinių pinigų. Išėmė tą puodą ant krašto, bet niekaip negali atsistoti - susirietė kaip kamuolys ir ritinėjas ant žemės. Mano sau: „Dievuliau tu mano,

argi reiks per visą savo amžių ubagu būti?" Ritinėjos, ritinėjos kaip koksai kamuolys, ant žemės, paskum sumanė įdėti atgal pinigus į tą duobę - rasi, išsitiesiu atgal, kaip buvęs. Įritino atgal tą puodą į duobę, pradėjo su rankomis kapstyti žemę, nes su lopeta negalėjo. Kai tik tuos pinigus užkasė, tuojau ir išsitiesė. Matyti, kad tie pinigai buvo užkeikti. (Pikturna, Viduklės apyl. Užr. P. Jasiulytė. LTA 783/177.)

**70.** Vienas žmogus, pasiėmęs kastuvą, išėjo pinigų kasti. Priėjęs kasa kasa, pinigai pasirodo ir vėl prapuola. Žmogus vis kasa. Tik iššoko trys šunes ir ėmė jį loti. Žmogus kad apsisukė triskart su lopeta, šunis ir nuvaikė. Vėl kasa toliau. Baigia pinigus kasti, tik pamato - atvažiuoja degąs vežimas, gaidžių įkinkytas. Žmogus nustoja kasti, pinigai vėl prapuola. Žmogus buvo pasiryžęs žūtbūt pinigus iškasti. Vėl kasa kasa... Jau baigia kasti, tik išgirdo gaidžius giedant, šunis lojant. Žiūri - jau diena, saulė teka. Nusispjovė supykęs žmogelis ir eina namo, nes dieną juk pinigų niekas nekasa. Vos nuėjo žmogelis kelis žingsnius, pamatė, kad kaip buvo naktis, taip ir tebėra, pats vidurnaktis - žvaigždės mirga, mėnuo šviečia. Taip žmogelis ir neiškasė pinigų, (V. Namajūnienė, 45 m.a., Avižių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1928.I.30. LTA 11/113.)

**71.** Tverečiaus parapijoje, Raščiūnų lauke, šalia kelio, einančio į Svylę, yra vienas kalnutis, labai gražus, tartum supiltas. Vieni žmonės pasakoja, kad ten kasant randama žmogaus kaulų, kiti pasakoja, kad kai didysis Napoleonas kariavo su rusais, tai jo kariuomenė užkasė ten gerą skaičių pinigų. Kartą, dar baudžiavos laikais, kada Svylė buvo dar dvaras ir žmonės ėjo į jį dirbti, vienam vyrui pasirodė ten pinigai. Jis ėmė nakčia juos kasti ir prikasė tuos pinigus. Tuomet tam žmogui pasirodė, kad atjoja iš Svylės raitas ponas ir su ilgu botagu, varo didelę bandą avių, stačiai pas žmogų. Jis bijojo, kad ponas neatimtų pinigų, manė, kad paskiau atėjęs ras, tai ir pabėgo į šalį. Bet po kelių minučių viskas pranyko. Tuomet nuėjo ir pinigų pasiimti, bet neberado nei tos vietos, nei pinigų. (Tverečiaus v. Užr. A. Dundulis. LTA 339/9.)

**72.** Jei žmonės pasiima užkeiktus pinigus, tai tiem žmonėm nelaimės ir nelaimės. Gyveno Pašilių kaime (Ramygalos valsčius) tokie Ramonai. Dabar jie gyvena po Upyte. Labai bagoti žmonės, ale visi lozoriai: tai šlubi, tai kitam veidas sugadintas. Jie seniau rado pinigus. Jei nori žinoti, ar pinigai užkeikti ar ne, reikia pakasti juos po obele. Jei obelė nudžiūsta, tai pinigai užkeikti, o jei žaliuoja - drąsiai vartok, neužkeikti. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. Kazys Janionis 1936.IV.6. LTA 859/39.)

**73.** Pas Ciekšnius Ventos atskardėj buvo užkeiktų pinigų. Žmonės matydavo, kai graži mergina ten vaikščiodavo ir vaikščiodavo. Taip vieną kartą ir paklausė anos, ko ana čia vaikščioja, bet ana neatsakė, - taip jau suprato, kad čia yra užkeikti pinigai. Ėmė kasti, atkasė skrynios kertę ir užgriuvo. Vėl kasė ir vėl užgriuvo. Taip ta mergina ir atsiliepė: „Nevargkit, nieko nebus, tiktai šv. Jono dieną per sumą galėsit išimti". Taip ir buvo. Šv. Jono dieną nuėję kasti ir atkasė. Didžiausia skrynia pinigų buvo pilna. (E. Dainienė, 65 m.a., Bausko k., Papilės v. Užr. S. Majauskas 1936.X.21. LTA 987/14.)

**74.** Vienam žmogui prisisapnavo, kad po akmeniu, kuris yra prie Daržininkų kaimo (Valkininkų valsčius), yra daug užkeiktų pinigų. Jis ant rytojaus pasikėlęs nuėjo prie to akmens ir pradėjo kasti. Kasa kasa - ir matosi jam auksas. Jis jau

siekia (paimti) tą auksą, - kai paliete auksą, rankos ir prilipo - traukia traukia ranką ir neatitraukia. Pradėjo prašyti: „Šv. Rapolai, paleisk - daugiau aukso neieškosiu". (Valkininkų vls. Užr. Ziminavičius. LMD I 598/6.)

**75.** Vieną sykį žmogus aina pro Šatrijos kalną. Ir taip buvo vakaras, tai mienuo šviete biskutį, tai jis žiūri, kad unt Šatrijos kalna kas ten taip baltas, būtų kaip merginas. Nu, tai jis žiūri, kad pasisuk pryš mienesį ir baltas blukčiuoja. Jis supranta, kad tai merginas te šuok. Paskiau paajįs ir vielei jis žiūri. Ir vis pasisuk pryš mienesį. Ir vynų sykių tų merginų ir nelika. Tai jis paaja tuoliau. „Oo, čia, - saka, - būta turbūt piningų plienes, ne merginas". Ir tu pačiu sykiu pradieja degti: lypsna plu plu, plu plu. „Oo, tai, brolyti mana, čia tikrai piningai yra". Pareja namuo, atsisieda unt luovos, dar ilga galvuoja. Kad jau lypsna išeja, tai tur būti te yra piningai. Atsigulė naktį ir sapnuoja. Sapnuoja, kad skrynia piningų aukštyn iškilusi ir kažkas jam saka: „Nu, ir kodėl tu tų piningų neišsiemi? Juk tai yra daug ten turta". Atsikielįs rytmetį, nuaja sava draugams ir pasakuo: „Bruoliuk mana, ar tu žinai, kad einam piningų kasti. Uot Šatrijos kalni tai turi būti tikra piningun, ba dėltuo, kad vakar kaip iškila tuos plienės, tai tikra atruodi pininga. Mat sidabrinia pininga arba auksinia, tai jie visada šveičias, tai jųjų plienes. Jeigu būtų sninga, tai ten tuos plienes ir būtų unt tuo sniega". - „Tai gera, bruoli, ainam ir kaskim. Ale ainam naktį vielai, kad kaimyna nepamatytų, paskiau apskųs mumis valdžiai". Nu, ir nuaja. Nuaja, pasiemė luopetą. Tiktai vieną sykį užkabina, antrą sykį, džink džink suskumbieja. Turi būti jau skrynia piningų žemyn nubiega, turi būti ji yr užkeikta. Paskiau pasilinkė ir žiūri, kad didžiausi skylie te Šatrijos kalni. Nu, ir taip ir palika tie pininga neiškasti, ir po šia dyna apie tus piningus visi te kalba. (Julija Andrulienė, 56 m.a. Gimt.: Užalksnių k., Užvenčio par. Atv.: 1911. Gyv.: Chicago, Ill. Užr.: 1949.X.9. Arch.: R 44/55.)

**76.** Kitą kartą vienas žmogus anksti, galėjo būti dar pati suma, ėjo iš bažnyčios. Eidamas per savo pievas ir pamatęs pinigus bedegančius. Jis tuoj atradęs akėčvirbalį ir pradėjęs kniurvyti toj vietoj. Atradęs ten akmeniuką, didesnį už žmogaus galvą, tą išmetęs iš tos duobelės, pradėjęs krapštyti giliau. Atradęs paplokščią akmenio dangtį, tą dangtį kai pakėlęs, tuoj mėlyna ugnis jam į akis iššokusi. Na, šis akis išsikrapštęs, išmetęs dangtį ir atradęs čielą katiliuką, pilną raudonųjų. Pasiėmęs už lankelio ir einąs sau namo, kaip žydas su katilėliu kieckus iš kuknios į gryčią nešinas. Kai tik priėjęs laukugalio krūmelius ir pamatęs, kad atbėgąs išsižiojęs didelis bjaurus šuo, ant pinigų katilėlio žiūrėdamas. Šis persigandęs einąs į šalį su savo katilėliu, ale šuo vėl eina už akių, išsižiojęs ir žiūri į katilėlį. Na, nebėra ko šiam bedaryti, negali nuo šuns išbėgti. Pametęs katilėlį, ėjo sau tolyn ir šuo dabar jau nebėjo žmogui priešais, ale pribėgęs prie katiliuko visus pinigus išlakė. Žmogus, ant pavakarės nuėjęs, nors tą katiliuką parsinešti, ale katiliuką rado dar pilną, su pinigais, ir velnias nieko negalėjo padaryti, kai tik nuo vietos gavo iškelti. Daugiau, parsinešęs namo tuos pinigėlius, dėl buvimo buvęs bagotas, ale iš tos baimės gavęs išgąstį ir labai susirgęs, - tie jo pinigėliai visi išėję ant pasigydymo. (Sargūnų k., Joniškio v. Užr. J. Trumpulis 1885. LMD I 978/7.)

**77.** Vienas Melvydžių kaimo (Joniškio valsčius) žmogus, pavarde M., pamatęs pinigus bedegant ir iškasęs čielą viedrą raudonųjų. Niekas to nežinojo, tik visi dyvijos, kaip galėjo M. taip ūmai palikti bagotas. Dabar mūsų M. yra turtingas su rastais pinigais. Važiavo M. rudenį iš Mintautos ir pasivėlino, jog (jau ir) sutemo. Atvažavus į tą vietą, arti koplyčios, kur buvo radęs tuos pinigus, stabt ir sustojo

arkliai. M. buvo su poriu, o jo sūnus su vienu (arkliu). Daugiau jis pliekia tuos arklius, o arkliai negali patraukti - tuoj verčias ratai apsukui, negali ir negali bepavažiuoti. Sūnus, paskutiniuose ratuose būdamas ir pamatęs po tėvo ratų belandžiojantį veršį, sakė: „Tėte, žiūrėk, kas (landžioja) po tavo ratais?" Tėvas išlipo ir, pamatęs veršį, suprato, jog tas veršis jį yra užstojęs dėl rastųjų pinigų. Tėvas vėl norėjo pavažiuoti toliau, ale negalėjo nei iš vietos pasijudinti. Tėvas, pajutęs tokią negerą pirtį, pradėjo veršio prašyti: „Ar tu girdi, verši, ko tu nuo manęs nori, kad neleidi man važiuoti?" Ale veršis, kaip jau veršis, nieko neatsakė, o važiuoti neleidžia. Daugiau M. prižadėjęs: „Aš tau užpirksiu mišias, pamylėsiu ubagus ir pakelsiu želaunus pietus ir bankietą kuono didžiausį, tai vis dėl tavęs". Veršis tuoj ir prapuolė. Tai M. ir suprato, kad veršis to buvęs reikalingas. Dabar M. laimingai parvažiavo namo. Prižadus išpildęs, paliko turtingu ūkininku. Dukteris vartodamas davė gerą pasogą, o ant gyvenimo galo jo sūnai paliko pavargėliais gaspadoriais. (Sargūnų k., Joniškio v. Užr. J. Trumpulis 1885. LMD I 978/6.)

**78.** Klebiškio dvaro pošnioj (Šilavoto valsčius) buvo gluosnis ir per jį visą iki viršūnei eidavo rudenio vakarais mėlyna ugnis. Pasakotojo tėvas vis rengdavosi su kaimynu eiti kasti tuos pinigus. Kai jie buvo jauni, tas medis buvo tvirtas. Jiems apsivedus, vaikus išauginus, tėvas miegojo stuboj mišių laike ir klauso, kad už sienos atėjo kas ir dundena. O tėvas vis tą medį laikė mintyje. Sako: „Baltrau, Baltrau (tėvas buvo Baltrus), ar miegi, klausyk, ką aš tau sakau!" - „Ką, ką?" - „Neik tu tų pinigų ir nekask, aš tau sakau. Ale neik ir nekask!" Tuosyk tėvas pabudo, apsidairė, kad jis miegąs. Ir liko pinigai nekasti. (J. Barauskas, Pakiauliškio k., Šilavoto v. Užr. V. Kulbokas 1932.VIII.7. LTA 372/74.)

**79.** Du vyrai Vaivorienėj kasė pinigus, o niekaip neiškasė. Vieną sykį jau buvo su visu beišimą, atvažiuojanti Varnelienė (mirus buvo) pora arklių, kuoču. Šiuodu susigėdo, kai pamatė atvažiuojant, ir pabėgo. Paskiau antrą sykį kasė du vyrai tuos pačius pinigus. Jau vėl buvo iškasusiu su visai, bereikėjo iškelti katilą iš duobės. Tada atėjo biesas ir sako: „Kurs be brostvų, tą grobsime". Vienas buvo be brostvų, tas iš duobės ir antras paskui, ir palakstė abudu. Paskiau kai sugrįžo, neberado pinigų. (Stakanienė, 60 m.a., Plungės m. Užr. J. Mickevičius 1934. LTA 470/2.)

**80.** Kartą trys žmonės (Pakapės lauke) kasę kasę ir atkasę geležinę skrynią. Atbėgo trys šunes, palojo ir nubėgo, - kasėjai nepabūgo. Kai tik šunes dingo, tuoj pasirodė trys kareiviai ir pradėjo statyti kartuves. Vienas (kareivis) tada sušuko: „Kurį pirma imsim?" Kasėjai metė lopetas ir pabėgo, - jiems pasidarė baisu, vienas net mirė. Vėliau skrynios neberado. (Davainių k., Dusetų v. Užr. B. Urbonas 1935. LŽV 1706.)

**81.** Puokės kaime yra senos kapinės. Tose kapinėse yra labai sena, kokių 200 metų senumo, liepa. Žmonės pasakoja, kad po ta liepa esą užkasti pinigai ir kad tuos pinigus saugo velniai. Vieną kartą susitarę keturi vyrai iškasti tuos pinigus. Pasiėmę lopetas, iešmą ir šautuvą visi keturi nuėję į kapines. Pradėjo kasti. Kasdami žiūri, kad didelis kiškis bėga aplink kapines. Vienas vyrų, paėmęs šautuvą, sako: „Aš jį tuoj nušausiu". Kiti sako jam: „Nešauk, galbūt jis yra velnias". Jis, neklausydamas jų, pykšt į kiškį. Bet vienas iš jų tuoj krito negyvas žemėn. Likusieji baisiausiai persigando, matydami savo draugą nebegyvą. Bet matydami, kad čia yra velnio darbas ir kad čia tikrai yra pinigai, nieko nežiūrėdami ėmė kasti

toliau. Greit atkasė didelį grabą. Tuoj visi trys sukibę nuvožė. Bet visi baisiausiai persigando pamatę, kad iš grabo pakilo žilas senis su ilga barzda ir pilnomis saujomis pinigų. Tuoj jie atsipeikėjo pamatę, kad tas vienas senis jiems trims nieko negalės padaryti. Tik staiga šmukšt iš liepos nusileido virvė ir balsas sušuko: „Kurį pirmą karsim: baltkelnį, mėlynkelnį, dryžkelnį?" Mat vienas buvo baltomis kelnėmis, antras mėlynomis, o trečias dryžomis. Visi trys persigandę šoko bėgti, kiek tik kojos galėjo nešti. Paskui visi trys susirinkę sutarė niekam nesakyti, kad savo draugą nušovė ir ryto metą nuėjo jo laidoti. Nuėję jie nustebo, kada rado duobę užkastą ir dailiai užlygintą, o draugo lavono visai nerado. (L. Budrys, 75 m.a., Žemaičių Kalvarija. Užr. A. Brazdeikis 1928. XII. LTA 1167/6.)

**82.** Žemaičių Kalvarijos miestelyje, netoli Večerninkės koplyčios, tuoj už tvoros yra daržas. Vieną kartą tame darže trys vyrai kasė duobę. Iškasę apie 80 cm gilumo, užtiko didelį grabą, trimis geležiniais lankais apkaltą. Apvalę jį nuo žemių, bandę pakelti. Bet nors dėjo visas sylas, grabo negalėjo nėmaž pajudinti. Tik sudavus į jį su kastuvo kotu, grabe kažin kas žvangėjo. Jau jie norėjo atsinešti kirvį, prakirsti grabo lentas ir pažiūrėti, kas tame grabe yra. Mat iš seno buvo pasakojama, kad Žemaičių Kalvarijoje, kaip tik netoli tos vietos, esą užkasti grabe būktai prancūzų kariuomenės pinigai, kada jie bėgę per Lietuvą. Jie nutarė nueiti paklausti kleboną, ar galima prakirsti grabą. Klebonas grabo prakirsti neleido, bet liepė toje pačioje vietoje jį užkasti. Vyrai taip ir padarė. Grabas tebėra užkastas tame darže ligi šiai dienai. Vienas iš tų kasėjų dar tebėra gyvas ir gyvena Plungės mieste. Jis galėtų ir tą vietą parodyti, tai tūlas Steckis. (L. Budrys, 75 m.a., Žemaičių Kalvarija. Užr. A. Brazdeikis 1928.XII.20. LTA 1167/11.)

**83.** Lygumų parapijos kokio tai sodžiaus ūkininkui kelias naktis iš eilės prisisapnavo, kad jis eitų ir išsikastų paslėptus pinigus. Žmogelis neberimdamas nuėjo pasiklausti kunigo. Kunigas jam patarė eiti. Vienoj vidunaktėj žmogelis nuėjęs pradėjo kasti. Atkasė kokį stuomens gilumą ir rado didelį katilą, bet tas katilas buvo taip gudriai užkastas, kad pinigų tuoj negalėjo išsiimti. Pradėjus jam darbuotis apie katilą išgirdo, kad kažkas atvažiuoja. Privažiavo susėdę gražiuos ratuos ir gražiu arkliu du ponaičiai. Pasakė: „Padėk Dievas" ir klausia: „Ar niekas čia neatvažiavo?" Žmogus atsakė, kad nevažiavo, ir ponaičiai nusiskubino toliau. Tik tie spėjo nuvažiuoti, pamatė, kad vėl atvažiuoja vienas ponaičiukas su pakinkytu ožiu. Privažiavęs pasakė: „Padėk Dievas" ir klausia: „Ar niekas čia nevažiavo?" Žmogus atsakė, kad važiavo. Paskui vėl klausia: „Ar aš juos dar pavysiu, ar ne?" Žmogus atsakė, kad jie netoli bus dar nuvažiavę ir jis juos dar pavysiąs. Ponaičiukas įsisėdo ir nuvažiavo toliau. Žmogus skubina sušilęs, net uždusęs, kad tik greičiau atvertus katilą ir išsiėmus pinigus. Važiuoja pro šalį jaunas ponaičiukas rogelėse, žąsiuką įsikinkęs. Privažiavęs prie žmogaus klausia: „Ar nevažiavo kas pro šalį?" Žmogus jau užpykęs atsakė, kad važiavo. Ponaičiukas vėl klausia: „Ar aš juos dar pavysiu, ar ne?" Žmogus nebeiškentęs piktai atsakė: „Ko tu velinio su žąsiuku pavysi!" Kai tik tuos žodžius ištarė, tuoj suūžė prie pat kojų ir katilas su pinigais nudundėjo žemyn. O ponaičiukas nubėgdamas skaniai nusijuokė. (J. Gudjurgis, 79 m.a., Laborų k., Linkuvos v. Užr. P. Gudjurgis 1931. XII. 28. LTA 337/25.)

## 84–87. PAPARČIO ŽIEDO IEŠKOJIMAS

**84.** Šv. Jono naktį vienas pasitiesė skarą ir lauks, kad jam atneštų paparčio žiedą. Reikia nesijuokti, o jeigu susijuoksi, tai neatneš paparčio žiedo. Pasitiesė jis

didelę skarą, pasiėmė knygą, žvakę užsidegė ir meldžiasi atsiklaupęs. Tiek jis meldžiasi, kad nė akių nepakelia nuo tos knygos - skaito, meldžiasi, taip ščyrai jis meldžiasi. Rėplioja visokie ropliai pro jį, šliaužia, o jis anei akių nepakelia, meldžiasi akis įsmeigęs į knygą. Tik žiūri - atvažiuoja višta su šiaudų vežimu, tiesiai ant jo, - kad tokį didelį vežimą veža ta višta, kaip trobą. Pakėlė akis ir neišturėjo jis - susijuokė. Kai tik jis susijuokė - ir pražuvo ir ta višta su šiaudų vežimu, ir visi, kas tik buvo, ir jis vienas klūpi. Mat reikia nesijuokti, tai atneš papārčio žiedą. (U. Petraitienė, 77 m.a., Valatkonių k., Baisogalos v. Užr. V. Žaromskis 1937.I.22. LTA 1060/31.)

**85.** Seniau šv. Jono naktį žmonės eidavę į mišką. Nuėję apsibrėždavę su žvake aplink save ratą ir melsdavęsi, laukdami paparčio žiedo. - Vieną kartą kažin koks vaikinas nuėjo į mišką šv. Jono naktį, apsibrėžė aplink save ant žemės ratą ir ėmė melstis, laukdamas paparčio žiedo. Neilgai pasimeldus, kad pradėjo jam rodytis visokios baidyklės, visokie žvėrys, gyvatės, žalčiai ir kiti. Staiga jis pamatė sūrį. Nupjovė jam galą ir suvalgė. Ir vėl meldėsi, laukdamas paparčio žiedo. Laukė ir meldėsi iki pat ryto, bet paparčio žiedo nesulaukė. Nesulaukęs paparčio žiedo, ėjo į namus. Parėjęs į namus, rado savo motiną be nosies: išeidamas paliko su nosimi, o parėjęs rado be nosies. Mat, kai jis pjovė sūriui galą, tai nupjovė motinai nosį. (Jonas Vaitekūnas, 63 m.a., Žilionių k., Šeduvos v. Užr. Br. Fabijonavičiūtė 1926. LTA 2202/147.)

**86.** Šv. Jono vilijoj (išvakarėse) eidavo ieškoti paparčio žiedo. Reikėdavo paimti žvakė, dvi paklodės ir šermukšninė (lazda), nueiti į mišką, viena paklodė pasikloti, su kita pačiam užsidengti ir su šermukšnine apsibrėžti ratą, kad niekas neprieitų. - Vieną kartą berniukas užsimanė rasti paparčio žiedą, nes turintis žiedą, žinodavęs visą svieto mandrybę. Pasiėmė drobules, žvakę, šermukšninę ir knygą ir, nuėjęs į mišką, apsibrėžė su šermukšnine (ratą); pasiklojo drobę, užsidegė žvakę ir pradėjo skaityti knygą. Apie pusnaktį kad pradėjo skambėti, šnypšti, jog berniukui net plaukai pasistatė ant galvos. Norėtų bėgti - bijo, reikia kentėti, o žiūrėti negalima, nes gali palikti nebyliu. Berniukas nežiūrėdamas skaitė knygą, o šmėklos sylijosi periškadyti, kad pasižiūrėtų: tai šnypštė, tai kaip žmonės šnekėjosi, bet berniukas išturėjo. Po pusnakties gaidžiai užgiedojo ir baidyklės pranyko, bet berniukas vis sėdėjo ir skaitė knygą. Diena praaušo, prieš saulės tekėjimą sušniokštė vėjas ir nuskambėjo ant drobulės pilkas žiedelis. Berniukas pasiėmė ir, atbielijęs rankos skūrą, įdėjo žiedą, užsirišo ranką. Kai užgijo, stojos visko ant svieto žinovu. - Kiti vėl pasakoja tokį atsitikimą. Apsivedęs vienas bernas ir abu su pačia užsimanę ieškoti laimės. Dėl to šv. Jono naktį, taip pat, kaip berniukas, pasiėmė paklodes, žvakę ir t.t. Kada atsisėdo, pribėgo žvėrių ir ėmė visaip cypti, jog tie persigandę pradėjo bėgti ir atsižiūrėjo į šmėklas. Dėl to stojosi abu nebyliais: parbėgę namo, negalėjo šnekėti nei kitiems pasakyti, ką matę. Tokie laimės vaisiai. (Trumpaičių k., Joniškio v. Užr. P. Narvydas 1903. LMD I 318/19.)

**87.** Visai neturtingas žmogelis vieną šv. Jono naktį ėjo ieškoti prapuolusių jaučių. Užėjo jis per papartynus. Ir kai tik tuo metu žydėjo papartis. Jam beeinant, kaip tik paparčio žiedas užkrito už jo naginės autskarių. Tik (staiga) protas nušvito: jis jau visa žino, kas kur tik yra. Jis ir pamatė, kad po jo kojomis negiliai žemėse yra katilas aukso. Jis tuos pinigus išsikasė ir nešasi namo. Beeidamas pavargo, atsisėdo ir persiavė kojas. Paparčio žiedas ir vėl iškrito, jis ir vėl nieko nežino, nieko neatmena. Bet tų pinigų, kuriuos jis rado, užteko jo visam amžiui, - buvo

visą amžių bagotas ir laimingai gyveno. (J. Indriūnas, 85 m.a., Duokiškio bk. Užr. B. Zaleskis 1928.III.12. LTA 10b/122.)

## 88–89. SUGRĮŽTĄS PINIGAS

**88.** Kaimynas Ungurys ketvirtadienį gavo iš Amerikos tūkstantį rublių. Ėjo jis pro smuklę. Užėjo jon, išgėrė buteliuką ir, neturėdamas smulkesnių, davė rublį smuklininkui už degtinę, o smuklininkas jam grąžos atidavė 80 kapeikų. Mat buteliukas kaštavo 20 kapeikų. Parėjo kaimynas namo, norėjo pasirodyti pinigus pačiai. Išsiėmė piniginę, žiūri – piniginė tuščia, o pinigų nė kapeikos nėra. Neradęs pinigų, pasikvietė daugiau kaimynų ir nuėjo pas smuklininką, iškratė jį ir rado pas smuklininką 999 rublius ir 80 kapeikų. Jie padarė savo teismą smuklininkui – primušė jį. Tada smuklininkas prisipažino, kad jis nevogė pinigų, bet kad jis turi užburtų 80 kapeikų, kurias atidavė kaipo grąžą – tos 80 kapeikų atvedė jam 999 rublius. Užburti pinigai yra gyvi, jie patys iš vienos piniginės gali pereiti kiton, iš vienos kišenės kiton. Ne tik jie patys sugrįžta pas burtininką, bet jie dar nusiveda ir visus kitus pinigus, esančius su jais piniginėje. (O. Silickienė, 90 m.a., Kurėnų k., Ukmergės v. Užr. P. Valeika 1932.XII.26. LTA 397/92.)

**89.** Kitą kartą Raseinių mieste buvusi žydelka, kuri pirkdavusi bulves ir užmokėdavusi dviem grivenom brangiau, bet kuomet ji pasitraukdavo nuo vežimo, tai piniginėj jau nebūdavę pusės ar viso rublio. Švagždys pasakoja: „Kartą nuvežiau ir aš bulves. Atėjo ji pas mane, nupirko, užmokėjo dviem grivenom brangiau. Aš jau buvau iš senų žmonių girdėjęs, kad užčeravotą pinigą reikia apspjauti. Aš gavęs apspjoviau, parvažiavau namo – pinigas tebesąs. Nuėjau į Viduklę, paprašiau papirosų. Užmokėjau tas dvi grivenas ir parėjęs žiūriu – tos pačios dvi grivenos (tebesą pas mane). Po to nunešiau jas į Jukainių kelio kryžkelę, iškasiau duobikę ir įdėjau. Nuo to sykio pinigai daugiau nesugrįžo". (J. Švagždys, Jukainių k., Viduklės v. Užr. J. Čepaitis. LTA 783/286.)

# ENCHANTED TREASURE

SUMMARY AND REFERENCES*

**1–2.** Curse: only the same hand may take it out. The money is dug out with the dead man's hand. (N543.1.) Refs.: *LP*, II, 126; no. 63, p. 127, no. 69/ *LPY*, IV, 75, no. 77/ *LV*, 243, no. 15/ *EO*, 1891, p. 231, no. 1/ *TŽ*, II, 259f. / *TD*, VII, no. 264.

**3–4.** Curse: heads demanded. Chickens' or sparrows' heads are led down and the money unearthed. (N543. 7*.) Refs.: Dow-Sylw., I, 90/ *LP*, II, 124, no. 56; p. 126 f., no. 62, 65, 67/ *LPY*, II, 151, no. 92; p. 199, no. 119/ *TŽ*, II, 260/ *TD*, VII, no. 265.

**5–7.** Curse: may this money sink into earth as deep as my voice will reach. An eavesdroper poured part of that money into his coat or trousers. After the curse both the money and the cloth sink into the earth. (N591. 1*.) Cf. no. 64. Refs.: Dow-Sylw., I, 150/ *LP*, I, 102, no. 37; II, 124, no. 57. p. 126, no. 64/ *LPY*, II, 198, no. 118.

**8–9.** Curse: one may get the money who will run (dance) naked at my funeral.

**10–11.** Curse: one who will plough (harrow) with me in harness (or with two hares, he-goats, or ravens) may unearth the money. (N543.2.) Cf. no. 1: one who will plough with his wife... Refs.: *LP*, II, 127, no. 68/ *LPY*, II, 151, no. 93; IV, 75, no. 76.

**12.** Curse: one who would like to use this money after my death, must also use (eat) my excrements. (N543.5*.) Ref.: *LP*, II, 125, no. 61.

**13–14.** Curse: one who will take my money, may the devil skin him alive (or break his neck). (N543.9*.)

**15–17.** Curse: may the old devil have the cauldron. Hearing this curse, the hidden man replies: „And I the money". After some time the devil comes and says: „Take out your money, I need the cauldron to braise the old man". (N591.2*.) Cf. no. 3. Refs.: Dow-Sylw., I, 98/ *LP*, II, 124, no. 58/ *LPY*, II, 204, no. 127/ *LV*, 286, no. 22/ Wolt. chrest., II, 368, no. 88/ *TD*, IV, no. 625.

**18.** Devil crawls into dead miser's skin and replaces him in shroud. (Cf. G303.18.3) Cf. *LTL*, I, nos. 35B; 67, 98A.

**19.** The miser eats up his money. (Q273.3.) His son (hind) wants to cut open the corpse's abdomen and get the money, however, the devil warns him: „Do not spoil the skin!" The devil shakes out the money and takes the skin. (W151.7*.) Refs.: *LP*, I, 37 no. 21; II, 125, no. 59/ *LPY*, II, 197, no. 117; IV, 63, no. 64/ Bal. sak., no. 638.

* Abbreviations the same as in author's book *Lithuanian Mythological Legends* (Nida Book Club, No. 13, 1956).

**20-22.** The miser puts his money inside his coffinpillow. (N522.) Later the grave was unearthed and the money found stuffed in the dead man's mouth, ears, and eyes. Refs.: *LP*, II, 125, no. 60/ *LV*, 245, no. 17/ Bar., 201/ *TD*, IV, no. 627.

**22.** Miser puts his money in hallow walking stick and asks his children to place his stick in the coffin.

**23-25.** A rope for miser. A man about to hang himself is instructed by the devil to steal the miser's hidden money and leave a rope near this place. Finding his money gone, the miser hangs himself. (N545.1*.) Refs.: *LP*, II, 119, no. 50/ *LPY*, II, 214, no. 135; IV, 55, no. 56/ *LV*, 318, no. 53/ J. Balys. *Lietuviškos pasakos*, (Chicago, 1951), p. 117ff.

**26-27.** Man who has hidden his money haunts after death. Cf. no. 68. Refs.: *LV*, 243f., nos. 14, 16/ *LTL*, I, nos. 39A, 39B (=*Midwest Folklore*, 1952, p. 47f.), 120f., 127.

**27-29.** Cursed money haunts. A mysterious voice is heard: „I will drop... fall... go... fly... get in... throw..., etc". The brave man answers: „Do that!" Money drops down. (E373.1.) Refs.: Dow-Sylw., I, 265/ Kar., XII, 21, no. 61/ *LPY*, 11, 216, no. 139/ *LV*, 195, nos. 75f., p. 244, no. 15/ *TŽ*, II, 259/ *TD*, III, 45, no. 377. Cf. Hindu folklore: Natesa Sastri. *Indian Folk Tales*, (Madras, 1908), p. 335-341; Howard Kingscote. *Tales of the sun*, (London, 1890), p. 267-273, no. 23.

**30-44.** „Strike me, there will be money!" Cursed money wanders about in human or animal shape, asking to be struck or touched. (D712.3.) If somebody dares to do that, the specter transforms into money. (N592*.) See also nos. 50-54. Refs.: Dow-Sylw., I, 141/ *LP*, II, 127f., no. 70; p. 128, no. 72/ *LPY*, II, 200, no. 121; IV, 76, no. 78/ *TD*, IV, nos. 628-630; VII, no. 266. Cf. Hindu *Panchatantra*, book V, story 5.

**45, 47, 67.** The destined man only can get the treasure. (N552.1.)

**44-46.** Dog as guardian of treasure. (B292.8.) See also nos. 55, 67, 70, 76, 80. Refs.: *LP*, II, 129, no. 76.

**47-49.** Money in dog's skin. Digging for money, the man finds a dead dog and throws it through his neighbour's window. Money falls out. (D422.2.1.) Refs.: Dow-Sylw., I, 116, 141/ *LPY*, II, 67, no. 42; p. 201, no. 122/ *TD*, IV, no 631.

**50-54.** Money on a journey. Nos. 299-300: A man overhears a conversation of two devils in the bath-house: „I shall change myself into a Jew, and my money into a cow, and go away". The man lashes at the cow with a rosary, and the money falls out. (N592.1*.) Nos. 52-54: Money travels in the shape of man or animal, and can be disenchanted by striking or touching. See also nos. 30-44.

**55-88.** A box full of money appears to the people. (N525.) A princess guards it. (N572.1.) See also nos. 58A, 73, 75, 80.

**59-60.** „Take, but twice only". One is allowed to help himself to the money from the haunted chest (for repairing of its broken lock), however, on condition that he will take of it but twice. (C91.2*.) If this warning is disregarded, the lid of the chest drops down and cuts off the man's hands or head. Refs.: Kar., XII, 21, no. 62/ *LPY*, IV, 76, no. 79.

**61-65.** The ghostly money ir the boat. A boat with the ghostly gold is seen floating on the lake, and an enchanted girl (sometimes a boy) is sitting in the boat. Man tries to hold the boat and get some gold, however, without success.

**66-68.** Dreaming of hidden treasure. The money appears itself to the man in his dreams and tells him what be is to do in order to get it. (N531.) See also nos. 31, 51-54, 58, 65, 74-75, 83. Refs.: *LV*, 179, no. 34; p. 195, no. 74/ *TD*, IV, no. 633/ Cf. J. Balys. *Istoriniai padavimai*, (Chicago, 1949), nos. 50-56.

**69.** Concealed money burns. Attempts by a lucky man to unearth the money which he saw burning. (N532.) See also nos. 48. 75-78. Refs.: *LP*, II, 128f., no. 71, 73-75/ *LPY*, IV, 76f., no. 80/ *LV*, 201, no. 88; p. 330, no. 70.

**69–83.** Various adventures with cursed money. Hidden treasure haunts the place, but is rarely found. (N550.I*.) The treasure seekers meet with serious obstacles and seldom have success. (N557; N576.) Refs.: Lang., 425f., nos. 9f./ Dow-Sylw., I, 207/ *LP*, II, 129, no. 76/ *LPY*, II, 204, no. 128/ *LV*, 189, no. 60; p. 191, no. 63. p. 192f., no. 70; p. 201, no. 88/ *TD*, IV, no. 632; VII, nos. 267–269.

**70–71.** Unusual sights are seen by treasure diggers: night appears to turn into day prematuraly, strange travelers appear and induce the diggers to lose their temper and swear, dogs and devils disturb them, etc. See also no. 83.

**80–81.** Somebody threatens to hang the treasure diggers who, however, run away.

**84–87.** Search for fern blossom which makes it possible for one to know everything, to see hidden treasures, etc. It is difficult to obtain. The searcher is frightened away in the same way as treasure diggers. Sometimes one gets fern blossom accidentally: it falls into his shoe while he is walking in the woods but is soon lost again when he removes his shoes. Refs.: *MLLG*, I, 343 = *LPY*, I, 170, no. 99; II, 69f. (2 var.) / Dow-Sylw., II, 226/ *LP*, I, 76f., nos. 17–20/ *LPY*, II, 215, no. 137 == Specht, 292, no. 38/ *MT*, V, 150, no. 1850/ *TD*, IV, no. 634/ *LTL*, II, nos. 573–575.

**88–89.** Self-returning coin (hatch-penny); brings other money to owner's purse. (Aa–Th. 745. D1602.11.) Refs.: Bezz., 68/ C. Jurkschat. *Litauische Märchen and Erzählungen,* (Heidelberg, 1898), p. 104, no. 48 = *LPY*, I, 157, no. 81/ *LP*, I, 101, no. 36; II, 134, nos. 26f.

# LIETUVIŲ MITOLOGIŠKOS SAKMĖS

# PRATARMĖ

*Mythology is the cultural philosophy of the folk, expressed symbolically and pragmatically, and therefore it is an integral part of their culture.*

Earl W. Count

Šioje knygoje dedami trumpi pasakojimai arba sakmės, užrašytos iš mūsų žmonių per paskutiniuosius penkiasdešimt metų, duoda galimumą pažinti tam tikras lietuvių pažiūras ir įsivaizdavimus apie antgamtinį pasaulį ir jo mistiškas būtybes, be kurių žmogaus vaizduotė negali apsieiti. Pasaulis ir gyvenimas jame pasidarytų labai neįdomus ir nuobodus, jeigu jame būtų matomi tik žmonės ir kiti medžiaginiai daiktai. Jis netektų savo paslaptingo jaudulio arba misticizmo, pašalinus viską, ko žmogus negali apčiuopti, pasverti, išmatuoti ir išaiškinti. Linkimas į paslaptingumą arba misticizmą ir kartu baimė kažko galingesnio ir nepaprasto, visados jaudino žmogaus vaizduotę ir ji sukūrė savotiškas būtybes, kurios kartais žmogui padedą, kartais jam kenkią, kurių reikią pasisaugoti ir apskritai mokėti su jomis apseiti, jeigu nori išvengti visokių nemalonumų.

Aišku, visos tos sakmės yra paremtos mitologiškais įsivaizdavimais, per amžių amžius einančiais iš kartos į kartą, tačiau jos toli gražu neduoda pilno senovės lietuvių religijos ar mitologijos vaizdo. Jos yra tik tarsi sukulto puodo šukės. Tačiau kaip archeologai stropiai renka sudužusių ikiistorinių puodų šukes ir daug ką gali iš jų išskaityti, taip ir tautosakininkai tokiuose žmonių pasakojimuose gali išskaityti daug ką įdomaus, ko nerasime rašytų kronikų puslapiuose. Antra vertus, sakmės negali atstoti rašytinių šaltinių teikiamų duomenų apie mūsų mitologiją, pvz., mes neturime nei vienos sakmės, kuri minėtų Žemyną arba Žsemės deivę, nors nėra jokio abejojimo, kad senovės lietuviams ji buvo svarbi dievybė, ją žino ir kai kurios kitos tautosakos rūšys, kaip maldos ir užkalbėjimai. Taip tautosaka ir rašytiniai šaltiniai papildo vienas kitą.

Ne visos tos sakmės siekia gilią senovę. Kai kurios jų yra jaunos, tik paremtos senais įsivaizdavimais, kurie siekia vieną kitą tūkstantį metų atgal. Ne visos tos sakmės yra ir perdėm lietuviškos. Daugelis sakmių apie aitvarus, slogučius, vilkolakius, raganas, milžinus, užkeiktus pinigus ir kita remiasi daugeliui tautų žinomais motyvais, kurie dažnokai lietuvių yra savotiškai apdorojami. Seniausios ir originaliausios mūsų sakmės yra apie Perkūną ir ypač apie deives arba laumes, nors ir ten pasitaiko tarptautinių motyvų. O vis dėlto sakmės turi daug daugiau tautinių arba vietinių pradų, negu tikrosios pasakos, kurių labai didelis nuošimtis yra perdėm tarptautinės.

Tikėjimas į antgamtines būtybes žmogų visur lydi nuo gilios senovės. To tikėjimo esmė visur yra maždaug ta pati, tik pasireiškimo formos yra skirtingos ir jos priklauso nuo žmonių kultūrinio lygio, jų gyvenimo sąlygų, gamtinių ir istorinių aplinkybių, kiekviena žmonių grupė tiki, kad jų pažiūros yra tikriausios, jų mitologija ar religija yra geriausia, o kiti klysta. Vienas misionierius, buvęs Kanados

indėnų cree giminės tarpe, pasakoja įdomių dalykų apie šių „laukinių" galvoseną tikėjimo klausimais. Po vieno to misionieriaus pamokslo kritiškai nusiteikę indėnai pradėjo diskusijas, ir vienas senas genties vyras taip kalbėjo: „Mes sutinkame su viskuo, ką tu tik ką pasakei. Mes žinome, kad Dievas yra ir kad Jis sutvėrė visus žmones. Jis padarė baltus žmones iš baltos žemės, o mus cree indėnus iš rudos žemės. Jis taip pat davė savotišką religiją baltiesiems ir kitą visiškai skirtingą dėl cree. Kiekvienam jo savą". Kitas senas vyras, jaunystėje buvęs burtininkas, vėliau krikščionis, sakė, kad niekas jo nenustebino misionierių pamoksluose, tik jį pritrenkdavo balto žmogaus panieka jų stabmeldiškoms apeigoms. Dar kitas indėnas misionieriui, norinčiam jį pakrikštyti, taip pasakė: „Jei tu pilsi vandenį ant manęs, tai aš pilsiu vandenį ant tavęs", suprask, tavo mokymas ir pažiūros yra tiek pat vertos, kaip ir mano.[1]

Kiekvienai tautai yra būdingos jos pačios susirastos religinės ir mitinės pažiūros, kuriose atsispindi jos savitumas. Anot E.W. Count, *mitologija yra tautos kultūrinė filosofija, išreikšta simboliškai ir pragmatiškai, ir tuo būdu ji yra jų kultūros neatskiriama dalis*[2]. Nepažinti tautos mitologijos tuo būdu reikštų nepažinti ir nesuprasti jos kultūrinių polinkių. Neabejojamai senas ir labai populiarus lietuviuose griausmo dievo Perkūno gerbimas greičiausiai išreiškė karių ir valdovų tautos nusiteikimą. Kai lietuvių karingumas atvėso ir jie pasidarė ramūs žemdirbiai, tada daugiau įsigalėjo Žemynos gerbimas, kuri duodanti žmonėms derlių. Gamtos dievybių, deivių arba laumių populiarumas rodo, kad lietuviai jautėsi esą labai artimuose ryšiuose su gamta.

Visos mitologijos nėra tik proto padaras, nes nė viena jų neišlaiko grynojo proto kritikos; čia reikalinga dar ir vaizduotės arba jausmų pagalba. Žmogus nori viską suprasti, išaiškinti visus jį apsupančius reiškinius, surasti jų kilmę ir priežastis. Žmogus dar nori valdyti gamtą ir pakreipti visus įvykius sau norima linkme. Kai paprastomis priemonėmis to neįstengia pasiekti, kai protas nebegali padėti, tada pasikviečia pagalbon vaizduotę: griebiasi magijos arba šaukiasi talkon antgamtines jėgas. Jei ir tai nepadeda, visą kaltę suverčia nepermaldaujamam Likimui.

Pats pirmasis visų mitologijų tikslas buvo grynai praktiškas. Žmogus norėjo išvengti tam tikrų jam gresiančių pavojų, tikrų ar tik įsivaizduotų, jis norėjo susidaryti sau palankias gamtines sąlygas, pagaliau atitinkamai nuteikti antgamtines jėgas, kuriomis jis tikėjo. Baimės jausmas čia turėjo labai didelės reikšmės. Negalėdamas įprastinėmis priemonėmis sau užsitikrinti reikalingų gyvenimo priemonių ar saugumo, žmogus ieškojo savotiško tikrumo jausmo ir paguodos, norėjo rasti nusiraminimą, susidaryti jausmais paremtą įsikalbėjimą, kad viskas bus gerai arba pasitaisys žmogaus norima linkme: medžioklė seksis, gerai augs vaikai, gyvuliai ir javai, ligos ir priešiški demonai bus nugalėti, pagaliau tam tikrais veiksmais žmogus išsipirks nuo dievų bausmės už savo elgesį, kurį jis laiko blogu. Tad pirmiausia žmogui rūpėjo praktiški reikalai: apsisaugojimas nuo jam kenkiančių arba blogų jėgų (demonų) ir išprašymas sau tam tikros naudos dar šiame pasaulyje arba po mirties. Žymus jakutų tyrinėtojas V.L. Priklonskis jau prieš keliasdešimt metų yra šį dėsnį aptaręs tokiais žodžiais: *Gamtos žmogus yra pagal savo pažiūras perdėm materialistiškas; atitrauktinės sąvokos jo protui nepasiekiamos. Gamtinių žmonių tarpe dieviškos būtybės tik taip ilgai naudojasi jo pagarba, kol jos jam atrodo galinčios suteikti medžiagines naudos*[3]. Tik žymiai toliau kultūroje pažengusiose

[1] *M. Rossignol in Primitive Man*, 1938, v. 11, no. 3–4, p. 67–68.
[2] *Indian Tribes of Aboriginal America*. Chicago, 1952, v. 3, p. 55.
[3] *Mitteilungen der Wiener anthropologischen Gesellschaft*, 1888, v. 18, p. 165.

tautose misticizmas daugiau atitrūksta nuo praktiškumo. Kai jau atsiranda dvasininkų arba mintytojų (filosofų) luomas, tada jie išranda misterijas ir sukuria atitrauktinę pasaulėžiūrą: dievybę reikia gerbti dėl jos didybės ir kilnumo, reikia pajusti žmogaus menkumą prieš ją, reikia parodyti savo nuolankumą ir dėkingumą, visišką pasiaukojimą kažkam nežinomam ir nepasiekiamam ir t.t. Pirmykščiam gamtos žmogui tokios sąvokos buvo svetimos.

Etnologai randa keliariopas pirmykščių religijų kilmės šaknis, kurių svarbiausios, sprendžiant iš reiškimosi formų, buvę šios: magija arba burtavimai, manizmas arba mirusių senolių gerbimas, animatizmas ir animizmas. Pažiūrėkime, kiek šie pradai tinka senovės lietuvių religijai išaiškinti.

Magija arba burtavimai, paremti analogijos arba panašumo dėsniu, ypač išsivystę tų tautų tarpe, kurios užsiima medžiokle. Paprasčiausias burtas yra toks: nubraižo smėlyje tam tikrą žvėrį ir sviedžia į jį vilyčią arba ietį, tikėdami, kad medžioklėje turės pasisekti tikrą gyvulį nudėti, kaip atsitiko su jo paveikslu smėlyje. Paskum panašias magiškas medžioklės scenas piešė požeminių urvų sienose arba lygiose uolų plokštėse, didelių akmenų paviršiuje. Proistorė žino daugybę tokių paveikslų iš visų pasaulio dalių, ir jie yra daug tūkstančių metų senumo. Jų randame ir ne taip toli nuo Lietuvos, Skandinavijos šiaurėje, prie Baltosios jūros ir Onegos ežero[4]. Tačiau Lietuvoje tokių magiško pobūdžio paveikslų nerasta. Yra šiokių tokių iškalimų akmenyse, kuriuos kartais galima aiškinti, kaip saulės ar mėnulio vaizdavimus, bet jokio ginklo, jokio gyvulio figūrų nerasta. Tad magija senovės lietuviuose nebuvo labai stipriai išsivysčiusi, galbūt todėl, kad lietuviai jau seniai pradėjo žemę dirbti ir gyvulius auginti, tad medžioklė nebebuvo jiems pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Iš viso medžioklę tenka laikyti pačiu netikriausiu pragyvenimo šaltiniu, tad atrodo, kad tuo ir remiasi burtų gausumas medžiotojų tarpe.

Senolių arba mirusių gerbimas irgi ne visose tautose vienodai buvo išsivystęs. Šiandie žymiausi etnologai sutaria, kad visose fino-ugrų padermės tautose jų senosios religijos pagrindu buvęs prosenių gerbimas, iš kurio išsivystę kitos religinės formos. Jų gamtos dievybės irgi esą savo pagrinde ne kas kita, kaip mirę senoliai. Lietuviuose mirusių gerbimas nebuvo pasiekęs tokio aukšto laipsnio, kad visa religinė sistema, kiek mes ją dabar pažįstame, būtų galima tuo pradu paremti.

Kai peržvelgiame istorinius ir tautosakinius duomenis, vaizduojančius senąją lietuvių religiją, tai pirmiausia atkreipia mūsų dėmesį į gamtos elementų ir kūnų sudvasinimą, jų laikymą gyvais ir veikiančiais žmogų panašiu būdu. Tai yra vadinamas animatizmas. Neabejotini faktai rodo, kad senovės lietuviai gerbė ugnį, žemę (Žemyną), kalnus ir akmenis, vandenį, Saulę, Mėnulį, griaustinį, medžius (ypač ąžuolą) ir kai kuriuos gyvulius (pvz., žalčius). Šiuo atveju buvo ne kokių dvasių, bet pačių suasmenintų daiktų gerbimas. Gerbk juos, bijok jų, nes ugnelė galės supykti ir sudeginti, vanduo paskandins, įžeista saulė nešvies, bus šalta ir niekas neaugs, užpykintas griaustinis nutrenks arba priešingai – gerai nuteiktas pagelbės žmogui, pažadindamas laukų derlių ir sunaikindamas kenkiančias jėgas (demonus). Maloniai pasveikintas jaunas Mėnulis suteiksiąs žmogui sveikatos ir grožio, nes jis pats yra gražus, gali pats nuolatos atsijauninti, sudilti ir pražūti, ir vėl tarsi iš numirusių prisikelti. Čia daiktai elgiasi kaip žmonės, gali būti jiems naudingi arba kenkią.

[4] Žr. lietuvišką pavardę turinčio įžymaus rusų archeologo V.I. Raudoniko darbus: *Naskal'nye izobraženiia Onežskogo ozera i Belogo moria.* 1–2. Maskva, 1936, 1938.

Toliau pažengusi gamtos jėgų gerbimo forma yra išradimas visokių „globėjų", „sargų" ar „valdytojų". Jų yra ne po vieną, bet daug. Kiekvienas laukas, miškas, vanduo ar sodyba turi savo sargą ar valdytoją, tam tikrą būtybę. Tai jau bus vadinamas animizmas. Toks Lauksargas ar Medeinė nėra suasmenintas laukas ar miškas, bet tam tikra dvasia, lauko ar miško valdytojas (-a), jie ten gyvena ir veikia, gali žmogui padėti, bet gali ir pakenkti. Žmogui verta būti su jais geruose santykiuose. Prie šitos rūšies dievybių arba dvasių tenka skirti: Žemėpatis, Vėjopatis, Dimstipatis (kiemo globėjas), Laukpatis, Lauksargas, Pušaitis, Pergubė?, Krūminė, Ruginis, Javinė, Šulninis, Upinis, Ežerinis, Žvėrinė, Medeinė ir gal dar vienas kitas. Ypač verti dėmesio dėl savo senos vardo formos yra visi tie „globėjai", kurių vardai baigiasi „-patis", nes jie lygiai taip pat sudaryti kaip senovės induose (plg. sanskrito Pradžiapati Brahmanaspati ir kt.).

Nuo tokių „valdytojų dievužėlių" jau nebetoli ir iki dievų tikra to žodžio prasme, t.y. tokių, kurie gali bet kur pasireikšti, nėra taip labai surišti su vieta ir daiktais. Tokiais yra, pvz., Bangpūtys, Perkūnas, Žemyna ir Laima. Žinoma, ne visados tos ribos tarp „globėjų" ir „dievų" yra aiškios. Sakysim, Gabija (ugnies deivė), Bangpūtys (audringos jūros dievas) ir gal net Žemyna dar nėra visiškai atsiję nuo „valdytojų" ar „globėjų" rūšies.

Iš žemesniųjų dievybių lietuviai iki pat pastarųjų laikų tikėjo į deives arba laumes, Giltinę, aitvarus ir kaukus, Rugių Bobą. Tautosakos apie tai, kaip jie rodosi ir veikia yra labai gausu. Velniai ir raganos, vilkolakiai ir slogutės atėjo į mūsų kraštą iš kitur, kartu su vakarietiška kultūra.

Tad matome, kad animatizmas ir animizmas lietuvių senojoje religijoje yra labai ryškūs. Toji religija turi žemdirbiams ir kariams būdingus bruožus. Galimas dalykas, kad atskiri luomai (žemdirbiai, medžiotojai, žvejai, kariai) turėjo kiek skirtingas pažiūras ir kitokius dievus, nes jiems rūpėjo skirtingi reikalai. Negalima laukti, kad toks Bangpūtys būtų buvęs žinomas tolimesnėse nuo jūros srityse. Be to, dievų sąvokos ir vardai, laikui bėgant, kitėjo. Šiuodvi priežasti gali paaiškinti kai kuriuos istorinių šaltinių nesutarimus.

Santykiai tarp dvasių, dievų ir žmonių, kaip jau minėta, pradžioje yra buvę grynai praktiško pobūdžio: tu man, tai ir aš tau arba atvirkščiai – žmogus dėkoja už gautas gėrybes maldos ir aukos forma, norėdamas užsitikrinti dievų palankumą ir ateičiai. Pvz., į jauną Mėnulį meldžiamasi: „Būk pagarbintas jaunas Mėnesėlis... Tau pilną ratą, man sveikatą..." Arba: „Jam pilnystę, man Perkūno karalystę". Rugiapjūtės pabaigoje pjovėjas užkasa į žemę duonos ir kalba: „Žemele, tu man davei, tai ir aš tau duodu"[5]. Su piktomis dvasiomis reikia žmogui kovoti ir kviestis gerąsias sau į pagalbą.

Mūsų istorikų ir etnologų uždavinys yra išaiškinti visų tų dievybių kilmės priežastis ir išsivystimą, jų funkcijas, kaimyninių tautų įtaką, ryšį su gyvenimo būdu ir tam tikrais papročiais, dievybių kilimą ir žlugimą žmonių sąmonėje. Šitiems klausimams aiškinti daug padės ir šioje knygoje skelbiama tautosakinė medžiaga.

Žinios apie senovės lietuvių mitologiją yra bandytos surankioti ir kritiškai įvertinti daugelio autorių. Pažymėtini yra du svarbūs darbai, gerai padedą šioje gana painioje srityje susivokti: H. Usener (Solmson). *Götternamen* (Bonn, 1896; 3 leid., 1948) ir W. Mannhardt. *Letto-Preussische Götterlehre* (Riga, 1936). Naujausią gausių šios srities darbų apžvalgą davė latvis H. Biezais. *Die Religionsquellen der baltischen Völker und die Ergebnisse der bisherigen Forschungen* (Uppsala, 1954), kur

5 Žr. *Lietuvių tautosakos lobynas*, II, (1951).

apžvelgti naujausi tyrinėjimai bei folkloristiniai darbai, tačiau ne visus autoriaus aptarimus ir įvertinimus galima laikyti pavykusiais [6]. Anglų kalba naujausias darbas yra W. C. Jaskiewicziaus lingvistinė disertacija „A Study in Lithuanian Mythology" (*Studi Baltici*, IX, 1952). Platesnę apžvalgą lietuvių kalba bandžiau duoti savo *Lietuvių tautosakos skaitymuose*, II dalyje (Tübingen, 1948).

Vertingiausius liaudies sakmių rinkinius yra paskelbęs dr. Jonas Basanavičius Amerikoje prieš pusšimtį metų išleistose knygose (žr. veikalų sąrašą knygos gale). Taip jau savotiškai susidėstė mūsų istorinis likimas, kad ir šitas naujasis sakmių rinkinys išeina į pasaulį už Lietuvos ribų. Vadovaudamas Tautosakos archyvui, buvau suplanavęs stambų trijų tomų sakmių rinkinį iš dar nespausdintų rankraščių ir buvau medžiagą jau apdorojęs, tačiau tik pirmam tomui buvo lemta išeiti iš spaudos Lietuvoje: *Lietuvių liaudies sakmės*, I (Kaunas, 1940, 448 p.) Jau buvo paruošti rankraščiai ir kitiem dviem tomam, bet vokiečių okupacinė cenzūra neleido jų atspausdinti, nors ir pinigų, ir popieriaus buvo. Nepatiko cenzoriams sakmės apie miegančią piliakalniuose lietuvių kariuomenę, kuri sunkiausią tautai valandą pabus ir išvaduos kraštą nuo priešininkų, nepatiko legendos apie šv. Kazimierą, mūsų liaudies velnio įsivaizdavimas vokietuko pavidalu ir panašūs dalykai. Visų rankraščių iš Lietuvos pasiimti negalėjau, pasisekė išgelbėti tik atranka, apimanti maždaug ketvirtadalį visos medžiagos, tačiau patys įdomiausi variantai buvo paimti. Atsidūrus užsienyje, atsirado kiti sunkumai: čia nėra cenzūros, bet kur gauti lėšų panašiems leidiniams atspausdinti? Teko medžiagą skaldyti ir spausdinti dalimis. Tokiu būdu atsirado net trys leidiniai: *Istoriniai padavimai* (Chicago, 1949), *Dvasios ir žmonės* (Bloomington, Ind., 1951) ir pagaliau dar likusi medžiagos dalis išvysta dienos šviesą šios knygos pavidale. Iš Lietuvos išvežtas rinkinys buvo papildytas naujais užrašymais, padarytais fonografu Amerikos lietuvių tarpe 1949–1950. Tokiu būdu lietuviška sakmių arba legendų medžiaga bus gerai atstovaujama spausdinto žodžio pavidale, nors ir išblaškyta keliuose leidiniuose.

Jonas Balys

Washington, D.C. 1954.VIII.30.

[6] Žr. kritišką šio veikalo įvertinimą žurnale *Aidai*, 1954, nr. 7.

# I. PERKŪNAS

## 1-2. PERKŪNAS MEDŽIOJA VELNIĄ

**1.** Seniau, kartą eidamas per girią, strielčius pamatė baloje, kad velnias, iš vandens galvą su ragučiais iškišęs, prieš debesį su griausmu veblena. Strielčius nieko nelaukdamas, gerai pacieliavojęs, šovė į velnią ir pataikė. Velnias dar rėkia ir prašo: „Dabaik mane, dabaik mane!" Bet strielčius antru kartu nešovė, nes jis žinojo, kad į velnią du kartu šauti negalima: sakoma, jeigu į velnią šauna antru kartu, tai vėl jam nieko nemačija. Tai strielčius, nieko nedaręs, eina per mišką toliau. Netoliese jis susitinka labai didelį žmogų, ir visas tas žmogus apsikrovęs kulkomis. Strielčius, jį pamatęs, labai persigando, bet tas su kulkomis žmogus jam sako: „Nebijok manęs, aš tau nieko nedarysiu! Aš noriu tau tiktai padėkavoti, kad tu nušovei tą velnią - aš jį jau devyneri metai, kaip gaudau užmušti, ir niekaip negalėjau pagauti". Tiek pasakęs žmogus su kulkomis išnyko jam iš akių. Tada strielčius suprato, kad tas su kulkomis žmogus buvo Perkūnas. (M. Žilinskienė, Pagraužių k., Liubavo v. Užr. J. Balyta 1936.I.8. LTA 804/137.)

**2.** Viename lauke buvo didelis akmuo. Vienas žmogus kartą medžiodamas pamatė, kad kažin kas kaišioja iš po akmens liežuvį. Žmogus šovęs keletą sykių, bet vis liežuvį rodo ir rodo. Užėjus Perkūnui, jis dar sykį šovė į liežuvį, ir Perkūnas kartu trenkė į akmenį, kad akmuo į gabalus sutrupėjo. Po to pasigirdo balsas: „Laimingas tu, kad Perkūną į pagalbą pasikvietei". (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės vk., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/410.)

## 3-5. PERKŪNO PERSEKIOJAMAS VELNIAS IEŠKO ŽMONĖSE PRIEGLAUDOS

**3.** Ėjau iš Pilviškių miestelio namo. Ant kelio ėmė griausti, lyti. Prie manęs atšokavo juodas paukštis - varna ne varna, kuosa ne kuosa. Tas paukštis vis taikosi man po sijonu palįsti. Aš nesiduoti - spiriu su koja, tas neskrenda. Nežinau, nei kas daryti. Išsigandau, nes buvau girdėjusi, kad velnias griaudžiant puola prie žmonių. O čia taip griaudžia, kaip armotom šaudo. Laimė - tuo metu keliu važiavo žmonės, aš įsiprašiau į ratus. O tas paukštis nenori pasilikti, vejasi. Bet arklius užplakė ir jis pasiliko. Tai gal ir buvo velnias, paukščiu pasivertęs ir prie manęs pristojęs. (I. Tamošaitienė, 78 m.a., Antanavo k., Pilviškių v. Užr. P. Preikšas 1935.XII.23. LTA 762/45.)

**4.** Kitą kartą labai griaustinis griovęs. Mergelė ėjus per lauką, sijono padalkas atsikaišius, o žaibai taip pliekę jai į akis, taip pliekę. Išgirdus balsą: „Pasileisk sijoną!" Ta mergelė pasileidus ir iškritęs lydeks. Paėjus kelis žingsnius, tuoj taukšt Perkūns į tą lydeką, ir gana. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1520.)

**5.** Senybėse velniui, einant patamsį, pasdarė keblu. Velnias sustiko žmogų ir prašo: „Mažׅ tu man šviesą padarytum?" Žmogus paėmė ragą, nupjovė, parako pripylė, knatą įdėjo, o viršun žvakelę užstatė, uždegė, ir eina velnias su šviesa. Velniui patiko gerai. Knatas dadegė į paraką, parakas kai uržnojo, velniui ragus nuraškė ir makaulę perskėlė. Velnias net apkvaišo nuo šviesos. Velnias atsipeikėjo, paskėlė ir eina. Randa pakelėj trobelę. Velnias įėjo šiton trobelėn, rado bobutę vienui vieną. Velnias prašosi pernaktuit ir pasliečyt: „Ba man galvą sukrėtė". Boba jam liepė naktuit. Boba paklojo ant puspečės prie stuburui, velnias atsigulė, boba jam ant galvos pridėjo močekalapių, velnias guli ir vaiva. Užėjo lietus su griausmu. Griausmas dudena, velnias, galvą pakėlęs, bobą klausia: „Kas ten dudena?" Boba sako: „Lietus keliavietėj akmenis išplaudė, važiuoja ir ratai dudena". Velnias ir vėl apščiuvo. Griausmas sudundėjo, velnias padabos per aukštinį – griausmas jam kai dragnojo, bobos trobelę papylė sinkiau miltų. (Viktoras Luneckas, Rizgūnų k., Paringio par. Užr. K. Trapikas 1936.I.5. LTA 789/61.)

6. PERKŪNO GINČAS SU VELNIU

Kartą Perkūnas su velniu turėjo ginčą. Perkūnas žadėjo užmušti velnią, velnias jam sako: „Įlįsiu po troba". Perkūnas atsakė: „Aš ir ten mušu". Velnias sako: „Aš lįsiu į medį". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu po akmeniu". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu po kalnu". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu į pirtį". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu į bažnyčią". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu po altorium". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu į kieliką". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu į mistranciją". – „Aš ir ten mušu". – „Aš lįsiu po atgal atvirtusia žemės velėna". – „Aš čia tavęs nemušu – gali čia gulėti". Nuo to laiko velnias slepiasi po velėna, kad Perkūnas neužmuštų. Tai vyrai kai aria laukus saugojasi, kad ariant velėna neatvirstų atgal. (M. Žilinskienė, Pagraužių k., Liubavo v. Užr. J. Balyta 1936.I.8. LTA 804/138.)

7-8. PERKŪNAS UŽMUŠA ŽMOGAUS KREDITORIŲ VELNIĄ

**7.** Žmogus statė namus ir pristigo pinigų. Prašė žyčiot pas gimines ir niekur negavo. Negavęs pinigų pasiskolint, sako: „Kiba velnias reikia paprašyti paskolinti?" Tik spėjo žmogus taip pasakyti, pribūna velnias ir jam žada paskolinti pinigų, jei tik visą tą čėsą, kolei turės pinigus, nepaminės Dievo vardo, o jei paminės, tai reikės atiduoti du kartu tiek. Žmogus pinigus paėmė ir prižadėjo visa taip daryti, kaip velnias sakė. „O kur aš tave rasiu, kai reikės pinigai atiduoti?" – „Gi ateisi prie didžiosios balos ir mane pašauksi: 'Pabaliuk, Pabaliuk!' – ir aš ateisiu". Žmogus pildė visa, kaip velnias liepė, ir kai surinko skolintus pinigus, tai nunešė velniui atiduoti. Nuėjęs ant balos šaukė šaukė: „Pabaliuk, Pabaliuk!" – bet niekas neateina. Tik storu, storu balsu iš balos kažin kas atsako: „Nėr Pabaliuko, Pabaliuką Dundulis užmušė". Žmogus, neradęs kam atiduoti pinigų, sugrįžo namo ir pinigus sunaudojo. (Mar. Rūkštelienė, 78 m.a., Jakiškių k., Salako v. Užr. Elž. Rūkštelytė 1938.VIII.4. LTA 1713/16.)

**8.** Vienas žmogus pasiskolino iš velnio pinigų. Sutarė į kokią vietą atnešti pinigus, pasakė vardą savo. „Pašauk mane vardu, atėjęs į pelkę, aš ir išeisiu", – sako

tas velnias. Dabar nunešė tas žmogus pinigus atiduot velniui į pelkę. Šaukia atsistojęs: „Šioše, Šioše! Še, aš tau pinigus atnešiau!" Kitas atsiliepė, nebe tuo balsu: „Nebėr Šiošės, Dundulis užmušė". Tam žmogui ir atliko pinigai. O velnius visus taip ir išdaužė Perkūnas. (V. Žaromskienė, 57 m.a., Valatkonių k., Baisogalos v. Užr. V. Žaromskis 1936.II.29. LTA 787/27.)

### 9. VELNIAS BIJO MUZIKANTO GRIAUSTINIO

Vienas žmogus norėjo apsivesti, bet neturėjo pinigų. Eina per girią ir galvoja, kur gauti pinigų. Po kojų pasipainiojo velnias ir sako: „Aš galiu duoti pinigų, bet tu turi mane paprašyti į vestuves". Žmogelis sutiko, ir velnias jam davė pinigų. „O kaip aš galėsiu tau juos atiduoti?" Velnias tarė: „Ateik ties šituo ąžuolu ir atsinešęs pinigų tark: 'Lauke! Lauke!' - tai aš ateisiu ir atsiimsiu". Žmogelis nenorėjo, kad velnias ateitų į vestuves ir norėjo juo atsikratyti. Velnias jį klausia: „Ką prašei į piršlius?" - „Poną Dievą", - atsakė žmogelis. „O, - sako velnias, - tai geras senis, aš su juo pažinty. O kas pabroliai?" - „Šventi aniuolai". - „O, tai geri jaunikaičiai. O kas svotai?" - „Jėzus Kristus su Motina Švenčiausia". - „Tai aš tuos gerai pažįstu. O kas bus muzikantai?" Žmogelis mato, kad negali atsikratyti velnio nė visais šventaisiais, perpykęs tarė: „Perkūnas!" - „Oi, - sudejavo velnlas, - kam tu jį prašei?! Jis man jau septyni metai, kaip į šoną įtrenkė ir dar dabar skauda. Pasilik pinigus ir viską, aš į tavo vestuves neisiu". Apsidžiaugė žmogelis, kad taip lengvai velniu nusikratė, ir nužingsniavo namo. (V. Kevežiūtė, 60 m.a., Marijampolė. Užr. J. Ropė 1938. LTA 1658/2.)

Visokių pasakojimų apie Perkūną lietuviai turi labai daug. Savo studijoje „Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje" (*Tautosakos darbai*, VI, Kaunas 1939, p. 1-220 ir atspaudas skyrium) esu paskelbęs 186 variantus, kurie čia nekartojami ir dedami tik keli nauji, surasti tą studiją jau atspausdinus. Žr. dar *Lietuvių tautosakos skaitymai*, II, p. 7-14. J.B.

## II. LAUMĖS ARBA DEIVĖS

### 10. LAUMĖS BURTAS

Kaip kitąsyk kaime gyveno motina ir duktė. Turėjo nedaug lauko, bet tokios geros žmonos buvo ir labai pabažnos, dievobaimingos. Bet biednas šaučiukas į tą mergaitę įsimylėjo. Labai graži buvo mergaitė ir gera. Ir dabar jis vienąsyk nuėjęs kalbina ją dėl apsivedimo, kitąsyk, bet ji anei nenori nei kalbėtie.

Vienąkart ateina laumė pas tą šiaučių. Ir ji sako: „Aš tau pataisysiu viską, kad ta mergaitė su tavim apsives. Tik tu tylėk, nieko niekam nesakyk". Jis su mielu noru sako: „Aš tą viską padarysiu, ką tu sakysi ir aš niekam nesakysu". Ji nuvėj į girią, prikasė tokių šaknų ir parnešė, ir tam šaučiukui duoda. Sako: „Nunešk, kada jos miega ir po slenksčiu pakask. Vaktuokis (saugokis), kad nieks nematytų". Ir dabar jis taip padarė: nunešė, pakasė po slenksčiu, sau parėj ramiai ir kala savo čebatus.

Dabar motina pirmiausia ryte atsikelia. Atsikėlė motina, eina per duris pas karves. Peržengia per slenkstį ir tik peržengė per slenkstį - pyrs. Kada dabar jau ji tolyn paėjo prie tvarto, dasilietė karvę - karvė perdžia; nuvėjo prie arklių - arklys perdžia; nuėjo pas vištas lesyt - vištos perdžia. Visas namas perdžia ir dabar nežino, ką daryt. Ateina pas tą dukterį, duktė atsikelia, žengia per slenkstį - ir ta perdžia. Dabar perdžia jau visi ir nežino, ką daryt. Motina sako: „Tu žinai ką, vaikeli,

jau mūs namą kiba pikta dvasia apsėdo. Aš aisu rytoj pas kleboną, paprašysu, kad jis ateit mūs namą pašventyt". Ir ji taip padarė. Ant rytojaus nueina pas kleboną, prašo: „Tėveli, ateikit mano namą pašventyt, jau mūs namą turbūt piktos dvasios apsėdo". - „Gerai, gerai, aš ateisiu". Ir dabar jis ateina, atsineša švento vandenio, atsineša krapylą. Ir jis peržengia per slenkstį, pakelia krapylą šventyt namą. Kaip tik pakėlė tą krapylą - pyrst. Ir taip kalba kunigas: „Su jūs namais - pyrst - su jus velniais - pyrst - dabar rytoj mišių negalėsiu laikyt - pyrst". Pašventinęs jis te pakalbėjo su tom moterim ir išvažiavo sau namo.

O ta laumė nuvėjo pas tą vaikiną ir sako: „Tu nueik dabar pas ją ir sakyk: 'Jei tu už manęs tekėsi, tai aš viską pataisysu, o jei tu netekėsi, tai jūs per visą savo gyvenimą taip darysit'. Taip dabar ta mergaitė su motina pasitarė ir sako: „Gerai, aš eisu už tavęs". Ir apsivedė juodu. Tas klebonas suvinčiavojo ir gyvena laimingai. O tas šaknis iš po to slenksčio išėmė ir jos daugiau neperdė. Jis norėjo laumei atlyginti, bet ji nenorėjo nuo jo nieko imti (dėlto), kad jis buvo biednas vaikinas ir norėjo, kad tą merginą apsivestų. (Magdelena Takažauskienė, 72 m.a. Gimt.: Versnupių k., Alvito par. Atv.: 1904. Gyv.: 105 So. 22 Str. Pittsburgh, Pa. Užr.: 1949.VIII.18. Arch.: R23/-22.)

### 11-13. LAUMĖS IR KŪDIKIS

**11.** Kad kitąsyk moteris ravėjo lyses ir nusinešus turėjo vaiką. Ir ji taip buvo jau užimta tuo darbu, kad tas vaikas miegojo. Ji sau pareina namo, visai pamiršusi apie tą vaiką. Pasimilžo karves, padarė vakarienę, padavė vyrui valgyt. Kada susėdo vakarienės valgyt, vyras sako: „Kur vaikas?" O ji sako: „Oi, pamiršau, tai tarplysy aš jį palikau". Jau ji bėga greit prie to vaiko, girdi iš tolo balsą: „Čiūčia liūlia, užuomaršos vaiką..." Kokios jau moteriškės balsas. Jau ji bėga ir iš tolo prašosi. O jos, tos laumės, sako: „Eik še, eik še, moteriške, pasiimk savo vaiką, mes nieko nedarom. Mes žinom, kad tu užimta labai darbu ir tu to nenorėjai padaryt, tu užmiršai". Ir jos tiek prideda tam vaikui visokio turto, visokių vystyklų, visko, kad jau bus keliem vaikam užaugint. Parsineša ta žmona tą vaiką, ir kad džiaugiasi, ir kaimynkom pasigiria, kaip moterys myli ane ką pasigirt. Susiedka girdėdama, kad ji taip giriasi ir taip jau viską parodė, ką ji gavo, sako sau: „Palauk, ir aš taip padarysiu". Ant rytojaus pavakare, saulutei leidžiantiesis, nuneša savo vaiką, paguldo į tarplysį ir pareina namo. Pasivalgo vakarienės ir da vis neina to vaiko žiūrėt. Bet jau, anyhow, pamislio: „Aisu pažiūrėtie, kaip jau te tas mano vaikas apdovanotas". Kada ji išėjo, išgirdo balsą tų laumių kalbančių: „Čiūčia liūlia, tyčioms paliktas vaikas..." Ir tiek klykia tas vaikas, ir tiek rėkia, ba jos gnaibo, gnyba, viską daro, ką jos nori. Ir dabar jau, kai ta žmona atėjo prie tų laumių, kaip jos metė ją su tuo vaiku. Ir tas vaikas buvo jau jų užgnaibytas, be balso, negyvas. (Ta pati. Arch.: R 23/26.)

**12.** Vieną kartą lankoje grėbė šieną. Begrėbdama šieną, ji paliko mažą vaiką. Jis buvo vystykluose, buvo nudriskęs, nuplyšęs, nes tėvai buvo neturtingi. Parėjus namo, pakol apsiruošė, tada tik atsiminė vaiką. Lekia į lanką, žiūri - kad jos vaikas aptaisytas. Tai mat deivės, atradusios netyčia paliktą vaiką, taip jos jį aptaisė, užtat, kad netyčia buvo paliktas. Tyčia paliktą tai jos sudrasko. Deivės yra labai didelės darbininkės. Šita boba parsinešė vaiką, gražiai aptaisytą, sušukuotą namo. Ir paskui giriasi savo kaimynei. Kaimynė sako: „Tai ir aš nešiu savo vaiką į tą vietą". Taip ir padarė, nunešus padėjo. O deivės, jį atradusios, ir sako: „Draskykim, plėšykim neužuomaršos vaiką!" Suplėšė, sudraskė tą vaikelį ir paliko. Ateina motina parsinešti vaiko, žiūri - visas suplėšytas, sudraskytas tas vaikas. (LTA 260/498.)

**13.** Kad seniau buvo tos laumės. Viena biedna moteris ėjo į lauką dirbt ir vaiką nešėsi į lauką su savim, bieda, neturėjo kur palikt. Dirbo ji per dieną. Vakare eidama namo, ir užmiršo ji tą savo vaiką pasiimt, parsinešt. Atėjo naktis, ir ji bijo eit naktį to vaiko parsinešt. Girdi ji, išėjus naktį, kad čirška lauke, ant tos pusės, kur ji vaiką paliko, kad čirška kas, lopšį supa čiršku čiršku – lopšį supa ir dainuoja: „Užmirštuolė motinėlė paliko lauke dukterėlę". Ant rytojaus ji nueina į lauką, gi randa tą savo dukrelę: kad aptaisyta, kad graži – šilkuose šnara. Lopšis kad gražus, į lopšį paguldyta. Mat laumės aptaisė, – radusios paliktą vaikelį ir aptaisė. Čia sužinojo kitos moterys. Kita neš savo vaiką palikt lauke, kad ir jos vaiką taip pat gražiais drabužėliais aprėdytų. Nunešė į tą pačią vietą ir paliko per naktį. Ant rytojaus nueina pasiimt tą savo vaiką – gi vieni kauleliai. (U. Petraitienė, 76 m.a., Valatkonių k., Baisogalos v. Užr. V. Žaromskis 1936.III.2. LTA 787/54.)

14–15. BERNAS ERZINA LAUMES

**14.** Žiego dalelė Pakniškių kaimo lauke, prie Apuoko šopio (galvijams), vadinasi Velėklėm. Dėlto ji taip vadinasi, kad senais laikais kiekvieną ketvirtadienio vakarą iki dvyliktos nakties čia laumės velėdavo (savo žlugtį). Ir buvo čia sena ulyčios pirtis. Tos laumės pačios prausdavosi šitoj pirty. Vienas bernas ėjo nuo arklių. Jam parūpo pažiūrėti, kaip laumės prausias. Pažiūrėjęs užspyrė duris. Paskui tyliai, kad laumės negirdėtų, išėmė pirties langelį ir, įkišęs pro langelį kitą galą, „patriūbavo". Laumės ėmė rėkt. Viena sako: „Tu". Kita sako: „Tu". Tik žiūri – nebėra langelio, ir bėga žmogus prieš kalną namo. Jos greit suprato, kas buvo. Visos nuogos puolė pro duris, bet durys buvo užspirtos iš oro pusės. Tada visos puolė pro mažutį langelį vytis berną. Pasivijo prie gryčios durų ir nustvėrė už sermėgos. Bernas, iš sermėgos išsivilkęs, vos paspėjo įbėgti į gryčią. Laumės iš piktumo sermėgą sudraskė, išardė po vieną siūlelį ir siūlelius atvijo. Rytą rado prie durų tiktai gniužulėlį vilnų. Tai taip jos atkeršijo tam bernui. (Ona Bieliūnienė, 40 m.a., Pažiegės k., Dusetų v., Zr. Užr. B. Urbonas 1937. LTA 1420/2.)

**15.** Vienas žmogus turėjo pasistatęs prie upelio pirtį. Paskui turbūt pasidabojo toji pirtis ir tas upelis laumėm. Tos laumės pradėjo ten skalbti drapanas ir pirty pertis, – pradėjo žmonės girdėti jas ten skalbiant ir periantis. Taip atsirado toks drąsus bernas ir jis nuėjo į pirtį jas paerzinti. Pajuto laumės, kad tas bernas atėjo, tuoj jos jį vyti. Tas bernas bėgo, bėgo, kiek galėdamas, namo. Parbėgęs namo, iš strioko šoko per stačiankų tvorą, nabagas ir nusidūrė ant tvoros. O tos laumės sugrįžo į pirtį. (Žiugžda, Ožkabaliai. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD 1133/100.)

16. LAUMĖ KAPLIUOJA BULVES

Kai gyvenau Laukininkuose, mūsų bulves pradėjo laumė kapliuot. Darbuojas kažkokia plaukais apsileidusi moteris ir gana, nei niekas jos prašė, nei samdė ir niekas nežino, kas ji tokia yra. Jau keturias užuganas nukapliavo. Gena mano brolis vakare galvijus pro šalį, o laumės dirba. Jis ir klausia: „Kieno tu bulves kapliuoji?" – „Kieno gi, savo!" Ant rytojaus ten nuėję rado pamestą gražų kaplį ir ji daugiau nebeateidavo dirbt. Buvo neišpasakytai geros bulvės tam daikte, kur ji nukapliavo. (A. Milius, 37 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.25. LTA 879/40.)

17. LAUMĖ KLUONE

Tai atsitiko man Kalubiškėse. Nuėjau Kalėdose per pačią dvylikę nakties kluonan šieno gyvuliams papešti. Žiūri – stovi kluone moteriškė, plaukais iki kelių

apaugusi, papai ilgiausi nudribę karo. Išsigandau, negi geras bus ten daiktas, pasiėmiau šakę ir stoviu pasirengęs, ginsiuos manau sau. Ji atbula trauktis iki durų ir prapuolė už durų. Atlėkė kalė, aš kale pjudyt ir lėkt trobon. Parlėkęs žiūriu mergės, maniau, kad ji šposą padarė, ale ji ramiai miegojo. (A. Milius, 37 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.25. LTA 879/41.)

### 18. LAUMIŲ VERPIMO RATELIAI

Maždaug prieš 40 metų vienas Pusilgiškių kaimo gyventojas, pavogęs nuo savo marčios du verpiamus ratelius, norėjęs nunešti juos į Liukonių dvaro karčemą ir, ten juos pardavęs, pragerti pinigus. Pakelėj pasidėjęs ratelius karklyne. Ryto metą piemuo, pamatęs karklyne ratelius, parbėgo į kaimą ir visiems paskelbė tokią naujieną: „Karklyne mačiau verpiančias laumes, raudonomis akimis, kaltūnuotas. Pasakiau: 'Padėk, Dieve!' Laumės atsakė: 'Ką padėjai – pasiimk, o ratelių neduosime'. Ir smuko pačios į Širvintos upę". Ta pasaka ir būtų buvusi palaikyta tikra, jei ratelių savininkė jų nebūtų prisipažinusi. (Pusilgiškių k., Gelvonų v. Užr. Pr. Vasiliauskas 1935. LŽV 910.)

### 19–20. LAUMĖS PADEDA VERPTI

**19.** Viena boba turėjo verpti labai daug linų. Ji verpė, verpė, nusibodo beverpiant ir vis dar daug yra. Išgirdo vaikščiojant palangiais deives ir sako: „Eikit, deivelės, pas mane linų verpt". Sulig pasakymo, priėjo pilna troba deivių, visais pasieniais prisistatė ratelių, kitos su rateliais sulipo ant pečiaus, kitos ant suolų, kitos ant lovų, – kur tik galėjo ratelį pasistatyti, ten ir lipo. Verpia, skubina, boba vos tik paspėja duoti linus. Suverpė linus, pašukas, pakulas, nuobraukas kuo gražiausiai. Boba dar parnešė iš sosiedkų, ir tas suverpė. Mato boba, kad jau čia geros nebus, nes kiek ji neneša, nepaspėja joms darbo užtektinai duoti, o jeigu jos darbo neturės, tai pradės plaukus verpti. Laukan išvaryti negali, ba nepasakė lig kokio laiko joms dirbti, tik tiesiai užprašė verpti. Boba nežino, ką daryti, pakūrė pečių, prikūreno gerai anglių ir pametė sruogą po pečiu. Kibirkštys pradėjo eiti iš pečiaus. Boba nusiminus suriko: „Oje, deivelės, troba užsidegė, bėgkim laukan!" Deivės, ratelius susiglemžusios, per duris išlakstė. Po valandžiukės pamatė, kad jas boba apgavo. Lakstė palangiais, o į vidų įeit negalėjo. Škados dirbti taip pat joms nevalna. Lakstydamos palangiais, jos šaukė: „Darmais verpėm, darmais verpėm! Mes tau būtumėm ir plaukelius, ir žarneles išverpusios". (Juozas Valentinas, Žalakiškiai, Šiluvos par. Užr. Pr. Šivickis 1905. LMD I 144/16.)

**20.** Laumės daugumoje yra blogi sutvėrimai. Jeigu kas moka su jomis apseiti, tam jos gera padaro, o kas nemoka, tam bloga padaro; kartais net nunovija. Laumių senovėje buvo labai daug. Ir dabar dar tebėra laumių papukų pilnas paupys[7].

Vieną kartą su laumėmis buvo toks atsitikimas. Motina su dukterimi verpė vilnas subatos vakare. Sutemus motina sako dukteriai: „Eikime gulti, užteks verpti, jau naktis". – „Et, mama, turiu dar šį kuodelį užbaigti", – atsakė duktė. Motina nuėjo gulti, o duktė pasiliko beverpianti. Po valandėlės atsidarė durys ir įėjo dvi laumės. Įėjusios sako: „Duok, ką tik turi, viską suverpsim, jei nebeturėsi, ko verpti beduoti, tau bus blogai". Duktė vos tik spėja nešti vilnas, linus, pakulas, žodžiu, ką tik besugriebdama. Laumės viską bematant suverpia. Galiau, nebeturėdama

[7] Čia turima galvoj Akmenos upė, kurios dugne ir krantų nuogriuvose galima rasti daug įvairaus didumo belemnitų.

ką beduoti, net kiminus iš sienų išpašiojo. Laumės ir juos suverpė. Mato, kad bus blogai. Prišokusi prie motinos klausia: „Mamate, gelbėk, nebeturiu ką laumėms beduoti verpti, jau man bloga!" – „Ar aš tau nesakiau, kad taip bus, – atsakė motina. – Dabar, pravėrusi lauko duris, sušuk laumėms: 'Dangus bedegąs, bedegąs, danguje beverkią!' Pati šok į lovą ir krisk už mano nugaros". Duktė taip ir padarė. Atidariusi duris, sušuko: „Dangus bedegąs, bedegąs, danguje beverkią!" Laumės išbėgo laukan pažiūrėti, o duktė, užtrenkusi duris, įšoko į lovą už motinos nugaros. Laumės iš lauko atsiliepė: „Tavo laimė, kad taip padarei, o būtumėm galvą nusukusios". (M. Grikšienė, 89 m.a., Rūtelių k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.V.20. LTA 1167/650.)

### 21. LAUMĖS PADEDA AUDĖJAI

Buvo audėja Braškakoja, ją taip vadino, kad einant braškėdavo jos kojos. Kartą ji prietemoje baigė austi drobę. Pamatė, kad trobon įėjo dvi laumės. Viena buvo su vištos kojomis ir marška apsisupusi, o kita buvo su gaidžio kojomis ir šiaudais apsikarsčiusi. Viešnios įėjusios tarė: „Braškakoja, Braškakoja, paduok mums šaudyklę". Audėja joms padavė šaudyklę. Tada Vištakoja audėja papūtė į šaudyklę ir padavė Gaidžiakojai. Toji taipgi į šaudyklę papūtė. Tada laumės atidavė Braškakojai šaudyklę ir tarė: „Dabar būsi dar geresnė audėja ir nepavargsi ausdama". Viešnios išėjo. Nuo to laiko Braškakoja tikrai daug geriau ausdavo ir niekuomet audžiant nepavargdavo. Geresnės audėjos už ją visoje apylinkėje nebuvo. Tos pačios laumės buvo aplankiusios ir kitą mergaitę, tinginę. Ją taipgi rado už staklių sėdinčią. Laumės paprašė, kad joms duotų šaudyklę. Bet toji joms šaudyklės nedavė. Tada laumės jai tarė: „Nuo šio karto būsi niekam tikusi audėja". Ir laumės išėjo. Tai mergaitei tikrai nesisekė austi, tik siūlus gadindavo. (Pranė Genienė, 65 m.a., Klabinių k., Aluntos v. Užr. A. Urbonas 1938.IX. LTA 1722/161.)

### 22. LAUMĖS NUKERPA AVIS

Jaujoj buvo uždarytos avys. Kažin kas pasidarė, kad kožną naktį viena avis būdavo vis šviežiai nukirpta. Kas jas karpo – niekas nežino. Eis bernas daboti, ar nesugaus vagies. Nuėjęs pasilindo po pečium ir atsigulė. Begulėdamas pajuto, kad kažin kas pravėrė jaujos duris ir įėjo į vidų. Ant jų kalbos pažino, kad tai buvo deivės. Jos susėjusios susigavo vieną avį ir nukirpo. Bernas kenčia po pečium, kiek tik galėdamas, kad jos nepajustų. Nukirpusios avį sako: „Reik dabar nukirpti ir tą avį, kur po pečium". Kita sako: „Ne, tegu bus rytojui". Viena – kirpt, kita – ne, viena – kirpt, kita – ne. Bernui jau ir plaukai ant kalvos pasišiaušė. „Tegu tik, – mislij sau, – ar eis kirpti". Ale nėjo. Mat vyresnioji pasakė: „Tegu bus rytojui". Išėjo jos visos iš jaujos. Bernas išlindo iš po pečiaus ir nuėjo į gryčią. Daugiau nėjo deivių daboti. (Ona Karabinienė, Žalakiškiai, Šiluvos par. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/39.)

### 23-24. LAUMĖS BIJO LINŲ

**23.** Eina vienas žmogus baliun ir nešasi visokių valgių. Persiėmė jį laumės ir atsiėmė iš jo valgius. Nuėjo žmogus baliun be nieko ir mislina, kaip čia bus joms atkeršyt. Eina kartą tas žmogus ir susitinka einant laumę su visokiais valgiais. Žmogus klausia laumę: „Kur gi eini?" – „Nagi apsirgo mano kūma, tai einu palankynosna", – atsako laumė. Žmogus stvėrė iš jos valgius ir davai bėgti, o laumė vytis. Bėga žmogus, bėga ir mato, kad jį laumė pavys. Dabėgo žmogus linus ir

nugriuvo žydinčiuose linuose. Laumė dabėgo ir sukeikus ten taip pasakė: „Nedanešė tave kojos į rugius, o davė tau galas nuvirsti linuosna". Barės barės laumė ant jo, bet linuose neina, o paskum sako jam: „Valgius ėsk, bet nors tarbelę man atiduok!" Žmogus valgius pasiėmė, o tarbon įdėjo liną ir duoda laumei. Laumė ir tarbos neima, bijo lino. Prašė, prašė laumė žmogų, kad atiduotų jai tarbelę ir prižadėjo nesikabinti prie to žmogaus, ir nieko blogo jam nedaryti. Tik tada žmogus atidavė laumei tarbelę. (P. Stočkus, 58 m.a., Raitininkų k., Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1937.III.10. LTA 1074/113.)

**24.** Laumė ėjusi į veselę ir nešusis baltą maišelį su pyragais. Ir beeidama keliu susitaisiusi su tokiu jaunu vaikinu. Jiedu ėję per apsėtus laukus. Tas ėmęs jos klausinėti: „Į kokius javus laumė negalinti įeiti: ar į rugius, ar į kviečius, ar į miežius?" Laumė sakanti: „Vis gal". Tas klausiąs: „Ogi į linus ar gal?" Laumė: „Į linus tai negal". Tas vaikis sakąs: „Ogi gal jie prakeikti?" Laumė sakanti: „Tas ne kas, šunies balsas neis į dangų". Daugiau tas matąs, kad jau nebetoli linų dirva ir prašąs: „Duok tamsta man, aš maišelį panešiu". Laumė ir padavus. Šis priėjęs prie linų, stėkt ir įšokęs, atsisėdęs ir valgąs pyragus iš to maišelio. Ta laumė apsukui bėgiodama nu keikt, nu keikt. Tas valgydamas sakąs: „Keik keik, laumait! Juk pati sakei, kad šunies balsas neis į dangų". Daugiau laumė sakanti: „Ėsk, ėsk, tik maišelį atiduok!" Tas pyragus išvalgęs, maišelį išmetęs laukan. Toji pagriebusi ir nulėkus sau. (Seniai man šnekėjo mano tėvas. Trumpaičių k., Gruždžių v. Užr. M. Slančiauskas 1900. LTA 1208B/505.)

### 25. LAUMIŲ LOBIS

Vieną sykį kokiam tai kaime išeidavo iš upės trys laumės ir vis eidavo į vieną klėtį: palįsdavo po grindim, pabūdavo kiek valandų, išlįsdavo ir vėl nueidavo į tą upę. Taip darydavo kas naktį. Ale sykį tas ūkininkas palindo po klėties pažiūrėt, ko jos ten landžioja. Žiūri, kad viename daikte žemė sujudinta. Jis pakasė, žiūri – aukso skarbas. Tai jis tų pinigų pasiėmė, kiek jam reikėjo ir kada reikėjo. Tada stojo dideliu bagočium. Sykį žmonės rado jį po klėčia negyvą, į užpakalį nusuktu sprandu. Pasakoja, kad tai laumių darbas: jų pinigai buvo ten užkasti, tai jam ir nusuko galvą. (J. Sargūnienė, 68 m.a., Kališkių k., Anykščių v. Užr. V. Dūdaitė. LTA 768/69.)

### 26. LAUMĖS ATEINA PASIŠOKTI

Dubinėse (upelis, tekąs per Antkalnės II kaimą, Veliuonos valsčiuje) velėdavusios žlugtą jaunos laumės ir vakarais ateidavusios į kaimo jaunimus pasišokti. Jos taip atsilankydavę į vestuves ir krikštynas. Yra ir dabar posakis: „Graži kaip Dubinių laumė". Dar kiti (jas) „deivėmis" vadina. (Antkalnės II k., Veliuonos v. Užr. P. Pupa 1935. LŽV 1057.)

### 27. PASIŠĖLIOJIMAS SU LAUME

Apie Luponius ėjęs viens zens vakare arklius išvedęs namo ir patikęs nepažįstamą mergelę. Šis eidams pro šalį žiūrįs į ją. Ta mergalė klausianti: „Ko žiūri, ar nepažįsti?" Šis sakąs: „Nelabai pažįstu". – „Nu tai, – sakanti, – eikš pasišėliot!" Tas zens, tuoj apynasrius pasimetęs, prie jos šėliotis, nu jiedu šėliotis per visą naktį, nebeleidžianti ir gana. Ant ryto atradę tą zeną ką tiktai gyvą. Trečioj dienoj ir miręs. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1519.)

## 28. PASIVAIKŠČIOJIMAS SU DEIVĖMIS

Seniau, sako, kur tik eidavai nakčia, tai deivę ir susitikdavai. Labiausiai, jei eidavai kur tolimą kelią, tai pasitikdavai kartais vieną, kartais dvi, o kartais ir cielą būrį deivių. Jos klausdavo: „Ar valna mums su tavim eiti?" Jei pasakydavai: „Prašom, prašom, deivelės, lig tai ir lig tai vietai". Tai jos ir eidavo sykiu šnekėdamos. Atėjusios lig tai vietai, jos nueidavusios savo keliais. Bet jeigu nepasakydavai lig kokiai vietai joms valna eiti, tai jų negalėdavai nuo savęs nuvaryti. Eidavo į trobas visur ir neduodavo žmogui spakainasčio. (J. Valentinas, Žalakiškiai, Šiluvos par. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/59.)

## 29. LAUMĖ UŽKUTENA ŽMOGŲ

Laumė, kaltūnais apsileidus, vaikščiojo ir ką tik sugaudavo, tą užkutendavo. Žmonės, bijodami jos, eidami iš namų paimdavo peiliuką, kad atsigynus jos. Ji sutikusi žmogų sakydavo: „Mesk peiliuką, imk šakaliuką". Kas mesdavo peilį, tai ji pavijusi užkutendavo. (Matkevičienė, Palėvenės bžk., Kupiškio v. Užr. J. Elisonas 1910. LMD I 661/63.)

## 30. LAUMĖ IR JOS VAIKAI

Kazys Drobnė Raitininkų kaime, Čepliškės raiste girdėjo laumės pasikalbėjimą su savo vaikais. Taip jau saulei nusileidus, vakare, girdi jis laumę šnekant: „Nerimai, Nerimai! Papūsk Priepuolį!" – „Nėra Nerimo, Dundulis užmušė!" – atsako kažkoks jos vaikas. (B. Ulčinskas, 62 m.a., Raitininkai, Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1937.II.21. LTA 1074/95.)

## 31. LAUMIŲ VYRAI IR VAIKAI

Laumės kaip žmonės. Jos ir apsinakvoja pas žmones. Jos turi ir vyrus. Tie kartu vaikščioja su jomis. Katrie matė tuos vyrus, sako, kad jie atrodo kaip čigonai. Iš pavasario laumės kaip katės niurna. Laumių moteriškių kasos ilgos, ligi pat kojų apačios. Geltoni plaukai. Jų krūtys labai didelės, jos per krūtis kojų neužmato. Rudenį laumės eidavo į jaujas, kaip sniego nėra. Nuėję jaujoje rado gaspadorių. Tas sudavė joms per pečius ir su kačerga jai išdegino dvišakumą. Ji iš skausmo sušuko: „Tėvai, te vaiką! Giusos tipirda mano varveklius išdegino". Vyras išbėgo, ana paliko. (A. Armalys, 78 m.a., Mickiškės k., Batakių v. Užr. J. Dovydaitis 1932.VIII. LTA 462/492.)

## 32–34. VYRAS SUGAUNA IR VEDA LAUMĘ

**32.** Laumė ateidavo pas vieną ūkininką kirpti avis. Tas žmogus paėmė naują puodą, dar nė karto nevartotą, grabnyčinę žvakę ir ražančių. Nuėjo tvartan ir saugo, laikydamas paslėptą po puodu degančią grabnyčinę žvakę. Užgirdęs kerpant avis, atvožė puodą, ir laumė pasidarė matoma ir negalinti pabėgti. Uždėjo ant jos ražančių ir parsivedė namo. Parsivedęs apsivedė su ja ir gyveno gražiai ir ilgai. Tik jo žmona-laumė nieko nekalbėjusi. Vieną kartą, pargenant gyvulius, prie kaimo vartų po banda papuolė jos mažas vaikas, ir ji (laumė) persigandusi sušuko: „Vaje, sumindžios vaiką!" Ir nuo to laiko pradėjusi kalbėti. (B. Ulčinskas, 62 m.a., Raitininkų k., Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1937.II.21. LTA 1074/94.)

**33.** Apsiženino bernas su laume. Buvo trys valakai žemės, darbo daug, bet negauna slūžankos. Marti sako šešurui: „Nebėdavok, bus gerai". Atėjo rugiapjūtė.

Marti sako anytai: „Kai ateisi pas mane (laukan), tai tik nesakyk: 'Padėk, Diev'". Atneša anyta valgyt, ogi pilnas laukas paukščių: vieni pjauna, kiti riša, visas laukas kruta. Anyta stebisi: „Dieve mieliausias, koks čia žertas!" Ir užsimiršus sako: „Padėk, Diev', visiems!" Kai tik taip pasakė, visi paukščiai prapuolė, o marti puolė ant žemės ir rauda: „Tu mane pragaišinai ant viso gyvenimo". Daugiau pamačnykai nebeateidavo, reikė visa vienai dirbti. (M. Jovaišienė, 65 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.24. LTA 879/27.)

**34.** Polcius Lakmantavičius buvo pagavęs laumę. Ji vis ateidavo pas jį (Polcių) kluonan gult, tai šliūbauna juosta ją perjuosęs atsivedė trobon. Laumė buvusi labai graži, su dideliais papais, minkšta. Ji labai prašiusi pas Polčių, kad tik ją paleistų. Jis ją paleido, o ji prižadėjo daugiau neiti pas jį kluonan, trukdyti jam miegą. Ir daugiau ji nelankė jo. (B. Ulčinskas, 62 m.a., Raitininkų k., Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1937.II.21. LTA 1074/96.)

### 35-40. DEIVĖS ARBA LAUMĖS SKALBIA, AUDEKLUS VELĖJA

**35.** Laumė buvo pagonų deivė paveiksle moteriškos. Mėgdavo audeklus mieruoti, vaikus mažus pievose užmirštus linguoti ir vakarais paprūdėliuos atradusi drabužį įmerktą ir kultuvę, iš vandenio ištraukusi skalbti. Taip išgirsi vakarais: „Takš, takš, takš". Tai tuokart žinok, kad jau laumė skalbia. O ir aš dar esu girdėjęs vakarais skalbiant. Balsą girdėjau, o matyti negalėjau. Kad aš arčiau priėjau, ana buvo toliau ir pradėjo juoktis kaip žmogus. Kai mane masino su savo skalbimu, tuokart prūdelio ir tos prieskulktės (?) nebebuvo, bet buvo sausa vieta, o balsas buvo aiškus. Nuo to laiko lig šios dienos to neberegėjau ir nebegirdėjau. (Žemaitija. Hugo Scheu rankr., Nr. 53.)

**36.** Vieną kartą deivės skalbė žlugtą. Eidama pro šalį, moteriškė pasakė: „Dieve, padėk!" Deivės atsakė: „Dėkui!" Ir dar moteriškei tarė: „Už tavo gražų pakalbinimą po anuo medžiu rasi ritinį audinio, pasiimk tą audinį sau. Ir jo niekuomet nesukirpsi, užteks tau ir tavo vaikams". Moteriškė padėkojus rado, kaip deivės sakė. Ir ji to audinio (paskum) niekad nepabaigė, nes vis buvo tiek ir tiek, ar ji kirpo, ar nekirpo. (Jurgis Tverkus, 80 m.a., Plingių k., Girkalnio v. Užr. S. Džiugas 1938.III.7. LTA 1542/387.)

**37.** Prie mūsų namų buvo upelis. Tai, kai aš augau, vasaros vakarais, sakydavo, būdavo girdėti, kai laumės skalbias duobėj. Tik girdėsi: „Tiku-taku-tiku-taku!" Naktį ir nutils. Tai anos eidavo žmonėms, katrie anas myli, verpti. Anos verpdavo tiktai ketvergų vakarais. Kitais vakarais, būdavo, velėja, skalbias, džiovinas. Ten vienas susiedas anas mylėjo - būdavo, giria, sakydamas, kad anos yra geros, moka puikiai viską dirbti. Anos anam ir suverpdavo, ir isskalbdavo. Bet geriau su anoms neprasidėti. (E. Dainienė, 65 m.a., Bausko k., Papilės v. Užr. S. Majauskas 1936.IX.20. LTA 987/2.)

**38.** Seniai jau žmonės šnekėdavo, kad Duokišky vaidenasi. Sako, kad kažin kas ežere lyg rūbus velėja, tai vėl dar kas girdisi. Kartą mes ėjom keturiese, jau saulei leidžiantis. Buvo šventadienis. Tik girdim, kažin kas prie Bedugnio ežero rūbus velėja. Tik ten mums beklausant, pasigirdo jau tie patys velėjimo garsai prie Šlamo pirties. Dar pastovėjus, pasigirdo jau prie mūsų klėties, sodželkoj. Mes kaip tik prie klėties ir stovėjom. Susitarėm eiti ir pasižiūrėti, kas toj sodželkoj velėja. Tik jau išgirdom už pusės varsto, ties Žilinsku velėjant. Dar kiek palūkėjus,

pasigirdo jau Trakinės kaime ir pagaliau Katišiuj, prie pat Vaineikių. Tai mes visi keturi girdėjom ir nebuvom nė kiek girti ar išgėrę. Tas pasikartodavo ne tik tą dieną, bet ir kitomis dienomis per ištisas dvi savaites. Paskui nustojo, nutilo velėję. Kas ten buvo, niekas nežino. (J. Indriūnas, 85 m.a., Duokiškis. Užr. B. Zaleskis 1928.I.19. LTA 11/46.)

**39.** Pirmiau ir laumių būdavo daug. Išeik vasaros šiltą vakarą ir tuojaus išgirsi, kaip laumės audeklus velėja. Laumės nieko blogo nedarydavo tam, kas prisilaikydavo papročių (prietarų). O jeigu kuri moteris neprisilaikė papročio, tai šast laumės ir iškerta jai šposą. Ana viena moteris velėjo, saulei nusileidus, drobę. Laumė užpyko ir pakeitė drobės ataudus valais. Ba saulei nusileidus, nemožna audeklų velėti, tada tik laumės velėja. (B. Ulčinskas, 62 m.a., Raitininkų k., Merkińės v. Užr. V. Ulčinskas 1937.II.21. LTA 1074/97.)

**40.** Kraujalis Ipolis (pasakotojo brolis) tarnavo Kutiškio dvare pas Kizą Simaną. Ant kelio, kurs eina iš Ramygalos į Raguvą, netoli Čiplių kaimo, buvo tiltas, prie kurio daug kam pasivaidindavo. Ipoliui pasitaikė vėlai vakarą vesti į ganyklą arkliai. Prijojo jis tiltą, žiūri - dvi baltos moterys velėja upėje. Arkliai sustojo ir nebeina. Bernas muša, ale nieko jiem nepadaro: prunkščia, trypia, o neina. Bet Ipolis davė ir davė tiems arkliams. Ir vienu kartu kad šoko tie arkliai, ir įšoko į vandenį. Plaukte perplaukė upę, berną numetė, tas led išplaukė. Velėtojos gi: „Cha-cha-cha", - nusijuokė ir nusijuokė (=nubėgo juokdamos). Atgal eidamas nieko nebegavo matyti. Daugiau atsižadėjo vakare joti arklius į ganyklą. Tai buvo prieš kokius 10 metų. (Stasys Kraujalis, 30 m. a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.2. LTA 1729/67.)

41. LAUMĖS MAUDOSI

Laumės tikrai gyvena, tik ne visi žmonės gali jas savo akimis matyti. Kartą mano bobutė, Dieve duok jai dangaus karalystę, su savo broliu Geniu Jurgiu vėlai vakare ėjo Virintos paupiu. Tai mano bobutė tikrai matė dvi besimaudančias laumes, o Genys Jurgis jų visai nematė ir net negirdėjo, kaip jos puškinosi ir taškėsi vandeniu. Tos laumės atrodė labai jaunos ir turėjo ilgus plaukus. Jos buvo labai gražios. Net bobutė gavo barti, kad niekus pliauškia, bet ji nemeluos. (Anastazija Juknevičienė, 65 m.a., Maskoliškių k., Kurklių v. Užr. A. Urbonas 1938. LTA 1438/223.)

42-43. LAUMĖS APMAINO VAIKUS

**42.** Senovėj mūsų krašte buvo daugybė laumių. Vienos laumės, kai moterys laukuos dirbdavo, atėjusios į namus, joms vaikus nuprausdavo, verpdavo, drobes ausdavo... Moterims grįžtant namo, tos laumės pabėgdavusios. Be tų buvo daug piktų laumių. Jos vogdavo žmonių vaikus. Pavogto vaiko vietoj jos padėdavo šiaudų ryšulį, iš kurio pasidarydavo laumiukas. Žmonės, to nežinodami, augindavo per savo vaiką. Paaugęs berniukas išbėgdavęs į girią pas laumes.

Vieną kartą bernas gulėjo bute, o laumės vidurnaktį pavogė šeimininkų vaiką ir ant berno lovos pasiguldžiusios rišo šiaudų ryšulį. Surišusios siųstės vieną kitą nešti tą ryšulį padėti į vaiko lopšį. Bet po vieną bijo eiti, tad, palikusios vaiką, abi kartu nešė ryšulį. Laumėms nuėjus, bernas pasikavojo vaiką po patalais. Laumės, išėjusios iš kambario ir neradusios vaiko ant lovos, išėjo tuščiomis. Rytą atsikėlęs, bernas paklausė šeimininkų, kur esąs vaikas. Šeimininkai atsakė, kad miegąs. Po

tam bernas atklojo antklodę ir visiems parodė laumių padėlį. Iš tos šiaudų šluotos jau buvo pradėjusi augti laumiuko galva. Kai nukirto, tai iš šiaudų jau kraujas bėgo. Kad būtų ilgiau nepažiūrėję, tai šiaudų ryšulys būtų pavirtęs į gyvą laumiuką. Senovėje laumės visados taip veisdavosi. (Balčienė. Užr. A. Balčiūtė 1925.XI.2. LTA 368/60.)

**43.** Senų senovėj apmainydavo laumės vaikus. Sykį vienai moteriškei apmainė vaiką: laumė savo paliko, o aną moteriškės nunešė. Tie žmonės apie tą mainą nieko nežinojo. Tas paliktas vaikas užaugo iki dvidešimties metų, o vis nieko nešnekėjo. Sykį nakvojo ubagas, tai motina nusiskundė ubagėliui, kad vaikas nešneka. O tas ubagas sako: „Mažu jis laumukas? Galėtumėt šiaip pamėgint: sukirskit aržuolinių malkų, sukurkit vidury stubos ugnį, sumuškit keliolika kiaušinių, apstatykit apie ugnį, o jį priešais pasodinkit prisižiūrėti, – jei laumukas bus, tai prašnekės". Kaip tik taip viską prirengė, jį pasodino priešais. Tas vaikas tuoj pradėjo kalbėti, sako: „Tas aržuolas turi šimtą metų, o aš už jį penkis syk senesnis, o dar tokių dyvų nemačiau, kas čia padaryta". Dar pažiūrėjo, pažiūrėjo į tą ugnį ir prapuolė jiems iš akių. (Berteška, Ožkabaliai. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/108.)

44–45. LAUMĖS NULEMIA NAUJAGIMIO ATEITĮ

**44.** Mūsų laikais nebebuvo laumių, bet mūsų senyje žmuonės pasakodava, kaip mūsų bobutė, kad būdava tuokias laumes, jos turieja tuokius nagus labai aštrius: jeigu ka nepabaigi darbo dirbti, tai nakčiu ateina laumės ir dirb. Tai žmuonės visuomet sakydava: „Vaikai, žiūriekit, nepalikit rytuojui darba, uo kad ką nepadirbsit, tai laumės nakčiu dirbs".

Ateidavo laumė prie lango ir šaukdavo: „Šimts gimė, šimts mirė, kokia katram ščėstis?" Kita atsiliepia: „Naktį gims, naktį mirs". Ir vėl šaukia prie lango. Kita atsiliepia viduj: „Vakare gimęs bus didelis lakomčius, kad viską suėsti". Vėl šaukia prie lango: „Šimts gimė, šimts mirė, kokia katram ščėstis?" Kita atsiliepia: „Rytmetį gimęs bus didelis darbininkas". Ir vėl po kiek laiko taip pat klausia. Atsako: „Pietų laiku gimęs bus labai linksmas, visko pilnas ir turtingas". (Julija Andriulienė, 56 m.a. Gimt.: Užalksninių k., Užvenčio par. Atv.: 1911. 3440 Lowe Ave., Chicago, Ill. Užr. J. Balys 1949.VII.25. Arch.: R 44/50, D I/43.)

**45.** Kaip mas augom jaunesni, tai senesnyje pasakuoja, kad senuovėj, jeigu gimdava vaikas, tai ateidava pry langa kuokia, tai jau žinunti viską ir šaukdava palei langą: „Šimts gimė, šimts mirė, kuokia katram ščiestis?" Nuo viena langa ir aidava pry kita, ir taip tensdava, kol atsilypdava už langa. Nu jeigu kada gimdava mergaitė, tai jau šaukdava: „Kuokia bus jos laimė, laimė?" Tai atsilypdava: „Labai graži mergaitė, neturies geruos laimės, visi ją nories turieti ir paskiau liksią suvilta". Uo jeigu jau bernaitis, tai taip pat sakydava, kad jis užaugįs bus kariumenė, jam reiks aiti, kur nuorints ar su kuom muštis ir mūšyje kris. Tai muotina labai užsigaudava, kad juos sūnus turies, kur nuorints aiti, muštis su kuo ir mūšy krist. Nu, ir taip tensdavos, ir vienur, ir kitur, vis tuos pačias buva. Tai mūsų pasakuodava seneliai, taip sakunt buobutė, kuri jau gana sena buva, uo aš dar buvau vuos keturių ir pusė metų, kai buobutė pasakuoja. (Užrašytojas klausia: „O kas ten už lango atsiliepdavo?") Ir už langa jiems atsiliepdava, kad būk tai asunti kuokia būtybė nežinuoma, vadinama laumė. Uo viduj tai kur šaukdava, tai ta būdava kuokia tai burtininkė, kur burtas nusprensdava. (Ta pati. Užr. 1949.XI.10. Arch.: R 44/12.)

46–47. LAUMĖ PADEDA SKRIAUDŽIAMAI NAŠLAITEI

**46.** Vieną sykį buva tuokia sena muoteriška, ir ji buva našlie. Ji apsiženija už našlia vyra, ir tas našlys turieja mergaitę. Nu, ir juos labai neužkintė, vis ją nuorieja mušti. Neturieja proguos.

Vieną sykį ir saka: „Paimk tu man ir suverpk šitus linus". Dabar ta mergaitė atsisiedusi verkia ir verkia, kaip ji gali tūs linus suverpti. Ateja naktį laumė ir saka: „Paimk tūs visus linus ir neškimuos". Nusinešė į tvartą, uo te buva karvė. Saka: „Dabar paimk tus linus ir kišk tai karvei į ausį". Ta mergaitė paėmė kukštuką ir įkiša. Žiūr, kad išeina per kitą ausį jau siūlas. Taip greita viena puo kita tūs linus kiša ir kiša per tą ausį, palika visi siūlai suverpti. Dabar ji iš to džiaugsma nežina nei ką bedaryti. Riek namie parbiegdama: „Mamyte, mamyte, juk aš ir suverpiau šitus linus!" – „Aik aik tu, bjaurybe, tu suverpsi..." Nu, tai muočeka pažiūrieja į tūs linus, bet jau nebuva proguos tuos mergaitės mušti.

Kitą sykį ji sau galvuoj viena: „Palauk, ka tau uždūsiu tuokį darbą, kad tu nepadirbsi, uo tai tada aš tau dūsiu į kailį". Nu tai vieną sykį ir vėl ji jai sako: „Dabar tu paimk ir nurauk šitus visus linus, kyk čia yra unt tuo lauko susiedo". Ta mergaitė atejo pry tų linų, tiek ji verkia, tiek ji verkia. Tiek verkia, kad net unt žemės pakrisdama. Nu ir žiūr, kad ateina kuokia muoteriška. Jinai pažiūr, argi ta pati laumė, kur anąsyk liepė į karvės ausį kišti, siūlus suverpti. Nu, ir žiūr, kad tikrai ta pati. Priėjo, sako: „Neverk, mergaite, aš tau padiesiu tūs linus nurauti. Dabar, – saka, – eima. Paimk iš viena kampa, atnešk tą liną į untrą kampą kryžiškai". Ta mergaitė paėmė tą liną, išruovė ir ateja nešina ligi kita kampa. „Dabar, – saka, – imk rauk ir šitą". Išruovė iš tuo kampa, sustatė tūs du linu kryžiška, nuaja į trečią kampą, išruovė liną, ein nešina į ketvirtą kampą. Žiūr, kad jau kur pastatė tūs linus, kad jau ten ta pusė ir nusirovusi. Prie ketvirta kampa, kol ji tą liną išruovė, pažiūr, kad jau visi nurauti ir sustatyti. Uo ji nežinuoja nei ką daryti iš džiaugsma. Tai jinai bieg namie ir šaukia: „Mamyte, nuruoviau linus, nuruoviau linus!" – „Nei jau tu nuruovei, nei nieka, kiba išvoliuoja. Ne tokiuoms bjaurybėms kaip tu tiek daug darba padirbti". Nu, ir ta nuaja, atsigulė ir apsiverkė biedna našlaitė.

Kitą dieną ji galvuo: „Kad aš tau dabar negaliejau duoti į kailį, aš tau duosu kitą sykį gerai". Nu, tai jinai sumanė, kad turi jai išausti audimą. Paėmė, atnešė ir saka: „Nu, tai dabar še tau tuos srūgas ir paim, aik ir išausk man: išausk dešimtį sienų čerkasa, dešimtį sienų lininės druobės ir penkias sienas mila". Tai ir vėl našlaitė biedna verkia, tiek verkia, tiek verkia. Tada jau šaukia: „Ateik tu, geruoja mana drauge muoterele, pagelbiek tu man!" Nu, ir ateina laumė, ir žiūr per langą. Paruodė iš tuol laumė, kad dar muočeka nemiega. Ta mergaitė klausos, kada ta muočeka užmigs ir nebrazdies. Nu, ir nustuoja brazdiejusi, nieka nebegirdi. Ateja laumė, jai saka: „Nu, pasiimk dabar tūs visus siūlus ir einam į daržinę". Nuaja į daržinę. „Dabar, – saka, – paimk ir vyniuok unt pagaliuka: pirma, vyniuok liną, o paskiau unt kita pagaliuka vyniuok vilnas, unt trečia pagaliuka buovelną ir paskiau unt ketvirta – vilnas vyniuok dėl mila". Ta mergaitė paėmė vyniuoti, atsigrįžt, kad jau visi tik ritiniai, iš tų siūlų pasidarė į gražiausį audimą. Uo tai ir vėl bieg namie: „Mamyte, mamyte, juk aš ir audimą išaudžiau!" – „Eik tu bjaurybe, mus iš kur pavuoge atneše – tu, ragana!" Kai pradieja tą mergaitę mušti, kad net vieną akį išmušė tai mergaitei. (Ta pati. Užr. 1949.XI.9. Arch. R 44/40.)

**47.** Kitąsyk mergos moters dienomis dirbdavo, o naktimis verpdavo prie mažos šviesos, plonai verpė. O dar kitos ir po uždavimui turėdavo verptie. Viena močeka, nekęsdama savo podukros, sunkindavo ją prie darbo, vis jai užduodavo daug suverptie, kad ji turėdavo verptie per naktis. Sykį, jai vidurnaktį beverpiant,

atėjo pas ją trys laumės ir sako: „Kad tave taip sunkiai močeka vargina, tai mes atėjom tave išliuosuotie". Tuoj sėdę suverpė visas tas jos pakulas ir, tą močeką uždusinę, pačios išėjo savo keliais sakydamos: „Jau ji daugiau tavęs nemūčys". Iš ryto teisingai rado tą močeką negyvą. (Žiugžda, Ožkabaliai. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/102.)

Sakmės Nr. 13-54, 26-34, 36-43 ir 47 buvo išverstos vokiškai ir atspausdintos mano straipsnyje „Die Sagen von den litauischen Feen". - *Die Nachbarn*, Bd. I, Göttingen, 1948, p. 31-71. Žr. dar *Lietuvių tautosakos skaitymai*, II, p. 76-89, ir *Lietuvių enciklopedija*, IV, straipsnį „Deivė". J.B.

## III. AITVARAI[8]

### 48-51. AITVARO IŠPERINIMAS

**48.** Vienam žmogui gaidys padėjo kiaušinį. Kažin kas jam patarė padėti tą kiaušinį į lovą, kad per dvylika metų išsiperėtų laimė. Per kiek laiko žmogus ir užmiršo apie kiaušinį. Kartą naktį pajuto, kad kažin kas kruta lovos gale. Žiūri - iš kiaušinio ritasi nė į ką nepanašus juodas sutvėrimas. Žmogus kiek nusigando. Po valandėlės tas sutvėrimas jau buvo sulig gero šuns didumu. Jis ir sako žmogui: „Eikim, aš turiu tau už išperėjimą užsimokėti". Žmogus eina, bet labai išsigandęs. Jiems beeinant, gaidys pragydo. Tas pasakė: „Gaila, nesuspėjau". Ir pranyko. (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/317.)

**49.** Žmogus turėjo tokią vištą, kuri jam vis kasdien kiaušinius dėjo. Anas tos vištos gailėjosi parduoti, kad ji tokia gera buvo. Paskui anas surinko labai daug kiaušinių. Kada jam tie kiaušiniai nusibodo, sako jis: „Reikia tą vištą parduoti". Nunešė ją ant turgaus, bet nepardavė. Tada višta sudėjo tokį mažučiuką kiaušinėlį. Toji višta, padėjus tą kiaušinėlį, pratarė: „Gaspadoriau, tau sudėjau mažą kiaušinėlį, tai tu imk šitą kiaušinėlį ir po pažasčia nešiok". - „Kam man jį po pažasčia nešioti?" - paklausė gaspadorius. „Tik tu po pažasčia nešiok tą kiaušinį dieną ir naktį". Jis nešiojo jį dieną naktį. Ir išsiskyrė iš to kiaušinėlio toks ledokas. Tai paskui tas ledokas viską tam žmogui nešiojo. Užtat tas žmogus tam ledokui pautienę kepdavo. Ledokas viską jam nešė, ko tiktai norėjo: grūdų, varškės, sviesto, miltų, net pinigų. Šitokiu būdu, per tą vištą ir kiaušinėlį, tas žmogus praturto. (A. Šelkauskienė, Valkininkai. Užr. M. Davainis-Silvestraitis 1896. LMD I 840/15.)

**50.** Vienas devyniolikos metų bernas niekur, būdavo, neina. Mama vieną kartą užsispyrusi pradėjo varyti pirtin. „Kas čia su tavim yra, kad tu niekur neini?" - ir užsipuolus išvarė pirtin. Pamatė, kad anas išsiėmė ką iš pažasties, suvyniojo, suvyniojo, paskui papūtė ir išėjo. Mama neiškentė, padabojo: kiaušinis jau prasikalęs ir galva kyšo. (Sako, buvo kiaušinis gaidžio septynių metų. J.B.) Kai atėjo iš pirties, - anas ilgai nebuvo, - mama tuoj pradėjo ant jo bartis: „Kokį tu čia biesą peri?" O anas sako: „Tylėk, tu nežinai, kas čia bus. Kiba tu nenori būti bagota?" Paskui, kai anas išperėjo aitvarą, tai turtas pradėjo iš visų pusių plaukti: kumeliai stoniose žvengia, galvijai sekasi. Ir liko bagoti. Senovės žmonės sakydavo, kad

[8] Kaip lietuviuose galėjo atsirasti įvairūs šios rūšies tikėjimai, aiškinama straipsnyje „Aitvaras", *Lietuvių enciklopedija*, I, p. 61-62. Žr. taip pat J. Balio *Raštų* II tome, p. 92-93.

seniau daug kas turėjo aitvarus. (J. Bikulčytė, 65 m.a., Aukštakalnių k., Salako v. Užr. P. Jarackas 1936.VII.7. LTA 977/136.)

**51.** Kad tu nori kauką išperinti, tai imk iš juodo eržilo, kad be jokios atmainos būtų, išromijus kiaušinius, įvyniok į kiautą naujo vilnonio pilko milo, apmyšk su savo srute ir įkask į arklių mėšlus, ir keturias nedėlias laikyk. Taip senovėje žemaičiai, pagonimis būdami, darė ir toliau norintiems taip paliko, o kas nori, gali prabavoti. Kaukas turėjo paveikslą žmogaus, o augumas buvo tiktai uolektis arba pusantros. Pradžioje jo darbo, prie kurio žmogaus, pirma pradės nešti senus medžių lapus ant žemės išbirusius ir dės į tris kupetėles arba anglis iš medžio degintas, vėl į tris kupetėles. Tuos atradęs svirne arba spikery pakavok. Kas tuos kavoja, tiems praded nešti skalsą grūdams arba pinigus, o tų daiktų ir tų darbininkų nenorintis tas anglis arba lapus išbarsto šalin. Na, tie darbininkai tai jau eis šalin, kam tų daiktų nepriėmė. Kurie tuos daiktus priima, tai tie bernai arba darbininkai pasilieka, kol jų nori. Kaukas nuo vieno ima, prie kito neša, kuris nori svetimus daiktus vartoti. O kuris nori apsiginti, tur dėti kryžių arba peržegnoti. Todėl kūlėjai šventės vakare ir peržegnoja, ir spragilus kryžiais klojime palieka. (Žemaitija. Hugo Scheu rankr., Nr. 51.)

52-55. AITVARO PIRKIMAS

**52.** Dar baudžiavos laikais žmogus važiavo Latvijon aitvarą pirkti. Jo kaimynas taipgi prašė, kad ir jam nupirktų, ir davė pinigų. Žmogus sau nupirko, o kaimynui ne, nes norėjo jo pinigus pasisavinti. Važiuojant namo, pastebėjo labai didelį gylį, kuris puolė prie arklio. Žmogus tą gylį sugavo ir tabokierkon įdėjo. Atvažiavęs padavė kaimynui tabokierką, sakydamas: „Nupirkau tau, ko prašei, tik nedabok tabokierkos vidun - kai ją atidarysi, tai ir aitvaro neteksi". Po kiek laiko žmogus atėjo pas kaimyną ir klausia: „Na, kaip tavo aitvaras, ar neša?" Kaimynas pasakė jam: „Dėkui tau, nuo to čėso aitvaras man labai gerai tarnauja ir gerai neša". - „O mano aitvaras visai nieko neneša", - nusiskundė žmogus savo kaimynui. Paaiškėjo, kad tikrasis aitvaras buvo pas kaimyną. Jis buvo gyliu pasivertęs ir sukčius jį kaimynui atidavė, norėdamas jo pinigus pasisavinti. Sau paliko tik angliuką, iš kurio jokios naudos neturėjo. Kitų neapgaudinėk! Gylį pas mus bimbalu vadina. (Grasilė Kvedarienė, 57 m.a., Šalinėnų k., Antalieptės v. Užr. Al. Urbonas 1937.XII. LTA 1508/44.)

**53.** Važiavo vienas žmogus Rygon pirkti aitvaro. Tai davedė jį pas tokį kupčių, kad jis parduoda. Na, ir sako tas kupčius: „Tik mokėk su juo apseiti, aš tau parduosiu; kai pasitiks pasiilgus pati, tai tu pasakyki: 'O kad tau velnias širdin!'" Davė, vadinas, jam tokį pantį ir vežkis. Važiuoja žmogus namo, pantį pasiėmęs, - o užmokėjo penkis rublius - ir mislija: „Kaip aš taip sakysiu?" Tuo laiku važiuojant, nutrūko jam atasieja. Jis neturėjo virvės ir pririšo su tuo pančiu. Parvažiavo namo, pati pasitinka, o jis pasiilgo pačios, taip jis ir pasakė: „Kad tau velnias šikinėn!" Tai tas velnias kad lėks lėks ir parlėkė namo. Tai gaspadorius grįžo ieškoti. Tai mat, kai jis nuvažiavo Rygon, įėjo pas tą patį kupčių, rodo tas į ponaitį, kad visas kruvinas. Pradėjo net bartis: „Mat nemokėjai užlaikyti ir sukruvinai nuvažiuojant; ale kad nebūtum taip pasakęs, tai jis būtų papratęs". Taip ir pargrįžo namo tas žmogus, negavęs aitvaro. (Palėvenė, Kupiškio v. Užr. J. Elisonas 1910. LMD I 661/67.)

**54.** Cigonišky vienas gaspadorius turėjo labai nevertus arklius, o jo susiedas turėjo labai gerus. Rozą užsišnekėjo abudu, tai tas, ką turėjo gerus arklius, ir sako:

„Važiuok į Seirijus pas šaptorių, tai jis tau duos tokį daiktą, tu jį parsiveši namo, tai ir tavo arkliai bus geri ir gražūs". Tas gaspadorius nuvažiavo, pasakė, ko jis nori. Tai šaptorius (burtininkas) iš jo paėmė penkiolika rublių, jam įdėjo kažin ką maišan ir liepė vežtis. Ale kol nebus namie, tai liepė nežiūrėti. Važiuoja tas gaspadorius namo ir arklių negali nulaikyti. Važiuoja per šilą ir neiškenčia, nepažiūrėjęs maišan. Atsiriša maišą ir ištraukia tokias senas šukas arkliams šukuoti. „Ot, kad davė Dievas, - sako tas žmogus, - taip brangiai užmokėjau ir tokį nevertą daiktą man įdėjo". Ir paėmė šukas su rankom. Tada tos šukos kaip šoks ir nulėkė miškan. Žmogus tik išgirdo iš medžių viršūnių žodžius: „Kad būtai Dievo vardo neištaręs, mane laikydamas, kol namo parvažiuosi, tai būtai gerus arklius turėjęs; o dabar kokie buvo, tokie ir liks". Ir žmogus led parsivarė arklius namo. (Rauličkienė, 58 m.a., Cigoniškių k., Miroslavo v. Užr. A. Andriulionis 1934. LTA 481/50.)

**55.** Lietuvis nuvežė į Kuršą sėmenis parduoti. Pardavęs klausia kupčiaus, ar negalima būtų kaukas pirkti. Tas jo klausia: „O kiek tu man duosi?" - „Kiek gavau už tuos sėmenis". Pirklys sutiko. Suvyniojo tą kauką, įdėjo į stiklinę, aprišo, kad nematytų, kas ten yra. Liepė į tą suvyniotą niekada nežiūrėti. Kol parvažiavo, tai neveizėjo. Pirmiausia paprašė, kad jam prineštų anglių. Paskui dar kitų daiktų. Bet ūkininkui įdomu vis tik žinoti, kas ten yra viduje. Tai jis atsirišo tą ryšuliuką ir nori pažiūrėti į tą stiklinę. Kai tik ją atrišo, tai bimbalas ir išlėkė. Kas ten daugiau buvo, tai jis nežinojo. (A. Armalys, 78 m.a., Mickiškių k., Tryškių v. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/489.)

56-57. IŠMESTAS AITVARAS BUVO TIKRAS

**56.** Aitvarą pirkti galima buvo Rygoj. Ponas Juškevičius iš Girsteikių pasakodavo, kaip jo bernas buvo nusipirkęs Rygoj aitvarą.

Nuvažiavo jie į Rygą, o po turgų žmogus nešioja nedėgulį, t.y. velnią, aitvarą. Juškevičius sako, kad nedėgulis ir tiek, ale bernas jį nupirko. Aitvaras kaštuodavo du auksinu.

Važiuoja jie namo. Bajoras niekina berną: „Už dyką du auksinu sumokėjai". - „Gal ir teisybė", - jau ir bernas mano. Važiavo jie per mišką, tai paėmė ir įdėjo tą nedėgulį į drūtą, kiauru viduriu pušį.

Už kokių 4-5 metų važiuoja jie vėl į Rygą. Važiuoja per mišką, bernas sako: „Reikia pažiūrėti, ar tebėra tas nedėgulis". Nuėjo, žiūri - pilna pušies skylė kietai prigrūsta pinigų. Kaip daryti? Tai jie tik po abrakinę terbą pasisėmė ir nuvažiavę Rygon gerai pabaliavojo. Kai grįžo, vėl po abrakinę terbą pasisėmė. (Juozas Ilekys, 45 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.I.23. LTA 1729/87.)

**57.** Gaspadorius išsiuntė vaikį į Klaipėdą ir įdavė penkis rublius. Ans nuėjo į krautuvę, užmokėjo ir anam įdavė tokią skrabenę, kaip tabokierką, pasakė, kad neveizdėtų pareidamas. Ans ir ėjo. Parėjęs į savo pievas, atdaro skrabenę. Atdaręs randa dvi angli. Supykęs, kad tiek brangiai užmokėjo, pametė pas kadagį. Parėjo namo. Paskui gaspadorius klausia: „Ar parnešei?" Sako: „Negavau". Gaspadorius šoko: „Meluoji, gavai!" Na, ans paskui pasisakė: „Kad anglis tebuvo, tai pamečiau šalin". Gaspadorius žinojo, kaip ten yra. Na, pasikinkė arklius, pasiėmė maišus. Nuvažiavo, rado rugių kupetą ir miežių kupetą. Parvežė grūdus ir vis dar buvo. (I. Stakanis, Plungės m. Užr. J. Mickevičius 1934. LTA 470/21.)

58-61. NETYČIOMIS ĮSIGYTAS AITVARAS

**58.** Svidenių gi Petronis aitvarą gavęs visai nelauktai. Vienąkart ėjęs per ganyklas ir radęs kaištį, tai taip parėjęs tiesiai stonion arklių žiūrėti ir kaištį, kad nepamestų, pakišęs pagrėbstin. Nuo to karto, sako, vis loviai pilni ir pilni avižų, o arkliai tai net dribsi nuo riebumo. Jis jau pamatęs, kad čia gerai ir taip išturėjęs (tą kaištį) net kelis metus. O vienais metais tarnavęs koks tai bandininkas ir mėšlą veždamas pamatęs kaištį, - ištraukęs (iš pagrebėsčio) ir užkišęs. Tik cin cin suskambėję ir nei kaiščio, nei nieko. Nuo to karto, sako, kaip ranka atėmė: ir gyvuliai sukūdę, ir visa blogai ėjosi. O Petronis tai tik nepasikoręs iš markatnumo: nieko neleisdavęs arklių liuobti, kaip tik jis pats, o čia bandininkėlis, nieko nežinodamas, kaištį ištraukė ir visa prapuolė. (B. Sapiegienė, 50 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.14. LTA 782/152.)

**59.** Ūkininkas, iš turgaus parvažiuodamas, ant kelio rado vytį, pamanė - kaip prie ūkės gal kam sunaudosiu ir pasiėmė. Parvežęs, kai arklius į kūtę įleido, tai ir tą vytį už ėdžių užmetė, pamanė: „Gal reikės čia gardus taisant“. Rytą nueina, žiūri- avižų pilni loviai, arkliai persiėdę, išpūtę, net pūkščia. Sugrįžęs ant vaikezo barasi už tiek daug avižų pripylimą, o vaikezas sakosi nieko nežinąs, nė vienos saujos nepylęs. Paskui klausinėjo šeimininkės, mergaitės, pusbernio ir piemens, bet visi sakėsi nežiną. Antrą naktį taip pat atsitiko. Tada jau ūkininkas pamanė: „Gal ta vytis taip daro?“ Iš už ėdžių vytį paėmęs nunešė į klėtį ir užmetė ant aruodo. Rytą įeina į klėtį, žiūri - pilni, kupini aruodai avižų. Suprato, kad ta vytis yra aitvaras. Nuėjo pas kleboną pasiklausti, ką reikia daryti. Klebonas pasakė, kad turi tą vytį nunešti į tą vietą, kur radęs, atžagaria ranka numesti ir neatsižiūrėdamas namo pareiti. Kada žmogus taip padarė, nuo to laiko avižų vėl nebebuvo. (Šiaulių v. Užr. Jovaras 1914. LMD I 999/10.)

**60.** Vargšas žmogus, važiuodamas iš Mintaujos, pakelėje rado seną pakumptį. Parvažiavęs jį pakabino ant gembės prie arklių tvarto. Žmogus pamatė, kad dabar arkliams vis pilnos ėdžios avižų. Arkliai nuo tų avižų kaip pūste išputo. Gaspadoriui per sapną prisisapnavo, kad tas pakumptis prašo geresnės vietos, lovos, nes ant tos gembės jam visi grobai persisvėrė. Taip gaspadorius mislija, kad tai bus kaukas. Jis jį įsidėjęs veža į mišką ir nuvežęs numetė šalia kelio. Tas numestas šaukia: „Gerai man ir ant tos gembės!“ Bet ūkininkas neėmė jo. Avižų daugiau nebebuvo. (Stupuras, Valakų k., Raudėnų v. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/514.)

**61.** Vieno žmogaus karvės nedaug pieno duodavo, o grietinės po didesnę pusę puodynės būdavo. Kartą jos kaimynė paklausė: „Ką kūmytė padarai, kad tamstos tiek daug grietinės esti?“ - „Et, kūmyte, menki niekai: tik puodynes ištrink viesulo susuktomis smiltelėmis, grietinės bus kaip mauro“. Jos kaimynė taip ir padarė - teisybė, grietinės buvo labai daug. Tiktai į kelintą dieną, jai griebiant grietinę, iš kertės storu balsu sušuko: „Ar patiko?“ Žmona suprato, kad tai jos klausia aičvaras; kaip gi duos į kertę su puodyne, net visa kertė grietine aptvino. Nuo to laiko grietinės dar mažiau tebuvo. (Šiaulių v. Užr. Jovaras. LMD I 999/9.)

62-64. AITVARO TARNYBOS PRADŽIA

**62.** Sako, kitą sykį galėdavai aitvarus nusipirkti. Juos pardavinėdavo Rygoje. Vienas žmogus nuvažiavo į Rygą aitvaro pirkti. Nuvažiavęs atsistojo ant rinkos ir mislija, kaip čia man reikia jo dasiklausti. Bestovėdamas pamatė ateinantį ponaitį. -

„Ką tu čia, žmogau, veiki?" – „Gi taip ir taip, atvažiavau aitvaro pirkti, tik nežinau, kaip jo reikia pasiklausti". – „Tai kad norėsi, greitai gausi". Priėjęs nupjovė dišliaus galą. „Še, – sako, – parsivežęs padėk kamaroje, pamatysi". Nežinau, ar jis jam mokėjo kiek, ar ne, tik žinau, kad parsivežęs padėjo kamaroje. Nueina ant rytojaus, gi žiūri – lubos atplėštos ir pilna kamara priversta mėšlo. „O kad tave Perkūnas! Mat aš mislijau, kad jis man ką gero parneš, o jis pridirbo man vargo. Kolei aš dabar tą mėšlą išnešiu, kiek reikės darbo padėti..." Sukeikė žmogus, ir nuo to sykio nieko kamaroje nerasdavo atnešta. Mat kad jis būtų tą mėšlą priėmęs ir padėkavojęs, tai jam būtų nešęs ir nešęs: ir pinigus, ir grūdus, ir taip visokias gėrybes; o kad nenorėjo priimti prasto daikto, tai nieko negavo. (A. Vaičiulis, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. Pr. Šivickis 1905. LMD I 144/52.)

**63.** Vienas gaspadorius nupirkęs iš raganiaus aitvarą. Aitvaras gerai jam tarnavęs. Vieną dieną paklausęs aitvaras gaspadorių: „Ko nori – čižulių ar vyžulių?" Žmogus nesuprato, ką reiškia čižuliai ir vyžuliai. Anas ilgai negalvojęs atsakė: „Vyžulių". Dievuliau tu mano, kad prinešė vyžų: visas palėpes užuvertė, kad net katės ant gryčios negalėjo užlipti. Kai į gryčias ir palėpes nebetilpo, naktį paslapčiom į gyvenamą trobą vilko. Kur tik ras vyžų – ant šiukšlynų, patvoriuose supuvusių ar ant senelio kojų, ar krautuvėse, – atima ir velka tam gaspadoriui. Gaspadorius pradėjo pykti ir kartą pasakė: „A, kad jį velnias nuneštų, kad privilko vyžų, nebėra kur dėti". Raudonas, kaip kurkino sniurglys, atskrido supykęs aitvaras prie gaspadoriaus ir tarė: „Durniau, jei tu būtum prašęs čižulių, būčiau daug daug pinigų ir kitos bagostvos prinešęs, ale kad tu prašei vyžų, tai aš ir daviau". Tai pasakęs išnyko. (O. Krestijonaitė, 54 m.a., Rokiškis. Užr. P. Vilutis 1931.XII.20. LTA 670/3.)

**64.** Sako, vienas žmogus išlaikė 15 metų juodą gaidį, tai jis padėjęs kiaušinį. Paskui tą kiaušinį jis paėmęs ir parnešęs lovon, pakišęs po šieniku, kad gulint išsiperėtų aitvaras. Gal kokioj ketvirtoj ar penktoj naktį ir pradėję miegantį kelti: „Kelkis, leisk gryčion, baigiu šalti!" Žmogus pakelia galvą, dairosi – nieko nėra. Tai klausia pačią: „Agot, ar tu čia mane šauki?" O ta miega, tartum numirus. Minga ir jis. Ogi ir vėl esą (šaukia): „Kelkis, leisk gryčion, baigiu šalti!" Apsidairo vėl – niekur nieko, ir vėl jis pačią kelia: „Agot, ar tu čia? Ar girdi tu kai ką?" Ta gi miega, kriokia, kaip papjauta. Trečiąkart ir vėl tas pats. Tada jis nebeiškentęs, išėjęs ir atidaręs duris. Nieko niekur nėra, tik šmėkštelėjus juoda, lyg žibinkštėlė, lyg kas, ir vėl nieko. Įėjęs žmogus ir vėl atsigulęs. Ir vėl išgirdęs: „Tai ko reikalauji: čižulių ar vyžulių?" Jis gi per miegą atsiliepęs: „Vyžulių, vyžulių". Ant rytojaus atsikelia – ogi pilnas palovis vyžų, visokių: ir mažų, ir didelių, su knatais paadytų ir naujų, visokių. „Gal gi velnias čia tas vyžas sugrūdo?" – nusikeikė ir išvežęs visa suvertė vazaunion. Kitą rytą ir vėl tos pačios vyžos palovy. Tai led led atsikratęs kaip ten, o taip tai velka vis tas vyžas – „vyžulius". O kad būtų pasakęs „čižulių", tai būtų pradėję nešti pinigus. (K. Zavadžius, 87 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1940.II.24. LTA 2413/97.)

### 65-72. KAIP AITVARAI TURTĄ NEŠA

**65.** Kuodytė Katrė iš Masiokų kaimo tarnavo pas Užkalnių kaimo Šegamogą. Jis buvo vadinamas „velniapinigiu": turėjo jis daug pinigų. Sėdi kartą Kuodytė su drauge ant priekļėčio. Jau buvo prievakaris. Tik girdi jos, kaip kažkur lyg vėjas ūžia. Gi žiūri – vitinks, vitinks aitvaras, kaip pagaikštis, visas raudonas, kaip ugnis, įsmuko į Šegamogo klėtį. Šegamogas turėjo aitvarą, tai jau visi žinojo. Jeigu

aitvaras raudonas, tai su pinigais; jei neša baltą daiktą, tai ir aitvaras baltas; o jei aitvaras tuščias, tai suglebęs kaip mazgotė. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.5. LTA 859/29.)

**66.** „Mano tėvas, - pasakojo A. Vaičiulis, - matė lekiant aitvarą pro Žalakiškius. Jis buvo ugninis, visas raudonas, didumo kaip pagaikštis. Tą naktį buvo tamsu, nė vienos žvaigždės nebuvo matyti. Tą pačią naktį matė ir senis Labukašinskis. Aitvarai yra visokio didumo ir spalvos: kartais yra šviesūs, dideli, o kartais raudoni kaip varis, kartais geltoni. Kada yra dideli, stori ir šviesūs - tai tada jie javus neša, o kada maži - tai pinigus; jeigu varinius - tai raudoni, jei auksinius - tai geltoni. Jeigu pamatai aitvarą lekiant, tai reikia atkišti kepurę ir sakyti: 'Duok ir man dalelę!' - tai jis ir pila į kepurę, ką neša". (Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/6.)

**67.** Aitvaras buvo kaip didelio kirmino arba gyvatės paveiksle, ilgumas nuo sieksnio, drūtumas kaip metų paršelis, o pilnas smetonos pririjęs buvo drūktesnis, kaip maišas grūdų pripiltas. Kai lėkė tuščias, tuokart uodega vyniojosi ir iš uodegos galo lėkė kibirkštys. Kai pilnas, taip slinko kaip maišas ant tvoros. Aukštyn į tą butą atlėkęs, į kurį neša, lįsdavo pro čiukurą į tą svirną, o gaspadinė padėdavo puodą, nes jis nešė smetoną. Jei kas nori tokį turėti, tegul ieško, bet nebras. (Žemaitija. Hugo Scheu rankr., Nr. 52.)

**68.** Vieną kartą buvo du ūkininkai: vienas turtingas, o kitas neturtingas, - jis taip pat dirbo kaip ir pirmasis, bet jam nebuvo (laimės) ir gana. Vieną kartą tas neturtingasis ūkininkas nuėjo į jaują užkurti pečių javus džiovinti. Ir tiktai vienu metu žiūri - atskrenda kažin koks padaras, nei katė, nei paukštis, ir lesa jo grūdus, lesa po vieną grūdą ir sako: „Pūras, pūras..." Prilesa ir vėl išskrenda. Tada tas žmogus suprato, kad tai buvo aitvaras. Jis tuojau visus grūdus susėmė į maišus ir išnešė kitur. Paėmė eglių šakas, išdžiovino, nukūlė spyglius ir supylė toj pačioj vietoj. Kitą rytą vėl atskrenda tas aitvaras ir vėl lesa tuos spyglius, manydamas, kad ten grūdai, ir sako: „Pūras, pūras..." Tada tas žmogus nuėjo pas tą kitą ūkininką ir sako: „Tu turi savo namuose aitvarą". O tas ūkininkas sako: „Eik tu, ką tu kalbi, gal jau iš proto išėjai?!" - „Na, tai eikim ir pasižiūrėkim", - sako tas neturtingasis ūkininkas. Nuėjo jie abu į svirną ir žiūri - kertėje krūva spyglių priberta. Tada jis sako: „Aš šiąnakt kūliau spyglius, o dabar jie pas tave atsirado, - matai, kaip paaiškėjo, kad tu turi aitvarą". Nuo to laiko aitvaras visuomet nešė ir nešė jam tuos spyglius, nes manė, kad ten grūdai, kadangi toj pačioj vietoj stovėjo. O tas neturtingasis ūkininkas vis kulia ir kulia tuos spyglius, o jo grūdai visi stovėjo vietoje. Taip ir jis paliko turtingas. (Elz. Kasiliūnienė, 70 m.a., Radviliškis. Užr. A. Kasiliūnaitė. LTA 768/17.)

**69.** Gūbrių kaimo (Šilalės valsčius) ūkininkė Šniaukštienė turėjo aitvarą. Vieną pavasarį, genant viso kaimo karves į ganyklą, Šniaukštienė, pasistojusi prie kryžiaus, skaitė karves: „Viena, dvi, trys; ta Dievui, ta biesui, ta man". Taip skaitė tris sykius. Kad ji skaitė, kitas buvo už krūmo užlindęs ir girdėjo. Šniaukštienė turėjo tamsią kamarą ir į ją nieko neįleisdavo. Du metu merga pas ją tarnavo ir nei sykio negavo į tą kamarą įeiti. Tik už sienos gulėdama, ji girdėdavo, kad kas naktį už sienos brežėdavo. Vieną kartą taisės mašinūtę, ir Šniaukštienė su savo vaiku įėjo į tą kamarą ir išnešė geldą varškės ir viedrą sviesto. Merga prieš tą naktį girdėjusi, kad kamaroj smarkiai vėmė. Po kiek laiko Šniaukštienė nusigriovė tą

namą, išsikėlė ant kolonijos ir aš nubėgau ten pažiūrėti, kur ta kamara buvo. Ten buvo padarytas iš plytų lizdas ir tame lizde buvo įvairiausių plunksnikių, įvairiausių plaukų, įvairiausių skarikių ir sukirstų kliubučių piršto ilgumo, plonų, po daug buntely surištų siūlais. Budreckis Antanas vieną naktį išėjęs laukan matė ant jų lekiant tokį didelį paukštį, ilgu kaklu, ir iš subinės kibirkštys lėkė, ir prie jųjų nutūpė. Tas Šniaukšta gyveno ant 9 hektarų žemės, laikė tris karves, tris arklius ir eržilą, ir visko buvo pilnas gyvenimas: trobos įtaisytos kaip ant didžiausio ūkio. Šniaukštų buvo vaikis ir mergelė. Mergelė ištekėjo į didelį ūkį - pasogos davė 7000 litų ir visokių gyvulių, ir puikų kraitį. Vaikis apsivedė biedną merginą, tiktai gražią, ir skolos neturėjo nė vieno cento, bet išžyčiojęs savo pinigų turėjo po visą svietą. Ar ne aitvaras sukrovė jam pinigus? Ir seserį išleido, ir trobas ant kolonijos kėlės, ir dar pinigus kitiems žyčiojo. (Barbora Laucienė, 30 m.a., Kuturių k., Tauragės v. Užr. V. Augaitis-Butkus 1937.II.27. LTA 1158/177.)

**70.** Močiškėnuose pas vieną gaspadorių (pavardės tai nesakysiu) buvo aitvaras. Veža veža tas gaspadorius tuos grūdus į turgų, ir niekas nežino, iš kur jis juos ima. Išleido į marčias tris dukteris, pasistatė naujas trobas ir nei skolos pasidarė, nei nieko. Rozą užėjo pas tą gaspadorių susiedas ir rado jį svirne. Žiūri - aruodai tušti, kaip iššluoti. Tik jam bešnekant su gaspadorium, suūžė vėjas ir pasikorė kokia barzda ties aruodu. „Kas dar čia?" - klausia tas susiedas. „A tai nieko, gal vėjas virkščias iš palėpės išmetė, reiks sukimšti", - atsakė gaspadorius. Paskui tik vėl suūžė vėjas ir toji barzda prapuolė. Tada susiedas lyg netyčiom dirstelėjo aruodan, o ten jau taip, kaip trys karčiai rugių supilta. O kai tas gaspadorius numirė, tai po namus vis kažin kas beldės: tol, kol tas aitvaras rado sau kitą gaspadorių. (Rauličkienė, 58 m.a., Cigoniškių k., Miroslavo v. Užr. A. Andrulionis 1934. LTA 481/47.)

**71.** Slabadkoje gyvena ūkininkas Kardzis Bronislovas. Turi žemės tik keturias dešimtines, o gyvena geriau, negu koks ant valako. Jis yra žinomas visoje parapijoje savo pamaldumu ir turtingumu. 1926 metais pavasaris slabadkiečiams buvo labai sunkus ir niekas neturėjo ne tik rugių, bet ir pinigų. Visi buvo prisiskolinę iš Kardzio rugių mažiausia po 5 pūdus. Kardzis kas pirmadienis vežė grūdus Astravan, turgun. Visi stebėjosi, kaip gali tiek daug turėti grūdų, gyvendamas ant 4 dešimtinių blogos žemės. Kartą vakare duktė Adelė kalba poterius ir žiūri pro langą. Tik pamatė ant kluono stogo raudoną aitvarą ir sako savo motinai: „Mama, mama, kas ten tokio ant stogo?" - „Kas yra tas, ne tavo dalykas". (Slabadkos vk., Gervėčių par. Užr. Vl. Drėma 1926. LMD 1841/4.)

**72.** Už Šateikių sodoje buvau prie darbo. Tada dar aš nedidelė buvau. Atnešė valgyti mėsos. Jos tiek daug buvo, kad darbininkai ją visą nesuvalgė. Pietums atnešė pieno su koše. Vaikis sergėjo tuos valgius ant kaniūkšlių. Tai jis pamatė atlekiant paukštį, kuriam per uodegą švyst švyst liepsna ėjo. Tai buvo kaukas. Ta mėsa buvo atnešta piktos dvasios. (D. Voluncaitė, Šuazelio dv., Platelių v. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/376.)

73-74. PIENO AITVARAS

**73.** Tas atsitiko mano mamutės bobutei. Bobutė apsinakvojo pas pažįstamus žmones, netoli Seredžiaus, Drivėčiuose. Jai reikėjo atsigulti kamaroje. Šeimininkė iš vakaro išmazgojo geldą ir pastatė nakčiai kamaros kampe. Nakties metu viešnia girdi, kad kas tai vemia. Taip ir privėmė pilną geldą varškės. Bobutė pamaniusi, jog čia gali būti ta pati varškė, nakties metu privemta, visiškai negalėjo valgyti

virtinių. Tą varškę privėmė aitvaras. (Paulauskas, 77 m.a., Liucinavos k., Girkalnio v. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/134.)

**74.** Prie vienos gaspadinės siuvęs kriaučius. Vieną kartą kriaučius pamatęs, jog prastojoj troboj stovi daugybė tuščių puodų. Kriaučius apvertęs visus puodus. Neužilgo parlėkė kaukaružėlės. Neradę kur išpilti parneštąjį pieną, išvėmė jį į trobą. Privėmė pilną trobą. Parėjus gaspadinė ir, tą pamačius, sako: „Ai, ką tas kriaučius padarė! Mano kaukaružėliai be reikalo šią naktį vargo". (L. Sondeckis, 16 m.a., Kalvarijos m., Telšių aps. Užr. J. Sondeckis 1910. LTA 619/3.)

75–80. ĮŽEISTŲ AITVARŲ KERŠTAS

**75.** Gaspadinė čėrauninkė viliojo kauką. Ji išbarstydavo anglis, sudraskydavo kupetaites ir įsprausdavo žiogrį į tarpą durų. Kai kaukas atlėkdavo, tai gaspadinė be sijono jį pasitikdavo, išgirsdavo, kad kas tai ieško durų. Už durų laukdavo juodvarnis. Tai gaspadinė ir sako: „Ar laukiamasis parėjo?" Tas juodvarnis atsako: „Ja, ja". Ta gaspadinė sako: „Norėčiau pinigų". Juodvarnis: „Padėk ženklą, kokius pinigus nešti". Gaspadinė: „Aš neturiu jokio pinigo". Tai ji padėjo tik stotką toje vietoje, kur norėjo, kad atneštų pinigų. Tas stotkas buvo baltas. Dar padėjo baltą skepetaitę, kur norėjo baltų pinigų, o rudą, kur rudų. Patekėjus saulei, ji pamatė po saujelę baltų ir rudų pinigų. Antrą naktį gaspadinė durų nesklendė. Į kubilaitį įdėjo sviesto šaukštą, į kitą rūgštaus pieno, o į trečią smetonos. Ryte ir tie saikai buvo prinešti: vienas sviesto, kitas rūgštaus pieno ir trečias smetonos. Gaspadinė iš pikliavotų miltų padarė košę ir padažą atskirai. Į vidurį košės įdėjo sviesto. Tą viską nunešė ant stogo, padėjo pas kaminą. Antrą indą padėjo pieno. Kaukai parlėkė, pavalgė ir per kiauro kluono lubas pripylė lovon pinigų. Tų šeimininkų bernas pamatė, kad gaspadinė prabagotėjo. Visi sodiškiai dyvijosi, kad taip daug visko turi. Stebi, kad juodvarniai ryja ant stogo valgius. Keliavo tokia moteriškė. Apsistojo pas tą ūkininką. Ją paguldė į tą kambarį, kur varnai nešė naudą. Nakties metu ji girdi: „Iuo-iuo-iuo", vemia. Kitas pila pieną. Tai ji pamatė, kad antras varnas vėmė sviestą, o trečias smetoną į bačką. Ta pakeleivė visa matė. Jai ryte duoda valgyti, bet ji nenori valgyti, nes tai yra privemta. Susiedo vaikis pamatė, kad ant stogo vis neša valgius. Tai jis užsilipęs išėdė kaukų valgius ir ten įdėjo karvių mėšlo, į kitą šunies, o į pieną – pats savo trono... Atlėkę varnai pauostė, kad toks prastas valgis. Suprato, kad iš jų juokiasi ir jie tariasi ką daryti. Nutaria, kad reikia tas ūkininkas uždegti. „Bet kur patys pasidėsim?" Tai vienas sako: „Čia netoli yra dvi stebulės, tai jose ir būsime". Bernas tų varnų-aitvarų kalbą girdėjo. Tai jis nusikalė špuntas, su dviem iš vienos pusės užkalė stebulių galus ir jas ten pat paliko. Po kiek laiko užsidegė to ūkininko trobos. Tai tada tas vaikis prislinko prie tų stebulių, jas greit užkalė ir iš kito galo, ir nunešęs sumetė į ugnį. Žmonės to namo neatgynė ir viskas sudegė. (Žemaitija. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 462/370.)

**76.** Pasakoja, kad senų senovėje kažin koks vaikis gavo žinią, kad ano gaspadorius turi kauką. Ans pradėjo sergėti, bene pamatys tą kauką. Vieną vakarą ans pamatė, kad kaukas parlėkė ir pro čiukurą ant trobos aukšto įlėkė. Ryto metą ein veizėti ant trobos, bene pamatys kauką. Užlipęs pamatė vieną indą, kuriame buvo žildiniai. Ans suprato, kad tie žildiniai buvo padėta kaukui. Tą patį vakarą ans pamatė gaspadinę, vėl nešant kažin kokį valgį ant trobos. Paskui ans, palipęs ant aukšto, išvalgė žildinius ir įdėjo mėšlų į indą, o pats, palindęs į palėpę, klausosi, kas čia bus. Parlėkė du kauku ir pasitupė pas indą. Tuodu kauku, pamačiusiu, jog inde yra ne žildiniai, bet mėšlai, pradėjo tarp savęs šnekėtis. Vienas sako: „Matyti,

gaspadoriai mūsų nebenori, juokias iš mūsų; gausim lėkti pas kitą žmogų". Antrasis klausia: „Ar mudu už tokį paniekinimą dovanosiva tam gaspadoriui? Reikia uždegti jaują, visi ano pašaliai tesudega". Pirmasis klausia: „O kur mudu pačiudu dingsiva, kitos vietos dar neturėdamu?" – „Yra už jaujos stebulė, – atsakė antrasis, – mudu pačiudu jaują uždegusiu, pasislėpsiva toj stebulėj. Ir jei dirbam, dirbkim tuojau, kada visi guli". Tą pasakiusiu, abudu kauku išlėkė nuo trobos. Vaikis, nieko nebelaukdamas, nulipo nuo trobos ir veizi, kas bus toliau. Pamatė, kad jauja jau pradėjo rūkti. Sužadino visus, ale jau buvo nebe laikas: jauja jau buvo pusdegė. Pats, nieko niekam nesakydamas, pabėgo stebulės veizėti, kurioj buvo kaukai pasislėpę. Atradęs stebulę, vaikis gerai užkalė abudu anos galu šermukšnio kyliais (kitu medžiu negali tokių nelabų daiktų užkyliuoti) ir, atnešęs tą stebulę prie degančios jaujos, įdrėbė į ugnį. Valandėlę praleidus, sprogo stebulė taip, kad visi pašaliai suskambėjo. Ir abudu kauku sudegė toj ugny. (Kvėdarnos par. Užr. K. Būga 1903. LMD I 294/3.)

**77.** Ūkininkas Masys buvo turtingiausias. Jis turėjo tris aitvarus, kurie jam prinešdavo pinigų, avižų ir audeklų. Masys, kaip ponas, nieko nedirbo, o buvo turtingiausias: visada gražiai ir švariai apsivilkęs, gardžiai pavalgęs, jo trobos kaip stiklinės, arkliai greiti, riebūs. Ilgus metus nešė jam aitvarai turtus, o jis rytą prikepdavo kiaušinienės ir dubenį pastatydavo jaujoje, kur aitvarai, turtą atnešę, padėdavo ir valgydavo. Masio bernas krovė linus jaujoje ir rado kiaušinienės dubenį. Kiaušinienę jis suvalgė, dubenin priderge. Nusileido jaujon aitvarai, kaip trys ugninės žalgos, ir pradėjo pusryčiauti. Paragavo. Vienas sako: „Šudė". Kitas sako: „Košė". Visi paragavo ir sako: „Šudė, šudė!" Užpyko aitvarai, kad jiems Masys blogą maistą davė, sugriovė klojimą, jaują ir išlėkė. Daugiau Masiui turtų nebenešė. Masys nuskurdo, jo turtai sunyko. Nors Masys daug pinigų davė vengrams, kurie parduodavo aitvarus, kad jam duotų nors vieną aitvarą, bet aitvarai jam turtų nebenešdavo. (O. Silickienė, 90 m.a., Kurėnų k., Ukmergės v. Užr. P. Valeika 1932.XII.26. LTA 397/95.)

**78.** Vienam ūkininkui aitvaras prižadėjo parnešti pinigų, javų, šieno, bet už tai šeimininkas kiekvieną dieną privalo aitvarą šerti kleckais. Aitvaras apsigyveno ant kūtės ir nešiojo tam žmogeliui tai javus, tai šieną, tai kitus tokius daiktus. Žmogus kiekvieną dieną nešdavo aitvarui bliūdą didelių kleckų. Aitvaras paimdavo kleckus ir suėsdavo juos. Jis vadino tuos kleckus „kilkin-kliockin". Pamatęs, ateinant žmogų, šaukdavo: „Kilkin-kliockin!" Žmogui atsibodo kasdien nešioti aitvarui kleckų bliūdą ir norėjo, kaip nors juo atsikratyti. Taip jis nuėjo pas vieną gudrų senį paklausti patarimo. Senis jį pamokė, kaip reikia atsikratyti aitvaro. Tas žmogus turėjo eržilą, kurį vadino Kiete. Žmogelis liepė ūkininkui paimti vietoj kleckų to eržilo mėšlus ir nunešti aitvarui. Ūkininkas taip ir padarė. Kitą dieną vietoj kleckų jis nunešė aitvarui bliūdą eržilo mėšlo. Aitvaras čiupo už mėšlo, manydamas, kad tai kleckas. Pakramtė ir šaukia: „Kilkin-kliockin! Kietės šūds!" Labai supyko aitvaras ant to ūkininko ir išlėkė su visu kūtės stogu. (J. Motiejaitis, 25 m.a., Plikiškių k., Joniškio v. Užr. J. Čiuta 1930.VI.10. LTA 324/30.)

**79.** Norint privilioti ledoką, reika pripilti prapiestin anglių, ir jei taip iš eilės per tris naktis dingsta iš piesto angliai, tai reiškia, kad su ledoku galima sutikti. Tada reikia iškepti pautienės-kiaušinienės bliūdą, nunešti kamaron ir padėti ant girnų. Ledokai naktį pautienę suvalgo ir tą bliūdą pilną pripila pinigų. Viena moteriškė kasnakt nunešdavo pilną bliūdą pautienės ir padėdavo ant girnų kamaroje,

o užsikėlus rasdavo pilną pinigų. Žiūrėjo žiūrėjo bernas, kur jo gaspadinė pakepusi deda pautienę, nes kas rytas kepa, o valgyti neduoda. Susekęs, kur gaspadinė padeda pautienę, ją išvalgė ir tan bliūdan atliko savo reikalą, ir bliūdą vėl pastatė ant girnų. Vidūnaktį prieš gaidžius atsibaladojo senas ir jaunas ledokai. Jaunas (dar pirmą kartą jį senis atsivedė) ledokas paragavo ir sako: „Košė!" Gi senas, prityręs ledokas paragavo, susiraukė ir ištarė: „Kakie!" Užpyko ledokai už tokias vaišes ir prieš pat gaidžių giedojimą spruko pro kreigą, padegdami tą namą. Ledokai už apgavystę keršydavo. (Š. Ulčinskas, 88 m.a., Raitininkų k., Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1928.II.2. LTA 1074/102.)

**80.** Senuovėj buvo toki aitvarai, kuri visuokį turtą žmuonims atnešdava. Ir kas jin prisikalbindava, tas likdava turtingu. Vienam nešdava visuokį maistą, viską. Tai atsisies tas senis į kaminą ir maiša kuošį su samčiu: „Tu tu tu tu, kuošelate..." (2 k.) Iš vandens pasidarydava kuošė ir miltų nepilant. Vieną sykį bernas atsigulė ir gulieja. Tai tas bernas klausuos, kad jie ten šneka, kad čia padieta pyragaičių arba vadinamų kleckų dėl aitvara. Uo jie nuaja, bernas pribiega ir sujiedė tūs kleckus. Dabar parnešė nakčiu aitvaras visa kuo jiem ir nuaja jau tų pyragaičių jiesti. Nu ir kūsnį kunda ir saka: „Kaze šūds". Untrasis saka: „Kumior kliocki". Kaip jie aja, tai su visu trobos galu nuaja. Unt rytmečia atsisieda senė, kaip ir visados, užsikaitė vandenį, pasijiemė samtį ir maiša, sakydama: „Tu tu tu tu, kuošelate..." (2k.) Maiša maiša ir vis ta kuošelatė nesutunieja, – kap vandū, tap vandū. Paskiau atsiliepįs: „Su Kazia šūdais mūsų nešerk, gali kuošelę pasiblensti". Ir po tuo pradieja tie žmuonis biednieti ir biednieti, ir pasidarė tuoki, kaip pirma buva. Tą aitvarą gaudydava. Kalbiedava, kad reik sumegzti rožunčių ir aitvars tuoliau nebegali liekti. (Julija Andrulienė, 56 m.a. Gimt.: Užalksnių k., Užvenčio par. Atv.: 1911. Gyv.: 3440 Lowe Ave., Chicago, Ill. Užr. J. Balys 1949.XI.10. Arch.: R 44/6.)

81-84. AITVARAS IR MALĖJAS

**81.** Viename gyvenime buvo aitvaras. Sūnus tų tėvų, kurie turėjo tą aitvarą, vedė moterį, kuri nežinojo aitvaro. Aitvaras buvo laikomas kamaroje. Vieną kartą, kai visi išėjo kulti, marti pasiliko malti. Prisisėmė sieką rugių ir nuėjo į kamarą prie girnų malti. Mala mala, mala mala, jau su visu baigė tą sieką ir nuėjo į gryčią atsigerti. Ateina atgal, žiūri – kad vėl pilnas siekas, ir vėl mala. Bemaldama priilso ir nuėjo atsilsėti. Ateina atgal po atilsiui, žiūri – vėl pilnas siekas. „Ne, – mislija sau, – muset čia yra nelabasis, atsinešiu žiburį, nes visas girnas apverčiau miltais, o dar pilnas tebėra siekas grūdų, aš jų per dieną neišmalsiu, – ateis iš klojimo ir pradės juoktis, kad dar sieko neišmaliau, bus gėda". Taip pamislijus, nuėjo į gryčią, atsinešė balaną, apsišvietė visur po kamarą ir pamatė ant kartės juodą gaidį. „Ar šitaip, – sako, – aš jam parodysiu!" Pasiėmė pagalį, kad pradėjo mušti gaidį, kad muša, kad muša. O gaidys kad rėkia: „Kut-kudij, kut-kudij..." Ant gaidžio balso atlėkė iš klojimo boba rėkdama: „Ką tu, bestija, dirbi, čia mūsų laimė!" Marti neklauso. Gaidys, matydamas, kad nieko nebus, kad lėkė rėkdamas per langą, tai ir sudegino gyvenimą. (Liutkūnų k., Rozalimo v. Užr. I. Augustinavičius 1903.V.10. LMD I 301/15.)

**82.** Vienas gaspadorius, samdydamas berną, susilygdavo, kad jis jam algą mokės tik tada, kai bus sumalti visi javai iš geldikės, kurią jis parodys, bet kol neišmals, tai algos negaus. Geldikė toji ant pažiūros nedidelė, bet grūdų iš jos niekada negalėdavo išsemti, nes aitvaras nuolatos pripildydavo. Pristodavo bernai, maldavo per rytus, bet geldikė vis pilna, neišmalę ir išbėgdavo. Vienas kartas

nemeluos, yra sakoma, taip ir čia buvo. Sykį nusisamdė jis labai diktą berną ir kaip visus pristatė malti. Malti malė, o geldikė vis pilna. „Na, - mislija sau, - kas tai gali būti, kad aš negaliu išmalti? Turbūt kas nors atnešęs pripila, reik daboti". Dabojo kiek laiko, nieko negali nutverti. Sykį malė per visą gaidgystę, susimislijo jis pasižiūrėti, ar daug dar liko. Užsidegė šakalį, žiūri - gi juodas katinas atsisėdęs ant klapatės ir vemia grūdus. Jis išsiėmė milinį, kadgi droš tam katinui per sprandą. Katinas keberkšt ir nuvirto nuo klapatės. Beateinąs gaspadorius rėkdamas: „Kam tokį gerą katiną man užmušei?" - „Tas bjaurybė tik grūdus subjaurojo", - atsiliepė bernas ir pradėjo malti. Per kelias minutes išbaigė malti. Gaspadorius užmokėjo algą, o jis išėjo savais keliais. (P. Levonas, Žalakiškių k., Šiluvos v. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/3.)

**83.** Vieną kartą, pasakoja seni žmonės, kažin koks žmogus turėjęs kauką. Po Kalėdų tas žmogus nusisamdė vaikį. Gaspadorius, lygdamas su vaikiu, išlygo, jog vaikis turi kasdieną rytmetį sumalti po puspūrę rugių. Vaikis prisidavė. Pirmą rytą išėjo malti. Mala mala, vis negali išmalti visų rugių: vis yra ir yra puspurėj grūdų, - jau apmalė visas girnas su miltais, o grūdų malti vis nepabaigia. Jau išaušo, vadina vaikį pusryčių valgyti. Gaspadinė klausia vaikį: „Ar pabaigei malti?" Tas atsako: „Ne, nepabaigiau, dar kiek tiek liko". Antrą rytą vėl nesumala visų grūdų, tretį - taip pat: niekados negalėjo pabaigti. Atėjo nedėlės diena. Vaikis mislija sau: „Kuris čia velnias pristojo?" Pernai metą kas rytą galėjau po puspūrę lengvai sumalti, o dabar per nedėlę nepabaigiau. Kas norint čia turi būti pristojęs. Reik eiti prie kunigėlio rodos pasiklausti. Nuėjęs pas kunigą, vaikis sako: „Kunigėli, taip ir taip, ką aš turiu daryti? Man neatiduos ir algos dėl to, kad negaliu grūdų sumalti". Kunigas anam tarė: „Matyti, kad tas žmogus yra ne su doru. Todėl rytoj rytą, nuėjęs malti, kalbėk poterius ir kalbėdamas šarpiai griebk į puspūrę, ir jei ką rasi tame inde, rėžk į žemę, kad į skederlas išlakstytų". Vaikis taip ir padarė: kalbėdamas poterius šarpiai griebė į puspūrę ir ištraukė katutį; kadgi sviedė tą katutį į žemę, kad ir į skederlas išlakstė. Po to tuojau pabaigė malti. Įėjęs į trobą sako gaspadoriams: „Jau ir aš bent kartą pabaigiau malti". Gaspadinė sušuko: „O tu, prakeiktasis žmogau, ką tu padarei?" Ana bėg veizėti - katutis bedrybsąs ant grindų. Tas katutis ir buvo kaukas. (Kvėdarnos p. Užr. K. Būga 1903. LMD I 294/3.)

**84.** Vienas ūkininkas turėjo daug miškų ir žemės, todėl jai apdirbti vis samdė darbininkus. Vienais metais pasitaikė negeras samdininkas, kuris net šeimininko aitvarą visaip išjuokdavo. Kartą jų kaime buvo vestuvės. Šeimininkas jau iš anksto žinojo, kad tas samdininkas per kiauras naktis nemiegos, daužysis vestuvėse, todėl sumanė kaip nors jį sutrukdyti. Samdininkui taisantis į vestuves, šeimininkas sako: „Ne, dar neik! Pirma sumalk man šituos grūdus". Kai samdininkas nuėjo malti, ūkininkas liepė savo aitvarui nešti ir pilti į tą indą grūdus. Jis mala mala, bet sumalti negali. Supykęs, kad duos į tą indą, ir pataikė aitvarui į kaktą, kuris tuokart grūdus pylė. Bematant sumalė. Parėjęs sako šeimininkui: „Jau sumaliau". Šeimininkas nustebęs išėjo pažiūrėti. Gi žiūri - užmuštas aitvaras. Bernas išėjo vestuvėsna, o šeimininkas nuliūdęs atsigulė. (A. Kuodys, Ramygalos m. 1925.XII.24. LTA 42/51.)

85-87. KAIP APSISAUGOTI NUO AITVARO

**85.** Kad aitvaras turto nenešiotų, reikia ant to turto užbrėžti kryžių. Vieną kartą gyveno dvi seserys: viena buvo turtinga, o antra buvo neturtinga. Neturtingoji

buvo prisiviliojusi aitvarą, kuris jai nuo sesers atnešdavo miltų. Ta, pastebėjusi miltus nykstant, ant miltų kubile (užbrėžė) kryžių. Neturtingoji verda vakare košę. Įdėjo vieną saują miltų ir kalba maišydama: „Tirštėk, tirštėk, košate!" – „Šikėk, šikėk, košate! Kad jau miltai užšaudyti", – atsiliepęs kamine aitvaras. (M. Grikšienė, 89 m.a., Rūtelių k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.30. LTA 1167/640.)

**86.** Svidenių kaimo, Kupiškio valsčiaus, ūkininkas Kukenys pastebėjo, kad jo klojime kas tai kulia avižas. Sako: „Nueik, tai ant prėslo tik šiaudai, o grūdų nėr". Nuimąs tas padraikas, nuliuobiąs ir kitą rytą vėl tas pats. Taip bent nedėlią. Pradėjęs bėdavotis, tai senesnieji aptarę, kad aitvaras, ir liepė patykot. Taip jis vieną naktį, tik saulei nusėdus, pasiėmęs puodą, grabnyčią ir nuėjęs klojiman. Ten žvakę užsidegęs, pavožęs po puodu ir laukiąs. Ogi neužilgo užgirdęs: ant prėslo ku ku ku, kaip gaidys. Pakeliąs puodą – ogi gaidys, toks baltas, kad lesa, kad lesa avižas, o gurklys gurklys, tai kaip kokia terba, gal daugiau kaip pūdas avižų pareit. Jis žiūrįs, o gaidys lesąs, – tik pakeliąs galvą, pamatęs žvakę ir pradėjęs prašyt, kad paleistų. Taip Kukenys ir sakąs: „Prižadėk daugiau nebeateiti, tai paleisiu". Gaidys ir prižadėjęs. Tai kai tik žvakę užgesęs, tai nušvitę nušvitę, suūžę ir prapuolę. Nuo to karto vis dėlto avižų nebelietė. (B. Sapiegienė, 50 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.14. LTA 782/151.)

**87.** Pripyliau kartą avižų boselį ir pastačiau klėty. Šeimynai pasakiau, kad neimtų – bus pavasariui sėklai. Gal po dviejų mėnesių pasižiūrėsiu, ogi pusė bėr. Ir tą klausiu, ir tą – niekas nežino ir gana, o avižos vis mažyn. „Na, – misliu sau, – kas čia bus?" Užužymėjau, ant rytojaus nueinu – vėl imta. „Nieko nemačys, – pamisliau sau, – ir pradėjau vartavot". Vieną naktį per miegą girdžiu – lyg kas lapsi (ėda). Atmerkiu akis, gi net nusigandau, misliau: „Klėtis dega, kad šviesu apie kubilą". Ale pamačiau: aitvaras atsistojęs kad sukas, kad sukas, kaip girnapusė, po kubilą. Jau buvau surinkąs, ale kaip ir kas burną užrišo: neišrėkiu ir gana – ir matau, ir girdžiu, o nei pasijudinti, nei išrėkt. Žiūrėjau, žiūrėjau ir pamačiau: išlindo iš kubilo net mėlynas ir kaip pagaikštis pro skliautų langelį išdūmė. Kai tik aitvaras išlėkė, tai tuoj atsikėliau: jau galiu ir kalbėt, ir vaikščiot. Užsidegiau žiburį, žiūriu – avižos imtos. Rytą buvo turgus, tai nuėjau ir bėdavoju pas Leibką, kad man aitvaras avižas neša. O jis ir sako: „Tu durnas, tu nežinai kas daryt: paimk seną arklio patkavą ir prikalk ant pirkios slenksčio gripais oran – pamatysi, kad nebelies". Aš taip ir padariau. Ir kad žinotum, nuo to karto niekas nieko – ir mačijo. (A. Starkus, 40 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.13. LTA 782/149.)

### 88–96. AITVARAS IR JO ŠEIMININKAS

**88.** Senis Ezermalis turėjęs aitvarą (pūkį). Kai senis miręs, aitvaras pradėjęs vaidentis: išmėtąs degančias skalas, nužerdavęs kienius (dervas), berną nuversdavęs nuo kūtės su visais šiaudais. Ponaičiu pasivertęs, žaidęs su piemenimis. Gyventojai su jo juokais apsipratę ir nebebijoję, jam dantis rodę. Kai per daug įkyrėjęs, atvežę iš Kretingos kunigą, kad išvarytų. Kunigas kalbėjęsis su aitvaru. Aitvaras pasakęs, kad jo šeimininko nebesą, niekas juo nebesirūpinąs, užtat jis ir daužąsis. Kunigas aitvarą išvaręs į pelkes. Ezermalio sieką parsinešęs vienas kaimynas. Klėtyje siekas tiek ėmęs šokinėti, kad nunešę į pamiškę ir sudeginę. Aitvarą galima ir dabar pirkti Klaipėdoje. Keli ūkininkai turį aitvarus. (Šventosios k., Palangos v. Užr. F. Mensonienė 1935. LŽV 259.)

**89.** Meižių kaime gyvenęs Šimkūnas, kuris kitąsyk buvęs turtingiausias apylinkėje (ūkininkas). Jam nešęs aitvaras (javus). Pilnos miegos javų, suvažiuoja daug žmonių, išperka, - rytą vėl pilnos, kaip pripustytos. Bet už tai jo globėjas jį stumdydavęs ir vargindavęs po trobą. Vakare, daugeliui žmonių esant, jis pakyląs ir stumiąs nematomąjį durų link, tas jį vėl prie stalo gražinąs, kol galų gale nuilsęs ir sušilęs sušunkąs: „Matot, matot!.." Atsidustąs, o šie nieko nematą, tuomet jis einąs atsisėsti. (Meižių k., Tauragės v. Užr. J. Ramanauskas 1935. LŽV 1539.)

**90.** Buvo vienas labai turtingas žmogus. Aš taip ir maniau: „Iš kur jam tie turtai? O gal jis aitvarą turi?" Manau sau: „Ar nepaprašys jis manęs padėti kulti". Tikrai, kartą atėjo ir prašo, ar nepadėsiu iškulti. Kodėl ne! Nuėjau anksti rytą, o šeimininką jau radau klojime. Šeimininkas vėl prašo manęs ateiti kitą dieną. Aš atsikėliau gerai prieš gaidžius ir nuėjau su tamsa. Priėjau prie klojimo, girdžiu - kulia. Tai tikrai aitvaras. „Aš tau parodysiu!" Nėr kur gauti pagalio. Gi žiūriu, prie klojimo sienos stovi šluota. Aš išsitraukiau šluotkotį ir einu. Pamažu įėjau į vidų ir einu į jaują. Tik pradariau duris, kad šveisiu šluotkočiu... Tik sužibėjo ugnis ir išlėkė per aukštinį. Aš išėjau taip pat, kad nepažintų. Užsukau duris virvele, užsislėpęs stoviu. Ateina ir šeimininkas. Įėjo į klojimą ir šaukia po vardu. „Ko tu nedirbi? Kur tu?" Mane tik juokas ima. Parėjau namo. Atėjo šeimyna, o paskum ir aš. Aš ir sakau: „Šiandien ir aš ilgai užsimigau". Šeimininkas tyli ir visą rytą liūdnas. Nuo to laiko žlugo jiems turtai. (B. Ivanauskas, Kakūnų k., Karsakiškio p. 1925.XII. LTA 42/50.)

**91.** Vienas ubagas nuėjęs į Kuršą, prašąsis pas latvį į nakvynę, nepriėmę. Vienkiemis, o jau temsta vakaras, kur benueis. Nuėjęs į jų jaują ir atsigulęs po ardu. Šit gaspadinė prietemoj atnešus bliūdžiuką sviesto, smetonos, padėjus ir ėmus šaukti: „Gauši, Gauši, Gauši!" Šit iš užpečiaus atropoja didžiausia rupūžė prie to bliūdžiuko. Ta gaspadinė ir išėjus sau. Tas ubagas griebęs tą rupūžę, pabliežęs po pečium, o pečius pilnas buvęs žaruojančių anglių. Daugiau kai sprogus ta rupūžė, prismirdus pilna jauja ir tas ubagas nebegulėjęs, bet nakčia išėjęs sau. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1496.)

**92.** Mano kaimynei Barborai Stonienei aitvaras prinešdavo audeklų. Ji niekad neausdavo, o parduodavo ir turėdavo audeklų kuo daugiausia. Kam aitvaras turtus neša, tas būna visada neramus, susirūpinęs, greitai pasensta, net iš proto išeina. Stonienė, nors turtingiausia buvo visoje apylinkėje, jai tik gulbės pieno trūko, vis dėlto susirūpinus visada būdavo, be laiko pražilo. Ją vis kamuodavo aitvaras. Ji pagaliau išėjo iš proto. Išmetė virvagalį-aitvarą atgalia ranka gatvėn. Aitvaras užpyko ir sudegino trobesius ir visus turtus. (O. Silickienė, 90 m.a., Kurėnų k., Ukmergės v. Užr. P. Valeika 1932.XII.26. LTA 397/94.)

**93.** Einąs kartą apyaušrį per ulyčią pro Saplio kiemą (pasakotojo senelio) ir girdįs, kad uždurėly kas tai kalba. Nagi žiūrįs - Andrius Saplys (senelis) pasiėmęs kiaušinienės bliūdą ir peni aitvarą, o tas juodas, kaip anglis, ir ilgas, lyg koks pagaikštis, padabnas į didelį žaltį - net liuobsi, kad ryjąs. Taip jis ir sakąs: „Padėk Dieve, kūmai!" Tik tam čėse sužaibavę, o Saplys net torielką išmetęs ir pusę metų ant jo pykęs. Mat, sako, nereikia nieko sakyti, kad ir matai - ba jeigu periškadijai, tai aitvaras čielą mėnesį toj vietoj nebesirodąs. (A. Starkus, 40 m.a., Paketurių k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1936.III.12. LTA 782/148.)

**94.** Vieno ūkininko arkliai buvo gražūs, o antro blogi. Kurio buvo blogi, ūkininkas juos šerdavo kuo geriausiais javais, bet jie buvo blogi ir gana. Vieną kartą nunešė ūkininkas gorčių avižų, supylė į rindą ir, valandžiukę pastovėjęs, pamatė, kad avižos pranyko, o arkliai nė ragauti neragavo. Ūkininkas sugrįžęs papasakojo, ką jis pastebėjo tvarte. Bernas, išklausęs kalbos, tarė: „Rytoj nunešk puspūrį rugių ir supilk į ėdžias". Ūkininkas taip ir padarė. Po kiek laiko žiūri – kaimynas atbėgąs šaukdamas, kad jo arkliai nusprogo. Tada ūkininkas suprato, kad aitvaras jo supiltus javus nunešdavo kaimyno arkliams. Ir nuo to laiko daugiau taip nepasikartojo. (Jurgis Tverkus, 80 m.a., Plingių k., Girkalnio v. Užr. St. Džiugas 1938.III.7. LTA 1542/381.)

**95.** Norint aitvaru nusikratyti, reikia jam užduoti tokį darbą, kurio jis negalėtų atlikti. Vienas žmogus turėjo aitvarą. Šis visko jam prinešdavo. Po kiek laiko žmogus užsimanė nusikratyti tuo aitvaru. Jis uždavė aitvarui du darbu: pirmą – prisukti pančių iš smėlio ir antrą – uždengti stogą aguonos grūdais, kalant į kiekvieną grūdą po tris vinis. Aitvaras dirbo kelias dienas, bet nei vieno, nei antro darbo nepadaręs pats pabėgo. (I. Senūta, 82 m.a., Kabinių k., Alytaus v. Užr. V. Bardzilauskas 1936.IV. LTA 865/128.)

**96.** Buvo toks gaspadorius, jis turėjo du šimtu margų lauko, dukterį ir sūnų, ir du aitvarus. Tuo metu buvo sunkmetis, tam gaspadoriui tiedu aitvarai prinešdavo dikčiai grūdų. Iš to gaspadoriaus kiti žmonės pirkdavo svarais duoną ir grūdus. Tas gaspadorius daug pinigų turėjo. Gyveno gyveno daug metų tas gaspadorius ir apsirgo. Ir sako į savo sūnų, dukterį ir į savo pačią: „Kai aš numirsiu, tai mane nuvežkit į stubelę ir paguldykit". Ale ėjo toks žmogus, ėjo ėjo, sušalo, daėjo stubelę ir mislija viens sau: „Reik eiti į šitą stubelę". Atsidarė stubelės duris, prisikratė spalių, įėjo į vidų – šilta, pasidėjo spalių po šonu ir atsigulė. Užsiklostė ir guli. Tik išgirdo – sušnekėjo ir atsidarė stubelės durys. Įneša tą numirusį gaspadorių. Sūnus, duktė ir jo pati taip verkia, ir jie visi trys vėl išėjo. O tas žmogus taip bijosi, mislija eit, ale vėl – kai išeisiu, tai sakys, kad aš užmušiau jų tėvą. Ir tas žmogus vėl guli. Ogi palaukė biskį, žiūri – toki du ponai ir įėjo. Tiedu ponai šneka, o tas žmogus taip bijosi. O tiedu šnekasi: „Kadai mes tau slūžijom, o dabar tu mums slūžysi". Vienas ponas paėmė už kojų, kaip pakratė, ir visi kaulai išbyrėjo, tik skūra liko. O tas žmogus mislija, kad ir jam taip bus. Vienas ponas įlindo į tą skūrą, kitas sako: „Netinka". Išlindo iš tos skūros. Kitas kai įlindo, tai visai toks žmogus. O kitas susidėjo tuos kaulus, kaip išėjo, tai išėjo. Atvažiavo sūnus, duktė ir motka, pasiėmė tėvą ir nuvažiavo namo, ir pašarvojo. Prašvito, saulė užtekėjo, tas žmogus išėjo. Nuėjo pas tą gaspadorių ir įėjo į stubą. Pašarvotas tas gaspadorius. Įėjo tas žmogus, žiūri – tik gieda žmonės. Jis įėjo ir stovi. Jis žino, kad velnias į tą gaspadoriaus skūrą įlindęs. O tas žmogus į bažnyčią, apsakė kunigui. Kunigas: „Jei teisybė, tai duosiu dešimtį rublių, o jei neteisybė, tai tave pasodinsiu ant septynių metų". Kunigas pasiėmė vargamistrą ir zakristijoną ir nuvažiavo pas tą gaspadorių. Įėjo į stubą, kunigas kalbėjo kalbėjo iš tų knygų, žiūri – tik kruta toji skūra. Kunigas su šventu vandeniu – kaip išėj, tai išėj su tąja skūra velnias, o tas žmogus gavo dešimtį rublių. (Plynių k., Lukšių v. Užr. J. Žiugžda 1906. LMD I 126/30.)

97. ANIUOLIUKAI (KAUKAI) SIUVA BATUS

Kitąsyk gyveno neturtingas batsiuvys. Jis visai neturėjo ką valgyti ir kuom pragyventi. Bet dar turėjo odos vieniems batams. Jis, surėžęs odą, padėjo ant savo

dirbamojo stalelio. Jau buvo vakaras ir nebuvo kada pradėti darbą. Tą visą palikęs rytojui, karštai pasimeldęs ir ėjo pasilsėti. Bet rytą atsikėlęs rado batus jau pasiūtus. Jie buvo labai gražiai pasiūti, jis nė nebūtų taip gražiai pasiuvęs. Labai nudžiugo jis ir, jam besidžiaugiant, atėjo vienas ponas batų pirkti. Ponui tie batai labai patiko ir jis tuos batus nupirko. Užmokėjo už tuos batus du kartu daugiau, negu tie batai kaštavo. Paskui jis už tuos pinigus galėjo nusipirkti odos dvejiems batams. Nusipirkęs tą odą, jis ir vėl surėžė, ir padėjo ant stalelio. Ant rytojaus ir vėl rado batus pasiūtus, kaip aną kartą. Jis labai džiaugėsi. Trečią kartą, norėdamas sužinoti, kas taip daro, pasiliko sergėti. Ir pamatė nakties viduryje atlekiant du aniuoliukus. Radę ant stalelio padėtą darbą, sėdosi ir dirbo. Padirbę išnyko. Rytą šeimynai sukilus, jis pasakojo ką naktį regėjęs. „Tai ir mes turime kuom nors aniuoliukams atsilyginti. Aš pasiūsiu dvi poras mažų batelių, o tu pasiūk dvejis marškinėlius, nudirbk dvi poras kojinėlių, ir padėsim ant stalelio", - batsiuvys kalbėjosi su žmona. Darbo daugiau nepadėjo, tik tas drapanėles. Ir pasiliko sergėti. Atlėkė aniuoliukai, neradę padėto darbo apsirengė ir išlėkė. Daugiau neatsilankė. Nuo to laiko batsiuvys praturtėjo. (Alvito apyl. Užr. M. Rimkūnytė. LTA 260/180.)

### 98. NAKTINIŲ DVASIŲ KRIKŠTYNOS[9]

Buvo kitąsyk viena tarnaitė pas ponus, ji ten jiems virdavo valgius, šluodavo stubas, žinoma, kaip tarnaitė. Sykį paėmus šluotą krečia iš kampo voratinklius. Pamatė, kad nuo lubų nupuolė laiškas. Ji, tą laišką paėmus, nieko nesupranta. Nunešė savo ponui. Ponas perskaitė: ten buvo parašyta, kad prašo ją naktinės dvasios ant krikštynų, o daug (labai) meldžia, kad tik pribūtų. Tarnaitė labai bijojos, atsisakinėjo, bet ponui liepiant pasižadėjo eiti. Kaip tik pažadėjo, taip tuoj pribuvo trys maži vyrukai, nuvedė ją į didelį kalną, kur daug gyveno tokių mažų žmonelių. Ten pas juos viskas buvo maža: ir lovos, ir stalai, ir krėslas, ale taip viskas buvo gražu, kad nė apsakyti negalima. Šašauninkė gulėjo ant juodo medžio lovos, užklojimas jos šilku, auksu siūtas. Vygelė iš sloniaus kaulo, o geldelė čysto aukso. Kada pasibaigė krikštynos, tarnaitė norėjo eiti namo, bet jie ją meldė, kad ji prabūtų pas juos tris dienas. Ji tas tris dienas praleido didelėj linksmybėj. O kada jau ji rengėsi eiti namo, tada tie maži gyventojai jai pripylė pilnus kišenius aukso ir išvedė ją iš kalno. O kada ji sugrįžo pas savo poną, į savo stubą, ji ėmėsi už savo paprasto darbo. Išėjo jai nepažįstami ponai, klausė jos, ko ji čia nori. Sako: „Aš čia tarnauju, aš tik keturias dienas buvau svečiuos". - „O pas kokius ponus čia tarnavai?" Atsakė: „Pas tokius ir tokius, tik aš jų nematau". O anie jai sako, kad tie ponai jau numirę 10 metų atgal. Tada pasirodė, kad ji ten ne tris dienas buvo, ale 13 metų. (Jankauskas, Ožkabalių k., Bartininkų v. Užr. V. Basanavičius 1905. LMD I 133/175.)

## IV. RAGANOS IR BURTININKAI

### 99. RAGANĖS MERGOS PAKASYNOS

Kitą kartą buvusios taip aptariamos motina ir duktė, kad jos esančios raganos. Ta duktė ir įsimylėjus vieną tokį jauną vyriškį iš susiedų, o tas labai gražiai mokėjęs giedoti. O tas vyriškis nenorėjęs imti dėl to, kad jos taip jau nutariamos nuo žmonių. Daugiau, kai jis jau einąs ant jos užkurioms, tai ta duktė iš tos priežasties

[9] Šita sakmė yra aiškiai vokiškos kilmės. J.B.

ir numirus. Na, tai kaip jau ji numirus, tai tas tėvas ir motina užgultinai prašą ir prašą, kad jis eitų ir eitų jos apgiedoti. Saką: „Kad jau tau nebuvo padabonės, eik nors jos apgiedoti". Šis neinąs ir gana. Jie jam duoda rublį už vieną naktį, šis bo neinąs ir neinąs. Na, daugiau šis einąs vakare į klojimą pelų atsinešti. Šit jam peludėj pelus besisemiant ir įeinąs toks seniukas su skrebeliais kailinėliais apsivilkęs, šiam ir saką: „Tai kad tau rublį duoda, ko tu neini?" Šis atsakęs: „Tai kad ji tokia ragana, tai ko aš eisiu, bijau!" Seniukas saką: „Nebijok, eik ir gana! Eime ir aš tau padėsiu. Per naktį giedok, bet rytą tai nė pro vartus neleisk". Daugiau jiedu ir nuėję, atsisėdę ir giedą. Kad jiedu giedą, tai taip gražiai einą, kai tas seniukas jam pritariąs. Giedoję giedoję, nuo vakaro žmonių dar buvę, paskui visi žmonės išėję, išsivaikščioję ir namiškiai sugulę, kad jiedu vienu du tepasilikę. Jau pačios išvakarės, niekur niekas nebebrazda ir ėmus ši mėtyti: vieną ranką numetus, kitą ir ėmus sėstis. Sėsdamos sušukus: „Ponaičiai, neškit ugnį!" Tas seniukas tuoj šį pavertęs į pliauską ir pakišęs į palubį, į pabalkį, o pats išbėgęs laukan. Daugiau tie ponaičiai tiktai nešą žarijas ir verčią šiai į gerklę, o ši tik prunkščianti ir prunkščianti į tą kertę, kur jiedu sėdėję. Taip priėjus karščio visa gryčia, kad jam po pabalkiu nevet sermėga sugruzdėjus. Dirbęsis dirbęsis ligi pat gaidžių. Daugiau tiktai gaidys kakaryko! Daugiau ši nuo lentų brinks žemyn ir nuvirtus, ir tie ponaičiai visi išlakstę sau, pražuvę. Šit ir tas seniukas įeinąs, šį išsitraukęs iš palubės ir vėl atvertęs į žmogų. Ir vėl susėdę gieda. Bet sakęs: „Tu jai nieko nedaryk, nekelk ant tų lentų, kad ir jie tave kažin kaip prašytų". Daugiau rytą atsikėlę tėvas, motina įeina į tą trobą, atrandą šį begiedantį, o ta jų duktė nuvirtus. Pakraipę galvas, kaip čia galėję būti, ir prašą, kad jis padėtų užkelti ant lentų, bet šis niekaip nepadedąs ir nepadedąs. Saką tas tėvas ir motina: „Na, kad jau tau nebuvo padabonės ant jos, tai nors dabar padėk mums užkelti ant lentų". Šis ne ir ne. Jie patys užkėlę, paguldę, kaip buvus. Rytą susirinkę žmonių daugiau, jau taisąsis į kapus leisti. Na, tie seniai vėl šio prašyt, kad padėtų nulydėti, nugiedoti į kapus. Šis anė kaip. Žada jam pinigų 2, 3, 5 rublius, bet šis ne ir ne. Daugiau išleidę pro vartus, o šis einąs į kluoną. Tai pro vartus leidžiant ir prašnekus: „Tavo ščėstis, mano neščėstis, tu nebebūtum pargrįžęs namo, būtum su manim kartu į duobę atsidūręs". (Silvestras Slančiauskas, Rudiškių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208A/38.)

### 100-101. RAGANOS JOJA ANT AVILIŲ ŽIRNIAUTI

**100.** Nebuvo apkalbėtos dvi mergos, niekas jų nežinojo (raganomis esant). Prieš Tris Karalius vakarą šokdamos [tos mergos] sušilo, išėjo prasivėdinti. Priesieny buvo berniokas ir klausė, ką jos kalbėjosi. Viena klausia kitos: „Kur šiąnakt josim?" - „Josim mėnesį perkirsti". - „Ne, šiąnakt jokim ten, kur yra žalių žirnių". - „Ant ko josim?" - „Yra avilys pašalėj". Tas berniukas nuėjo ir įlindo tan avilin. Palaukus ateina abidvi mergos, sėdo ant avilio, pasikėlė aukštyn ant pavietrės ir joja. Viena sako: „Kas čia yra, sunku jot, turbūt čia yra žmogus?" Kita sako: „Ne, neteisybė". Atjojusios prie žirnių pametė avilį žirniuose, o pačios nulėkė prajėvus darydamos. Viena sako: „Kai žirnių žiedų priraškysiu, tai kam tik duosiu, tas bus sutrauktas". O kita sako: „O kai aš priraškysiu žirnių žiedų ir kam juos duosiu, tas bus negyvas". Jis palaukęs nusiraškė žirnių žiedų. Priėjusi prie avilio viena merga sako: „Gana žirniauti, dar reikia šią naktį ir mėnesį perkirsti". Atsisėdusios ant avilio nujojo, mėnesį perkirto ir joja atgal. Viena sako: „Kas čia yra, kodėl sunku, turbūt žmogus yra?" Antra atsako: „Nėra jokio žmogaus". Prijojusios pametė avilį pašalėj. Tas berniukas Trijų Karalių šventėj nuėjo bažnyčion. Kai jis turėjo prie savęs žirnio žiedą, tai jis mato, kad pusė bažnyčios raganos. Jis užkišo kunigui tą žiedą už kamžos. Kunigas sugrįžo iš sakyklos ir sako kunigams: „Aš šiandieną

nesakysiu pamokslo, nes negerai bažnyčioj". Berniukas dabar parodė kunigui tą žiedą. Kunigas paklausė berniuko, kur jis žiedą paėmė. Berniukas papasakojo ir pasakė, kad mėnesį perkirto. Kunigas, sumindžiojęs žiedą po kojom, prisakė berniukui, kad jis niekam nepasakotų, nes jos jam atimsiančios gyvybę. Jis kunigui prižadėjo nekalbėti. Po vakarienės nuėjo vakaruoti. Žmonės kalbėjo, kad matę mėnesį perkirstą. Berniokas atsiliepė sakydamas: „Aš ten buvau ir tai nieko nesakau, dar buvau šianakt ten, kur yra žirnių paraškomų". Vėliau jis išėjo į kiemą, tos mergos išbėgusios jį sudraskė į kąsnelius.

Netoliese buvo mergaitė 12 metų, kuri tai matė ir kuri visiems pasakė. Visi kunigai kreipėsi prie karaliaus, kad lieptų visas raganas sudeginti. Tuomet kūrė laužus ir vedė raganas deginti. Liko tik trys raganos Lietuvoj: Akmeniuose, Žviliūnuose ir Kulbagaly. Dabar iš tų trijų priviso labai daug. Terpeikiuose priplatino jau tris kiemus, o Žviliūnuose visą ulyčią, tik du kiemu tėra neapraganautų, Akmeniuose penki geri, o devyni raganiai. O Kulbagaly išsinaikino, neužauklėjo toji ragana vaikų, ji pati visus išraganojo. Vieną sūnų užaugino ir apženijus norėjo apraganauti. Bet marti buvo teisinga moteriškė. Pamatė, kad velnias botagu ją lupa. Raganai liepė ir tą sūnų pažadėti, ji jam pažadėjo. Liepė pasiversti gyvate, nueiti pirtin ir vanojantis įkirsti sūnui. Išėjo vyrai pirtin, marti pasiėmė pagalį ir nubėgo į pirtį. Stovėdama prie pirties, pamatė atžliaužiant gyvatę į pirtį. Marti rėžė pagaliu ir ragana išsitiesė negyva prie pirties. Ateina sūnus iš pirties, raudodamas po motinai. Marti sako: „Kas ji per motina, ji ragana. Ji ėjo tave nužudyti, o dabar ji jau svieto nebenaikins". Dabartinės raganos prastos, ne tokios, kaip seniau buvo. Jos tik naktį nuėjusios nukerpa aveles arba žmogų kvapu užleidžia. Kas žino, tas gali išgelbėti žmogų nuo raganystės. Yra dar žolių nuo raganystės. Reikia priraškyti anksti pavasarį varinčių, kol dar gegutė nekukuoja ir griausmas negraudžia, jų suvirinus duoti žmogui, žmogus išvemia raganų nuodus. (Palėvenės bk., Kupiškio v. Užr. J. Elisonas 1910. LMD I 66/23.)

**101.** Seniau ir raganos ateidavo vakarėliuosna. Niekas ir nesuprasdavo, kur ragana, o kur merga. Vienam vakarėly bernas šoko ir sušilęs išėjo namelin ataušti. Užsimetė už durų, kad jo niekas nematytų. Jam ten bestovint, išėjo 3 mergos iš pirkios (tai buvo raganos) ir ūtura tarp savęs, kur joms dabar joti. Susiūtura joti šiltan kraštan, kur dabar vasara: „O į ką mes josime?" – klausia viena. Susiūtura joti į avilius (sode buvo dykų avilių). Bernas išbėgo greit sodan ir įlindo dykan avilin. Raganos atėjusios apžergė avilius ir joja šiltan kraštan. Dvi joja greit, o trečia vis lieka, lieka toji, kurios avily yra bernas. Nujojo šiltan kraštan, avilius pastatė ir pačios nuėjo, kur joms reikia. Bernas iš avilio išlindo (netoli žirniai buvo), tai anas žirnių su virkštėmis prirovė, prirovė ir avilin prikrovė. Tada pats avilin įlindo ir laukia mergų. Mergos atėjo, avilius apžergė ir vėl nujojo vakarėlin. Mergos raganos sode paliko avilius, įėjo vakarėlin, ir bernas paskui jas nuėjo su virkštėmis. Tai tada visi suprato, kad anos raganos ir kur jos buvo. (Antanina Bulkienė, 40 m.a., Naubėnų k., Salako v. Užr. Elž. Rūkštelytė 1939.XI.20. LTA 2144/29.)

### 102–105. RAGANŲ SUSIRINKIMAI

**102.** Kripiškių kaimo ribose (dabar kaimas išskirstytas), Imbrado valsčius, Zarasų apskritis (nuo Suvieko 3 km), yra Raganiškių vienkiemis. Trobesiai to vienkiemio pastatyti ant aukšto Raganų kalnelio. Dar baudžiavos laikais vienas bernas, vardu Jonas, prieš pat Jonines atsigulė pogulio, pailsėti klojiman ant šieno. Jam besnaudžiant į klojimą, įėjo trys mergos, dvaro darbininkės. Jos ėmė tarp savęs balsiai kalbėti. Bernas ėmė klausyti. „Kurį arklį pasirinksi?" – paklausė vyresnė

merga. „Ugi šitą", - atsakė kita merga, rodydama seną papuvusį kelmą. „Aš pasirenku štai šitą", - tarė pirmutinė merga ir nurodė kitą kelmą. „O aš imsiu šitą arklį", - prabilo trečioji merga, rodydama trečią kelmą prie jaujos, netoli berno guolio. Bernas ėmė smalsiai klausyti mergų pokalbio. Iš kalbos paaiškėjo, kad šv. Jono naktį mergos susitarusios joti į Kijevą. Paskum mergos išėjo iš klojimo, berno nepastebėjusios. Naktį apie 11 valandą bernas įėjo į klojimą ir atsisėdo ant papuvusio kelmo, laukė mergų. Smalsumo pagautas laukė, kas bus. Neužilgo klojiman įėjo ir tos trys mergos. Jos atsisėdo ant kelmų, berno nepastebėjusios. Kai tik mergos susėdo, kelmai pasikėlė į orą ir ėmė taip smarkiai kažkur skristi, kad net vėjas švilpė pro berno ausis. Pagaliau visi atsidūrė Kijevo mieste. Bernas vaikščiojo po miestą, gėrėdamasis gražiais vaizdais. Turguje jis sutiko tris mergas, su kuriomis čia atsidūrė. Mergos jį pažinusios ir ėmė jo klausinėti, kuriuo būdu čia pakliuvęs. Klausė, ar jis raganius esąs. Bernas atsakė, kad jis ne raganius, tik atjojęs kartu su jomis ant papuvusio kelmo. Suprato bernas, kad jo bendrakeleivės yra tikros raganos. Jis ėmė jas prašyti, kad jo nepaliktų Kijeve ir vėl tuo pačiu būdu atgabentų į Kripiškius. Mergos sutiko, tik nuo jo paėmė žodį, kad paslaptį niekam nepasakos. Jei savo žodį neišlaikysiąs, tai būsiąs didelis nemalonumas. Bernas sutiko. Naktį bernas su mergom tuo pačiu būdu atsidūrė namie. Bet jis savo paslapties ir savo žodžio neišlaikė ir papasakojo visą įvykį savo draugui. Tas pasakė kitam, kitas - trečiam ir taip neužilgo paslaptį sužinojo visos apylinkės žmonės. Sužinojo ir Suvieko dvaro ponas, ir liepęs tas tris mergas suimti, ir atvesti į dvarą. Ponas liepė jas sudeginti ant kalnelio, kurį dabar Raganų kalneliu vadina. Raganos buvo ponui įskundusios ir berno Jono sužadėtinę, kad ir ji esanti ragana. Ponas ir tą mergaitę liepęs sudeginti kartu su tomis raganomis. Raganos sudegė. Kada liepsnos pakilo nuo laužo, iš trijų raganų burnų išlindo trys sparnuoti žalčiukai ir nuskrido Čičerio ežero link. O ketvirtoji mergaitė buvo nekalta, nes iš jos burnos niekas nematė išlindusio žalčio. Bernas už paslapties neišlaikymą buvo nubaustas: žuvo jo mylimiausia mergelė. Dabar tą vietą žmonės vadina Raganiškiais. (A. Cibulskis, 27 m.a., Suviekas, Imbrado v. Užr. A. Urbonas 1935.VII.16. LTA 898/122.)

**103.** Naukaimyje, Šiluvos parapijoje, gyveno žmogus, pavarde Liambartas. Jis mirdamas paliko vieną sūnų, septynias dukteris ir dar neseną moterį. Sūnus mirė jaunas būdamas, užtai Liambartų pavardė išnyko. Visos septynios dukterys buvo raganės. Visi žmonės tą žinojo. Vieną sykį buvo toks atsitikimas. Buvo pas jas bernas, vardu Adomas Ramanauskis. Jis jau seniai girdėjo, kad jo šeimininkės yra raganos, ale nenorėjo niekam tikėti. Jis nusaugojo, kad visos septynios seserys kožną naktį kažin kur prapuldavo, ale kur, tai to niekas nežinojo. Adomas užsimanė dažinoti. Buvo tai naktis prieš šv. Joną. Pavakariais jis įėjo į grinčią ir pasikavojo. Gerai sutemus, įėjo viena sesuo, pasiėmė iš po pečkos indžiuką su kažin kokiu tepalu, pasitepė pažastis ir išlėkė pro aukštinį. Atėjo antroji ir padariusi taip, kaip ir pirmoji, išlėkė pro aukštinį. Po to atėjo po vieną trečia, ketvirta... septinta, visos pasitepė pažastis ir lekia pro aukštinį. Septintoji pasitepė ir indžiuką pastatė atgal po pečka. O Adomas viską mato. Priėjo ir jis prie pečkos. Pasiėmė indžiuką ir pasitepė su tepalu pažastis. Ale pabūgo, kad pradėjęs lėkti per aukštai neiškiltų, na tai prie kojų prisirišo piestą. Taip prisirengęs pastatė indžiuką po pečka, o pats pasispyrė su kojomis ir išlėkė per aukštinį ir per čiukurą. Lekia par orą, kad net ausyse švilpia. Nulekia tiesiai ant Šatrijos kalno. Žiūri, visas kalnas apstotas raganomis. Tarp to būrio ir visos septynios Liambarčikės besisukinančias. Vyriausioji sako, pamačius savo berną, priėjo prie jo ir sako: „Adomai, ar ir

tu čia?" - „Čia". - „Tai ką tu čia veiksi, jok namo". Padavė jam tokį gražų širmą arklį ir liepė sėstis. Jis užsisėdo ir nujojo nuo kalno žemyn. Bejodamas užmigo, o pabudęs žiūri - ant pakumpusio beržo besėdžiąs. Ant rytojaus jis norėjo vėl rasti to tepalo ir lėkti ant Šatrijos kalno, bet tepalo nerado, jos sugrįžusios pakavojo. (Ona Vaičiulienė, Žalakiškiai, Šiluvos par. Užr. Pr. Šivickis 1905. LMD I 144/49.)

**104.** Netoli Luokės miestelio, Žemaičių krašte, yra didokas ir gražus Šatrijos kalnas. Senovėje kalnas, kaip ir visas kraštas, buvo apaugęs gražiais skujučiais, o pačiame kalno viršuje stovėję puikūs raganų rūmai. Kas metai, kada būdavo trumpiausia diena ir ilgiausia naktis, į tuos rūmus susirinkdavo Lietuvos burtininkai ir burtininkės, raganiai ir raganos pasitarti raganavimo reikalais. Tie raganiai ir raganos turėję tokios galios, kad net žmones galėdavo gyvuliais ir kitokiais daiktais paversti. Vieną tokį vakarą, kai raganiai ir raganos turėjo padaryti savo susirinkimą Šatrijos kalno namuose, į kelionę ėmus ruoštis ir Pelakių sodžiaus gyventoja Daubrienė su savo ištikima tarnaite. Prieš dvyliktą nakties jos abidvi kamine išsivirusios kažin kokios tyrelės, išsitepusios ta tyrele sau pažastis, kaktas ir išlėkusios iš namų. Bet moterų darbą matęs vyras. Taip jis nuėjo į kaminą ir tyrele pasitepė pažastis, kaktą. Bematant bernas pakilo į orą ir nelygu vėjo nešamas nulėkė į Šatrijos kalną. Nulėkęs žiūri, jo šeimininkė ir merga bevaikščiojanti ir besijuokianti tarp daugelio svečių ir viešnių. Daubrienė vos tik pamatė berną, tuoj puolė jį prašyti, kad įsirašytų į raganų draugiją. Berniukas sutiko. Bet kai reikėjo pasirašyti į knygą, tai jis velnio vardo vietoje parašė Kristaus vardą. Tą valandą rūmai sugriuvo, visi raganiai ir raganos išnyko, liko tik vienas bernas su knyga, kurioje jis įrašė Kristaus vardą. Nuo to laiko Šatrijos kalne nebebuvę jokių rūmų ir niekuomet nebesirinkdavę raganiai ir raganos. (I. Slaveniūtė, 37 m.a., Seinai. Užr. N. Marcinkevičiūtė 1933.I.2. LTA 449b/154.)

**105.** Raganos galėdavo išeiti per bile kokią vietą. Gyveno vieną kartą žmogus su pačia ragana. Ilgą laiką jis nežinojo, kad jo pati yra ragana. Visos raganos Joninių naktį eina košės valgyti. Tą naktį atsigulė tas žmogus su pačia ir, būdamas pavargęs, greit užmigo. Pati pajutusi, kad vyras miega, atsikėlė, paguldė prie vyro šluotą, o pati, pasikasojusi andaroką, išlindo per kaminą ir nubėgo į raganų balių. Tą viską pastebėjo jos vyro broliai, kurie buvo pasislėpę ir žiūrėjo, ar ji tikrai išskris. Jai išlėkus, jie atėję prikėlė vyrą ir paklausė, kur jo pati. Vyras pabudęs rado prie savęs begulinčią šluotą, o pačios nebuvo. Tada jis pasiėmė virvę, gerai insibrankino (sušlapino vandeny) ir laukė parskrendant pačios. Kai tik atėjo dvylikta valanda nakties, pati įlindo visa šlapia per kaminą. Tada jis su įbrinkusia virve taip ją išlupo, kad ši daugiau niekuomet nepasiversdavo ragana. (I. Senūta, 82 m.a., Kabinių k., Alytaus v. Užr. V. Bardzilauskas 1936.IV. LTA 865/135.)

### 106–112. RAGANOS JONINIŲ RYTĄ ATIMA KARVĖMS PIENĄ

**106.** Kaip pasakoja nekurie žmonės, maždaug prieš 110 metų, viena jauna 13 metų mergaitė (dabar jau seniai mirusi) pasakojo iš šv. Jono papročių tokį atsitikimą. Ji ėjo anksti rytą, saulei netekėjus, per rugių lauką ir pamatė moteriškę rugiuose: lig pusei nusiėmus rūbus, palaidais plaukais. Ji turėjo rėtį ir krėtė į jį nuo rugių žiedus. Tai buvo jų kaimynė. Jai užklausus, kodėl ji šitaip daro, ji labai nusigando, kad ją pamatė, ir labai įprašė, kad apie tai niekam nieko nesakytų. Ją prisaikdino, kad ji tylės. Davė daug dovanų ir ji nesužinojo, kodėl ta moteriškė žėrė į rėtį rugių žiedus. (Višakių Rūdos p. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 507/24.)

**107.** Vienas bernas šv. Jono ryte išsipančiojęs varėsi namo iš ganyklos arklius. Varydamas per pievą, jis pamatė tris moteriškes, kurios pasilenkusios ant žolės, kaip ir ją raudamos, kalbėjo: „Imkim imkim, nepalikim! Imkim imkim, nepalikim!" Kai bernas priėjo arčiau, jos pranyko, o jis, nuėjęs į tą vietą, kur jos buvo ėmę, pradėjo su pančiais braukti, kaip šienaudamas, ir sakyti: „Ką paliksit, aš paimsiu. Ką paliksit, aš paimsiu". Parvaręs arklius namo, jis pakabino pančius pas tvartą ant vagio ir pastebėjo, kad iš jų teka pienas. (Višakių Rūdos p. Užr. J. Dovydaitis 1932. LTA 507/22.)

**108.** Šv. Jono rytą anksti paima apynasrį ir už pavadžio trauko po rasą. Kai apynasris nuo rasos sušlapęs yra, įneša į tvartą ir pakabina palubėje. Nuo apynasrio pradeda varvėti pienas į padėtą po juo kokį nors indą. Paskui tas pienas reikalinga sugirdyti savai karvei. Tai tuomet ir bus atimtas pienas iš kaimyno karvės. Savo karvė pradės daug pieno duoti, o kaimyno visai mažai beduos. (Z. Tervida, Pavaduokšnės k., Kuktiškių v. Užr. J. Dačinskas 1932.X.31. LTA 430/42.)

**109.** Vienas bernas ėjęs per laukus su apynasriais šv. Jono rytą. Matąs bobą: tąso ežiom maršką ir šaukia vardais karves. Anas paėmęs apynasrius, velkąs žemėj ežia ir šaukiąs: „Margoji, žalioji!" Parnešęs apynasrius ir nubrukęs už varčios. Išeinanti paskui gaspadinė ir matanti - pienas teka. Ana nusigandusi rėkti. Nusgandęs ir bernas, o pienas per metus tekėjęs. (A. Mažiulis, 58 m.a., Žukliškių k., Dusetų v. Užr. A. Mažiulis 1935.XII.2. LTA 720/34.)

**110.** Gyveno Rimaisų kaime (Ramygalos parapija) tokia boba. Ji turėjo vieną karvę, ale pieno pas ją būdavo, kiek nori. Ta boba, būdavo, kaip tik rasa, pasiima milžtuvę ir velka ją per žolę. Ir pas ją sueidavo viso kaimo pienas: ji turėjo pieno kaip vandens, o kiti - nė lašelio. Vieną rytą žmogus ėjo namo, arklius sužiūrėjęs. Ir mato, kad boba po rasą laksto su milžtuve. Žmogus ir sako jai: „Padėk Dieve!" Ta boba nieko neatsakė, tik labai nusigando. Žmogus parėjo namo. Jis pakabino apynasrius priesieny, o iš jų kad bėga, kad bėga pienas. Mat kažkaip tas pienas perėjo iš čerauninkės milžtuvės į ūkininko apynasrius. Paskui čerauninkė kažką vėl padarė ir pienas sugrįžo pas ją. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.6. LTA 859/38.)

**111.** Šv. Jono naktį auštant eina dvi raganos ir nešas apynasrius. Priėjo prie pievos ir ėmė apynasriais braukyti per rasą, o iš rasos pienas apynasrin kad bėga, kad bėga. Žiūri - netoli ir karvės, o tos kad dūksta, kad dūksta. Nustojo braukyti apynasriais, ir karvės nebedūko. Rytą atėjo gaspadinė laidyti karvių ir žiūri, kad nėra pieno. Sako, kad raganos šitaip atima nuo karvių pieną. (G. Būgienė, 75 m.a., Pažiegės k., Dusetų v. Užr. J. Būga 1937. LTA 1418/553.)

**112.** Šv. Jono rytą vienas žmogus, nuvedęs arklį ir eidamas namo, žiūri - eina boba ežia, rauna žolę ir kalba: „Tu žalioji, tu margoji tuska". Šitas žmogus štukavodamas nusiavė vyžą ir ją tęsdamas taip pat kalba, kaip šitoji boba. Parėjęs namo, užkabino vyžą ant tvoros ir žiūri, kad iš jos pienas teka. Tada žmogus išsigando. Nežinodamas, kas daryti, įmetė vyžą pečiun, kad sudegtų - ir pečiuj taip pat teka pienas. Bet per ilga vyža sudegė. Po to atsitikimo pradėjo anas provyti, kaip jam atsitiko su vyža, kad pienas tekėjo. Tai kiti pradėjo sakyti, kad tau griekas, kad tu taip padarei. Tai tas žmogus nuėjo spavedin, ėmė pasisakė kunigui. Tai kunigas tris metus nedavė išrišimo. (Mag. Kviliūnienė, 87 m.a., Degučių k., Obelių v. Užr. J. Skrebys 1938.VII.8. LTA 1678/78.)

113-122. UŽKERĖTŲ GYVULIŲ ATITAISYMAS

**113.** Vienos gaspadinės karvei buvo atimtas pienas. Kažkas jai patarė nusiskinti yzapą (toks augalas) ir per jį melžti karvę, po to jį duoti karvei suėsti. Ta gaspadinė taip ir padarė. Jai bemelžiant, atėjo jos susiedka čerauninkė, kuri ir buvo jos karvę pagadinusi, ir sako jai: „Ką čia dabar dirbi?" Vos spėjo čerauninkė pasakyti tuos žodžius, kaip karvė pagriebė iš savo šeimininkės tą žolę ir suėdė, kad nė ji pati nepajuto, kaip karvė jai iš rankų ištraukė tą yzapą. Po to karvė atsitaisė, išgijo. (Ona Babonienė, 95 m.a., Pagraužio k., Girkalnio v. Užr. J. Kasparaitis 1938.IX.10. LTA 1727/114.)

**114.** Vienai Radžiūnų kaimo moteriai raganos pagadino karvių pieną: niekas nebesiskiria ir tiek, - tik pamelžk, tai tuoj ir sutraukia, nenusistoja ir tiek. Taip ji, pasiėmusi skarelėn sūrį, sviesto kiek ten, marš Rudiliuos pas Kubilių. O tas Kubilius tai būdavęs tartum koks tų raganų karalius. Tai kai ji nuėjusi, tai jis ir klausiąs: „Ko nori, kad būtų tam žmogui už tai, kad tau pieną pagadino: ar kad jis per metus pieno nevalgytų, ar kad apžabaltų?" Ji atsakiusi, kad gal pieno nevalgytų. „Na, tai gerai, eik namo". Ta, palikusi sūrį, sviesto, ir išėjo. Mat tokie žmonės pinigais už pagalbą neimdavo, o tik gastinčiu: kas sūrį, kas abrūsą, kas lašinių. Akurat, sako, bruks ten jos kaimynka, ir nebegali pieno valgyti. Kaip tik piena pamato, nors ir tik pamelžtas, šiltas ir jau norėtų, kaip tik artyn į burną, tai taip piene ir voliojasi kirmėlės, kaip nykščio galas, baltos, o širdis ir neužleidžia. Tai taip per visus metus. (Morta Madeikienė, 70 m.a., Karklynės k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1938. LTA 1667/109.)

**115.** Stanaičių kaime, apie Kybartus, pas pasakotojo (Prano Šmito) tėvukus atėjo ubagė. Davė jai almužną. Prašo ji gerti. Padavė vandens. Nueina ji į kitą namo galą, kur gyveno duonininkė ir prašė pieno. Ta davė ir duonos. Ant rytojaus apsirgo šeimininko karvės - bliauja, neduoda pieno. Duonininkės gi sveikos. Šeimininkas vytis tą ubagę. Pasivijo ketvirtame kaime ir parsivežė. Ta boba tvarte užsikabino, užsikamšė langelius ir kažin ką darė. Paskui išėjo iš tvarto ir pasakė: „Po saulės laidos galit milžti". Apdovanojo tą bobą. Karvės atsitaisė. (P. Šmitas, Starkų k., Vilkaviškio v. 1931.XII.7. LTA 325/48.)

**116.** Marija Trukliciene, Sniegiškių kaimas, Dusetų parapija, štai ką pasakė. - Aš šv. Jono rytą, dar saulei netekėjus, išvedžiau pamilžus savo karvę laukan ant kepelių (tokia lauko vieta). Tiktai karvę pririšau ir saulė ėmė tekėti. Aš einu namo, pamačiau - atbėga boba, kurią visi vadina čėrauninke. Ji bėga tiesiai į mano karvę. Aš atsitūpiau už krūmo ir žiūriu, ką ji darys. Mano karvė buvo žala. Ji prie jos priėjus paėmė kvartūką, glosto ir sako: „Žalut, žalut, duok daug pieno". Ji nuėjo. Aš tada priėjau prie karvės, žiūriu - tešmuo toks kietas, pilnas pieno, nors mano jau buvo milžta. Parsivedžiau karvę namo, pradėjau melžt, bet nieko negavau. Karvė trypia, spardos... Priėjo ir mano vyras Antanas. Ir jis nieko nepadarė. Aš pradėjau verkti, ir Antanas verkia. Mums beverkiant, atėjo Zvanienė ir paklausė, dėlko mes verkiam. Mes visa jai pasakėm. Zvanienė apžiūrėjo karvę ir sako: „Matos, kad karvė apčėravota - pienas atimtas. Bet aš ją išgydysiu. Duokit sietą ir vandens". Atnešiau sietą ir vandens. Ji padėjo sietą ant karvės kryžiaus ir pilia į sietą vandenį. Paskui man sako: „Tūpkis ir laidyk". Aš pradėjau melžti. Primelžiau pilną kibirą pieno. Dabar ji sako: „Pilk šitą pieną kryžiškai ant karvės nugaros". Aš perpyliau. Tada sako: „Ir vėl laidyk". Dabar primelžiau pusę kibiro pieno. Zvanienė sako: „Dabar pilk šitą pieną ant pirmutinių ir paskutinių karvės

kojų". Aš kai pyliau, tai karvė tik trypia ir trypia. Taip karvė ir atsitaisė. Paskiau Zvanienė pasakė: „Šitos karvės nelaikykit, parduokit. Be to, žinokit, kad šv. Jono rytą saulei tekant ar prieš tekėjimą karvių laukan vesti negalima. Reikia jas vesti tiktai saulei patekėjus". (M. Truklickienė, 50 m.a., Sniegiškių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.VIII.3. LTA 14/34.)

**117.** Šioj vietoj (Pajaučiakapy) kažkada aręs jaučiais ūkininkas Gleiznius. Tada gyvenusi Šinkarkoj (Valų dvaras) burtininkė užbūrusi Gleizniaus jaučius ir jie pastipę, vos tik grįžus namo, dar nespėjus iškinkyti iš jungo. Gleiznius nuėjęs į Berzgainių dvarą pas kitą burtininką Bačanskį (prašyti) patarimo. Šis liepęs nulupti jaučiams odas, jaučius užkasti arimo vietoj, o išėmus jaučių širdis pakabinti gryčioj virš rūkstančios krosnies. Tada turinti ateiti kaltininkė burtininkė, kuri stengsiantis ką nors pačiupti iš Gleizniaus gryčios. Bet jai nieko nereikią duoti ir iš namų išmušti. Taip ir atsitikę: atėjusi iš Šinkarkos boba burtininkė, Gleiznius ją išmušęs iš namų. Kiek pasibasčiusi toji moteris pasikorė. Ją užkasė irgi šalia jaučių. Ji pradėjo vaidentis, naktimis žmonėms ramumo neduodavo. Tada žmonės, klebono patarti, ją iškasę, nukirtę galvą, padėję ją tarp kojų ir vėl užkasę. Po to apylinkėj aprimę, o žmonės jaučių ir bobos užkasimo vietą ėmė vadinti Pajaučkapiu. (Valų k., Žemaitkiemio v. Užr. T. Lukošiūnienė 1935. LŽV 717.)

**118.** Kartą pasakotojo karvės buvusios sučerėtos, nebedavusios pieno, ėdusios akmenis ir kaulus. Vienas senas Kražių bažnyčios kunigas pataręs taip padaryti: vakare, uždegus grabnyčios žvakę, po karvių papilvėmis kryžmai parūkyti, kiekvienai karvei ant nugaros užlašinti po kryžių ir į milžtuvės dugną įlašinti kryžių. Taip padarius laukti ryto meto. Kas pirmas atbėgs į namus, tas bus sučerėjęs jų karves. Tam čėrauninkui nieko nepaskolinti ir jokio daikto neleisti iš namų išnešti. Geriausia išginti iš namų. Taip padarius, to čerauninko tiek karvių nusprogs, kiek jis buvo sučerėjęs. Taip jie ir padarė, kaip kunigas patarė. Rytą, vos tik visi sukilo, atbėgusi viena kaimynė prašo ugnies paskolinti. Tėvas neleido duoti. Paskui prašė būtinai paskolinti druskos. Tėvas, paėmęs bizūną, išplakė ją iš trobos. Prieš pietus viena karvė tos bobos nusprogo, o po pietų antra. Jų karvės bematant pasitaisiusios. (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės vk., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/398.)

**119.** Mano geriausia karvė nustojo duoti pieną. Nuėjau pas latvį burtininką. Jis man pasakė: „Parėjęs namo, išrauk durnaropę ir ja sušerk karvę tris kartus. Tik žiūrėk, kad tai niekas nepamatytų. Jeigu pamatytų toji pati boba, kur atėmė pieną, ji vėl atsiimtų". Aš parėjau namo. Atradau durnaropę ir atlikau visa, ką man latvis sakė. Bet pamatė mane viena boba, ir pienas negrįžo. Aš vėl nuėjau pas tą patį latvį. Tasai išklausęs sako man: „Dabar vėl tą patį daryk. Bet tik kai ateis rytoj pas jus ta boba pasiskolinti kokį daiktą, jai nieko neduokit. O jei ji vogs, pagaukit ir atimkit. Kad taip padarysit, pienas grįš". Ant rytojaus kaip tik atėjo boba ir prašo ką tai paskolinti. Jai nedavė. Ji vėl sugrįžus prašė ir prašė, bet vis tiek negavo. Tada supykus išėjo, peša samanas iš sienos ir kiša burnon. Tačiau pavogti nieko nepavogė, mes visi ją saugojom. Pienas grįžo. (K. Aržvilka, 60 m.a., Latviškių k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.VIII.3. LTA 14/39.)

**120.** Pasakotojo kaimynė Žičkienė mokėjusi nuo kaimynų karvių pieną atimti. Ji turėjo penkis vaikus ir seną motiną. Buvo našlė ir gyveno ant svetimo kambario. Ji nusipirkdavo liesą prastą karvę, ta karvė bematant cūdaunai nusipenėdavo ir

duodavo be galo daug pieno. Piene prausdavos, sviestu tepdavos, sūriu laidydavos, stačiai sviesto neturėjo kur dėti. Kartą Skaudvilės miestelyje ateina Žičkienė sviesto lėkšte nešina ir pasideda ant gretimo vežimo parduoti. Ateina žilas senelis ir klausia: „Kiek prašai už tą sviestą?" – „Tris grivinas", – atsakiusi Žičkienė. „Ar ne per brangiai?" – „Ne". Senelis išsitraukė iš kišenės lenktinį peilį ir, jį papustęs, sako: „Man rodos, kad per brangiai, motinėle, prašai už svetimą sviestą. Vot, kiek tavo sviesto tėra, o kitas svetimas". Tai pasakęs, atbrėžė peiliu sviesto kampelį. Žičkienė, pasigrobusi sviestą, pradėjo bėgti, o senis, jai nubėgant, sako: „Jau daugiau svetimo sviesto nebepardavinėsi ir nuo svetimų karvių pieno neatimsi". Nuo to laiko Žičkienė daugiau nei pieno, nei sviesto nebeturėjo. (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės vk., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/362.)

**121.** Šilėnų kaimo (Nemajūnų parapija) gale buvo maža pirkelė, kur gyveno kampininkas su savo žmona. Ir turėjo jie 9 metų dukterį. Per pačią rugiapjūtę atėjo iš to paties Šilėnų kaimo samdyti kampininką rugių pjauti, ale rado tik tą mergaitę. Paklausė: „Kur tėvas su motka?" Ji atsakė: „Nežinau". Tuo čėsu ginė namo gyvulius. „Ar žinai, ponas, katra karvė daugiausia pieno duoda?" – paklausė mergaitė. Ponas atsakė: „Ką aš galiu žinoti..." Va šita mergaitė, nugriebus viedrą, pastatė po abrūsu, rozą patraukė – pusė viedro pieno pribėgo. Ponas klausia: „Kol gi viso neišmelži?" – „Kad ir mano matutė viso niekad neišmelžia, ir sako, kad visą išmelžtum, tai ir karvė nedaturėtų". – „Duosiu aš tau pinigą, tik melžki visą". – „Bijau, muš mane motka, o karvė nugaiš". Ponas davė 20 kapeikų, o ji kitu kartu į viedrą patraukė, pribėgo pilnas viedras pieno, o karvė, parėjus namo, tarpe vartų išsibaigė. Eina šlėkta namo, kad verksmas pas jo susiedą. Paklausė apie karvės smertį, kas do pričinia, ale skerdžius tvirtino, kad buvo sveika per dieną, ėdė ir gėrė, tik dabar kas užėjo, krito ir gatava. Žinodamas, kas yra kaltas, šlėkta išsiėmė 30 rublių, užmokėjo ir liepė neverkti. Vakare, kai visi susirinko į kampininko gryčelę, jis užraišiojo duris ir uždegė. Nei vienas neišėjo, visi sudegė ir daugiau nereikėjo svetimų karvių pieno valgyti. (K. Knišys, Sabuvos k., Jiezno par. Užr. Skersnavičius 1910. LMD I 209/39.)

**122.** Buvo užkerėti arkliai: neėsdavo, mėšlus kasdavo ir juos ėsdavo. Burtininkas klausia: „Ar norit žinoti, kas jums taip padarė?" – „Norim". Išpešė jis visiems arkliams iš kryžiaus plaukus ir pasakė, kad tuoj tas ateis, bet tik neduoti nieko jam paimti. Senukas paskum įlindo į kaminą ir nežinia, ką darė. Tuojau ateina kaimynka, griebė nuo mėšlyno atkarpėlę, bet gaspadorius atėmė. Taip ir atsitaisė arkliai, o tų kaimynų arkliai labai gražūs buvo. (B. Kačergius, Vilkaviškio v. LTA 325/51.)

### 123–126. RAGANAVIMAI VESTUVĖSE

**123.** Senovės laikais, būdavo, išvažiuoja veseilia ir nebegrįžta, paverčia juos raganos vilkalokiais. Buvo kartą veseilia. Atėjo aklas ubagas su vaiku, kuris jį vedžiojo. Veseilninkai verkia atsisveikindami, negi žino ar grįž, ar ne. Senis sako: „Paprašykit mano vaiko, tai grįšit". Senį užsodino už stalo, vaiką vežiman ir išvažiavo šliūban. Žiūri, lekia skujinė, niekas nemato, tik tasai vaikinas. Jis ir sako: „Lėk, lėk, kad leki". Toji skujinė ir pralėkė. Važiuoja pro raganos trobą, ji iškišusi galvą sako: „Dar motkos pienas nuo lūpų nenudžiūvo ir jau nori mane įveikti". Vaikinas jai: „Boba, atsigręžk, ant tavo galvos ragai užaugo". Ragana nebegali galvos vidun įtraukt. Sugrįžo iš bažnyčios, vis ji galvą langan įkišus. Atėjo du jos sūnūs ir prašo, kad paleistų motką. Jis pažadėjo paleisti, jeigu ji paliuosuos visus, kuriuos yra apvertus vilkalokiais. Ji pradėjo atvertinėti: atlėkė bent 30 veseilių, jos

paverstų vilkalokiais, ir visus atvertė žmonėmis. Apiplyšę drabužiai, rankos nubraižytos, gailu žiūrėti. Tada vaikas paleido raganą, bet ji vis nesiliovė. Kai vežėsi nuotaką pas save, pastipo svoto arklys, su kuriuo kartu ir tas vaikas važiavo. „Mums stipo arklys, tai ir ji stips". Jis pavertė ją kale, atlėkė ir ėda arklį. „Dabar ėsk, kol trūksi". Paskum rado tą kalę pertrūkusiu pilvu. (A. Milius, 37 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.25. LTA 879/31.)

**124.** Vienoj veselioj, susiruošus važiuoti ant šliūbo, arkliai tame vežime, kuriame sėdėjo svočia ir jaunoji, pasidarė niekaip neišvaromi iš kiemo. Galėjo juos plakti, jie vis tiek neina. Veselėj buvo vienas kriaučius, kuris prižadėjo padaryti taip, kad arkliai vėl eis, kaip ėję, jei jam bus už tai duotas literis šnapso. Jam tai buvo pažadėta. Tada kriaučius priėjo prie tų arklių, su savo kelnių juosmeniu patrynė į viržius, ir arkliai išvažiavo nesulaikomi. Parvažiavus nuo šliūbo ir susėdus už stalo valgyti, staiga sprogo ant stalo stovėjęs uzbonas alaus, taip pat ir stiklinė, buvusi pripilta. Tuo pačiu laiku jaunoji pradėjo šaukti, susiimdama krūtinę, kad jai labai skauda širdį. Visi nusigando. Pašaukė vokietį burtininką. Šis įėjęs paklausė: „Na, ką pasakysite, kad mane šaukėt?" Už pečiaus sučiaudėjo visą laiką ten lindėjusi jaunojo motina (ragana). Vokietis priėjo prie jos ir paklausė: „Na, motin, ko tu čia čiaudi? Ar tu gali ką padaryti?" - „Galiu", - atsako ši. „Ar gali baltą sūrį padaryti raudonu?" - vėl paklausė jos vokietis. „Galiu", - atsako ši. „Tai padaryk", - sako jai vokietis. Prisivedė jis ją prie stalo, atnešė sūrį, padėtą ant torėlkos, ir ta senė jį pavertė į raudoną. „Ar gali dabar jį vėl atgauti, kad jis vėl būtų baltas?" - paklausęs vokietis. „Galiu", - atsako ši. Liepė jis jai tai padaryti. Senė jį atvertė vėl į baltą sūrį. „Dabar, - sako vokietis, - aš jį perpjausiu". Paėmė sūrį ir su peiliu jį pusiau perpjovė. Kai perpjovė, visi pamatė, kad sūrio viduryje buvo raudonų gyslų. „Matai, - sako jai vokietis, - kad atgavai visą sūrį, ko neatgavai šitų raudonų gyslų? Kad negalėjai atgauti šitų gyslų, - sako jai vokietis, - tai visą laiką tavo marti sirgs širdim, ir niekas jos negalės atgauti, pagelbėti". Po to marti visą laiką sirgo širdim, ta pačia liga ir mirė. Tai atsitiko prieš 100 su viršum metų Parėžių kaime, Skirsnemunės valsčiuje, matant pasakotojos tėvams. (Mar. Barčienė-Norkytė, 70 m.a., Trakučių k., Girkalnio v. Užr. J. Kasparaitis 1938.VIII.14. LTA 1690/277.)

**125.** Vienoj apygardoj buvo piršlys žiniūnas. Kur tik buvo veseilia ar balius, ir jis ten būdavo. Eidamas iš kariuomenės, kareivis užėjo vienon veseilion. Sėdi ir klauso, ką kas šneka. Tas žiniūnas sako: „Ką jūs - nieko neišmanot, aš tai visa žinau". Kareivis atsiliepė: „Ką tu žinai, tu nieko nežinai". Žiniūnas sako: „Jei tu toks gudrus, štai imk šią sklėnyčią ir išgerk". Ir pradėjo jis šnabždėti, linguoti, žiūrėdamas į ją. Kareivis drąsiai priėjo, persižegnojo (mat prieš kryžių visi burtai į nieką pavirsta) ir drąsiai išgėrė tą sklėnyčią. Laukia laukia žiniūnas, o kareiviui nieko nesidaro, sveikas ir gana. Kareivis sako: „Aš tavo išgėriau, o dabar tu turi mano išgerti". Ir, nuėjęs į užpečkį, pritaisė jam sklėnyčią. Žiniūnas išgėrė - žekt, žekt ir pradėjo riaugčioti, išbėgo vyras ir iš stubos. Visi pamatė, kad kareivis gudresnis ir pasiliko jį už piršlį, o žiniūną pavarė. (Ant. Mockus, Spraulių k., Bagotosios par. LMD I 502/14.)

**126.** Juškevičius pasakodavo, kad buvo toks gudrus piršlys. Jis žinojo, kad veselijoj bus nuodninkų, tai liepė niekam nepradėti valgyti, kol jis nepradės, daryti viską tik tada, kai jis daro. Atvažiavo veselninkai, padavė jiems valgyti. Ale nevalgo piršlys, ir niekas nevalgo. Tada visi žiūri, kad ėmė eiti per valgius utėlės: juda, tik juda, lipa per valgius. Nuodninkė boba sėdi ant pečiaus, o atidaryt [atburt]

nemoka. Piršlys liepė atnešti naujus valgymus. Ale ir vėl utėlės eina. „Lipk nuo pečiaus, - sako piršlys bobai, - eik ant oro!" Boba nulipo nuo pečiaus, išėjo iš gryčios ant kiemo, apvirto ir sukasi, kaip ratas ant stebulės. Kad sukosi, gal pusę valandos. „Dovanok!" - ėmė prašytis boba. „Atidaryk [atburk]", - sako piršlys. „Nemoku", - sako ta. „Tai kam tu dirbi, kad nemoki? A!" Piršlys tada paleido bobą ir veselija išėjo gerai. (Juozas Ilekys, 45 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.I.23. LTA 1729/89.)

Daugiau tos pat rūšies sakmių atspausdino *Tautosakos darbai*, I, Kaunas 1935, p. 279-283.

127-128. ŠUNIU IR ŽVIRBLIU PAVERSTAS VYRAS

**127.** Žmogus išėjo paliavot ir miške užblūdijo. Perdien nevalgęs, susikūrė ugnį ir bėdoja, kad neturi ką valgyt. Sėdi prie ugnelės, daboja kitan šonan - kiškis tupi. Anas, tuoj paėmęs strielbą, kiškį nušovė. Paėmė peilį, atbielijęs vieną šlaunytę, uždėjo ant ugnies kept. Kiškis striuokt ir nubėgo. Žmogus sako: „A tai dyvai, kad, atbielijus ir atpjovus šlaunį, kiškis nubėgo gyvas". Kiškis jam atsakė: „Čia tai ne dyvai. Kai tu išeisi iš miško saulės apytekį, rasi žmogų pora arklių akėjantį, tai pasakyk tu jam apie savo dyvus, tai anas tau pasakys daugiau dyvų". Taip ir buvo. Radau tenai žmogų. Anas man prisakė daug visokių atsitikimų. Sako: „Aš buvau tas vienas. Apsiženijau, manęs pati nekentė, turėjo prie savęs kavalierių. Vienąroz ana man lazda kaip kirto ir sako: 'Buvai geru žmogum, būk dabar geru šuniu!' Aš ir šuva. Aš bėgu kaip šuva, loju kaip tikras šuva. Aš neturiu kur dėtis. Neturiu gaspadoriaus, niekas manęs nepriima. Nuėjau pas dvaro darbininkus. Anie susėdo pietauti. Juokaudami numetė vienas kito šaukštus. Aš, razumą turėdamas, tuoj nubėgau ir atnešiau. Darbininkai dabar pradėjo mylėti mane. Ir vienas, ir kitas glosto mane, duonos duoda. Vakarą darbininkai namo ėjo ir aš paskui nusekiau. Po kiek čėso dasakė bernai ponui, kad toks ir toks šuva pas juos yra. Ponas mane paėmė pas save. Laikė mane pakajuj, labai mylėjo, penėjo geriausiais valgiais. Man buvo gera. Už kiek čėso gimė poniai sūnus. Pono sūnų iš bobutės pavogė ragana. Bobutė pagedo sūnaus. Ponas, paėmęs liktarną, su bobute pradėjo raganą vyti. Aš gulėjau ant gonkų ir atėmiau nuo raganos vaiką. Ponas ir rado mane vaiką apgulusį. Bobutė ant rankų vaiką išsinešė, o ponas mane. Aš įsinorėjau oran. Inkščiu, rėkiu, kiek galėdamas, o manęs ponas neleidžia. Aš ir atibuvau kampe, pakajuj. Tada ponas atidarė langą ir išmetė oran mano trąšą. Taip ir buvo man pas poną labai gera. Kai gimė ponui kitas vaikas, tai ten kelios bobutės saugojo vaiką, kad raganos nepavogtų. Bet kai gimė tas vaikas, tai tik lekia lekia per rankas ir prapuolė. Aš tada pro langą su visais stiklais iššokau, vėl vaiką atėmiau iš raganos ir atnešiau namo. Tada jau ponas nežinojo, kaip mane ir mylėt. Ką vaikam duodavo, tą ir man. Po kiek laiko surūpo namo pareit. Aš ir parbėgau. Žiūriu, durys praviros, pati blynus kepa, o jos kavalierius lovoj guli. Aš pasdėjau priekines kojeles ant slenksčio ir žiūriu. Tik mano pati kai kirs man pečelnyke, sakydama: „Buvai geru šuniu, būk dabar geru žvirbliu!" Aš ir žvirblis. Išskridau. Kuom čia dabar man reiks žyvytis? Jagi ir aš su kitais žvirbliais pripratau dvaro klojiman. Mūsų daug ir buvo. Dvaro kviečiai nekulti, mes jų prilesam, prilesam ir gera gyvent. Vienąroz dvaro bernai užkimšo visas klojimo skyles, tik vieną paliko. Mes pro tą skylę sulindom kviečių lesti, o bernai ton skylėn įstatė bučių. Pradėjo mus iš klojimo vejoti. Mes kai skridom ir sulindom visi tan bučiun. Bernai paėmė ir parnešė poniai. Ponia liepė visus papjaut ir iškept. Kai pradėjo mus gaudyti ir pjaut, tai aš vis smukau apačion. Ir ant galo likau vienas, pats paskutinis.

Kai paėmė mane gaspadinė pjaut, tai aš kad surėkiau ne savo balsu, net ponia išbėgo ir sako gaspadinei: „Nepjauk šito žvirblio, duok man". Ponia buvo čėrauninkė, pažino, kad čia ne žvirblis. Ana paėmė mane ant rankų ir sako: „Aš pavogiau kelis pono sūnus, o du tu atėmei iš manęs, tai dabar liepsiu tave papjaut ir iškept". Aš tyliu ir drebu. Paskui ponia sako: „Būk žmogum!" – ir kad metė mane nuo vienos rankos ant kitos. Aš ir žmogus. Atsistojau, ponia man davė lazdą ir liepė eit namo. Sako: „Parėjęs namo rasi savo pačią su kavalierium gulint. Šerk jiem šita lazda ir sakyk: 'Būkite gerais arkliais!'" Aš jai padėkavojau ir parėjau namo. Parėjęs radau juos gulint. Padariau taip, kaip sakė man ponia, ir tuoj pati pavirsta kumele, o kavalierius arkliu. Tai dabar va matai ir akėju tais arkliais antrą sutką, dar nė kiek nepaganęs. Matai, kokie dyvai buvo mano gyvenime. Buvau žmogum, šuniu, žvirbliu, dabar vėl žmogum". (J. Zaleskis, 76 m.a., Zablackų k., Vajasiškio p. Užr. B. Zaleskis 1924.XI.10. LTA 10a/30.)

**128.** Sakysiu pasaką, kaipo teisybę. Kaip čia tos pasakos pradžia? – Kitą kartą viena ponia buvusi ragana, o vyras nežinojęs. Ponia per dienas nieko nevalgiusi, tik ryto metą po sklainyčią arbatos išgėrusi. Pons mislijęs: „Kas tai gal būt?" Saugojęs, bene naktį ji valgo. Ką tik sugulus, ponia pradėjus ant pono pūsti miegą ir jai pasirodę, jogei jau ponas užmigęs. Kaip įmanydamas budinęsis ir jutęs, kad ponia išėjus. Ponas atsikėlęs, iš paskui sekęs ligi kapų ir ten pasislėpęs. Ponia užėjus ant kapų ir surikus: „Duok šviežios mėsos!" Tuoj vienas neseniai kavotas numirėlis iššokęs iš duobės, ši ir pradėjusi ėsti. Ponas su išgąsčiu parbėgęs namo. Ponia paėdus mėsos, parėjus ir atsigulus vėl. O rytą atsikėlus gerianti arbatą. Pons sakąs: „Dėlto tu nevalgai nieko, kad tu numirėlį naktį suvalgei". Iš tokio atspėjimo ponia labai supykus ir surikus: „Kad tu tuoj į šunį pavirstum!" Pons ir pavirtęs į šunį. Ponia liepus tą šunį tarnam pakarti. Tarnai šunį išsivedę į mišką dėl korimo, šuva ašarodamas laižąs tarnams rankas. Tarnai supratę, kad šuva nori, kad jį paleistų ir paleidę. Šuva bijodams, kad jo nenušautų, išbėgęs į mišką, ten maitinęsis trejis metus. Daugiau žiemos metu viens kupčius važiavęs tuo mišku ir jį prispyręs prigimtas reikalas eiti į tankynę. Ten jam atbūnant, palikęs pinigų čereslas. Kupčius to nejutęs, sėdęs ir nuvažiavęs. Šuva išalkęs, ten pat būdamas, norėjęs to ragauti ir pamatęs pinigų čereslą. Ėmęs įsikandęs ir pradėjęs vytis kupčių. Kupčius žvilgterėjęs atgal ir pamatęs, kad šuva jo pinigus jam neš. Sustojęs priėmė šunį į savo vežimą, pinigus džiaugdamais įsikišęs, šuniui davęs pyragų ėst, kiek nori, ir parsivežęs namo. Kupčius šunį pripažino už labai mokytą, nes ką kas šnekėję, tai šuva vis daręs. Ant galo dasekė, kad šuva moka skaityti, užrašyti ir rokundą, ir pinigus apmainyti. Tai kupčius uždėjo jį savo krome per užveizdėtoją ir pinigų išmainytoją. Tai žmonės dėl cekavasties labai ėję ten pirkti. Kokia pora metų šuva praslūžijęs krome. O vienam miške buvus didelė ragana su duktere. Tai jos duktė buvus kelis kartus krome ką pirkti. Matydama taip mandrų šunį, parėjusi namo ir pasakiusi savo motinai. Motina atsakius: „Vaikel, tai ne šuva ten toks mandrus, ale ten turbūt nelaimingas žmogus nuburtas". Duktė sakiusi: „Gali būti gražus žmogus. Būtų gera jį vėl žmogum padaryti". Motina: „Ar negali šunį namo parsivesti? Gal ir galėčiau, jei būtų mažesnės raganos padaryta, jį sugrąžinti į žmogų". Duktė slapta ir išsiviliojo šunį iš kromo, ir parsivedus į mišką pas motiną. Tai ta ragana kad pradėjus burti ir taisyti, tai ir atgavus, ir palikęs šuva žmogum. Ir pasakius tegul jis, sugrįžęs į tėviškę, nužudo savo pačią, tai galės gyventi. Ponas, pirma sugrįžęs į kromą, gavo savo kupčiui prisipažinti, jog už šunį slūžijęs porą metų ir miške ilgai badu dvėsęs, kaip buvęs nuo pačios nutaisytas ir per raganą atgautas. Taip, kaip kupčiui tokią naujieną išpažino, jis

ponui dovanojo naujus drabužius, pištalietą ir muškietą, ir karietą su pora arklių. Taip ponas padėkavojęs už dideles dovanas, pasakęs sudiev ir parvažiavęs į savo dvarą, nušovęs savo pačią raganą ir apsiženijęs kitą geresnę. Ant veselės ir aš buvau per pelų maišą, tai mane čia ir atšovė. (A. Rimeika, Šiauliai. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1272.)

129. ARKLIU PAVERSTAS VYRAS

**129.** Žmogus buvo už berną pas vieną gaspadorių. To gaspadoriaus pati buvo ragana. Tam bernui buvo ten labai sunku: per dienas laukuose dirba visokius darbus, ateina vakaras, gaspadinė kamanas ant jo galvos užsimauna, paverčia jį į arklį, užsisėda ir joja ant Šatrijos kalno. Ten nujojus pririša prie tvoros ir esti pririštas per visą naktį. Ateina laikas, gaspadinė ant jo užsisėda ir joja namo. Parjojus namo, numauna kamanas, paverčia į žmogų ir eik į darbą. Žmogui labai nusibodo toks varginimas. Jis pradėjo šnekėti apie tai kitiems. Kažikas jį pamokė: „Kaip jinai nujojus pririša prie tvoros, tu zulinkis, trinkis į tvorą, kad kaip nors nusimautum kamanas. Kaip nusimausi, tai ji prieis atgal užmauti, tu taikinkis, kaip nors tas kamanas jai užmauti". Jis taip ir padarė. Kaip tik nujojus pririšo jį prie tvoros ir paliko, tai jis trynės trynės apie tvorą, nusimovė kamanas ir pavirto į žmogų. Pamačius, kad jis nusimovė, jinai sako: „Oje! Mano arklys pasileido, reikia eiti pamauti". Atsiskyrė nuo viso būrio ir priėjo prie savo arklio, to berno, užmauti kamanas. Priėjus mūčijos mūčijos, bernas nesiduoda, net nė kamanų iš savo rankų neduoda, taikinas, kaip nors jas jai užmauti. Kažin kaip jinai pasisuko, tik jis šmukšt ir užmovė kamanas ant jos galvos. Ir pavirto į tokią gražią širmą kumelę. Tuojau užsisėdo, papliekė: „Nešk, - sako, - namo, tu kelią žinai". Ir parjojo ant tokios riebios gražios kumelės, jau gerai praaušus. Parjojęs pririšo prie tvoros, o pats atsigulė. Išmiegojęs atsikėlė, savo kumelę išpliekė, išpliekė ir į darbą pasikinkė. Dirbs dirbs par dieną, vakare pririša prie tvoros; kad gerai, tai dar kokių šapų pameta, o kad ne, tai ir tų neduoda. Ant rudens kumelė taip sublogo, kad vieni kaulai ir skūra atliko, šonai prasitrynė. O kamanų nenumauna ir gana. Atėjo žiema, visi veda arklius kaustyti, ves ir jis. Nuvedęs paprašė kalvio, kad jis jo kumelę kitaip nekaustytų, kaip tik raudonai įkaitintomis patkavomis. Kalvis pridėjo raudoną patkavą prie nagos, kumelė tik dreba, tik dreba ir prašneko ant galo: „Ai, kūmai, kad skauda!" Bernas liepė kalviui patkavą atimti, kamanas numovė ir kumelė pavirto vėl atgal į gaspadinę, ale buvo ledva pažįstama, tik vieni kaulai ir skūra. (K. Bakšys, Žalakiškiai, Šiluvos par. Užr. P. Šivickis 1905. LMD I 144/18.)

130-136. SUŽALOJA RAGANĄ, PASIVERTUSIĄ GYVULIU (DAIKTU)

**130.** Vieno gaspadoriaus mirdavo vaikai: gimdavo ir ne ką trukus mirdavo. Atsiradusi viena moteriška, pradėjusi sakyti: „Daugiau tavo vaikai nebemirs". Lig vaikui gimus, uždegusi graminčės žvakę ir apvožusi su moliniu puodu. Kai gimęs tas vaikas, įnešę geldelę su vandeniu plauti tam vaikui. Ana tuojau vaiku nešina nukėlusi puodą nuo graminčės žvakės. Taip tuojau rauda pliupt į geldelę įkritusi. Pasiėmusi tą žuvį į ranką, peiliu nuskuto abi pusi šonų ir pačią žuvį išmetusi pro angą. Paskum įsinešusi kito vandens, nuplovusi tą vaiką ir daugiau nuo to laiko nei vienas vaikas to gaspadoriaus nebemiręs. Po tam rytmetį pajuto, kad susiedė yra plikais šonais. (Mačiūkų k., Platelių v. Užr. J. Marcinkevičius 1928.II.19. LTA 552/948.)

**131.** Vienam ūkininkui kažin kas nukirpdavo avis. Kai tik avys apželdavo, tai kiekvieną naktį rasdavo po vieną ar po kelias avis nukirptas. Vieną naktį ūkininkas

su visa šeimyna išėjo saugoti, ar kas neateis. Apie vidurnaktį pastebėjo, kad kažin kas įėjo į avių tvartą. Tuojau pradėjo versti visus pašalius, ar ką nors neatras. Ilgai ieškojo, bet nieko negalėjo rasti. Pagaliau vandenyje (avių geldoje) pastebėjo karosą, kuris labai blaškėsi. Tuo laiku pas žmones buvo toks paprotys - kai randa ką nors nereikalingą, tai tuojau ką nors padaro. Taip ir dabar: jie sugavo karosą, parsinešė namo ir nuskuto jam žvynus. Nuskutę paleido į kūdrą. Kitą dieną išgirdo mirštant vieną kaimynę, kuriai praeitą naktį kažkas odą nuskuto. Tada ūkininkas suprato, kad karosas buvo ne kas kitas, kaip ta kaimynė.

Kitam ūkininkui taip pat iš nakties nušildavo arkliai. Vieną naktį apieškojo jis visą tvartą ir arklio karčiuose rado miežio grūdą. Jis paėmė žirkles ir nukirpo abu miežio galus. Kitą dieną jis gavo sužinoti, kad vienam ūkininkui šią naktį nulupo galvos odą ir nukirto kojas ligi kelių. (K. Paukštienė, Maceinų k., Plungės vls. Užr. I. Lukšas 1929.XII. LTA 284/540.)

**132.** Vieno kunigo motina buvo čerauninkė-ragana. Kartą, kai kunigas buvo parvažiavęs namo, mergaitė, karves melždama, išgirdo kiaulidėje, ką tai tarškant. Ji priėjusi klauso, kad geležiniais pančiais jų šeimininkę muša, ir vis liepia savo sūnų kunigą pagadinti. Ji atsikalbinėjanti, kad gailinti. Bet kai gerokai primušė, tai sutiko, bet klausia, kaip geriau jį būtų galima pagadinti. Velnias sako: „Pavirsk į rupūžę, palįsk po kunigo lova, o kai kunigas atsikranštęs nusispjaus, tuos spjaudalus sulaižyk". Mergaitė tuoj atbėgo ir viską kunigui apsakė. Kunigas vakare atsigulė, tyčia atsikrankštė ir nusispjovęs laukia, kas čia bus. Neužilgo pamatė kaip kultuvę rupūžę rėplinant prie tų spjaudalų. Jis tuoj ją nutvėrė, pirštelius nukarpė ir paleido, o spjaudalus ištrynė. Ryte rado motiną sergančią, pirštai nukarpyti, užsiraišiojusi, kraujai per raiščius varva. Paklausė: „Motute, ar sergi?" Motina atsakė: „Sergu sergu, sūneli, labai sergu". - „Sirk, motin, kad nori sirgti". Ir sudiev nesakęs išvažiavo, ir niekad į savo tėviškę nebeatsilankė. (Mano mama, Šiaulių v. Užr. Jovaras. LMD I 999/6.)

**133.** Vienuose namuose gyveno sena boba ir jos sūnus su pačia. Boba buvo ragana. Kartą buvo boba pirkioje, o marti eina per namelį ir girdi, kad boba pirkioje utura, tai marti ir pasiklausė. Marti girdi, kad ana su kuom utura. Pasirodo, kad pasibaigė jos raganavimo čėsas ir dabar velniai jos atėjo pasmaugti. Taigi ana juos kad prašo, kad prašo palikti nors ant vienų metų. „Tai kas mums paimti vietoj tavęs?" - klausia velniai. „Na, kad ir mano sūnų, - sako boba, - anas dabar dengia dangtį. Kai nulips žemėn pasiimti vytelių ir vėl ant dangčio lips, tai tris kartus sučiaudės, niekas nepasakys jam 'Ant sveikatos', ir anas bus jūsų". Marti stovi namelyje ir viską girdi. Tai ana tuoj nuėjo pas vyrą ir sukinėjasi apie trobą, kur anas dengia. Vyras barasi, ko ana neina prie savo darbų. Pabaigia anas vyteles ir lipa žemėn paimti naują. Nulipė ir lipa su vytelėm vėl viršun, tai lipa ir pati kartu. O vyras ją bara, ko ana lipa. Užlipęs ant stogo, kartą sučiaudėjo, kitą ir trečią. Po kožno sučiaudėjimo jam pati pasakė: „Ant sveikatos", ir anas nemirė. Tada ana liepė jam lipti nuo stogo ir eiti pirkion. Abu įėjo pirkion ir rado - guli boba negyva, iškišusi liežuvį. Tai pati vyrui ir sako: „Matai, kas būtų buvę tau, kad būčiau nepasakius 'Ant sveikatos'". (R. Pakarklienė, 45 m.a., Salakas. Užr. E. Rūkštelytė 1941.I.7. LTA 3411/77.)

**134.** Vienas rusas vertėsi kalvyste. Tai, kai pas kitą kalvį būdavo labai daug žmonių, o pas jį mažai, tai tasai kaimyno kalvę apleisdavo rupūžėmis, kad baisu buvo ir žiūrėti - tiek daug tų rupūžių atsirasdavo. Jos per sienas laipiojo ir

painiojosi po kojomis. Tada kitas rusas lietuvį kalvį pamokė, kaip nuo tų bjaurybių apsisaugoti: reikėjo vieną rupūžę sugauti ir ją kalvės žaizdran įmesti, kad ji sukeptų. Tas taip ir padarė. Kai rupūžę įmetė žaizdran, tai pakilo tokia didelė smarvė, kad visi iš kalvės išbėgiojo. Paskui sužinojo, kad rusas kalvis tuo pat metu savo kalvėje mirė. (Zuzana Stunžienė, 72 m.a., Daugailiai. Užr. A. Urbonas 1938.VII. LTA 1657/292.)

**135.** Pjaunant rugius žiūri – apie pėdus kad vaikščioja rupūžė, kad šniukštinėja. O tam pjovėjų pulke buvo viena čerauninkė. Tuoj pažino, kokia čia rupūžė ir subadė ją pjautuvu. Po to nuėjo pas kaimynę ir rado ją gulinčią ir sergančią. Kai paklausė, kas yra, tai ana skundėsi, kad jaučias subadė. O tai ją subadė čerauninkė pjautuvu. Rupūže pasivertusi ta kita čerauninkė vaikščiojo apie rugius, norėdama ką kalvek bloga padaryti tam rugių šeimininkui. (Magdalena Kviliūnienė, 87 m.a., Degučių k., Obelių v. Užr. J. Skrebys 1938.VII.8. LTA 1678/82.)

**136.** Vienąkart važiuoja veselininkai ir žiūri – prieš vėją į juos artyn kad atrieda šluota, kad atrieda. O toj kompanijoj važiavo vienas čerauninkas. Pamatęs tą šluotą suprato, kas čia yra. Tuoj iššoko iš vežimo ir pradėjo lupti botagu. Tolei lupė, kolei šluotai nubyrėjo lapai. Paskui sėdo ir nuvažiavo, o šluotą paliko. Nuvažiavęs tuoj įėjo gryčion ir rado jaunąją tetulę, ant pečiaus sėdinčią be plaukų. Kiti nieko nežinojo, o anas įėjęs tuoj ją ir pradėjo sarmatyti: „Tu norėjai, ragana, visą kompaniją išjuokti, besarmate tu, tu savam norėjai taip padaryti, kur tavo sumlenija?!" Tą išsarmatijo, išsarmatijo, o ana tyli kaip žemė ir nieko nesako. Tada visi sužinojo, kad toji boba čerauninkė ir tas jaunasis išvarė ją iš namų. (Antanas Tumėnas, 65 m.a., Pakriaunių k., Obelių v. Užr. J. Skrebys 1938.VII.8. LTA 1678/17.)

### 137–141. PAKERĖTO ŽMOGAUS PAGYDYMAS

**137.** Vienai mergaitei labai sopėjo pirštą. Ir pas daktarą buvo, bet jai nemačijo, ir tiek sopa, kad ana kentėt negali. Neturėdamas kas daryt, tėvas nuėjo į burtininką. Burtininkas davė liekarstą ir pasakė, kad pirštas sopa ne per save, bet užkeiktas, ir kai mergaitė valgys pirmą kartą liekarstas, tai atbėgs ir toji, kuri jai užkeikė pirštą. „Ana prašys pas jus ko kalvek paskolint ar duot, bet jūs jai nieko neduokite". Nunešė liekarstas namo, ir kai tik mergaitė liekarstas burnon įdėjo, tai atbėgo viena kaimynka ir prašo pažyčioti duonos. Duonos nedavė, tai paprašė kitą kokį valgomą daiktą, ir kai jau nieko neduoda, tai pradėjo raitytis iš sopės, nes mergaitės sopė perėjo į ją. Besiraitydama pamatė, kad tų namų vaikas turi rankoj šmotą sūrio, tai prišoko prie vaiko, sūrį ištraukė iš rankų ir suvalgė. Kai suvalgė sūrį, tai sopė jai perėjo ir sveika namo parėjo. (Paulina Varoneckienė, 75 m.a., Salakas. Užr. Elž. Rūkštelytė 1939.II.9. LTA 1966/32.)

**138.** Seniau būdavę raganos ir raganiai, kurie raganaudavo žmones. Kad nuo jų apsigynus, reikėdavę kišenėje nešioti špygą. Pamatęs raganą, žmogus tuojau kišdavo kišenėn ranką ir padirbdavo špygą, tuomet raganiavimas neįveikdavo. Pas vieną ūkininką buvęs raganius bernas. Jis apraganiavo tų namų gaspadorių ir jis nuo to laiko negalėdavęs valgyti kopūstų: kaip tik pamatydavęs, tai jie jam iš tolo smirdėdavę, o jeigu užvalgydavęs, tai imdavęs vemti. Tuomet jis pavadino pas save moterį raganą. Ta jį pavaišino degtine, o bernas tuom tarpu gulėjęs ant pečiaus. Ragana ir sakanti: „Užtat ir negali gaspadorius valgyti kopūstų, kad ant pečiaus guli dagilis. Išgėręs degtinės, kaip valgei kopūstus, taip ir valgysi". Ir nuo to laiko gaspadorius atsitaisęs. (Naujamiesčio par. Užr. J. Palukaitis. LMD I 502/8.)

**139.** Vieną kartą tokia butkos (geležinkelio butka ties Karklynės kaimu) Leišienė, sveika moteris, tik nuėjo pas tokią Radžiūnų Kumštienę ir rado valgant klodniką. O ji mat tokia boba, tai tuoj šaukštą ir pakaštavos. Pakaštavojo ir sako: „Alia geri barščiai". Tam čėse ta Kumštienė ir sakys: „Kas čia da barščiai, išdūkt tik možna nuo jų ir tiek". Tik paspėjo pareit namo ir pradėjo sienom lipti. Laksto, rėkia, dūksta, net baisu ir būti. Anei niekas nesidaro ir gana. Atėjo ir ta Kumštienė - anei artyn, tik šaukia, rėkia: „Va, žiūrėkit, ragana, akys raudonos, su rageliais, žiūrėkit - ir andarokas papūstas, o jūs nematot? Duokit jai, ko laukiat?!" Puolė iš lovos ant tos bobos ir gatava. Susimirksėjom tiktai visos, kapniu tą bobą, iškirpom iš paausių po kuokštą, tuoj puodan žarijų, ant žarijų susukę kaire ranka tuos plaukus ir valiai rūkyti ligonį. Ogi plaukai ant žarijų kad raitos, tartum gyvatės kokios. Parūkėm, parūkėm, tai tuoj užmigo. Kai atsikėlė, tai vėl sveika, kaip ridikas, niekur nieko nežino, net ir kaip su ja buvo. (Morta Madeikienė, 70 m.a., Karklynės k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1938. LTA 1667/94.)

**140.** Seni žmonės pasakoja, būk seniau būdavę nuodininkų žmonių, kurie galėdavę ką norėdami nunuodyti. Jei jie nenorėdavę žmonių nuodyti, tai turėdavę nors kokį medį apnuodyti. Gerokai man susiginčijus dėl to, viena moteriškė taip papasakojo. Vieną sykį, pareidama iš bažnyčios į namus, pasibučiavau persiskirdama su viena moteriške, gyvenančia Miškinių kaime. Parėjus namo, kad pradės man vidurius veržti, taip negerai pasidarė, nežinau nė kur dėtis. Ėmiau ir nuvažiavau pas gydytoją. Jis davė man vaistų ir liepė, kad kai ateis ta boba, neįsileisti jos į namus. Parvažiavus namo, matau - ateina ta boba. Aš ėmiau ir užsistūmiau priemenę. Nuo to laiko ir sugijau. Ta moteriškė, kuri man apie tai pasakojo, dar ir dabar tebegyvena Miežiškių kaime, kur visa tai atsitiko. (P. Stakė, Miežiškiai. Užr. J. Šidagys 1922.VII. LTA 600/250.)

**141.** Savičiūnuose gyveno senas burtininkas, kuris mokėjo kerėti ir ant vandens rodyti tuos asmenis, kurie ką blogą savo kaimynams buvo padarę. Kartą pas tą burtininką atėjo moteris nuo priepuolio pasigydyti, tai tasai pripylė dubenėlin švaraus vandens, pažiūrėjo į vandenį ir liepė tai moteriai pažiūrėti, tai ji tiktai matė savo kaimynę, pypkę berūkančią (ji pypkiavo). „Štai šita kaimynė tau priepuolį davė, - tarė burtininkas, - ką norėtum jai padaryti?" Moteris nusigando ir nežino, ką besakyti. O burtininkas vėl paklausė: „Nori, aš ją ligomis apleisiu arba iki mirties užkankinsiu?" Tada moteris pasakė: „Tegu ji mano priepuolį pasiima". Tada burtininkas jai tarė: „Dabar būsi sveika, o tavo kaimynė sirgs priepuoliu". Ir liepė tai moteriai su savo kaimyne nekalbėti, nesakyti nei žodžio, nes tada kaimynė būsianti sveika. Kada moterėlė grįžo namo, tai minėta kaimynė net ropomis iš savo trobos iššliaužė ir su ja ėmė kalbėti, bet toji tylėjo. Ir kelis kartus eidama pro kaimynės trobą, visada susitikdavo ją, iš gryčios ropom iššliaužiančią. Bet ir tada tylėjo. Tik po kelių mėnesių su ja prakalbėjo, tai nuo to karto kaimynė liko sveika. Tada kaimynė prisipažino, kad buvo ją priepuoliu užleidusi, bet to burtininko liko nubausta. Matyt, ir kaimynė mokėjo kiek burti. (Zuzana Stunžienė, 72 m.a., Daugailiai. Užr. A. Urbonas 1938.VII. LTA 1657/283.)

### 142-161. ĮŽYMŪS BURTININKAI (-ĖS) IR JŲ DARBAI[10]

**142.** Seniau būdavo tokių žmonių, kurie žmones vilkais ar kuo kitu paversdavo, užnuodydavo. Labai dažnai išleisdavo vilkais vestuvininkus. Todėl jaunieji

stengdavosi pasiimti kuo mandresnį piršlį: mat jei kas užčeravotų, piršlys mokėtų atčeravoti. Jotainiuose važiuojant į vestuves, bobos, būdavo, prisega į skverną adatų aukštyn galvom. Tada čerauninkai nieko negali padaryti.

Labai pagarsėję Jotainių kaimo čerauninkai buvo senis Jasas ir Kecionis. Jie kartą pernuodijo kumeliuką. Taip ir nudvėsė jis bematant. Tada jie ėmė lupti kumeliukui skūrą. Atlupo kojas ligi kelių, ir kumeliukas pradėjo lėkti sveikas. Mat jie buvo užnuodiję tik kojas. Vienas Jotainių žmogus turėjo 12 paršiukų. Paršiukai buvo gražūs, kaip nulipdyti. Atėjo Jasas ir sako: „Ale tai paršiukai... Tai paršiukai... Tai paršiukėliai..." - „Ko čia dyvijies!" - supyko žmogus ant Jaso. Jasas atsitraukė, o paršiukai ėmė žviegti, nebeėsti ir per akis nunyko. Tada ūkininkas nuėjo pas Jasą ir kalba gražiuoju. Kai parėjo namo, paršiukai ir gyvi, ir sveiki. (Antanas Zaveckas, 75 m.a., Kunigiškių k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.VI.28. LTA 909/14.)

**143.** Daugiausia čerauninkų ir čerauninkių buvo Jotainių kaime. Buvo labai didelis kaimas, žmonės retai eidavo į bažnyčią, toli, tamsūs. Tiem čerauninkam užeidavo tokia valanda, kad jie būtinai turi ką padaryti. Taip kartą užėjo čerauninkui tokia valanda, ale nėra ką sutraukti. Jis eina per Jotainių ulyčią ir mato pro langą, kad gryčioj guli mergaitė. Įėjo jis į gryčią ir paprašė vandens. Mergaitė žinojo, kad jis čerauninkas, ale jai anei galvoj. Ji atsikėlė ir padavė čerauninkui stiklinę vandens. Vos tik padavė ir sutraukė ją į kamuolį. O jei užeidavo valanda, kai reikia ką padaryti, o nebūdavo gyvo daikto, tai Jotainių čerauninkai apčerėdavo kad ir sūrį, ir baltas sūris tuoj visas juodas, kaip anglis, pasidarydavo. Kai čerauninkai moka gerai atčerėti, tai iš juodo sūrio vėl pasidaro baltas, o jei katras nemoka visai atčerėti, tai, žiūrėk, ant sūrio ir lieka juodas taškas. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.6. LTA 859/36.)

**144.** Šimas Revas su savo dukterimi ir numylėtine vakarais skaitė savo juodąją knygą iki vėlaus vakaro. Kartą jo numylėtinė įmetė į krosnį ir sudegino jo juodąją knygą. Ant rytojaus rado tą pačią knygą, ant lentynos gulinčią. Jis gali taip padaryti, kad vežimas tik su lanku vienas važiuoja. Degtinės daug nemėgsta, ją vadina nuodais. Į vestuves ateina visas gėlėmis apsikaišęs, nuo galvos iki kojų, ir smuiku griežia. (Slabadkos vk., Gervėčių v. Užr. V. Drėma 1926 m. LMD I 841/13.)

**145.** Jau seniai Kiburių sodžiuj, Žagariečiuos, gyveno ir tebegyvena latvis Vaišvilas. Jis turėjęs kitą kartą juodąsias knygas. Skaitęs ir palikęs ant stalo. Jo bernas įėjęs, radęs ir ėmęs skaityti. Ir ėmę nabašninkai į trobą eiti ir priėjus pilna troba, o jis nemokąs, kaip juos atstatyti. Tie klausią: „Kam tu mus čia atšaukei?" Šis bo skaitąs ir skaitąs. Jie prašą: „Duok tu mums darbo". Jis išbarstęs aguonų puodą, ten radęs pastatytą, ir liepęs surinkti. Tie ir tas tuoj akių gale surinkę ir vėl prašą darbo. Jis nebeturįs ko daryti. Tie jau jam ir prie gerklės taisąsis. Jam jau didžiausias striokas. Šit kur buvęs, kur nebuvęs pats Vaišvila įeinąs ir atradęs tokią baisybę. Tuoj griebęs iš nagų jo tas knygas, atsivertęs tą lakštą, ėmęs skaityti. Tuoj ir ėmę visi tie numirėliai vienas po kito žūti ir visi išėję sau. Daugiau davęs su tąja knyga tam savo bernui per kaktą, sakąs: „Kad nežinai, tai nė į rankas neimk!" Ir pakavojęs tą savo knygą. (Magdalena Panienė, Kiburių k., Skaistgirio v. Užr. M. Slančiauskas 1900. LTA 1208B/498.)

[10] Plg. straipsnius „Burtai", „Burtininkas", *Lietuvių enciklopedija*, II, p. 373–376; žr. taip pat J. Balys. *Raštai*. T. II. V.: LLTI, 2000, p. 99–105.

**146.** Prieš Didįjį karą Mugių kaime, Kurklių valsčiuje, gyveno didelis burtininkas Kunickis. Jis tikrai buvo nepaprastas žmogus: labai gerai pranašavo ateitį ir žinojo tokius dalykus, kokių nieks nežinojo. Jis labai gerai surasdavo vagis ir tuos daiktus, kuriuos vagys įvairiose vietose slėpė. Apie Kunickį eidavo visokių pasakojimų ir juokų. Žmonės prie jo kreipėsi visokiais reikalais, net iš svetimų parapijų, ir visiems jis padėjo. Jis ir gydyti mokėjo, ir pagydydavęs labai sunkias ir užsisenėjusias ligas, nuo kurių ir daktarai gydyt atsisakydavę. Ypač jis gerai gydė nuo nuomaro, džiovos, pamišėlius protan atversdavo. Dar pasakodavo žmonės, kad Kunickui padėdavo nelaboji dvasia, nes jis niekuomet nėjo bažnyčion, nesimeldė, nėjo išpažinties ir labai keikėsi. Kad jam padėdavo piktoji dvasia, tai sprendžia iš tokio atsitikimo. Žmogus Anykščiuose pardavė savo labai bajavą kumelį. Dar tais laikais gavo 300 rublių bumaškomis po šimtinę. Atvažiavęs namo rado žmoną ligoje, o marti buvo labai užimta: kiaulėms bulves pjaustė. Paprašė jo žmona, kad jis gyvulius pašertų. Žmogus pakabino ant vinies savo sermėgą ir išėjo gyvulių šerti. Jis nepastebėjo, kaip iš užanties iškrito pinigai ir pateko kratinin. Padavė kratinį arkliams ir buliui. Tai tas bulius tuos pinigus su kratiniu ir suėdė. Atėjo žmogus namo, nori žmonai parodyti pinigus, o jų nėra. Visur ieškojo, bet taip ir nerado. Vis dėlto pinigai ant kelio nesimėto, o ūkyje visokių reikalų yra. Gaila tų pinigų. Net apsiverkė žmogelis. O marti patarė važiuoti pas Kunickį, tai tas ir nurodys. Dar reikėjo užvežti pas tėvus piemenuką, kuriam baigėsi tarnybos laikas. Tad žmogus pasodino piemenuką rogėse ir nuvažiavo. Piemenukui labai sušąlo kojos, tai Kunickis jam leido užlipti ant pečiaus, kad sušiltų. Žmogus savo bėdą nupasakojo burtininkui. Jiems bekalbant, Kunickis pamiršo, kad ant pečiaus yra piemenėlis. Tada jis žmogui sako: „Tu eik kieman ir palauk ten, kol aš tave pašauksiu vidun. Matai, kai aš varažiju, tai turiu vienas būti". Žmogus išėjo. Tada Kunickis išvadino iš papečio didelį gauruotą ožį. Piemenukas žiūrėjo pro pečiaus koptūrą ir viską gerai matė. Taigi Kunickis ėmė ožį klausinėti, kur yra to žmogaus pinigai. O ožys pradėjo kalbėti žmogaus balsu, - net piemenukui iš baimės plaukai piestu atsistojo, - kad tie pinigai jaučio viduriuose, nes juos su kratiniu suėdė. „Bet tu, - sako ožys Kunickui, - nesakyk tam žmogui teisybės, bet pasakyk, kad pinigus jo marti paėmusi. Aš noriu, kad žmogus ją gerai primuštų. Tada ji iš didelio sielvarto pasikars ir man bus dviguba nauda". Taip pasakęs ožys vėl papečin palindo. Tada Kunickis pasišaukė žmogų trobon ir jam tarė: „Tavo pinigus tikrai pavogė marti. Bet ji neprisipažins ir visaip ginsis. Tikrai čia jos darbas. Tu jai gerai įkrėsk. Mušk tol, kol prisipažins arba pinigus grąžins. Kitaip išsigins ir nematysi savo pinigų". - „Na, - mano žmogus, - kai nuvažiuosiu namo, tai duosiu jai kailin". Ir išvažiavo žmogelis toliau, įteikęs Kunickui 3 rublius už burtus. Tik kada piemenukas nuo pečiaus nulipo, tai Kunickis jo klausęs, ar jis nieko nematė ir negirdėjo. Tada piemenukas jam atsakė, kad kai užlipo ant pečiaus, tai ėmė snausti ir užmigo. Važiuoja žmogus su piemenėliu ir galvoja apie marčią ir savo pinigus, o piemenukas jam viską nupasakojo, ką buvo matęs savo akimis ir girdėjęs savo ausimis pas Kunickį. Nupasakojo, kur pinigai yra ir kad marti visai nekalta. Tada žmogelis skubiai grįžo namo ir liepė papjauti jautį. Jo viduriuose tikrai rado pinigus. Gerai, kad jie dar nebuvo sugromuluoti, tai juos žmogus galėjo išdžiovinti ir išlyginti. Paskui pinigus banke išmainė ir tie pinigai neprapuolė. O marti visai nebuvo kalta. Piemenėlis gavo 3 rublius dovanų už papasakojimą teisybės. Šis atsitikimas rodo, kad Kunickis turėjęs reikalą su pačiu velniu, ožiu pasivertusiu.

Kunickis galą gavo nuo tokio atsitikimo. Kartą jis buvo išvežtas Ukmergės apylinkėn nurodyti vagis ir pavogtus daiktus. Po sėkmingo darbo Kunickį vežė namo. Sutiko seną žmogelį, kuris važiuojančius pagarbino: „Tegul bus pagarbintas

Jėzus Kristus". Bet Kunickis tam seneliui pasakė: „Tik durniai garbina pakaruoklį" (taip jis pavadino Nukryžiuotąjį). Tada senelis jam paskė: „Nors tu esi didelis burtininkas, bet už tave yra dar didesni. Taigi žinok, kad tavo gyvenimo valandos suskaitytos: neužilgo tu mirsi". Bet Kunickis tik nusikvatojo ir nuvažiavo toliau. Tada vežimą apipuolė juodvarniai. Prisirinko jų labai daug, ir visi ėmė Kunickį savo snapais pešioti. O jį vežusiam žmogui nieko nedarė. Vos gyvas atvažiavo Kunickis namo ir atsigulė lovon. Nuo lovos jis daugiau nesikėlė. Mirė jis tris paras ir labai baisiai. Sako, kad baisu buvo žiūrėti, kaip Kunickis kamavosi ir kentėjo nežmoniškus skausmus, kol mirė. Neduok, Dieve, niekam tokios mirties. (Kostas Bariza, 67 m.a., Jakūbeliškių k., Aluntos v. Užr. A. Urbonas 1938. LTA 1438/297.)

**147.** Senatvėj Ilekio motina kalėdojo. Eina ji pagal Svolkėno dvarą ir susitinka žmogų. Ji žinojo, kad tai garsus Ramygalos apylinkėj čerauninkas. Tai ji turi kišenėj špygą. „Ale tu graži panelė, - sako praeidamas čerauninkas, - ale tokią rupūžę turi kišenėj". Ji žiūri - ištraukt nebegali, kaip didelė kišenėj rupūžė. Taip ji eina, o čerauninkas vėl ją sušaukia: „Žiūrėk, - sako, - kaip jis neįkrenta į vandenį? Pasakyk man!" Ir tikrai, ji žiūri - didelis aukštas kalnas. Apačioj kalno vanduo - ežeras ar jūra, o pagal patį kraštą vaikšto ubagas. Ir kaip jis neįkrenta? (Varusė Ilekienė, 55 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.I.23. LTA 1729/94.)

**148.** Dabriluos (Našiškių kaimas, Vilkaviškio valsčius) tarnavo prieš kelis metus bernas Petras Jasaitis (jo brolis netoli gyvena, o jis kažin kur). Vos atėjęs, paragavo duonos ir sako: „Duona gera, gali būti". Pirmą gegužės dieną, išsirengęs iki pusės nuogas, prieš saulės tekėjimą, visiems miegant, ėjęs apie kažkieno laukus, kalbėjęs kokius žodžius ir bene parsinešęs kažkokio kaimyno daiktą prie gyvulių vartojimo į savo tvartą. Nes pats gyrės žinąs tą burtą, tik nesakė, kokius žodžius reikia kalbėti. (Vilkaviškis. Užr. V. Ėringys 1931.XII.7. LTA 325/55.)

**149.** Kartą pasivėlinęs ir biškį įgėręs grįžo iš Šiaulių Andrišiūnas. Jau buvo pritemus, Kruojos tiltu eidamas pamatė periančiasis dvi moteris. Jos buvo iš to pat kaimo. Jį pamačiusios, jos nuogos išbėgo iš patiltės, jį pagavo, iškryžiavojo, ėmė žnaibyti ir norėjo nusmaugti. Jis išsigandęs meldė, kad jį paleistų. Jos jam sako: „Prisiek niekam nesakyti, kad mes raganos, tai paleisim". Andrišiūnas prisiekė, o raganos, jį paleidusios, pasakė: „Jeigu nors vienam žmogui pasakysi, kad mes raganos, tai tave į kamuolį sutrauks". Taip pasakiusios paleido. Andrišiūnas Šniūraičiuose dar tebegyvena, apie raganas atsiminęs jis visada sako: „Yra Šniūraičiuose dvi pagedėlės, ale kad negalima pasakyti". (Mano mama, Šniūraičių k., Radviliškio v. Užr. Jovaras. LMD I 999/7.)

**150.** Dideli čerauninkai būdavo ir čigonai. Janionis Martynas, tavo tėvo brolis (pasakoja man mano motina) buvo vibarnas. Dubarai turėjo učėšką prie Ramygalos, pagal kapus. Taip kartą taisė Dubarai tiltą prie Ramygalos. Vos išardė tiltą, ir atvažiuoja čigonų būrys. Tai ne tokie čigonai, kai dabar. Jie ne juodi, o visai balti. Čigonės prisipynusios į kasas pinigų. Tai tikrieji čigonai. Čigonai nori pervažiuoti upę, o Martynas supyko: „Ar velnias jus čia drasko važiuot!" - sako jis. „Mes tave sudraskysim!" - sako čigonai. Tik parvažiavo, tiltą pataisę, ir pradėjo Martynui sukti vidurius. Iš to ir mirė. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. LTA 859/37.)

**151.** Mūsų Kūrėnų kaime stovėjo kareiviai iš Kijevo. Jie mokėjo burti. Vienas karininkas norėjo suvedžioti tik ką ištekėjusią gražią moterį. Kitas kareivis tą

moterį perspėjo: „Šis karininkas paliks atviras duris, bet tu niekad neik uždaryti". Karininkas ėjo ir paliko atviras duris. Uošvė gulėjo ant pečiaus. Buvo šalta žiemos diena. Uošvė rėkia: „Marti, eik uždaryk duris! Šaltis, kaip vilkas, lenda gryčion!" Marti nėjo durų uždaryti. Uošvė nulipo nuo pečiaus be sijono durų uždaryti. Išbėgo basa, be sijono, vienplaukė ir bėgo paskui kareivius, kurie jau ėjo į Vilniaus guberniją. Išsekė paskui kareivius senutė. Pasivijo karininką, apsikabino jį, bučiavo ir gulti kvietė. Neatsiliko senutė nuo karininko, sekiojo paskui jį, kol sušalo. Žmonės rado tą senutę, sniege sustyrusią, sustingusią kaip plytą. Karininkas užbūrė duris, norėdamas apžavėti jauną moterį, o užburtas duris nuėjo uždaryti senutė, todėl durys senutę apžavėjo. Todėl toji senutė proto neteko, įsimylėjusi burtininkų karininką. Tai buvo tikras atsitikimas, aš pati viską mačiau. (O. Silickienė, 90 m.a., Kūrėnų k., Ukmergės v. Užr. P. Valeika 1932.XII.26. LTA 397/86.)

**152.** Pelegrindo sodžiuj, Gervėčių parapijoj, gyvena ūkininkas, kurį žmonės vadina „čarnaknyžnyku". Jis daro visokius burtus ir gydo žmones, be to, jis geras muzikantas. Šimukas Revas, sako, gydo velnio galybe, nes jis pardavė savo dūšią velniams. Taigi pas jį ateina velniai kas naktį ir reikalauja dūšios, bet jis jiems duoda darbą, pvz., papils gorčių aguonų ir liepia velniams rinkti, viso pasaulio medžių lapus suskaityti, skaityti vandens lašelius, smėlio grūdelius ir dangaus žvaigždes. Kartą jis davė vienam žmogui paskaityti iš savo knygos. Tam perskaičius vieną straipsnelį, taip galva užsisukė ir sunku pasidarė, kad tas vos bepargrįžo savo trobon. O kas pas jį gydydavos, tai visuomet išgydavo. Kartą jis susiginčijo su vienu muzikantu, kad jis geriau užgrieš, nors ir užgriežė, bet kitas muzikantas laimėjo. Šimukas Revas sako: „Jei tu laimėjai dabar, tai kitą kartą aš laimėsiu". "Ot ne!" – „Ateik kitą dieną į mano sodą, tai tau ten būtinai kelnės nugrius". Kitą dieną ateina tas muzikantas į Revo sodą, kelnes susijuosęs dvejais diržais, pasikabinęs trejomis šleikomis, ir ant kelnių, diržų ir šleikų pristatė šventa kreida daug kryžių ir vylėsi, kad kelnės ir traukiamos nenusmuks. Ateina ir Revas, tik pasakė sau panosėj kažką, ir kelnės lept žemėn, o pats bestovįs be kelnių. (Slabadkos vk., Gervėčių v. Užr. V. Drėma 1926. LMD I 841/1.)

**153.** Seniau buvo visokių čerauninkų. Vaišvilčiuose (kaimas iš Panevėžio važiuojant į Upytę) gyveno Abukevičius. Turėjo jis mergą, ale tą ėmė mylėti Abukevičiaus sūnus. Mergina buvo neturtinga, tai Abukevičius nenorėjo, kad ją sūnus apsiženytų ir išvarė. Po kiek laiko ėmė ir sudegė Abukevičiaus trobos. Liko tik gryčia ir klėtis. Metė bėdą ant išvarytos mergos. Taip jis, nieko nelaukdamas, su vienu sūnum nuvažiavo į Panevėžį pas čerauninką. Čerauninkas klausia: „Ką nori, kad pasidarytų tam, kas padegė?" – „Kad sutrauktų, – sako Abukevičius. „Ar kad tuoj?" – klausia. „Nors ir tą pačią valandą". Vos parvažiavo jie namo, ir sūnui ėmė gelti koją. Po kiek laiko sutraukė visus jo vaikus. Mat jie rūkė ir padegė tvartus. Juozas Abukevičius (sūnus) dar dabar tebegyvena, jis šlubas. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.6. LTA 859/35.)

**154.** Malūnininkas Brūžas iš Ukmergės apylinkės buvo atvežęs burtininką Zuikį, kad jam išaiškintų vagis ir nurodytų pavogtus daiktus. Davė jam srėbti kruopų. Išalkęs Zuikis ėmė godžiai kruopas srėbti. Tada Brūžas, žiūrėdamas į burtininką, pagalvojo sau: „Menkas tu burtininkas, kad taip kruopas srebi". – „Menkas tu malūnininkas, kad vienomis girnelėmis mali", – tarė balsiai Zuikis, lyg atspėdamas jo mintis. Net Brūžui ir plaukai iš baimės pasišiaušė, tatai išgirdus. Burtininkas vagis nurodė ir pavogtus daiktus surado. Tada ėmė malūnan lankytis iš visos

apylinkės žmonės, įvairiais reikalais burti. Nežinau, ar kam jis padėjo ir ar jo patarimai buvo geri, tik iš mūsų Šalinėnų kaimo išėjo pas jį dvi mergos sužinoti savo ateitį. Jos su savim pasiėmė po rietimą drobės jam dovanų. Beeinant viena ir sako savo draugei: „Kvaila būčiau tam sukčiui davus drobę". Ėmė ji ir paslėpė savo rietimą po tiltu. Tada jos abi nuėjo pas tą Zuikį. Pirmajai burtininkas pasakė daug patarimų, o antrajai tarė: „Aš tau nieko nepatarsiu. Bėk greičiau atgal ir paimk savo drobę iš po tilto, nes gali rietimo visai nerasti". Tada abi mergos suprato, kad to burtininko būta nepaprasto žmogaus. Po to pas mus ilgai minėjo tą Zuikį, kurį buvo pas save atsivežęs malūnininkas Brūžas. Man to burtininko neteko matyti. (Grasilė Kvedarienė, 57 m.a., Šalinėnų k., Antaliepės v. Užr. A. Urbonas 1937.XII. LTA 1508/89.)

**155.** Kitą kartą Mažeikių apskrityje, Sedos valsčiuje, Gudalių kaime gyveno ūkininkas, pavarde Dūmarkas. Vieną kartą jo merga ir piemenė pamatė į jų kiemą įeinantį žinomą burtininką Gramauskį. Jos ėmė ir užsiundė ant jo šunį. Gramauskis labai supyko ir sučerėjo tą mergą ir piemenę. Paskui jis įėjo į trobą ir, paėmęs vieną kiaušinį, sutaisė, ir padėjo jį ant palangės. Gramauskui išėjus, piemenė ėmė ir sumušė tą kiaušinį. Pakilo baisiausia, neapsakoma smarvė. Smarvei pranykus, pradėjo kažin kas nematomas bildinti į sieną. Bildino taip baisiai, kad net kaimynai išgirdo. Ten pat už tvoros Kaminskio bernai kapojo virbus. Išgirdę bildant, jie sušuko: „Bildink greičiau!" Tuoj ir pradėjo greičiau bildinti. Paskui liepiant rečiau bildinti, bildino rečiau. Saulei leidžiantis, bildėjimas nustojo. Bet lig tik atgulė merga su piemene, - o jos gulėjo vienoje lovoje, - tuoj vėl lyg kas su pirštais pradėjo palengva belsti į sieną. Išgirdusi beldžiant, piemenė sako: „Tai, muset, vaikiai baldosi". Ir ji, ištiesusi ranką, subeldė į sieną. Bet tuoj pajuto, kad visi pirštai paliko kruvini. Persigandusi, bet nieko nesakydama, apsiklojo patalais galvą. Tik staiga abi pajuto, kad kažin kas greitai pakėlė patalus ir tik pūkšt, lyg pelenų pripilta pančeka, kad davė abiem per pilvus. Tos, baisiausiai persigandusios, kūlvertinos iškrito iš lovos ir nubėgo klykdamos, šaukdamos į virtuvę. Paskui nusiraminusios viena atgulė prie pečiaus, o antra ant suolo. Bet nepraėjo nei valanda, kaip piemenė visai išėjo iš proto. Pradėjo šokinėti po virtuvę, draskytis nuo savęs drabužius ir šaukti baisiu balsu. Valandą padūkusi, piemenė nusiramino. Bet tuoj taip pat pradėjo blūdyti ir merga. Taip viena po kitos, pasikeisdamos naktimis, bepročiavo porą savaičių. O dienomis vis kažin kas beldžia ir beldžia į sieną, lyg į kokį barabaną. Dūmarkas matydamas, kad čia ne kieno kito, kaip tik velnio darbas, nuvažiavo į Barstyčių miestelį ir parvežė kunigą, kad jis išvarytų velnią. Kunigui atvažiavus ir pradėjus namą šventinti, pasigirdo velnio balsas: „Aš to kunigo nei kiek nebijau, nes jis, prieš eidamas į kunigus, yra pavogęs iš svetimo daržo sėtinį, nors jį ir atgal į vietą įkišo - nesuvalgė, bet niekam apie tai nepasakė". Kiek tas kunigas krapijo, kiek maldas skaitė, o velnias tik juokiasi. Kunigas išvažiavo, velnio neišvaręs. Po to Dūmarkas nuvažiavo į Žemaičių Kalvariją ir parvežė kleboną Beresnevičių. Lig tik kunigas įėjo į trobą, velnias jau iš patvorio sušuko: „Dabar jau turbūt reikės kraustytis laukan iš čia, nes kada jis gimė, tai visa pekla sudrebėjo". Kunigui pakrapijus ir sukalbėjus kelias maldas, velnias išrūko, net didžiausius viesulus keldamas. (A. Brazdeikis, 57 m.a., Žemaičių Kalvarija. Užr. A. Brazdeikis. 1929.I.3. LTA 1167/25.)

**156.** Gyvenęs Tūbinių bažnytkaimy, Šilalės valsčiuje, Tauragės apskrityje, nukalbėtojas Grimalis. Žmonės jį vadino burtininku ir pasakojo, kad jis gyveno su velniais. Jis niekuomet nekirpo plaukų, neskuto barzdos ir nekarpė nagų. Gyveno

vienas užsidaręs ir į bažnyčią niekuomet neidavo. Jis taisydavo šautuvus, kirvius. Jei kas norėdavo turėti labai gerą kirvį ar šautuvą, tai jis juos visuomet taisydavo per pačią sumą, užsirakinęs kalvės duris, kad niekas negalėtų pamatyti. (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės vk., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/400.)

**157.** Buvo diedas, didelis burtininkas. Kartą rytą pasikėlęs išėjo oran, bet keltuvė jau buvo išginta. Išėjo diedas oran ir girdi – piemenėlis dainuoja. Tai tas diedas savo burtus ant to balso ir paleido. Įėjęs pirkion savo bobai ir sako: „Na, boba, aš jau ir pasniedojau". Ir pasakė, kad užkeikė giedantį piemenėlį. Kai pradės boba bartis: „Kažin, ar tik ne mūsų vaiką tu užkeikei?" Nubėgo laukan padabot – ir tikrai rado piemenėlį, savo vaiką, negyvą. (Paulina Varoneckienė, 75 m.a., Salakas. Užr. Elž. Rūkštelytė 1939.II.9. LTA 1966/34.)

**158.** Babilas burtininkas (gyveno Armonos su Povarkla santakoje) gydė žmones burtais. Pasėmęs iš prūdelio vandens, įpildavo į bonką, per šiaudą paburbuliuodavo, užkalbėdavo ir duodavo žmonėms kaipo vaistą. Ligoniai (paralyžuoti) staiga išgydavo. Veždavo ligonius nuo Vilniaus ir kitur. Senatvėje vieną dieną, pasigriebęs kirvį, pradėjo lauke po orą vajavotis su kirviu, bet žmonės daugiau nieko nematė. Kai atėmė iš jo kirvį, staiga krito negyvas. (Baraučiznos k., Deltuvos v. Užr. K. Jankauskaitė 1935. LŽV 830.)

**159.** Prie vieno gaspadoriaus kitą kartą slūžijo dvi mergos. Rytmetį atsikėlusios pasakodavo, kas bus sodoj ar mieste atsitikę. Gaspadoriaus vaikis pradėjo vožuoti, iš kur juodvi žino, kad namie stovi, niekur neišeina. Vieną vakarą po večerės, kai nuėjo gulti, anas keravos, kur judvi beišeis. Buvęs kamaroj šalia durų langelis. Kai tik įėjęs į kamarą, tuojau ne ką trukus išlėkė pro tą langelį dvi šarkos. Tas vaikis atdaręs duris, įėjęs į kamarą, veizi, kad tos mergos begulinčios lovoj pusgyvės. Taip anas paėmęs ir apsukęs antraip, kaip anos gulėjo, o pats išėjęs iš kamaros, uždaręs duris ir veizėjęs, kas čia bus. Netrukus apie pusnaktį parlėkusios dvi šarkos ir sulėkusios į kamarą. Apsisukusios apent (iš naujo) ir išlėkusios laukan. Ir vėl įlėkusios į kamarą iki kelių atvejų. Po tam anas pasigailėjęs, suguldęs apent, kaip kad gulėjo, išėjęs pats pro angą. Netrukus parlėkusios šarkos, sulindusios į kamarą ir daugiau nebeišlėkusios. (Mačiūkų k., Platelių v. Užr. J. Mickevičius 1928.II.19. LTA 552/950.)

**160.** Iš Kamėnų (netoli Šėtos) Jakas, kuris Šambalionišky prieš 4 metus gyveno, buvo burtininkas. Apie Šėtą jis buvo lesvinčium. Išgirsdavo jis miške ką šaunant, jei ant to turėdavo piktumą, tai taip padarydavo, kad su tuo šautuvu žmogus nieko nebenušaudavo. Medžiotojas kai atsiprašydavo jo, tada Jakas vėl tą šautuvą atčerėdavo, ir vėl viskas gerai. O taip tai nebenušausi nieko su tuo šautuvu ir tiek. (Aleksas Samsonas, 21 m.a., Matitinių k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.24. LTA 1729/54.)

**161.** Pas vieną strielčių buvo bernas. Strielčius užpyko už ką, tai ir sako: „Ryt per pietus būsi nušautas". Eina bernas keliu nusiminęs – nušaus. Stovi žmogus pakelėj. „Ko verki?" – „Taip ir taip. Buvau pas strielčių už berną, užpyko ant manęs, sakė nušaus". – „Aikše, aš tave išgelbėsiu". Bernas eina, kur neis, kad tik liktų gyvas. Tas žmogus atsivedė berną į kamarą, atsinešė torielkutę, perpjovė kairės rankos mažiuką pirštuką, prileido kraujų. Per pietus džy-y-y kulka į torielką. Pasitaškė pasitaškė, apsivėlė kraujais ir guli. „Eik dabar ir tu jį nušauk". Bernas

nenori. „Eik ir gana", – beveik privertė. „Kaip jis tave šovė... Te, išeik laukan, šauk ir ateik". Bernas išėjęs šovė ir atbėgo. Parodė jam zerkolą. Žiūri – strielčius stogą dengia. Dengė dengė, atsilošė ir nuvirto nuo stogo. Atbėgo pati, vaikai, kelia – negyvas. (Daukšių p. Užr. A. Kirtiklis 1933. LTA 530/1.)

## 162. RAGANIUS NORI PASIDARYTI NEMIRTINGAS

Dar senais čėsais, kada buvo daug raganių, vienas pasirodė labai gudrus ir jis visus kitus raganius apeidavo. Šitas raganius išsyk buvo prasčiokas, baudžiauninkas. Kai pasidarė raganium, tai labiausiai pykdydavo ponus, ba jis ant jų labai buvo įpykęs. Būdavo, nueina jis į kokį dvarą ar miestą, tai kai ims erzinti ponus, tai jie, negalėdami jam nieko padaryti, iš to piktumo net plaukus nuo galvos raudavosi. Taip jis, šposus bekrėsdamas, labai įsipyko viso svieto ponams, kurie galvodavo visaip jį pagauti, ale nieko nepadarydavo. Kai jau pradėjo raganius senti, tai pasiėmė vieną vaikiną už gizelį. Gizelį jis irgi išmokino, ką pats mokėjo. Ir vieną dieną tas raganius sako į gizelį: „Tu mane užmušk, visą kūną sukapok į tokius šmotelius, kaip pirštas, supilk į grabą ir užkask, o kai praeis devyni metai, tai ateik ir atkask, ba aš būsiu jau gyvas. Šitaip padarius, jau daugiau mirti nereikės. Kai aš atgysiu, tai aš ir tau taip padarysiu, ir abu galėsim amžinai gyventi. Ir žiūrėk, kad apie šitą tu niekam nieko nesakytum, nors ir labai tavęs prašytų". Gizelis išklausė ir sako: „Na, tai gerai, meisteri, sutinku taip padaryti". Tuoj paėmė kirvį, raganių užmušė, sukapojo į smulkius kavalkėlius, sudėjo į grabą ir užkasė.

Praėjo kiek čėso, tuoj visi žmonės ėmė šnekėti, kur dingo tas raganius, kad jo niekur nematyti, o tik gizelis. Tada pradėjo tą gizelį gaudyti, kad jis pasakytų, kur tas raganius. Išsyk dar gizelis vis laikėsi ir nepagavo, ale kai pradėjo visur šnekėti apie kažkokį gizelį, tai jis niekaip negalėjo išsisukti ir vieną sykį sugavo. Kai tik sugavo, tuoj paklausė, kur jo meisteris. Gizelis išsyk dar gynėsi, ale kai ėmė labai kotavot, tai jis prižadėjo nuvest parodyti. Pasiėmė spatą ir išėjo su visais žmonėmis į laukus to raganiaus atkasti. Kasė kasė, prikasė grabą. Grabas dar buvo nė biškio nesupuvęs ir kai atidarė grabą, tai jau buvo raganius visas sugijęs ir šoko iš grabo. Ale kai tik gavo oro ir numirė. Jau nuo užkasimo buvo praėję aštuoni metai, ir jei dar būtų palaukę metus, tai tas raganius būtų visai atgijęs. Po to visi žmonės labai dyvijosi ir suprato, kad čia buvo neprastas žmogus. Tai visi to krašto baudžiauninkai sudėjo ant mišių ir tą raganių labai gražiai pakavojo. (J. Kedys, 51 m.a., Raišupio k., Igliškėlių v. Užr. J. Kedys 1932. LTA 327/308.)

## 163–170. KIRMĖLIAI – GYVAČIŲ ŽADĖTOJAI[11]

**163.** Atgal 60 metų Šakių apskrityje, Jankų valsčiuje, Zygmantų kaime gyveno žmogus, pavarde Vaišnora. Žmonės vadindavo jį Kirmėlium dėl to, kad jis užžadėdavo, išgydydavo žmones ir gyvulius nuo įkandimo kirmėlių (gyvačių). Jeigu jis užžadėdavo žmones ar gyvulius, tai jam buvo uždrausta imti pinigų arba kitų daiktų, bet jeigu kas duodavo, tai imdavo. Kartą buvo toks atsitikimas. To kaimo ūkininko karvei besiganant po mišką, įkando jai gyvatė. Tuojau ištino pilvas. Vyrai, kurie pjovė šieną, pamatę, kas pasidarė, tuoj pranešė tos karvės savininkui, kuris greitai nuėjo pas minėtąjį Kirmėlių. Jam reikėjo atsinešti gabalėlį duonos ir žiupsnį druskos ir dar pasakyti tos karvės spalvą. Kirmėlius užžadėjo, kur pasislėpęs ir padavęs duoną, liepė eiti namo. Parėjęs turėjo jis tą duoną (ji buvo suminkyta

[11] Užkalbėjimus nuo gyvatės įkandimo žr. *Lietuvių tautosakos lobyne,* I t., p. 55–58.

su druska) karvei atiduoti. Kai jai padavė, tai ji nė kiek nepasveiko todėl, kad nepasakė jos tikrą spalvą. Tada jis, vėl nuėjęs pas Kirmėlių, pasakė: „Kad mano karvė nepasveiko". Kirmėlius sako: „Tai tu man nepasakei tikrą jos vardą. Grįžk atgal ir gerai apžiūrėk, gal rasi dar kokią spalvą". Pargrįžęs namo ir gerai apžiūrėjęs, tikrai pamatė juodų plaukų po kaklu. Tada jis trečią kartą nuėjo ir pasakė, kad ji dar turinti juodų plaukų po kaklu. Kirmėlius užžadėjęs padavė duoną ir liepė karvei sušerti, tik ne po stogu ir vidurdienį (nuo saulės užtekėjimo ligi nusileidimo). Vėl žmogutis, jau truputį pralinksmėjęs, parėjęs taip padarė, kaip sakė Kirmėlius. Tikrai, karvė tuojau visiškai pasveiko. (A. Kregždienė, 68 m.a., Rudžių k., Bublelių v. Užr. F. Tutlys 1925. LTA 28/265.)

**164.** Pasakoja, kad seniau Rudynėje buvo daug gyvačių. Tos pievos savininkas buvo dvarininkas Kontrimas. Dvarininkas pažadėjo dovanų tam, kuris išnaikins pievoje gyvates. Atsirado vienas žmogus, kurs prižadėjo išnaikinti gyvates. Jis už pievos iškasė duobę, vidury duobės pastatė stulpą, ant to stulpo atsisėdo pats. Aplink duobę apdėjo šiaudų. Atsisėdęs ant stulpo ir pasakęs kitiems žmonėms, kad kaip įeis į duobę gyvačių karalius, uždegti šiaudus ir greit užkasti duobę. Paskui jis pradėjo šaukti gyvates švilpdamas. Gyvatės, išgirdę jo švilpimą, dideliais būriais iš visų pusių slinko į duobę. Paskiausia ėjo gyvačių karalius. Karalius šliauždamas savo uodega užkabino žmogų ir įtraukė į duobę. Tuo tarpu žmonės uždegė šiaudus ir greit užkasė duobę. Taip kartu su gyvatėmis žuvo ir tas žmogus. Nuo to laiko šioj pievoj nėra nė vienos gyvatės. (Reitarados k., Molėtų v. Užr. A. Martikonienė 1935. LŽV 93.)

**165.** Nežinau, katrame krašte buvo privisę labai daug gyvačių. Žmonės visai negalėjo vaikščioti, nes labai daug nuo jų įkandimo mirdavo. Kartą pas tuos žmones atėjo mažas žmogelis ir pasakė: „Jei man duosite gorčių pinigų, aš jas išnaikinsiu". Tuoj jam žmonės davė gorčių pinigų ir prašė išnaikinti tas bjaurybes. Tada jis liepė įkasti didelį stulpą, privežti daug šakų ir tarė: „Kai aš jas šauksiu, tai nė vienas neišeikite iš stubų, nes tuomet jos bus labai piktos ir ką sutiks, tą mirtinai kirs". Prie to jis paprašė tris šaudykles, sakydamas: „Aš šitų nebijau, bet atlėks trys lekiančios, tai jos gali mane kirsti". Taip viską padarius, jis užlipo ant stulpo, išsitraukė triūbelę ir kad užtriūbino: „Turiū, turiū, turiū!" Ir kad pradėjo gyvatės lįsti į šakas. Paskiau atlėkė ir trys lekiančios. Tada tas žmogelis pykšt, pykšt, pykšt iš šautuvų – tos dribt ir nupuolė ant šakų. Tada jis nulipo žemyn, išsitraukė skiltuvą ir uždegė. Visos gyvatės sudegė, ir nuo to laiko ten gyvačių daugiau neatsirado. (V. Kevežiūtė, 60 m.a., Marijampolė. Užr. J. Ropė 1938. LTA 1658/3.)

**166.** Žemaičiuose buvo tokia didelė giria, kad žmonės pro tarpą medžių negalėdavo išlįsti. Didžiausi skuslai pelkės, o gyvačių gyvačių – devynios galybės. Būdavo, nei vienas žmogus nebus neįkastas nuo gyvatės. Daug tuo laiku išmirė žmonių. Visi to krašto gyventojai aimanavo, nes negalėjo nuo gyvačių apsisaugoti. Vieną kartą susirinko visi žmonės pasitarti, kaip reikėtų tas bjaurybes išnaikinti. Vienas žmogus atsistojo ir paklausė minios: „Jei toje girioje niekas nematėt baltosios gyvatės, tai aš visas jas išnaikinsiu". Žmonės labai nudžiugo ir sakė, nė vienas nematęs baltosios gyvatės. Tada žmogus liepęs visiems pasiimti kirvius ir eiti į Kebšgirį. Čia jis įsakė nugenėti didžiausią eglę ir ją ligi pusės įpjauti. Ir liepė sukrauti aplink eglę didžiausią laužą. Žmonės viską padarė, ką jis įsakė. Kai jis įsilipo į medį, liepė pakurti laužą iš visų pusių ir patiems iš miško bėgti. Jis sušvilpė baltosios gyvatės balsu, ir iš visų pusių krūvomis bėgo gyvatės į tą laužą ir sudegė.

Neilgai po to jis pamatė didelę kai rąstą baltąją gyvatę, kuri bėgo tiesiai į laužą. Žmogelis persigando, bet buvo po laiko. Baltoji gyvatė, perbėgusi per ugnį, davė su uodega į medį ir nubėgo tolyn. Medis nulūžo, ir žmonių išgelbėtojas atsidūrė lauže ir sudegė. Nuo to laiko Kebšgiryje daugiau nebuvo nė vienos gyvatės, ir visi žmonės buvo labai laimingi. (J. Kavolius, 95 m.a., Balnių I k., Eržvilko v. Užr. V. Kavolius 1927. LTA 494/39.)

**167.** Kartą mano tėvynėj, Balčiuos, keliose pasamdytos grėbėme šieną. Mes grėbėm, o vyrai šienavo. Kartu su jais šienavo ir Kinduriokas. Visi žinojo, kad jis moka gyvates sušaukti. Taigi, kai panuovoly susėdom valgyt, Kinduriokas taip ir sako: „Gal norit gyvačių pamatyti?" Keli pjovėjai atsakė, kad nori, – nors jie ir žinojo, lyg ir tikėt nenorėjo. Taigi šit jis nuėjo toliau, kažką sumurmėjo ir pamatėm, kad per raistą atūžia būrys net pasistojusių gyvačių. Mes ir vyrai rėkdami išlakstėm, o jis tik pamojo ranka ir visos prapuolė. Šitą dar kaip šiandien atsimenu. (A. Žaurienienė, 68 m.a., Bajorų k. Tauragnų v., Utenos aps. Užr. A. Linka 1935. LTA 545/114.)

**168.** Senovėje, atmenant mano tėvams, buvo tokis žmogus. Jis buvo gal kokis čerauninkas ir bais didelis girtuoklis. Taip jis, sako, prasigėrė, jog jo niekas nesulaikydavo gerti. Pati, nuėjusi pas žydą, sakydavo, kad neduotų jam degtinės, o jis, nuėjęs pas žydą, kai jam neduoda, tai padarydavo taip, jog visą žydo gryčią apleisdavo gyvatėmis, žalkčiais ir kitais bjauriais daiktais, jog, sako, sienomis šliaužia, ant lovos kojų raitosi, ant stalo gyvatė guli. Taigi žydui reikia noroms nenoroms duoti ir be pinigų tam žmogui išgerti, o kai duoda, tai vėl atverčia tas kirmėles. Tas žmogus gyveno Trapiškės sodžiuje. (Juozas Juršė, Daugėliškio p. 1927. LMD I 184/15.)

**169.** Kartą kaimynų vyrukui, begulint ant tvarto šiene, įkando gyvatė. Šienas nesenai buvo parvežtas iš laukų. Rytą atsikėlęs pajuto skausmą ir greitai nubėgo į trobą. Namiškiai tuojau nuėjo pas tą patį Kirmėlių. Jam reikėjo pasakyti to vaikino krikšto ir dirmavonės vardus. Kirmėlius užžadėjęs padavė jiems duoną ir jie parėję padavė tą duoną suvalgyti. Vyrukas suvalgęs tuojau išgijo. (A. Kregždienė, 68 m.a., Rudžių k., Bublelių v. Užr. T. Tutlys 1925. LTA 28/266.)

**170.** Oi, seniau buvo burtų ir raganių, yra jų ir dabar. Mano broliui taip skaudėjo dantys, iš galvos ėjo. Pasiuntė raitą berną pas burtininką. Dar jis nesugrįžo, o jau jam apstojo skaudėt ir jis užmigo, mat jau buvo nukalbėta. Įkirs gyvatė, dar nesugrįžta nuo nukalbėtojo, o jau atslūgsta. Buvo nukalbėtoja nuo rožės. Vienas Merkinės kunigas visur vežiojo savo seserį, jokie daktarai neišgydė, o kai nukalbėjo ta moteris, ir išgijo. Tada tas kunigas pasišaukė nukalbėtoją ir liepė jam sakyti tuos žodžius, kuriais ji nukalba. Išklausė ir sako: „Gali taip kalbėti, čia nieko blogo nėra". (A. Milius, 37 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.25. LTA 879/34.)

### 171–172. PELIŲ ŽAVĖTOJAI

**171.** Peles iš namų moka išvesti įvairūs čerauninkai, burtininkai. Dažnai pasitaiko ir tokių ubagų, kurie išveda peles. Ypač gerai tą darbą moka kuršininkai.

Vienais metais pasakotojos namuose buvo atsiradę labai daug pelių ir žiurkių, nuo kurių stačiai nebuvę kur dingti. Vieną dieną atėjęs į jų namus ubagas, kuris pasisiūlęs visas peles ir žiurkes išvesti iš namų. Už tą darbą nuo tėvo paprašęs tris

rublius. Pernakvojęs tas ubagas, anksti rytą paėmęs šeimininkės kvartūgą ir jį ištrynęs kažin kokiomis žolėmis. Paskui pasiėmęs tą kvartūgą už pasaitų, šnabždėdamas žodžius, kurių pasakotoja nebeatmenanti, pradėjo tą kvartūgą vilkti per visus kambarius pasieniais. Iš urvų ir plyšių pradėjo lįsti pelės ir žiurkės. Jos bėgo ten, kur senis ubagas kvartūgą vilko. Išvalkiojęs po visas kamaras, alkerius, špižarnes, klėtis, kūtes, jaujas, daržines ir sklepus, nuėjo tiesiai į mišką. Miške apėjo aplink ąžuolą vieną kartą ir, čia pririšęs kvartūgą, nuėjo savo keliais. Visos pelės su žiurkėmis nuėjo paskui jį į mišką, namuose neliko nė vienos pelės. Po poros dienų vaikai, nuėję miškan, rado tas peles, tebeeinančias aplink tą ąžuolą, jos jau ir didelį taką buvo sumynusios. (O. Rimgailienė, Telšiai. Užr. A. Brazdeikis 1937.III.27. LTA 1167/54.)

**172.** Galčiūnų sodžiuje prieš karą atsirado žmogus, kuris sutiko su visais galčiūniečiais, kad iš sodžiaus visas peles išvarys. Jis pynė sau botagą dvi savaites ir uždraudė žmonėms juoktis, kaip jis varys peles. Kai atėjo paskirtoji diena, išėjo galan sodžiaus ir supliauškėjo botagu. Pelės pradėjo eiti iš visų kampų į vidurį gatvės. Jų buvo tokia daugybė, kad net mirgėjo akyse. Jau pačiame gale iš sodžiaus išbėgo viena kreiva pelytė. Ji pati paskutinė ėjo kulzuodama. Vienas žmogus, tai pamatęs, užsijuokė ir visos pelės vėl išbėgiojo po visą sodžių. (Slabadkos vk., Gervėčių v. Užr. V. Drėma 1926. LMD I 841/14.)

173. SVIRPLIŲ IŠVARYMAS[12]

Pociūnų sodžiuj, Joniškiečiuos, pas Skablacką buvę jaujoj daugybė svirplių. Vieną kartą atėjęs ubagas pas juos ir įsiprašęs į nakvynę. Buvęs ruduo, kuliamas laikas. Nuėjęs su šeimyna į jaują gulti, sakąs: „Aje, kas čia pas tamstas tokia daugybė tų paukštelių. Juos reikia išginti". Kiti juokdamiesi saką: „Išgink, jei gali". Ubagas paprašęs žirninių virkščių kuškę. Piemuo nubėgęs, atnešęs, tas ubags ėmęs su tom virkščiom apie pečių apmaišęs, aptrynęs šnabždėdamas ir išmetęs laukan, ir langą palikęs atvirą. Tai daugiau kaip pradėję tie visi svirpliai pro tą langą lėkt laukan, lėkę lėkę ir išlėkę laukan visi lig paskutinio. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas 1900. LTA 1208B/594.)

174. ŽUVŲ SARGAS

Nekrikštytos dūšios ir velniai pristatyti pilnioti žuvų, kad nepagautų; pinigų, kad neiškastų; paukščių, kad nenušautų. Tai kožnas kur pristatytas, tai to ir pilniojasi. Tik šv. Jono naktį jų visų esti susirinkimas, visi sueina susirinkiman. Tada možna lengvai pinigai iškasti, šaudyti paukščiai, gaudyti žuvis. Taip gi visi tie sargai nueina kuriam arčiau veselion, tai ir veselios čėse možna pinigai iškasti, žuvų pasigauti ar nušauti paukščių.

Kartą vienas žmogus važiavo veselion ir, pro ežerą važiuodamas, rado žūstant ribokus, ir jie labai daug pagavo žuvų. Atvažiavo tas žmogus veselion, įėjo pirkion ir sako: „Kai važiavau pro ežerą, tai kad pagauta žuvų, tai strošna daugybė, net tinklai nekelia". Kai šitaip pasakė, tai nuo kaptūro nusirito net su malkom koks juodas kamuolys. Tal buvo žuvų sargas. Kai nubėgo į ežerą, tai kiek užspėjo tinklo vandeny, tai tiek ir nutraukė. (Ieva Labeckaitė, 85 m.a., Salakas. Užr. Elž. Rūkštelytė 1939.I.20. LTA 1947/66.)

12 Du užkalbėjimai svirpliams išvaryti paskelbti *Lietuvių tautosakos lobyne*, t. I, p. 92.

### 175-177. VAGIES PRIRIŠIMAS[13]

**175.** Vienas dvaro kumetis vis užmiršdavo lauke pakinktus: išnerdavo arklius ir parvesdavo namo. Urėdas jam liepė daugiau pakinktų nepalikti, o jeigu paliks, tai gaus bizūno paragauti. Bet, atėjus vakarui, kumetis vėl užmiršo pakinktus: išnėrė arklius, o pleškes paliko ant lauko. Urėdas pamatęs, kad vėl tas kumetis neparnešė pakinktų, nuėjo į lauką pats jų parnešti, kad galėtų šviesmėlyniai kumečiui užkirsti. Jis nuėjo į lauką, užsidėjo ant pečių pakinktus ir akėčias, bet negali nė žingsnio paeiti.

Ant rytojaus nujojo kumetis į lauką ir rado savo urėdą su akėčiom ir pakinktais bestovintį. Kai kumetis atėjo, (jie) nuo nugaros nukrito. (Jonas Mockus, 64 m.a., Keryvų k., Girkalnio v. Užr. J. Prakapas 1938.VI.26. LTA 1640/19.)

**176.** Viename dvare tarnavo merga, bet ji mokėjo ir arti, ir akėti, ir kitus vyriškus darbus dirbti. Per dieną lauke dirbus: ar tai arus, ar akėjus, ar drapakojus, ji išsikinkydavo arklius ir parjodavo namo, viską palikdama ant lauko. Ponas jai sakydavo: „Palieki viską ant lauko, gali naktį ateiti kas ir pavogti". – „Nepavogs, pone, – ji sakydavusi, – būk be baimės". Vieną vakarą ji parjojo, palikusi lauke akėčias. Ponas, kad pagąsdinti ją, naktį nuėjo į lauką, pasiėmė tas akėčias, užsidėjo ant pečių ir norėjo nunešti, kur pakavoti, o paskui kibti prie mergos, kam ji pavogdinusi akėčias. Bet kai jis užsidėjo jas ant pečių ir norėjo eiti, jis negalėjo paeiti. Norėjo jas numesti – nenumeta. Taip ir išstovėjo jis su akėčiom ant pečių per visą naktį. Rytą merga atjoja su arkliais į lauką priešpiečiais. Prijojusi arčiau, ji sako ponui: „Mesk, pone, žemėn tas akėčias, tokios sunkios, kam tu jas laikai". Ponas dribt žemėn akėčias numetė ir sako: „O tu, rupūže, kad nuvargau!" Daugiau ponas nėjo vogti nuo lauko nieko, o merga vėl viską palikdavo lauke. (Antanas Osteika, Juodkėnų k., Girkalnio v. Užr. J. Kasparaitis 1937.XII.6. LTA 1439/72.)

**177.** Kitas bundininkas (pusininkas), jo draugas, arklio visai nedabojo. Dieną nepilnioja, o nakčiai pakuliniu pančiu supančioja ir paleidžia. Šitas, kurio jau arklį pavogė, sako: „Na, ir dyvai man, kad iš po tavęs nepavagia arklio. Aš kaip pilniojau, kaip pilniojau, ir tai pavogė". – „Mano nepavogs", – anas atsakydavo. Užtat anas taip sakydavo, kad žinojo burtus nuo arklio pavogimo ir jo arklys buvo užburtas. Kartą anas naktį išsivedė arklį, paleido palaidą, o pats pakluonėj atsigulė. Naktį atėjo vagis ir, užlipęs ant arklio, nujojo. Gaspadorius matė, kad vagis nujojo, bet nesikėlė. Vagis nujojo. Joja joja, daboja – vėl tas pats kluonas. „Na, nejau gi aš nenujosiu?" – mislija sau vagis. Užšėrė arklį ir vėl nujojo. Vėl joja, joja ir vėl pamatė, kad tas pats kluonas. Suprato vagis, kad arklys užburtas. Anas mokėjo tuos burtus nuimt. Nulipo nuo arklio, nusivilko rūbus, juos išvertė ir vėl apsivilko, išverstu burnasėliu apsisupė: nugara apsupė krūtinę, o užsegimą užpakalin. Kepure irgi apdėjo galvą, bet priekiu užpakalin. Tada užlipo ant arklio, kaip jojo, ir nujojo. Gaspadorius laukia vagį sugrįžtant ir nesulaukia, mislija, kad kai atjos trečią kartą, tai anas vagį sulaikys, bet trečią kartą vagis negrįžo. Taip ir pavogė antro bundininko arklį. (Paulina Varoneckienė, 75 m.a., Salakas. Užr. E. Rūkštelytė 1939.II.7. LTA 1966/20.)

### 178-180. STEBUKLINGA ŽOLELĖ

**178.** Vieną kartą žmogus rudenį žiūrįs, kad gyvatės vieną žolę pauostančios ir einančios gultis. Daugybė ten tų gyvačių buvę. Kaip jau visos pauosčiusios nuėjo,

[13] Burtai, kurie vartojami „vagiui pririšti" prie daikto, paskelbti *Lietuvių tautosakos lobyne*, t. I, p. 90–92.

ir šis pauostęs. Tas buvo kur kokiame liekne. Parėjęs namo į savo kluoną, prie pašalių. Ir taip jį suėmęs miegas. Nuėjęs į daržinės galą, už kūlių užlindęs ir atsigulęs. Daugiau jo namiškiai nieko nežiną, kur jis būtų palikęs. Prapuolė ir gana. Pavasarį žmonės, po kluoną bevaikščiodami, imą šnekėti, kad jau matę ir gyvates gyvas. Tas žmogus iš užu kulių bruzdu bruzdu, sakąs: „Kad jau gyvatės gyvos, tai jau ir man reikalas keltis". (S. Slančiauskas, Trumpaičių k., Joniškio v. Užr. M. Slančiauskas 1900.X.5. LTA 1208B/528.) Pastaba. Tai ta pat „gyvatžolė" esanti ir vagių žolė (žmonėms užmigdyti). Taip girdėjau kitus šnekant ir Juozapą Slančiauską. M.S.

**179.** Viena boba ėjo miške keliu ir rado: ant medžio užsikorusi gyvatė veda vaikus. Padabojo, padabojo ir sako: „Bėdnikė, kaip jai sunku. Kai žmogus serga, tai jam duoda tai šį, tai tą, o jai niekas nieko neduoda". Ana neturėjo jos kuo paškadyti, tai duonos trupinį prie medžio padėjo ir sako: „Tegu pasidrūtins". Už kiek čėso ta moteris turėjo vaiką. Ana toj ligoj gulėjo, buvo apimta, tai pati nematė, ale sapnavo, gyvatė atšliaužė ir padėjo ant vaiko baisiai gražų kvietką. Kai nubudo, tai ir rado kvietką prie vaiko. O kiti žmonės matė, kad gyvatė įšliaužė ir padėjo kvietką prie vaiko. Jei tą kvietką vaikas prie savęs turės, tai nei vainoj, nei kur kitur nežus. (G. Vaičienė, 49 m.a., Salakas. Užr. E. Rūkštelytė 1940.I.15. LTA 2219/32.)

**180.** Yra tokia žolė, kad koks žmogus ją turi, tai tas viską žino, taip pat, kaip ir paparčio žiedą turėdamas. Ją taip tegali rasti: kad per šienapjūtę, bepjaunant šieną, niekur neužkliuvęs dalgis ištvers, paskiau, paėmus tas visas tuo kirčiu nupjautas žoles, reikia mesti į bėgantį vandenį, tai visos žolės plauks pavandeniu, o toji viena plauks prieš vandenį, tai ir bus ta pati. Ją pasiėmęs tuoj viską žinosi: kur žemėse pinigai, kur kieno padėti. Kur tiktai eisi, visur tau bus valioj visokie uždarymai ir daiktai, kaip niekas. Užtai ir vagys, katrie tą žolę turi, tai jie niekur nieko ne po kam nerokuos: visur, kur tiktai jie eina, ten jiems valioj. (J. Striupeikis, Trumpaičių k.s, Joniškio v. Užr. M. Slančiauskas 1900.X.5. LTA 1208B/527.)

### 181–185. BURTININKAI IŠDARINĖJA POKŠTUS

**181.** Muzikantų tarpe irgi yra burtininkų ir šposininkų. Padaro, kad skripkos pačios groja ir šoka vidury trobos. Žiūrėk, užgros ir nukrinta mergom sijonai. Taip atsitiko mano uošvės[14] draugei, kai jos abi buvo drūčkom. Subartonių vestuvininkai šoko Merkinėj pas žydą smuklėj, ir nukrito tai drūčkai visi sijonai. Visų trijų raiščiai kaip žirklėm buvo nukirpti. Gerai, kad buvo gudrus bernas (kuris su ja šoko), tuoj ją ant pečių su visais sijonais ir išnešė kiton gryčion. (A. Milius, 37 m.a., Subartonių k., Merkinės v. Užr. J. Balys 1936.VI.25. LTA 879/35.)

**182.** Akis apmonij. Kitą kartą važiuoja žmonės su linais į Rygą, į kelionę, mato, kad pas vieną karčemą daugybė žmonių sustoję juokiasi ir žiūri. Tie privažiavę sustojo ir klausia: „Tai ko jūs čia žiūrit? Ką jūs čia matot? Iš ko jūs čia juokiatės?" Gi sako: „Žiūrėkit, anas komediantas per balkį lenda". O kai šie žiūrt, tas tiktai einąs ropa pagal balkį ir gana. Šie saką: „Žiūrėkit, kad jis pasilenkęs pagal balkį lenda". Tiems visiems ir atsidarę akys, visi jį pamatę. Daugiau tas komediantas sakąs: „Gi žiūrėkit, jūsų vežimai dega!" Šie žiūri, kad visi jų vežimai liepsnose.

[14] Jovaišienės, paskum ji pati tai patvirtino.

Supuolę, išdraskę visus linus iš vežimų, paskui žiūrį, kad tie linai nė svilte neapsvilę. Tas jiems apmonijo akis ir gana. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas 1901. LTA 1208B/851.)

**183.** Seniau būdavo labai daug burtininkų, ir kai susitikdavo dviejuos tokie, tai vienas kitam padarydavo zlasčių. Kai žinodavo, kad ir tas, ir tas burtininkas, tai nedarydavo, bet kai nežinodavo, tai vienas kitam padarydavo. Kartą dengia vieną varpinyčią burtininkas, o keliu važiuoja kitas. Katras važiuoja, sako šitam, katras dengia varpinyčią: „Žiūrėk, gyvatė įkirs!" Šitas žiūri, kad ant virvės, kuria anas prisirišęs, įsikabinusi gyvatė; o tas mislijo, kad šitas bijos gyvatės ir kai ja kirs - kirsdamas gyvatę nukirs virvę ir nulėks. Šitas sako: „Žiūrėk, tavo kumelė išdvėsus!" Šitas žiūri, kad jau varnos kapoja. (Zakaras Vasiliauskas, 73 m.a., Valungių k., Antazavės v. Užr. I. Talutis 1938.V.23. LTA 1608/111.)

**184.** Prieš penkiadešimt metų Grigulių kaime, Kaltinėnų valsčiuje, Tauragės apskrityje, gyveno toksai Jonas Jezdauskis, kuris buvo didelis šposininkas ir burtininkas. Pasakoja, kad jį už kažin ką gaudę rusų uredninkai. Kartą uredninkai jį pagavę, surišę rankas ir kojas ir nusivežė į Skaudvilės miestelį. Bet įvažiuodami į miestelį žiūri, kad vietoje Jezdauskio besivežą suraišiotą seną eglės kerą. Kitą kartą uredninkas sugavęs Jezdauskį, prisirišęs jį prie balno, o pats įėjęs į trobą atsigerti. Išėjęs žiūri, kad vietoje Jezdauskio prie balno besąs pririštas šiaudų kūlys. Taip uredninkai jo ir negalėję uždaryti į turmą.

Kartą vienas ūkininkas, prieš vežant vasarojų, turėjo išvalyti jaują. Atėjęs Jezdauskis pasisiūlė tai už pusrublį atlikti. Ūkininkas davė pusrublį. Jezdauskis paėmė kartį, užmovė ant jos galo ilginių kūlį, uždegė jį ir ėmė smaukyti visais pastogiais, degindamas voratinklius. Visi tik stebėjosi. Kitą metą tas pats ūkininkas sumanė vėl taip išsivalyti jaują, kaip matė Jezdauskį darant. Užsimovė ant karties ilginių kūlį ir užsidegęs patraukė per stogą. Stogas tuoj užsidegė ir visa jauja sudegė.

Kartą viena gaspadinė kepė duoną. Tuo tarpu atėjo Jezdauskis. Kadangi daugiau nieko namuose nebuvo, tai ji paprašė, kad padėtų duoną nunešti prie pečiaus angos. Jezdauskis sako: „Ką čia mes nešime, geriau aš pečių antraip atsuksiu". Paėmė ir apsuko pečiaus angą. Gaspadinė pakepė duoną. Jezdauskiui išėjus, pareina vyras ir mato, kad visose trobos kertėse besanti pakepta duona. (J. Tamošauskis, 78 m.a., Katyčių k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.29. LTA 1167/608.)

**185.** Statant dabartinę Girkalnio bažnyčią, buvę tokių atsitikimų. Paimant statyti Girkalnio bažnyčią, buvo du meistrai, kurių kožnas norėjo paimti ją pastatyti. Kai vienas ją paėmė statyti ir išbudavojo ligi balkių, sumieravo balkius, nupjaustė, prie to darbo buvo ir pats meistras. Šiaip meistras nuolat prie darbo nebūdavo, jis tik sumieruodavo, užduodavo, ką dirbti, o darbą atlikdavo geri darbininkai. Uždavęs darbą, meistras nuėjo į miestelį. Kaip tik meistras nuėjo, atėjo kitas žmogus, pažiūrėjo, kai darbininkai kėlė balkius ant viršaus, ir nuėjo. Užtraukus balkius ant viršaus, pasirodė, kad vienas balkis per trumpas, nors visus lygius atmieravo. Pašaukė meistrą. Atėjęs meistras paklausė, ar niekas nebuvo atėjęs. Darbininkai pasakė, kad buvo atėjęs kažkoks vyras, pastovėjęs ir nuėjęs. Meistras suprato, kad tai darbas to meistro, katras norėjo paimti pastatyti bažnyčią. Tada jis liepė ant galų balkio užnerti virves ir, jas dviem tempiant, trečiam duoti per vidurį balkio su šlega, ir nuo to balkis turėsiąs ištįsti. Taip padarius ir užtraukus ant viršaus, balkis buvo lygus su

visais ir ištęstas tiek, kokį jie buvo atmieravę. Tada meistras nusivilko balakaną, pasitiesė jį ant žemės ir, paėmęs kirvį, įkirto jį į jo nugarą. Taip padaręs sušvilpė ir netrukus atėjo tas vyras, kuris žiūrėjo, kai darbininkai traukė ant viršaus balkius. Jo nugaroj buvo įkirstas kirvis. Meistras jį pažino. Tai buvo irgi meistras, iš kurio jis paveržė bažnyčios statybą ir kuris ant jo už tai pyko. Meistras jį už tai išbarė ir liepė taip daugiau nepadaryti. Išėmė iš nugaros kirvį ir tas vėl sau nuėjo.

Kitas atsitikimas. Statant tą pačią bažnyčią, buvęs vienas darbininkas Kačinskis. Sykį per miestelį eina žydas Mauša, apsiavęs kaliošais. O tuo laiku Kačinskis buvo ant budinko viršaus. Pasižiūrėjęs į žydą, jis jam ir šaukia: „Ei Mauša, kodėl tu vieną koją apsiavęs, o antroji basa?" Žydas žvilgt į kojas, žiūri, kad kaliošas tik ant vienos kojos. Atsisukęs, pakėlęs galvą ir sako Kačinskui: „Kačinski, neštukavok, atiduok man kaliošą". Tas jam sako: „Kad aš jo neturiu, iš kur aš jį gausiu?" - „Turi, turi, Kačinski, atiduok!" - prašo žydas. Tada jis, būdamas ant viršaus budinko, švyst ir numetė žydui kaliošą, o tas jį apsiavęs ir nuėjęs. (Antanas Osteika, Juodkėnų k., Girkalnio v. Užr. J. Kasparaitis 1937.XII.6. LTA 1439/81.)

### 186. BURTININKAS PAVERČIA ŽMONES GYVULIAIS

Atėjo burtininkas iš Kijevo į Ukmergę ir išmokė burti. Ūkininkas Žeruolis išmoko burti. Žeruolis daug blogybių pridirbo žmonėms. Eina bobos į bažnyčią. Pamato jas Žeruolis ir užburia. Bobos pavirsta vištomis ir tupi ant tvoros prie kelio. Tupėjo iki vėlyvos nakties. Naktį atbėgo lapė ir suėdė tas vištas. Vaikai laukia mamos, bet nesulaukia - lapės pilve. Nuėjo klebonijon Žeruolis. Klebonas ėmė jį barti ir keikti, kam jis žmones užburia. Atsigulė vakare klebonas lovon, ogi jį gyvatės ėmė gelti. Atbėgo žmonės, žiūri - pilna lova gyvačių ir kunigas sugeltas bemirštąs.

Žeruolis pakliuvo vestuvėsna. Jo nepavaišino. Jis užbūrė vestuvininkus, ir moterys virto ožkomis, o vyrai ožiais. Bėga ožiai ir ožkos per laukus ir bliauna.

Užpyko Rokas ant savo mylimosios, ir eina jo mylimoji mergelė per miestą nuogut nuoga. Žmonės žiūri į ją ir juokiasi, o ji gėdijasi, bėga iš žmonių akių, bet pabėgti negali. Apskundė Roką žmonės valdžiai. Pasodino jį valdžia kalėjiman. Jis iš kalėjimo išėjo: kalėjimo sargus pavertė šunimis, o kalėjimą tvartu, kalinius kiaulėmis. Neberado žmonės nei kalėjimo, nei sargų, nei kalinių. Norėjo nušauti tą burtininką, šautuvo kulkos nuo jo atšokdavo. Šovė patrankomis, bet patrankos dulkėmis virto, o jis tik juokėsi. (K. Varžgalys, 70 m.a., Ukmergė. Užr. P. Valeika 1933.I.11. LTA 397/60.)

## V. SLOGUTĖS

### 187-189. KAŽKAS SLOGINA MIEGANTĮ

**187.** Dabar Samsonai turi naują gryčią ir joje gyvena, ale tebėr ir sena. Dabar senoj vištos laikomos, kamaroj bulvės supiltos. Savininkas Aleksandras Samsonas pasakoja, kad jų senojoj gryčioj kas naktį sapnuojasi sapnai, kad žmogų kas užgula ir negali nė iš vietos pasijudinti. Va, rodos, lėkti stengies, nes veja jau kokie plėšikai ar kas, bet negali kojos pakelti. Naujojoj gryčioj taip nesisapnuoja. Pasakoja Aleksas, kad jis dar ir pernai kartą gulėjo toj pustynėj ir sapnavo, kad kas užgulė. (Aleksas Samsonas, 21 m.a., Metitinių k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.II.2. LTA 1729/49.)

**188.** Grigaliauską iš Kampinių (Suvalkų Kalvarijos parapija), būdavo, kasnakt slogindavo slogutė. Na, ir jis niekaip nuo jos negalėjo atsikratyti. Tai kažin kas prirodijo jam, kad eidamas gulti atgalios prieitų prie lovos ir taip priėjęs nusiautų klumpes ir atgalios, t.y. neapsukęs priešakiu in lovą, atsigultų. Taip jis ir padaręs, tai nuo to sykio jį kaip pametė, tai, sako, ir šiandie neslogina. (J. Ledinskutis. Užr. J. Viskožka. LMD I 312/20.)

**189.** Pas mano tėvą slūžijo sykį tokia Anastazija. Ji pasakojo, kad ji kur ten (nežinau, kokioj vietoj), kai buvus už piemenę pas kokį ten daržininką, tai toj stuboj vaidenęsi ir beveik kas naktį slogutė slogindavusi. Kažeig, buvusi labai nesmagi vieta: langai šiaudiniais kamščiais užkamšioti, sienos pajuodavusios, iškrypusios. Žodžiu, stubelkpalaikė buvus suklypus, sukliurus. Ji gulėjusi stuboj ant pečiaus, o tie žmonės priemenaitėje. Vieną naktį klauso, rodos, lyg kas po stubą šlepsi ir šnipinėja po pakampes, aplink pečių... Ji persigandusi laukė, kas čia nusiduos iš to. Su sykiu tik sucypė nesavu balsu ir kažikur dingo. Mat turbūt turėjo gerai apsisvilyt, ba pečiuj buvo žarijų. Tai ji ir nežinojusi, kas ten buvo - mena, kad buvus tai kokia negerovė. (Užr. J. Viskožka 1903. LMD I 312/18.)

190. VELNIAS LANKO MERGINĄ KLĖTY

Vienas gaspadorius buvo bagotas ir turėjo dukterį. Ji gulėjo svirne. Ir į svirną vaikščiojo toks kavalierius pas ją. Tai per naktį nedavė miegot. Tai ji pradėjo džiūt labai. Vieną rozą ji stovuose audžia. Ateina ubagas ir klausia: „Kodėl tu, dukrele, tokia menka?" Ji sako: „Tėvuk, kad pas mane vaikščioja toks kavalierius. Aš prieš naktį drūčiai užsistumiu duris ir nežinau, per kur jis ateina". Tas senukas sako: „Vaikeli, tavo tas kavalierius negeras. Kai eisi gulti, tai paimk rėtį pelenų ir eik atbula, ir sijok net iki lovos. Tai pažiūrėsi, koks ten kavalierius". Taip ji padarė, kaip senukas liepė. Ant ryto ji užsikėlė ir rado vištos pėdas. Tas senukas vėl pas ją atėjo, ji jam pasakė, kad vištos pėdos buvo. Tai senukas jai taip pasakė: „Nueik į laukus ir prisiskink barkūnų. Iškaišyk svirno sienas, o vieną palik neiškaišytą ir lovą apkaišyk, ir pati apsikaišyk, ir atsigulk". Ji taip ir padarė. Kai kavalierius atėjo, tai pasakė: „Kad aš kytras, o tu dar kytresnė... Aš pas tave būčiau ilgai nevaikščiojęs". Labai didelis štormas pasidarė, jis užstaugė ir su ta neapkaišyta siena išlėkė. (P. Lieponienė, 70 m.a., Suvalkų Kalvarija. Užr. E. Azerevičiūtė 1933. LTA 452/135.)

191. SLOGINA GYVULIUS TVARTE

Vieno gaspadoriaus pradėjo naktimis po gurbą labai trenkt gyvuliai: trenkia, tarytum juos ten jodo kas ar muša, visi sušilę, suvargę, o nueik - nieko nėra. Tai jis nuėjo pas kanauninką Kupiškin ir pasiklausė. Tai jam liepė vartavot. Sako: „Pasiimk grebenyčią, pasivožk po puodu ir gulėk, o kaip tik išgirsi trenkiant, tuoj nuvožk, ir ką tik ant gyvulio pamatysi, šveisk tuoj atžagaria ranka kur nors kertėn ar ant durų - ir daugiau nebeateis". Taip jis ir padarė: pasiėmė žvakę, nusinešė, po puodu pavožė ir miega. Išgirdo: pum pum pum, tartum kas ateina, šlami šlami po šiaudus. Ir išgirdo kalbant: „Žmogel, tai saugai?" - „Saugau", - tas atsakė. „Na, tai saugok, saugok..." Ir paglostė jį per plaukus. Ant rytojaus pareina namo, žiūri - kur tik paglostė, nei vieno plauko nebėr - plika kaip nušutinta. Taip žmogus ir mirė plikas, nebeataugo. (Morta Madeikienė, 70 m.a., Karklynės k., Kupiškio v. Užr. A. Kriauza 1938. LTA 1667/118.)

# VI. VILKOLAKIAI

## 192-198. ŽMOGUS PATS PASIVERČIA VILKU

**192.** Kitąsyk, kaip pasakoja, buvo tokie vilkalokiai, o jeigu katras gaspadorius vilkalokaudavo, tai daug iškados darydavo artimiems savo susiedams. Su katruo tik susipykdavo, tai jau jis jam atmonydavo, papjaudavo tai kumeliuką, tai veršiuką, tai arklį, tai jautį, ir tokio žmogaus visi bijojos.

Vienąsyk tarnavo viena merga pas gaspadorių, o tas gaspadorius buvo vilkaloku. Sykį vasarą nuvažiavo in pagirį šieno. Tas gaspadorius, užmetęs ten kiek šieno ant vežimo, sako tai mergai: „Tu čia pabūk, o aš eisiu ant valandos in girią". O kad nuvėjo jis in girią, nepoilgam jau iš girios vilkas atbėgo ir ėmė tą mergą draskyt. Tai merga besigindama su šake indūrė vilkui in snukį. Tas vilkas, pajutęs skaudėjimą, nubėgo in girią. Nepoilgam atėjo jau tas gaspadorius. Sako toji merga: „Tu kažin kur valkiojiesi, o mane tai ko tik vilkas nepapjovė". „Nugi iš kur čia jį galas atnešė pas tave? Ar neinkando?" Sako: „Nieko neinkando, tik andaroką perplėšė". - „Reikė gintis?" Sako: „Gyniausi šake, dar sykį indūriau jam šake in snukį". Tas ėmė mest šieną ant vežimo. Kada pakėlė galvą, tai merga pamatė, kad to gaspadoriaus veidas perdurtas. Tada ji sužinojo, kad tai tas jos gaspadorius yr vilkaloku. Sukrovė vežimą šieno, parvažiavo namo, toji merga pametus išėjo. (Jankus iš Bartininkų. Užr.V. Basanavičius 1904. LMD I 133/73.)

**193.** Kai kas ir pats mokėdavo pavirsti vilkolakiu ir atgal žmogum atvirsti. Taip vienas gaspadorius vežė namo šieną su savo žmona. Jisai ir klausia ją: „Ar tu nesibijai vilko?" - „Ne", - atsako toji. Nuėjo tas gaspadorius kur ten miškan, persivertė per grovą, ir po kiek čėso atbėga prie vežimo vilkas. Ir tas vilkas vis šokinėja ant vežimo, nori užlipti ant šieno pas tą moterį. O ta moteriškė grėbliu kad vanoja, tai vanoja tą vilką per galvą. Ir vilkas sumuštas nubėgo. Atsivertė per grovą ir sugrįžta po kiek čėso jos vyras su kruvina galva ir skundžiasi, kam jinai jį taip sumušusi. „Kad aš ne tave, o vilką mušiau, - nuo jo gyniausi, kai jis lindo prie manęs ant vežimo", - aiškinasi jo boba. (Š. Ulčinskas, 88 m.a., Raitininkai, Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1928.I.30. LTA 1074/100.)

**194.** Vieną rozą vienos moteriškės vyras susinešė su savo susiedka ir, pavirsdamas vilkolakiu, lankydavo ją, savo žmonai nieko nežinant. Be to, jis vogdavo nuo žmonos dešras, sūrius, kiaušinius, paršiukus ir žąsis ir jas nešiodavo savo susiedkai, ir ten abu suvalgydavo. Vieną vakarą jo žmona suvarinėjo žąsis tvartan, o jis, pavirtęs vilkolakiu, stvėręs vieną žąsį ir norėjo dumti pas savo mylimąją. Bet žmona neišsigando vilkolakio ir turėjusiomis rankose šakėmis vėrė jį. Šakės nutraukė iki pusės tą diržą, kurį nutraukus atvirstama atgal žmogum, ir nusigandusi žmona pamatė savo vyrą, kuris iki juostos buvo žmogus, o žemiau - vilkolakis. Jau tada tas vyras negalėjo nei visai žmogum atvirsti, nei vilkolakiu pavirsti. Prašė jis savo žmoną, kad jį išgelbėtų - visai nutrauktų diržą, bet žmona, supratus vyro apgaulę, ir paliko jį taip, kuris ir baigė savo amžių pusiau žmogum, pusiau vilkolakiu. (Š. Ulčinskas, 88 m.a., Raitininkų k., Merkinės v. Užr. V. Ulčinskas 1928.I.30. LTA 1074/101.)

**195.** Senovėj, kaip pasakojo, pas vieną vilkaloką gaspadorių buvo bernas. Tas gaspadorius vis, būdavo, eina in girią ir kaip kada nepareina po tris dienas, po visą nedėlę. O jau buvo nutartas, kad jis yr vilkalokas. Sykį tas gaspadorius eina girios link. O tas bernas paskui apykalne nubėgo ir pasislėpė krūmuos, žiūrės, kas

čia bus. Atėjo tas gaspadorius, persivertė per kelmą ir bėga vilku. Kaip tas vilkas nubėgo, tas bernas, atėjęs pas tą kelmą, irgi taip persivertė ir jau bėga vilku. Bėga toliau in girią, rado rują vilkų, ir tas jo gaspadorius tenai. Pamatęs savo berną, gaspadorius sako: „Na, ko tu čia? Dar tu prie mus netinki". Ėmė tą berną kiti vilkai pjauti, sudraskė jam visą skrandą. Tas bernas, neturėdamas ką daryti, bėga in pagirį ant to kelmo atsiversti, o jau eis namo, verčiasi ir šiaip, ir taip, jau nieko nemačija, jau nepasiverčia in žmogų. Persigandęs nabagas bėga toliau. Tas gaspadorius laikė tą berną du metu vilku. Sykį patiko tas gaspadorius tą berną girioj, sako: „Dabar gali eit paskui mane, kaip aš versiuosi, taip ir tu verskis, tai vėl būsi žmogus". Tas bernas taip viską atliko ir pastojo žmogum. O tas gaspadorius sako tam bernui: „Aš tave užtai laikiau vilku, kad bernui nepriguli ten eiti, kur gaspadoriai eina". Tada tas bernas parėjęs pasakojo vilkalokų gyvenimą. (Jankus, Bartininkai. Užr. V. Basanavičius 1904. LMD I 133/74.)

**196.** Vilkalokis yra žmogus, pats pasivertęs vilku. Vilku galima pasiversti taip: radus miške eglę, kurios šaknis yra iššokusi iš žemės lanku, reikia atbulam pro ją išlįsti ir paliksi vilku. Tik pasivertus vilku, negalima juoktis: jei susijuoksi, tai nebeatseksi tos vietos ir gali amžinai likti vilku.

Vieną kartą ūkininkas važiavo su savo šeimyna per mišką į pievas šienauti. Sykiu važiavo ir vienas bernas, kuris žinojo tą štuką, kaip pasiversti vilkolakiu. Ūkininkui truputį sustojus miške, bernas nubėgo prie eglės, kuri turėjo tokią šaknį, išlindo atbulas ir, pavirtęs vilku, iššoko ant kelio. Arkliai, pamatę vilką, pasibaidė ir, bijodami vilko, išbėgiojo į visas puses. Vilkui tas taip juokingai pasirodė, kad jis pradėjo juoktis. Susijuokęs užmiršo, kur toji eglė (mat, norint atvirsti žmogumi, vėl reikia išlįsti antraip pro tą pačią šaknį), ir dešimt metų išgyveno vilku, kol vėl netikėtai suradęs eglę atvirto žmogumi. (K. Tverijonas, 48 m.a., Šliūžų k., Kaltinėnų v. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.1. LTA 1167/77.)

**197.** Senovėje žmonės galėdavo pasiversti vilkais. Vieną kartą važiavo vienas žmogus. Jis pamatė, kai prieš jį atėjo antras žmogus, įsikalė į žemę du kuoliuku, per juos du kartu persivertė ir pavirtęs vilku nulėkė. Tada žmogus nuėjo ir ištraukė abu kuoliuku. Po kiek laiko atlėkė tas pats vilkas ir atsinešė avį. Atlėkęs pamatė, kad nėra kuoliukų, nulėkė toliau ir atvirsti žmogum jau negalėjo. Jeigu tokį vilką kas užmušdavo, tai po skūra rasdavo tuos pačius rūbus, kuriais buvo žmogus apsirengęs, prieš pavirsdamas vilku. Jeigu toks vilkas užpuldavo žmogų, tai jis reikėdavo vadinti visokiais vardais, ir jeigu atmindavo jo vardą, tai jis vėl pavirsdavo žmogumi. (I. Senūta, 82 m.a., Kabinių k., Alytaus v. Užr. V. Bardzilauskas 1936.IV. LTA 865/138.)

**198.** Viename kaime gyveno ūkininkas. Jis turėjo 4 sūnus, bet buvo nelabai turtingas. Tas ūkininkas buvo pasisamdęs berną, vardu Gabrį. Pas tą ūkininką niekuomet netrūkdavo mėsos. Visi jo kaimynai dyvydavosi, kad ir jis neina nei medžioti, nei pjaudavo avių, bet vis netrūkdavo mėsos. Vieną kartą to ūkininko tarnui skaudėjo dantį. Vakare tarnas nuėjo gulti į klojimą. Jam dantį skaudėjo, todėl negalėjo užmigti. Bebūdamas klojime pamatė, kaip jo šeimininkas su keturiais sūnumis išėjo iš namų. Jie pasiėmė visi po lazdą. Priėję prie miško subedė lazdas ir perlindo per jas. Perlindę virto vilkais ir nubėgo į mišką. Po kiek laiko jie sugrįžo, nešini po dvi avis. Kitą naktį jam dančio nebesopėjo, bet apsimetęs nuėjo klojiman gulti. Ir vėl jie nuėjo į tvartą pasiimti lazdų. Pasiėmę vėl nuėjo pamiškėn. Bet tada bernas gulėjo pamiškėj ir saugojo, ką jie darys. Jie vėl sukišo lazdas lanku.

Bernas prilindo prie lazdų ir vieną lazdą pavogė. Jie visi perlindę pamatė, kad visi vilkai. Paskui jie grįžo nešini po tris avis. Bernas nusidyvijo: kad ir pavogiau lazdą, bet vis tiek neša avis. Kai perlindo atgal, visi eina namo, nešini po tris avis. Bet vienas pamatė ir pasakė, kad jie visi su uodegom. Visi labai nusiminė. Kai parėjo namo, visi pasisiuvo ilgus juodus rūbus ir nešiojo. Benešiodami jie taip ir numirė. (Utena. Užr. J. Baltrūnas 1933. LTA 456/18.)

199–203. VILKOLAKIAIS PAVERSTI ŽMONĖS

**199.** Astravų kaime, Obelių valsčiuje, maždaug prieš 60 metų, buvo kaimo pasamdytas ustovas, kuris paversdavo piemenis vilkatakiais. Tas ustovas kasdien prie savęs pasilikdavo po vieną piemenį, kurį pavertęs vilkatakiu lengvai išganydavo daug galvijų. Žmonės apie pavertimus nieko nežinodavo, o kad prie tokio ustovo vieno piemens užteko, tai buvo visiems gerai ir užtat jam daugiau mokėdavo, kaip kitiems ustovams. Vieną kartą tas ustovas vertė Leikučių piemenį vilkatakiu. Vienoj vietoj buvo jo privaryta šermukšninių kuolūlių, per kuriuos liepė virst, ir besiverčiant pavirsdavo vilkatakiu. Kai anas jį vertė, užėjo bernas ir visa matė. Ėmė anas vieną kuolelį ir ištraukė. Sulaukus vakaro, ustovas atvertė tą piemenį, ale ne visai gerai. Kai vieną kuolelį tas bernas ištraukė, tai piemeniui negali pašalinti vilko uodegos: visa žmogaus, o vilko uodega užpakaly. Tai ustovas nežinodamas, kas daryti, įgrasė piemenį, kad niekam nesakytų ir rytoj vėl ateitų ganyti, tai mať ir atvers, kaip reikia. Bet vaikas negi nukęs. Parėjęs namo ir verkia. Močia klausia, kas yra – anas nesako. Bet per ilgą klausinėjimą pasakė, kad turįs vilko uodegą. Tuoj dasižinojo visa ulyčia ir tas bernas atidavė kuolelį. Ustovas jį įvarė ir piemenioką atvertė, kaip reikia. Tada tą ustovą atstatė iš vietos. Vilkatakiu paverstas žmogus visai panašus į vilką. Tai tas vilkatakis apibėga apie galvijus, galvijai niekur ir neina. Arba kad reikia pagrasinti, tai greitai pagrasina – ustovo anas klausydavo. (Antanas Tumėnas, 65 m.a., Pakriaunių k., Obelių v. Užr. J. Skrebys 1938.VII.8. LTA 1678/15.)

**200.** Buvo ženotas žmogus ir turėjo tris vaikus. Kartą anas, nežinau už ką, susipyko su uošve. Gal ne tiek anas ant uošvės, kaip uošvė ant jo. Vot uošvė jam ir sako: „Eikš, ženteli, pas mane, aš tave diržu apjuosiu". Anas nieko nemislijo ir priėjo. Ana jį diržu ir apjuosė. Anas tuo kartu pavirto vilku ir išlėkė su vilkais. Gal jos užkeikta taip buvo, kad lakstė septynis metus. Kartą bėgo su kitu vilku ir šoko per ravą, tuo kartu diržas trūko ir anas stojo žmogum. Kai stojo žmogum, tai ant savo draugo vilko duok rėkti. Tas vilkas pas piemenis nubėgo ir jį piemenys užmušė, ale būta tikro vilko. Kai sugrįžo anas namo, tai jo pati ir vaikai nepažino, nes labai kūdas buvo. Vis dėlto atsigavo ir gyveno, dirbo. Sakė, kad vilku būdamas ir žalią mėsą ryjęs, ir badavęs. Nors kai žmogum stojo, darbus dirbdavo, bet jam rankos tirpdavo ir negalėjo dirbti sunkių darbų. Kai nuėjo pas daktarą, tai jam pasakė, kad užtat rankos tirpsta, nes anas daug bėginėjo ant rankų. Pagyveno tris metus ir numirė. (R. Pakarklienė, 45 m.a., Salakas. Užr. E. Rūkštelytė 1941.I.7. LTA 3411/79.)

**201.** Mirė ūkininko žmona, jis vedė kitą. Pirmosios pačios buvo likęs sūnus. Antroji žmona to vaiko nekentė. Kai jis užaugo vyru, tai nuėjo arti. Antroji žmona buvo ragana, ji nutarė jį paversti vilku. Jis atsisėdęs valgo pietus, o pavalgęs žiūri, kad jam ant kojų, rankų dygsta plaukai. Nesupranta, kas jam yra. Žiūri – ir uodega lenda. Taip jis ir pavirto vilku. Taip sėdi prie jaučių vieną dieną, kitą. Niekas prie jo neprieina. Ateina šlubas vilkas ir sako: „Ten ant kalno yra šv. Jurgis. Jis

paskyrė, ką man pjaut. Liepė eit į Valaunes ir papjaut jautį". Tikrasis vilkas, pasipjovęs jautį, plėšė mėsą ir ėdė, o pavirtęs negali. Taip jis vargo trejis metus. Kai jau labai išalko, tai įsilipęs į zomatus ėmė žviginti kiaules. Su juo buvo ir daugiau vilkų atėję. Kiti vilkai, išgirdę ateinant žmones, iššoko ir pabėgo, o jis nebesuspėjo, tai palindo po šlajomis ir pasikavojo. Bernas jį pamatė ir liepia lįsti lauk. Tas išlindo, bernas įsivedė jį į jaują ir sako: „Šok per kartį!" Tas kaip šoko ir atvirto žmogumi. Bernas liepė jam eiti į namus. Paleisdamas jį sako: „Kai rasi pamotę namie, tai pirma neik į trobą, turi pirmutinė ji įeiti. Kai ji eis, tai tu sakyk: 'Kaip aš bėgiojau, tai ir tu taip bėgiok!'" Bernas taip ir padarė. Tai pamotė tuoj pavirto vilku ir kudul kudul nubėgo. (Šlyteris, 72 m.a., Vadžgirio p. Užr. J. Dovydaitis 1932.VI.28. LTA 462/208.)

**202.** Seniau buvo visokių nuodnykų. Labiausiai per veselijas, būdavo, paversdavo vilkais ar kuo. Užtat reikėjo, kad piršlys būtų dar didesnis nuodnykas ir pernuodytą veseliją galėtų atitaisyti. Va, ir Ramygaloj buvo toks Adomas paverstas vilku. Jis, sako, ir mirė su vilko uodega. Vilku vaikščiojo 8 metus. Jis pats pasakojo, kad pavertė jų visą veseliją vilkais. Kartą išalko ir išėjo į lauką, ar ras ką: avelę, paršą... Pagal žydkapius (prie Ramygalos) miesčionys arė lauką. Jie pamatė vilką ir duot botagais. Davė, davė, kad net juostelė nutrūko, kuria buvo nuodnykė svočia sujuosus (seniau ne abrūsus, o juostas per veseliją dalindavo). Tada jis tankynėj ir atvirto žmogum. Pasakojo, kad nors ir vilkas jis buvo, ale žalios mėsos ėst negalėjo, tik kraują iščiulpdavo ir kvit. (Juozas Ilekys, 45 m.a., Garuckų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1937.I.23. LTA 1729/77.)

**203.** Neretai tenka girdėti pasakojant apie vilkalokius. Apie 1903–1904 metus Rumbonių apylinkėj žmonės buvo net įsibaidę vilkalokių. Vilkalokis - tai žmogus, kokio nors raganiaus paverstas arba apčeravotas, kuris prilygsta vilkui. Žmonės kalba, kad vilkalokiai daugiausia įsikasa per pamatus tvartuosna ir išpjauna aveles, žąsis. Užtat ir Rumbonių apylinkės žmonės buvo įsibaidę, nes čia tais metais taip padarydavo vieno ūkininko šuo, kurį pagaliau užmušė, radę vieno ūkininko tvarte pas avis. Taip ir susekė, kieno buvo tas vadinamas vilkalokis. Pasakoja, kad vilkalokiais paversdavo daugiausia per vestuves arba iš užsirūstinimo, arba net juoku. Kartą mergina apjuosė berną juosta, būk iš meilės, ir tasai pavirto vilkalokiu. Vienoje vietoje boba raganė visą veseilę pavertė vilkalokiais. (Gruzdžių v. Užr. J. Miglinas 1911. LMD I 513/9.)

### 204. VILKALOTAI UŽPUOLA MERGINAS

Buvo boba ir diedas, ir anys išvažiavo veselėn. Duktė paliko namie. Pas ją susirinko vakarotojos verpti. Atėjo daug bernų, pilna pirkia. Tie bernai sėdi prie mergų, vakaruoja. Ir nulėkė vienos verpstelė. Ana pasilenkė tos verpstelės, ažna daboja - pasuolėj uodega. Persigando labiausiai, suprato, kad vilkalotai ne bernai. O balanas senybėj degindavo. Balanos žibinturiuose įsmeigtos. Ta ugnį užpūtė ir ištrūkus bėgt giria. Ištrūko. Ateina rytą - visos papjaustytos, krūtinės iškrimstos dantimis. (M. Pilipavičiūtė, 45 m.a., Daktorių k., Tverečiaus p. Užr. J. Aidulis 1934.IX.17. LTA 724/104.)

### 205–206. VILKALOKIS UŽBURIA GINKLUS

**205.** Vienas ponas, važiuodamas keliu arti didelio miško, radęs žmogų bestovintį. Tas žmogus jam sakęs: „Pon, nevažiuok per tą mišką, čia vilkas tamstą

užpuls". Ponas sakąs: „Aš turiu muškietą". Žmogus: „Ką daugiau turi?" Ponas: „Turiu šoblę". Žmogus: „Tai ką dar turi?" Ponas: „Dar turiu takmaką". Tas žmogus ir nebesuprato, kas tas takmakas, o tas buvo tabokmalis. Tas žmogus buvo vilktaks, tai jis tuos ginklus, katruos suprato, visus užkeikė, pakerėjo, pagadino, pačeravojo. Išklausinėjęs žmogus nuėjo sau, o ponas nuvažiavo į mišką. Vidury miško tą poną ir užstojęs vilkas. Ponas šaunąs iš muškietos - negali, šaunas iš puštalietų - vėl negali, kertąs su šoble - ir su šoble negali įkirsti, griebęs savo takmaką (tabokmalį), kai pagavęs duoti, tai tuoj ir subukinęs tą vilką. Tas vilkas atsitraukęs, nubėgęs, o ponas nuvažiavęs sau. (Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1319.)

**206.** Žemaičiai kai išeina vilkų medžioti ir, vilką šaunant, nepadega strielba, tada žino, kad yra vilktresis arba vilkatė. Tai tuokart tur turėti gryno sidabro ar iš pinigo, ar iš kito kokio daikto smulkiai sukapojęs, ir po dalelę strielbą darydamas įdeda. Tuokart nebatim ugnies. Antras daiktas: tur turėti vasarinių kviečių varpos grūdų ant Žolinės šventintų. Kad įdeda į strielbą, tuokart kad ir grynas velnias būtų, ir tas turi virsti ir kristi. Trečias spasabas: kad neturi tų daiktų, - nei sidabro, nei kviečių, - tai turi paimti strielbą į rankas, apie galvą apsukti ir per kojų tarpą kulbę į užpakalį pirm iškišti, su ranka pagriebęs veikiai ištraukti ir šauti. (Žemaitija. Hugo Scheu rankr., Nr. 69.)

Kitą kartą vienas ponas kėlė medžioklę ant vilkų. Ant vieno kelio sustatė strielčius, o paskum aplink girią apsiautė ujus (varovus). Vienas strielčius nušovė tokį vilką. Kai parnešė namo į dvarą, skūrą kad lupė, ant paskutinių kojų rado po skūra vyžines, iš karklo žievių nupintas, rado ir apvartus, ir autus. „Ar lupti visą kailį to vilko?" Ponas atsakė: „O kodėl ne? Lupk - kailis mums, o tas vyžines su autais tegul šunes sudrasko. Ko vertas yra vilkas ne vilku gimęs?" Ponas, norėdamas sužinoti tikrą teisybę, rašė į visas puses. Atrašė vienas ponas iš Maskolijos gilumos, kad jo žmogus burlokas tuokart prapuolė. Taip tą gavo žinoti, kad žalnierius buvo į kvatierą įdėtas, tą naktį gulėjo ant suolo, o gaspadorius ant pečkaklio. Kai gaspadorius pradėjo atsikėlęs vyženomis autis, tuojau pavirto į vilką ir išbėgo pro duris laukan. Ir nebesulaukė ano pareinant. (Ten pat, Nr. 67.)

## VII. MILŽINAI

**207.** Senovėje ant žemės gyveno milžinai: dideli vyrai ir tokios pat moterys. Kada ėjo per girias, medžiai po anų kojomis lūžo ir linko kaip po mūsų kojomis smilgos. Sykį, kai norėjo atsigerti iš Veviržo, visą vandenį lig lašo išgėrė, o neatsigėrė. Ėjo į Miniją ir ten iš karto išsausino. Sykį vienas milžinas atsigulė ir junta: kažkas kojas kirbina. Sako antram: „Pažiūrėk, kas ten ant mano kojos rėplioja?" Tas sako: „Kažkoks mažas vabalėlis jas laižo". O buvo ten vilkas, kuris graužė kojas. - Vienas milžinas, radęs žmogų su pora jaučių beariantį, suėmė, įsikišo į pirštinės nykštį ir parnešė savo vaikams parodyti, kokių esama mažų žmonių ant žemės.

Du milžinu ėjo Nemuno pakraščiais medžius kapodami: vienas vienoj Nemuno pusėj, antras antroj. Viena kirvį teturėjo, kurį iš rankos į ranką per upę vienas antram padavinėjo.

Kitas milžinas, pasisėmęs Palangoj iš marių į delną vandens, prie Telšių miesto jį ir išpylęs. Iš to pasidarė ežeras Mastis, kuris ir dabar tebėra.

Yra senelių, pasakojančių, kad milžinai iš žemės užšokę gyventi ant mėnulio, norėdami palikti žmonėms žemę. Ir dabar dar du anų yra ten matyti: vienas stovi,

kitas guli. Nedideli teišrodo, kad toli nuo žemės yra. (Vevirženų v. Užr. M. Bučnys 1937. LTA 1431/182.)

**208.** Labai seniai gyveno labai dideli žmonės, milžinai. Jie šnekėdavos ant žardų pasirėmę. Vieną kartą tokio silkos sūnus pamatė lauke ariant mažą žmogų, tokį, kaip ir dabar. Anas paėmė, įsidėjo savo pirštinės nykštinin pirštan artoją, žagrę ir porą jaučių ir parsinešė namo. Parsinešęs parodė tėvui. Tėvas pažiūrėjo ir sako sūnui: „Čia, vaike, yra toks pat žmogus, kaip ir mes, tik labai mažas. Mūsų amžius jau pasibaigė ir tuojau mūsų nebebus ant žemės. Visą žemę užgyvens šitie mažieji žmonės". Tėvas liepė sūnui tą žmogelį numešti atgal ir paleisti. Sūnus nunešė ir paleido. Ir nuo to čėso žemę užgyveno mažieji žmonės, o milžinai išnyko. (A. Mažiulis, 63 m.a., Žukliškės k., Dusetų v. Užr. B. Zaleskis 1927.X.10. LTA 10a/93.)

**209.** Pagal žmonių pasakojimus, milžinai buvę labai dideli ir stiprūs žmonės. Jų didumą galima matyti iš to, kad jie per Nemuną peržengdavo arba pasisveikindavo, arba medį išsiraudavo ir parsinešdavo. Kartą milžinas radęs laukuose ariantį mūsiškį žmogų pora arklių. Jam taip jis patikęs, kad, paėmęs žmogų su arkliais ir įsidėjęs pirštinėn, parnešė parodyti savo namiškiams. Žmonės pasakoja, kad Simno bažnyčią kada tai statė milžinai, nes ji aukšta ir būk keli jos sieksniai (rodos apie tris) per ilgą laiką ir savo sunkumą jau sulindę žemėn. Milžinų vaikai buvo tokio didumo kaip mūsiškis geras vyras. (Bakšių k., Rumbonių par. Užr. J. Miglinas 1910. LMD I 513/10.)

**210.** Joniškės parapijos, Linkaičių sodžiaus lauke yra treji senkapiai. Iš tų dveji vadinas Kapmilžiai, vieni nuo kitų tolumo per varstą. Kitą kartą tose vietose gyvenę milžinai. Jiedu, nuo savo namų nueidami, vienas kitam pasidalydavę kirvius, kaltus, pjūklus ir grąžtus. (P. Stasiulis, Šiauliai. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1486.)

**211.** Vienas milžinas taiso sau veselę. Nusiuntęs berną pas savo brolį milžiną ant veselės paprašyti. Bernui nuėjus ir paprašius, brolis klausiąs: „Ar daug darote alaus?" Bernas: „Bent tris prūdus". Brolis: „Kiek arielkos?" Bernas: „Bent tris soželkas". – „Ogi sviesto?" – „Penki žardai". – „Kiek pjovėt mėsos?" Bernas: „Dar nepjovėm, bet jau treji metai, kaip penki vyrai vieną jautį iš miško veda, ale tiktai ragai jo dabar tematyti". – „Ogi ar daug bus muzikantų?" Bernas: „Keturi metai, kaip šeši vyrai vieną dūdą pučia, tai ant veselės pradės birbti". Milžino brolis delnus sumušo, taukš ir persprogo jo delnai. Sakąs: „Ne, nebeisiu, kad jau iš vieno apsakymo suplojus delnai persprogo, o kad nueisiu į veselę, kas bus?" (Girdėjau nuo savo tėvo. Trumpaičių k., Gruzdžių v. Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208B/1485.)

## VIII. ŽMOGĖDROS

**212.** Važiavo sykį toks kunigas kažikur su savo purmonu, ir anuos užėjo naktis. Tai užvažiavo į tokį puikų gyvenimą ir paprašė nakvynės. Na, kunigą kur tau nepriims. Pataisė pakajuj gražią lovą, o purmonui pataisė lovą kitoj troboj. Padėjo kunigui gerą večerę, ale jis neėmė, tik išgėrė kupkiuką arbatos ar karšto pieno, sakėsi, esąs dideliai pavargęs ir tenorįs tik miego. Ale jis matąs, kad tų ponų merga vis rėkia ir rėkia vaikščiodama. O ta ponia vis ją maldo, sako: „Nerėk, Katrele, mano Mykolėlio neskaudi ranka". Tas kunigas mislija, kad tas Mykolėlis ją

sumušė, mat jis buvo tos ponios vaikas, tų namų gaspadorius. Dabar kunigas naktį atsigulė ir girdi, kad kuknėj brenzgia ir brenzgia, nemiegti. Eis jis pažiūrėti, ką ten dirba. Žiūri pro durų skylikę į kuknę, o ten ant stalo pridėta mėsos, ant kuknės kažikas verda, ponia maišo prieidama. O ant krėslo, tarp mėsos, pamatė būk tai galvą, būk tai ką. Tik po tam pažino, kad tai ta pati tų ponų merga, kur taip rėkė. Tai tas kunigas taip persigando, kad nežino, nei kaip tą naktį praleisti. Jau kai tik ant rytmečio, tai jis ir eina prie tų ponų, kad žadintų purmaną, nes jau norįs važiuoti. Anie norėjo jam duoti pusryčių, ale jis sako, gal kur privažiuosiąs bažnyčią, galėsiąs mišias atlaikyti. Na, tai davė nors bernui ėsti. Atnešė tokios skanios košelynos, kad tas ėda, net ausys linksta. Ale kažkaip beėsdamas jis rado košelynoj dar nesuvirusią delno dalį. Tai tas bernas taip nusipurtė, tuojau puolė prie kunigo ir prašo, kad važiuotų. Kai išvažiavo, kely klausia kunigas purmano, kodėl jis taip greit puolė važiuoti. „Tai ką, – sako purmanas, – beėsdamas, teisybė, dideliai skanią košelyną, radau žmogaus delną. Musiet tie ponai yra samajėdai". Tas kunigas tada jam papasakojo, ką matęs naktį. Tai purmanas nuo to taip vėmė, kad visus grobus mažne išvėmė. (Elž. Rubikaitė, 37 m.a., Viduklė. Užr. Ant. Rubikas-Jurgūnas 1938 LTA 1505/35.)

**213.** Viena motina išleido savo dukterį į tokią šalį, kur žmogus žmogų ėda. Ji, apie tai nieko nežinodama, ėjo aplankyti savo dukters. Duktė, sulaukus motinos, jai pamylėti išvirė pusę savo vaiko. Motina nenorėjo valgyti, apmetė liga ir rengėsi eiti namo. Užgirdo dukterį, bešnekant žentui: „Neleiskim motušės namo, ji serga, dar pakeliui numirs. Geriau mes ją ryte papjausim ir patys su savo šeimyna kaulelius nugraužinėsim". Motina, tai išgirdus, naktį išbėgo namo. Ryte žentas, motinos neradęs, ją vijosi, bet motina suskubo namo parbėgti. (Pranciška Lideikienė, Trumpaičių k., Joniškio v. Užr. M. Slančiauskas 1874. LMD I 561/221.)

**214.** Pas vieną žydą tarnavo bernas ir merga. Juodu labai tarp savęs sutiko ir ruošėsi susituokti. Vieną kartą, besiartinant žydų Velykoms, žydauka merginai liepė išmazgoti kambarius ir jai pačiai gerai išsiprausti, nes būsią svečių. Mergina visa atliko, kaip liepiama: išmazgojo kambarius, paklojo lovas švariau, išsiprausė. Atėjo ir vakaras. Mergina pasidarė nerami, nusiminusi. Ji ir pasisakė bernui, savo sužadėtiniui Raului, kad jai esą nesmagu, lyg prieš nelaimę: „Vis tiek turi kas nors bloga tuose namuose atsitikti". Bernas, išklausęs jos kalbos, nuramino ir pasižadėjo budėti, jei kas bloga atsitiks, tik prašė, kad į vieną kambarį paliktų iš vidaus neužkabintą langą, kad iš lauko galima būtų atsidaryti. Mergina taip ir padarė. Po vakarienės žydauka išleido Raulą į kluoną miegoti, kur jis paprastai miegodavo ir užtemdė duris. Tarnaitei taip gi liepė eiti miegoti. Šiai atsigulus, netrukus atsidarė sekančios durys ir jose pasirodė būrys žydų, kurie buvo kitam kambary pasislėpę. Jie rankose turėjo peilius ir atkišę artinosi prie tarnaitės. Mergina labai išsigando ir iš išgąsčio negalėjo nė balso išleisti. Tik kai vienas žydų dūrė peiliu į ranką, ji suriko: „Raulai, gelbėk!" Tuo tarpu Raulas, slapta įlindęs pro neužkabintą langą į kitą kambarį, gulėjo po lova ir su savim turėjo atsinešęs vežimo rungą. Išgirdęs balsą, jis puolės į duris, į merginos kambarį, bet jos buvo užkabintos. Išmušęs jas, atsirado tarp žydų ir ėmė juos rungu mušti. Taip išgelbėjo merginos gyvybę ir pranešė apie patį įvykį. (Ieva Urbanskienė, Mielaiškampio k., Šilavoto v. Užr. P. Urbanskas 1938.X.16. LTA 1785/8.)

## IX. SAULĖ, VĖJAS IR ŠALTIS

**215.** Ėjo sykį vienas žmogus pro kryžių. Žiūri - po juo sėdi trys vyrai: vienas buvo labai raudonas, antras labai baltas, a trečias nei šioks, nei toks. Pamatęs juos, žmogus nusigando, pakėlė kepurę kryžiui ir greit vėl nuėjo. Atsisukęs žiūri, kad jį atsiveja tie trys žmonės. Prisiviję jį, jie jo klausia: „Prieš katrą tu nusiėmei kepurę?" Žmogus labal bijojo ten buvusio storlūpio, todėl jiems sako: „Tam storlūpiui". Raudonasis jam sako: „Žinok, žmogau, kai ateis vasara, aš tave sudeginsiu, aš esu Saulė". Storlūpis jam sako: „Nebijok, žmogau, aš esu Vėjas: papūsiu šaltu vėju, ir tu nebijosi to karščio". Tada jam sako tas baltasis žmogus: „Ir aš tau atkeršysiu, aš esu Žiema, aš tave sušaldysiu". - „Nebijok, - sako jam tas storlūpis, - aš pradėsiu pūsti šiltu vėju, tai ir sniegas pradės tirpti. Džiaukis, žmogau, kad tropijai kam kepurę pakelti", - dar pasakė ir nuėjo vėl sau. O žmogus smagus nuėjo savo keliu. (Anelė Murauskienė, 80 m.a. Paserbenčio k., Raseinių v. Užr. D. Pozingis 1938.XI.10. LTA 1808/2.)

**216.** Eina kur tai žmogelis savais reikalais. Beeidamas pamatė po krūmu dideliais ūsais gulintį žmogų ir tarė jam: „Ko taip raivais? Mesk tinginį ir kelkis! Matai, kad laikas brangus". - „Aš esu Vėjas, duok man ramybę ir eik tolyn nuo čia". Kai žmogus nesiliovė žadinęs, tada tas Vėjas, pakėlęs ranka vieną ūsą, papūtė truputį per lūpas ir, vėl ramiai atsiguldamas, rūsčiai pridūrė: „Eik tik tolyn, išnyk iš mano akių!" Žmogelis, daugiau nieko nebesakęs, nuėjo toliau.

Bet parėjęs namo, kaip jis nustebo, kartu ir nusigando: jo trobelė buvo aukštyn kojomis apversta ir viskas išdarkyta. Ir suprato žmogelis, kad tas Vėjas, kai anuomet gulėdamas po krūmu pūstelėjo, tad ir suvertė jo trobelę. Mat supyko, kam išdrįso žadinti. Tai tokia Vėjo galybė. (Gerlikas, 80 m.a., Linkuvos m. Užr. J. Janeliūnas 1928.III.2. LTA 262/225.)

**217.** Kartą žmogus vežė šieną. Šoko Vėjas ir ėmė šieną nešioti. Žmogus užpykęs sviedė peliu ir perdūrė Vėjui šoną. Visiems išdžiūvo javai, o jam ir nepučia Vėjas, ir nieko nedžiovina. Jam nurodė trobukę, kur Vėjas gyvena, ir jis nuėjo į jį, ir tarė: „Kodėl visiems pūti, o man ne?" Vėjas parodė šoną ir tarė: „Kaip aš tau pūsiu, kad pradūrei man šoną". Žmogus ėmė atsiprašinėti Vėjo ir prašyti: „Būk loskavas ir man - papūsk, padžiovyk". Vėjas tarė: „Na, aš tik pašvirkšiu švirkšliuku". Žmogus pareina - kad visos jo trobos išvartytos. (R. Zenkevičienė, 80 m.a., Ricielių k., Liškiavos v. Užr. E. Šneideris 1932. LTA 374d/2092.)

**218.** Vasaros laike piemenukas ganė galvijus, peiliuku drožinėja, švilpauja. Tik staiga atūžia, atšniokščia vėjo verpetas, sukdamasis, nešdamas dulkių debesį pro pat piemenuko šalį. Piemenukas, kaip ir žaisdamas, nieko kito neturėdamas rankose, metė tuo peiliuku į tą verpetą. Bet paskui piemenukas labai nustebo, kad nerado savo peiliuko toje vietoje, kur metė, tik terado kraujo mažą klanelį. Po keletos metų piemenukas kiek paūgterėjo ir kokiu tai reikalu nuvažiavo į didesnį miestą, įėjo į vieną restoraną, žiūri - restorano šeimininkas viena akimi. Paskui žiūri, ant bufeto jo peiliukas, kur metė į verpetą ir neberado. Arčiau priėjęs žiūri į tą peiliuką, norėdamas geriau įsitikinti, ar tas, ar ne. Šeimininkas tai pastebėjo ir jo užklausė: „Ar ką nors prisipažįsti, kad taip žiūri?" Piemenukas nuraudęs sako: „Peiliukas yra mano". Tad šeimininkas jam ir sako: „Matai, ką man padarei - akį išdūrei. Na, bet pagaliau už tai aš tau dovanoju. Peiliuką gali taip gi atsiimti, bet žiūrėk, kitą sykį taip nebedaryk", - įgrasino piemenuką. Piemenukas, pasigrobęs

savo peiliuką, spruko pro duris, manydamas: „Nesi gudrus žmogus, kad gali pasidaryti nematomu, bet esi velnio apsėstas". (J. Mickevičius, 67 m.a., Mesedžių k., Ylakių v. Užr. L. Mickevičius 1935. LTA 486/29.)

**219.** Sykį berniukas, eidamas į Priekulę arklių ganyti, atrado vieškelyje pantį. Jis, tą pantį paėmęs, aplink save apsukė ir užsisprunkliavo. Vos jis tik užrišė pantį, vėjas jį pakėlė į viršų ir pradėjo su juo suktis. Berniuko laimei, vėjas nešdamas užkabino jį už medžio, ir pantis, užkliuvęs už šakos, atsirišo ir nukrito. Berniukas irgi nukrito, o krisdamas nieko nesusižalojo. Atsipeikėjęs ieškojo to pančio, bet nerado. Sako, būk tai vėjo ryšys buvęs. O tas berniukas jį rado subrėškus ir nepažino, nes tokie pančiai esti nei iš linų, nei iš kanapių, nei vyti, nei sukti, tik vėjo ryšiai. (Klaipėdos kr. Užr. J. Bruožis. LMD I 525/10.)

**220.** Gyveno tėvas ir duktė. Anas apsiženijo ir paėmė laumę raganą su viena dukterim. Vieną kartą žiemą, dideliam šalty, ragana išsiuntė podukrą rūbų mazgoti, kad ana sušaltų. Nuėjusi podukra ant balų, mazgoja rūbus ir žiūri – atvažiuoja ponas Šaltis. Privažiavęs klausia: „Na kaip, mergyt, ar labai šalta rūbai mazgoti?" Mergytė sako: „Na, jau pašalta, ale ką darysi, kai močeka varo, tai reikia eiti ir dideliam šalty". – „Te tau kailiniai, apsivilk jais, tai tu nigdi nesušalsi". Paėmė ana kailinius, apsivilko, padėkavojo ponui ir išvelėjo, nejausdama šalčio, visus rūbus. Parėjusi namo pasigyrė, kad jai toks ponas Šaltis dovanojo tokius šiltus kailinius, kad visus rūbus išvelėjo ir nesušalo. „Gerai, – mislija sau močeka,– kai bus dabar didelis šaltis ir reiks rūbai mazgoti, tai aš savo dukterį išleisiu". Kaip tik atėjo Šaltis, taip spirgina, laumė surinko rūbus ir sako savo dukteriai: „Eik velėt rūbų, dabar didelis šaltis, gal ir tu gausi nuo to pono kailinius, nuo katro podukra gavo". Laumės duktė išėjo ir velėja, o šaltis spirgina. Velėjo, velėjo ir nesulaukė, atvažiuojant to gerojo pono, kur šiltus kailinius dalija. Žiūri – kas atvažiuoja. Privažiavęs klausia: „Na, ar labai šalta, mergyt, rūbai velėti?" Laumės duktė kad pradėjo keikt, visaip lojot šaltį. Tai tas ponas paleido dar didesnį šaltį ir laumės duktė sušalo. Nesulaukus savo dukters, laumė ėjo ieškoti ir atrado prie sodželkos sušalusią dukterį. (Ieva Barkevičienė, 33 m.a., Krapiškių k., Obelių v. Užr. J. Skreblys 1938.VII.18. LTA 1678/88.)

**221.** Senovėje buvo kartą labai šalta žiema. Vienas keleivis keliavo tolimą kelionę. Jam bekeliaujant, atėjo naktis ir neturėjo kur pernakvoti. Beeidamas per mišką, jis rado mažą trobelę. Jis įėjo į tą trobelę, pagarbino, o senis, sėdėdamas ant pečiaus, nieko jam neatsakė. Keleivis prašė nakvynės, o jis vėl nieko neatsakė. Keleivis nusitaisė ir atsigulė. Paskui keleivis išėjo laukan savo reikalo. O tas senis, kur sėdėjo ant pečiaus, nulipo ir užkišo duris. Keleivis, būdamas plikas lauke, kuo nesušalo, bet paskui rado mažas dureles ir įlindo. Jis ten rado šešias avis, jas nusmaugė ir apsidėjo save, kad jam nebūtų šalta. Rytą anksti keleivis atsikėlė ir įėjo į trobą drabužių atsiimti. Duris rado atkištas ir įėjo. Pasiėmęs drabužius pasakė sudiev ir išėjo, o senis, sėdėdamas ant pečiaus, nieko neatsakė. Tas senis buvo Šaltis, jis manė: „Kaip nesušalo tas žmogus, būdamas plikas lauke?" Jis padarė dar didesnį šaltį, manydamas, kad tas keleivis sušals. Tas Šaltis, užbėgęs keleiviui už akių, ir sako: „Ar nešalta?" – „Šalta, tai šalta – kur aš nakvojau, ten to žmogaus šešios avys sušalo". Šaltis tuoj padarė atlydį ir grįžo namo. (Raseinių aps. Užr. J. Alijošius 1924.I.11. LTA 783/503.)

## X. UGNIS

**222.** Ugnis reikia vožoti: jei ugnį palieki vieną, reikia tada pažegnoti, o jei nori užgesinti, gesink čystu vandeniu. Kadaise ugnis užpyko ant savo gaspadoriaus ir išėjo pasiulioti - užsidegė namas. Netoli buvo kito gaspadoriaus gyvenamas namas, tai iš to namo pradėjo ugnis kalbėti: „Tu išėjai pasiulioti, o aš neisiu, man čia gerai, aš čia paklota ir užklota, ir papenėta. Tik tu dabok, nesudegink mano gaspadoriaus akėčių". O to gaspadoriaus akėčios stovėjo prie ano degančio namo pašaly pastatytos. Namas jau visas dega, tik žibt tas akėčias nuo sienos kas ir atvertė. Tie namai sudegė, o akėčios liko nesudegintos. (Kazė Černiauskienė, 70 m.a., Lelėčkų k., Salako v. Užr. V. Dičiūnas 1938.II.8. LTA 1484/58.)

**223.** Susitikę dviejų kaimynų ugnys: viena buvusi gerai užlaikoma, kita blogai. Blogai užlaikoma ugnis paklausus antrąją: „Kaip tave šeimininkas čienija?" Toji atsakiusi: „Gerai, man patalą pakloja (užpučia) ir apkloja (peržegnoja)". Blogai užlaikoma ugnis sakanti: „Manęs tai labai nečienija: atagalia ranka svaido po visus pakraščius". - „Tai ką gi tu darysi?" - klausianti gerai užlaikoma ugnis. „Manau eiti pasiulioti, - atsakiusi blogai užlaikoma ugnis, - tik tavo gaspadoriaus arklas stovi tvarto pašalėje". Paskui kilęs gaisras, o kaimyno arklas nuvirtęs iš pašalės ir likęs nesudegęs. (J. Čeičys, 62 m.a., Aleknų k., Juodupės v. Užr. V. Čeičytė.)

**224.** Gyveno du kaimynai: vienas ugnies negerbė, o kitas ją gerbė. Vienu laiku abi ugnys išėjo iš krosnių pasivaikščioti. Susitikusios kalbasi. Negerbiamoji ugnis sako: „Einam abi pasivaikščioti". O gerbiama ugnis sako: „Aš neisiu, nes mane myli. Ir tu neik, kol mano gaspadorius iš tavo gaspadoriaus atsiims paskolintas akėčias". Taip abi pasikalbėjusios ir grįžusios atgal. Atsiėmus iš kaimyno akėčias, negerbiama ugnis išėjo pasivaikščioti ir sudegino visus trobesius ir tą šeimininką. (Em. Kovarskienė, 67 m.a., Alotų k., Šimonių v. Užr. Br. Zulonas.)

**225.** Kartą susitiko dvi ugnys ir viena jų sako: „Aš uliavosiu". - „Kodėl tu uliavosi?" - klausia antra. „Kad mano šeimininkė bloga: man nepakloja patalo ir pamazgom akis užpila". - „Mano šeimininkė gera: man (patalą) gražiai pakloja ir mane užkloja, švariu vandeniu akis nuplauna. Tik kai uliosi, nesudegink mano šeimininko vežimo, kuris yra tavo ūkininko klojime". Klojimas sudegė, o vežimas liko sveikas. (J. Dulskienė, Kurtakių k., Kaišiadorių v. Užr. A. Ramanauskas.)

**226.** Viena ugnis, kurios šeimininkas negerbė, ją teršdavo, sako kitai, kurią šeimininkas gerbė: „Sese, sese, einam pasivaikščioti! Man niekas patalo nepakloja, į mane spjaudo". Ta kita ugnis sako: „Eik, eik, tik mano šeimininko ratų neišvažiuok. Aš neisiu - man patalą pakloja ir mane gerbia". Ir užsidegė to šeimininko, kuris ugnies negerbė, daržinė, o toje daržinėje buvo to ūkininko, kuris ugnį gerbė, ratai. Kilus gaisrui, ratus žmonės išvilko, bet daržinė sudegė. (Em. Kupušienė, 70 m.a., Trumpakojų k., Žeimelio v. Užr. H. Naunykaitė.)

**227.** Vieną kartą susitiko dviejų kaimynų ugnys, jos ir ima kalbėtis. Viena klausia kitą: „Ar geras tavo gaspadorius?" - „A, - sako, - labai geras: kai uždega, tai peržegnoja, kai eina gulti, tai vėl peržegnoja; ir pakloja, ir apkloja, gerbia - nelaisto nešvariu vandeniu". - „O mano gaspadorius, - sako pirmoji, - tai labai netikęs: neužlaiko (gerai) manęs, neperžegnoja, vaikai spjaudo ant manęs, o kai pabaigiu degti, tai paima nuodėgulį ir meta pamazgos. Ale aš jį už šitas nedorybes nubausiu:

imsiu ir uždegsiu klaimą". – „Nedek dar, – sako antroji ugnis, – ba mano gaspadoriaus ratai yra tam klaime, katrą tu ketini uždegti". Pirmoji ugnelė ir sutiko dar palaukti, lig tas gaspadorius atsiims ratus. Po kelių dienų ugnys vėl susitinka. „Na, – klausia viena, – ar jau atsiėmė ratus tavo gaspadorius?" – „Dar ne", – sako ta. Trečiąkart ir vėl jos susitinka. „Dabar, – sako pirmoji, – tai jau tikrai deginsiu klaimą". – „Kaip nori, – sako antroji, – ale tik nesudegink mano gaspadoriaus ratų". – „Na, gerai, – sako pirmoji, – kai uždegsiu klaimą, tai savo kvapu ir išstumsiu laukan ratus". Taip ir buvę: kai tik užsidegęs klaimas, tai ratai pro duris patys išvažiavę. (Sodelių k., Juodupės v. Užr. A. Pupienis.)

**228.** Suėjo dvi susiedų ugnelės ir šnekasi. Viena ugnelė sako: „Aš niekur neisiu uliot, man ir čia gerai: man patalą pakloja ir užkloja". Kita ugnelė sako: „Aš tai eisiu uliot – manęs nevožoja". Ugnelė ir išėjo uliotų, ir sudegino (namus), susiedo vežėčios atliko. (U. Bimbienė, 70 m.a., Taraldžių k., Kamajų v. Užr. O. Kairytė.)

**229.** Kalbėjosi dvi katės. „Aš šiandien uliosiu". – „Nesuliok mano ratais tavo daržinėj". O ten buvo ne katės, o ugnys. Daržinė sudegė, o ratai liko čieli, ba tie buvo kito gaspadoriaus. (Stiepeikių k., Obelių v. Užr. Pr. Aleksiejus.)

**230.** Buvo labai nešvari šeimininkė, ji labai negerbė ugnies: būdavo, nešvariom kojom mindo, nešvariu vandeniu supila. O kita šeimininkė buvo labai švari, ji ugnį labai gerbė. Kartą suėjo abiejų šeimininkių ugnys ir tarpu savęs kalbasi. „Aš eisiu pasiuliot", – sakos ugnis, kurios negerbė. O kita ugnis sako: „Tu nors nesudegink mano šeimininko akėčių, kurios yra pas tavo šeimininką". Ir išėjo ugnis pasiuliot. Sudegė visos trobos, o akėčios nuo sienos atvirto ir liko nesudegę. (Ap. Būgienė, 66 m.a., Salakas. Užr. E. Rūkštelytė.)

**231.** Kalbasi dvi ugnys, Bogomila ir Agota, viena iš jų yra gerai užlaikoma, kita blogai. Blogai užlaikoma sako: „Degsiu savo gaspadorių, jis manęs nešienavoja: neperžegnoja, lieja nešvariu vandeniu, keikia, spjaudo". Gerai užlaikoma ugnis sako: „Mano gaspadorius yra labai geras, mane šienavoja, gerai užlaiko. Dar palauk ir tu, nedek, kol mano gaspadorius iš tavo gaspadoriaus daržinės pašalio atsiims ekėčias". (M. Kazokaitienė, 87 m., Rimšonių k., Pašvitinio v. Užr. A. Antanaitytė.)

**232.** Kitą kartą susitiko dviejų kaimynų ugnys ir kalbasi. Viena sako: „Degsiu savo šeimininko namus". – „Palauk, nes tebėra dar mano šeimininko paskolintos akėčios, – sako antroji, – palauk, kol atsiims". Bet blogai laikoma ugnis nepaklausė savo kaimynės ir padegė (savo) šeimininko namus. (E. Šidlauskienė, Smilgių k., Kupiškio v. Užr. D. Kulikauskas.)

**233.** Vieną kartą suėjo dvi kaimyninės ugnys ir kalbasi. Viena sako: „Aš eisiu pasilydavot". – „Tai kodėl tu eisi?" – klausia jos antra. Tada pirmoji pradėjo pasakoti, dėlko ji išeisianti: „Mane labai negražiai užlaiko, esu apleista vaikais: vaikai spjaudo, laisto nešvariu vandeniu ir daužo į visas puses". Antra sako: „O mane labai gražiai užlaiko: pakloja patalą, peržegnoja; kada išsikūrenu, gražiai sužarsto ir vėl peržegnoja". Kitą dieną toji gaspadinė, kurios ugnis taip skundėsi kitai, užsikūrė ugnį pusryčiams išsivirti, bet staiga ugnis išėjo iš mašinos ir visus namus sudegino. (O. Aranauskienė, 80 m.a., Liepynų k., Marijampolės v. Užr. J. Guzaitis.)

**234.** Kartą gyveno du kaimynai: vienas užlaikė ugnį labai gerai, ją gerbė, kiekvieną vakarą apkuopdavo ir peržegnojęs pakalbėdavo maldelę: „Gyvenk ramybėje su mumis, šventa Gabija". Antras jos visai negerbdavo. Kartą ta blogai užlaikoma ugnis nuėjo prie kaimyno ugnies ir pradėjo skųstis, kad jos negerbia. „Manęs negerbia, - sako ji, - niekuomet neapkuopia, niekuomet nėra pasakę 'šventa Gabija', o vien tik 'ugnis', - tai aš kelsiuos ir juos sudeginsiu, nieko neišliks". Tada antroji ugnis atsakė: „Mane visi labai gerbia ir myli. Gal ir jie pasitaisys, ir pradės tave gerbti, tik tu jiems apsireišk, pagąsdink". - „Aš jau esu apsireiškusi: kartą buvau gerokai apdeginusi vaiką, bet vis tiek nieko negalima padaryti". Po kurio laiko sudegė visi to kaimyno trobesiai: užsidegė naktį ir vos tik spėjo patys nuogi išbėgti. (Norvaišių k., Plungės v. Užr. P. Milvertas.)

**235.** Kartą suėjo dvi ugnys ir pradėjo tarp savęs kalbėtis. Viena sako: „Aš savo šeimininko namą kursiu". Antra: „Aš ne". - „Kodėl tu nekursi?" - „Mano šeimininkė yra labai gera, mane sužarsto į krūvą (pakloja patalą) ir peržegnojusi pasako: 'Ugnele Gabieta, sukurta žibėk, apklota gulėk, mūs griešnų nebudink, smerčio dienoj pribūk'". (O. Kinderienė, Judžių k., Kaltinėnų-Taur. v. Užr. B. Kinderis.)

**236.** Viena šeimininkė labai gerbdavo ugnį: peržegnodavo kurdama ir pakūrus, ir balaną žmoniškai užgesindavo. O kita šeimininkė labai negerbdavo ugnelės: užliedavo sutrom, norėdama užgesinti balaną, suduodavo į suolą. Ugnelės suėję ir kalbasi. Ta ugnis, katra buvo gerbiama, sako: „Aš niekur neisiu ulioti, man ir čia gera: man patalą pakloja ir užkloja". O kita ugnis sako: „Aš eisiu uliotų, mane muša ir nei man patalo pakloja, nei užkloja - užlieja mane sutrom". Visa ugnelė, sako, jaučia. Toji ugnelė, katros negerbdavo, išėjo uliotų ir sudegino: visi namai sudegė, tik vištelė po prieklėčiu atliko ir vežėčios. (B. Tumonienė, 76 m.a., Taraldžių k. Kamajų v. Užr. O. Kairytė.)

**237.** Jaujoje gulėjo bernas. Jaujos durys buvo atidarytos, pečiuje ugnis buvo jau išsikūrenusi. Į jaują pro duris įėjo kita ugnis, kaip koks maišas, ir įlindo į krosnį. Ugnys pradėjo tarp savęs kalbėtis. Viena, kaip matyt, atėjūnė, sako: „Aš einu ant pauliavonės, - mano gaspadorius visai manimi nesirūpina, degsiu jį". - „Degsi jį, tai degsi, ale pas jį yra mano gaspadoriaus kopėčios, jas tai nedegyk, jos niekuo nekaltos", - sako antroji ugnis. „Gerai, nedeginsiu", - sutiko atėjūnė ugnis ir išėjo pro duris. Kai bernas išėjo laukan, tai kaimyno jauja jau degė. Prie jos stovėjo skolintos kopėčios, - kai stogą spaliavo, buvo iš kaimyno paėmęs. Vėjas buvo ne iš tos pusės, iš kurios stovėjo kopėčios, todėl jas žmonės ir nuvilko tolyn. Daugiau viskas sudegė. (J. Gusta, 57 m.a., Juodkėnų k., Girkalnio v. Užr. J. Kelmickas.)

**238.** Yra pasakojama apie dviejų kaimininkų ugnių pašnekesį. Buvusios viename name dvi šeimininkės: viena ugnį labai prižiūrėdavo, o kita visai ne. Velykų Šeštadienį toji šeimininkė, kuri ugnį gerai prižiūrėdavo, ėmusi ir užsnūdusi prie krosnies, ir išgirdusi kalbantis. Viena ugnis sakanti: „Bepigu tau čia gyventi: esi prižiūrima, visuomet aptaisoma, o aš visai ne - aš jau turbūt čia nebegyvensiu". Antroji sakanti: „Neik, ar tau negaila manęs palikti?" Pabudusi šeimininkė tą kalbą papasakojo antrajai, bet jos pamanė, kad taip sau (prisisapnavo) ir nieko nedarė. Velykų rytą užsidegė gyvenamos trobos galas tos šeimininkės, kuri ugnies neprižiūrėdavo, ir degė, kol visas sudegė, bet to galo (trobos), kur ugnis buvo gerai prižiūrima, gaisras nė truputėlio nepalietė. (P. Linkienė, 72 m.a., Lingiškės k., Šilalio v. Užr. E. Stankūnaitė.)

**239.** Kartą gyveno viename name dvi šeimos: viena gyveno vienam namo gale, kita antram. Viena šeimininkė ugnį labai mylėjo: kai vakare sudegdavo malkos ir jų daugiau nebereikėdavo kurti, ji sukrapštinėdavo anglis į gražią rundiną krūvelę ir peržegnodavo. Antroji, pabaigus (ugniai) degti, paimdavo kačergą, išmaišydavo anglis po visą krosnį, kitos net ant žemės nukrisdavo. Vieną vakarą, kai visi sugulė, suėjo abi ugnys į kaminą ir kalbasi. Nemylima ugnis sako: „Aš eisiu pauliavoti, nes mane mano šeimininkė užrūstino". – „Aš neisiu uliavoti, nes mano šeimininkė mane labai myli: kai vakare baigia malkos degti, mane šiltai užkloja". Tada nemylima ugnis atsakė: „Manęs visai nemyli: vakare manęs niekas neužkloja, tai aš esu priversta eiti uliavoti". Ir ji, išlindusi per kaminą, uždegė tos savo šeimininkės namo galą. O mylima ugnis nuėjo į savo vietą miegoti. Visas namo galas, kuriame gyveno ta blogoji šeimininkė, sudegė, o antras namo galas liko ugnies nepaliestas. Be to, dar prie to sudegusio namo galo buvo pakabintos antrosios šeimininkės ekėčios – ir tos liko ugnies nepaliestos. (P. Vaičkienė, 40 m.a., Palabakščių k., Eržvilko v. Užr. J. Urbutis.)

**240.** Kitą kartą kalbasi dvi ugnys iš susiedų. Tai viena sako, drebinas: „Ui, ui, ui – kaip šalta! (dukart). Aš zaras 'vėdinsiuos' – manęs nieks neužkloja..." Antra sako: „Aš nevėdinsiuos, mane prižiūri, gerai užlaiko". Nepoilgo ir kilo iš nakties gaisras pas tą gaspadorių, kur ugnatė žadėjo vėdintis. (O. Marcinkienė, 70 m.a., Narbučių k., Kruopių v. Užr. J. Marcinkus.)

**241.** Dviejų gaspadorių piemenys, ganydami bandą, kūreno ugnį. Staiga nuo vienos ugnies į kitą nusirito žarija ir klausia: „Ar tau gerai: ar tave šėnavoja, ar pakloja, ar užkloja?" Ši atsakė: „Man gerai: ir pakloja, ir užkloja mane". Tuomet antroji sako: „O man, sesule, su ta šluota, kur vaikų mėšlą šluoja, akis išbrauko. Aš jiems parodysiu, kaip reikia ugnį šėnavot". Ant rytojaus sudegė visas to žmogaus turtas. (Malinauskas, Skaisčiūnų k., Marijampolės v. Užr. A. Malinauskas.)

**242.** Viena šeimininkė blogai užlaikė ugnį. Kartą, pakūrus krosnį, padavė vaikams košelės ir išėjo karvių melžti. Grįžus žiūri – durys lig galui atidarytos, o vaikai jai sako: „Mama, mama, mėlyna pakštelė, kaip rankovė, įskrido pečionėn ir ėmė šnekėtis, kad jos akelės užaugę purvu, kad jai vaikai išbadę akeles, ją sumaigę. Ana čia nebūsianti, eisianti pasiuliot. O geroji ugnelė prašanti: 'Mano ugnele, mano gaudingėle, nerušėk manos gaspadinės, neik į ją uliot, manos nekliudyk: ana mane šėnavoja, man patalą pakloja ir prikloja. Mano ugnele, neik pas mano gaspadinę'". Kai močia įėjus, tuoj jos ugnelė išėjus uliot: kaip rankovė ir nuėjus dangčiu, užsidegę. Tos, katra šėnavojo ugnį, namai buvo netoli, bet nesudegino, o katra nešėnavojo, tos sugruzdėjo ant vietos. Kaip savo akį šėnavoji, taip ir ugnelę šėnavok. (Dūkštas.)

**243.** Pas vieną kaimyną ugnis buvo gražiai užlaikoma: ją rytą nuklodavo, o vakare paklodavo patalą ir užklodavo (peržegnodavo, prieš kuriant ir išsikūrenus, užkasdavo pelenais). Kito kaimyno vaikai negerbė ugnies: į ją spjaudydavo, žarstydavo, draskydavo, liedavo pamazgomis. Kartą išėjo ugnys pasivaikščioti ir ėmė kalbėtis. Viena sako: „Tai, kad sunku man gyventi, vaikai manęs labai nekenčia: spjaudo, drasko mane, nešvariu vandeniu pilsto". Antroji sako: „Mane tai labai myli: man kiekvieną dieną pakloja patalą, mane užkloja, apkamšo, man tai gera gyventi". Pirmoji sako: „Aš nebūsiu, aš išeisiu, kad manęs taip nekenčia". Antroji atsakė: „Tik kai eisi, tai mano namų neužkabink". Blogai užlaikoma

kaimyno ugnis ir išėjo, bet kaip ėjo, tai visus trobesius sudegino. (El. Katinytė, 60 m.a., Pašvitinys. Užr. Em. Kuzavienė.)

**244.** Viena šeimininkė, būdavo, ugnį sukopinėja į krūvikę ir peržegnoja, o antroji išmėto, išmėto ir palieka neperžegnotą ugnelę. Vieną vakarą tos ugnelės susiėjo ir kalbasi tarp savęs. Viena sako: „Aš paliksiu savo šeimininkę, nes ji manęs nemyli: aš kiekvieną vakarą turiu bleisėti nuoga ir laukti svetimo žmogaus išmaldos, - manoji šeimininkė manęs niekuomet neužkloja ir neperžegnoja". Susijuokė antroji ugnelė ir sako: „Aš neisiu iš savo šeimininkės, nes ji mane myli: kaip tik pabaigia virti, tuojau niekur negaišuodama mane sukopinėja, užkloja, peržegnoja ir gražiai padėkoja už visą dienos gerą". Pradėjo aušti, ir ugnikės išsiskirstė. Apie penktą valandą nakties blogosios šeimininkės namas buvo paskendęs liepsnose. Tai matai, kaip yra, kad neprižiūri ir negerbi ugnies. (L. Daunorytė, Raseiniai. Užr. M. Vaičekauskaitė.)

**245.** Kai dvi ugnys susieina, tuojau ir šnekasi. Kartą viena sako: „Ar tu turi gerą šeimininkę, ar tave apžiūri?" Jei atsitinka, kad ta turi gerą šeimininkę, tai ir atsako užklaustoji: „Gerą". O tada kita ugnis skundžiasi: „O aš, - sako, - negerą turiu: mane patalėliais neužkloja, man šalta, - aš išeisiu vandravoti", - žada blogai užlaikoma ugnis. (V. Tverkuvienė, 75 m.a., Sūkuriškių vk., Raseinių v. Užr. A. Valinčiūtė.)

**246.** Viena ugnis sako: „Aš išeisiu iš savo namų, bet kai išeisiu, tai nei kuolo galo nepaliksiu". Antra sako: „Aš neisiu, nes mane gerai užlaiko". Jeigu ugnį negerai užlaiko, tai per braškėjimą žada išeiti. (Ungurinių dv., Marijampolės v. Užr. V. Akelaitis.)

**247.** Kartą susiėjo du ugnies kamuoliai ir kalbasi. „Mano gaspadinė gera: su šluotele kaseles sušukuoja ir peržegnoja". O antroji sako: „Prasta (mano) gaspadinė, su koja užspiria, - deginsiu, neiškentėsiu". (Alksnų k., Kaltinėnų-Taur. v. Užr. A. Brazdeikis.)

**248.** Vieną kartą vieno kaimyno ugnis sako kito kaimyno ugniai: „Mane šeimininkė labai myli ir su lapuota šluota glosto". Antra sako: „O manęs nemyli, aš bėgsiu". Ir tuojau pradėjo namai degti. (Labardžių k., Kaltinėnų-Taur. v. Užr. A. Brazdeikis.)

To paties tipo sakmių (apie dviejų ugnių pokalbį ir įžeistos ugnies žadėjimą atkeršyti) buvo užrašyta ir daugiau variantų, bet jie nieko nauja neduoda, nes užrašyti ne pagal pasakotojų žodžius, o tik trumpai atpasakojamas turinys; be to, kartais ir pasakotojų galėjo būti ta žinia trumpai pateikta. Tad bus pasitenkinta čia sužymėjus tik tų variantų užrašymo vietas bei jų skaičių (nr. 223–248 buvo visi užrašyti 1940 m.): Zarasai (3 var.), Dusetos (4 var.), Salakas (3 var.), Antazavė (2 var.), Daugailiai, Siesikai, Utena (2 var.), Kamajai, Dūkštas (2 var.), Obeliai (2 var.), Rokiškis (3 var.), Juodupė, Vabalninkas, Pašvitinys, Žeimelis, Kaišiadorys, Žiežmariai, Aukštadvaris, Vievis (2 var.), Žasliai, Rumšiškės, Liudvinavas, Kaltinėnai-Taur. (2 var.), Girkalnis (2 var.), Raseiniai (2 var.), Tauragė, Kražiai, Užventis, Viduklė (2 var.), Laukuva, Šilalė (2 var.), Batakiai.

Visos šio skyrelio sakmės paimtos iš LTA rankraščių, tai 1940 m. anketos apie ugnį daviniai. Kita tos medžiagos dalis buvo paskelbta *Margučio* žurnale, 1953, Nr. 12, p. 9–14.

Šią sakmę ėmėsi tyrinėti įžymus estų folkloristinkas Oskaras Looritsas, tačiau tik pirma jo studijos dalis tebuvo atspausdinta vokiškai: *Das misshandelte und sich rächende Feuer*, I. Tartu 1935, 90 psl. Pirmiausia jis surinko ir vokiškai išvertęs atspausdino pačius variantus, rastus šiose tautose: suomiuose, Suomijoje gyvenančiuose švieduose, estuose, lyviuose, latviuose, lietuviuose (tik tris variantus iš J. Basanavičiaus *Lietuviškų pasakų*, I, 1898, p. 130–132), guduose, rusuose, ukrainiečiuose, rumunuose, Aukštosios Silezijos vokiečiuose, pagaliau net Sibire gyvenančių tautelių tarpe, būtent ostjakuose, samojeduose, abakan-totoriuose, buriatuose ir jakutuose. Būdinga, kad katalikiškoje Vakarų ir protestantiškoje Vidurio bei Šiaurės Europoje ši sakmė neužtinkama. Todėl Looritsas mano, kad sakmė turinti ryšio su ortodoksine arba graikų bažnyčia, o gal net su Bizantijos kultūrine įtaka. Lietuviai, aišku, ją gavo iš rytinių slavų, kaip ir kitos Pabaltijo tautos ir sibiriokai.

# BIBLIOGRAPHY, SUMMARY, AND REFERENCES

The border-line between tales and legends is not always clear, therefore, every collection of folktales contains some legends, and vice versa. Some collections, however, deal especially with legends. The most important collections of Lithuanian legends are mentioned here.

A.G. Langkusch published an important collection in German with slight literary flavour: „Litauische Sagen" in *Altpreussische Monatsschrift* (Königsberg, 1878), v. 15, p. 412–459.

J. Basanavičius' small collection „Fragmenta mythologiae" in *MLLG*, II, 57–120, 177–187, 340–151, gives some legends on fairies, thunder, devil, etc. in Lithuanian and German. His *Lietuviszkos pasakos* in two parts (Shenandoah, 1898 and 1902) contains 320 items, mostly legends, especially in the first part. Another large collection, edited by J. Basanavičius. *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių* (Chicago, 1903, 3rd ed. 1921) contains 813 items on devil, dead man, and all kind of spirits.

M. Dowojna-Sylwestrovicz published in Polish two volumes of *Podania žmujdzkie* (Warszawa, 1894), containing some 300 legends, written down in Lower Lithuania or Žemaitija.

J. Elisonas published a volume of narratives dealing with God in shape of an old man: Dievas senelis (in: *MT*, v. 9, Kaunas, 1935). Contains many legends of origin. The material was taken from manuscripts (notations made by high school students) and printed fources. A summary in German and references are added by J. Balys.

A large edition of legends to three volumes from unpublished manuscripts of the Lithuanian Folklore Archives was prepared in 1936–1940 under the editorship of J. Balys. One volume only has been published: *Lietuvių liaudies sakmės*, I (in: Lithuanian Folklore, series A, Kaunas, 1940, 448 p.) It contains 890 legends of origins and the devil with a summary in English. World War II prevented the printing of the two remaining volumes. The censorship office of the German occupational authorities kept the manuscripts for two years and refused to give a clearance for publication. I made selection from this large manuscript and carried them abroad with me upon leaving Lithuania in 1944. After settling in the United States, I succeeded in enlarging this selection with new recordings from American Lithuanians, and I published parts of the materials in three separate books: *Lithuanian Historical Legends* (Chicago, 1949, 101 p., 95 nos., motiv-index in English); *Ghosts and Men*, Lithuanian Folk Legends about the Dead (in: A Treasury of Lithuanian Folklore, I, Bloomington, Ind., 1951, 126 p., 166 nos., motiv- index in English); and

finally the rest of the materials, which I had carried with me for ten years in two continents, are being presented in this volume.

No international classification of folk legends exists, and it is doubtful that anyone will succeed in arranging a workable system, because folk legends are more national than international. Several systems have been tried, including my own (in *TD*, II, 1935), however, without even modest success. Being shorter and composed of a few motives, the legend is better adopted to Stith Thompson's *Motiv-Index of Folk Literature*. I am giving, therefore, references to this index in the summary which follows. It is obvious, however, that many motives do not have adequate numbers in Thompson's index. While working for some years, in 1948-1952, on a new and revised edition of the Index, I made numerous suggestions for the introduction of new numbers, and these are marked with an asterisk in this summary (see below). However, the final edition of Thompson's index is not ready and some of my proposals may be dropped or changed in the event other solutions are found.

ABBREVIATIONS

Arch. = Archives of American Lithuanian Folklore, J. Balys' collection. D = diary; R = reel of tape recordings.

Bal. sak. = Balys, J. *Lietuvių liaudies sakmės*, I (Lithuanian Folk Legends). Kaunas, 1940.

Bar. = Baranowski, A. *Litauische Mundarten*. Bd. I, Texte. Leipzig, 1920.

Bezz. = Bezzenberger, A. *Litauische Forschungen*. Göttingen, 1882.

Capp. = Cappeller, C. *Litauische Märchen und Erzählungen*. Berlin, 1924.

Dauk. = Daukantas, S. *Pasakas massių*. Vilnius, 1932.

Dow-Sylw. = Dowojna-Sylwestrovicz, M. *Podania Źmujdzkie*. I-II. Warszawa, 1894.

*EO* = *Etnografičeskoe obozrenie*. Russian ethnographical journal.

Kar. = Karlowicz, J. Podania i bajki ludowe zebrane na Litwie staraniem. - *Zbior wiadomości do antropologji krajowej*, Krakow, 1887, t. XI-XII.

Lang. = Langkusch, A.G. Litauische Sagen. - *Altpreussische Monatsschrift*, 1879, v. 15, p. 412-459.

Lesk-Brug. = Leskien, A. und Brugman, K. *Litauische Volkslieder und Märchen*. Strassburg, 1882.

LMD = Ms. in Lietuvių mokslo draugija (Lithuanian Scientific Society), Vilnius.

*LP* = *Lietuviszkos pasakos* by J. Basanavičius. 2 vols., Shenandoah, 1898, 1902.

*LPY* = *Lietuviškos pasakos yvairios* by J. Basanavičius. 4 vols., Chicago, 1904-1905, 4th ed. Kaunas, 1928.

LTA = Ms. in Lietuvių tautosakos archyvas (Lithuanian Folklore Archives), Kaunas and Vilnius.

LTL = *Lietuvių tautosakos lobynas* (A Treasury of Lithuanian Folklore), I-II, 1951.

LV = *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių* by J. Basanavičius. Chicago, 1903, 3rd ed. Kaunas, 1921.

LŽV = Ms. in Lietuvos žemės vardynas (Archives of Lithuania's Toponymics), Vilnius.

*MLLG* = *Mitteilungen der litauischen literarischen Gesellschaft*. 5 vols., Heidelberg, 1883-1912.

*MT* = *Mūsų tautosaka*. 10 vols., Kaunas, 1930-1935.

Schl. Lit. = Schleicher, A. Lituanica. - *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien*, 1853, v. XI, S. 76-156.

Scheu = Scheu, Hugo. Kan žemmaitei mon passakoje. (Ms.)

Specht = Specht, F. und Boehm, M. *Lettisch-litauische Volksmärchen*. Jena, 1924.
*TD* = *Tautosakos darbai* (Folklore Studies, publication of the Lithuanian Folklore Archives), 7 vols., Kaunas, 1935-1940.
*TŽ* = *Tauta ir žodis* (Nation and Word, publication of the University of Kaunas), 7 vols., 1923-1931.
Wolt. chrest = Wolter, E. *Lietuviška chrestomatija*. I-II. St. Peterburg, 1903, 1904.
*ŽS* = *Žyvaja starina*. Russian folkloristical journal.

References are limited to the Lithuanian material only. Foreign parallels have been omitted, because the book would grow too big and its publication be too costly.

## I. PERKŪNAS (THUNDER-GOD)

Studies: J. Basanavičius, „Iš senovės lietuvių mitologijos" in *Lietuvių Tauta*, 1926, v. IV:1, p. 5-26. - J. Balys, „Der Donner im litauischen Volksglauben" in *TD*, 1937, v. III, p. 149-238. - J. Balys, „Donner und Teufel in den Volkserzaehlungen der baltischen und skandinavischen Völker, eine vergleichende volkskundliche Studie" in *TD*, 1939, v. VI, 220 p.

**1-2.** Perkūnas hunts the devil. (Aa-Th. 1148A.) During a thunderstorm the hunter helps Perkūnas (A189.1.1.1*) take vengeance upon the devil mocking thunder by shooting him with a gun charged with a silver coin or button (G303.25.7.1.*). Perkunas rewards the hunter with a magic gift (D811): an infallible gun (D1653.1.7), an inexhaustible powder-horn, or similar object. Refs.: *TD*, VI, p. 53-85 (46 var.)

**3-5.** The devil, persecuted by Perkūnas, seeks shelter among people. No. 3: During the thunderstorm the devil in the shape of a man or an animal (bird) tries to get near people (G303.6.3.1.1*). No.4: The devil hides himself in the folds of the gathered-up skirt of a woman (G303.8.9.2*). No.5: The devil begs to be admitted into a house; he was deceived concerning thunder (K1177*) and was slain.

Refs.: *TD*, IV, no. 616; VI 87-100 (20 var.)/Bal. sak., nos. 529-533/ *TD*, VII, nos. 244-245.

**6.** Devil quarrels with Perkūnas (A162.3.1.3*.) God says that he will persecute and strike devil hidden anywhere: in a house, tree, mountain, church, altar, etc. (G303.6.3.1.) However, Perkūnas cannot slay a devil who hides under a sward. Refs.: *TD*, VI, 101f. (7 var.).

**7-8.** Perkūnas strikes dead the man's creditor. A man borrows money from the devil. When at the end of the term the man comes to pay his debt, he is told that the devil (or some other spirit) has been struck dead by Perkūnas, and the man may keep his money. (F342.2*.) Refs.: *TD*, VI, 163-195 (25 var.).

**9.** The devil and the wedding feast. (Aa-Th. 1165.) A farmer promised to invite a devil to his wedding Not really wanting to have such a guest, the man told the devil that among the guests would be God himself, the Virgin Mary, and several saints. The devil did not object. The devil refused, however, to come when he heard that Perkūnas, who had hurt badly the devil's side seven years ago, would play music at the wedding. (A162.3*.) Refs.: *TD*, VI, 137-161 (18 var.)

## II. FAIRIES

For the whole chapter see: J. Balys, „Die Sagen von den litauische Feen" in *Die Nachbarn*, Göttingen, 1948, v. 1, p. 31-71. Following legends have been translated in full into German and published in that paper: 13-24, 26-34, 36-43, and 47.

**10.** Laumė (fairy) helps a poor boy to get girl he wanted. (N815*.)

**11–13.** Fairies and a child. The fairies take care of and leave presents to a child who accidentally was left outside for the night by the poor mother; another child left outside on purpose was strangled by the same fairies. (F318*.) Rets.: Dauk., 109, no. 92/Dow. Sylw., I, 40; II 77/Kar., XII, 35, no. 71/Les-Brug., 79=*LPY*, I, 168, no. 97/Bezz., 42/*ŽS*, 1894, p. 255 no. 1=*LPY*, II, 73, no. 50/*MLLG*, IV, 518, no. 4 (=Capp., 36, no. 15B); p. 520, no. 5 (=*LPY*, III, 311, no. 185)/*LP*, I, 103, no. 2; p. 105, no. 7; II, 191, no. 1; p. 199–201, nos. 34–37/*LPY*, II, 69 f., no. 44; p. 71, no. 48; III, 314, no. 189; IV, 133, no. 128/Capp., 36, no. 15B/*TD*, III, 58, no. 405; IV, no. 624.

**14–15.** A youth annoys the fairies. Usually a bold boy bothers the fairies when they are taking a bath. The boy is persecuted by fairies and barely escapes their fury, or he is captured and killed. (F361.10*.) Refs.: Les-Brug., 79=*LPY*, I, 169, no. 98/ *MLLG*, II, 61; IV, 516/*LP*, I, 108, no. 19; p. 109, no. 21; II, 148, no. 11; p. 195, no. 11, p. 197, no. 20/*LPY*, I, 72, no. 26; II, 69, no. 44; p. 70, no. 45; IV, 132, no. 125.

**16.** A fairy works in the field or at home for man. (F271; F346.) Refs.: *LP*, II, 193, 195f., nos. 13–17/*LPY*, I, 70.

**17.** A fairy seen in a barn.

**18.** Alleged fairies' spinning wheels found.

**19–20.** Fairies' spinning. (F346.) There must be no lack of material when fairies undertake the spinning for a mortal woman, otherwise fairies will spin up the very hairs or intestines of the woman who called fairies tor help. However, by some ruse or other, the woman succeeds in outwitting the fairies, e.g. by exclaiming: „Fairies, heaven is afire and children are crying bitterly". The fairies run outdoors and the woman locks them out. (F381.8*.) Refs.: Kar., XII, 36, no. 72/ *MLLG*, II, 58; IV, 517, nos. 2–3/*LP*, I, 107, nos. 15–16; p. 115, no. 27; II, 195, nos. 12–13; p. 196, nos. 14–16 and 19; p. 197, nos. 21–23/*LPY*, II, 69, no. 44; p. 71, nos. 46–47; IV, 139, no. 133.

**21.** Fairies make a polite girl into an excellent weaver. Cf. *LPY*, I, 71f.: fairy weaves for a woman who must guess fairy's name.

**22.** Fairies shear the sheep. The man hides himself in the stable to watch the sheep. Fairies are about to shear him, too. (F361.11*.) See also no. 131. Refs.: Dow-Sylw., I, 143/*Wisla*, XXVIII, 323, nos. 2–3/*TŽ*, III, 335, no. 2/*TD*, III, 14, no. 74.

**23–24.** Fairies are afraid of the flax field or flax blossom. (D965.13.1*.) Knowing this, the man takes away fairy's bag of provisions and hides himself in the flax field. Refs.: *LP*, I, 109, no. 22/*LPY*, II, 72, no. 49/*MLLG*, IV, 524ff., nos. 7–8=*LPY*, III, 312, no. 187/*TD*, IV, no. 610/ Bal. sak., nos. 673–675: the same with a devil.

**25.** Fairies' treasure. Looting man was surprised by fairies and his neck was broken. Ref.: *LP*, II, 204, no. 50.

**26.** Fairies come to the dancing parties in the village. Ret.: *LP*, I, 107, no. 1.

**27.** Boy enjoys an unknown girl (a fairy) for the whole night and scarcely survives.

**28.** Fairies walk and talk with a lonely traveler at night.

**29.** Fairies tickle a man surprised at night alone. Ref.: *LP*, I, 103, no. 1.

**30.** Fairy is overheard talking with her children.

**31.** Fairy's mate and child seen in a barn.

**32–34.** Mortal man catches a female nightmare or fairy and marries her. (F304.3; T111.) Refs.: Schl. Lit., 106=*LPY*, I, 69f.=Specht, 183, no. 9/Bezz., 41, no. 7=Volt. chrest., II, 286, no. 56=Capp., 42, no. 15E/*LV*, 204f., nos. 11–12/TD IV nos. 507f. Cf. J. Balys, *Lietuviškos pasakos*, (Chicago, 1951), p. 73f.

**35–40.** Fairies are busy washing and bleaching their linen; they work evenings at certain places near water. (F271.4.) Refs.: *MLLG*, II, 58f.; IV, 522, no. 6/*LP*, I, 106, nos. 13–14; II, 193, no. 5; p. 195, no. 12, p. 196f., nos. 19–24/*LPY*, I, 71; IV, 139, no. 132.

**36.** The fairies' gift. The linen is given to a man who chances to find fairies at eve busy with washing and rinsing their linen and greets them kindly. (F348.6*.) What is given never should be measured or counted. Refs.: Schl. Lit., 107=*LPY*, I, 70=Specht, 184, no. 9/*MLLG*, IV, 523, no. 6=*LPY*, III, 312, no. 186/*LP*, I, 115, no. 26; II, 191, no. 1; p. 193, no. 5; p. 196, no. 18; p. 197, no. 24/*LPY*, III, 317, no. 193; IV, 140, no. 135/*LV*, 183/*TŽ*, III, 335f., no 3/Cf. *LV*, 183, no. 39; p. 195f., nos. 75–78: coal or dung presented by fairies turns to gold. (F342.1.)

**41.** Fairies like to take a bath or swim. Refs.: *LPY*, II, 195, no. 10/*TD*, III, 46, no. 381; VII, no. 277.

**42.** Fairies exchange new-born children. (F321.1.) Refs.: Kar., XI, 235, no. 3/*LP*, I, 105, nos. 9–12; II, 197f., nos. 25–33/*LPY*, I, 68f.; III, 315f., nos. 191–192.; IV, 133, no. 127; p. 134, no. 129/*LV*, 309, no. 45/*MLLG*, II, 57/Capp., 35, no. 15A/*TŽ*, III, 333f./*TD*, III, 59, no. 406/Cf. Bal. sak., nos. 525–26.

**43.** Changeling wonders about cooking of water in egg-shells. (F321.1.1.1.) Refs.: Schl. Lit., 104=*LPY*, I, 67=Specht, 182, no. 9/*LP*, II, 198f., nos. 30, 32/*LPY*, I, 67; III, 316, no. 192.

**44–45.** Fairies predict the future of a new-born child. (F312.2.) Refs.: *LP*, I, 103, nos. 3–6; p. 105, no. 9; II, 194, nos. 6–7; p. 201, no. 38/J. Balys. *Lietuviškos pasakos,* (Chicago, 1951), p. 58–61/Cf. *LP*, II, 194f., nos. 8–9: fairy advises man where his luck lies.

**46–47.** Cruel stepmother mistreats stepdaughter (G205.1*). Helpful cow performs spinning task assigned to orphan girl (H1092.1.1*). A fairy helps girl and punishes cruel stepmother.

Various adventures with fairies: *LP*, II, 191f., nos. 2–3/*MLLG*, IV, 526, no. 9=*LPY*, III, 313, no. 188: fairy and hunter/*LV*, 191, no. 67/Capp., 36, no. 15C/*TD*, IV, no. 643.

## III. COBOLDS

Studies: J. Basanavičius, „Trakų ir lietuvių mytologijos smulkmenos" in *Lietuvių Tauta*, III. – J. Balys, „Aitvaras" in *Gimtasai kraštas*, 1934, nos. 2, and 3–4.

**48–51.** Hatching out a cobold. He is hatched from a seven years old cock's egg kept under the armpit, or from a boar's testicle put into a certain place. (F481.0.1.1*.) Refs.: Bezz. 61–64 (6 var.)/L. Geitler. *Litauische Studien*. (Prag, 1875), p. 90/Volt. chrest., II, 316/*EO*, 1891, p. 231, no. 2/*LP*, I, 126, no. 1; II, 130, no. 2; p. 135, no. 1.

**52–55.** The purchase of a cobold. (F481.0.1.2*.) It is bought usually in Riga or Koenigsberg from a German merchant. On returning home the man should greet his wife or mother, saying, „May the devil enter your heart". The man, however, changes the greeting into scorn for the devil, and the cobold runs away. Refs.: *LP*, I, 128, no 10/Volter. Lit. Katechismus, 84.

**56–57.** The discarded cobold. A man taking a purchased cobold home in a box is overpowered by curiosity and looks into the box contrary to the instructions given to him (C321). Finding only a trifle in it (a piece of charcoal, a fly, etc.), he believes himself cheated, and throws the box away. Passing the same place again a year later, he finds there a heap of grains or money. The cobold was a real one. (F481.0.1.2.1*.)

**58–61.** Accidentally getting possession of a cobold. A rope is found in the fields and is hung over the manger in the stable, and these become full of oats.

(F481.0.1.4*.) To get rid of the evil being one must carry the object to the place where it was found. Ref.: *ŽS*, 1894, p. 488=*LPY*, III, 325, no. 197.

**62–64.** The master misunderstands cobold's question. The cobold asks the man in incomprehensible words what he should bring, e.g. money or bast shoes. The cobold brings heaps of worn out bast shoes, or dung. (Cf. F481.1.)

**65–72.** The cobold's service. The different shapes and species of cobolds: there are cobolds bringing grain, money, or dairy products. The master has to accept everything he is given: coal turns to money, wood to meat, etc. (F481.2.) Refs.: Bezz., 63 f./*LP*, II, 130, no. 1; p. 131–134 nos. 3–25/Volt. chrest., II, 317/*TD*, VII, nos. 250–254.

**73,74.** The milk cobold. A guest at night hears a cobold vomitting up cream, icottage cheese, butter and filling dishes with these foods. In. the morning the guest declines to eat food prepared from cobold's, dairy products. Refs.: *LP*, I, 127 no. 6/*TD*, VII, nos. 246–247.

**78–80.** Offended cobold's revenge. (Cf. F481.1.) Having eaten the cobolds' food (scrambled eggs), thehind puts dung in its place. The cobolds in their wrath set the house on fire. The man, having overheard where the cobolds went for shelter destroys them by casting the object into the fire. Refs.: Dow-Sylw., II, 228/*LP*, I, 127, no. 4/*LPY*, II, 151, no. 91; III, 328, no. 199/Volt. chrest., II, 319/*EO*, 1891, p. 231, no. 2/*TŽ*, III, 337/*TD*, VII, nos. 248f.

**81–84.** The cobold and the miller. The servant or the daughter-in-law, grinding with a handmill, never finishes a small measure of grain which mysteriously remains inexhaustible. Finally the miller discovers and kills the grain-vomitting „cock". (F481.2.1*.) Refs.: *LP*, I, 127, no. 5; p. 128, no. 7; II, 327, no. 198/*LPY*, III, 327, no. 198; IV, 78, no. 82/Volt. chrest., II, 317/*MT*, V, 111, no. 1252/*TD*, IV, nos. 617–618.

**85–87.** Protection of property from the stealing cobold. (Cf. F480.3.)

Cobold surprised by stealing: *LP*, I, 128f., nos. 8, 11, 12, 15; II, 135f., nos. 28–29/*TŽ*, III, 338f., no. 3.

How to force a cobold to drop his booty on the fly: Bezz., 61f./*LP*, I, 127, nos. 2f.; p. 129, no. 13; II, 130, no. 1/Volt. chrest., II, 319.

**88–96.** Obligations of the cobold's master. He must feed the cobold with scrambled eggs (F481.0.1.3*). Usually he sells his own soul to the devil. If during lifetime he does not succeed in getting rid of the cobold, upon death he falls into the devil's claws and haunts places. (F481.3.) Refs.: Dow-Sylw., II, 401/Bezz., 62f./*LP*, II, 130, nos. 1–2/*LV*, 264, no. 26, p. 324f., nos. 61–62.

**97.** Brownies. The little folks make shoes for a cobbler at night. Presented with new clothes, they leave the place and never return. (F451.5.10.9.) Refs.: *LP*, II, 135–138, nos. 2–9, 13/*TD*, III, 56, nos. 399–400.

**98.** A servant girl who was invited to attend the christening party of the little folks, stayed there tor ten years, however, it seemed to her only a few days. (F377.)

## IV. WITCHES AND MAGICIANS

**99.** Man at the wake of a dead witch girl. Refs.: *LPY*, II, 171, no. 33; p. 230, no. 147=Specht, 205, no. 14/Volt. chrest., II, 385, no. 97.

Cf. Man at a wake of a dead sorcerer: Bal. sak., nos. 673–701/*LTL*, I, no. 166=*Midwest Folklore*, 1952, v. 2, p. 49f.

**100–101.** Witches ride to gather green peas in winter. The inquisitive youth hides himself in an empty beehive, on which the witches ride away to a warm land. The witches take revange on youth for disclosing their secrets. (G241.3*.)

**100, 102.** Proceedings against witches. The burning and ducking of persons suspected in witchcraft. (G277; H222.) Refs.: *LP,* I, 78f., nos. 23f./Dow-Sylw., II, 69, 456/*Mūsų senovė,* III, 425, no. 2/*MLLG,* IV, 375-382/J. Balys. *Istoriniai padavimai,* (Chicago, 1949), nos. 25-28.

**102–105.** Witches' sabbath. (G243.) The youth anoints his armpits with the witches' ointment and flies out through the chimney to the witches' sabbath. It happens usually on St. John's Eve, and the sabbath lakes place on the Šatrija Hill or near Kiev. Refs.: Dow-Sylw., II, 257/*LP,* I, 74, nos. 9, 10, 12/*LPY,* III, 275, no. 165/*TD,* III, 57, no. 402; IV, no. 635.

**106–112.** Witches take away cow's milk. On the morning of St. John's Day, witches drag a cloth on the dew of pastures. The cloth later can be milked. Refs.: Dow-Sylw., II, 69/*TD,* IV, no. 637.

**113–122.** Curing of bewitched animals, especially cows which lost their milk through magic. See also nos. 137–141. Healing formulas in *LTL,* II, nos. 536–542.

**123–126.** Sorceries at wedding. An artful matchmaker or an old soldier defeats the witches or magicians in their spells and expose them. (G263.) See also nos. 202, 203, 136. Refs.: Dow-Sylw., I, 142/*LPY,* IV, 83 no. 90/*TD,* I, 221, 258f. (3 var.)/Bal. sak., no. 709.

**127–128.** Man transformed to a dog and a sparrow by his witch-wife. Finally a magician returns him to his human form and teaches him how to transform his unfaithful wife into a mare. (K1535.) Refs.: Dow-Sylw., I, 317/*LP,* I, 79, no. 25.

**129.** Boy ridden by a witch-girl. Transformed into a horse, the boy is ridden every night by his master's daughter (G241.2.1). Acting on good advice, the boy manages to cast the bridle over girl's own head and she turns into a mare (D535). The boy rides the mare and has all its hoofs shod. Refs.: Dow-Sylw., II, 93/*LPY,* II, 230, no. 147/*MT,* V, 133, no. 1623/*TD,* IV, no. 636.

**130–136.** The mutilated witch. The clever man recognizes the witch who had transformed herself into an animal or object intending to harm people (G265). The man injures that animal or thing. Next day he hears that a certain person, a suspected witch, is sick or mutilated. (D702.1; G252.) Refs.: Dow-Sylw., I, 195; II, 82/*LP,* I, 75f., no. 16=*MT,* III, 133/*LPY,* IV, 82, no. 89/*TD,* I, 92 (2 var.)/*TD,* III, 58, no. 403; IV, no. 638; VII, nos. 270f.

**137–141.** Healing of a bewitched man with help of a good magician. (N846.) See also nos. 113–122.

**142–161.** Stories about famous magicians and sorcerers and their deeds. (D2070ft.; D2161.5.) Various life-like stories are told which include several well known motives, e.g. magic transformations, contest between two magicians to overpower each other in magic, making fun of people, etc.

No. 142: D2071.
No. 143: D2072.
No. 144: D1266.
No. 145: D1421.1.3; H1010.
No. 146: D1810.2; G303.22.2.
No. 152: H1010; D1266.
No. 154: G303.22.2.
No. 155: K2065.1; G303.16.4; E443.
No. 156: D1810.2.
No. 159: G251.1.

**162.** The magician wants to become immortal. He orders his pupil to kill him, hack his body to small pieces, bury it and excavate it after nine years (E37.2*). The

pupil was forced to excavate his master a year earlier, and then the magician died for certain (E37.1).

**163–172.** Snake and mice charmers. (D2176.1.) The „reptile-man" cure snake bites, and can summon together snakes and mice and lead them away (D1711.13*.) Ref.: Lang., 442, no. 23.

**173.** Driving cicades from a house by magic. Cf. *LTL*, II, nos. 565–566.

**174.** The spirit guardian of fish; protects fish from being caught by man.

**175–177.** Magic formula binds a thief to the object which he wants to steal. The thief remains paralyzed until the owner comes and releases him. (Cf. D2072; K422.) Formulas are given in *LTL*, II, nos. 556–564.

**178–180.** The magic herb. (D965.) No.176: a herb induces hibernation. No. 179: serpent gives a magic protective herb as reward. No. 180: acquiring of a herb which opens all locks.

**181–185.** Bewitching of eyes: magicians make people see and believe what really is not happening at all.

**186.** Persons transformed by witches and magicians into animals. (G263; D100ff.) See also nos. 199–203.

## V. NIGHTMARES

**187–189.** People disturbed by a nightmare; actions and protective measures against it. (F471ff.) Refs.: *LV*, 202ff., nos. 1–10.

**190.** Incubus: a youth (devil) visits a girl at night and disturbes her in sleep. (F471.2.) A beggar tells the girl how to get rid of him by using a certain plant. (D1386.2.)

Succubus: a fairy-nightmare oppresses a youth. (F471.2.1.) Refs.: *LP*, II, 202f., nos. 39–47/*LPY*, I, 69f; IV, 141, no. 137.

Persons who at night become nightmares. (F471.5*.) Ref.: *LV*, 205, no. 13.

Souls of unbaptized children as nightmares. (F471.3*.) Refs.: Dow-Sylw., II, 72/*LV*, 202, nos. 1–5; p. 206, nos. 14–15.

**191.** Horses ridden and oppressed by nightmares. (F471.1.1.1.) Man keeps guard in the stable and tells what he has seen. Fefs.: *LP*, II, 61f., nos. 5–8; p. 203f., nos. 48f./*LPY*, IV, 74, no. 73/*LV*, 348f., nos. 105f./*Wisla*, XXVIII, 324, no. 4/*TD*, III, 14; IV, no. 641; VII, no. 276/*LTL*, II, nos. 543–544B.

## VI. WEREWOLVES

**192–193.** People as werewolves. Certain persons from time to time change themselves into wolves. (D113.1.1.) An incident with a maid and her master, or wife and her husband tells the story how in self defence she hurt an attacking wolf, and later saw similar injuries on her master's head. Refs.: *LP*, I, 191f., nos. 1, 3, 4/*LPY*, II, 55, no. 34/*TD*, VII, no. 274.

**194, 200, 202.** Man is transformed into werewolf by putting a charmed belt on him; the belt accidentally snaps and he becomes man again. (D1057.2*) Refs.: *LP*, II, 189, no. 6/*LPY*, IV, 106f., nos. 107, 109.

**195–199.** Voluntary werewolves can be prevented from turning back into man's shape, e.g. by removing their magic sticks from the ground. Refs.: *LP*, II, 187/*LPY*, II, 56f.

**197, 206.** Man's clothes found under wolf's skin, or rosary on werewolf's neck when killed and skinned. (H64.2*.) Refs.: *LP*, II, 189, no. 4/Cf. *TD*, VII, no. 275.

**198f., 202, 204.** A werewolf, turned back into man, often cannot rid himself of his wolf's tail. Rets.: *LP*, I, 191, nos. 2f./*LPY*, II, 57.

**199–203.** Persons transformed into werewolves by sorcery. (D1057.) Refs.: *LP*, II, 189f., nos. 4. 6f./*LPY*, IV, 106f., nos. 107, 109 (=Specht, 295, no. 40).

**202–203.** The whole wedding party transformed into werewolves. (T155.) Refs.: *LP*, II, 189f., nos. 1–3, 5/*MT*, IX, 132, no. 328/*TD*, I, 250/See also nos. 124, 142.

**204.** Girls attacked and killed by werewolves. Girls working late at night were visited by some youths. One girl noticed that these boys had tails (G303.4.6.1) and fled. Other girls were found slain and mutilated by werewolves. Refs.: *LPY*, IV, 106, no. 108/*TD*, IV, nos. 639f.

**205–206.** Werewolves can charm man's weapons: gun does not discharge, etc.

## VII. GIANTS

**207, 209.** Landscapes and large buildings made bygiants. (F531.6.6.) Refs.: *N. Preuss. Prov. Blätter*, V, (1848), 469/*LP*, II, 217, no. 2/*TD*, VII, no. 278.

**207, 210.** Two giants share one axe. They live across a river and have only one axe. When one needs it, the other hands it to him across the river. (G151.) Refs.: Dow-Sylw., II, 113, no. 1/*LP*, I, 143, no. 3; II, 217, no. 2; p. 218, no. 6/*TD*, III, 59, no. 407.

**207–209.** A toy for giant's children. (F531.5.3.) A giant comes across a plaughman and couple of oxen, places them in the thumb of his mitten and brings home as toy for his children. Refs.: *LP*, I, 143, no. 1; II, 218, no. 4.

**211.** One giant invites another to a feast or wedding. There will be five ponds of beer. An ox, to be slaughtered for the feast, is being led out of the forest for the third year and yet only his horns are visible. (F531.6.8.4.1*.) Refs.: *LP*, I, 143, no. 2; II, 218, no. 5.

Other stories about giants: Kar., XI, 279, no. 36/*LP*, I, 143, nos. 4–5/*TD*, III, 46, no. 379.

## VIII. CANNIBALS

**212–214.** Stories about people killing man for meat. (G83.)

## IX. SUN, WIND, AND COLD

**215.** Dispute of Sun, Wind, and Cold (Winter). All three dispute over the man's greeting, each claiming it for himself. The man tells them that his greeting was meant for the Wind. In anger the Winter tries to freeze the man, the Sun to burn him; however, the man is saved by the Wind. (L351.) Refs.: *LP*, II, 216f., nos. 4–6/*LPY*, IV, 151, no. 143/*TD*, III, 59, no. 408.

**216–217.** Offended Wind destroys man's houses. (Z115.)

**217–218.** Traveling whirlwind. A man hurled his knife into a whirlwind. Later he found his knife stabbed in a man's body. (F411.1.1*.) Refs.: *MLLG*, II, 62/*LP*, I, 136, no. 1; II, 213, no. 1/*LV*, 365, nos. 156–158/*TŽ*, III, 338, no. 2/*TD*, IV, no. 645.

**219.** A boy finds wind's girdle and is carried through the air.

The Wind Brothers. They take a walk at the bottom of the sea (blow out the water), save an innocent man sentenced to death, and reward a courtious girl; however, take everything back for impatience or discourtesy, *LP*, I, 137, nos. 2f.; II, 214, no. 2/*LPY*, II, 55, no. 24/*MT*, IX, 7, no. 2.

A man takes court action against Wind for damages. Wanting to have nothing to do with courts, the Wind generously pays for damages and punishes the briberous judge. *LP*, I, 138, no. 4.

**220.** Cold depreciated and praised. Depreciated Cold takes revenge by getting colder, and while praised by an orphan girl the Cold gives her a fur coat. Refs.: Dow-Sylw., II, 78/*LP*, II, 215, no. 3/*LPY*, II, 243, no. 152; IV, 151, no. 144.

**221.** Man kills five sheep of the unfriendly host, the Cold.

## X. FIRE

**222–248.** The offended tire-spirit. The fire-spirits of two neighbours talked, the neglected one threatened „to go and take a walk" (i.e. to bum down its master's house), and the well-tended fire pleaded with it for the safety of it's master's property. (F497.1*.) Refs.: *LP*, I, 130, nos. 4–5; p. 131f., no. 13; II, 212, no. 1/J. Balys. „Įžeistos ugnies kerštas" in *Margutis*, (Chicago), 1953, no. 12, p. 9–14.

# LIAUDIES MAGIJA IR MEDICINA

SKAITYTOJAI,
DĖMESIO!

Šioje knygelėje skelbiama medžiaga pirmoj eilėj teikiama moksliškiems tautosakos arba folkloro tyrinėjimams.

Praktiškam šių dienų gyvenimui tie dalykai netinka.

Melstis reikia taip, kaip rašoma maldaknygėse, o susirgus reikia kreiptis pas gydytoją.

Medžiaga skelbiama taip, kaip ji buvo iš žmonių užrašyta, tad skaitytojai prašomi nesistebėti, jei kai kur rasite grubių išsireiškimų.

LEIDĖJAS

# TURINYS

CONTENTS

# PRATARTIS

Tai buvo 1928 metų rudenį Kaune. Buvau tada pirmo semestro studentas, tačiau visokios tautosakos jau turėjau nemaža prirašęs – ją užrašinėti pradėjau, būdamas trečios klasės mokinys. Ir štai vieną popietę pakviečia mane prie telefono. Kalba vilnietis studentas Alfonsas Bielinis ir prašo tuojau ateiti į mažą viešbutį prie „Tulpės" knygyno, kur mane norįs matyti vienas suomis profesorius.

Nuėjau ir radau svečią iš šiaurės persišaldžiusį ir gulintį lovoje. Tai buvo V. J. Mansikka (lietuviškai jo pavardė žemuogę), žinomas suomių tautosakininkas. Jis atvažiavo dviem mėnesiam į Lietuvą rinkti lietuviškus užkalbėjimus arba „maldeles", kurios gelbstančios nuo visokių ligų ir kitų nelaimių. Žodžiu, jo tikslas buvo surasti lietuviškus burtininkus ir iškvosti jų paslaptis. Šioje srityje profesorius turėjo patyrimo ir tais klausimais jau seniai domėjosi.* Mane, kaip besidomintį tautosaka studentą, jam nurodė ir davė adresą buvęs mano mokytojas Panevėžyje Jurgis Elisonas. Kalbėjomės vokiškai. Nors mano vokiškas kalbėjimas tada buvo silpnokas, tačiau susišnekėjome. Aš jam daviau keletą savo užrašytų būrimų ir „maldų", kurias jis paskum paskelbė savo knygoje *Litauische Zaubersprüche,* FFC, Nr. 87, Helsinki, 1929, 116 psl. Ta jo knyga tebėra ir iki šiai dienai pats svarbiausias tuo klausimu veikalas, parašytas ir išleistas ne mūsų, bet mums draugingų kitataučių. Mes prie to esame jau pripratę ir atrodo, kad taip ir reikia. Svetimieji turi mums parodyti kelią ir padrąsinti, jog neapsijuokinsime ir tokiais dalykais domėdamiesi.

Nelengva buvo svečiui iš šiaurės susišnekėti su mūsų kaimo burtininkais. Dėl pačios kalbos tai dar ne toks vargas, nes su daugeliu senesniųjų galėjo kalbėtis rusiškai, o reikalui esant, jo sekretorius A. Bielinis buvo vertėjas. Tačiau didžiausia kliūtis buvo plačiai įsigalėjęs tikėjimas, jog burtininkas, pasakęs kitam tuos paslaptingus žodžius, nustos galimumo pats juos naudoti – jie nebeveiks. Užtat burtininkas tik prieš mirtį perduoda savo paslaptis vyriausiam ar jauniausiam savo vaikui (kartais antrajam vaikui, žr. Nr. 399). Burtininkai, kaip ir gydytojai, nemėgsta varžovų savo amate. Be to, tas svečias – nežinomas žmogus, kitatautis, viskas labai įtartina, gali dar pasakyti kunigui ar policijai... Kartais pasitaikydavo laimingesni atsitikimai, kai burtininkas tikėdavo, jog perduoti paslaptį jaunesniam už save asmeniui yra nepavojinga. Jo sekretorius buvo tada tik 22 metų amžiaus, tad profesoriui kartais tekdavo išeiti laukan ir palaukti, kol sekretorius kokią „maldelę" užrašys ar išmoks mintinai. Beje, kartais pats profesorius pasisakydavo,

* Jis jau savo daktaro disertaciją parašė tema *Über russische Zauberformeln.* Helsinki, 1909.

jog ir jis esąs „burtininkas" (kur apsilankydavo, tai kaimo žmones paskum taip ir kalbėdavo apie keistuolį „suomį burtininką"). Tada jis pasiūlydavo pasikeisti profesinėmis paslaptimis: jis pasakysiąs kokį savo užkalbėjimą, su sąlyga, jeigu jam pasakys tokį, kokio jis dar nežino, šitas būdas pasirodė esąs gana geras.

Vis dėlto tai buvo gana sunkus darbas. Pats profesorius rašė: „Užkalbėjimų rinkimas sudaro didelių sunkumų, ypatingai kai rinkėjas yra svetimas pakeleivis, neturįs pažįstamų to kaimo gyventojų tarpe, kaip šiuo atveju buvo. Labai dažnai reikėjo apleisti burtininko pirkią, nieko nelaimėjus. Kaip dažnai tekdavo keliauti nepatogiais keliais, klampoti per purvyną į nuošalius kaimus ir veltui sugaišti laiką klausinėjimams, neduodantiems jokių vaisių... Kaip dažnai visas trumpos rudens dienos laimikis, kai tamsa ir purvas trukdo keliauti, būdavo vos vienas užkalbėjimas ir tas pats kartais tik sudarkytas variantas tokio, kokių jau tuzinai buvo anksčiau užrašyti, be to, dargi nelietuvių kalba pasakytas..." (žr. paminėtą knygą, p. 22). Taip, reikia atkaklumo. Suomiams jo kaip tik netrūksta. Profesorius lengvai nepasidavė ir aplankė šias vietas: Švenčionis, Vilnių, Valkininkus, Kalesninkus, Asavą, Lazdūnus, Labanorą, Daugus, Perloją, Merkinę, Panevėžį, Anykščius, Šimonis, Kupiškį, Palėvenę, Mežiškius ir Raguvą. Dauguma žmonių juokėsi iš jo, bet kai kurie supratingesni lietuviai jam padėjo. Nemaža patarimų ir paramos gavo iš dr. J. Basanavičiaus Vilniuje, o ypač daug jau užrašytų dalykų davė jam Jurgis Elisonas. Padėdavo ir kai kurie vietos klebonai, nes burtininkas dažnai atsakydavo: „Jei klebonas leis (arba nebars), tai pasakysiu". Čia profesoriui kartais tekdavo su kai kuriais klebonais net smarkiai pasiginčyti.

Vis dėlto profesoriaus kelionės ir vargai neliko be vaisių. Paminėta jo knyga turi 239 užkalbėjimus arba „maldeles". Dar apie 30 dalykų, kuriuos jis gavo iš kitų asmenų (daugiausia iš J. Elisono), pateikti išnašose. Visur atspausdinti ir lietuviški tekstai, deja, juose labai daug pasilikę spaudos klaidų. Vokiški vertimai, kuriuos padare žinomas baltistas prof. Ernstas Fraenkelis, yra gana tikslūs. Pastabos arba *Anmerkungen* (p. 31-65), kur lyginami lietuviški užkalbėjimai su tokios pat rūšies medžiaga, užrašyta mūsų kaimynuose (guduose, rusuose ir vokiečiuose), yra vienintelis toks platus šios srities nagrinėjimas.

Tačiau profesorius kai ko ir nepastebėjo - nežinojo, kad lietuviai ir tokių dalykų turi, neatėjo į galvą paklausinėti. Jo knygoje nerandame nė vienos maldelės į jauną Mėnulį, kurių yra labai daug ir labai įdomių (žr. šiame rinkinyje, Nr. 1-102). Jis net tvirtina: „Mėnulis užkalbėjimuose pasitaiko nepaprastai retai" (p. 44). Tai yra aiškus neapsižiūrėjimas. Taip pat nėra nei vienos maldelės į ugnį arba Gabiją, kurios tokios įdomios ir savotiškos (žr. šiame rinkinyje Nr. 278-330). Vos vieną maldelę gaisrui užgesinti teužrašė (Mansikka, Nr. 209), o jų irgi netrūksta (žr. šio rinkinio Nr. 337-345). Maldelių žemei arba Žemynėlei ten irgi nėra (plg. Nr. 360-367). Šiek tiek geriau su maldelėmis į debesis, lietų ir griausmą (Mansikka, Nr. 226-232, plg. šiame rinkinyje Nr. 161-210).* Nuostabiausia, kad Mansikkka savo knygoj neduoda nei vieno būrimo vagiui „pririšti" ir vėl „atleisti", kurie nėra retenybė (žr. Nr. 556-564). Matyt,

* Gali kai kam atrodyti, kad tokios vaikų giesmelės yra vieni niekai. O paklausykime, ką sako kitas įžymus suomių folkloristas A. R. Niemi apie giesmelę „Juodieji debesėliai, gudų šalin" (arba „Ant Prūsų"): „Tai įdomiausi lietuviški skoliniai estų-suomių liaudies poezijoje" (MT, VI, 298). Mat tokių dainelių randame Estijoje ir Suomijoje. Suomiška daina skirtinga nuo estiškos ir nėra betarpiškas skolinys iš estų, tad ji, Niemi nuomone, labai senais laikais buvusi pasiskolinta tiesiog iš lietuvių.
Plačiau apie dangaus šviesulių ir reiškinių gerbimą žr. mano knygelėje *Tautosaka apie dangų* (išleido J. J. Bachunas, Sodus, Mich., 1951, 24 psl.).

profesorius visą dėmesį kreipė į liaudies magiją, susijusią su gydymu ir jam neatėjo į galvą mintis pasiteirauti apie kitus dalykus, kurie kaip tik būdingi lietuviams.

Antra vertus, Mansikka pateikia tokių užkalbėjimų, kokių šiame rinkiny nėra, būtent: nuo kaltūno (Nr. 125), nuo reumatizmo (Nr. 129), nuo galvos sopėjimo (Nr. 130), nuo drugio (Nr. 149), nuo geltligės (Nr. 150), nuo klyno (Nr. 162), nuo džiovos (Nr. 173), kad vaikui bambelės neriestų (Nr. 174), nuo velnio vedžiojimo (Nr. 187), kaip primonyti mylimas (Nr. 188–192), kaip sugadinti meilė (Nr. 193tt.), apie vedybas (Nr. 196tt.), kad bitės nekąstų (Nr. 206tt.), kad prūsokai išnyktų (Nr. 208), kad javai ir daržovės augtų (Nr. 210–225), kad užšautum žvėrį (Nr. 233tt.), bendro pobūdžio maldelės (Nr. 236–239).

Tad vienas rinkinys papildys kitą. Tiesa, būrimų ir maldelių, susijusių su žemdirbyste ir gyvulininkyste, turiu nemaža, bet tą medžiagą žadu paskelbti prie kitos progos: visa ta medžiaga sudarytų nemažą knygą, kurią reikėtų pavadinti *Žemdirbystės papročiai ir burtai.*

V. J. Mansikka rašo, kad jo ekspedicijos tikslas buvęs patikrinti, ar lietuviai iš tikrųjų esą *äusserst arm an Zaubersprüche* [nepaprastai neturtingi užkalbėjimų atžvilgiu], kaip tvirtino jo tautietis, kitas žymus tautosakininkas, A. R. Niemi, labai daug nusipelnęs rinkdamas ir tyrinėdamas mūsų tautosaką. Ir iš tikrųjų, iki 1928 m. lietuviškų užkalbėjimų buvo paskelbta labai nedaug. Pirmasis paskelbęs porą užkalbėjimų nuo gyvatės buvo L. Jucevičius (žr. jo *Litwa*, Vilnius, 1846). Vėliau septynis užkalbėjimus paskelbė vokietis A. Bezzenbergeris (žr. jo veikalą *Litauische Forschungen*, Göttingen, 1882, p. 70–74). Latvis Ed. Volteris paskelbė dar šešis: *Izvestija russkogo geografičeskogo obščestva*, 1883, t. XXI, 2 p. 109t.; MLLG, II, 1886, p. 301-306; *Litovskij katechizis*, p. 79. Minėtasis A. R. Niemi paskelbė devynis: *Lietuvių dainos ir giesmės*, 1912, Nr. 1451-1459; be to, dar parašė straipsnį suomiškame žurnale *Virittaja*, 1914, p. 68–76. Šen ten periodikoje pasitaikydavo dar vienas kitas dalykėlis, pvz., G. Petkevičaitė rusiškame žurnale *Živaja Starina* (1911, p. 167–218) paskelbė labai vertingą straipsnį apie mūsų liaudies mediciną, tačiau ten tėra vos vienas užkalbėjimas nuo grižo. Kita knygelė *Medega mūsų tautiškai vaistininkystei*, išleista J. Basanavičiaus 1898 m., nepateikia nei vieno užkalbėjimo.

Įdomų užkalbėjimą nuo gyvatės įkandimo užrašė kun. A. Burba*, kurio ir V. J. Mansikka nepastebėjo. Daugiausia užkalbėjimų nuo gyvatės surinko J. Elisonas per savo mokinius. Pirmiausia jis paskelbė dvidešimt užkalbėjimų savaitraštyje *Gimtasai kraštas*, 1926, Nr. 8. Keliais metais vėliau straipsnyje „Mūsų krašto ropliai" tokių užkalbėjimų pateikė keliskart daugiau, 76 nr-ius (žr. MT, III, 1931, p. 96–105). Aš pats atspausdinau tris užkalbėjimus nuo gyvatės (žr. TŽ, V, 1928, p. 642 Nr. 37) ir kelias maldeles arba „senoviškus poterius" (ten pat, p. 633tt., Nr. 6–12). Medžiagos vis daugiau ir daugiau atsirasdavo. Knygoje *Vilniaus krašto lietuvių tautosaka* (TD, IV, 1938) jau galėjau pateikti visą pluoštą užkalbėjimų (Nr. 443–468) ir maldų (Nr. 469–472); ten buvo paskelbtos ir kelios maldos į jauną Mėnulį (Nr. 473–476). Kiek man žinoma, pirmą tokią maldą atspausdino Amerikos lietuvių žurnalas *Dirva-žinynas*, 1903, p. 66 (žr. šiame rinkinyje Nr. 7).

Jis skamba taip: „D'elaže, Vodiad'e kaip inlaidei, taip atlaisk su tu paczu savu pilkoju, raudonoju, žaloju, jodoju, rudoju, szirmoju, gelsvoju, beroju, margoju, – plaukas kentanczo givolo devinis kartus taryti be atsiduksiejimo, norent kad iszgytu. Gautas nuo žmogaus isz ulyczios Drobinke" (LT, I, 1910, p. 293).

Užkalbėjimai pasidarė nebe tokia didelė tautosakinė retenybė. Matyt, žmonės pradėjo nebe taip labai tikėti jų galia, tad ir paslapties taip labai nebesistengdavo išlaikyti. Be to, tautosakos rinkėjai pradėjo lankyti visus ir tolimiausius krašto užkampius, įkyriai klausinėdami visokių dalykų. Tad paskutiniais dešimtmečiais užkalbėjimų gana dažnai galėjai užtikti mokslo įstaigoms atsiųstuose tautosakos rankraščiuose. Lietuvių tautosakos archyvo tarnautoja Pr. Stukėnaitė-Decikienė, tvarkydama Vilniaus krašto tautosakos rinkinius, nurašė visą eilę tokių užkalbėjimų ir juos paskelbė straipsnyje „Švenčionių apylinkės užkalbėjimai", GtKr, Nr. 29, 1941, p. 121–136. Viso ten yra 105 užkalbėjimai ir trumpas įvadas „Bendros žinios apie švenčioniškių užkalbėjimus".

Panašiai dariau ir aš, būdamas Archyvo vedėjas. Be to, laiškuose ir anketose ragindavau savo bendradarbius tokių dalykų paieškoti, paklausinėdavau sutiktus senesnius žmones Lietuvoje ir Amerikoje, tai tokiu būdu susidarė šis rinkinys. Kai kuriuos dalykus, imtus iš LMD rinkinių, jau buvo paskelbęs ir Mansikka, tačiau jis ar jo sekretorius paprastai neaprašė tų veiksmų, kurie buvo daromi užkalbant, – matyt, visas dėmesys pirmiausia buvo kreipiamas į pačias formules. Tie veiksmai irgi yra labai svarbūs, todėl aš kai ką pakartojau, teikdamas pilnus aprašymus. Šiaip medžiagą iš spausdintų šaltinių ėmiau tik retais atsitikimais, ypač iš tokių, kurie dabar labai sunkiai prienami. Apskritai, buvo stengtasi parodyti kuo pilnesnį mūsų liaudies magijos vaizdą.

Lietuviai pačius užkalbėjimus dažniausiai vadina „maldelėmis" arba tiesiog „žodžiais". Svarbu ne asmuo, bet jo žinojimas. Teisingai sako H. Bächtold-Stäubli, kad „tarp užkalbėjimo ir maldos iš esmės nėra skirtumo, nes abu turi tokius žodžius ir išsireiškimus, kurie yra perpildyti jėgos... Svarbiausias tokio užkalbėjimo ar burto tikslas yra išvaryti demoną, kuris slepiasi žmoguje, gyvulyje ar daikte ir yra nematoma iš ten einančios blogybės priežastis. Tai seniausias magiškas gydymo būdas" (HDA, I, 1158). Be to, reikia dar pabrėžti, kad labai svarbu yra atspėti demono (gyvatės, ligos ar ugnies) vardą: jei žinai jo vardą, tai ir jį patį turi savo valdžioje ir gali jam įsakinėti. Tiesa, kitaip yra su maldelėmis į jauną Mėnulį, ugnį ir žemę: ten žmogus linki gero dievystei, ją pasveikina ir pagerbia, jai aukoja, o už tai, kaip paprastai santykiuose tarp žmogaus ir dievų, prašo ir tikisi iš jų gauti tai, ko žmogui reikia: turto, sveikatos, gražumo; čia veikia dėsnis: „Aš tau, tai ir tu man".

Didžioji užkalbėjimų dalis remiasi krikščioniškomis sąvokomis, Švč. Trejybe ir šventaisiais. Paprastai pradžioje yra epinė įžanga: toks buvo atsitikimas su Kristumi ar šventaisiais, jie pasakė ar padarė šitaip ir sustabdė ar išvijo blogybę, aš tą patį sakau, tad eik šalin, nelabasis, nustok kankinęs tą ar kitą žmogų (gyvulį), bijok manęs. Aš tai darau vardan Dievo Tėvo ir t.t.

Šalia daugybės šitokių krikščioniškų formulų yra dar ir ryškių stabmeldiškų: šaukiamasi pagalbon žemės deivė Žemynėlė, Mėnulis, Saulė, Perkūnas, ugnis, vanduo ir t.t. Dažnai stabmeldiškos sąvokos yra sumišusios ir surizgusios su krikščioniškomis į vieną pynę*. Sena užkeikimo formulė gali būti: „Išdilsi kaip

* Nuo lengvosios gyvates: „Motinėle žieminėle..." (12 kartų). Tada garo neišleidus atsidust ant vandens ar ant duonos ir pasakyt: „Nebijai mani, bijok garo [kvapo] mano". Nuo sunkiosios gyvatės: „Motinėle žieminėle, perlo upė, un perlo upės aniolas stovi..." (12 kartų). TD, IV, 178, Nr. 444tt. Abu iš Švenčionių par. Plg. Mansikka, Nr. 72, iš Ceikinių apyl.

delčios Mėnuo, sūdžiusi kaip liekno švendrė" ir pan. (žr. Nr. 417, 421tt., 525tt., 532). Užkalbėjimai nuo kartėlio (rėmens) irgi daro labai senoviško įspūdžio: ten nėra nei žegnojimo, neminimas joks šventasis, tik daromas palyginimas su vilku, žuvimi, palėda - tai gryna simpatetinė magija (žr. Nr. 454-463; plg. Mansikka, Nr. 164-170). Kai Mansikka kitiems užkalbėjimams dažnai nurodo visą eilę atitikmenų kitose tautose, pirmiausia rusuose ir vokiečiuose, apie rėmens užkalbėjimą kitose tautose nieko nesako. Primityvus ir originalus yra užkeikimas, kai liežuvis nupūslija (Nr. 484), tokio ir Mansikka nerado.

Seniai jau yra pastebėta, kad žymi užkalbėjimų dalis yra keliaująs lobis. Kai kurie jų yra labai seni ir siekia net antikinius laikus, pavyzdžiui, garsioji *sator* formulė (ž. Nr. 351) ir magiška žvaigždė pentagrama (žr. Nr. 544) - tai graikų ir romėnų kultūrinis palikimas. Daugelis užkalbėjimų yra perdėm tarptautiniai, pavyzdžiui, formulės tekančiam kraujui sulaikyti arba nuo niksterėjimo. Apie lietuviškus užkalbėjimus Mansikka taip sako: „Šiuo atveju lietuviai artimiausiai susisiekia su savo slaviškais kaimynais, pirmiausia lenkais ir gudais, su kuriais jie ištisus šimtmečius gyveno artimame sąlytyje" (p. 45). Yra ir vokiškos kilmės užkalbėjimų. Tie panašumai kartais tokie ryškūs, kad lietuvišką užkalbėjimą tenka laikyti pažodiniu vertimu. Lietuviai neretai užkalbėjimą ir tiesiog pasako svetima kalba, nors dažnai tų žodžių reikšmės nesupranta ir juos iškraipo. Jie pasitenkina, lietuviškai pasakydami tik pradžią ir pabaigą, persižegnojimą ir pan. Pavyzdžiui, nelietuviškos įtarpos, ištisi sakiniai, yra tokiomis kalbomis: lotyniškai (Nr. 383, 494), lenkiškai (Nr. 373, 406, 412, 430a), gudiškai (Nr. 376, 431, 436, 450, 498, 552), rusiškai (Nr. 375, 427, 433, 488c, 489c). Mansikka Perlojoje rado pora hebrajiškų ir vieną arabišką formulę. Tai dažnas reiškinys burtų pasaulyje: svetima kalba ir kitatautis burtininkas šiuo atveju turi pirmenybę, nes atrodo paslaptingesni ir todėl manoma, kad jie yra galingesni, tokie burtai geriau veiks.

Ne visados yra lengva nustatyti, kurie užkalbėjimai yra tikrai skolinti ir kurie turi tik idėjinį panašumą, bet tiesioginio ryšio tarp jų nėra. Sakysim, ir vokiečiai turi giesmelių į Saulę, tačiau tos jų *Sonnenliedchen* yra visiškai skirtingos nuo lietuviškų (žr. HDA, VIII, 70tt.). Vokiškos maldelės į jauną Mėnulį arba *Mondsegen* irgi visiškai kitokios (žr. HDA, VI, 536tt.). Nuostabu, kad žymiai panašesnės į lietuviškas yra mordvinų maldelės į jauną Mėnulį: jie, pirmąkart pamatę jauną Mėnulį, nusilenkia jam ir kalba maldelę, kurioje prašo iš Mėnulio sveikatos, o jam linki sulaukti pilnaties, lygiai taip, kaip lietuviuose.* Kas dabar iš ko pasiskolino: baltai iš mordvinų, ar mordvinai iš baltų, o gal abeji, mordvinai ir lietuviai, iš rusų? Šitam ir kitiems panašiems klausimams išaiškinti reikia gilesnių studijų. Gal kada galėsiu ir tokiais dalykais užsiimti, o tuo tarpu juos tenka atidėti į šalį. Pirmaeilės svarbos dalyku dabar laikau paskelbti pačią medžiagą. Tada ją galės kas tik norės studijuoti, kad ir po šimto metų. Tad šios rūšies klausimų nagrinėjimą palieku ateičiai.

* The new moon was also accorded a welcome by many Finno-Ugric peoples. The Mordvins say, like the Russians: „Be greeted, new moon; to me health, to thee a whole loaf". U. Holmberg in *The Mythology of all Races*, IV, 1927, p. 223, žr. JSFO, XII, 1, p. 21. Kitoje ersa-mordvinų maldoje, kurią užrašė H. Paasonenas, jaunas Mėnulis vadinamas „motinėle", jis laikomas Niške-pas pasiuntiniu: „Nishke-pas soll seine gute Gesundheit senden, er segnet mich mit Gesundheit, damit ich bis zur naechsten solchen Zeit (=Neumond) leben kann...", MSFO, 84, 1941, p. 44. Griausmo dievo vardą - Pirgene arba Purginepas (plg. Perkūną) - mordvinai tikrai pasiskolino iš baltų. Niške-pas yra mordvinų dievas kūrėjas.

Jau Mansikka galėjo sakyti, kad jo veikalas rodo, „jog lietuviai nėra tokie neturtingi užkalbėjimų atžvilgiu, kaip iki šiol buvo tvirtinama" (p. 17). Tuo labiau taip galima sakyti paskelbiant šį naują rinkinį, kuris duoda daugiau naujos medžiagos, negu jos iš viso iki šiol buvo paskelbta.

Patys užkalbėtojai, kaimo daktarai ir burtininkai, žmonių vadinami įvairiais vardais: (at)žadėtojas (tai dažniausias pavadinimas), žavėtojas, (už)vardytojas arba vardininkas (nuo „vardyti"), užkalbėtojas arba atkalbėtojas, nukerėtojas, šabždūnas, menininkas, juokais „pusdaktaris". Iš slavų paskolinti pavadinimai yra čerauninkas ir šeptūnas.

Pats būrimo veiksmas - užžadėti arba atžadėti, (už)vardyti, apvardoti, užkalbėti arba atkalbėti, (at)kerėti, žodžiuoti, numonyti.

Pačios „maldelės" dar vadinamos: užkalbėjimas, užžadėjimas, užvardijimas. (Dėl šių pavadinimų plg. Mansikka, 29tt.)

Blogas asmuo, kuris gali ligą žmogui ar gyvuliui užsiundyti, vadinamas raganius arba ragana, apkerėtojas, čerauninkas, nužiūrėtojas, nuodininkas. Jis turi „blogas akis", vien tik nuo jo pažiūrėjimo gali žmogus ar gyvulys susirgti, pradeda „džiūti". Tokio žmogaus akys kenkia net ir be jų savininko piktos valios. Jie jau toki apsigema. O raganiai gimstą jau turėdami dantis. Ypač pavojingas esąs „atžindis" arba „atžinda" - tai asmuo, kurį motina liovėsi maitinusi, bet, pagailėjus verkiančio kūdikio, po kelių dienų vėl davė krūtį. Toks visados turi blogas akis, jis kenkia net ir nenorėdamas. Geri burtininkai, kurie atkeri blogųjų darbus, dažnai šiuo tuo išsiskiria iš savo kaimynų tarpo: kai kurie yra pajėgūs hipnotizuoti, kiti yra energingi, stiprios valios, aštraus proto arba ypatingai jautrūs. Yra ir tikrų apgavikų, tačiau dauguma jų tiki savo žodžių ir veiksmų paslaptinga galia.

Apie mūsų burtininkus ir žavėtojus yra parašyta keletas gana gerų straipsnių: J. Tumas „Kalbamieji žmonės", žurnale *Švietimo darbas*, 1921, Nr. 3-4, p. 116-120 ir Nr. 5-6, p. 3-11 (labai vertingas straipsnis) ir P. Šimkūnas „Lietuviškieji žavėtojai" žurnale *Mokykla ir gyvenimas*, 1930, p. 293-301. Du straipsnius tuo pačiu klausimu neseniai paskelbė Čikagos *Naujienos*: dr. K. Grinius „Apie gyvačių dievaitį Atžingį" (1949 m. spalio 29 d., Nr. 255) ir N. Rastenis „Apie atžadėtoją Asiūlą" (1949 m. lapkr. 23 d., Nr. 276). Abiejuose straipsniuose randame ir po vieną maldelę nuo gyvatės*. Kas yra tas Adzingis - tuo tarpu lieka neaišku, žodžiai „adzigni" ir „adzingės" minimi ir dviejose maldelėse nuo gyvatės šiame rinkiny (žr. Nr. 380t). Gal tai bus tas pats „atžindis", kurio taip prisibijoma, o žmonės nesuprasdami žodį iškraipė? O gal tas žodis padarytas nuo „atžengti" - eiti atgal, nes buriant dažnai einama atatupstu ir maldos kalbamos „iš kito galo". O gal tai visai paprastas dalykas, tik koks iškraipytas lenkiškas ar gudiškas žodis? Tuo tarpu nežinome. Reikia lyginti su kaimyninių tautų užkalbėjimais ir taip ieškoti rakto. Tokių paslaptingų žodžių yra ir daugiau: Jewka (Nr. 373), Zyta (Nr. 376), Cengė (Nr. 379). Greičiausiai tai yra paties užkalbėtojo vardas, kaip „aš, Asiūlas"**, tad visai nereiškia, kad čia būtų koks nors „gyvačių dievaitis" minimas.

* Eidamas į girią gyvačių gaudyti, kirmėlius atkalba tokią maldelę: „Jūs esat trejos devynerios, vardus aš jūsų žinau ir nė vienos nebijau. Adzingi, nedaryk man nieko". Dr. K. Griniui pasakė Paltanavičius nuo Višakio Rūdos apie 1901 metus. Str. persispausdino metraštis *Literatūra*, I, (1950), p. 149-157.

** „Aš, Asiūlas, žodis priežodis, pribūk, Panele Švenčiausia, prie mano žodžio" (3x9 kartus). Taip išmokė Nadą Rastenį burtininkas Kindurys iš Pelegrindos k., Kaltanėnų par., Švenčionių aps. apie 1902/04 metus.

Yra daug tokių užkalbėjimų, kurių prasmės juos vartojąs burtininkas nežino ir dėl to visiškai nesijaudina. Beeidama iš lūpų į lūpas arba perrašinėjama formulė dažnai esti sudarkoma iki beprasmiškumo (plg. Nr. 343, 519, 548, 570). Dažnai galima rasti ir „Burtų knygeles", ranka rašytas arba spausdintas. Jos mūsų krašte paprastai esti lenkiškos ar rusiškos (žr. Mansikka, p. 25), kartais latviškos (žr. čia Nr. 545), o M. Slančiauskas surašė ir lietuvišką (visi šio rinkinio numeriai, paženklinti LTA 1208B, yra iš jos paimti).

Kodėl visokios burtų formulės taip atkakliai išsilaiko, nežiūrint nei kunigų barimo, nei švietimo bei visokios pažangos? Žinoma, kultūriniu atžvilgiu atsilikusiose srityse jos dažniau vartojamos, užtat gana daug turime iš Vilniaus krašto. Tačiau ir pažangieji suvalkiečiai dar gana daug jų išlaikė iki pat paskutinių dešimtmečių. Svarbiausia išsilaikymo priežastis, berods, bus ta, kad tie burtai „veikia" - žmogus pagyja. Lietuvos krašto gyvatės nėra tokios nuodingos ir dėl jų įkandimo žmogus ar gyvulys paprastai nemiršta. Toliau medicina irgi pripažįsta, kad visa eilė ligų, ypač odos ligos, kaip karpos, dedervinės ir rožė, gali būti iš tikrųjų pagydomos autosugestijos būdu: jei tik žmogus tvirtai tiki, kad tatai turi jam padėti, tai dažnai jis ir pasveiksta. Tokiam tikrai galima pasakyti: „Tavo tikėjimas tave išgydė". Yra užregistruota šimtai tokių „stebuklingų pagijimų", žmonės ilgiau ir geriau prisimena kelis pavykusius, negu šimtus nepavykusių gydymų.

Kaip labai liaudis tiki į užkalbėjimus, rodo šitoks pasakojimas, kurį užrašiau iš A. Kamzurienės, 59 m. a., kilusios iš Žąsinų kaimo, Ariogalos parapijos, atvažiavusios į Ameriką 1908 m. ir dabar gyvenančios Columbus, Ohio:

„Viens pas mumis buvo kunigas, tai jis labai pykdavo už tuos burtininkus. Tai jis, būdavo, ant bažnyčios vis bardavosi. Nagi jis turėjo eržilą. Kaip reikia važiuoti, ir kas čia jam pasidarė, išsisuko koją po visam. Jisai taip bardavo bažnyčioje, kad belyvina [tiki] į burtininkus. Dabar pats kunigas siunčia purmoniuką ar gaspadorių, kad ateitų jam užkalbėt tą eržilo koją. Burtininkas sako:

- Ne, aš jam neisiu kalbėt, jis barasi bažnyčioje, kaip aš galiu pernešti...

Nagi ką darys, jis [kunigas] pats važiavo.

- Prabočyk, - sako, - ką aš šnekėjau, mano bažnyčioj darbas tą šnekėt, ateik ir daryk. Tas atėjo, jis nieko nedarė, paėmė siūlų raistę, užsuko pora mazgelių, tam eržilui ant kojos [užrišo], eržilas atsistojo ir vėl važiuoja. Jis žinojo [kas reikia daryt]. Tas yra ne melas, ale tą padarydavo.

Tas nebuvo tokie dideli burtai, ale jis žinojo. Nelabai toli da ir nuo mūsų buvo, Ariogalos parapijoj. Tai klebonas vis bardavos, kad žmonės įtiki į burtininkus. Jau jam taip pasitaikė, kad jis pats turėjo įtikėti ir tą žmogų prašyti."

Reikia pastebėti, kad panašus atsitikimas pasakojamas ne tik Ariogalos parapijoj, bet ir daugely kitų krašto vietų, žinoma, tai tik žmonių šneka ir tautosakininkai tokiems „tikriems atsitikimams" netiki. Vis dėlto jie įdomūs ir rodo, kad mūsų žmonės taip tvirtai tikėjo burtininkų galia užkalbėti, jog ir kunigų barimas nepadėjo: žiūrėkit, štai kas atsitiko vienam kunigui, kaip jam reikėjo nusižeminti, atsitikus reikalui...

Burtų ir užkalbėjimų tautosaka turi nemaža priešininkų. Barasi kunigai už prasižengimą pirmam Dievo įsakymui „Neturėti svetimų dievų". Užtat burtininkai savo užkalbėjimuose nuolatos mini Jėzų ir Mariją, žegnojasi ir poteriauja, norėdami parodyti, kad jie veikia ne velnio, bet Dievo galybės padedami, ir čia nieko blogo nėra. Senesniuose užkalbėjimuose tos šventųjų armijos nėra. Kartais ir iš tikrųjų velnias šaukiamasi pagalbon, bet jis paprastai apgaunamas: kai jau jo nebereikia, tai nuvejamas (žr. Nr. 552). Niekina burtus ir vadinami pažangieji kaip tamsumo ir atsilikimo reiškinį. Liaudis daug nepaiso nei vienų, nei kitų. Tuo labiau nepaiso

jų tautosakininkai, kurie liaudies magijoje ir burtuose randa labai įdomių duomenų tautos psichogijai ir kultūros istorijai tyrinėti. Laikydamiesi gryno racionalizmo, daug ką turėtume iš gyvenimo išbraukti. Bet ar tuo būdu daug laimėtume, tai jau kitas klausimas. Mums turi būti įdomu viską pažinti, ką mūsų liaudis turėjo ir mėgo.

Baigdamas noriu paminėti, kad visi trys šiame straipsnyje dažnai išvardyti asmenys, rinkę ar tyrinėję mūsų užkalbėjimus, jau yra mirę: Alfonsas Bielinis mirė 1941 m. Vilniuje, Jurgis Elisonas - 1946 m. Wiesbadene (Vokietijoje) ir suomis J. V. Mansikka - 1947 m. Helsinkyje. Jų atminimui ir skiriu šį savo darbą.

## LITERATŪRA IR SUTRUMPINIMAI

D = Tautosakos rinkėjo JAV dienoraštis, 1949/50.
GtKr = *Gimtasai kraštas.* Šauliai, 1933tt.
HDA = *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.*
LT = *Lietuvių tauta.* Vilnius, 1907tt.
LTA = Lietuvių tautosakos archyvas (rankraštinė medžiaga).
LMD = Lietuvių mokslo draugija (rankraštinė medžiaga).
Mannh. = W. Mannhardt. *Letto-Preussische Götterlehre.* Riga, 1936.
Mansikka = J. V. Mansikka. *Litauische Zaubersprüche.* FFC, Nr. 87. Helsinki, 1929.
MLLG = *Mitteilungen der litauischen literarischen Gesellschaft.* Tilsit-Heidelberg, 1883tt.
MT = *Mūsų tautosaka.* Kaunas, 1930tt.
Niemi = A. R. Niemi. *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.* MT, VI, Kaunas, 1932.
R = JAV surinktos tautosakos fonogramų rutulys.
TD = *Tautosakos darbai.* Kaunas, 1935tt.
TŽ = *Tauta ir žodis.* Kaunas, 1923tt.
Volt. = E. Volter. *Litovskij katichizis M. Daukši.* St. Petersburg, 1886.

## I. MALDOS Į JAUNĄ MĖNULĮ

Mūsų liaudyje randame gana daug maldų, kurios kalbamos pirmą kartą pamačius jauną (trijų vakarų) Mėnulį, norint išprašyti sveikatos. Tos maldos aiškiai yra ikikrikščioniškos kilmės, nors kai kuriose jau randame įsibrovusias krikščioniškas sąvokas ir veiksmus (Mėnuo - Marijos sūnaitis, persižegnojama ir pirma sukalbama trys „Sveika Marija", prašoma dangaus karalystės ir nuodėmių atleidimo ir pan.).

„Seniau 'mėnulio' (žodžio) nebuvo, (jis) iš mokyklų parėjęs, bet (buvo) tik **dievaicis**", - sakė 1940 m. C. Baužienė, Kargaudų k., Rodūnės v.

**1.** Mėnuo, Mėnuo, Mėnulėli, dangaus šviesus dievaitėli, duok jam ratų, man sveikatų, duok jam pilnystį, man Perkūno karalystį. (Pasakotojas daug kartų esąs matęs, kad, sukalbėjus šią maldelę, nustojąs kraujas iš žaizdos bėgti; daugelis ūkininkų šią maldelę moka ir tiki, kad sulaiko tekantį kraują ir padeda nuo visokių ligų. Antalieptė, 1939. LTA 2088/275.)

**2.** Jaunas Mėnesėli, mūsų karalėli, tu švieti visados, mum linksmini. Pamatom jį ir visi nusiramenam, visi nusilinksminam. Ataneši tu mum visokių loimį. Kad tau Dievas dat pilnystį, o mum Perkūno karalystį. (Kar. Statulevičienė, gim. 1854 m., Ragelių bžk., Rokiškio v. Užrašant 1939.XI.4 šią maldą į fonografo plokštelę, ji nenorėjo sakyti „Perkūno karalystį", nes tai esąs griekas, linko pakeisti į „Dievo karalystį", vos buvo priprašyta palikti senoviškai. Antrąkart kalbėdama sakė: „...visados švieti, visados mum linksmini, ataneši linksmybį, naudų ir gerų loimį..." LTA pl. 1155/3.)

**3.** Tegul bus pagarbints švies Mėnesėlis. Tau šviesybė, man grožybė; tau dievystė, man žmogystė. (Kalba, norėdama išprašyti sau gražumo. E. Kupušienė, 70 m.a., Trumpakojų k., Žeimelio v.)

**4.** Pamačiau jaunų jaunikoitį. Tau jaunystė, mon ponystė; mon sveikata, tau dievystė. (E. Grybienė, 76 m.a., Ažugojų k., Anykščių v., 1940. LTA 3412/2.)

**5.** Jaunas Mėnū trijų vakarų, tu su žvaigždims ant dangaus, aš su žmonims ant žemės. (Norint išprašyti, kad per tą mėnesį būtum sveikas ir laimingas. Kelmė.)

**6.** Jaunas jaunikaiti, gražus, kaip ponaiti, tau pilnų ratų, o man sveikatų; tau su žvaigždelėmis, man su žmonėmis; tau sudilti, man gyventi. (Kaltinėnai. LMD I 212/2-62.)

**7.** Jaunas Mėnuo, kunigaikšti! Tau pilnų ratų, o man sveikatų; tau sudiltie, man gyventie. (Užr. 1902. Untagavės k., Palūšės par. *Dirva-žinynas*, 1903, Nr. 3, p. 66.)

**8.** Jaunas Mėnuo, jaunikaiti, dangaus žemės karalaiti, tau sudilti, o man pražilti. (Tauragė, LTA 1284/57.)

**9.** Tegul bus pagarbintas jaunas Mėnesėlis. Tau ant dangaus su žvaigždelėmis, man ant žemės su žmonėmis; tau ant dangaus su šviesybe, man ant žemės su linksmybe; tau pilnatis, man sveikata. (Liaudiškių k., Šeduvos v. LTA 896/57.)

**10.** Jaunas Mėnuo, jaunikaiti, dangaus žemės karalaiti, tau sudilti, o man pražilti. (Lyduvėnai, LTA 1284/57.)

**11.** Jauns Mėnuo, tau žibėti, man veizėti; tau pagada, mums sveikata. (Kelmė.)

**12.** Ei tu, jaunas Mėnulėlis, tu - jaunas karalėlis! Tau ant dangaus linksmybė, mums ant žemės šviesybė. (Želva.)

**13.** Jaunas jaunikaiti, dangaus karalaiti, tau garbė ir šlovė, man dalia ir ščėstis. (Rokiškis.)

**14.** Jaunas, jaunas Menuolaitis, sėdi danguj, kaip ponaitis. Tau linksmybia, man šviesybia ir unt amžių amžinųjų. (Salakas.)

**15.** Jaunas Mėna, jaunalaitis, sėdi danguj, kaip panaitis. Tau šviesybe, man linksmybe; tau pilnatis, man sveikata. (Dainuodavo vaikai. Utena.)

**16.** Žegnojasi ir kalba: „Jaunas Mėnuo, kaip ponaitis, dangaus, žemės karalaitis, panas Marijas sūnaitis". (Tada visą tą mėnesį bus laimingas. Antazavė.)

**17.** Jaunas Mėnuo, kaip ponaitis, dangaus, žemės karalaitis, Motinos Švenčiausios sūnaitis. (Amen nesakydavo. Taip pasveikindavo Mėnulį, kad per visą mėnesį būtų pasisekimas. Alunta.)

**18.** Dangos karalaiti, mums unt žemis šviesybę, o jiem dangų linksmybę. (Ramygala.)

**19.** Jaunas jaunuolėlis, dungaus karalėlis, tau pilnatis ir karūna, man iščėstis ir sveikata. (Zarasai.)

**20.** Jaunas jaunikaitis, tau auksa karūna, man sveikata. (Dusetos.)

**21.** Sveiks, Mėnuo! Tau aukso karūną, o man sveikatą ir dalią. (Kaišiadorys, 1939.)

**22.** Jaunas jaunikaitis, Dieva karalaitis, tau danguj auksa ratų, man gyvint sveikatų. (Salakas.)

**23.** Jauna Mėna, kunigaikštis, tau pilnatis, pilnas ratas, man sveikata, nuo Dzievo dalia, nuo svieto meilė. (Salakas.)

**24.** Tau garbė ir karūna, man sveikata ir apgynimas. (Parangis.)

**25.** Pamačius jauną mėnesį, negalima nei vieno žingsnio žengti, bet sakyti: „Jauno Mėnuo kunigaikštis, aukso karūna, tavo apgynimas, o mano sveikata". (Stakliškės.)

**26.** Tris kartus persižegnoti ir tris kartus kalbėti: „Jaunas jaunikaiti, dieve karūnaiti! Tau, dieve, karūna, o man iščėstis ir dalia." (Antaliepte.)

**27.** Šviesk, Mėnesėli! Tau aukso karūna, man laimė viečna. (Ją vartodavo seniai, bet ir vaikus pamokindavo, taigi ir aš ją tebekalbu, pamačius jauną Mėnulį, nes čia nieko blogo nėra, o taip įpratusi nuo mažens. Dėlko ją kalba - nežinau. V. Glemžienė, 74 m.a., Palėvenėlės vnk., Kupiškio v.)

**28.** Persižegnoti ir tarti: „Tau sidabra karūna, man ščeslyvas pragyvenimas". Tada bus laimingas gyvenimas, sveikata." (Salakas.)

**29.** Jaunas Mėnuo, jaunulaitis, apsirėdęs, kaip ponaitis, man šviesybė, tau gražybė (ir atbulai). (Degučiai.)

**30.** Jaunas Mėnuo, jaunikaitis, anas sėdi kai panaitis. Jam šviesybe, mum linksmybe. Jam pilnyste, mum dungaus karalyste. (Sako, girdėdavę senąsias moteris vietoj „dungaus karalystės" minint „Perkūna karalystę". Utena.)

**31.** Jaunas Mėnuo, jaunikaitis, dungaus karalaitis. Tava riesti rageliai, mana pakarna galvela. Ne aš pati pamačiau, man seni seneliai parodia. (Įtartinas užrašymas). (Alunta.)

**32.** Oi Mėnuli, Mėnulaiti, dangaus žemės karalaiti, apšvietei dangų žemę, apšviesk ir mane vargdienį. (Tauragė.)

**33.** Jaunas Mėnulaiti, dangaus karalaiti! Tu apšvietei dangų, apšviesk ir mus nusidėjusius. (Krosna.)

**34.** Menasali baltasai, tau pastavėjimas, man pasveikėjimas. (Kalba sergą žmonės). (Salakas.)

**35.** Tau ponaut, man karaliaut(?); man sveikata, tau pilnatis. (Kuktiškės.)

**36.** Pirmą rozą aš pamačio Mėnesį, unt dangos šviesybę, unt žemis ramybę. Duok, Dieve, laimę! (Ramygala.)

**37.** Jaunas jaunikaitis, Dieva karalaitis. Tau šviesybia, man linksmybia; tau karūna, man fartūna. (Salakas.)

**38.** Jauna Mėna, Dievas ponas, tau karūna, man fartūna; man ant pilnaties, tau ant sveikatos (ir atbulai). (Kaišiadorys.)

**39.** Nes išvydo jauną Mėnesį kunigai, raštininkai. Poni Dievi, duok jiem unt dungaus su žvaigždėm šviesybę, o mum unt žemės su žmonėm linksmybę. (Panevėžys.)

**40.** Jaunas Mėnuo, man sveikata! (Triskart. Tais žodžiais ir akių pakėlimu į jauną Mėnulį gydosi nuo visokių ligų. Alvitas. LTA 436/153–205.)

**41.** Reikia persižegnoti, sukalbėti tris „Sveika Marija", apsišluostyti balta skarele veidą ir pasakyti: „Tau ant pilnystės, man ant jaunystės". (Žasliai.)

**42.** Sukalbėti tris „Sveika Marija" ir tarti: „Jaunas jaunikaitis, karalius karalaitis, man ščėstis ir dalia". (Dusetos.)

**43.** Tris „Sveika Marija" ir maldelę: „Jaunas Mėnuo, karalaitis; tau pilnatis, man sveikata". (Dusetos.)

**44.** Pamatę jauną Mėnesį, tris kartus žegnoja ir tris kartus sako: „Dungaus vartuos Mėnuo, man sveikata". Tebedaro ir dabar. (Adutiškis.)

**45.** Jaunas Mėnuo, sūnus Dievo, tau ant pagados, o man ant sveikatos. (Kaišiadorys.)

**46.** Kai pamatai jauną Mėnulį, reikia prašyti, kad jis nenustotų švietęs: „Ak, Dieve mano, pilna valia tavo. Tau aukštybia, man šviesybia; tau Saulala šviečia, man gi Mėnulėlis. Amen". (Alunta.)

**47.** Ai šviesus, šviesus Mėnulėli! Dungun ratų, man sveikatų; tau pilnystį, man dungaus karalystį. (Salakas.)

**48.** Tegul bus pagarbintas jaunas Mėnulis, tau dangus ir žemė, man dangaus karalystė. (Kapčiamiestis.)

**49.** Jaunas jaunikaitis, šias dienas aniuolaitis, tau jaunysta, a man ščėstis ir dalia, ir dungaus karalysta, tegul būva man ir visom dūšiom unt amžių. (Agota Šukelienė, 75 m.a., Kaniūkų k., Dūkšto v., 1940. LTA 3381/82.)

**50.** Sveiks, Mėnuo! Tau į pilnatį, o man į sveikatą, o dūšiom čysčiuj amžiną atilsį. (Kaišiadorys.)

**51.** Tau aukso karūna, o man sveikata ir linksmybė. O jaunas, čystas Mėnuo būdamas, apčystyk mano griešną kūną. (Po to reikia sukalbėti tris „Sveika Marija". Birštonas.)

**52.** Jaunas Mėnulaiti, aukštas karalaiti, apčystyk dangų ir žemę, apčystyk mano kūną ir dūšią. (Maldelė, kuri gelbėdavusi nuo visų nelaimių. Merkinė, LTA 1034/21.)

**53.** Jaunas Menulie, dangaus karalaici, cystini dangų, cystini žemę, apčystyk mano griešnų kūnų ir dūšių. (Dzūkija, užr. kun. K. Širvaitis.)

**54.** Šviesybės ponaiti, dangaus karalaiti, apšvietei dangų ir žemę, apšviesk ir mano dūšią. (Plg. Nr. 84, 92tt. M. Sibitienė, 66 m.a., iš Kalnėnų k., Jurbarko par. Dabar gyvena So. Bostone, Mass. D V/24.)

**55.** Jaunas Mėnulaiti, dangaus karalaiti, kad mano dūšelė būt su tavimi po smerties danguje. (Kabeliai, Gard. LTA 662/145.)

**56.** Karaliau, karaliau, Dieva sūnus! Tau šviesybė un dungaus, man un žemes linksmybes. (Juodgalviai, Švenč. LMD III 161m/32.)

**57.** Jei nori ilgai būt jaunas ir gražus, tai pamatęs jauną Mėnesį kalbėk: „Jaunas jaunikaitis, gražus kaip ponaitis, man jaunystė, tau dangaus karalystė" ir tris „Sveika Marija". (Kaltinėnai, LMD III 65/228.)

**58.** Jaunas ponaitis, dangaus karalaitis, tau ant pilnaties, o mumi ant sveikatos. (Ir tris „Sveika Marija". K. Pigaga, 69 m. a., iš Nedzingės par. Dabar gyvena Brocktone, Mass. D III/56.)

**59.** Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus! Tau jaunystė, man sveikata. (Kražiai, LTA 267/241.)

**60.** Jei pirmą kartą jauną Mėnesį pamatai po dešinei rankai, tai bus visą mėnesį linksma gyventi, o jei po kairei - bus liūdna. (Grinkiškis, Kėdainiai, Višakio Rūda, Vasiūnai, Švenč., Linkmenys.)

**61.** Pamatęs jauną Mėnesį, apsisuk triskart ant vienos kojos - tas mėnuo bus laimingas. (Seda. LMD I 194/4.)

**62.** Pirmą kartą pamačius jauną Mėnulį, reikia sustoti vietoje ir sukalbėti tris „Sveika Marija", tada tas mėnuo bus laimingas. (Naumiestis-Šakiai, Kretinga, Užventis, Kvėdarna, Kupiškis, Vilkaviškis, Liudvinavas, Leliūnai, Gražiškiai, Duokiškis, Šimonys, Eržvilkas, Raseiniai, Dusetos.)

**63.** Kai pamatome jauną Mėnulį, reikia sukalbėti „Sveika Marija", nes tuomet Švč. Panelė Marija esanti ant Mėnulio. (Užventis.)

**64.** Kalba tris „Sveika Marija", kad būtų gražus. (Rokiškis.)

**65.** Pamatę pirmą sykį jauną Mėnesį, persižegnoja, kad laimingai jį pergyventų. (Dusetos, Zarasai.) Žegnotis reikia ne gryna ranka, bet su rūbu - būsi negrynas (turtingas). (Salakas.)

**66.** Jauną Mėnulį pamatęs, mauk greičiau ranką pirštinėn ir žegnokis. (Tverečius. LMD I 474/609.)

**67.** Pamatę jauną Mėnulį, priklaupia ant vieno kelio, paėmę rankovę arba skverną žegnojasi prieš Mėnulį. (LMD I 189/2.)

**68.** Sustok ir nepasikrutindamas sukalbėk tris „Sveika Marija" Paskum, jei lygiai toj vietoj, kur stovėjo dešinė koja, apsiprausi vandeniu, tai apsisaugosi nuo visokių ligų. (Obeliai.)

**69.** Sustok ir pradėk šaukti: „Vandenio!" Kai atneš, tai greit nusiprausk ir paskum niekam nieko nesakyk, tai bus labai skaistus ir be spuogų veidas. (Stakliškės.)

**70.** Kai užmatai jauną Mėnesį, tai toj pačioj vietoj sukalbėti tris „Sveika Marija" ir vandeniu apsiprausti - tada išnyks nuo veido karpos ir skregždės. (Dūkštas.)

**71.** Mergaitės, kad gražesnės būtų, mėnesienoj prausias. (Salakas, LTA 1483/212.)

**72.** Pamačius jauną Mėnesį užtekėjus, neiti iš vietos, persižegnoti ir sukalbėti tris „Sveika Marija". Iš tos vietos pasiimti žemių, tai bus vaistai. (Juodupė.)

**73.** Pamačius pirmą kartą jauną Mėnulį, nekrust iš vietos, su kitais nekalbėti, persižegnoti ir sukalbėti „Sveika Marija" Tada ko nors geidaujant išsipildo. Dažniausiai taip daro mergaitės, norėdamos greit pamatyti savo mylimąjį. (Kupiškis.)

**74.** Pirmąkart pamatęs jauną Mėnesį, turi pasilenkti ir, pasiėmęs žemių, surišti į skarelę, ir pasidėti einant gult po galva, tai susapnuosi ir žinosi, ką tiktai norėsi arba apie ką pamislysi. (Naujamiestis. LT, IV, 1 p. 155.)

**75.** Kai pirmą kartą pamatai jauną Mėnulį, reikia paimti saują žemių iš tos vietos, kurioje stovi, ir kalbėti: „Jaunas Mėnuli, dangaus karalaiti, leisk man (pamatyti, susapnuoti), su kuo reiks gyventi." Daugiau nieko nekalbėti, greit eiti gulti ir tą saują žemių pasidėti po pagalve. Naktį susapnuosi, už ko ištekėsi. (Alytus, LTA 773/298.)

**76.** Jaunas kaip stoja, žmonės taip tiki: reikia žiūrėti [į Mėnulį] ir reikia klausti: „Jaunas, jaunas, pasakyk, kur yra mano jaunasis?" (Dūkštas.)

**77.** Kai būna jaunas Mėnulis, išeina vakare mergaitė ir prašo [kaip?] Mėnulio, kad parodytų, už ko išeis. Negalima anksčiau pažvelgti į Mėnulį, kol žodžio [kokio?] neištarsi. Tada grįžta namo, su niekuo nekalba, eina miegoti ir susapnuoja savo būsimąjį. (Lazdūnai. LMD III 61/45.)

**78.** Pirmąkart pamačius jauną Mėnulį, mergaitė turi nei žingsnio toliau nežengti, pasilenkus paimti iš po kojų truputį žemių, surišti į skarelę, daugiau nei žodžio nepratarus atsigulti ir pasidėti tą skarelę su žemėmis po galva, tai susapnuos savo būsimąjį. (Pasvalys, Obeliai, Telšiai, Naujamiestis, Kamajai, Linkmenys, Kalvarija, Marjijampolės aps.)

**79.** Pirmąkart pamačius jauną Mėnesėlį, sustok, pamislyk apie kokį berną ir sukalbėk tris „Sveika Marija". Tada daugiau su niekuo negalima kalbėtis (ir eiti gulti). (Dūkštas.)

**80.** Pamačiusi pirmąkart jauną Mėnulį, mergaitė su niekuo nebekalba, eina gulti ir tada susapnuoja savo būsimąjį. (Vievis, Skaistagiris, Kaltinėnai, Švenčionys.)

(Žr. dar TD, IV, 1938, p. 184, Nr. 473-476. Maldos į jauną Mėnulį.)

KAI DANTYS SKAUDA
(Žr. dar Nr. 441-448)

**81.** Jaunas Mėnuli, dangaus karalaici, sergėk mane nuog ugnies degimo, nuog vandens skendimo ir nuog dantų skaudėjimo. (Alovė.)

**82.** Kai tik pamatysi jauną Mėnulį, reikia triskart kalbėti: „Klausė jaunas pas seną, ar skauda dantys mirusiam". Taip sakant, nustos dantys skaudėję ir niekad neskaudės. (Kaišiadorys. LTA 1555/134-194.)

**83.** Pirmą jauno vakarą (kai tik pirmą vakarą pamatai Mėnulį) išeiti į orą ir su dešinės rankos nykščiu prispausti skaudantį dantį, ir pakėlus akis į Mėnulį kalbėti sekančius žodžius: „Aš dabar matau jauną Mėnulį ir kandu ant mano apmirusio danties. Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios". Aukščiau sakytus žodžius kalbėti 3 kartus, tik nesakyti „Amen". (Giedrių k., Alvito v., Vilkaviškio aps. LTA 436/153-205.)

**84.** Pamačius pirmą kartą jauną Mėnulį, reikia sakyti: „Jaunas Mėnuli, dangaus karalaiti, apčystinai dangų ir žemę, apčystyk ir mano griešną kūną". Pasakius dar sukalbėti tris kartus „Sveika Marija" ir dantis pereis sopėjęs. (Plg. Nr. 52-54, 92tt.). (Meškučių k., Varėnos v., Alytaus aps. LTA 1254/120.)

KARPŲ NUGYDYMAS
(Žr. dar Nr. 434-440)

**85.** Kas turi ant rankų karpų, tai pamatęs jauną Mėnesį pila vandenį ir sako: „Kad aš būčiau toks švarus, kaip tu švarus". (Antalieptė.)

**86.** Augant karpai ar navikui, reikia prie savęs turėti bonkutę vandens ir, pirmąsyk pamačius jauną Mėnulį, nuliet tą daiktą (kur yra karpa), sukalbėti „Sveika Marija" ir pasakyti: „Duok, Dieve, jam senatvę, o man sveikatą". (Vilkaviškis. LTA 210/206-249.)

**87.** Jeigu turi daug karpų, tai reikia naktį žiūrėti, akių nenuleidžiant į jauną Mėnulį, ir kalbėti „Sveika Marija" Tada šaukti, kad kas nors atneštų vandens. Tuo vandeniu patrinti karpas ir jos išnyks. Nesant vandenio, galima ir su seilėmis. (Marijampolė.)

**88.** Kai tik pamatai jauną Mėnulį, turi atsistoti vietoje ir nepaeidamas nei žingsnio priekin ar atgal, šaukti: „Vandenio, vandenio – karpos užpuolė!" Išgirdęs kuris namiškių turi atnešti vandens, kuriuo vietoje esant mazgojamos karpuotos kūno dalys. (Šilavotas. LTA 1273/102.)

**89.** Jei žmogus turi karpų, tai pirmą kartą pamačius jauną Mėnulį, reikia jo neišleisti iš akių, o jei arti nėra vandens, tai paprašyti, kad kas nors atneštų, mat pačiam reikia neiti iš vietos. Tada plauti karpas vandeniu ir sukalbėti tris „Sveika Marija", tai karpos nugyja. (Šimkaičiai.)

**90.** Kai esti jaunas Mėnulis, tai paprašyti, kad kas nors atneštų gerti, – tą vandenį išlieti per galvą, tada karpos išnyks ir pritaps tam, kas atnešė vandens. (Leipalingis. LTA 1436/82.)

**91.** Trečią vakarą užstojus jaunam Mėnuliui, išeiti laukan, pamačius Mėnesį sustoti ir nepajudėjus iš vietos pašlapinti karpas vandeniu, tada jos išnyks. (Joniškis, Pilviškiai (nusiplauti rankas), Jurbarkas (perlieti vandeniu), Alytus (nusiprausti).)

**92.** Kai pamato pirmą kartą jauną Mėnulį, tai sustoja prieš jį ir kalba: „Jaunas Mėnuli, dangaus tėvuli, tu čystini dangų ir žemę, čystyk mano griešną kūną". Ir pasilenkęs paima smėlio, ir trina karpas. (Varėna. LTA 1036/64–63.)

**93.** Jei yra karpų, paimti žemių, trinti ir kalbėti: „Jaunas Mėnulaitis, dangaus karalaitis, čystini dangų ir žemį, apčystyk ir mano kūną". (K. Pigaga, 69 m.a., iš Nedzingės par. Dabar gyvena Brocktone, Mass. D III/56a.)

**94.** Kai pirmąkart pamatai jauną Mėnesį, reikia atsiklaupti ir kalbėti prieš Mėnesį, kelį smėliu patrinti, karpas vienąkart patrinti ir kalbėti į Mėnesį: „Jaunas jaunikaitis, dangaus karalaitis". Tada karpos išnyks. (Zarasai.)

**95.** Atsiklaupti ir tris kartus karpą į sieną patrinti, tada sukalbėti tris „Viešpaties angelus". (Obeliai. LTA 1478/44.)

**96.** Pamačius jauną Mėnulį, staiga sustoti vietoje, akių nenuleidus nuo Mėnulio, pasilenkti ir paimti iš po kojų žemės (žvirgždų, sniego ar šiaip kas ten yra), patrinti karpas ir tas žemes numesti, tada karpos pranyks. (Antazavė, Rokiškis, Kamajai, Vievis, Jurbarkas – daryti tris kartus ir sukalbėti tris „Sveika Marija", Telšiai – trina nevėskaulį.)

**97.** Norint nugydyti karpas, reikia delčioje ant akmens stovinčiu vandeniu nuplauti. (Vegeriai. LTA 1546/169.)

**98.** Reikia delčioje atsistoti prieš Mėnesį ir ant aparos [apivaro] rišti devynis mazgus. (Mažeikiai. LTA 1313/20.)

**99.** Senagalyje trinti karpas į uolą, kur galanda kirvį, tai išnyks. (Rokiškis. LTA 1504/27-2.)

**100.** Pirmą sykį pamačius jauną Mėnulį, reikia apgamą rasa patrinti. (Marijampolė. LT, IV, 1 p. 147.)

## NAVIKAULIO GYDYMAS

**101.** Reikia [numirėlio] kaulu trinti navikaulį ir į Mėnulį žiūrėti, tai pranyksiąs. (Marijampolė. LTA 1514/20-22.)

**102.** Kai pirmą kartą pamatai jauną Mėnesį, tai neik iš tos vietos, bet šauk, kad tau paduotų vandens. Rodyk į Mėnulį pirštu, paskui tą vandenį pilk žemėn atbula ranka. Tai kam bus navikaulis, jei su tuo pirštu apskriesi, prapuls. (Pandėlys. LTA 1645/1.)

## II. MALDOS IR GIESMELĖS Į SAULĘ

**103.** Saulala, motula,
Užkaisk, užkaisk!
Ba mes maži piemenukai,
Ba mūs trumpi kailinukai,
Mumi labai šalta, šalta.
(Liškiava. 1937, LTA pl. 585/6.)

**104.** Saulele, motinėle,
Užkaisk, užkaisk!
Ba mes maži piemenukai,
Mūsų trumpi kailinukai,
Tai mes sušalsim.
(Veisėjai.)

**105.** Saulyte, motinyte,
Užtekėk, užtekėk!
Mes maži piemenėliai,
Mūs trumpi kailinėliai,
Mums labai šalta.
(Marijampolė.)

**106.** Saulele, motinėle,
Užtekėk, užtekėk!
Mes maži piemenėliai,
Mūs trumpi kailinėliai,
Mums šalta, mums šalta.
(Kybartai.)

**107.** Saulute, motinute,
Užtekėk, užtekėk!
Mes maži piemenėliai,
Mūs trumpos mandierėlės,
Mums šalta, šalta.
(Vaikų daina. Kai saulės nėra, visą dieną rėkia ir rėkia).
(Keturvalakiai, 1938. LTA pl. 942/5.)

**108.** Saulele, motule, pakaityk, pakaityk,
Mažus vaikelius sušildyk, sušildyk.
Ba mes maži piemenėliai sušalom, sušalom,
Ant akmenų sėdėdami,
Duonos plutą valgydami, sušalom, sušalom.
(Perloja. Niemi, MT, VI, 21.)

**109.** Saulele, motinėle,
Užtekėk, užtekėk!
Mes maži piemenukai,
Mūsų šlapi trinytukai,
Išdžiovyk, išdžiovyk.
(Vilkaviškis. *Tvėr. žiedai*, 1912, p. 19.)

**110.** Saulele, motule, užtekėk, užtekėk!
Aš mažiukas piemeniukas,
Ant akmenio sėdėdamas,
Rankoj rykštę turėdamas,
Sušalau, sušalau.
(Varėna. TD, V, Nr. 288.)

**111.** Saulute, močiute, nusileisk, nusileisk!
Aš maža piemenėlė,
Trumpas mano sijonėlis,
Man šalta, man šalta.
(Kalvarija. LTA 218/704.)

**112.** Saulute, motula,
Užkaityk, užkaityk!
Mažus vaikus sušildyk, sušildyk,
Žydelynus sušaldyk, sušaldyk,
Aštriom britvom supjaustyt, supjaustyk.
(„Aštrios britvos" - tai spinduliai. Vaikai pavasarį, kai jau sniegą nuvaro, sutupia prieš Saulutę ir gieda. Jonė Karlonienė, 63 m.a., iš Marcinkonių. Dabar gyvena So. Bostone, Mass. D V/21.)

**113.** Saulele, motinėle,
Užtekėk, užtekėk!
Aš tau duosiu pupų rėtį -
Pasisėt, pasisėt.
(Kai lyja ir Saulė būna po debesiu, tai piemenys dainuoja. Gražiškiai.)

**114.** Saulute, močiute,
Užtekėk, užtekėk!
Aš tau duosiu pupų rėtį -
Pasisėk, pasisėk.
(Kai debesys uždengia saulę, piemenys ganydami dainuoja. Marijampolė, Keturvalakiai.)

**115.** Išeik, Saulele,
Su pyragais, su pyragais,
Nuvaikyk debesėlius
Su botagais, su botagais.
Mano tėvelis šienelį pjauna,
O motinėle kupečius krauna.
(Piemenys prašo Saulės, kad išvaikytų debesis. Jūžintai, 1939. LTA 2108/103.)

**116.** Išeik, Saulyte,
Su pyragais, su pyragais,
Nuvaikyk debesis
Su botagais, su botagais.
(Kartodavo ilgai, tada Saulė tikrai pasirodydavo. Alunta.)

**117.** Išeik, Saulyte, su pyragais,
Nulup debesėlį su botagais.
(Ramygala.)

**118.** Išeik, Saulele, su pyragais,
Išvaryk debesį su botagais.
(Anykščiai. LTA 336/87.)

**119.** Ateik, Saulele, su baltais pyragais,
Nuvaryk debesėlį su ilgais botagais.
(Kupiškis. LTA 123/82.)

**120.** Užeik, Saulyte,
Su pyragais, su pyragais,
Nuvyk debesėlį
Su botagais, su botagais.
(Šimonys, Rokiškis.)

**121.** Išeik, Saulute,
Su baltais pyragais,
Nuveik debesėlį
Su juodais botagais.
(Panevėžys.)

**122.** Išeik, Saulutė, su baltais pyragais,
Nueik, debesėli, su ilgais botagais.
(Šimonys. LTA 1204/64-3.)

**123.** Išsišviesk, Saulutė,
Su pyragėliu,
Nuvaikyk debesėlius
Su botagėliu.
(Leliūnai.)

**124.** Atvažiuok, Saulele,
Su pyragėliais,
Nuvaikyk debesėlius
Su botagėliais.
(Piemenys, pamatę debesį ir norėdami, kad jis pro šalį praeitų, dainuoja. Kupiškis.)

**125.** Nuveina devesys,
Saulala, prasišviesk!
Nuvysma su botagais,
Pastiksma su pyragais.
(Piemenys giedodavo, norėdami gražaus oro. Zarasai, užr. J. Būga 1940.)

**126.** Nuvažiuok, debesėl,
Su dviračiais, su dviračiais,
Atvažiuok, Saulele,
Su karieta, su karieta.
(Užeinant debesiui, piemenys dainuoja. Papilys, Niemi-Sab., p. 51, Nr. 270.)

**127.** Važiuok, debesėli,
Sunkiuose ratuose,
Atvažiuok, Saulele,

Rateliuose, rateliuose.
(Piemenys, matydami ateinantį debesį, žiūri į Saulę ir dainuoja. Alvitas.)

**128.** Nuvažiuok, debesėli, sunkiuose ratuose,
Atvažiuok, atvažiuok, Saulele, rateliuose, rateliuose.
(Panevėžys. LTA 1040/314.)

**129.** Debesiau, važiuok sunkiuos ratuos, sunkiuos ratuos,
Saulelė atvažiuok rateliuos, rateliuos.
(LTA 224/619.)

**130.** Nuvažiuok, debesėl, dunduliuos,
Atvažiuok, Saulele, rateliuos.
(Kai pamatydavę ateinant debesį, piemenys dainuodavę. Kupiškis.)

**131.** Saulė, močiutė, ant mūsų, ant mūsų!
Debesėli juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų!
(Norėdami išprašyti gražaus oro, piemenys kalbėdavo. Variantas iš Marijampolės: ant paliokų, ant paliokų! Liudvinavas.)

**132.** Debesėli juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų!
Saulute, močiute, ant mūsų, ant mūsų!
(Liudvinavas. Marijampolė, plg. LTA 206/7.)

**133.** Sauliute, močiute, un mūsų, un mūsų!
A debesėliai un Prūsų, un Prūsų!
(Dusetos.)

**134.** Debesėli juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų!
O Saulele, motinėle, ant mūsų, ant mūsų!
(Marijampolė.)

**135.** Debesėli juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų -
Mes tau duosim abrūsų, abrūsų.
Debesėli, ant Lenkų, ant Lenkų,
Mes tau duosim dalenkų, dalenkų.
(Pamatę su griausmu debesį ateinant, piemenys gieda. Ožkabaliai. MLLG, II, 8.)

**136.** Saulele, motinėle, ant Lenkų, ant Lenkų!
Ten tu gausi pečenkų, pečenkų.
Pavėsėli juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų!
Ten tu gausi abrūsų, abrūsų.
(Vilkaviškis. *Tvėr. žiedai*, 1912, p. 19.)

**137.** Debesėli, ant Lenkų, ant Lenkų,
Mes tau duosim maslianku, maslianku.
(Raseiniai. LTA 1451/166.)

**138.** Lietuti, lietuti, nuo mūsų, nuo mūsų!
Ant Prūsų, ant Prūsų!
(Joniškėlis, LTA 103/75.)

**139.** Saulele, motule, pasigailėk mūsų!
Debesėli, tėveli, nukeliauk ant Prūsų!
(Marijampolė.)

**140.** Saulyte, ant mūsų, ant mūsų!
Debesėliai, ant Prūsų, ant Prūsų!
Juodbruvėliai debesėliai, ant Prūsų, ant Prūsų!
(Marijampolė.)

**141.** Saulele, Saulele, ant mūsų, ant mūsų!
Lietuti, lietuti, ant Prūsų, ant Prūsų!
(Girkalnis.)

**142a.** Saulala, močiute, an mūsų!
Lietuti, tėveli, an Prūsų!

**142b.** [O jei reikia lietaus, tada dainuoja:]
Lietuti, tėveli, an mūsų!
Saulala, močiute, an Prūsų!
(Rumšiškės.)

**143.** Saulutė, močiutė, in Prūsus, in Prūsus!
Debesėli juodbruvėli, ant mūsų, ant mūsų!
Jau urzgia kiaulelės, nušalo piemenės.
(Kalvarija, LTA 218/704.)

**144.** Saulele, motinėle, mūsų šalin, mūsų šalin!
Juodieji debesėliai, gudų šalin, gudų šalin!
(Volteris, *Lit. Katech.*, p. 162–164 ir MLLG, II, 305 iš Žemaitkiemio. F. Zykaus iš Kruonio ten pat paduota ilga ta pačia tema daina kelia įtarimo dėl savo liaudiškumo.)

**145.** Debesėli, pragarėli, gudų šalin, gudų šalin!
Saulele, motule, mūsų šalin, mūsų šalin!
(Vilnijos piemenų daina lietui išsklaidyti. LTA 633/57.)

**146.** Saulyte, motinyte, mūsų šonan!
Debesėli juodulėli, gudų šalin!
(Daugai.)

**147.** Debesy, begesy, guda šonan!
Saulala, motinela, mūsų šonan!
(Kuktiškės.)

**148.** Saulytia, motinytia, mūsų šalin, mūsų šalin!
Vėjelis juodadebesėli, gudo šalin, gudo šalin!
(Kai debesys užtemdo saulę, piemenys dainuoja. Gudas - lenkas, šlėkta. Alunta.)

**149.** Debesėliai, juodulaliai, gudų šalalan, gudų šalalan!
Saulytela, motinela, mūsų žemelan, mūsų žemelan!
(Salakas.)

150. Debesėli, juodbruvėli, ant Prūsų, ant Prūsų,
O Saulele, o močiute, ant mūsų, ant mūsų!
(Ožkabaliai. *Varpas*, 1895, p. 153.)

151. Prie Drūlėnų ežerėlio
Saulė žeme ridinėjo.
Darr-darr Saulelė rateliuos, rateliuos,
Užt-užt lietelis debesiuos, debesiuos.
(Drūlėnų k. piemenys, pamatę ateinant debesį, dainuodavę. Kupiškis.)

152. Saulele, vakaran, vakaran,
Piemenėliai, patalan, patalan.
(Piemenys vakare sakydavo. Adutiškis.)

153. Kai mes buvom mažos, kiaules ganydavom, o lietus būna, tai (buvo) tokis senas piemuo, tai anas vis sakydavo: „Ar lauki tu vakaro?" Tai aš ir Dzievulio prašau, kad Saulelė asilais: „Asilaidz, Saulala, greičiau, duosiu cino kūsnelį!" Šitai Saulį ažlaisdo. (E. Pazlevičienė, 56 m.a., Mockų k., Gervėčių par., 1939. Žr. LTA 2227/178 - Kamajai.)

154. Piemenys užleidžia Saulę: „Padarysim vakarą, kad Saulė užsileist". Užlenkia lanką, lanko galai įbesti žemėn, lanko vidury pakariama duona, tada lankas apklojamas rūbu - taip po lanku pasidaro tamsu. Tuomet piemuo, šliauždamas nugara, palenda po palapine ir patamsy burna gaudo duoną. Pagavęs iššliaužia ir tą duoną padalija tarp piemenų. Palapinėje būna tamsu: „Kad taip ir Saulės nebūt". (Gervėčiai, LTA 2447/59.)

155. Padieniai darbininkai sakydavę į Saulę: „Matinėla, nebuvai padieni, kad taip ilgai švieti". Arba: „Saulala, motinėla, gal pradieni esi nebuvus, kad nenusleidi?" „Saulala, motinėla, kągi da švieti, ką neažusėdi?" (Kamajai. Plg. GtKr, 14-16, p. 135.)

156. Saulala, motinėla, kai ryto tai greit užmaklini, e vakare - kadu ne kadu nurairuoji. (Kamajai.)

157. Tu Saulala, tu šiltoja,
Nesušildzyk labai, nesušildzyk labai!
Tu Mėnuli, tu šviesusai,
Nesušviesink labai, nesušviesink labai!
(Gieda pokyliuose, bet visur galima giedoti. P. Laurinavičienė, 69 m.a., Gėliūnų k., Gervėčių par., 1939. LTA 2109/40.)

158. Saulute, motinėle, išbaltink linelius! (Seniau, paklojęs linus, padarydavo iš linų ratelį (rožę) ir, įmetę vidurin baltą akmeniuką, prašydavo Saulutę išbaltinti linelius, kaip akmeniuką. Dusetos. GtKr, 14-16, p. 135.)

159. Baigę linus kloti, iškloja iš linų ratelį, paskui įdeda nemažą akmenį, kad linai svaresni būtų (kiti sako: kad išbaltų) ir kalba Saulei maldelę. (Dusetos.)

160. Saulala šviesi,
Kadu man suriesi?
Saulala tumsi,
Kadu man nustumsi?
(Kupiškis.)

(Yra ir ilgesnių dainų, kuriose minima Saulė. Žr. mano str. „Saulinės dainos", GtKr, 1943, Nr. 31, p. 95–106. Ten yra 30 pirmąkart atspausdintų dainų, kuriose minima Saulė, Mėnulis ir žvaigždės, tačiau jos yra daugiau pasakojimo, bet ne meldžiamo ar magiško pobūdžio. J. B.)

## III. PIEMENŲ GIESMELĖS Į DEBESIS

**161.** Debesėli, pro šalį, pro šalį,
Nunešk gudo veršelį, veršelį,
Ė tatariui paršelį, paršelį,
Ė kunigo gaidelį, gaidelį,
Ė ubago maišelį, maišelį.
Dalykitės per pusį, per pusį:
Viena pusė Saulelei, Saulelei,
Kita pusė debesiui, debesiui.
(Taip dainuodami piemenys užkeikia lietų, grąžina giedrą. Gardino gub. Iš fonogramos, esančios Mokslų akademijoje, Petrapilyje, nurašė J. Tallat-Kelpša 1909 m. LTA 633/59.)

**162.** Debesėli, pro šalį, pro šalį,
Duos tau gudas maišelį, maišelį,
Ė gudienė paršelį, paršelį,
Ė gudžiukas diržėlį, diržėlį,
Ė gudžiutė juostelę, juostelę.
(Piemenų daina giedrai išprašyti. Dainavo prof. K. Būga ir prof. A. Voldemaras 1909 m. Petrapilyje. Užr. J. Tallat-Kelpša. LTA 633/58.)

**163.** Debesėli, pro šalį, pro šalį,
Nunešk gudui paršelį, paršelį;
Kad ne paršelį, tai avytę, avytę,
Gudų rugiai nuvytę, nuvytę.
(Valkininkai. Niemi, MT, VI, 215.)

**164.** Debesi, šepeci,
Pro šalį, pro šalį,
Nunešk bobos paršelį,
Pelenų maišelį.
Saulule, motule,
Kaicyk, kaicyk!
(Valkininkai (?). Volter, *Lit. Kat.*, p. 162.)

**165.** Debesėliai, pra šalį,
Pra gudų daržalį!
Dos gudas smalaus kaušelį,
Turi gudas jodų paršelį.
(Joniškis, Vilniaus aps. Ten pat.)

**166.** Debesėli, debesėli, pro šalį,
Neša gudas paršelį,
O gudienė maišelį.
(Debesims išblaškyti, išsivertęs kepurę, gieda. Raškutėnų k., Švenč. aps. LMD I 213/2-1.)

**167.** Aik, debesy, pra šalį, pra šalį,
Pra ta guda pašalį, pašalį;
Duos tau gudas maišelį, maišelį,
Duos gudienė paršelį, paršelį,
Duos gudžiokas žūselį, žūselį.
(Dusetos. Užr. J. Būga 1939.)

**168.** Debesėli, debesėli,
Bėg pro šalį,
Imk gudo paršelį!
(Krosna.)

**169.** Debesėli, pro šalį, pro šalį,
Paimk gudo veršelį, veršelį!
Jei ne veršelį - avytę, avytę,
Gudo pautai suvytę, suvytę.
(Krikštonys, Alytaus aps.)

**170.** Debesėliai, pra šalį, pra šalį,
Pajim guda veršelį, veršelį,
Bagatyriaus paršelį, paršelį,
Ubagą lazdelį, lazdelį,
Kuniga plaštelį, plaštelį.
Debesėliai, gudų šalon, gudų šalon,
Na Lietuvas von, von!
(Piemenys, pamatę ateinant debesį, rėkia. Taip giedodavo, kai lietus nusibosdavo. Ir debesys nueidavo. Dusetos. Užr. J. Būga 1940.)

**171.** Debesy, begesy, pra šalį,
Pra kuniga daržėlį!
(Kuktiškės.)

**172.** Aik, debesy, pra šalį,
Pra Bertašiaus pašalį.
Duos Bertašius tarbelį,
Bertašienė žūselį.
(Tokiais žodžiais piemenys varo debesį pro galinę savo kaimo sodybą - Bertašiaus trobos stovi pačiame kaimo gale. Dusetos. Užr. J. Būga 1939.)

## IV. PIEMENŲ ELGESYS, LIETUI LYJANT

Kai norėdavo lietaus, tai taip prašydavo:

**173.** Lyk, lieteli, dar labiau,
Piemenėliam dar geriau.
(Kabeliai, Panevėžio aps.)

**174.** Lyk, lietulis, da labiau,
Piemenėliams da geriau.
(Ramygala.)

**175.** Lyk, lieteliau, dar labiau,
Piemenėliams bus geriau.
(Joniškis, LTA 550/83.)

**176.** Lyk, lietuti, kuo didžiau,
Piemenėliams dar gražiau.
(Šakyna, LTA 550/136.)

**177.** Lyk, lietutis, dar labiau!
Aš lietučio nebijau,
Po velėna palindau.
Toj velėna persiskyrė,
Mane visą apipylė.
(Gelvonai, LTA 272/171.)

**178.** Lyk, lietuti, dar labiau,
Aš lietučio nebijau.
(Želva.)

**179.** Lyk, lietel, palynok,
Piemenėlį išvanok.
Lyk, lieteli, da labiau,
Piemenėliam bus geriau.
(Pasvalys, LTA 504/127.)

**180.** Lyk, lieteli, palynok,
Piemenėlius išmazgok.
Lyk, lieteli, da labiau,
Piemenėliam da geriau.
(Naujamiestis, LTA 341/343.)

**181.** Un ataina pagada -
Pemenėliam vigada.
Ut ataina lietūs -
Gaspadoriam pietūs.
(Utena.)

**182.** Duok, Dievuli, pagadų,
Piemenėliam vigadų.
Duok, Dieve, lietų,
Atnešk piemenėliam pietų.
(Dusetos.)

**183.** Duok, Dievuli, pagadų,
Pemenėliam vigadų,
Duok, Dievuli, lietų,
Pemenėliam vietų.
(Dusetos.)

**184.** Ataina lietus,
Ataneša pietus.

Ataina pagada,
Visam svietui vigada.
(Salakas.)

**185.** Duok, Dieve, pagadą,
Piemenėliam vigadą.
Duok, Dieve, lietų,
Piemenėliam vietų.
(Utena LTA 218/242.)

**186.** Pone Dieve, lyk, lyk!
Kaip iš viedro pilk, pilk!
(Šešuoliai LTA 992/267.)

**187.** Lyk, lieteli, palynok,
Piemenėlius išvanok!
Lyk, lieteli, dar labiau,
Piemenėliams bus geriau.
Kai tu lysi - aš pargysiu,
Kai nustosi - vėl išgysiu.
(Vaškai LTA 337/226.)

**189.** Da lyk, da lyk, da noriu gerti,
Trokšta mano širdelė, nebegaliu tverti!
(Pasvalys, LTA 504/128.)

**190.** Pakark, Dieve, vanagų, vanagų,
Unt trijų šimtų batagų, batagų.
Duok, Dieve, pagadų, pagadų,
Piemenėliam vigadų, vigadų.
(Kad nustotų lietus lyti, piemenys dainuoja. Obeliai.)

**191.** Nelyk, lyteli, nerasok, raseli,
Nevargink pymenelių.
(Norėdami išprašyti gražaus oro, dainuoja. Kelmė.)

**192.** Nelyk, lytau, nerasok,
Parves kurmis pačią,
Baltais kailinėliais,
Muoliniais rateliais.
(Kad nustotų lyti, piemenys susiėję į krūvą kalba. Kruopiai.)

**193.** Kad lietaus būtų, tai piemenys prašo: „Lyj, lyj, lietuli!" O kai jau daug lietaus, tai: „Nelyj, nelyj, lietuli!" (Gervėčiai. LTA 2447/13.)

**194.** Kad Dievulis duotų,
Kad pagada būtų.
(Norėdami išprašyti gražaus oro, piemenys dainuodavo.)

**195.** Tai lietus, tai lietutis,
Pagados nebuvo,

Pasėti grūdeliai
Ant dirvų supuvo.
(Kai per daug lyja, tada dainuoja. Utena.)

**196.** Lytuti, lietuti, nuo mūsų ant Prūsų!
Tai ten lyk, tai ten lyk!
(Juodaičiai. LTA 461a/657.)

**197.** Lyja lietus,
Par karalių pietūs;
Karaliai verkia,
Karaliukai knerkia.
(Sako, kai su Saule lyja, tai karalius mirs. Kabeliai, Panevėžio aps.)

**198.** Jeigu Saulei šviečiant lyja, tai karalius miršta. (Prienai. LTA 600/182-183).

**199.** Kai užeina lietus ir kartu Saulė šviečia, piemenys susieina į krūvą ir kalba: „Saule lija, karalius mire; karaliene verke, karaliučiai knerke". (Kruopiai.)

**200.** Jei su Saule lyja, sako: „Karalius duonos pritrūko". (Šiauliai. LTA 455b/172-178.)

**201.** Kodėl su Saulele lyjant, karalius duonos netenka? (J. Bs., *Varpas*, 1896, Nr. 9-10, p. 153.)

**202.** Kai lyja su Saule - dangaus aniuolai verkia. (Tverečius. LMD III 36a/18-12.)

**203.** Kai lyja lietus ir Saulė tuo metu šviečia, pas mus sako: „Kiaulė juokiasi". (Smalvai. LTA 2069/278.)

**204.** Prieš lietų piemenys ir vaikai spygauja, rėkauja ir triukšmauja. (Marijampolė.)

**205.** Prieš lietų piemenys labai dainuoja, triukšmauja, o prieš giedrą - visi tylūs, ramūs. (Liudvinavas.)

**206.** Žmonės, girdėdami iš visų pusių piemenis dainuojant, sako, kad jie užtrauksią lietų. (Kelmė.)

**207.** Piemenėliai prašo lietaus, kad tada nereikėtų ganyti. Jie visi, kiek ten jų yra, dainuoja:
„Oi lietus, lietus, pagados nebus.
Debesiai užgriuvo, žolelė supuvo". (3 kartus)
Tada rėkia: „Ūra, ūra, ūra!" Tiki, kad tada bus lietaus, jei ne vakare, tai kitą dieną. (Drusenų k., Daugailių v., 1938. LTA 1693/217.)

### OŽĮ VEDA APLINK BERŽĄ

**208.** Kai rudenį piemenys ilgai nesulaukia sniego, tai pagauna baltą ožką ir veda aplink beržą - taip daroma, kad greičiau snigtų. (Merkinė. LTA 1074/194.)

**209.** Piemenų malda, vedant ožį aplink beržą, kad greičiau snigtų: „Kad Dievulis duotų, kaip šitas baltas oželis baltas, kad taip šią žemelę baltai sniegu apklotų, tai mums ganyt nebereiktų". (Kupiškis. LTA 966/64.)

**210.** Pas mus piemenėliai, kad greičiau pasibaigtų ruduo ir imtų snigti - tada ganyt nebereikės, taip daro: varo baltą ožką arba baltą avelę aplink tris suaugusius berželius (berželiai taipgi balti) ir rėkia: „Sniegas, sniegutis, sniegelis!" Taip rėkia tris kartus po 9, tad viso 27 kartus. Tada, sako, tikrai ima snigti ir jau nebereikia ganyti. (Drusenų k., Daugailių v. Užr. A. Urbonas 1938. LTA 1693/218.)

(Plačiau žr. J. Elisonas „Ožio ceremonijos", *MT*, II, 1930, p. 117-121.)

## V. UGNIES GERBIMAS

**211.** Visoje Lietuvoje liaudis ugnį laiko šventa, todėl reikia ją gerbti, gražiai su ja elgtis (sukaupti anglis, gesinti tik šaltu ir švariu vandeniu), neįžeisti ir neteršti (ypač nespjaudyti, nesišlapinti, nespardyti ir nemindžioti), nes visa tai yra nuodėmė. Kas ugnį įžeidžia arba teršia, tas susilaukia įvairių bausmių, dar gyvas būdamas arba po mirties. Įžeista ugnis keršija – sudegina namus. Jei gerbsi, gražiai su ja elgsies, tai ir ugnis tavęs nebaus, nesudegins. Plg. Višinskis, *MT*, X, 143.

**212.** Taipgi yra pas senuosius dar ir iki šiai dienai ugnis laikoma didelėj guodonėj ir garbėj, nes ant ugnies nereikia spjauti, mindžioti, be reikalo bovytis ir kitus tam panašius daiktus vartoti, nes vis turi paskui ugnis tokiam atmokėti kuom blogu. (J. Kovas, *Katalikas*, 1902, Nr. 13.)

**213.** Kas į ugnį spjaudo, tam nušanša lūpos ar liežuvis. (Vilkaviškis, Gudeliai, Marijampolė, Kapčiamiestis, Utena, Aukštadvaris, Trakai, Šiauliai, Raseiniai, Kaltanėnai-Tauragė, Antazavė, Smalvos, Zarasai, Dusetos, Dūkštas, Šilalė, Laukuva, Telšiai, Švenčionys, Smalininkai, Kupiškis, Rudamina, Leipalingis, Tverečius, Prienai, Želva, Kražiai, Salakas, Eržvilkas, Tauragė.)

**214.** Kas į ugnį spjaudo, tam po mirties velnias duoda laižyti:

a) karštą (raudoną) plytą (Užventis, Naumiestis, Paluomenė-Trakai, Telšiai, Laukuva, Viduklė, Šiaulėnai, Gižai, Kupiškis, Batakiai);

b) karštą keptuvę (petelnę) (Zarasai, Smalvos, Daugailiai, Užventis, Salakas);

c) raudonai įkaitintą akmenį (Pandėlys, Plungė, Vievis, Virbalis, Papilys, Želva, Rokiškis, Dusetos);

d) ugnį (reikės suryti) (Želva, Rokiškis).

**215.** Kas su ugnimi žaidžia ir išdykauja (ugniakurą drasko, pučia), tas naktį miegodamas prišlapins patalą. (Taip gąsdina vaikus, kad jie nežaistų su ugnimi. Tauragė, Šiauliai, Veliuona, Šimkaičiai, Marijampolė, Lukšiai.)

**216.** Negalima ugnį užlieti nešvariu vandeniu, nes ji sudegins namus. (Šeštokai, Marijampolė, Aukštadvaris, Antazavė, Daugailiai, Salakas, Dusetos, Žasliai, Girkalnis, Eržvilkas, Kaltanėnai-Tauragė.)

**217.** Kas į ugnį šlapins, tam nušaš varpa. (Marijampolė, Krosna, Liubavas, Kapčiamiestis, Simnas, Kaltanėnai-Tauragė.)

**218.** Į ugnį negalima myžti, nes nakčia pats susimyši. (Kalvarija-Marijampolė.)

**219.** Ant ugnies negalima myžti, ba nagus nuvaro. (Varėna.)

**220.** Kas degina žmogaus mėšlą, tam pasturgalis apšanša. (Dusetos.)

**221.** Per lauke kūrenamą ugnį negalima peržengti – rietai prišaš. (Šiauliai.)

**222.** Ugnin negalima spjauti ir nešvariu vandeniu užlieti, nes ugnyje dūšelės kenčia. (Šimonys.)

**223.** Kai kūrini pečių, nereikia gesyt nedėgulių ir anglių nešvariu vandeniu, nes dūšios pečiuj kenčia – reikia ugnytė gerbt. (Šimonys.)

**224.** Ugnį reikia gerbti, nes (ugny) dūšios kenčia už nuodėmes. (Užventis.)

**225.** Ugnis yra labai švari, su ugnimi ir dūšias čysčiuj valo. Jei ugnį kas suteršia, ji tuoj valosi, o besivalydama gali viską sudeginti. (Kaltanėnai-Tauragė.)

**226.** Jei su brudnu vandeniu užpyli ant ugnies, tai dūšios čysčiuje kenčia. (Raseiniai.)

**227.** Nešvariu vandeniu ugnis negalima užlieti, nes po mirties reiks per tą nešvarią dvokiančią ugnį sielai pereiti – atgailauti. (Užventis.)

**228.** Jei ugnį užliesi nešvariu vandeniu, turėdamas švaraus vandens, tai tavo šuliny pasigadins vanduo. (Laukuva.)

**229.** Kas nešvariu vandeniu ugnį užlieja, tam ant veido ar ant rankos pasidaro rožė. (Marijampolė.)

**230.** Pavojinga ugnis nuo palaginės moteriškės. Būdavo, palaginę nelabai ir leisdavo prie ugnies. Pasakoja, kad Panaros k., Liškiavos par., palaginė virino arielką, kuri užsidegė ir uždegė jos drabužius, tai ji bėgo per kaimą, ugnis paskui ją ir išdegino visą kaimą. (LTA 374/1315.)

**231.** Negalima ugnies kojom mindžioti, norint užgesinti. (Tryškiai, Vilkaviškis, Zarasai.)

**232.** Ugnį negalima spardyti arba su koja iš pečiaus išlindusius degančius pagalius gilyn stumti - tada ugnis gali tą žmogų nubausti. (Alunta, LTA 2019/196.)

**233.** Iš krosnies iškritusių anglių ar nuodėgulių (tarm. neduogalių) negalima koja paspirti: reikia paimti ranka ar replėmis ir gražiai sudėti į krosnį. (Šiauliai.)

**234.** Ugnį gerbė kaipo šventą daiktą. Jeigu, krosnį kūrenant, likdavo nuodėgulis, tai jo sudaužyti negalima, reikia leisti jam pačiam sudegti arba išėmus švariu vandeniu užlieti, - jei daužysi nuodėgulius ir liesi nešvariu vandeniu, tai ugnis supykus gali padegti namus. (Kaišiadorys.)

**235.** Kas žarijas puiskos, mėtys iš ugniakuro, draskys, tai tam po smerčio kiš degančias žarijas po skūra. (Kupiškis, LTA 1433/33.)

**236.** Jei iškrinta kokia anglelė, reikia tuojau atgal įmesti. Jei metant atgal nudega ranka, reikia kalbėti „Amžiną atilsį". (Žagarė.)

**237.** Kas kibirkštija ar drasko ugnį, tą žmogų trenks perkūnija. (Telšiai, LTA 1582/124-126).

**238.** Ugnį reikia gesinti gražiai ir švariu vandeniu - sukaupti židinį ir neišmėtyti ugniakuro, todėl kad ugnis yra šventa. (Salakas, LTA 1593/6.)

**239.** Nešvariu vandeniu ugnies gesyti negalima - ugniai akis užterši. (Kamajai, LTA 1665/29.)

**240.** Kas nešvariu vandeniu pila ant ugnies, tai to miežiai nedera. (Žasliai.)

**241.** Šventom dienom ugnies nedėguliai ar žarijos vandeniu gesyti griekas - reikia laukti, kolei pati užges. (Salakas, LTA 1664/86.)

**242.** Šventą dieną negalima gesinti anglių - avinukai bus margi. (Šeduva, Dusetos.)

**243.** Nuodėgulis šventoj dienoj negalima gesint, nes po mirties reiks gerti dūmai. (Salakas.)

**244.** Nuodėguliai negalima gesyti duoną kepant, nes duona bus žalia, nors krosnis ir bus karšta. (Igliškėliai.)

**245.** Jeigu šluojant pečių, užsidega skujinė, tai nevalia koja užminti, bet reikia švariu vandeniu užlieti. Seniau, kai žibino balanom, tai kai eina gulti išima, būdavo, iš žibinčio, degančiu balanos galu padaro aslos viduryje kryžiaus ženklą, t.y. pakloja patalą ir padeda balaną, paskum ranka peržegnoja, t.y. užkloja ir ji, taip palikta, pati užgęsta. (Liškiava, LTA 374/1315.)

**246.** Kai žibindavo balanom, tai einant gulti padėdavo degančią balaną ant žemės ties stalu, peržegnodavo ir sakydavo: „Tegul anilai večeroja". Taip pati balana ir užgęsta. (Liškiava, LTA 374/1679.)

UGNIES VALGYDINIMAS

**247.** Verdant striovą ant ugnies, jei reikia dėti druskos į striovą, nereikia gailėtis, bet [dėti taip], kad nubirtų nors truputį ant ugnies, ką reiškia, jog ugnis visada soti būtų... Pamačius gaisrą toli ar arti, beria ant ugnies, esančios kakalije ar kitoj ugnievietėj, truputį druskos, malšindami ugnį ir sako: „Dieve, suramink!" Per tai parodo artimui savo meilę ir būk perprašo ugnį... Taipgi daboja, jei yra užkaistas čystas vanduo ant vietvirio ir aname dar nieko įmaišyta nėra, labai sergsti, kad neužvirtų, nes... toj trioboj turi būti paaukotas gyvastis žmogaus gaisrui per

nelaimę, ženklina, užsidegus triobai, turi sudegti iš netyčių ten ir žmogus... Tokiu būdu kaisdami čystą vandenį, įdeda truputį druskos, tuom kartu užvirus nieko nereiškia. (J. Kovas, *Katalikas*, 1902, Nr. 13–14.)

**248.** Kaip viralas nusilieja ant ugnelės ar druska iš netyčių ant jos nubyra ir ima spragsėti, sakau: „Šventa Gobija, būk pasotinta". Tėveliai liepė nesigailėti pasotinti ugnelę, sakydami: „Nesigailėkit, būsit nuo ugneles ramūs". Šįmet buvo gaisras pas kaimyną, net mūsų langai įkaito, o [vis] tik mūsų namai neužsidegė. (Raudonėnai, Kauno gub. P. Kriaučiūnas, *Živ. Starina*, 1897, p. 255.)

**249.** Šv. Agotos dieną beria į ugnį tą dieną šventintą druską, kad ugnis neišeitų iš tų namų. (Rumšiškės.)

**250.** Pas mus žmonės sako, kad ugnis neišeitų iš namų, tai reikia [pasirūpinti] šv. Agotos duonos ir tą duoną turėti ant krosnies. (Adutiškis, LMD I 203/1.)

**251.** Į ugnį negalima druskos mesti dėlto, kad ten dega dūšios ir anas apsūdo. (Ubiškės-Telšiai, LTA 1582/16.) Ši priešinga pažiūra yra vėlyvesnės kilmės. J. B.

UGNIAI PATALO KLOJIMAS

**252.** Visoje Lietuvoje žinomas paprotys, kad, prieš įkuriant ugnį, reikia ją peržegnoti, o išsikūrenus gražiai sukaupti žarijas ir pelenus, kuriuos vėl peržegnoti. Užžibinant šviesą, peržegnojama ugnis ir garsiai sakoma: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus". Kiti atsako: „Ant amžių amžinųjų, amen". Jei nieko daugiau troboje nėra, tada atsako tas pats asmuo. Tas ugnies sukaupimas ir peržegnojimas ir vadinasi „ugniai patalo paklojimas".

**253.** „Pakloti ugniai patalą" tai reiškia, kad, baigus kūrenti, krosnį reikia žarijas gražiai apiberti pelenais ir peržegnoti. Jeigu taip nedaroma, tai ugnis išeina ant palevonės (medžioklės). (Prienai.)

**254.** „Ugniai pakloti patalą" reiškia ją gražiai apdėlioti, apipilti pelenais, kad jos vėjas neišnešiotų. (Laukuva.)

**255.** „Pakloti patalą" reiškia ugnį peržegnoti prieš arba po užkūrimo. Taip pat žegnoja žarijas, sužėrę į židinį, ypač išeinant iš namų, kad kartais neateitų velnias pasišildyti. (Siesikai.)

**256.** Jei ugnį peržegnoja – tai jai patalą pakloja, jei gęstant peržegnoja – tai užkloja. (Panevėžys, LTA 444/361.)

**257.** Ugniai užgesus, pirma pats persižegnoja, paskui ugnį peržegnoja. (Panemunis.)

**258.** Paliekant ugnį be priežiūros, reikia ją peržegnoti, kad piktoji dvasia jos neišnešiotų ir žmonėms blogo nepadarytų. (Užventis.)

**259.** Ugniai užgesus namie ar laukuose, negalima žarijas išsklaidyti ir palikti, bet reikia visas žarijas sustumti į krūvą ir peržegnoti, kitaip gali piktoji dvasia apsėsti žarijas ir, išnešiodama kibirkštis, ką nors uždegti. (Kražiai.)

**260.** Sukūrus ugnį, reikia peržegnoti, kad jos nekūrentų velnias. (Gudžiūnai.)

**261.** Kai lauke kūreni ugnį, tai paliekant reikia peržegnoti, kad velniai prie jos atėję nešiltų. (Salakas, LTA 1486/516.)

**262.** Reikia ugnį peržegnoti, kad ji nekeršytų, kad velnias nekeptų bulvių. (Skaistgiris, LTA 1623/221–12.)

**263.** Piemenys, gindami vakare gyvulius namo, neturi palikti ugnies besikūrenant, nes ją per naktį velnias kūrena ir ryte negali rasti nei vienos žarijos. Piemenys turi ugnį arba užgesinti, arba užkapstyti pelenais ir užklostyti (peržegnoti). (Girkalnis.)

**264.** Kai kūreni lauke ugnį, tai negalima palikti išdraskytą ugniakurą, nes tada velniai kepa varles. Taigi, baigus kūrenti, kai jau palieki [ugniakurą], reikia gražiai

sukasti, sudaryti ir, lazdele aplink aprėžus, peržegnoti. Taip padarius, neprieina velnias. (Salakas. LTA 1486/150.)

**265.** Uždegus ugnį peržegnoja, kad kipšas neprišoktų. (Kuktiškės.)

**266.** Ugnį peržegnoja, užkūrus ir išeinant iš trobos, kurioje dar palieka ugnies, nes per kryžių negali nė pats velnias įeiti padegti. (Pašvitinys.)

**267.** Lauke ganant, kūrena ugnį ir kai vakarą genant namo ugnies neperžegnoja, laumė ragana kūrena. (Liškiava. LTA 374/2782.)

**268.** Šeimininkės, kurdamos ir užgesindamos ugnį, turi peržegnoti, nes jeigu neperžegnoja, tai tada ugnį piktosios dvasios pradeda cudyti ir skriausti ugnį. Ugnis, pasijutusi skriaudžiama, sunaikina tą ūkininką ir išeina iš jo namų. (Radviliškis. LTA 1352/12.)

**269.** Ugnį peržegnoja, pirmą kartą pakūrus naują krosnį. (Kaltinėnai. Tauragės aps.)

**270.** Pastatę naujus namus, parnešdavo ugnį iš senų namų į naujus ir ten uždegdavo. (Želva.)

**271.** Kada įeina į naujus namus gyventi ir pirmąsyk užkuria ugnį, tada peržegnoja ir kalba maldelę (kokią - nežinoma). Kasdien kurdami, irgi žegnoja. (Salakas.)

**272.** Užkūręs pečių, visuomet peržegnok, tuomet ugnis ne taip liepsnosis ir ne taip spraginės. (Kupiškis. LTA 1560/15.)

**273.** Ugnį kurdama, šeimininkė ją peržegnoja ir sukalba vieną poterį prie šv. Lauryno. (Troškūnai.)

**274.** Ugnį peržegnoti reikia, ją užkuriant ir užgesinant dėlto, kad peržegnota ugnis neina pasivaikščioti. (Marijampolė.)

**275.** Vos užkūrus ugnį, daromas kryžiaus ženklas - reiškia, kad ji laimingai degtų ir nepadarytų jokios žalos. Pakūrenus pečių, ypatingai duoną pakepus, taip pat dedamas kryžius, kad duona gražiai iškeptų. Išsemtos iš pečiaus žarijos gesinamos tik švariu ir geru vandeniu, o ne paplavomis. (Kamajai.)

**276.** Ugnis džiaugiasi gera šeimininke: „Man šilta - gera gaspadinė man pakloja ir užkloja". (Panemunis.)

**277.** Vakare uždegant žiburį arba jį atnešant iš kitos trobos, žiburio žiebėjas balsiai sako: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus". Kiti atsako: „Ant amžių amžinųjų. Amen". Jei nieko daugiau troboj nėra, tas pats asmuo pats sau ir atsako. (Daugelyje vietų.)

## MALDELĖS Į UGNĮ

**278.** Seniausią maldelę į ugnį lietuviškai pateikia J. Lasickis apie 1580 m.: „Gabie devaite, pakeiki garų, nuleiski [neleiski?] kibirkštų" (Mannh. 359). Jis mini Polengabią (peleno Gabiją), ugniakuro saugotoją-deivę (Mannh. 357.)

**279.** Vad. *Sudauerbuechlein* (XVI a. I pusė) rašo, kad nuotaka, atsisveikindama prie namų židinio, verkaujanti: „Ohow mey myle swente panike!" Toliau tik vokiškam vertime: „O mano miela šventa ugnele, kas tau malkelių atneš, kas tave saugos". (Mannh. 254tt.)

**280.** M. Praetorius apie 1690 m. rašė, kad nadruvės moterys, vakare sukaupdamos ugnį, kalbėdavusios: „Szwenta Ponyke (Ugnele) asz tawe graszei palaidossu, kadda ne papyktum bai". Nadruviai prie židinio turėdavę ypatingą duobelę, kurioje sukaupdavę ugnį, o jeigu ten ugnis išgęsdavusi, tai laikydavę blogu ženklu. (Mannh. 546.)

**281.** Praetorius dar aprašo kūlės pabaigtuvių šventę, kur jaujos ir ugnies dievui Gabjaug(j)ui (=Gabjaujui) pagerbti tik vyrai ceremonialiai valgo juodo arba balto gaidžio mėsą ir kalba tam tikras maldas, kurias pateikia ir lietuviškai: „Miels dieve

Gabjaugia, mes tau gražiai atlikom, būk linksmus mūsų dieveli, peržegnok mus, mūsų vaikus, šeimyną, namelius, trobeles, gyvulius, javelius" ir t.t. Kita paduota tik vokiškame vertime: „Gabjauga, būk linksmas ir mums malonus". (Mannh. 572-575. Plg. K. Būga. *Apie lietuvių asmens vardus*, p. 9.)

**282.** Vakare sužėrusi židinį žemaitė šeimininkė kalba: „Szwenta Gabieta, givenk su mumis linksmaj". (A. Mierzyński, cit. Mannh. 372.)

**283.** Keturias maldeles paskelbė P. Kriaučiūnas žurnale *Živaja Starina*, 1897, p. 254-255, būtent:

a) Einant gulti, reik užžarstyti ugnelę, peržegnoti ir sakyti: „Šventa Gobija, šventa Visija, šventa Agota, būk rami ir spakaina". (Plokščiai.)

b) Einant gulti, reik užžarstyti ugnelę pelenais, peržegnoti šventu vandenimi ir pasakyti ugnies vardą: „Magieta, Gobieta ir šventa Agota, būk ant vietos, būk rami, tavo ploščium šventu apdenk". (Plokščiai.)

c) Einant gulti, reik užžarstyti ugnelę, peržegnoti ir sakyti: „Šventa Gabija, būk rami ant vietos". Jei taip padarysi, tai ugnelė neišeis. (Kaimelis, Šakių aps.)

d) Kaip einu gulti, pagal tėvelių patarimą užžarstau ugnelę ir, pašlaksčius grynu vandenėliu, peržegnodama sakau: „Šventa Gobija, aš tave peržegnoju su ščyra širdimi, būk rami ir laiminga". (Raudonėnai.)

Toliau teikiamos maldelės iš dar nespausdintų šaltinių.

**284.** Kad ugnis neišeitų (neuždegtų namo), reikia išgesinus sukrapštyti anglis į krūvą, apžarstyti pelenais, peržegnoti ir sakyti: „Šventa Ugnija, mygok užklota". (Viduklė, LTA 1471/97; plg. 1454/10.)

**285.** Kuriant ugnį, kalbama tokia maldelė: „Švinta Gabija, švinta Gabieta, neik iš šitas vietas, būk un šitas vietas". (Kamajai, LTA 1665/30.)

**286.** Kai ugnį užkuri, reikia peržegnoti ir sakyti: „Šv. Gabieta, gyvenk savo vietoj". (Joniškis.)

**287.** Ugnį užkūrus, reikia ją peržegnoti ir sakyti: „Šv. Zobija, šv. Gobija, nesijudin, nesikrutin - būk savo vietoj". (Žagarė. LTA 1623/111.)

**288.** Ugnį sukūrus, senesnieji žmonės peržegnoja ir sako: „Ugnele brungele, dek savo vietoj, kur tau Dievas pazvalija būti". Girdžiu, kad taip mano mama visuomet kalba. (Papilys. LTA 1443/8.)

**289.** Kuriant ugnį, reikia pakalbėti maldelę: „Šventa Abija ir Gabija, ir Motina Švenčiausia, ir šventa Agota, būk jam drauge ir stovėk ant vietos". Reikia peržegnoti ugnį, tik nereikia kryžius dėti ant ugnies, bet pagal ugnį. (Šeduva, LTA 1338/89.)

**290.** Ugnį vadina Gobija. Kad ji neišeitų, ją žegnodami sako: „Šv. Gobija, stovėk ant vietos". (Pakruojis. LTA 600/181-188.)

**291.** Ugniai užkalbėti vartojami šie žodžiai: „Šv. Gabieta, gyvenk su mumis ramybėje labą naktį". (Šilalė.)

**292.** Ugnis žegnojama kamine ar kitur paliekant ir kalbama šiuos žodžius: „Šv. Gabieta, gyvenk su mumis labą naktį". (Šilalė.)

**293.** „Šventa Gabri, būk spakaini", - kalba ir peržegnoja, po to eina miegoti. (Užventis.)

**294.** Ugniai patalą pakloti reiškia ją sukaupstyti, peržegnoti ir sukalbėti šią maldelę: „Šventa Gabieta, neaukštinkis, neplatinkis - kaip Dievo palikime, taip ir mūsų gyvenime". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**295.** Kai norėdavo ilgesniam laikui palikti ugnį, tai įdėdavo jau iš anksto paruoštą žalią kelmelį, kad tasai greit nesudegtų. Įdėjus į žarijas, apkasdavo [kelmelį] pelenais ir sukalbėdavo trumpą maldelę, peržegnojus sakydavo: „Šventoji Gabieta, sergėk mano namus nuo įvairių nelaimių". (Kaišiadorys.)

**296.** Vakare, kada jau einama gulti, reikia suvarinėti visas anglis į krūvelę, apkaupti pelenais, peržegnoti ir pasakyti: „Gyvenk su mumis ramybėje, šventa Gabija" (t. y. nesikelk, nesudegink). (Plungė.)

**297.** Šventintą Velykų ugnį parnešus, kalbėdavo šiaip: „Šventa Gabieta, gyvenk spakainiai". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**298.** Žegnodami ugnį, žmonės taria: „Agota ir Gabeta, būk pakajinga". (Kražiai.)

**299.** Ugnis yra Gabija vardu. Vakare peržegnoji ir pasakai: „Šventa Gabija, būk spakaini". (Salantai. LTA 1539/40.)

**300.** Ugnies įdėjus į pečių, kalbama: „Šventa Gabėta, sugobta gobėk, sužėbta žibėk". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**301.** Kurdamos ir užkopdamos ugnį, kalba šią maldelę: „Šv. ugnele, Gabijonėle, užkopiama gulėk, užpučiama žibėk". (Girkalnis.)

**302.** Šeimininkė, užkapstydama ugnį, kalba šią maldelę: „Ugnele Gabijonėle, nekurstoma nedek, užklostoma miegok ir nevaikščiok po šiuos namelius". (Girkalnis.)

**303.** Seniau vakare įmesdavo į ugnį per Verbas šventintų kadugių ir namų šeimininkė apkopdama kalbėjo: „Gabieta, įpūsta žibėk, apkopta gulėk". Paskum peržegnodavo. (Užventis.)

**304.** Kai ugnį sukopia ir peržegnoja, tada taip kalba: „Ugnele, Gabietėle, sukopta miegok, užžiebta žibėk ir visuomet man padėk". (Kražiai.)

**305.** Eidami gulti, kai sau pakloja patalą, tai ir ugnį sužarsto, ir peržegnoję sako: „Šventa Gabija, sužiebta žibėk, sugaubta gulėk, smerčio valandoj mus grėšnus neprastok". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**306.** Vakare iškūrentą ugnį peržegnoja ir kalba: „Šventa Gabieta, užklota miegok, atklota žibėk, o po mūsų smerčio mums tarnauk". (Užventis.)

**307.** Kai ugnis baigia degti, tai sukrapštinėja žarijas į krūvelę ir peržegnoja, tai reiškia - pakloja patalą, ir žegnojant kalba tokią maldelę: „Šventa ugneli, šventa Gabija, uždegta žibėk, užklota mygok". (Eržvilkas.)

**308.** Ugnį kuriant, reikia kalbėti: „Šventoji ugnelė, mano sugobta - gobėk, mano sužiebta - žibėk". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**309.** Sukurtą ugnį peržegnojus, kalba tokią maldą: „Šventa Gabieta, šventa Elžbieta, miegok užkopta, žibėk sukurta". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**310.** Ugniai patalą taip klodavo: prakapsto pelenus, įdeda anglikę, pintį arba sudeda nedėgulius ir vėl užkapsto pelenais, paskum sako: „Ugnele Gabija, gulėk užklota šventais patalėliais". Rytą įneša į trobą ugnies iš prieangio: mat pirmiau prieangy būdavo įtaisytos ugniavietės, kur visados degdavo ugnis. Įėjus į trobą, pirmiausia pagarbina, paskum įdeda ugnį į kuknią ir peržegnoja. Kai ugnis išsikūrena, taip pat peržegnoja. (Raseiniai.)

**311.** Kai ugnį jau baigia kūrenti, tai sugaubia, sutaiso, o vidury palikdavo skylutę, vadinamą „atgaja", kad ugnis neužgestų. Paeidamos peržegnodavo sakydamos: „Gabija, Agota, gulėk apklota". (Šilalė.)

**312.** Ugniai patalą pakloti reiškia ją sukaupti, uždengti, peržegnoti ir tokią maldelę sukalbėti: „O šventa Gabija, būk linksma su mumis, kaip danguj angelai. Amen". (Kaltinėnai, Tauragės aps.)

**313.** Kalbama: „Šviont Agat, šviont Gubonėj, šviont ugniala, mylėk man". (Pašvitinys.)

**314.** Pradedant kurti ugnį, taip sako: „Vardan Dievo ir t.t. Ugnute, ramute, šventa Gumija, gelbėtoja, ramytoja nuo pakusų, būk rami, būk spragi. Ant amžių amžinųjų. Amen". (Marijampolė.)

**315.** Kuriant ugnį, reikia pakalbėti šiuos žodžius: „Šventa Agata, Zabelija, Gobelija, apsaugok nog nelaimės ugnies". Ir peržegnoti ugnį. (Joniškėlis. LTA 1338/101.)

**316.** Užkūrus ugnį, peržegnoja ir kalba: „Šv. Bagona, būk spakaina ir rami". (Užpaliai.)

**317.** Paima pagalį (nuodėgulį), iškląsto į šonus žarijas („pakluoj") ir pelenais užraus („užkluoj"), per užraustą tuo pačiu pagaliu perbraukia kryžių ir sako: „Ugnate, Tobijate, ilsiekis ramiai: nevedinama nevėdinkis". (Kruopiai.)

**318.** Pakuriant ugnį, peržegnoja ir pasako šiuos žodžius: „Švinta Tamuonija, tamavokis unt vietas". Sakoma, kad ugnies vardas – Tamuonija. (Obeliai. LTA 1478/42.)

**319.** Vakare ugnį apkrapštinėdavo ir šiais žodžiais ją garbindavo: „Gabija, Agota, žibi sukurta, mygok užklota". (Laukuva.)

**320.** Pakloti ugniai patalą reikia taip: sukopti anglis į kauburėlį, kryžiumi užbarstyti pelenais ir peržegnojus taip kalbėti: „Miegok, ugnele, miegok, Gabietėle, kaip aš atsikelsiu, tave gyvą rasiu". (Kelmė.)

**321.** Tada ugnis nekenksminga, kai mes, ją užkurdami peržegnoję, pasakom šiuos žodžius: „Šv. Agota, padaryk ją mums visuomet nekenksmingą". (Gudeliai.)

**322.** Kai trobos dega, tai reikia priėjus prie ugnies sakyti: „Švinta Guba, švinta Gubieta, švinta Begonija, už(si)laikyk ant tos švintos vietos". (Šimonys.)

**323.** Prieš ugnies kūrimą peržegnoja, gęstant taip pat, ir kalba maldą: „Agota šventa, apdenk savo ploščium!" (Liudvinavas.)

**324.** „Pakloti ugniai patalą" reiškia ugnį peržegnoti. Ugnį peržegnoja prieš uždegant ir užgesius. Tada sukalba šią maldelę: „Švinta Agota ir švintas Barnadiktai, apklok sava ploščium unt šios tumsios nakties". (Obeliai.)

**325.** Paklojant ugniai patalai, kalbama ši maldelė: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus ir švinta Agota, ir šv. Ramūta, apdink sava ploščium, sava Ramūtu". (Obeliai.)

**326.** „Šv. Agotėle, pridenk savo rūbeliu, kad neprasiplatintų į tuos namelius. Amen". Šią maldelę kalbėdavo ir kalba kurdamos ir gesindamos ugnį. (Girkalnis.)

**327.** Vakare, pelenais apkasę, ugnį peržegnoja ir sako: „Šv. Agota, Zabielija, būk uždengta". (Joniškis.)

**328.** Reikia ugnelė gerai šenuiti. Kai iškasi iš pečiaus, sukaski žarijas po tiesiai pusei, gražiai sukaski ir pagaliuku skersai padėki, pasakyki: „Aš tau duodu paduškėlę, šventa Agata, aš tave myliu ir šenavoju, ir tu mane šenavok." Tada kas degtų, tavo namas nedegtų. (Tverečius. LMD I 254/348.)

**329.** Kiti taip šenavodavo (ugnį): kai įkasa žarijas duobėn, pastato katiluką čysto vandenio, sako: „Ugnele, pasmaudyk, atilsėk!" Tų namų nigdi griaudimas nedaužo ir ugnis nedegina. (Tverečius. LMD I 254/1–352.)

**330.** Kad laužas įsidegtų, ugnį kuriant (piemenys dainuoja):

Kuriu, kuriu pečiukų,
Laukiu, laukiu svečiukų.
Atvažiuoja Saulala
Variniais rateliais,
Masinziniais bateliais,
Ugniniais arklaliais.
(Antalieptė.)

KAIP GAISRĄ UŽGESINTI

**331.** Reikia žinoti, kokis yra ugnies vardas, tada gali gaisrą sustabdyti. Vienas žmogus žinojo ugnies vardą, tai mokėjo paliepti, kad gaisras toliau nesiplėstų ir pranyktų. Taip seniau darydavo. (Dusetos. LTA 2069/194.)

**332.** Kiekviena ugnis turi vardą: kas žino jos vardą, tas užgesina didžiausius gaisrus ir laužus, bet labai maža tėra tokių žmonių. Pasakoja, kad buvęs toks medžiotojas, kuris įspėdavęs ugnies vardus. Būdavo, sukurs naktį naktigoniai ugnį ir kai tik jis prisiartindavo, tuoj ugnis ir užgesdavo – mat įspėdavo jos vardą. (Siesikai.)

**333.** Ugnis turi daug vardų. Ugnis – tai pavardė, o vardų turi daug. Jei jos vardą įspėtų ir vardu pašauktų, tai ji degti nustotų – kas ugnies vardą žinotų, tai ją sulaikyti galėtų. (Salakas.)

**334.** Katras žino, įspėja ugnies vardą, tai, sako, reikia degant apibėgti aplink ugnį ir pamosuoti skarele, tada daugiau nebedegs. (Kamajai.)

**335.** Visoje Lietuvoje gerai žinomi ugnies vardai yra „Gabija" arba „Gabieta" ir įvairios tų žodžių išvestinės formos, pvz., „Gabijonėlė", „Gabietėlė" ir kt. Paprastai prie tų vardų dar prideda žodį „šventa". „Gabijos" vardas yra kilęs iš žodžio „gaubti" arba „gobti". (Plg. Nr. 305, 308.) Senas ugnies vardas dar gali būti „Ramutė" ir pagal senus raštus „Ponykė". J. B.

**336.** Visoje Lietuvoje dabar plačiai randamas tikėjimas, kad šv. Agota yra ugnies globėja ir apsaugotoja nuo gaisro nelaimės. Todėl, užsidegus namui, reikia paimti šv. Agotos duonos, apibėgti tris kartus apie degantį namą ir tą duoną įmesti į ugnies vidurį.

**337.** Užsidegus trobesiui, reikia mesti į vidurį gaisro šv. Agotos duoną, kad ugnis nesisklaidytų, ir šaukti: „Ugnele, ugnele, sustok!" (Šeštokai.)

**338.** Paėmus šv. Agotos duonos, reikia eiti aplink degantį namą ir kalbėti: „Šventa Agota, šventa Gobija, gul ant vietos!" Eiti tris kartus, o paskum tą duoną įmesti į ugnį. (Vabalninkas.)

**339.** Nešant šv. Agotos duoną, sakyti: „Šventa Agota, būk šventa ir rami", tai gaisras baigsis. (Aukštadvaris.)

**340.** Kad nutrauktų ugnį, mesdami duoną kalba: „Švinta Agota, apdink ploščium sava. Amin". (Antazavė.)

**341.** Kiti šventieji, laikomi apgynėjais nuo gaisro, yra Florijonas ir Laurynas. Tačiau liaudis mini ir tokius „šventuosius", apie kuriuos bažnyčia nieko nežino.

**342.** Užsidegus namui, reikia kalbėti šią maldelę, kad ugnis sumažėtų: „Ugnute, Ramute, šventa Gumija [=Gabija], gelbėk mus!" (Marijampolė.)

**343.** Užsidegus namui, reikia kalbėti: „Šv. Liuberne, šv. Liuderne, šv. Liubystra". Po to reikia peržegnoti ir parodyti tą pusę, į kurią nori, kad ugnis eitų. (Birštonas.)

**344.** Ugnį užkalba, kad nesiplėstų: „Iszreum (ar Ezaeum), stok stulpu!" Sako visose namo kertėse ir kalba „Sveika Marija", paskui eina tarp trobų, kad pro ten ugnis eitų laukan. (Dusetos. LTA 780/81.)

**345.** Užsidegus namui, reikia atžagariai sukalbėti „Tėve mūsų", t.y. „Amen, pikta nuo mus gelbėk, bet pagundą į mus nevesk" ir t.t. (Juodupė.)

**346.** Žmogus bėga aplink gaisrą ir meta į jį kiaušinį, tada ugnis bėga į dyką vietą, net rėkia bėgdama. (Obeliai.)

**347.** Šeimininkės, kepdamos duoną, pažymi tą kepalą, kurį paskutinį įdeda į krosnį. Užsidegus namui, turi tris kartus apibėgti aplink degantį namą ir įmesti kepalą vidurin – ugnis toliau nebesiplės. (Žeimelis.)

**348.** Užsidegus trobai, reikia tris kartus apibėgti aplink, tai ugnis nebesiplės, kiti namai nedegs. (Dusetos, Antazavė.)

**349.** Jei pirmas gaisrą pamatęs žmogus apibėga aplink ugnį, tai ji seka tą žmogų ir daugiau namų nebeuždega. (Obeliai.)

**350.** Jei bėga kas iš degančių namų, tai į kurią pusę bėga, į tą pusę ir duodasi ugnis. Todėl reikia saugotis bėgti į tą pusę, kur yra arti namai. Bėgti į tuščią lauką, prie vandens, tai ugnį ten išvesi. (Visoje Lietuvoje.)

**351.** Ant abiejų duonos pluteles pusių parašyti šituos burtus, mesti į gaisro ugnį ir užges: SATOR + AREPO + TENET + OPERA + ROTAS (žodžius surašyti vienas po kito). (Užr. M. Slančiauskas iš Gruzdžių. LTA 1208b/536.) Pastaba: Tai viena labiausiai Europoje paplitusių magiškų formulių, kuri jau buvo žinoma ir senovės romėnams, nes rasta Pompėjos griuvėsiuose išrašyta (miestą užliejo lava 98 m.). Įdomi tuo, kad, žodžius vieną po kitu parašius ir skaitant iš visų pusių, vis susidaro tie patys penki žodžiai. Plg. Nr. 399.

**352.** Gaisro ugnį sulaikyti šnabždėjimas: „Ugnis! Tu, karšta liepsna, tavęs prašo Jėzus Kristus, Dievo avinėlis, tau reik tylėt ir toliau neeit. Vardan Dievo ir t.t." (LTR 1208b/567.)

**353.** Tokie pat ugnies poteriai: „O Viešpatie! Taip, ak taip galėjai gesinti, kur tie trys angelai sėdėjo. Tu dabar gali taipogi didelę ugnies liepsną užgesinti. Pasigailėk, o Viešpatie, tų žmonių! Amen, amen, amen". (LTR 1208b/568.)

**354.** Visoje Lietuvoje tikima, kad griaustinio uždegto gaisro negalima vandeniu užgesinti. Reikia gesinti rūgščiu, rūgusiu pienu arba ožkos pienu.

### MALDELĖS PERKŪNIJOS METU

**355.** Perkūne dievaiti, nemušk žemaitį, mušk gudą, kaip šunį rudą! (Visoje Lietuvoje, žr. *TD*, III, 200tt.)

**356.** Perkūne dievaiti, nemušk žemaitį, mušk vokietuką, kaip velniuką! (Plateliai. LTA 758/60.)

**357.** Perkūnui deginamos aukos ir kalbama tokia maldelė: „Perkūne dievaiti, susimilk ant mūsų, nustumk tą tamsybę ant tyrų, o mes būsim tau paklusnūs iki pabaigos svieto". Arba: „Perkūne dievaiti, nustumk tą griausmą nuo mūsų namų, o mes būsim tau paklusnūs per visas dienas, iki pabaigos svieto". (Raseiniai. LTA 832/399tt.)

**358.** Jeigu vaikas skundžiasi tėvui, kad jis bijo Perkūno, tėvas sako: „Mano vaikeli, prieš Perkūnui sugriaunant, atsisuk veidu į debesį ir sakyk šiuos žodžius: 'Kryžius ant kraiko, kryžius ant stogo, kryžius ant šiaudų, kryžius ant spalių, kryžius ant medžių. Po kryžium gimiau, po kryžium augau, po kryžium kitus auginsiu. Perkūne, mane neliesk, žaibo nesiųsk. Pro šalį, pro šalį'". (Baisogala. LTA 1039/3.)

**359.** „Tu Perkūną pats ore laidai ir tu jam kelią paženklinai, kur Tu, aukščiausiasis dangiškas Tėve, saugai ir kavoji visus žmones nuo nelaimių. Amen, amen". (Gruzdžiai. LTA 1208B/569.)

## VI. ŽEMYNĖLĖS MELDIMAS

**360.** Žemynėle, žiedkelėle, žydėk rugiais, kviečiais, miežiais ir visais javais, būki linksma, dievele, ant mūsų; [kad] prie tų mūsų darbų švents angelas pristotų; piktą žmogų pro šalį nukreipk, kad mūsų neapjuoktų. (Mažoji Lietuva, užrašė M. Praetorius apie 1690 m.)

**361.** Tirštas krūmas, dirma rasa, brandžia varpa. Žemynėle, žiedkele, išlaikyk sveikatoje ir gėrybėje; žegnok valgomus, geriamus, sėjamus, akėjamus; ant šios Žemynėlės žiedkelės pasidžiaugti [mums duok]; apsergėk nuog alkano žvėries. (Užr. J. Brodovskis apie 1744 m.)

**362.** Žemynėle, mus kavok,
Dirvas mūsų peržegnok,
Peržegnok girias, laukus,
Kluonus, lankas ir šlaitus.
(Mažeikiai, užr. Kumutatis apie 1866 m.)

**363.** Ar žemę pabučiuosi, ar mūkelę, tai lygūs bus atpuskai. (Salakas.)

**364.** Salantų apylinkėse, bučiuojant žemę kalbėdavo tokią maldelę: „Žeme, motina mano, aš iš tavęs esu, tu mane šeri, tu mane nešioji, tu mane po smerčio pakavosi".

**365.** Viena moteriškė iš Salantų apylinkės taip pasakojo: „Kai buvau maža, pakalbėjus poterius turėdavom pabučiuoti žemę ir sakyti: 'Pondievali, iš žemelės parėjau, į žemelę nueisiu'".

**366.** Pakalbėjus vakarinius poterius, reikia pabučiuoti žemę ir sukalbėti tokią maldelę: „Žemele mano, motinėle mano, nešiok mane, sotink mane". (Biržai.)

**367.** Sėjėjas, prieš pradėdamas ir pabaigęs sėją, pabučiuoja žemę. Varant pirmą vagą, aparia duonos plutą, kad derlingi metai būtų. Merkinės ir Liškiavos apylinkėse artojas, išeidamas pirmąkart arti, nešdavosi į lauką duonos kepalą, kurį pirmą vagą ariant apardavo ir palikdavo dirvoje, kad javai geriau derėtų. Žagarės apyl., varant pirmą vagą, padeda į ją visą krepšį su duona ir aparia, tai reiškia: su duona išėjau į lauką, tai duonos ir turėsiu. Rugiapjūtės pabaigtuvių metu užkasa rugienoje duonos ir druskos, kaip auką žemei, kad ir kitais metais susilauktų gero derliaus. Tverečiaus apyl., prapjovus pirmą saują rugių, užkasa žemėn duonos ir sako: „Žemele, tu man davei, tai ir aš tau duodu". Kaltinėnų apyl., Švenčionių aps., pjaunant paskutinį rugių barą, išmeta gabalą duonos ir aplink apipjovinėja, kol randa tą duoną; radę atlaužia dalį ir suvalgo, o kitą dalį apkasa žemėm.

**368.** Jėzuitas St. Rostovskis, remdamasis 1583 m. šaltiniu, rašė: „Žemei aukodavo kiaulytę". – Būdinga aukojimo forma žemei arba Žemynėlei yra M. Praetoriaus XVII a. pabaigoje aprašytas „žemyneliavimas", t.y. apeiginis alaus nuliejimas ant žemės. Iš kur Praetorius paėmė žodį „žemyneliauti", lieka neaišku. Vienoje savo veikalo *Deliciae Prussicae* vietoje rašo: „Tą ceremoniją, kad jie prieš gerdami pirmiausia šiek tiek ant žemės nulieja, jie vadina žemyne lauti, Žemynėlę aptarnauti, jai pareigą atlikti. Be to, jie nieko nepradeda". Greičiausia Praetorius girdėjo žmones sakant žemėn nulieti ir tuos žodžius sujungęs padarė savo „žemyneliauti".

## VII. UŽKALBĖJIMAI IR BURTAI NUO LIGŲ

### NUO GYVATĖS ĮKANDIMO

**369.** Gyvatei įkandus, atkalba šitaip – paima duonos, į ją žiūri ir sako: „Ta piktoji gyvatė įkando, o švenčiausia Marija rado liekarstą. Vardan Dievo Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventos Dvasios. Amen". (Maldelė sakoma kartą, bet žegnojama triskart.) Taip tris kartus peržegnotą duoną atiduoda įkąstam gyvuliui suėsti. Tačiau dažniausiai gyvulys jau sugyja ir duonos nebereikia duoti. Šitą atkalbėjimą Svilienė yra išmokusi nuo savo šešuro Juozo Svilo, kuris mirė, turėdamas apie 80 metų. Taigi per visą savo amžių šiuo būdu jis yra tikrai atkalbėjęs – išgydęs daugelį gyvulių ir žmonių. (Drageliškės k., Dusetų v. LTA 14/197.)

**370.** Marija Svilienė yra išmokusi nuo kito seno [už]kalbėtojo šitokį atkalbėjimą: „Piktoji gyvate, atsiimk piktybę savo nuo N!" Vietoje N reikia sakyti gyvulio spalvą ar žmogaus vardą. Visą atkalbėjimą reikia sukalbėti treją devynerią kartų ir gyvatės įkąstasai sugis. Man ji tikrino, kad ir, šitaip kalbant, buvę daug gyvulių ir žmonių išgydyta. (Drageliškės k., Dusetų v. LTA 14/198.)

**371.** Jeigu kam nors įkanda gyvatė ar tai žmogui, ar gyvuliui, tai kalbant minima to asmens ar gyvulio spalva. Daleiskim, kad įkando žalai karvei: „Žala karvė gimė, juoda žemė pasiėmė, kas bloga pasiimk, kas gera atiduok" (turima galvoj gyvatė).

Kalbėti 3 kartus neatsikvėpus. Užkalbama ant duonos ir kitų dalykų. (Ignalinos k., Daugėliškio v. LTA 339/110.)

**372.** Jei įgėlei, gyvate, tai greičiau atleisk; jei ne, tegul pliš ir išpumps su savo vaikais. Taigi greičiau atleisk! (Ši maldelė negalima niekam pasakyti, nes ji laikoma didele paslaptim. Daugėliškio par. LMD I 290/1-42.)

**373.** Gyvatei įgėlus, atkalbama ar užrašoma ant duonos plutelių, ant kieto sūrio ir suvalgydinama įgeltajam: „Ja, Jewka, daję tobie sytnosci, odpusc te bolestwo na te bydle (na tego czełoweka) žeby nie bolało. Kamień bez korzenia, sól bez kwiatu, stoc zgiń, przepadnij przez Boską moc". Užbaigiama „Tėve mūsų" ir „Sveika Marija". (Griežionys. LMD I 209/12-2.) Vertimas. Aš, Jewka, duodu tau sotumą, atleisk tą ligą nuo to gyvulio (nuo to žmogaus), kad neskaudėtų. Akmuo be šaknies, druska be žiedų, pražūk, prapulk per Dievo galybę!

**374.** Sukalbėti 9 kartus ant duonos arba ant sėmenų šie žodžiai: „Žemė žeminga, mums gėrybė, jai - blogybė". Ir vieną kartą peržegnoti. Toji duona arba sėmenys supenėti įkąstajam - turi pasveikti. (Daugėliškio par. LMD I 272/1-10.)

**375.** Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. Nie ja bajusia, nie maja radnia baitsia; niechaj swiet swietyj, bajusia pekelnej mocy, pekelnej mocy, pekelnej mocy. Amen, amen, amen. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. (Kartojasi 9 kartus. Užkalba ant druskos. Melagėnų par. LMD I 274/2-6.) Vertimas. Nei aš bijau, nei mano artimieji bijo; leisk šviesai šviesti; bijau pragaro galybės, pragaro galybės, pragaro galybės.

**376.** Gad gad gde Zyta? Čto rabila - adpustila. Pusti adna goriačuju krov. (Pakartotinai 3 kartus. Melagėnų par. LMD I 274/2-2.) Vertimas: Gyvate, gyvate, kur Zyta? Ką padarei - atleisk. Leisk viena degantį kraują.

**377.** Pradedant šią maldelę, reikia persižegnoti. „Prašau, Viešpat Jėzau Kristau, į pagalbą. Įkando tą gyvulį gyvatė. Sako, Viešpat Jėzau, taip: 'Ne aš tave mušu, nei mano giminė, lai tave muša visi šventieji. Pragaro galybe, pragaro galybe, pragaro galybe!'" Taip kalbėti šią maldelę reikia tris kartus. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 275/1-1.)

**378.** Angiai įkandus, reikia iškirpt tam, kuriam įkando, plaukų iš pryšakio, užpakalio ir šonų galvos, žadėtojas turi kepurę mauti ant kuolo, persižegnoti, kalbėti atbulą poterių, eiti už stubos ir užkasti plaukus. (Gaisrių k., Sintautų v. LTA 395/98-8.)

**379.** „Aš jūsų nebijau, jūs esate trys devynerios, vardus jūsų aš ir Cengė žinau" (trepteli į žemę). (Parudiškė. LMD I 216/3.)

**380.** Trejos devynerios, aš visų vardus žinau, nė vienos nebijau adzigni. (Marijampolės aps. LTA 507/30-3.)

**381.** „Aš jus pažįstu, jūs esat trejos devynerios ir visos adzingės. (N. N.) reikia dovanoti". Šitie žodžiai kartojami tris, o dar geriau devynis kartus. Kalbama, atsistojus lauke prieš Saulę. Kairėj rankoj laikoma duona, o dešinėj druska. Sakant žodžius, druska beriama ant duonos ir kiekvieną kartą po žodžių „adzingės" papučiama į duoną ir druską. Jei žadama gyvuliui, tai sakoma gyvulio spalva. (Žukų k., Jankų v., Šakių aps. LTA 507/30-35.)

**382.** Sukalbama „Tikiu į Dievą Tėvą", peržegnoja duoną, prašo atleisti NN: „Aš visų vardus žinau, nė vienos nebijau: ar juodoji, ar margoji, ar varinė trejos devynerios". (Kardokų k., Višakių Rūdos v. LTA 507/30-38.)

**383.** Opa, opa, maledicta bestia sta ita, ut Jordan, quando sanctus Joannes Dominum Jesum Christum baptisavit. (Paberžė. LTA 549/107.)

**384.** Kai gyvulį įkanda gyvatė, tai reikia šv. Agotos vandeniu apiprausti ir duoti gerti, tai daugiau nekels (neištins) gyvulio, ir tada reikia užkalbėti. Štai tos maldos

žodžiai (pirmiau pasiklausti, kokio plauko gyvulys): „Šalta geležis... (kartoti 3 kartus po 9 = 27 kartus ir šaltą geležį prikišti ir vėl atitraukti 3 kartus po 9 = 27 kartus). Gyvatė kirto juodą gyvulį, bet Dievo Motina sako, kad gyvatės kirtimas nieko nemačys". Ir vėl tuos sakinius kartoti 3 kartus po 9 = 27. Užkalbėti reikia ant vėjo, kad būtų gyvulys išvestas iš tvarto. (Linkmenų m., Švenčionių aps. LTA 1253/255.)

**385.** Jūs esat trejos devynerios, vardus aš jūsų žinau: aš jūsų nebijau, cange, ange, nedarykite nieko. (Višakio Rūda. *Lietuvos ūkininkas*, 1927.IX.4, Nr. 35.)

**386.** Kaip šita žalioji varlė skusta, taip šita juoda (žala) karvė kūsta [įkąsta]; kaip ši žalioji varlė neskusta, taip ši juoda karvė nekūsta [=neįkąsta]; žemės piktybė, dangaus galybė. Sveika Marija, Marija Motina Dievo, susimilk ant mūsų. (Kalbama tris kartus. Kazimieravos k., Rimšės par., Brėslaujos aps. LTA 1273/399.)

**387.** Nuo gyvatės įkirtimo išgydoma šia maldele: „Gyvate pilka, gyvate marga, gyvate ruda, atsiimk savo sopulį, bo atsakysi ant sūdo Dievo". (Motiejuvkos k., Kovarsko v., Ukmergės aps. LTA 1388/54.)

**388.** Sustok, gyvate, Pana Marija eina, vyresnė, kaip žalčio galva. (Dubės vnk., Žaslių v. LTA 1316/69.)

**389.** Ponas Jėzus suspardė kirminą ir jo gerklę prakeikė, tada ir kirminas savo sėklą naikina, alia visos negali išnyščyti. Ponas Dievas suspardys ir šitą kirminą, sutrins jo galvą ir jo visą sėklą. Vardan Dievo Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventos Dvasios – paliepiu tau išnešti savo tručyzną iš (čia reikia sakyti ligonio vardą, arba paminėti gyvulio spalvą) ronos, kurį aš matau. Amen, amen, amen. (Užkalbėjimą kartoti 3 kartus. Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/19.)

**390.** Reikia peržegnoti ligonį (žmogų ar gyvulį) ir sakyti tuos žodžius: „Ėjo Panelė Švenčiausioji ir nešė 3 vaistus – 3 Sveika Marijas". (Šalinėnų k., Antalieptės v. LTA 1276/126.)

**391.** Žeme žemybe, tavo piktybe. Ponie Jėzau Kristau, padėk man, ir visi šventi! („Amen" nereikia sakyti. Jei užkalbama už ligonio akių, tai tris kartus sušerk per žemę su rykšte (žabeliu). Šalinėnų k., Antalieptės v. LTA 1278/21.)

**392.** „Šv. Petras ir Jėzus ėjo per žalią ganyklą ir patiko žaltį ir gyvatę. Angelas šnekėjo, o Kristus prisiekė, kad nuodai išeitų. Amen", – sakė vokietis Julius Goerke Trumpaičiuose, Gruzdžių par., 1900. (Užr. M. Slančiauskas. LTA 1208b/584.)

**393.** Ponas Jėzus ir šv. Petras ėjo per žalias ganyklas. Ten sutiko žaltį. Gyvatė gulėjo, Pono Dievo angelas kalbėjo, Motina Švenčiausia Marija prisiekė, kol nuodai išėjo. Vardan Dievo ir t.t. (Su tuo apkalbėjimu duoną ir vandenį įduoda sergančiam. LTA 1208b/552.)

**394.** Žaltys kando vieną kartą, aš kandu tris kartus: ar juods, ar pilks, ar margs žaltys kando vieną kartą, aš kandu tris kartus, penkis kartus. Sakau aštriai: kirst pusiau. Dievs Tėvs, Sūnus Dievs, Dvasia Šventa; šventas Jonas, šventas Petrai, šventas Dievo kardas; geležinės akėčios, juodi arkliai tegul tave sutrauko į striūgus striunkelius. (LTA 1208b/553.)

**395.** Gyvatė kerta, Jėzus kalba, šventa Marija siekia, šventi angelai stovi. Vardan Dievo ir t.t. Amen (3 kartus kalbėti). (LTA 1208b/554.)

**396.** Žaltys Ievai duria gylį iš savo snapo, Jėzus mina su kojom. Amen. (9 kartus). (LTA 1208b/555.)

### NUO ŠUNS APRIEJIMO IR UŽPUOLIMO

**397.** Nuo šunų pasiutimo, rašo plonam popiery šiuos žodžius ir duoda šuniui suėsti su duona:

Abrokołyotum
Brokołyotum
Rokołyotum
Okołyotum
Kołyotum
Ołyotum
Łyotum
Yotum
Otum
Tum
Um
M
(Daunorių k., Bakštų par. LTA 412/214-217.)

**398.** Nuo pagedusio šunies kandžio: OTORO + SATORO + TOPERO. (Užr. M. Slančiauskas iš Gruzdžių. LTA 1208b/537.)

**399.** Burtai nuo šunies apriejimo. Duoną su sviestu ar medum aptepus, parašyti ant sviesto ar medaus tuos penkis žodžius (vienas po kito): SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS. Jei ta žmogysta toli gyvena, tai reikia parašyti ant popierėlio, kurį parnešus namo smulkiai sudrasko, sumaišo su sviestu ar medum, aptepa duoną ir duoda suvalgyti. Paduodant tuos parašytus burtus, reikia tylomis kalbėti: „Pons Jėzus važiavo per mares, turėjo tris rožes: vieną įmetė į mares, o kitas dvi vieną vienoj rankoj turėjo, antrą antroj, ir katra rožė turėjo devynių angelų galybę". [Iš tikrųjų tai yra nukalbėjimams nuo rožės, bet ne nuo pasiutusio šuns. J. B.]

Tas tiktai taip gali gydyti, kas yra antras iš motinos gimęs. Katras tokias pryžines žino, tas kitam tegal išduoti, kada pats jau prie mirimo, o jeigu viską pasakytų kitam juokaudamas, tai pats tos galybės nustotų. Paaiškino Pranciškus Liaudanskas iš Trumpaitėlių, kuris tą burtą pasakė: „Taip gydė Meškuitiečiuos (Meškuičių par.), Daugelaičių sodžiuj mokytas senas Čiuberkis ir jis mano tetušiui sakęs, kad aš taip galiu gydyti, nes esu antras iš motinos gimęs". (Užr. M. Slančiauskas iš Gruzdžių. LTA 1208b/577.)

**400.** Kai šunį matai, kad jis tave neįkąstų, kalbėk: „Ėjo Jėzus per aukštus kalnus, per didelius miestus, ir aš ėjau. Jėzaus nekliudė ir manęs nekliudys. Šuneli baltas, juodas, margas, pilkas, rudas - nekąsk manęs. Siu siu siu". (Tverečiaus par. LMD I 254/1-382.)

**401.** Kad suneš neįkąstų, reikia sakyt: „Ėjo Kristus keliu ir nešė sunkų kryžių, ir norėjo, užėjęs prie žydo svirno, pailsėt. Žydas nustūmė - nedavė pailsėt. Kaip manęs visi žydai nėštume, taip visi suneš mane neką̨s". (Tuomet šunes nepjauna). (Linkmenų par. LMD I 201/1.)

**402.** Paimk kąsnelį duonos ir, vedžiodamas kryžiškai kairės rankos mažuoju piršteliu, sakyk: „Cron + coron + cron + laron + korzon + delphin + dedelphin + Deus + meus +". (Paberžė. LTA 549/108.)

**403.** „Ėjo Viešpats Jėzus takais, keliais ir ūlyčiom; nekliudėt Viešpaties Jėzaus- nekliudykit ir mane" (reikia taip kalbėti, kai suneš užpuola, tai ir nekąs). (Šlaito k., Valkininko par. LTA 1240/55.)

**404.** Užkalbėti svetimą šunį, kad nelotų ir neužpultų: „Prieš mirtį Danielius buvo įmestas į duobę, nes taip norėjo blogi žmonės, kad Danielius būtų sudraskytas. Angelas jam padėjo ir tiem žvėrim gerkles užturėjo vardu Dievo Tėvo, ir Sūnaus ir šv. Dvasios. Amen, amen, amen". Kalbėti reikia tik kartą. (Knipiškių k., Imbrado v., Zarasų aps. LTA 1276/249.)

NUO ROŽĖS

**405.** Rožės nužadėjimą pradėti ryte, prieš saulės tekėjimą; sekantį vakarą - prieš saulės nusileidimą, ir sekančios dienos rytą - prieš saulės tekėjimą, viso tris kartus, kaip aukščiau nurodyta. Ligonis pastatomas, arba paguldomas, atsižiūrint kurioje vietoje randasi žaizda, po grynu dangum. Žadėtojas ištiesia ant žaizdos abi rankas (žaizdos neliesdamas) ir kalba sekančius žodžius: „Raudona rožė, mėlyna rožė, geltona rožė ir balta rožė. Varpai skamba, giesmes gieda, evangelija bus paliekama. Visos rožės tur pranykti, vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios". Taip kalbėti 3 kartus ir po kiekvieno kalbėjimo pūsti iš burnos kvapą ant ligonio žaizdos („amen" nesakyti). (Urvinių k., Griškabūdžio v. LTA 436/153-306.)

**406.** „Szed pan Jezus przez góry, przez piaski, nios trzy róże w ręku. Piersza róża - odchodz. Druga róża - odstąp. Trecia róża - zgiń przepadnij!" Po kiekvienos [rožės] žegnojama. (Griežionys. LMD I 209/13-22.) Vertimas. Ėjo Jėzus per kalnus, per smėlynus, nešė tris rožes rankoj. Pirma rožė - eik šalin. Antra rožė - pasitrauk. Trečia rožė - pražūk, prapulk!

**407.** Pradedant reikia persižegnoti. „Ėjo Viešpats Jėzus per kalnus, per miškus, išėjo į vieškelį, sutiko žmogų ligotą. 'Žmogau, kas tau skauda?' - 'Skauda man, skauda rožė. Prašau, Viešpats Jėzau Kristau, pagydyk mano tą ligą'. Viešpats Jėzau Kristau, papūsk (reikia papūsti druską); Viešpats Jėzau Kristau, peržegnok (tuo laiku reikia peržegnoti druską). Sako Viešpats Jėzus Kristus: 'Sukalbėk penkis poterius prie penkių Kristaus žaizdų'. (Tuo laiku reikia liepti tam žmogui, kuriam kalbi, kad sukalbėtų minėtus poterius). Tai ir būsi sveikas". Druską reikia žegnoti 3 kartus ir bevardžiu pirštu. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1-2 = Mansikka, Nr. 102.)

**408.** „Ėjo Viešpat Jėzus per bažnyčią, nešė tris rožes: vieną sausą, antrą suvytusią ir trečią suakmenėjusią. Prakeikta rože, stupyk (traukis) nuo... (čia reikia pasakyti ligonio vardas)". Viskas pasakyti vienu kvapu. (Zablotiškio v., Švenčionių aps. LMD I 213/2-5.)

**409.** Rožė yra gydoma kalbant šią maldelę: „Ėjo Jėzus per jūres ir mares, ir kalnus, ir smiltis, nešė tris rožes: vieną nuo ugnies, antrą nuo tinimo, trečią - lai pati pranyksta". Trečią rožę sakant, pamini to ligonio vardą. Vardą mini, kiek tik nori kartų. Visą tai gydytojas privalo laikyti paslapty, nes jeigu pasakys kitam, pats viską užmirš. Pasakyti tik tegali mirdamas ir tik vienam rimtam, doram žmogui. Gydytojas jokio užmokesčio neprivalo imti. (Linkuvos m. LTA 338/595.)

**410.** Vieną sykį Kristus, eidamas mišku, atrado tris erškėčius: vienas buvo skaistus, antras nuvytęs, o trečias sudžiūvęs. Tas skaistus erškėtis, žmonių supratimu, yra ta liga, kuria žmonės serga. Norint ją išgydyti, reikia kartoti tris sykius šiuos žodžius: „Duok, Pone Dieve, kad ta rožė, esanti žmogaus kūne, sudžiūtų kaip ta trečioji, kurią Tu atradai". Ir žmogus pasveiksta. (Marmakiškio k., Biržų v. LTA 68/367.)

**411.** Rože balta, mėlyna, raudona,
Šventas Tamošiau, Motiejau, Barbora.
Galingojo Dievo vardu,
Išeik gražumu, ne varu;
Kad neišeisi, užkeisiu tave,
Padėsiu ant apieros,
Tai šventojo valia.
Rože balta, mėlyna, raudona,
Šventas Tamošiau, Motiejau, Barbora.

Aš lekajus tavo esmi,
Su Dievo roda nepražūsiu.
Užkeiksiu tave, rože prakeikta,
Nežiūrėsiu sopulio aš tavo.
O rože balta, mėlyna, raudona,
Šventas Tamošiau, Motiejau, Barbora,
Būk išvijimu!
(Panevėžys. [Falsifikatas? J. B.] LTA 765/326.)

**412.** „Idzie Pan Jezus przez łąka, niesi trzy rożу; jedna straciła, druga zgubiła, trzecia sama zginęla". Ir sukalba tris „Sveika Marija". Taip kalbėdama laiko savo dešinę ranką ant skaudančios vietos. (Tris „Sveika Marija" kalba neatsikvėpus). (Kazimieravos k., Varėnos v. LTA 1036/57.) Vertimas. Ėjo Ponas Jėzus per lanką, nešėsi tris rožes; viena pamesta, antra sunaikinta, trečia pati prapuolė.

**413.** Apriša skaudančią vietą raudona skarele, paskum uždeda sluoksnį linų ir vėl apriša mėlyna skarele. Laiko ant skaudančios vietos vieną parą. Paskui kitą dieną atriša ir iš linų (kurie buvo prie skaudulio) padaro 13 gumulėlių. Juos reikia mesti ugnin, skaičiuojant nuo galo ligi pradžios (nuo 13 iki 1) ir kiekvieną įmetant į ugnį reikia pasakyti ligonio vardą ir žodžius: „Kad rožė išeitų". Paskui skaudulį aprišti raudona skarele ir laukti pagyjimo. Rožė greit pranyksta. (Suvieko apyl., Imbrado v. LTA 1048/39.)

**414.** Tą vietą reikia aprišti kanapių pleiskaniais ir apibarstyti ruginiais miltais, ir tuomet nereikia tą vietą plauti vandeniu, ir tuomet reikia užkalbėti. Reikia peržegnoti tris kartus (sakoma ir „amen"). Tam ligoniui liepiama kalbėti 5 poterius prie Viešpaties Jėzaus žaizdų. O tas užkalbėtojas po to žegnojimo kalba maldą: „Ėjo Viešpats Jėzus Kristus per žvyrą, per žemę, per vandenį, nešė rankoje 3 rožes: viena plyšo, antra prapuolė; duok, Viešpatie Jėzau Kristau, kad ir šita trečia rožė prapultų. Šventas Mykolai Arkangele, šv. Jonai Krikštytojau, visi šv. apaštalai: Šventas Petrai ir Povilai, keturi Evangelistai, devyni chorai angelų ir Tu, Marija, Motina sopulingoji, melsk Viešpatį Jėzų Kristų, kad Jis pagydytų šitą rožę. Todėl šv. Mykolai Arkangele, šv. Jonai Krikštytojau, visi šv. apaštalai, šv. Petrai ir Povilai, keturi Evangelistai, devyni chorai angelų ir Tu, Marija, Motina sopulingoji, melskis už jo sveikatą (arba jos)". Taip reikia smulkiai atlikti. Jei žaizda šviežia, tai užtenka 3 kartų užkalbėt, o jei senesnė, tai 6 kartus ar 9 kartus, o 12 kartų tai jau visas užkalbėjimas. Kalbėjimo laikas - saulės tekėjimas ar nusileidimas. (Linkmenų m. LTA 1253/254.)

**415.** „Ėjo Motina Švenčiausia per pievą, rado tris rožes: vieną raškė, kita puolė, trečia suvis prapuolė. Ir su Motinos Švenčiausios pamačiu, ir tegul šita sopė prapuola" (kalbama tris kartus ir kalbėdamas ruginiais miltais barsto, kur sopa). (Kazimieravos k., Rimšės par., Breslaujos aps. LTA 1237/310.)

**416.** Nuo smegenų rožės, kada skausmas skelia galvą. „Nešė Jėzus 7 rožes: pirmą nuo dantų sopės, antrą nuo smegenų, trečią nuo gyslų, ketvirtą nuo kaulų, penktą agulnai (bendrai), šeštą juodą ir sekmą nuo kvietkų. Jėzus Kristus man tas rožes davė. Aš jas dėsiu trijų devynerių debesų aukštybėse, gaudama(s) angelų stiprybę. Angelai ims tą rožę (reikia sakyti ligonio vardas) mušti. Visos rožės išdils vardan Dievo Tėvo ir t.t." Žodis „amen" reikia sakyti 9 kartus. Visas užkalbėjimas nesikartoja. (Meiriškėlės k., Imbrado v. LTA 1276/11.)

**417.** Užkalbėjimas nuo rožės sopulingos, kiaurosios arba žaizdotos: „Ėjo Jėzus per jūrą ir nešė rankoj 4 rožes: vieną mėlyną, antrą juodą, trečią raudoną ir ketvirtą ružavą. Aš jas dėsiu trijų devynerių angelų jėga, jie šią rožę muš, muš, muš - jie siundins visas rožes ir jos išdils kaip senas Mėnuo, ir jos sudžius kaip pievoj

mindrės per Tavo Vardą – Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios. Amen". Užkalbėjimą pakartoti 3 kartus, sakant po 9 kartus „amen". (Meiriškėlės k., Imbrado v. LTA 1276/12.)

**418.** Tau yra ta pikta rožė, todėl norim šiuos žodžius kalbėti nuo tos rožės į mūsų Poną Jėzų, kad ėjo per vandenis, upes. Jis turėjo rankoj tris rožes: vieną baltą, antrą mėlyną, trečią raudoną; viena nuvyto, antra nuskendo, trečia pražuvo nuo to žmogaus kūno. Vardan Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus + + + +. Amen. (M. Slančiauskas iš Gruzdžių. LTA 1208b/545.)

**419.** Jėzus važiavo per vandenį. Jam buvo trys rožės rankoje: viena važiavo, antra prisiegė, trečia pražuvo nuo to žmogaus kūno +. Vardan Dievo Tėvo + ir Sūnaus +, ir Dvasios šventos. Amen. (LTA 1208b/546.)

**420.** Dvidešimt šešios rožės. „Iš kaktos išsikelia viena smegenų rožė, antra dantų, trečia širdies, 4-ta gyslų, 5-ta plieno, 6-ta kaulų, 7-ta liežuvio. Kur aš jums liepsiu, ten reikės bėgt: angels jums plieks ir išgainios, kaip liekno švendres išnaikins. Amen". 9 kartus. (LTA 1208b/547.)

**421.** Rožę baltąją nušnabždėt. „Jėzus plauk per jūrą. Keturios rožės rankoje: viena mėlyna, antra juoda, trečia raudona, ketvirta plieno. Kur aš jas dėsiu? Aš jas dėsiu trijų devynių angelų spėkose. Kur lėks jo angelai, tie šią rožę plieks plieks ir pers. Išnyk kaip galas Mėnesio, sudžiūk kaip jūros švendrė: a a a, a a a, a a a. Dieve aukščiausiasis, būk čia!" Tris kartus kalbėk. (LTA 1208b/541.)

**422.** Rožė smegenų. „Keturios rožės iškilo iš marės: pirma smegenų, antrą dantų, trečia gyslių, ketvirta kaulų; (ir dar) penkta plieno, šešta juoda, septinta vainikų. Kur aš jas dėsiu? Trijų devynių angelų spėkose. Ten bėgs jo angelai, tie šią rožę plaks ir dildys kaip delčių Mėnesį, kaip liekno švendrę. A a a, a a a, a a a. Dieve Aukščiausiasis, būk čia!" 3 kartus. (LTA 1208b/542.)

**423.** Rožė bile kokia. „Vardan Dievo Tėvo ir Dvasios Šventos. Čia aš apkabinu: tą baltą, mėlyną ir raudoną rožę". Juodą vilną išpešiojus, apdėti ir 24 valandas laikyti. (LTA 1208b/543.)

**424.** „Jėzus ėjo į jūrą į savo laivą. Per jūrą tris rožes nešė. Jis turėjo – paturėjo rankose. Taip, tegul taip rožė, taipogi aš skundžiu. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Penkis kartus pakalbėt. (LTA 1208b/544.)

**425.** „Kristus ir Motina Marija važiavo per Raudoną marę ir Motina Marija turėjo rankoj tris rožes: vieną ana rankoj laikė, antrąją ant sienos pakabino, trečią ana sudegino. Amen". Ir čia tą vietą reik peržegnoti ir poterius sukalbėti. (Sakė J. Goerke. LTA 1208b/585.)

## NUO DEDERVINĖS

**426.** „Šaka, šaka, šaka, te tau kablys; tau dailumas, o man švarumas". Sukalbėti 3 kartus ir kalbant reikia spjaudyti ir sukti ant šakos. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1-6; Mansikka, Nr. 7.)

**427.** „Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. Suk, suk, na tebe kriuk; tebe krasata, a mne čystata. Amen, amen, amen. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Kartoja 9 kart, ant vandens. (Melagėnų par. LMD I 274/2-4.) Vertimas. Šaka, šaka, te tau kablys; tau grožybė, man švarumas.

**428.** Jei ant veido yra dedervinė, tai vakare reikia sakyti: „Labas rytas", o rytą – „Labas vakaras", ir ji pranyks. (Kuktiškės v., Utenos aps. LTA 409/423.)

**429.** Bevardžiu pirštu trina dedervinę su rasa nuo lango, rytą ir vakare, kai nėra saulės, ir kalba: „Trinu trinu dedervinę bevardžiu pirštu. Kaip tam pirštui nėra vardo, kad taip ir tau čia nebūtų daikto [vietos]". (Merkinė.)

**430a.** Saulei netekėjus ir saulei nusileidus, bevardžiu pirštu braukia lango stiklą ir su nubraukta rasa trina dedervinę iš kairės pusės, sakydami (jei rytas, tai taip): „Viečor dobry lišaju, ciebie z guvnem miešaja". Taip pasakę paspjaudo pirštą, patrina stavarį ir sako: „Tegul ji čia pragaišta". (Kazimieravos k., Varėnos v. LTA 1036/52.) Vertimas. Gerą vakarą, dedervine, tave su šūdu maišau.

**430b.** Kai žmogui kur nors pradeda augti dedervinė, tai norint ją išnaikinti, reikia bevardžiu dešinės rankos pirštu aprėžti kur į sieną aplink šaką tris ratelius, tada rėžti apie dedervinę, kalbant maldelę: „Sveikas rytas, gyvas su šūdu susimaišęs". Kalbėti tris kartus. (Jakiškių k., Salako v. LTA 1342/96.)

**431.** Štavarį (šaką) sienoj ar stale pirštu trinti ir sakyti: „Lišai lišai, sviniam mišai; svinia zjedai i prapadai", - dedervinė pražus. (Šlaito k., Valkininko par. LTA 1240/149.) Vertimas. Dedervine, dedervine, kiaulėms maišau. Kiaule, suėsk ir prapulk!

**432.** Reikalinga ant stalo suieškoti šaką lentoje, paskum apie tą šaką sukt atgaliu pirštu kartą, kitą kartą apie dedervinę ir sakyti: „Ne labas rytas, ne labas vakaras". Taip reikalinga triskart padaryti. (Aleksandravos k., Varėnos v. LTA 1310/252.)

**433.** Bet kokiu peiliu vedžioja aplink dedervinę ir kalba: „Kruk, kruk, vozmi svoj kriuk; vietrenoj vodianoj, siakoj takoj, propadi kriuk, peredaj (čia reikia sakyti ligonio vardas) krasotu". Paskui reikia su peiliu dedervinę kryžiškai peržegnoti. Kalbant reikia visą laiką peiliu dedervinę vedžioti. (Šalinėnų k., Antalieptės v. LTA 1276/193.) Vertimas. Juodvarni, juodvarni(?), pasiimk savo kablį! Vėjini, vandenini, šioks toks, pražūk kably, perduok NN grožybę.

NUO KARPŲ
(Dar žr. Nr. 85-100)

**434.** Kai pamatai pirmąsyk karpą ant savo rankos, tai sakai: „Tfu, kad jūs prapultut!" Ir prapuola. (Seinų par. LMD I 474/150.)

**435.** Jei nori, kad išgaištų (karpos), reikia pagaut straklis (toks vabalas), prikišti prie karpų ir sakyti: „Sakal makal, deg deg!" Degutą išleidžia ant karpų ir iškanda. (Tverečiaus par. LMD I 254/1-182.)

**436.** Pamačius jojant dvisėda (du žmones ant vieno arklio), kalbėti lenkišką maldelę: „Jada dvadu duraki, bierze moja brudaki". Ir mesti (ką) ant jų. Tada karpos visiškai išnyks. (Liaudiškių k., Šeduvos v. LTA 896/37.) Vertimas. Joja du durniai, ima mano nešvarumą.

**437.** Kai pamatai du žmones vienu arkliu jojant, jiems pasakyk: „Jojata dviese, priimkit mano karpas trečias". Tuomet karpos pranyksta. (Liešionių k., Butrimonių v. LTA 1254/262b.)

**438.** Reikia paimti pagaliuką ir įpjauti griovelius kalbant: „Nė vienos, nė dviejų, nė trijų ir t.t.", žiūrint, kiek yra karpų. Paskum duoti kam nors, kad nunešęs ant žydo mėšlyno numestų. Ir karpos išnyks. (Šunskų apyl., Marijampolės aps. LTA 1809/235.)

**439.** Suskaityti, kiek turi karpų, užmegzti ant siūlo tiek mazgelių ir pakasti po slenksčiu užkalbant: „Kai jie supus, kad ir karpos sunyktų". (Panevėžys. Plg. Mansikka, Nr. 5.)

**440.** Reikia turėti vogtų lašinių, patrinti karpas ir prapuls. Ale reikia tikrai eit vogt su baime ir reikia vačytis [saugotis], kad nepagautų. (A. Kamzurienė iš Ariogalos par., dabar gyvena Columbus, Ohio. R 67/6.)

## NUO DANTŲ SKAUDĖJIMO
(Žr. Nr. 81–84)

**441.** Kalba poterius („Sveika Marija") prie šv. Apalionijos, kad dantys neskaudėtų. (Šimonys, Alanta, Dusetos, Liškiava, Panemunėlis.)

**442.** Reikia sukalbėti vieną „Tėve mūsų", tai dantys neskauda. (Marijampolė.) Vieną „Sveika Marija" ir vieną „Tėve mūsų" nuo skaudėjimo. (Šimonys.)

**443.** Jei randa užvirtusį grambuolį, tai jį atvertus, sako, dantys neskauda. Atvertus grambuolį, sakoma: „Gelbiu tave užvirtusį, gelbėk mane nuo dantų sopulio". (Alešiškių II k., Aukštadvario v. LTA 904/87; Liešionių k., Butrimonių v. LTA 1254/264.)

**444.** Aš ėjau per žalią girią ir matau gilų šulinį. Aš tave noriu, tave [tą dantį], noriu prigirdyti ir nugramzdinti, kad tu man daugiau nebeskaudėtum. Amen. (Gruzdžiai, 1900. LTA 1208b/586.)

**445.** Tėvai, ištraukę dantį mažam vaikui, įduoda jį jam pačiam į rankas ir liepia užmesti jį už pečiaus. Mesdamas vaikas turi sakyti: „Pele, pele, te tau liepą, duok man kaulą!" Tikima, kad išdygęs naujas dantis bus sveikas, tvirtas ir nekris. (Žagarės vk., Kalnujų par. LTA 1306/16.)

**446.** Pele, pele, te tau dantis liepinis liepinis, duok man kaulinį! (Taujėnai, Tryškiai.) Vilke, vilke, te tau liepos dantį, duok man kaulo dantį! (Šiaulėnai.) Pečiau, pečiau, še tau liepinį, duok man kaulinį! (Naujamiestis, Panevėžio aps.)

**447.** Ištraukus dantį, reikia jį tuoj mesti ir sakyti: „Pele, pele, še tau kaulinis, duok man geležinį!" Jei taip nedarysi, dantys neaugs. (Kuktiškės, Marcinkonys, Pašvitinys.)

**448.** Kai iškrenta vaikui dantis, turi pats vaikas paimti savo dantį, mesti jį į užkrosnį, tardamas šiuos žodžius: „Te tau, pele, kaulinį, duok man geležinį!" Tada vaikų dantys būna geri. (Šeštinių k., Alvito v. LTA 436/153.)

## NUO AKIŲ SKAUDĖJIMO

**449.** Persižegnoti, prieš kalbant maldelę: „Pirmąsyk guluosi, persižegnoju, keliuosi, Dievą pasimeldžiu. Išeinu į naują priemenę; naujoji priemenė į statų kampą, iš stataus kampo smarkus vandenėlis visad vietoj nestovi, taip (čia paminėti vardą, o jei gyvuliui, tai jo spalvą), zroku kamino (du kartu). Nei į garbę, nei į džiaugsmą. Kiek vandens, tiek meilaus gyvenimo. Nesistengiu, Viešpatį Dievą atsiprašau, apie Nekaltąją Panelę miniu. Vandenėlį „kreščica", druskelę „kreščica", išimu „zroku", iššveičiu „zroku", ištrinu „zroku." Pilkieji akmenys, baltosios šaknys. Amen, amen, amen". Sukalbėjus 3 kartus visą maldelę, peržegnoti 3 kartus. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1–3) Plg. Mansikka, Nr. 182. Pastabos. „Zroku" reiškia nužiūrėjimą bloga akimi. Ką reiškia du žodžiai kartu „zroku kamino" – pasilieka neaišku. Žodžio „kreščica" prasmė irgi neaiški, gal žegnojimą reiškia. J. B.

**450.** „Vardan Dievo ir t.t. Amen. Pierszy raš łažusia, perekresčusia, Bogu maliusia, wyjdu [na] nowe sienie. Krotki berežok, krotki wodica na tym tak. Jana wzroku kamienie izoku kamienie. Nicasie nieradosc, skolki wody, tolki miława. Ni ja bajus Gaspodi Boga, preczystaju wadicy Krystie wymywaju, Krystie wyczyszczaju. Biełyje kamienie. Sieryje kamienie. Amin, amin, amin. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Kartojama triskart. Nužadama ant vandens. (Melagėnų par. LMD I 274/2–5.) Vertimas. Pirmą kartą guluosi, persižegnoju, Dievą meldžiu, išeinu į naują prieangį. Siauri krantai, siauri vandenys juose taip pat. Jono žvilgsnio akmenys ir iš akių akmenys(?) Blogi laikai nelaimingi, kiek vandens, tiek meilės.

Aš nebijau Pono Dievo, skaidriu vandenėliu Kristų išplaunu, Kristų išvalau. Baltieji akmenys. Pilkieji akmenys.

**451.** „Šventa Traicė, Dievas Tėvas, Dievas Sūnus, Dievas Dvasia Šventa, Trys Asabos, vienas Ponas Dievas", – kalbant pilti druską į vandenį ir tada tuo vandeniu prausti akis. (Kazimieravo k., Rimšės par. Brėslaujos aps. LTA 1237/312.)

**452.** Pirmąkart pamačius ant akies miežį, reikalinga špyga pabadyt ir sakyt: „Ptfu, ptfu, kad tu prapultai!" (Pavarėnio k., Varėnos v. LTA 1310/44.)

**453.** Nuo gyvulių ir žmonių apžabalimo, kada regėjimas ima gadintis (nuo pavojingų akių sužalojimų nepadeda): „Sėdėjo trys aklieji ant Dievo kelio. Prisiartino prie jų Jėzus Kristus ir tarė jiems: 'Kodėl sėdit čia, vargšai aklieji?' – 'Sėdim todėl, kad savo Visagalio Dievo nematom ir negalim pažinti'. Tada Jėzus Kristus palietė jų akis ir tarė jiems: 'Laiminu jus, kelkitės ir eikit! Žinokite, kad Jėzus Kristus pagydo ir jus' (Čia užkalbėtojas papučia ligoniui 3 kartus į akis). Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Užkalba tik kartą. Visai apakusių žmonių ir gyvulių neužkalba. (Meiriškėlės k., Imbrado v. LTA 1276/15.)

NUO KARTĖLIO (RĖMENS)

**454.** Kai kartėlis žmogų ėda, tai reikia sakyt tokia eilutė: „Ėda mane kartėlis, kaip vilkas žalią mėsą..." Ir dar tyliai ką nors tokio. Prapuls kartėlis, kaip plaukas ugnyje. (Vajasiškės par., Zarasų aps. LMD I 474/718.)

**455.** „Ėda mane kartėlis, kaip vilkas avį, kaip katė pelę, kaip šuva mėsą". Taip kalbėti 9 kartus neatsikvėpiant. (Daugėliškio par. LMD I 290/1-41 = Mansikka, Nr. 169.)

**456.** Kai rėmuo ėda, tai reikia tris kartus neatsikvėpiant sakyt: „Ėda mane rėmuo; rėmenį barsiu, piemenį karsiu". (Ricielių k., Liškiavos v. LTA 374e/2799.)

**457.** Kai rėmuo ėda, tai reikia be atsidūsėjimo sakyti tris kartus: „Ėda mane rėmuo, bara mane piemuo; piemenį karsiu, rėmulį barsiu". (Ricielių k., Liškiavos v. LTA 374e/2622.)

**458.** Jei ėda kartėlis, tai kalbėk taip: „Kartėlis jojo ant širmos kumelės; kai kumelė parpuolė ir kartėlis prapuolė" (3 kartus po 9 kartus neatsidūsėdamas). Arba kitaip: „Ėda mane kartėlis, kaip vilkas žalią mėsą". Arba „Ėda mane, kaip žuvis žuvį". (Kilatrakių k., Daugeliškio v. LMD 339/1-29.)

**459.** Jei kartėlis ėda, tai tuosyk reikia sakyt: „Žuvis žuvį ėda, mane kartėlis ėda". Tai nustos pjovęs. (Tverečius, LTA 339/3-57.)

**460.** Jei ėda kartėlis, reikia kalbėti neatsidvėsus 10 kartų: „Žuvėda, pelėda, mane kartėlis ėda". (Vyžonų dv., Utenos aps. LTA 599/334a.)

**461.** „Ėda mane riemenėlis, kaip vilkelis žalią mėsą, kaip jautelis žalią žolę", – taip pasakius triskart vienu oro įkvėpimu, rėmuo neėda. (Alešiškių II k., Aukštadvario v. LTA 904/86.)

**462.** Vienas turi vesti, o ligonis iš paskos kartoti: „Ėda mane rėmuo, rėmunėlis ėda; negaliu aš duonos valgyt, negaliu, tai valgysiu šūdą". Taip kartoti, kol nustos. (Liaudiškių k., Šeduvos v. LTA 896/35.)

**463.** Jei ėda rėmuo, tai kreipiamasi į antrą žmogų, kuris kalba rėmens maldelę, o tas (su rėmeniu) kalba paskui: „Rėmuo, rėmenėlis. Degin mane rėmenėlis (arba: ėda mane rėmenėlis, kaip šuo mėsą); negaliu ėsti duonos..." Šią maldelę pakartojus, rėmuo nebeėda. (Martyniškių k., Žagarės v. LTA 1293/143.)

NUO GRIŽO

**464.** Sunkiai dirbus ar smagiai kėlus, įpuola rankos riešan grižas: sopa labai, krutinant grikši (girgžda). Grižą nurišama. Turi tai atlikti ar pirmagimis, ar pats

paskutinis vaikas, gali būti vyras ar moteriškė. Paėmus raudoną vilnonį siūlą (giją), mazgoma devynius mazgelius, kalbant: „Rišu, rišu, kad nuriščiau grižą; rišu, rišu, kad nuriščiau grižą". Kalbama ant kiekvieno mazgelio, po tam apsukama apie ranką tris kartus sumezgant. Negelbėjus, paimama slapta (pavagiama) svetimos pušinės (šluotos) raištis ir rišama, tuos pačius žodžius kalbant. Rišama ir klojama „grižažolės". (Griežionys. LMD I 209/1011.)

**465.** Kai įlenda grižas rankon, tai senieji buria: liepia priverti [grižą] tarp trijų durų po tris kartus. Veriant duris kaskart sakyti: „Veriu grižą". Nėra geresnio vaisto. (Naujikai. LMD I 316/1-12.)

**466.** Jeigu grižas suka ranką, tai vyresnis ar jaunesnis vaikas ima raudoną siūlą ir mazgioja mazgus devynis kartus po devynis ir kalba: „Prapulk, prapulk ir prapulk". (LMD I 204/1-31.)

**467.** Žegnodamasis: „Persižegnosiu, nueisiu ant mėlynųjų marių. Mėlynose marėse guli baltas akmuo. Paimsiu auksines žirkles, iškopinėsiu ten skausmą. Kaip mėlynose marėse vanduo nestovi, taip (paminėti vardas kam kalbama, o jei gyvului, tai jo spalva) sopulys neskauda. Pilkieji akmenys, baltosios šaknys". Sukalbėti 3 kartus. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1-8); Mansikka, Nr. 141.)

**468.** Jeigu rūgščiai valgo motina greit po vaikeliu, visada vaikeliui būna grižas. Tada reikia nuristi, kai bus jaunas Mėnulis. Pirmagimis žmogus, paėmęs vaikelį, prineški prie lango, kur matosi jaunas Mėnulis, paimk raudoną milinį siūlą, užmegzk mazgelius tris kartus po devynis. Megzdamas skaityk: „Nei vienas, nei du, nei trys, nei keturi..." Taip skaityk ligi devynių. Paskui kitus devynis vėl: „Nei vienas, nei du, nei trys..." - ligi devynių, paskui ir trečius devynis. Tada kalbėk, žiūrėdamas į Mėnulį: „Tu grizus, aš krisus; tu bėgsi, aš vysiu; kai pavysiu - ir įkąsiu". Įkąsk kartu bambelėn, atsigręžk užpakalin nusispjauk. Vėl kalbėk ir vėl kąsk, ir nusispjauk. Triskart taip padaryk - bus sveikas tavo vaikelis. Ir tą siūlelį aprišk kaip juostelę ant pilvelio. (Tverečiaus par. LMD I 254/1-65b.)

**469.** Jei koją ar ranką pradeda skaudėti, atsiranda grižas, tai reikia vyresniam vaikui iš šeimynos paimti raudoną vilnonį siūlą, užmegzti devynis mazgus ir suskaityti atžagariai devynis kartus, ir užrišti kuriam skauda, tai tuojau pranyks. (Naujamiestis, Panevėžio aps. LTA 444/5.)

**470.** Grižas (sąnarių sopė, atsirandanti nuo nuvarginimo sąnarių) išgydomas šitaip: paimti reikia raudonas vilnonis siūlas ir kai saulė teka ar leidžias, raišioti ant jo nuo vieno iki devynių mazgelius; taip reikia padaryti tris kartus (surišti 3 kartus po devynis mazgelius). Tai padarius, mazgeliai skaitomi taip: „Vienas ne vienas, du ne du, trys ne trys", - taip iki devynių (kai kas sako tiesiog: ne vienas, ne du, ne trys...) ir vėl iš naujo taip skaitoma, antrieji devyni mazgeliai, paskui trečia eilė mazgelių. Jei taip darant (raišiojant ar perskaitant), suklysi, tai tas siūlas jau nemačys: reikia imti kitas ir iš naujo pradėti darbas. Kai mazgeliai jau sutvarkyti, tada rišama tas siūlas ant rankos. Rišant turi klausti tas, katram rišama: „Ką riši?" Rišėjas atsako: „Grižą". Ligonis toliau sako: „Risk, kad nurištum". Surišus siūlą, esamus siūlų galus rišėjas turi nukąsti. Ligonis tada turi klausti: „Ką tu kandi?" Rišėjas: „Grižą". Ligonis: „Kąsk, kad nukąstum". Grižas galima nurišti saulei tekant ar leidžiantis ir jį gali nurišti tik vyriausias ar jauniausias vaikas. (Paluodės k., Salako v. LTA 753/196.)

**471.** Žmonės sako, kad grižas reikia nurišti, tai pražus. Kada pradeda grižas grikšėt, reikia paimti raudono vilnonio siūlo ir duoti nurišti tam, kas pirmas ar paskutinis yra gimęs. Ir tol bus grižas, kol nenukris tas siūlas nuo rankos ar kojos, ant ko buvo užrištas. Nurišimo būdas: rišėjas paima siūlą (reikia, kad būtų dvilinkas, kad tektų tris kartus apjuosti apie skaudamą vietą) ir rišėją klausia: „Ką

riši?" – „Grižą", – atsako rišėjas. O ligonis sako: „Rišk, kad nurištum". Ir vėl klausia ligonis rišėją: „Ką riši?" Tas vėl atsako: „Grižą". – „Rišk, kad nurištum". Taip reikia kartoti 3 kartus. Ir paimti šluotos raištį, juo surišti skaudamą vietą pačiam be tų ceremonijų, o kai nukris raištis, tuomet pražus ir skausmas. (Linkmenys, Švenčionių aps. LTA 1253/240.)

**472.** Kitąsyk, kai pasuki biskį ranką, gauni vadinamą „grikštelį". Kas moka, tai numezga iš siūlų „nikstą", tą užriša ir praeina. (A. Kamzurienė iš Ariogalos par., dabar gyvena Columbus, Ohio.)

## NUO NIKSTELĖJIMO

**473.** Išgydymas arklio kojos nuo nikstelėjimo. Iš besėklių kanapių, vadinamų „pleiskėm", susukti į kairę pusę virvelę ir užmezgioti mazgučių į atbulą pusę, skaitant nuo dešimts iki vieno „atbulą skaičių". Tokiu „nikstu" perrišti arklio koją per čiurną, palei kanopą, standžiai, kiek galima, paprastai rišant, suveržti. Pažymėtina, kad „nikstas" daromas, pasislėpus nuo kitų ir saulės šviesoje, grynam ore, rankas laikant užpakalyje. (Sabijonų k., Barzdų v., Šakių aps. LTA 436/153–55.)

**474.** „Niksčių" kai daro, tai adverniškai skaičiuoja: „Ne vienas ir ne du, ir ne trys, ir t.t., ir ne dešimts". (Ricielių k., Liškiavos v. LTA 374d/2524.)

**475.** Nukalbėti galima niksterėjimą, užmezgant „nikstą". Paima raudoną vilnonį siūlą, ant jo sumezga 9 mazgelius, skaitydami atbulai, pvz., pirmą megzdami sako: „Devintas", antrą – „Aštuntas" ir t.t. Tada tą siūlą riša ant niksterėjusios vietos, kalbant „Sveika Marija", taip pat atbulai. Ir ligonis „nikstą" turi nešioti, kol jis pats nukris. (Juodėnų k., Girkalnio v. LTA 1307/221.)

**476.** Jeigu tu gerai koją kitąsyk nikstelėtum, nieko nedaryk daugiau, pasiimk kirvelį, atsisėsk tarpe durų, padėk koją ant slenksčio, apdaužyk drūtgaliu per abi riešo puses – neduok labai smarkiai, kad skaudėtų, biskį apdaužyk ir praeis. Išeina taip, šitą ir aš moku. Vienai bobai čia dabar pasuko koją, amerikonkai, tai norėjau pagydyti, bet nesidavė. (A. Kamzurienė, 59 m.a., iš Ariogalos par., atv. 1908 m., dabar gyvena Columbus, Ohio. R 67/8.)

## NUO IŠNĖRIMO

**477.** „Ėjo Kristus per tiltą ir įlūžo tiltas, ir įkrito Kristaus koja. Nuėjo Kristus sveikas, neskauda koja. Kaip Kristui neskauda, taip neskauda (paminėti vardą to, kam kalbama, o jei gyvuliui, tai jo spalvą)". Sukalbėti 3 kartus ir kalbėti ant riebalų. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1–7 = Mansikka, Nr. 123.)

**478.** Jei vaikelis išsineria ranką ar kitą sąnarį, tai motina jį pasuka, pasuka ratu kalbėdama: „Suku suku, ratu ratu, meškos kaku, vilko plaukais, kiškio taukais. Jau, vaikeli, nesopa", ir vaikas nustoja verkęs. (Antalgės k., Rimšės par. LTA 1075/53.)

**479.** Kaulelis, iššokęs iš savo vietos, atgal kaulą į savo vietą, kur Dievs tave sutvėręs. Ai Jėzau, ai Jėzau! Aš ištraukiu visus skausmus per erškėčių karūną, per dagilių krūmą, aš traukiu visus skausmus per akmeną. Teslūgsta tynys, tevėstie karštis. Aš noriu gelbėt NN prie pirmos sveikatos. (Peržegnok ir poterius sukalbėk. M. Slančiauskas iš Gruzdžių. LTA 1208b/560.)

## NUO SKAUDULIŲ

**480.** Jeigu koks skaudulys kur iškyla ant kokios kūno dalies, reiškia brėžti su adata skaudulį ir kalbėti: „Mečs, a mečs, toliau nebepleškis..." Taip kartoti 3 kartus ir skaudulys išnyks. (Trumpaičių k., Žagarės v. LMD I 318/20–27.)

**481.** Iškilus kojoj ar kur kitur kokiam skauduliui, reikia nueiti, saulei tekant į lauką, atrasti pražydėjusį dagilį, palenkti ir prislėgti akmeniu. Prislėgiant reikia sakyti: „Kol tu manęs nepaleisi, tai ir aš tavęs nepaleisiu; o jeigu tu mane paleisi, tai ir aš tave paleisiu". Ir nueiti kairėn pusėn. Paskum, jeigu skaudulys sugyja, tai būtinai nueik vėl, saulei tekant, ir paleisk dagilį; jeigu nepaleisi, tai kad išbers, išmėtys skauduliais, tai neturėsi nė kur dėtis. Plg. Nr. 535. (Matkūnų k., Kupiškio v. LTA 1282/69.)

**482.** „Mūsų Jėzus Kristus Išganytojas turėjo daug žaizdų ir skaudulių, bet jos visos Jam nekenkė. Taip ir šis (čia reikia pasakyti „votis" arba „skaudulys") neaugs, nekils, netins ir nedidės. Pranyk, pranyk, pranyk! Janošius". Po užkalbėjimo reikia skaudulį papūsti 3 kartus. Šis užkalbėjimas yra išbandytas ir daug kam padėjo, tvirtina pasakotoja. „Amen" nesako. (Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/21.)

**483.** „Nesena yra ta žaizda. Diena ši yra gydoma ir palaiminta ta adyna. Kad tau daugiau neskaudėtų (paliesti su ranka ligonio žaizdą), kad netvinktų ir tuoj pagytų, kad neatsidarytų votys lig to laiko, kolei Švenčiausia Marija pagimdys kitą sūnų. „Amen". Triskart žegnoja žaizdą. (Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/23.)

NUO PŪSLIŲ ANT LIEŽUVIO

**484.** Jei tavo liežuvis nupūslija, tai, sako, paimk nosinės kavalką ir mesk užpakalin, ir sakyk: „Šunie, kad tu taip [su savim] neišsitektum, kaip tu mane [su manim] neišsitenki". Tai mes tą darydavom. (A. Kamzurienė iš Ariogalos par., dabar gyvena Columbus, Ohio. R 67/6.)

NUO SUTINIMŲ

**485.** Jei ant kūno atsiranda dideli sutinimai, tai sukalbama: „Devyni, aštuoni, septyni,... viens". Tuo kalbėjimus nuo 9 iki 1 kartoja tris sykius. (Devynduonių k., Gudžiūnų v., Kėdainių aps. LTA 36/87.)

NUO KOKLIUŠO

**486.** Reikia ligonį per devynias naktis po saulės nusileidimo iki užtekėjimo apnešti per devynis laukus, devynias upes ir devynis tiltus. Pernešus per devintą tiltą, reikia įmesti upėn nuo ligonio rūbus ir sakyti: „Eik šalin nuo manęs, kokliau!" Po tam nuogą ligonį atnešti namo. Įnešti į namus tik ne per tas duris, per kurias išeidavai. Jei per tas pačias duris įneši, tai vėl sutiksi kokliušą ir ligonis nepagis. Atnešus į namus, apvilkti naujais nenešiotais marškiniais ir ligonis greit pasveiks. (Alešiškių II k., Aukštadvario v. LTA 904/3.)

NUO VAIKŲ LIGŲ

**487.** Reikia saugoti, kad miegančio kūdikio neapšviestų per langą ar per kokį plyšį mėnulis, nes tada jis susirgs „Mėnulio liga", t.y. vaikščios naktimis miegodamas (visur tikima). Ypač pavojingas toks apšvietimas, kol dar kūdikis tebėra nekrikštytas (Keturvalakiai). Jei padžiautus vystyklus pagauna mėnulio šviesa, tada vaikas sapnuodamas vaikščioja (Sintautai). Yra priemonių šitai ligai pagydyti:

**a)** Kaip lėlę aprengtą kultuvę stato lange (Kaišiadorys). Lėlę, parėdę iš palų [vaiko vystyklų] deda ant stogo arba kultuvę, susupę vaiko palose, deda ant stogo prieš Mėnulį nuo apžibėjimo. (Marcinkonys.)

**b)** Jei vaikas verkia lopšy ir nesiseka numaldyti, reikia apversti kultuvę ir užmesti ant stogo. (Kalesninkai.)

**c)** Mėnulio apžiebto vaiko mėšlą suima palon ir padeda ant stogo prieš mėnulį, tada vaikas pasveiksta. (Marcinkonys.)

**d)** Papylus ant lango lango smėlio, įminamos vaiko pėdos - kai ant tų pėdų užeis mėnulio šviesa, vaikas nusiramins. (Rumšiškės.)

**488.** Nuo išgąsčio. **a)** Kada vaikas išsigąsta, reikia apsukti triskart duonos gabaliuką apie vaiką ir įmesti į dubenį su vandeniu; tada tą dubenį pastatyti ant slenksčio ir pašaukti šunį. Kai šuo išima duoną, tuo vandeniu nuprausti vaikui burnelę, tada šuo išloja išgąsti. (Aukštadvaris. LTA 723/115.)

**b)** Kai maži vaikai verkia, tai ieško, kur vanduo bėga prieš saulę ir iš po tiltelio pasemia tokio vandens, saulei netekėjus, juo nuprausia vaiką ir tą vandenį vėl ten išlieja, iš kur pasėmė - vaikas nustoja verkęs. (LTA 390/142.)

**c)** Jei kūdikis yra neramus, naktimis nemiega ir labai dažnai verkia, tada jį duoda palaikyti ant rankų 7 metų mergaitei, o pribuvėja triskart kalba: „Utreniaja zariazarnica, krasnaja devica, Kriksa Foksa, vozmi svoj krik, podai mladencu NN [kūdikio vardas] son". (Vertimas. Rytinė aušra-aušrelė, gražioji mergelė, Kriksa Foksa, pasiimk savo rėksmą, duok mažam NN miegą). Taip daro anksti rytą, saulei netekėjus. (Degučiai. LTA 2235/87.)

**d)** Kai mažas vaikas ko išsigąsta ir jei jis dar negali nusispjauti, tai motina ar kas kitas didesnis čiupteléja jo žandelį ir nusispjauna - taip daro triskart. (Salakas. LTA 1486/75.) Arba: reikia nuo jo veido traukti orą ir spjauti. (Aukštadvaris. LTA 723/113.)

**e)** Jei vaikas nusigando kokio gyvulio, tai reikia nukirpti to gyvulio plaukų žiupsnelį ir jais vaiką parūkyti, tada vaikas nesirgs. (Šiaulėnai, LTA 455b/173.) Arba: jei vaikas išsigąsta šuns ar žmogaus, tai norint jį išgydyti, reikia nukirpti to šuns ar žmogaus plaukų, suminkyti su duona ir duoti vaikui valgyti. (Žiežmariai. LTA 337/631.)

**f)** Jei mažas vaikas, dar lopšy gulėdamas, išsigąsta vištos, tai nuo to išgąsčio jį gydo, perkišdami tą pačią vištą skersai lopšį virš vaiko, priekin atsukta uodega, ir perkišę ją numeta. (Salakas. LTA 1486/76.)

**489. a)** Jei kūdikis blogai auga, nyksta ir džiūsta, tai jį padeda ant ližės ir kai prieš duonos kepimą pečius esti gerai iškūrentas, tai greit įkiša jį pečiun ir vėl ištraukia. Sako, tada jo liga pečiuje lieka. (Alunta, LTA 1948/244.)

**b)** Jei kūdikis labai silpnas, tai sako: „Jele dyšit" [vos kvėpuoja], tai jį kepina. Daro taip: visą kūdikį įvynoja į antklodę ir dvi tris minutes jį palaiko karštame pečiuje, tad kūdikis atgaunąs jėgas ir sveikstąs. (Degučiai. LTA 2235/88.)

**c)** Ligotą kūdikį šutina pečiuje: suvynioja į storą vatinę antklodę, įkiša į pečių, kur yra padėta nauja puodynė su vandeniu, ir laiko jį tol, kol sukalba šią maldelę: „Utreniaja zaria Paraskaveja, pridi pravit i parit mladenca NN. Vo imia Otca i Syna, i Sviatago Ducha, i nynie priseno, i vo vieki viekov. Večerniaja zaria Solomeja, pridi ir t.t." (Vertimas: Rytinė aušra Paraskavietė, ateik pataisyti ir šutinti mažutį NN. Vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šv. Dvasios, dabar ir visados, ir per amžių amžius. Vakarinė aušra Solomėja, ateik ir t.t.) (Degučiai. LTA 2235/86.)

**490.** Nuo nužiūrėjimo. **a)** Lig pusės metų kūdikį labai dabojama ir sergima nuo apžiūrėjimo ir nudyvijimo, todėl ji laikoma vis patamsyje paguldžius, akytes skarele pridengus ir lopšį marška apsupus, o gražiuojantis kam ar pagiriant vaiką, reikia nusispjauti ir pasakyti: „A, ką čia giri negiriamą daiktą". (Viešintos. LMD I 209/7.)

**b)** Pirmąkart pamačius naujagimį vaiką ar gyvulėlį, nesigražiuoti - gali tuojau susirgti ar numirti, jeigu blogoje valandoje išsitarsi. Geriausia nusispjauti ir pasakyti: „Fe, koks negražus!" (LTA 603/4.)

c) Nuo pakerėjimo (blogų akių) vaikai taip gydomi: paimti šalto vandens, užpilti kryžmai ant stalo kampų, vėl susemti, paskui perpilti per šluotą, to vandens duoti vaikui išgerti ir jį nuprausti. (Žiežmariai.)

d) Reikia kryžmai iš visų kerčių paimti samanų, dar paimti iš po slenksčio žemių ir sumaišius pasmilkyti tuo vaiką, tuomet jis neverks ir miegos. (Pumpėnai. LTA 444/545.)

e) Kada vaikas naktimis rėkia, pastatyti jį prie adverijos, išgręžti skylę, įdėti plaukų ir užkalti šermukšnio kuolu – neberėks ir miegos. (Kamajai. LMD I 212/1.)

f) Kai atveža pakrikštytą vaiką, tai perkemša jį per pavalkus, tada jis blogų akių nepabos. (Dainava. LMD III 99a/13; Kabeliai, Gardino aps. LTA 794/153.)

(Plg. Nr. 536–542)

NUO VĖJO UŽPŪTIMO

**491.** Persižegnoti. „Ėjo Viešpats Jėzus pas šventą Jurgį ir įsakė šventam Jurgiui: 'Nuraminai visokias audras, vėjus ir būrius, nuramink dabar (paminėk vardą) šitą ligą'". Nuo akių užkalbant, visuomet reikia kalbėti ir nuo vėjo; kai kalbi nuo akių ir jeigu yra kalbama tik nuo akių, tai ima skaudėti žandai ir žiova, o iš akių pradeda tekėti ašaros. (Bernotų k., Švenčionių aps. LMD I 276/1–4.)

**492.** Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. Da Jurija, Jurija, apstanavyk (sulaikyk) vėją, apstanavyk ir tą kvarabą. Amen, amen, amen. (Triskart). Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. Žadama ant vandens ir druskos. (Melagėnų par. LMD I 274/2–3.)

NUO GUMBO (PILVO SKAUDĖJIMO)

**493.** Ne gumbas, ne klynas; Kurisios dvaras; paskočiok, pasvoliok, Dvasia Šventa pristok. (Zablatiškės v., Švenčionių aps. LMD I 213/2–2.)

**494.** Ant arielkos: „Deus meus camineus, crocromia gumberia petelicta Sancta Maria". (Paberžė. LTA 549/109.)

**495.** Reikia dešinės rankos piršto nagu rėžti aplink bambą ir kalbėti: „Gumbisa gumbisa, viskas sukas aplink bambisą". Taip kalbėti 3 kartus ir nustos tada skaudėti. (Linkmenys. LTA 1253/249.)

NUO MOTERŲ LIGŲ

**496.** Jei besiprausiant ateis turinti andrapanes (mėnesines), tai pas jas visas po tos pirties atsiras ant kūno geltonos dėmės. Tokiame atsitikime reikia būti atsargioms. Sergančioji atėjusi turi paprašyti, kad išeitų visos į „patvorėlį", pati greit apsiplauti šaltoku vandeniu. Po to gali įeiti kitos ir praustis kartu, nes nieko nekenks apsiplovusioji, žinoma, jei nepils „garo" savo ranka. Prašant, kad išeitų, vartoja tokį pasakymą: „Išeikite, moterėlės, žydų veselės pažiūrėti". Šie prietarai ir dabar turi nemažą vertę. Tverečiaus ir Melagėnų parapijose iki šios dienos prisilaikoma jų. (Tverečius. LMD I 400/2–42.)

**497.** Močiute, močiute, gražioji mergele, nusiprausk, apsistok, atsigul[k]. Pilkieji akmenys, baltosios šaknys. Amen, amen, amen. (Prieš maldą persižegnoti ir kalbėti 3 kartus. Bernotų k., Švenčionių aps. LMD 276/1–5; Mansikka, Nr. 151.)

GIMDYMUI PALENGVINTI

**498.** Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. Elžbieta (gimdytojos vardas), o matyca, krasnaja dziewica, umyjsia, ustojsia u syraja kamien. Amen, amen, amen. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen. (Užkalba ant arielkos ir riebalų. Kartoja 3 kartus. Melagėnų par. LMD I 274/2–7.) Vertimas. Elžbieta, o motina, gražioji mergele, apsiplauk, apsistok prie pilkojo akmens.

NUO KRAUJOPLŪDŽIO

**499.** Ėjo Ponas Jėzusas iš kalno Aliunojo ant Čystojo kalno, ir mama prašė savo sūnaus, kad užturėtų Ponas Jėzusas savo kraują. (Vilniaus kraštas. LTA 412/215-1.)

**500.** Šalia žaizdos iš abiejų pusių pridėti abiejų rankų nykščius ir prispaudus kalbėti sekančius žodžius: „Po kryžium stovi trys augalėliai: pirmas vadinasi Teisybė, antras Trejybė, o trečias vadinasi Kraujas. Nutilk, nutilk vardan Dievo Tėvo ir t.t." „Amen" nesakyti ir visus tuos žodžius pakartoti iki 3 kartų. Pažymėtina, kad už gydymą (nužadėjimą) nusistatyti bet koks atlyginimas griežtai draudžiama, bet kiek ligonis pats duoda nuo savęs, galima paimti. Ir sakoma, kad tokio nužadėjimo paslaptį gali perduoti tik vyras moteriai, o moteris - vyrui, kuomet pats tuo negali naudotis. (Urvinių k., Griškabūdio v. LTA 436/153-307.)

**501.** Kad kraujas neplūstų, reikia sakyti ant žaizdos: „Ėjo Kristus per Jordano upę ir nešė labai sunkų kryžių; ir užėjo į Jordano upę, nustojo vanduo tekėt, nustos ir mano kraujas tekėt". (Linkmenų par. LMD I 201/1.)

**502.** Kai kraujas teka, tai reikia pasakyt tokią maldelę, kaip ėjo Kristus per Jordaną, kaip jis gyveno tyruose, ir tuomet nustos tekėti. (Giedraičiai. LMD I 271/1-11.)

**503.** Persižegnoti, sukalbėti tris kartus šie žodžiai: „Ugnevystas kraujas, paparčio žiedas, Aprajimo upė, tegul šitas kraujas nustos tekėt". Persižegnoti. (Daugėliškio par. LMD I 272/2-1; Mansikka, Nr. 22.)

**504.** Tris kartus neatsikvėpus sukalbėti šie žodžiai: „Saulės pienas - akmenio kraujas; saulės aptemimas - kraujo nustojimas". (Daugėliškio par. LMD I 272/1-9.)

**505.** Jeigu žaizdoje kraujas nenustoja ėjęs, kalbėti reikia šitaip: „Stok kraujas ronoj, kaip vanduo Jordane, kur Viešpats Kristus krikštytas, kaip vanduo ten stojo". Kalbėti reikia tris kartus neatsidusus ir kalbant reikia žaizda žegnoti. (Valkininkų par. LMD I 146/26.)

**506.** Pjūvis pjūvį sveikina, trinu trinu - sutrinu, trasu trasu - sutrasu. (Kartoja triskart ir visą laiką paimtą ant pirštų kraują trina tarp pirštų. Marijampolės aps. LTA 507/30-36.)

**507.** Brido Kristus Ponas per upę ir puolė Ponas, ir susikūlė Ponas veidą. (Kartoti tris kartus ir ant žaizdos uždėti šviežios duonos arba nukirptų to žmogaus plaukų. Marijampolės aps. LTA 507/30-37.)

**508.** Kaip šv. Jonas krikštijo Poną Jėzų Jordano upėje, sustojo vanduo, taip toje žaizdoje tegu kraujas sustoja. (Pasakoma tris kartus, kvapo neišleidžiant, ir kraujas sustoja. Paberžė. LTA 549/95.)

**509.** Šventas Jonai, Dievo delmonai, sutūrėjai Cedrono upę, sutūrėk ir šitą kraują. (Kalbėti 3 kartus. Vyžonų dv., Utenos aps. LTA 599/334.)

**510.** Ėjo Panelė Švenčiausia, nešė vaikelį ant rankų; bėgdama užėjo ant akmenėlio ir susimušė savo pirštelį - paplūdo visa kraujuose. Pakėlė akis į dangų, prašė Dievą sustabdyti kraują. (Sukalbėti „Sveika Marija". Visa tai kalbėti neatsikvėpus. Jaujakaimio k., Merkinės v. LTA 991/36.)

**511.** Įsipjovus pirštą, kai ima kraujas bėgti, ar iš nosies kai bėga, tada reikia užkalbėti, kad nebėgtų, tokiais žodžiais: „Kai nurimsta visi gyvuliai ir žmonės, visi ilsisi, tegul taip sustoja ir tas kraujas". (Raitininkų k., Merkinės v. LTA 1034/32.)

**512.** Sulaikyti kraujui reikia daryti šitaip, užkalbėti šiais žodžiais: „Sėdžiu ant baltų marių, siuvu baltą karūną, kad šitoji rona taip pabaltų, kaip toji karūna". Daro šiaip: uždengia roną su balta linine drobe, uždeda ranką, kur kraujas teka, ir be kvapo atgavimo tris kartus sukalba anuos žodžius. (Kruncikų k., Aukštadvario v. LTA 1253/139.)

**513.** Ėjo Ponas Jėzusas per Vardenio upę; kaip ši Vardenio upė užturėt možna, taip su Pono Jėzuso vardu možna užturėt kraują. (Kalbama tris kartus,

prie ligonio stovint. Užkalbėtojas turi matyti kraują. Kazimieravo k., Rimšės par. LTA 1237/311.)

**514.** Kaip bitelė be kraujo, taip visas sutvėrimas be praliejimo to kraujo. Sveika Marija... (Tris sykius sukalbėti, laikant už krauju bėgančio sopulio, tai nustos bėgęs. Šlaito k., Valkininko par. LTA 1240/54.)

**515.** Sustok, kraujas ronaj, kaip Ponas Jėzus maudėsi Ardone. (Kalbėti 3 kartus neatsidusus. Dubės vnk., Žąslių v. LTA 1316/68.)

**516.** Sulaikyti kraują galima šiuo užkalbėjimu, tik tariant kiekvieną žodį, reikia peržegnoti prakirstą arba prapjautą žaizdą (nuo sumušimo ir praplėšimo žaizdos šis užkalbėjimas visai nepadeda): „Kristus. Bertus. Zebus. Marinet. Marija. Juozapas. Amen, amen, amen". Užkalbėtojas turi kairėje rankoje laikyti tą daiktą (kirvį arba peilį), kuriuo žaizda padaryta. (Meiriškėlių k., Imbrado v. LTA 1276/8.)

**517.** „Palaiminta žaizda, palaiminta valanda, palaiminta toji diena, kurioje Jėzus Kristus gimė. Amen, amen, amen". (3 kartus žaizdą peržegnoti. Meiriškėlių k., Imbrado v. LTA 1276/243.)

**518.** Žodžiai bėgantį kraują suturėt (greičiausiai vertimas iš latviško): „Dievo sūnus klėtį kirto, aukso gegnę statydamas. Aš uždėsiu vario vartus, kad ten lašai netekėtų. Amen". 9 kartus. (Gruzdžiai, LTA 1208B/561.)

**519.** Raštai kraują tekantį sulaikyti: „B+D+Z+K+Z+K+B+D+Z+00+K. Bint sebuskat, maoonet. Jėzus Marija, Juozapai šventas". Tuos burtus užrašęs ant peilio ar ant ko kito aštraus ir smailaus daikto, durk kam nori į panosę, kraujas netekės. (LTA 1208b/562.)

## NUO ŠLAPINIMOSI LOVOJE

**520.** Kas dažnai naktį susišlapina, tenueina diendaržin pas kiaules ir sako: „Myšk tu, kiaule, naktį, o aš dieną". Kiaulė paims jo pobūdį, ir šis nustos naktį lovoj šlapinęsis. (Surviliškio v., Kėdainių aps. LTA 264/152-50.)

**521.** Į bažnyčią įeinant reikia balsiai sakyti: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus - šit ir mižius atėjo". Per krapijimą stovėti pirma vyrų pusėj, paskum pereiti į moterų pusę, kad abu kartu gauti užliejimą. (LMD I 283/1-63.)

**522.** Jeigu žmogus lovoj šlapinasi, reikia bažnyčioje prieš sumą, kai krapija, pereiti iš vienos pusės į kitą ir įėjus į bažnyčią sakyti: „Ir aš, pons mižius, atėjau". (Pabalių k., Žagarės v. LTA 1357/130.)

**523.** Reikia bažnyčioj garsiai pasakyti: „Ar jau visi čia? Jau ir mižnius čia!" Jei kas taip išdrįs pasakyti, tai daugiau nebesusišlapins. (Mielaiškampio k., Šilavoto v. LTA 1273/81.)

## NUO VISOKIŲ LIGŲ

**524.** Trys devynerios ligos. „Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Kas prie to žmogaus, akmenio, šunies ar medžio primušo. 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1. Saulė, žemė, dangus, žvaigždės. Dieve Tėve ir Dvasia Šventa, padėk man tą žmogų pagelbėt ir duok skausmus nuo jo atimti. Mano Jėzus ėjo į jūrą, į savo laivą. Jis turėjo tris rožes rankoje: ligą įmetė į jūrą, sveikatą paturėjo rankoje pas mane. Marija, Morta, padėkit man tą žmogų pagelbėti ir skausmus nuo jo atimti. Amen". (Užr. M. Slančauskas iš Gruzdžių 1900. LTA 1208b/548.)

**525.** Gydymas nuo visokių blogumų: puolamos ligos (nuomaro), slegučių ar apželoto ko [apraganoto] ir t.t." Aš nugenu NN (vardas) nelabas dvasias, slegučius ir visa pikta su trim devyneriom galybėm, su trim devyniais angelais. Išdilsi kaip delčios Mėnuo, sūdžiusi kaip liekno švendrė". Tris kartus reik pakalbėt. (LTA 1208b/549.)

**526.** Tokie pat poteriai. „Tyra tyra yra dūšelė. Pono Dievo angelas šią ligą perplėš, Perkūnas nuspirs. Išdils kaip delčios Mėnuo, sudžius kaip liekno švendrė. Aaa, aaa, aaa. Dieve aukščiausias, būk šičia!" Tris kartus kalbėk. (LTA 1208b/550.)

**527.** „Jėzaus motina, mano motina, tos yra abi viena, stov savo vietoj. Tegul tau Dievs duoda mielą sveikatėlę". Tris kartus kalbėt. (LTA 1208b/551.)

**528.** Surašyti tokius žodžius (paimta iš latviškos ranka rašytos knygelės):

Abeirankal 1+1
Abeiranka 1+1+
Abeirank 1+1+1
Abeirano l +1+1+
Abeirao 1+1+1+1
Abeiro 1+1+1+1+
Abeio 1+1+1+1+1
Abeo 1+1+ ZX6A 13
Abo 1+1+ 55 A K Z 4
Ao 1+1+1 13 E K 5 13
D. T. D. S. A. Z. a...

Pasarga: Su tais rašytais burtais gydo drugius ir viską, šunies aprietus, nuo gaisrų ir t.t. (LTA 1208/539.)

## VIII. NAMINIŲ GYVULIŲ GYDYMAS

### NUO PAŽANDŽIŲ KIAULĖMS

**529.** Vaikščiojo Ponas Jėzusas per svietą ir sutiko Mataušą: „Mataušai, ar sveikas keltuvas (gyvuliai) pas jus? Keltuvas sveikas, ale kiaulės paliaukiais [serga], e nė negali". – „Paimk miežių saują ir nuo mano vardo duok – bus sveikos kiaulės". Galima ir tris kartus kalbėti. (Kuksų k., Tverečiaus v. LTA 1237/260, 271.)

### BLUŽNĮ NUVARDYTI

**530.** To gyvulio plaukus reikia paimti ir tris kartus aplinkui apeiti. Apėjus imti už kairės ausies ir sakyti: „Tris mylias į priešakį, tris mylias į užpakalį. Kas gyven, tas lai žūn". Antrąkart sakyti: „Septynias mylias į priešakį, septynias mylias į užpakalį. Kas gyven, tas lai žūn". Trečiąkart sakyti: „Devynias mylias į priešakį, devynias mylias į užpakalį. Kas gyven, tas lai žūn". (Gruzdžiai, 1900. LTA 1208B/556.)

### NUO VYVALŲ ARKLIUI

**531.** Per strėnas mušant sakyti: „Aštuonias mylias šen, aštuonias mylias ten – kas gyvs, lai žūn. Šešias mylias ten, dvi mylias šen..." Ir kalbėt poterius „Tėve mūsų". (LTA 1208b/558.)

**532.** Trys angelai per devynius kalnus, trys angelai per devynias mylias, eikšekit pas Petro aukso arklį, ir imkit katras savo dalį vyvalių skausmo, ir eikit atgal per devynis kalnus, per devynias mylias. Visas vyvalas tegul išdyla, kaip delčios Mėnuo, kaip liekno švendrė. Aaa, aaa, aaa. Dieve aukščiausiasis, būk čionai! 3 kartus. (LTA 1208b/557.)

**533.** Balta karvė bėg į jūrą ir kita paskui kitą. Balta šmeižmė per burną laukan. Ir pasakyti vieną kartą kokio plauko. (LTA 1208b/559.)

### NUO KIRMĖLIŲ ŽAIZDOJE

**534.** Ugnis plečias tarp mėlynų ir baltų rožių. Prašau Jėzaus Kristaus žodžio, kad visos kirmėlės, kur platinas, išdils kaip senas Mėnuo, sudžius kaip pievoj mindrės (nendrės), prieš tą vardą Dievo Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen". Šį užkalbėjimą reikia pakartoti 3 kartus, ir po 9 kartus žodį „Amen", kad išeitų treji devyneri žodžiai „Amen". (Vaidminių k., Imbrado v. LTA 1276/2.)

**535.** Žaizdoje kirmėlių privisus, prislėgti akmeniu dagį (dagilį, piktadagį) kalbant: „Dagi, dagi, aš tave slegiu, kad išbyrėtų (paminėt gyvulį) margai karvei kirmėlės; jeigu išbarstysi, tave paleisiu; neišbarstysi – tu čia supūsi". Kirmėlėm išbyrėjus, dagį paleisti, kitaip toliau vaistai nebegelbės. (Plg. Nr. 481). (LMD I 209/21–25.)

### NUO KARVIŲ PAKERĖJIMO

**536.** Sukalbėti 27 kartus ant duonos šią maldelę: „Vienas padyvija, trys atidyvija – Dievas Tėvas, Dievas Sūnus, Dievas Dvasia Šventa". Ir tą duoną žmogui ar gyvuliui supenėti, tai žmogus ar gyvulys pasveiks. (Daugėliškio par. LMD I 272/1–7.)

**537.** Jei kas karvę užkerėjo ir ji neduoda pieno, tai nueik ant kryžkelio, parauk žolės ir duok jai ėsti sakydamas: „Velnio galybė tave apsėdo, o Dievo ranka išgelbės". (Būdų vnk., Betygalos v. LTA 392/119.)

**538.** Reikia paimti į ranką druskos, apvesti su ja 3 kartus apie visą žmogų ir sakyti: „Druska tau akysna, nedėgulys dantysna". Taip pakartoti 3 kartus. (Dubės vnk., Žaslių v. LTA 1316/67.)

**539.** Atkalbėti „sugadintą" karvę, kad pasitaisytų ir duotų daugiau pieno: „Šventa Marija sužiedavo savo žiedą ten, kur pienas kiaurai teka. Lašus lašindama aš tave prašau, Šventa Marija, duoti man vieną lašelį. Tą lašelį duosiu karvelei, tegul pienas kiaurai teka, kaip prieš tai. Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Visus žodžius reikia pakartoti 3 kartus. (Meiriškėlės k., Imbrado v. LTA 1276/9.)

**540.** „Užmušu burtus, raganas, piktas macias, visokius škadlyvus žmones mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus pavelyjimu. Patsai Kristus mušia piktadėjus ir varo anuos iš bažnyčios šventos, kad anie ir priešinas Jam, ir dantų griežimu paliko šventą vietą. Taip ir ašenai varau mano pikta darytojus, kapoju anuos visus per pusę ir išblaškau vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Šitą užkalbėjimą sakyti tik vieną kartą. (Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/18.)

**541.** Pavasarį pirmą kartą gyvulius išleidžiant į ganyklas: „Šventas angelas saugos mane ir mano gyvulėlius. Dievas Tėvas, Dievas sūnus, Dievas Dvasia Šventa + Viešpaties akis neleis lojotis. Sena vyža prieš šventą mano karvutę". Plieno kryželiu katram galvijui prie kaktos žegnoti tuos žodžius kalbant. (Gruzdžiai, 1900. LTA 1208b/563.)

**542.** Žodžiai nuo raganų. Persižegnojus sukalbėti poterius ir sakyti: „Jūs, piktos raganos, lėkit oru į jūras sau galą pasidaryt. Tegul liektie mano karvutėms tas gerumas, koks buvęs. Tegul įteka 3 (šviežio) pieno upelės į mano karvučių spenelius: viena iš jūrų, antra iš upių, o ši trečioji iš mano užvydų – piktadarių. Keturi kryžiai iš bėdos jūroj esti. Jūros motinėlė, apdenk mane. Kas piktas nor mane kirsti, tegul kerta akmenį". Sukalba poterius ir gana. (LTA 1208b/564.)

### KAI PIKTOS DVASIOS SLOGINA GYVULIUS

**543.** Abu galai šalti, vidus šiltas. Tegul jis džiūsta kaip pelenai, kaip ugnis, prieš tą žodį Dievo Tėvo ir t.t. Amen. (Knipiškių k., Imbrado v. LTA 1276/250.)

**544.** Velnio kryžius rašomas su kokia smaila geležies vinimi į visas keturias kojų nagas, kada žiemą kūtėje ima velnias arklius joti ir jie esti šlapi, sušilę. (Gruzdžiai. LTA 1208b/540.) Pastaba. Tas velnio arba laumės kryžius, vartojamas ir lietuvių, yra vadinama pentagrama, tai vienas plačiai žinomų magijos simbolių, kurį vartojo jau pitagoriečiai, graikų filosofo Pitagoro pasekėjai.

**544A.** Masioko Prano (Masiokų kaimo) ėmė velnias jodinėti kumelę. Arklys iš nakties šlapias, kaip kažką dirbęs. Kažin kas liepė pakabinti po kaklu devindrekį, sako, nebejodinės. Paskum liepė padaboti velnią. Sako: „Pasistatyk stainioj staliuką, ant jo pavožk po puodu uždegtą žvakę ir dabok; kai velnias ims jodinėti, atimk puodą". Bet jis dabojo ir nenudabojo. Kai atidengė puodą, velnio nebepamatė. Kai velnias arklį joja, tai, sako, joja atžagariai: ne į priekį, o į uodegą žiūri. (M. Janionienė, 46 m.a., Dubarų k., Ramygalos v. Užr. K. Janionis 1936.IV.6. LTA 859/40.)

**544B.** Belskienės dvare velnias arklius jodęs. Niekas nežinojęs, kaip reikia jį išvaryti. Vienas senas kunigas davęs tokį patarimą: reikia paimti šventą vaškinę žvakę, uždegtą nusinešti vakare į staldą ir laikyti puodu apvožtą; pajutus, kad jau velnias jodo arklius, nuvožti puodą ir ką pamatysi, tai prišokti ir šermukšnio lazda suduoti tam, kiek spėsi, vieną arba tris kartus - tik jokiu būdu ne du, ir kiek tik kojos neša sprukti per duris. Vienas iš drąsesnių bernų taip ir padaręs, kaip buvo patarta. Pajutęs, kad jau jodo, nuvožęs puodą nuo žvakės, pamatė ant vieno arklio nugaros didelį juodą katiną. Prišokęs rėžė su lazda vieną sykį ir spruko pro duris laukan. Rytą, nuėjęs į staldą, rado tokią didelę veléną, kad vos devyni vyrai išvilko laukan. (V. Jucius, 53 m.a., Antaniškės vnk., Kaltinėnų v., Taur. aps. Užr. A. Brazdeikis 1937.IV.2. LTA 1167/324.)

## IX. VISOKIE BŪRIMAI

Pabaigai dar liko pluoštelis įvairaus pobūdžio būrimų, kurie kitur nepritapo. Didelė jų dalis buvo užrašyta Motiejaus Slančiausko (jis pasirašinėdavo ir trumpesne lietuviška pavarde - Slančius) apie 1900 metus. Tai buvo labai uolus tautosakos rinkėjas, gimęs 1850 m., miręs 1924 m. ir visą savo amžių pragyvenęs, kaip neturtingas grintelninkas, Trumpaičių k., Gruzdžių par., Šiaulių aps. Ir apie jį galima tą patį pasakyti, kaip apie žinomą vokiečių rašytoją Hansą Sachsą, kad jis buvo „batsiuvys ir poetas (mūsų atveju - žurnalistas) kartu". Slančiauskas labai uoliai rinko tautosaką ir prirašė jos gana daug. Jis siuntinėjo savo užrašus dr. Jonui Basanavičiui į Bulgariją. Skaičiau jo laiškus, kurie yra LMD archyve. Jis ne kartą prašė dr. Basanavičių atsiųsti jam šiek tiek pinigų popieriui ir pašto ženklams nusipirkti. Jis rašė į nedidelius sąsiuvinėlius, paties pasidarytus, mažomis raidėmis ir iš viso ko matyti, kad popierių labai taupė. Jo užrašytą medžiagą Basanavičius dažnai panaudodavo savo leidiniuose, tačiau iš susirašinėjimo neatrodo, kad nors dešimtuką būtų jam kada nusiuntęs. Basanavičius nemėgo išleisti pinigą, o į amžiaus pabaigą pasidarė tiesiog anekdotiškai šykštus. Nusivylęs Basanavičium, vėliau Slančiauskas užmezgė ryšius su kalbininku Jonu Jablonskiu, šis realiau įvertino jo didelį viso amžiaus darbą ir nupirko visą glėbį tautosakos rankraščių, sumokėdamas 60 rublių (anais laikais tai buvo nemenkas pinigas). Tie rankraščiai išliko, ir kalbininko sūnus Kostas davė juos nusirašyti Lietuvių tautosakos archyvui. Tarp daugelio Slančiausko paliktų tautosakos rankraščių yra vienas nedidelis sąsiuvinėlis, rašytas 1900 metais ir paskirtas burtams bei užkalbėjimams. Patekęs LTA, jis buvo pažymėtas ženklu 1208b ir apima numerius 535–588. Turėdamas to įdomaus rankraščio nuorašą, atsivežtą iš Lietuvos, visą jį įtraukiau į šį rinkinį, padedamas tuos būrimus atitinkamose vietose.

Slančiauskas pats rašo, kad jis daugelį tų burtų nurašęs iš vieno latviško rankraščio. Nėra abejojimo, kad visos rašytinės formulės (žr. Nr. 397tt., 519, 546, 570) yra paimtos iš to rankraščio arba „Senovės biblijos" (žr. Nr. 545). Tačiau jis rinko burtus ir iš žmonių: pats mini Pranciškų Liaudanską iš Trumpaitėlių (žr. Nr. 550tt., 567, 571-573) ir vokietį Julių Goerkę (žr. Nr. 392, 558tt.), kurie jam suteikę nemaža paslapčių. Šiaip ar taip, tai labai įdomus tautosakinių retenybių rinkinys, sudarytas jau prieš 50 metų. J. B.

### MAIŽIEŠIAUS SEPTINTOJI KNYGA

**545.** Ir latviai sako, kad kitą kartą buvusios tokios knygos, kur juodas popieris, o balti raštai. Kiti latviai sako, kad pas juos kitą kartą buvusios „Senovės biblijos", daug didesnės, t.y. visos, čielos. Ten buvę visokios gudrybės, kur galėdavę visą ką padaryti: velnius atšaukti, numirėlius prikelti ir t.t. O dabar to viso nebesą, kad nebe tokios, nepilnos. Senovės buvę 7 knygos Moišio (Maižiešiaus), o dabar tiktai 5-kios. Tai ko benorėt, kad kas geras ten bebūtų. O tie žodžiai, kuriuos dar žinovai latvių žino, tai tie esą dar iš „Senovės biblijos". Aš iš vieno rankraščio latviškos knygutės kelius straipsnelius pabraižiau šičion. Visko nėra verta, nežiūrint, kad vis tas pats: tiek to padarymo, tiek to pataisymo. Dabar šiose „biblijose" esą po biškį tų žodžių, bet šen ten išmaišyti, kad sunku esą surinkti ir tai, kas jau tuos žinąs. (Slančiauskas. LTA 1208b/535.)

### NELAIMINGOS DIENOS PER METUS

**546.** Daugiau per 30, vieni burtininkai rašo mažiau, kiti daugiau:<br>
I mėnuo: 11, 12, 18 ir 26.<br>
II „ 8, 16 ir 17<br>
III „ 1, 12 ir 13.<br>
IV „ 1, 3, 12, 13 ir 18.<br>
V „ 3, 10, 17 ir 30.<br>
VI „ 1, 7 ir 17.<br>
VII „ 1, 3 ir 6.<br>
VIII „ 1, 13 ir 18.<br>
IX „ 15, 18 ir 30.<br>
X „ 15 ir 17<br>
XI „ 11 ir 17.<br>
XII „ 1, 7 ir 17.<br>
P.S. 1) Tose dienose ne kokio darbo nereik pradėti, į kelionę neiti, nevesti pačios ir kūdikio į krikštą nevežti ir t.t. 2) Kas tą „šventą knygelę" nešios, tas nuo žaibų, perkūnų, nuo visokių piktadarių apsigins, gimdančios, lengvą gimdymą turės ir t.t. 3) Bet matos, kad tiems burtams tiki tiktai tie mūsų latviai ir vokiečiai, kurie nemėgsta skaityti knygų, o prie tam girtuokliai. (LTA 1208b/576.)

### NORINT SAU BIČIŲ PRISIVILIOTI

**547.** Biteles, ateikit į mano darželį čion su žiedeliais! Bitinėlis, eikš į mano darželį! Čion angelų lovaitės, minkšti patalėliai pailsėti, aaa, aaa, aaa. Pone Dieve, žegnok mano darželaitį! Eiti apie savo darželį su laumšluote kalbant tuos žodžius. (Gruzdžiai. Užr. M. Slančiauskas 1900. LTA 1208b/566.)

**548.** Medų, medų, kire, gane, kadu, alnas, mėsa, lama, pine, linde, tutule, kurvu, vurvu, vari, kurvu, valgus, amen, paskui, amne, kaiden, peidu, neben, kas. (LTA 1208b/565.)

### BURTAI SĖJANT

**549.** Nuėjus į mišką prieš saulės tekėjimą, parsinešti šermukšnio, smulkiai sukapoti ir subėrus į sėklą sumaišyti. Kalbėti: „Dieve Tėve mieliausiasis! Aptverk mano laukus su geležies ir plieno tvora. Kas man blogą velij ir daro, tam tegul auga dagiliai ir usnys". (Gruzdžiai. LTA 1208b/575.)

**550.** Sėjant kartu su kaimynais, reikia pasikėravot, kad kitas tavęs neužsėtų. Sėjus reikia biškį ant galo sėtuvės pasilikti, tada imti arti ar akėti. Kai kaimynas savo pasės, tai tu ant galo tą savo biškį pasėsi ir taip savo kaimyną užsėsi: tavo javai bus geresni, o kaimyno - niekas. Taip darydavo latvis mūsų sodžiuj (Trumpaitėliuose). Jis vis pasilikdavo sėklos, aręs ar akėjęs ir vėl sėdavo. O mes tai kad sėjom, tai pasėjom ir gana. (Pr. Liaudanskas iš Trumpaitėlių. LTA 1208b/582.)

### KAI OBELĖ NENEŠA VAISIŲ

**551.** Reikia Kūčių dienoje papurtyti ir bus ant ateinančių metų. Tą dieną Adomas su Ieva obuolius valgė. (Pr. L. LTA 1208b/581.)

### KAD DAUGIAU DERVOS PRIDEGTŲ

**552.** Sukrovęs kerus į deglyčią, baltgudis pasiima vieną kero šaknį, uždega ją ir įsikanda, antrą šaknį apžergia, trečią į ranką pasiima ir aplink deglyčią joja raitas, paplakdamas šaknį šaknim, triskart kalbėdamas: „Na užu jedu, hadzinaj padhaniaju i was čerci na pomoč uzyvaju. Čerci, čerci, pamažycie smałų pierci! Addam žonku i dzieci, kad nebylo hdzie smały dzieci". Kai gerai užsidega, jau sako: „Day Boh anhełу, užo menie čerciou niepotreba!" (Polesje, Kobrin. LTA 549/112.) Vertimas. Ant žalčio joju, gyvate pavarau ir jus, velniai, į pagalbą šaukiu. Velniai, velniai, padėkit smalą varyti! Atiduosiu pačią ir vaikus, jei nebus kur smalos padėti... Duok, Dieve, angelus, jau man velnių nebereikia.

### NUO PLĖŠIKŲ IR ŽMOGŽUDŽIŲ, KAD NEUŽPULTŲ KELIONĖJE

**553.** Vardan Dievo Tėvo pradedu, tegul Dievas jums kojas ir rankas sutraukia vietoje ir razumą (protą) sumaišo. Tegul man Dievas kelionėje padeda ir duoda stiprybę jus nugalėti, nuo jūsų apsiginti arba jus nesutikti. Tegul mane šventoji Traicė apsaugo savo sparnais ir duoda savo galybę, kada nuo jūsų neturėsiu ramybės, kaip Jėzus Kristus, tikras Dievo Sūnus, nuo jūsų rankų mirė mus išganydamas. Amen, amen, amen. Persižegnoti tris kartus. (Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/24.)

### NUO VILKŲ APSISAUGOTI

**554.** Jei bijai vilko, susitikęs sakyk: „Vilke, vilke, kur tu buvai, kai Ponas Jėzusas gimė? Visi žvėrys buvo, tik tu tingėjai". Vilkas skubiai pasišalins. (Leipalingio v. LTA 447/93-65.)

**555.** Jėzus Kristus ėjo anksti rytą su šv. Petru ir Panele Švenčiausia. Dievo gimdytoja ėjo pirmiau jų. Marija paklausė Jėzaus: „Mano Sūnau, kur mes einam? Kad čia kelias eina kalnais, skardžiais ir per miškus". Taip apsaugok ir mano kelią nuo viso pikto. Šventas Petras ištraukė savo raktus ir užrakino vilkų gerkles, kad jie kojų neapgraužtų, jokių nelaimių nepadarytų ir nuo kelio pabėgtų. Amen. (Reikia prieš save peržegnoti mišką ir pakartoti užkalbėjimą 3 kartus. Tada, nors ir daug būtų miške vilkų, jie bėgs nuo žmogaus arba visai nesirodys. Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/22.)

KAIP VAGĮ PRIRIŠTI

**556.** Šis užkalbėjimas vadinasi „pririšti vagį". Tinka užkalbėti nuo vagies visą turtą. „Ant grabo Kristaus yra trys lelijos. Viena yra Dievo valia, antra yra Dievo kraujas, a trečia – žmonių valia. Jūs, vagys, turit sustoti ir nejudėti iš vietos, kaip Jėzus Kristus neatsistojo ant žemės nuo kryžiaus, taip ir tu, vagie, nepabėgsi iš tos vietos. Prisakau aš tau ir užkeikiu tave keturiomis evangelijomis, Mėnuliu, Saule, žvaigždėmis, ar esi upėje, ar baimėje prieš teismą, ar sugaunamas vagiant. Užkeikiu tave paskutiniu teismu, kad stovėtum čia ramiai ir nepabėgtum iš vietos, kol išnyks šviesa žvaigždžių, kol nesirodys Mėnulis ant dangaus, ir kol Saulė antrą kartą apšvies visą žemę, tik tada galėsi pasijudinti iš vietos ir iššokti iš šito užkeikimo, ką tau prisakau, vardan Dievo Tėvo ir t.t." Kalbėti reikia tik kartas. Vagis negalės paeiti iš tos vietos ir stovės, kaip mėšlungio sutrauktas. Tada vagiui galima viską daryti, kas tik patinka. Tik pats užkalbėtojas neturi vagies mušti arba jo keikti. Paleisti vagį (sako „Atrišti vagį"): „Prisakau tau, Dievo vardu, eiti iš šios vietos ten, iš kur atėjai". „Amen" sakyti nereikia. Kada vagis yra paleistas, turtą reikia vėl užkalbėti, nes, paleidžiant vagį, visas užkalbėjimas nusiima. (Meiriškėlių k., Imbrado v. LTA 1276/13, 14.)

**557.** „Kristus Išganytojas stovėjo prie Jordano upės. Jonas Krikštytojas Tave pašventino. Žirgai ir raiteliai, ko jums reikia? Stovėkite ir nejudėkite iš vietos! Kristus Išganytojas stovėjo, kada Jį kalė prie kryžiaus ir per tą krikštą kryžių savo krauju atpirko visus blogdarius. Tai tikėkit, jūs vagys, kad Ponas Dievas tas eiles kaip kvietkus sėja. Stovėkit ir nejudėkit iš vietos prieš tą vardą Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Šį užkalbėjimą reikia sakyti 12 kartų. Užkalbėti galima sodą, daržą, svirną, malkas, tvartus ir t.t. Tik reikia prieš saulės patekėjimą apeiti tą (užkalbamą) vietą ir eiti aplink tiek kartų, kol bus atkalbėtas 12 kartų užkalbėjimas. Atrišti vagį: „Ko stovi, vagie, prieš Dievo Tėvo rankas? Eik ramiai namo". (Peržegnoti ir pasakyti triskart „Amen"). Sukalbant tuos žodžius, reikia iš lengvo pastūmėt vagį iš vietos, ant jo peties uždedant dešinę ranką. Tada vagis bus laisvas, bet ir užkalbėjimas nuo to karto neveiks: reikia tą vietą vėl iš naujo užkalbėti. (Vosiškių k., Dusetų v. LTA 1276/20.)

**558.** Sulaikymas vagies. „Vagie, aš šneku tau: tu neturi vogt; tu turi juodas palikt, kaip anglis; tu turi išnykt, kaip žarijos; tu turi sudžiūti, kaip šniūras; tu nesi vertas, kad tave apšviestų saulė, kol aš tave su savo liežuviu atleisiu". (Sakė Julius Georke. Užr. M. Slančiauskas iš Gruzdžių 1900. LTA 1208b/587.)

**559.** Atleidimas vagies. „Tu stovi vagių bandoje (pulke). Dabar eik į Dievo rankas. Amen". Čia jis turi gauti pora šūvių per snukį ir eiti sau. P.S. Jul. Goerke sakė, kad tokias žinias negali perduoti vyriškis vyriškiui ir moteriškė moteriškei, bet reikia, kad vyriškis sakytų moteriškei, o moteriškė vyriškiui. (LTA 1208b/588.)

**560.** Žodžiai vagį pririšti: „Marija vedė sūnų savo už rankos Nazarete. O vagys norėjo jį pavogti, bet Marija tuoj pasakė Petrui: 'Surišk jų rankas su gerais geležies lenciūgais ir pančiais; testovėkie, kaip stulpas ar stiebas, kol jis ar ji suskaitys visus lietaus lašus, kas iš dangaus ant žemės krinta; kol jis ar ji man suskaitys visas tas smilteles, kas marės dugne yra; kol jis ar ji suskaitys man visas tas žvaigždeles, kas ant daugaus žiba'. Vardan Dievo Tėvo ir t.t." Tris kartus, čia „Amen" nėra. (LTA 1208b/570.)

**561.** Atleidimas vagies. „Aš liepiu tau eiti vardan Dievo Tėvo ir t.t." Apeiti 3 kartus prieš saulę apsukui, duot per snukį ir lai einie sau. (LTA 1208b/571.)

**562.** Vagies pririšimas. „Kad Pons Jėzus buvo užgimęs iš Panos Marijos ir reikėjo bėgt jam į Egiptą, ir tada buvo žmogžudžiai ir vagys ten pat. Sakė Petrui: „Rišk, vardan Dievo Tėvo ir t.t." Amen. Marija: „Rišk, vardan Dievo Tėvo ir t.t." Amen.

Tau reik stovėt, kaip medžiui, ir žiūrėt, kaip ožiui, kol aš tau pasakysiu eiti. Amen". (LTA 1208b/572.)

**563.** Atleidimas vagies. „Abamaba, abalaba rat, abam aba, abataret, aba - ablaba, maba - teks!" Tris kartus apeiti prieš saulę ir tris kartus su kairiosios rankos rankove duoti per snukį, tai ir bus atleistas. (LTA 1208b/573.)

**564.** Vagį suturėt ir atgal atgrasyti, kad jis atneštų tą, ką pavogęs yra. Imk su kirviu ar su peiliu 3 skiedreles nuo to slenksčio, per kurį tas vagis yra peržengęs, ir sakyk: „Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Dabar numauk ratą nuo ašies ir įdėk tas skiedreles į stebulę, ir kalbėk per tą stebulę taip: „Aš meldžiu tavęs, šventa Traice, teikis mane išklausyti ir tą vagį, kas man tą ir tą savo nedorybe yra paėmęs, tai kad jam niekur ne kokio ramumo nebus, kol jis man atneš". Daugiau užmauk ant ašies ir apsuk 3 kartus prieš saulę, sakydamas: „Vardan Dievo Tėvo ir t.t. Amen". Tai tas vagis atneš ir atiduos viską. (LTA 1208b/574.)

### NUO SVIRPLIŲ

**565.** Svirplį naikina kanapių spaliais: kur tik išgirsi rėkiant, reikia pilt spalių, sakant: „Išeik, svirply, išeik, svirpleli!" Ir svirplys išeis. (Kidoliškių k., Šumskų v. LTA 381/142-38.)

**566.** Norint iš trobos svirplius išvaryti, reikia trankyt visais pašaliais šermukšnine lazda ir sakyti: „Laukan svetį, laukan muzikantą!" Tai padarius, iš tos trobos svirpliai išeis. (Kapmilžių k., Šiaulėnų v. LTA 455b/42.)

### KAIP MUZIKANTUI STRIŪNAS NUTRAUKYTI

**567.** Reikia pradžioj rugių žydėjimo pasiieškoti, katra varpa pirmiausia pradės žydėti, tai tą pasižymėti, kol bus rugiai pjaunami. Tada nusiskynus laikyti, kol prisireiks. Sakysim, jeigu kokioj veselėj muzikantą paprašius: „Muzikante, pagrajyk!" jis atsakys: „Aš čia visiem girtuokliam ir grajysiu", tai tada jam ir gali tą štuką padaryti. Dabar muzikantas grajyja dėl kitų, nieko nežinodamas, o štukmeisteris, tą savo varpą pasiėmęs ir žengdamas per slenkstį, kai viena koja priesieny, o antra seklyčioj, perkanda vieną grūdą tos varpos, tai viena striūna trūksta. Jei perkanda du grūdu, tai dvi striūnos, o kad keturis, tai visos keturios striūnos nutrūksta. Jei dar daugiau grūdų kanda, tai visa jo muzika eina po velnių į skūtus. (Sakė Pr. Liaudanskas iš Trumpaitėlių. Jam sakė jo tėvas nabašninkas, o jis man 1900 metuose. M. Slančiauskas. LTA 1208b/580.)

### KAD SUTRŪKTŲ BOTAGAS

**568.** „Keri kerėčias per penkias prūso bažnyčias, per prūso kiemą, per špico šieną, trūks netrūks, vis į trečią dieną sutrūks". Keri šiaip: gudresnis piemuo, pamatęs mažiuką piemenį, nežinantį kerėjimo, paima už jo botago galo, pasilenkęs į jį žiūri ir tyliai kalba kerėjimo žodžius. Pabaigęs kerėtį, botagą dar paspjaudo. (Marijampolės aps. LTA 507/30-32.)

### KAD ŠAUTUVAS NEIŠŠAUTŲ

**569.** „Šautuvas, stovėk ramiai, Dievo vardu tau paliepiu, neišduok balso, nei ugnies, nei liepsnos, nei kibirkščių, tikrai taip, kaip Švenčiausia Dievo gimdytoja Marija nesutepta ir nekalta mergelė paliko". Reikia šautuvą 3 kartus peržegnoti. Atkalbėti reikia taip: „Dievas išpildė savo galybę ir tvirtybę. Amen." (Knipiškių k., Imbrado v. LTA 1276/248.)

**570.** Šovimo burtai. Kas tuos prie savęs turės, to negalės nušauti:

B+D+Z+10K+Z+I+A+B+D+Z+10Kt.

Kas tuo netikėtų, tas tegul, parašęs ant popierėlio, užkabina šuniui ant kaklo ir šunies nenušaus. Pasarga: Kryžiai karavyko, šv. Benedikto, nuo marų kryžius su kiek šimtų literų (burtų) tą patį reiškia. Maldos koplyčioje šv. Celestino Romoje ir t.t. (Gruzdžiai. Užr. M. Slančiauskas 1900. LTA 1208b/538.)

### KATRAS VEDUSIŲ PIRMA NUMIRS

**571.** Parašyti vardus abiejų, vyro ir pačios, ir skaityti: ant pirmos literos pats, ant antros pati ir t.t., vis pats - pati. Koks bus žodis ant paskutinės literos, tai tas yra miręs arba mirs pirmas. (Pr. Liaudanskas iš Trumpaitėlių. LTA 1208b/583.)

### KAIP SUŽINOTI, KAS YRA ŽEMĖS GELMĖJ

**572.** Reikia pavasarį, gyvatę užmušus, perskrosti ir, į jos pilvą žirnį įdėjus, į žemes įkasti, kur niekas negali užeiti. Tada gyvatė supus, žirnis išdygs, užaugs. Tada pačiam reikia tuos žirnius suvalgyt ir žinosi viską, kas per šešis sieksnius žemėje yra. (Pr.L. LTA 1208b/578.)

### KAIP SURASTI PAPARČIO ŽIEDĄ

**573.** Reik kada per Velykas ar per Sekmines, su šakaliais bežibinant, kad iš netyčių šakalio antras gals užsidegtų, tai tą šakalį užgesinus, abu galu pasikavoti ir laikyti ligi prireikiant. Šv. Jono naktį nueiti į papartyną, kur juodom pašaknėm. Tada atsisėdus su tuo šakaliu aplink save apsibrėžti ratą, kiek tiktai užsieki su ranka. Taip per tą ratą nieks neprieis, šilkinę skarą sau pasitiesti ant kelių ir 3 adynas laukti: 10, 11 ir 12. Ateis kokia norint baisybė, kaip didelis kalnas arba koks mūras, ir sugrius ant tavęs, tai jau bus tas žiedas. Tik nereik nusgąsti, nereik bėgti. Nueinant ir pareinant reik, kad nieks nežinotų ir nieko nesutiktum. (Pr.L. LTA 1208b/579.)

**574.** Žinai, švento Jono naktį diemedys pražysta. Tas diemedys turi būti dvylika metų. Tai tu, sako, pasitiesk juodą šilkinę skepetą po juo, pasiimk švento Ignacijūšo lazdą ir apibrėžk ratą, pasiimk knygą ir skaityk, nepakelk nei akių. Jei tu pakelsi akis, kiti pagaus, visokios piktybes lenda, ba labai daug lenda visokių, nor pagaut. Kad tu, sako, nepakelsi akis, tai jis nukris ant tos skaros, tai tu jį įsidėk po ranka, tai tu viską galėsi žinoti. Mes to nedarėm, aš tik tą istoriją girdėjau. Mes turėjom diemedį. Kai aš buvau mažiukė, tai vis sakydavau: „Vačykim, kada dvylika metų bus tas diemedys". Mano mama tai mane vienąsyk mušė už tą, kai aš jai pasakiau, kad eisiu dabot tą diemedį. (Ana Kamzurienė, 59 m.a., iš Žąsinų k., Ariogalos par. Atvažiavo 1908 m. ir dabar gyvena Columbus, Ohio. Užr. 1950.XI.24 Arch.: R 67/20.)

**575.** Nueiti miškan, kur nesigirdi nei šuns lojant, nei gaidžio giedant. Su rožančiaus kryžium apsibrėžti ratą, pasidėti vieną veidrodį prieky, o kitą užpakaly, tarp jų uždegti dvi žvakes ir sėdėti, rožančių nusitvėrus. Kaip ateis dvylikta, tai pražydės papartis. Prieš tai ateina baidyklės, net ir bestija su dvylika galvų. Reikia neišsigąsti, žiedą pakišti po skūra, tai tada viską žinosi. (Pasakė Julija Andrulienė, 56 m.a., iš Užvenčio par. Atvažiavo 1911 m. ir dabar gyvena Čikagoje. 1949.VII.25. D I/46.)

# PAAIŠKINIMAI

Ketvirtajame Jono Balio *Raštų* tome skelbiami Amerikoje ir Europoje išleisti darbai: *Lietuvių liaudies sakmių* I tomo priedas *Fabula obscena,* lietuviškų sakmių ir tikėjimų bei užkalbėjimų rinkiniai *Dvasios ir žmonės, Užburti lobiai* ir *Lietuvių mitologiškos sakmės, Liaudies magija ir medicina.*

Rengiant šį tomą, laikomasi tų pačių kultūriniam palikimui taikomų nuostatų, kaip ir ankstesniuose tomuose - tekstai pateikiami autentiški, taisytos tik aiškios korektūros klaidos, skyrybos mažmožiai, žodžių rašyba, atsižvelgiant į paties autoriaus reikalavimus. Tiesa, dėl didelės ir įvairialypės tomo apimties apsiribota tik viena asmenvardžių rodykle.

## FABULA OBSCENA

Spausdinama iš: *Lietuvių liaudies sakmių, I.* Parengė J. Balys. Kaunas, 1940. (A. S. Lituanistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvo leidinys *Lietuvių tautosaka.* Serija A: Sakmės.)

## DVASIOS IR ŽMONĖS

Spausdinama iš: Jonas Balys. *Dvasios ir žmonės. Liaudies sakmės.* Bloomington, Indiana, 1951. (Lietuvių tautosakos lobynas, I.)

## UŽBURTI LOBIAI

Spausdinama iš: Jonas Balys. *Užburti lobiai. Lietuvių liaudies sakmės.* London, 1958. (Nidos knygų klubo leidinys, Nr. 22.)

## LIETUVIŲ MITOLOGIŠKOS SAKMĖS

Spausdinama iš: Jonas Balys. *Lietuvių mitologiškos sakmės.* London, 1956. (Nidos knygų klubo leidinys, Nr. 22.)

## LIAUDIES MAGIJA IR MEDICINA

Spausdinama iš: Jonas Balys. *Liaudies magija ir medicina.* Bloomington, Indiana, 1951. (Lietuvių tautosakos lobynas, II.)

SUTRUMPINIMAI

a. - amžius
apyl. - apylinkė
aps. - apskritis
gub. - gubernija
m. - metai
mt. - motyvas
nr. - numeris
p. - puslapis
par. - parapija
plg. - palyginti
par. - parapija
pvz. - pavyzdžiui
šv. - šventas
t.y. - tai yra
v. - valsčius
žr. - žiūrėti

# ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

*Išleido*
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius,
tel. 212 53 32, faks. 261 62 54

*Spausdino*
AB „Spauda"
Laisvės pr. 60, LT-2600 Vilnius,
www.spauda.com,
LISPA narė

